Stowarzyszenie Gmin
i Powiatów Małopolski

WSPÓLNOTA małopolska

PISMO MARSZAŁKÓW, PREZYDENTÓW, STAROSTÓW, BURMISTRZÓW, WÓJTÓW I RADNYCH

Nr 62 maj-listopad 2020 Rok XXIX ISBN 978-83-954116-3-2

30-LECIE ODRODZENIA SAMORZĄDU GMINNEGO W MAŁOPOLSCE





MAŁOPOLSKA

Projekt realizowany przy wsparciu finansowym Województwa Małopolskiego

Spis treści

Kazimierz Barczyk
Przewodniczący SGiPM
Trzydzieści dobrych lat w tysiącletnich dziejach Małopolski ..... s. 3

Witold Kozłowski
Marszałek Województwa Małopolskiego
Słowo Marszałka Województwa Małopolskiego ..... s. 5

prof. Jacek Majchrowski
Prezydent Krakowa
Słowo Prezydenta Miasta Krakowa ..... s. 8

prof. Jan Tadeusz Duda
Przewodniczący Sejmiku Woj. Małopolskiego
Refleksje o odrodzeniu samorządu terytorialnego oraz o rozwoju Województwa Małopolskiego w okresie ostatnich 20 lat ..... s. 9

Roman Ciepiela
Prezydent Tarnowa
Czuję się stworzony dla samorządu, wiem też, że samorząd stworzył mnie! ..... s. 12

Ludomir Handzel
Prezydent Nowego Sącza
Polityko! Idź precz od społeczności lokalnych ..... s. 13

Jarosław Klimaszewski
Prezydent Bielska-Białej
To mieszkańcy są największym kapitałem i najcenniejszą wartością Bielska-Białej ..... s. 14

Małgorzata Małuch
Wójt Gminy Sękowa
Spoglądając wstecz czasem trudno uwierzyć, że tak wiele zmian dokonało się w tak krótkim czasie ..... s. 16

dr Krzysztof Klęczar
Burmistrz Kęt
Pragnę dziś wyrazić swoją wdzięczność inicjatorom wdrożenia reformy samorządowej ..... s. 19

prof. Jacek Purchla
Wiceprezydent Krakowa w latach 1990–1991
27 maja 1990 roku skończył się w Krakowie komunizm! ..... s. 22

Kazimierz Barczyk
Przewodniczący SGiPM
Refleksje w 30. rocznicę odrodzenia samorządu gminnego w Polsce i I kadencji Rady Stołecznego Królewskiego Miasta Krakowa po wyborach 27 maja 1990 r. ..... s. 28

red. Marek Szczepanek
Wielka Re-aktywacja, czyli Podgórze zbudowane na nowo ..... s. 75

red. Zbigniew Bartuś
Było niczyje, jest nasze i zarazem wspólne. Przez 30 lat nasze małe ojczyzny fenomenalnie wypiękniały. Równie wiele samorząd zmienił w naszych głowach i sercach ..... s. 91

Wójtowie i Burmistrzowie najdłużej sprawujący funkcję od 1990 r. ..... s. 95

Przewodniczący Rad i Radni Gmin najdłużej sprawujący funkcję od 1990 r. ..... s. 96

Radni Powiatów najdłużej sprawujący funkcję ..... s. 104

Radni Województwa Małopolskiego najdłużej sprawujący funkcję ..... s. 105

Alwernia ..... s. 107

Andrychów ..... s. 110

Babice ..... s. 112

Biały Dunajec ..... s. 116

Biecz ..... s. 120

Bielsko-Biała ..... s. 122

Bobowa ..... s. 125

Bochnia ..... s. 128

Bogoria ..... s. 131

Bolesław ..... s. 133

Borzęcin ..... s. 135

Brzesko ..... s. 137

Brzeszcze ..... s. 140

Brzeźnica ..... s. 143

Bystra Sidzina ..... s. 146

Charsznica ..... s. 149

Chełmek ..... s. 151

Chełmiec ..... s. 156

Czarny Dunajec ..... s. 159

Częstochowa ..... s. 161

Czorsztyn ..... s. 164

Dąbrowa Tarnowska ..... s. 168

Dębno ..... s. 171

Dobczyce ..... s. 174

Dobra ..... s. 177

Gdów ..... s. 180

Gnojnik ... s. 182
Gołcza ... s. 185
Gorlice Gmina ... s. 188
Gorlice Miasto ... s. 191
Gromnik ... s. 195
Gródek nad Dunajcem ... s. 198
Igołomia-Wawrzeńczyce ... s. 200
Iwanowice ... s. 202
Iwkowa ... s. 206
Jabłonka ... s. 209
Jerzmanowice Przeginia ... s. 212
Kalwaria Zebrzydowska ... s. 214
Kamionka Wielka ... s. 216
Kęty ... s. 219
Korzenna ... s. 221
Koszyce ... s. 223
Kraków ... s. 226
Krzeszowice ... s. 230
Libiąż ... s. 233
Lipnica Wielka ... s. 235
Lubień ... s. 237
Łapanów ... s. 240
Łącko ... s. 242
Łososina Dolna ... s. 245
Łużna ... s. 248
Miechów ... s. 250
Mszana Dolna Miasto ... s. 254
Mucharz ... s. 258
Niedźwiedź ... s. 260
Nowy Targ ... s. 263
Nowy Wiśnicz ... s. 267
Ochotnica Dolna ... s. 270
Olesno ... s. 273
Olkusz ... s. 277
Oświęcim Gmina ... s. 282
Pcim ... s. 285
Poronin ... s. 288
Proszowice ... s. 291
Przeciszów ... s. 294
Przemyśl ... s. 296
Rabka Zdrój ... s. 299
Racławice ... s. 302
Rytro ... s. 305
Rzepiennik Strzyżewski ... s. 308
Sędziszów ... s. 311
Sękowa ... s. 314
Skała ... s. 317
Skawina ... s. 320
Słomniki ... s. 323
Słopnice ... s. 326
Spytkowice ... s. 330
Stryszawa ... s. 334
Sułkowice ... s. 337
Sułoszowa ... s. 340
Szczucin ... s. 342
Tarnów ... s. 344
Tokarnia ... s. 347
Trzciana ... s. 349
Trzebinia ... s. 352
Trzyciąż ... s. 354
Uście Gorlickie ... s. 356
Wadowice ... s. 358
Wieliczka ... s. 362
Wielka Wieś ... s. 365
Wierzchosławice ... s. 367
Wietrzychowice ... s. 370
Wojnicz ... s. 373
Wolbrom ... s. 375
Zakliczyn ... s. 377
Zator ... s. 381
Zembrzyce ... s. 384
Zielonki ... s. 387
Żegocina ... s. 390

Dr hab. prof. UJ Krzysztof Gwosdz, prof. dr hab. Bolesław Domański, dr Jarosław Działek, Łukasz Fiedeń, Agnieszka Górniak, dr Robert Guzik, Tomasz Kwiatkowski, Agnieszka Świgost-Kapocsi
Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Jagiellońskiego
Rozwój lokalny i regionalny Małopolski – bilans trzech dekad przemian ... s. 393

Najważniejsze działania podejmowane przez Stowarzyszenie Gmin i Powiatów Małopolski od 1991 roku ... s. 419

Zarząd i Komisja Rewizyjna Stowarzyszenia Gmin i Powiatów Małopolski ... s. 431

Kazimierz Barczyk
Przewodniczący Stowarzyszenia Gmin i Powiatów Małopolski

Trzydzieści dobrych lat w tysiącletnich dziejach Małopolski



Wszyscy doskonale wiemy, że w 1990 roku odrodził się w Polsce samorząd terytorialny. Od pierwszych powojennych, autentycznych wyborów do Rad Gmin, jakie odbyły się 27 maja 1990 roku, minęło już trzydzieści lat. Z pozoru może się wydawać, że taki okres czasu to bardzo niewiele w długich, przeszło tysiącletnich dziejach Małopolski i ponad ośmiuset latach od pierwszych lokacji miejscowości z samorządem. Ale trzeba też pamiętać, że trzydzieści lat to czas aktywności jednego pokolenia. Istotna jest kwestia, którą można zawrzeć w jednym pytaniu: czym dla Małopolski były te lata? Czy były dobre, czy były złe? Jestem przekonany, że przede wszystkim były to lata bardzo ważne i brzemienne w pozytywne skutki. Wierzę też, że nie jest to opinia odosobniona.

Przy okazji wszelkiego rodzaju rocznic z reguły pojawia się skłonność do wspominania wydarzeń sprzed lat. Najzupełniej naturalną rzeczą jest również chęć do podsumowywania, do oceniania dorobku minionego okresu. Dlatego też nieuchronnie musiał się narodzić pomysł podsumowania owych trzech dziesięcioleci funkcjonowania odrodzonego samorządu. Takie działania w sposób naturalny prowadzą do porównań dwóch stanów – tego aktualnego z tym sprzed lat.

„Wspólnota Małopolska", którą Państwo bierzecie do ręki i którą przeczytacie, jest zbiorem wielu opracowań. Jej kształt zdeterminowały postulaty zawarte w piśmie, jakie w imieniu Stowarzyszenia Gmin i Powiatów Małopolski wysłałem do Prezydentów, Burmistrzów i Wójtów na początku bieżącego roku. Pisałem wówczas:

W 30. rocznicę odrodzenia samorządu terytorialnego w Polsce Stowarzyszenie Gmin i Powiatów Małopolski planuje wydanie specjalnego, jubileuszowego numeru „Wspólnoty Małopolskiej" poświęconego w całości tej rocznicy i głównym jej Bohaterom – Państwa Gminom i ich Liderom. Pragniemy w nim przypomnieć wydarzenia sprzed trzydziestu lat oraz przedstawić jak wiele przez ten czas udało się osiągnąć, jak nasza wspólna praca zmieniała nasze miasta, miasteczka i wsie. Zwracamy się do wszystkich Gmin Małopolski z propozycją bezpłatnej publikacji artykułu we „Wspólnocie Małopolskiej" o rozwoju Państwa Gminy przez ostatnie 30 lat, po odrodzeniu samorządu terytorialnego. Proponujemy, aby Państwa artykuł składał się z dwóch części – „stanu początkowego" z 1990 r. oraz sytuacji dzisiejszej i opisu drogi, która do niej doprowadziła.

Z odpowiedzi ze stu gmin otrzymaliśmy prawdziwe rentgenowskie zdjęcie Małopolski.

O tym, jak bardzo zmieniła się Małopolska przekonujemy się naocznie każdego dnia. Widzimy to w każdym mieście, obojętne czy jest ono wielkie, czy też małe, w każdej wsi. Trzydzieści lat funkcjonowania samorządu dowiodło, że był naj-

lepszym gwarantem pozytywnych zmian, najlepszym lekiem na dotychczasowe ubóstwo, marazm i zaniedbanie, a także na wyuczony kompleks niższości, który był skutecznym hamulcem wszelkich pozytywnych zmian. Materiały przygotowane przez poszczególne Gminy doskonale prezentują, jak wielkie były to zmiany. Uświadamiają nam one, że rzeczywiście ostatnie trzydzieści lat nie zostało przez nas zmarnowane.

Umieszczone w tekście fotografie świetnie przedstawiają, jak radykalnie zmienił się wygląd naszych szarych, zaniedbanych miejscowości. Cieszy nas to bardzo, ale powodem do dumy jest bez wątpienia także to, jak bardzo zmieniło się na korzyść nasze społeczeństwo. Dzięki odrodzeniu samorządu nasze lokalne społeczności wyzwoliły się z kilkudziesięcioletniej bierności w PRL. Wyrosło nowe wielkie grono autentycznych działaczy, lokalnych liderów, ludzi zdolnych nie tylko do narzekania, do dostrzegania i definiowania problemów, z jakimi borykają się ich współobywatele, lecz także potrafiących szukać pozytywnych rozwiązań, wykorzystując umiejętnie na inwestycje najtańsze na świecie do pozyskania pieniądze z UE.

Cieszy współpraca radnych dla dobra wspólnego, aby jak najlepiej służyć naszym Małym Ojczyznom, które tak bardzo wypiękniały w ciągu ostatnich trzydziestu lat.

Śmiało, bez obawy przed oskarżeniem o przesadę, można postawić tezę, że ze wszystkich reform, jakie w Polsce wprowadzono lub starano się wprowadzić w Polsce po 1989 roku, reforma samorządowa na pewno przyniosła trwałe, niekwestionowane korzyści – wspólnie dokonaliśmy wielkiego skoku cywilizacyjnego w naszych miastach i wioskach. Profesor Jacek Purchla w swoim tekście „27 maja 1990 roku skończył się w Krakowie komunizm!" proponuje, aby na planie Krakowa pojawiła się ulica 27 Maja. Tę myśl rozwijam i apeluję, aby w każdej z prawie 2500 polskich gmin także pojawiła się ulica, plac lub skwer 27 Maja upamiętniający pierwsze w pełni wolne, demokratyczne wybory w Europie Środkowej i Wschodniej oraz Samorządną Rzeczpospolitą.

To głównie solidarnościowemu pokoleniu, które przed trzydziestu laty zdecydowało się podjąć romantyczne wyzwanie – trud odbudowy samorządu oraz przebudowy Małopolski, dedykowany został ten jubileuszowy numer „Wspólnoty Małopolskiej". Jest on hołdem dla setek, a raczej tysięcy Wójtów, Burmistrzów, Prezydentów oraz Radnych, którzy od 1990 roku budowali samorząd, podnosili z marazmu i zaniedbania swoje rodzinne gniazda, małopolskie miasta i wsie, a także – o czym nie można zapominać – budowali społeczeństwo obywatelskie, biorąc sprawy w swoje ręce zgodnie z wezwaniem „Solidarności" i zasadą pomocniczości. Z rozesłanej ankiety zebraliśmy w gminach informacje (pewnie niepełne) o najdłużej sprawujących swoje funkcje samorządowcach – dla historii przypominamy ich imiona i nazwiska. Mam nadzieję, że niniejsza publikacja będzie głosem w debacie nad rolą, jaką w III RP odegrał samorząd terytorialny.

Pandemia Covid-19, która wszystkich nas zaskoczyła i uderzyła w całe nasze życie z destrukcyjną mocą, sprawia, że nie możemy w godny sposób uczcić wszystkich zasłużonych małopolskich samorządowców. Nie możemy też spotkać się (jak planowaliśmy) i wspólnie podyskutować oraz przeanalizować plusy i minusy trzydziestu lat naszej pracy oraz przedstawić wnioski na kolejne trzydzieści lat dla profesjonalnego, sprawnego i skutecznego samorządu oraz całego państwa. Mam nadzieję, że niniejsze wydawnictwo choć częściowo zmniejszy nasz żal z powodu tak skromnego, a jednocześnie tak ważnego jubileuszu.

Kończąc, chcę serdecznie podziękować wszystkim Gminom i wszystkim Osobom, które przyczyniły się do powstania tego jubileuszowego wydania „Wspólnoty Małopolskiej".

Witold Kozłowski
Marszałek Województwa Małopolskiego



Szanowni Państwo!

Rok 2020 to szczególny czas dla polskiej samorządności. To właśnie w tym roku świętujemy 30-lecie uchwalenia – z inicjatywy Senatu RP – ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym, a także 30. rocznicę pierwszych wyborów samorządowych do rad gmin, które odbyły się 27 maja 1990 roku.

Powstanie samorządu terytorialnego w wyniku przemian ustrojowych, jakie miały miejsce po 1989 roku, słusznie uznaje się za jedno z najcenniejszych osiągnięć odradzającej się polskiej demokracji. Wówczas rozpoczął się proces reformowania ustroju państwa, decentralizacji władzy i jej stopniowego przekazywania w ręce lokalnych wspólnot. Był to przejaw gotowości społeczeństwa do udziału w procesie tworzenia nowego ustroju politycznego, ekonomicznego i społecznego, ukierunkowanego na wspólne dobro. Trzeba też pamiętać, że rozpoczynające wtedy aktywność władze gmin miały bardzo silny mandat społeczny, bo wybory samorządowe 1990 roku były pierwszymi w pełni wolnymi wyborami po przełomie 1989 roku.

Z punktu widzenia społeczno-gospodarczego powierzenie poszczególnych zadań wspólnotom dało im możliwość rzeczywistego decydowania o sobie, co pozwoliło na dość szybką poprawę warunków i jakości życia mieszkańców. Wiele gmin przeżyło wtedy największy w swojej historii skok cywilizacyjny. Już nie tylko aglomeracje, ale także wsie i małe miasteczka zaczęły się rozwijać. Rozpoczął się czas wielkich inwestycji – budowy dróg, szpitali, szkół, sieci kanalizacyjnych i wodociągowych, boisk czy hal sportowych.

Był to jednak dopiero początek przebudowy całej struktury administracji publicznej państwa. Nowe warunki ustrojowe oraz gospodarcze Polski lat dziewięćdziesiątych stworzyły potrzebę kontynuacji reformy samorządowej w kierunku jeszcze szerszej decentralizacji władzy.

Szanowni Państwo, województwa samorządowe rozpoczęły działalność w styczniu 1999 roku i od tego czasu odebrały solidną lekcję praktycznej odpowiedzialności za sprawy wspólnot regio-

nalnych. W pierwszych latach funkcjonowania samorząd wojewódzki, któremu powierzono troskę o rozwój regionu, dysponował skromnymi środkami, pozwalającymi jedynie na zaspokajanie podstawowych potrzeb wynikających z realizacji powierzonych zadań. Był to w zasadzie czas adaptacji, kształtowania się tożsamości społeczności wyodrębnionych z wcześniejszego podziału administracyjnego.

Wraz z pojawieniem się kontraktów wojewódzkich i środków przedakcesyjnych (2001–2004) rozpoczął się etap wdrażania pierwszych strategii i programów oraz realizacji konkretnych inwestycji wspierających rozwój regionalny. Pierwsze lata obecności Polski w Unii Europejskiej (2004–2007) upłynęły na szczeblu województw głównie pod znakiem wdrażania Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego. Był to czas realizacji projektów inwestycyjnych – liczonych już nie w dziesiątkach, a w setkach – ale także czas budowania zdolności instytucjonalnej administracji regionalnej.

Zdobyta w tym okresie wiedza i nabyte doświadczenie umożliwiły Małopolsce sformułowanie założeń Małopolskiego Regionalnego Programu Operacyjnego na lata 2007–2013. Łączna wartość alokacji na jego realizację to ostatecznie 1 355 863 222 euro, czego efektem była realizacja na terenie województwa małopolskiego – przy współfinansowaniu z funduszy unijnych – 3 070 projektów.

Na finansowanie realizowanego obecnie Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Małopolskiego 2014–2020 przeznaczonych zostanie z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i Europejskiego Funduszu Społecznego blisko 3 miliardy euro. To kwota niemal o 1 mld euro większa niż ta, którą Małopolska dysponowała w poprzednim programowaniu łącznie na: Małopolski Regionalny Program Operacyjny oraz komponent regionalny Programu Kapitał Ludzki.

W pełni wykorzystujemy szansę, jaką dają nam fundusze unijne. Efekty naszych wspólnych działań są widoczne na każdym kroku. To nowe drogi, odnowione centra miast i wsi, nowoczesne hale sportowe czy obiekty kulturalne. To znaczące wsparcie dla rozwoju przedsiębiorczości, ale też inwestycje w opiekę zdrowotną czy edukację. Dzięki temu Małopolska jest nie tylko nowoczesnym i innowacyjnym regionem z tradycjami, ale przede wszystkim regionem, który zapewnia swoim mieszkańcom bezpieczeństwo społeczne i szansę realizacji marzeń.

Zarówno Małopolska, jak i inne regiony – realizując z czasem coraz liczniejsze zadania z zakresu edukacji, ochrony zdrowia, pomocy społecznej, kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, a także ochrony środowiska oraz zagospodarowania przestrzennego – udowodniła swoją skuteczność i sprawność działania. Sukces ten w głównej mierze wynika z bardzo dobrej znajomości spraw i potrzeb regionalnej społeczności, co jest efektem współdziałania władz regionalnych z samorządami lokalnymi, przedsiębiorcami oraz organizacjami pozarządowymi. Partnerstwo to przyczynia się nie tylko do generowania rozwoju gospodarczego, ale i budowania kapitału społecznego w regionach. Dzisiaj także, z wielką satysfakcją, możemy powiedzieć, że Małopolska jest aktywnym oraz wiarygodnym partnerem strony rządowej, który współuczestniczy w prowadzeniu polityki rozwoju naszej Ojczyzny.

Drodzy Państwo, świętując rocznicę odrodzenia samorządu terytorialnego w Polsce można i należy postawić sobie pytanie: czy samorządy spełniły nadzieje, jakie pokładano w nich 30 lat temu? Czy trzy dekady ich istnienia można uznać za sukces? Czy powinniśmy z samorządu być dumni?

Odpowiedź na te pytania może być tylko twierdząca. Tak, dorobek 30 lat działania samorządów gmin i 20 lat istnienia samorządów powiatów i województw to okres dobrze wykorzystany. To nasze gminy i powiaty, każda wieś, miasto czy miasteczko są świadectwem tego, że czas, któ-

ry minął od 27 maja 1990 roku i 1 stycznia 1999 roku – kiedy rozpoczęły działalność powiaty i województwa samorządowe – nie został zmarnowany. Całe nasze województwo wykonało ogromny skok cywilizacyjny. Mieszka nam się wygodniej, jeździmy po bezpieczniejszych drogach, wypiękniały nasze szkoły, przychodnie, szpitale, biblioteki i domy kultury. To wszystko jest najlepszym dowodem, że reforma ustanawiająca samorząd terytorialny okazała się sukcesem.

* * *

Ostatnie 30 lat to jeden z najbardziej dynamicznych okresów w historii Rzeczpospolitej Polskiej. To czas olbrzymiego zaangażowania wspólnot lokalnych w rozwój naszego kraju, co znacznie sprzyja efektywniejszemu realizowaniu zadań publicznych oraz przyczynia się do umacniania wartości demokratycznych. Dzięki aktywności samorządowców ze szczebla regionalnego – wspartej m.in. funduszami unijnymi – wykonana została ogromna praca w takich obszarach jak: transport regionalny, gospodarka, wojewódzka ochrona zdrowia, kultura oraz w wielu innych dziedzinach znajdujących się w kompetencjach samorządów wojewódzkich.

Przed nami kolejne wyzwania. I wierzę, że dalsza wspólna praca na rzecz lokalnych społeczności będzie przynosić jak najlepsze efekty. Szanowni Państwo, wspólnie budujmy Małopolskę naszych marzeń: nowoczesny, lecz wierny swoim tradycjom region, umiejętnie potrafiący wykorzystać atuty rozwojowe, a jednocześnie twórczo czerpiący z bezcennego dziedzictwa przeszłości.

prof. Jacek Majchrowski, Prezydent Krakowa



W rozwoju Krakowa ostatnich trzech dekad widać ciągłość i konsekwencję, a to znaczy, że nie przespaliśmy swojej szansy i dobrze wykorzystaliśmy możliwości, jakie dało nam odrodzenie samorządności. Zaczęliśmy od fundamentów – likwidowania wieloletnich, nawarstwiających się zaległości cywilizacyjnych – by z czasem przejść do działań skoncentrowanych na zrównoważonym rozwoju, budowaniu metropolitalności Krakowa i ogólnej poprawie komfortu życia w mieście. Przy wsparciu funduszy zewnętrznych realizowane były, na niespotykana dotąd skalę, zadania z zakresu gospodarki komunalnej, ochrony środowiska, transportu i komunikacji. Uczyliśmy się też coraz lepiej korzystać z imponującego potencjału intelektualnego Krakowa. W Polsce Ludowej, szczególnie w powojennych latach, odgórnie sterowany rozwój miasta łączony był z gwałtowną industrializacją prowadzoną bez najmniejszego poszanowania dla natury, zabytków i zdrowia ludzkiego. Po pierwszych wyborach samorządowych mogliśmy się wreszcie z tego wycofać i podążać własną drogą. Nowa Huta – z unowocześnionym, po trudnym okresie transformacji kombinatem – zyskała dodatkowo znaczenie jako centrum życia społecznego i kulturalnego. Wypracowaliśmy sobie przewagę konkurencyjną w takich dziedzinach jak inwestycje zagraniczne czy turystyka specjalizowana, a siła krakowskiego ośrodka naukowego stała się podstawą rozwoju nowoczesnych usług i wysokich technologii.

30 lat odrodzonego samorządu to również nieprzerwany proces budowania podmiotowości społeczeństwa, nieustających działań w kierunku włączenia jak najszerszych kręgów mieszkańców w aktywne zarządzanie miastem. Oczywiście nie można powiedzieć, że udało nam się już zbudować społeczeństwo obywatelskie. Wciąż jeszcze uczymy się samorządności, ale jesteśmy bliżej celu niż się wydaje. Liczne sondaże potwierdziły, że samorządy cieszą się w Polsce wyjątkowo dużym zaufaniem społecznym. Przykład Krakowa i innych miast pokazuje wyraźnie, że samorządy pozostają prawdziwą opoką dla demokracji, ponieważ to właśnie w lokalnych, samorządnych wspólnotach najlepiej realizuje się zasada partycypacji społecznej. I szkoda tylko, że nie wprowadza się reform, które dałyby samorządom większą swobodę działania, które służyłyby ich umocnieniu. Szkoda, że co jakiś czas się pojawiają zakusy, żeby choć częściowo powrócić do scentralizowanej formy rządów. Mam jednak nadzieję, że ten imponujący kapitał, który zbudowaliśmy wspólnie w samorządach polskich miast i gmin nie zostanie zmarnowany.

prof. Jan Tadeusz Duda

Przewodniczący Sejmiku Województwa Małopolskiego
Wiceprzewodniczący Zarządu
Stowarzyszenia Gmin i Powiatów Małopolski

Refleksje o odrodzeniu samorządu terytorialnego oraz o rozwoju Województwa Małopolskiego w okresie ostatnich 20 lat



W rocznicę wyborów samorządowych roku 1990, które symbolicznie rozpoczęły najnowszą historię polskiej samorządności, pochylmy się nad trzema dekadami ogromnej pracy mieszkańców i samorządowców z polskich regionów, miast, miasteczek i wsi. Pochylmy się nad wielką lekcją samodzielnego decydowania o naszym najbliższym otoczeniu, a także nad dwoma dekadami funkcjonowania samorządów na szczeblu ponadlokalnym (powiatowym i regionalnym). Potraktujmy te rozważania również jako znakomitą okazję do refleksji nad procesami rozwoju lokalnego i regionalnego w Małopolsce[1].

W dniu 27 maja 1990 r. po raz pierwszy po II wojnie światowej przeprowadzono w Polsce – przełomowe dla całej Europy Środkowo-Wschodniej – w pełni wolne, demokratyczne, nieograniczone przez żadne dodatkowe warunki czy porozumienia (jak miało to miejsce w przypadku kluczowych wyborów 4 czerwca 1989 r.), wybory do władz gmin. Stanowiły one więc nie tylko wydarzenie ważne w historii polskich samorządów, ale też kluczowe z perspektywy demokratycznej transformacji po roku 1989 i upadku komunizmu.

Ustawa z dnia 24 lipca 1998 r. o wprowadzeniu zasadniczego trójstopniowego podziału terytorialnego państwa ustanowiła z dniem 1 stycznia 1999 r., obok istniejących już gmin, powiaty i 16 województw samorządowych. Wprowadzono tym samym województwo samorządowe, Województwo Małopolskie, będące jednostką samorządu terytorialnego tworzoną z mocy prawa przez mieszkańców województwa. Stanowi ono najwyższy szczebel w strukturze zasadniczego podziału terytorialnego kraju w celu wykonywania administracji publicznej (ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa – Dz.U. z 2020 r. poz. 1668).

1 O ile nie zaznaczamy wyraźnie inaczej – używając terminu Małopolska odnosimy się do województwa małopolskiego, powołanego reformą podziału terytorialnego kraju z 1998 r. (Ustawa z dnia 24 lipca 1998 r. o wprowadzeniu zasadniczego trójstopniowego podziału terytorialnego państwa [Dz.U. z 1998 r. Nr 96, poz. 603, Nr 104, poz. 656, z 1991 r. Nr 101, poz. 1182, z 2001 r. Nr 45, poz. 497]).

Podstawową, wprost wynikającą z przepisów ustawy kompetencją samorządu województwa jest wykonywanie zadań publicznych o charakterze wojewódzkim, które nie zostały zastrzeżone prawem na rzecz organów administracji rządowej. Samorząd województwa małopolskiego nie jest organem nadrzędnym i kontrolnym nad działalnością samorządu powiatowego i gminnego, nie wkracza w sferę samodzielności powiatu i gminy. Dlatego też organy samorządu województwa małopolskiego, takie jak zarząd czy sejmik nie są organami wyższego szczebla wobec organów powiatu czy gminy – nie sprawują nadzoru nad tymi samorządami. Warto nadmienić, że taki ustrój samorządów, w którym poszczególne szczeble samorządu są niezależne od siebie, zakłada z góry zgodne współdziałanie organów samorządowych różnych szczebli.

Organami samorządu województwa małopolskiego są Sejmik Województwa Małopolskiego i Zarząd Województwa. Sejmik jest organem stanowiącym i kontrolnym województwa. Na jego czele stoi przewodniczący sejmiku oraz wiceprzewodniczący wybierani z grona radnych. Przewodniczący sejmiku organizuje pracę sejmiku i prowadzi jego obrady, nie ma uprawnień do reprezentowania województwa na zewnątrz. Sejmik województwa obraduje na sesjach zwołanych przez przewodniczącego co najmniej raz na kwartał. Sejmik województwa ze swego grona może powoływać stałe i doraźnie komisje do wykonywania określonych czynności i zadań. Sejmik swoje zadania stanowiące wykonuje poprzez uchwalanie uchwał. Z kolei zarząd województwa jest organem wykonawczym województwa. W skład Zarządu Województwa Małopolskiego wchodzą: Marszałek Województwa Małopolskiego, dwóch Wicemarszałków Województwa Małopolskiego oraz dwóch Członków Zarządu Województwa Małopolskiego.

Dokonanie bilansu zmian, jakie zaszły w ostatnich dekadach w wybranych dziedzinach społecznych, gospodarczych i kulturalnych w związku ze zmianami ustrojowymi po odrodzeniu samorządu terytorialnego na obszarze województwa małopolskiego wymaga nie tylko osadzenia w perspektywie długoterminowej.

Małopolska jest bez wątpienia jednym z tych regionów Naszego kraju, które mogą pochwalić się sukcesem transformacji ostatnich lat. Minione dwie dekady oznaczały powstanie w regionie nowej jakości, której źródła należy upatrywać w wykształtowanych na przestrzeni lat strukturach lokalnych i regionalnych. Szczególnie istotna okazała się wola Małopolan do systematycznego podnoszenia swoich kompetencji i wykształcenia, a co za tym idzie, sukcesywnego wzmacniania kapitału ludzkiego, zarówno poprzez pozytywne trendy migracyjne, jak i wysoki poziom edukacji. Wszystko to sprzyja naszej lokalnej przedsiębiorczości i ułatwia przyciąganie inwestorów zewnętrznych. Wymienione czynniki umożliwiły powstanie prężnej i silnie zakorzenionej oraz zróżnicowanej gospodarki w naszym regionie. Należy również pamiętać, jak ważną rolę w tworzeniu świadomości Małopolan odgrywa duża spójność regionu, która jest podtrzymywana dzięki długoletnim tradycjom aktywności społecznej. O sile tej tradycji świadczy funkcjonujące bardzo dobrze Stowarzyszenie Gmin i Powiatów Małopolski, które zrzesza również gminy spoza województwa małopolskiego, silnie związane emocjonalnie i kulturowo z tradycją historycznej Małopolski.

Małopolska to miejsce o wyjątkowym bogactwie historycznym, kulturowym i przyrodniczym. Z myślą o jak najskuteczniejszym wykorzystaniu tego potencjału na rzecz mieszkańców i turystów województwo małopolskie inwestuje w rozwój regionu w taki sposób, by nasz region i jego mieszkańcy mogły rozwijać się w zmieniających się realiach otaczającego świata. Ponadto, Małopolska to unikatowy region ze względu na niezwykłe bogactwo tradycji, kultury i zasobów przyrodniczych. Od dziesięcioleci ta róż-

norodność inspiruje lokalnych i międzynarodowych twórców kultury oraz przyciąga turystów z całego świata. Stąd też samorząd województwa małopolskiego promuje i dofinansowuje od blisko dwóch dekad wszelkie inicjatywy wzmacniające naszą lokalną tradycję i kulturę. Również wspieranie przez samorząd województwa wydarzeń kulturalnych i instytucji wspierających kulturę, pozwala tworzyć niepowtarzalny charakter regionu, który należy pielęgnować i promować. Jest to szczególnie ważne zadanie na poziomie zarówno społecznym, jak i gospodarczym. Bogactwo kulturowe naszego regionu, jego różnorodność i wyjątkowość daje szerokie możliwości rozwoju turystyki, przyciąga inwestorów i tworzy warunki do powstawania nowych miejsc pracy.

Jednym z kluczowych zadań Sejmiku Województwa Małopolskiego jest również promowanie i wspieranie rozwoju usług związanych z czasem wolnym mieszkańców naszego województwa i gości odwiedzających je w różnych porach roku. Rozwój i promocja tej gałęzi naszej gospodarki wpływają na komercjalizację i innowacyjność przedsięwzięć w tych sferach. Działania podejmowane na terenach atrakcyjnych przyrodniczo i krajobrazowo, takie jak budowa sieci tras turystycznych (rowerowych i narciarskich), zagospodarowanie otoczenia zbiorników wodnych czy akcentowanie walorów miejscowości uzdrowiskowych, przyczynią się do zwiększenia konkurencyjności i atrakcyjności turystycznej Małopolski na arenie międzynarodowej, znajdując pełne poparcie ze strony Radnych i władz województwa małopolskiego.

Dynamika procesów demograficznych zachodzących w Europie i w Polsce sprawia, że zjawisko starzenia się społeczeństw coraz częściej staje się kluczowym tematem debat dotyczących kształtowania polityk publicznych zarówno na poziomie europejskim, jak i krajowym, regionalnym, a nawet lokalnym. Należy przy tym podkreślić, że w ciągu ostatnich kilku lat zmienił się sposób postrzegania zjawisk demograficznych, a co za tym idzie, ewoluowały propozycje programów i polityk, które miałyby łagodzić skutki tych zjawisk. Małopolska ciągle jeszcze jest regionem demograficznie „młodym", niemniej jednak od kilku lat aktywnie kształtuje odpowiednią politykę senioralną i promuje idee aktywizacji i pomocy osobom starszym, by jak najlepiej przygotować region na skutki starzenia się społeczeństwa. Zagadnienia dotyczące starzenia się społeczeństwa stanowią coraz istotniejszą część prowadzonej w województwie polityki społecznej. Wraz z rosnącą populacją osób starszych, istotnym staje się zapewnienie im jak najlepszych warunków życia, aktywizacji oraz uczestnictwa w życiu społecznym, w czym władze województwa małopolskiego starają się czynnie brać udział.

Istotną cechą Małopolski, która sprzyjała jej rozwojowi w ostatnich dekadach, jest wypracowany wysoki poziom spójności terytorialnej. Ma to związek z wykształconą, bardzo dobrą siecią transportową oraz funkcjonującym systemem transportu publicznego. Dobra dostępność i wysoki poziom transportu publicznego oznacza też, że wiele miejscowości regionu jest atrakcyjnym miejscem zamieszkania z perspektywy dostępności do usług czy możliwości dotarcia do ośrodków miejskich wyższego rzędu. Niebagatelny wkład stanowią tutaj poczynione na przestrzeni ostatnich lat inwestycje w infrastrukturę drogową, kolejową oraz lotniczą, organizowane i współfinansowane przez samorząd województwa małopolskiego, z największą rolą projektów realizowanych w ramach kolejnych Regionalnych Programów Operacyjnych.

Samorząd terytorialny tworzy społeczność lokalna, która ma prawo i zdolność do kierowania oraz zarządzania zasadniczą częścią spraw publicznych we własnym interesie i na własną odpowiedzialność. Z tego względu często samorząd terytorialny jest nazywany przez jego mieszkańców „małą ojczyzną".

Roman Ciepiela
Prezydent Miasta Tarnowa

Czuję się stworzony dla samorządu, wiem też, że samorząd stworzył mnie!



Rok 2020 to rok ważnych rocznic: 40 lat temu powstała „Solidarność", 30 lat temu odbyły się wolne wybory samorządowe. Nie sposób tych wydarzeń nie połączyć wspólnym mianownikiem, bowiem bez wielkiego ruchu „Solidarności" nie byłoby demokratycznych wyborów do parlamentu, a tym bardziej do samorządu.

Uczestniczyłem w obydwu wydarzeniach, z tą różnicą, że nadzieje lat 1980–1981 skończyły się stanem wojennym i 8-letnią traumą, a wybory samorządowe przeprowadzone w maju 1990 roku uruchomiły ogromne pokłady entuzjazmu społecznego i dały doskonałe efekty pozytywnie, zmieniające jakość życia w naszych „małych ojczyznach".

Jesienią 1989 roku powstał Tarnowski Komitet Obywatelski i tak jak w całym kraju rozpoczęły się przygotowania do wiosennych wyborów. Prawybory wyłoniły kandydatów na radnych, byłem jednych z nich. W marcu 1990 roku w ramach wielkiej – co do skali – akcji wsparcia udzielonej nam przez Francję obserwowaliśmy doświadczenia samorządowców francuskich. W maju 1990 roku tarnowianie nie mieli wątpliwości i wybrali Radę Miejską, powierzając mandaty 36 osobom z list Komitetu Obywatelskiego (80%) w 45-osobowym składzie Rady. Radni powierzyli mi funkcję przewodniczącego Komisji Rewizyjnej. Było to o tyle istotne, iż w porządku prawnym ówczesnej Polski nie było praktycznie żadnych zewnętrznych organów powołanych do kontroli jednostek samorządu terytorialnego. Tym samym wzięliśmy pełną odpowiedzialność za sprawy Miasta. W latach 1994–1998 byłem prezydentem Tarnowa i wraz z Zarządem Miasta zainicjowałem wiele rozwojowych procesów Tarnowa.

Nieprzerwanie przez następne lata mieszkańcy wybierają mnie do organów samorządowych – na kolejne kadencje radnego Tarnowa, radnego Małopolski i dwukrotnie w bezpośrednich wyborach na prezydenta Tarnowa. Przez dwie kadencje byłem wicemarszałkiem Małopolski, podpisując m.in. wraz marszałkiem Markiem Sową największy w historii kontrakt terytorialny dla Małopolski o wartości ponad 3 mld euro.

Jestem przekonany, że okres trzech ostatnich dekad demokracji liberalnej był najlepszym czasem dla Polski, Małopolski i mojego Tarnowa. Zbudowaliśmy tożsamość regionalną oraz lokalną, wzmocniliśmy wartości patriotyczne i wprowadziliśmy zasady transparentności i solidarności w sprawach publicznych. Było to możliwe dzięki bezprecedensowemu zaangażowaniu obywateli, NGO's, uczelni. Szczególną rolę odegrała tu Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej założona przez

prof. Jerzego Regulskiego. Jej oddziałem w Małopolsce był Małopolski Instytut Samorządu Terytorialnego i Administracji (MISTiA), w którym miałem zaszczyt być dyrektorem ds. merytorycznych.

Celowo pomijam walory materialne rozwoju lokalnego i regionalnego – te są oczywiste, lecz nie stanowią według mnie całej prawdy o sukcesie zmian samorządowych. Nowe drogi i mosty, port lotniczy i nowe pociągi, nowe instytucje kultury, efektywna gospodarka są ogromnie istotne, lecz najważniejsze jest upodmiotowienie mieszkańców i ich realny wpływ na sprawy lokalne.

Jakość życia jest obecnie nieporównywalnie wyższa niż 30 lat temu, lecz największą wartością jest zbudowane poczucie dumy z miejsca, w którym żyjemy. Oby nigdy jej nam nie zabrakło.

Ludomir Handzel

Prezydent Nowego Sącza

Polityko! Idź precz od społeczności lokalnych.



„Społeczność wyższego rzędu nie powinna ingerować w wewnętrzne sprawy społeczności niższego rzędu, pozbawiając ją kompetencji, lecz raczej winna wspierać ją w razie konieczności i pomóc w koordynacji jej działań z działaniami innych grup społecznych, dla dobra wspólnego” – napisał w encyklice *Centesimus annus* św. Jan Paweł II, którego stulecie urodzin zbiegło się z jubileuszem 30-lecia odrodzenia samorządu w Polsce.

Chciałbym, aby te słowa zawsze były natchnieniem dla rządzących naszym krajem i żebyśmy jako samorządowcy byli zawsze gotowi służyć ludziom, którzy powierzyli nam losy naszych miast, miasteczek i wsi. Polityko! Idź precz od społeczności lokalnych.

Jarosław Klimaszewski

Prezydent Bielska-Białej

Wiceprzewodniczący Zarządu
Stowarzyszenia Gmin i Powiatów Małopolski

To mieszkańcy są największym kapitałem i najcenniejszą wartością Bielska-Białej

Po trzydziestu latach od momentu restytucji samorządu terytorialnego w Polsce jedno możemy stwierdzić z całą pewnością: te trzy dekady zostały dobrze spożytkowane.



Gdy w 1990 roku odradzał się lokalny samorząd, w naszych małych ojczyznach zapanował ogromny entuzjazm. Cieszyliśmy się, że wreszcie będziemy mogli sami o sobie decydować. Byliśmy bowiem przekonani, że to my – mieszkańcy najlepiej znamy potrzeby swoich miejscowości i najpełniej potrafimy wykorzystać ich atuty. Znakomicie widać to na przykładzie Bielska-Białej. Możliwość samostanowienia znacząco przyspieszyła rozwój miasta. Jesteśmy dziś ważnym na mapie kraju ośrodkiem gospodarczym, a także silnym, regionalnym centrum kultury i sportu.

Swój sukces stolica Podbeskidzia zawdzięcza przede wszystkim swoim mieszkańcom – ludziom otwartym, pracowitym i przedsiębiorczym. To mieszkańcy są największym kapitałem i najcenniejszą wartością Bielska-Białej. Do miejsca, w którym dziś jesteśmy doszliśmy sami. Własnym wysiłkiem, zaangażowaniem i poświęceniem.

Rozwój bielskiego samorządu najlepiej obrazują liczby. Pierwszy budżet miasta w 1990 roku zamknął się po stronie wydatków kwotą 17 milionów złotych, a na inwestycje przeznaczono wówczas 2 miliony. Dziś budżet Bielska-Białej to ponad 1,5 miliarda złotych, a wydatki inwestycyjne kształtują się na poziomie 420 milionów.

Nasze miasto – co godne podkreślenia – od lat rozwija się w sposób zrównoważony. Wszystkie dziedziny życia, począwszy od gospodarki, poprzez bezpieczeństwo, pomoc społeczną, zdrowie, a na kulturze i sporcie kończąc mają w Bielsku-Białej właściwe proporcje.

Na przestrzeni minionych trzech dekad w mieście dokonał się prawdziwy skok cywilizacyjny. Bielsko-Biała z roku 1990 i to dzisiejsze to tak naprawdę dwie różne miejscowości. Energia i kreatywność mieszkańców jest, co prawda, ta sama, ale infrastruktury, poziomu życia czy oferty kulturalnej i sportowej nie sposób porównać.

Krwioobiegiem każdego miasta jest układ drogowy. U nas jest on znakomicie rozwinięty. Dość powiedzieć, że posiadamy – jako jedno z nielicznych pol-

skich miast – dwie obwodnice, a prawie wszystkie główne trakty komunikacyjne są zmodernizowane. Teraz skupiamy się już głównie na remontach dróg lokalnych. Możemy się też pochwalić dobrze rozwiniętą infrastrukturą techniczną, nowoczesnymi szpitalami, placówkami oświatowymi, z których większość przeszła termomodernizację, bogatą siecią placówek kultury czy wreszcie z prawdziwego zdarzenia bazą sportową. Staramy się również wykorzystywać walory turystyczne miasta. Dlatego m.in. zbudowaliśmy ośrodek narciarski na stokach Dębowca – górskiego szczytu, znajdującego się w granicach administracyjnych Bielska-Białej, uruchomiliśmy system bezobsługowych wypożyczalni rowerów, a prawdziwym turystycznym przebojem stał się nasz kompleks górskich ścieżek rowerowych Enduro Trails. Gdy dodamy, że jesteśmy miastem bardzo bezpiecznym, że mieszkańcy i turyści mogą dosłownie przebierać w naszej różnorodnej i ciekawej ofercie kulturalnej, że realizujemy od lat jeden z najbardziej rozwiniętych w kraju programów wsparcia dla rodzin wielodzietnych i zastępczych to okaże się, że Bielsko-Biała jest po prostu idealnym miejscem do życia.

Pewnie wielu inwestycji nie udałoby się nam zrealizować gdyby nie środki europejskie, które – jako miasto – zawsze skutecznie pozyskiwaliśmy i wciąż pozyskujemy. Przystąpienie Polski do Unii Europejskiej i korzyści jakie nasza akcesja przyniosła to z punktu widzenia samorządów milowy krok dla ich rozwoju. W Bielsku-Białej widać to gołym okiem.

Dzisiejsza pozycja naszego miasta to także efekt właściwego zarządzania. Wszyscy prezydenci i radni, którzy na przestrzeni ostatnich trzydziestu lat tworzyli bielski samorząd przyczynili się do rozwoju Bielska-Białej i sumiennie zapracowali na obecny jego status. Trzeba to mocno podkreślić.

Dzięki właściwemu zarządzaniu udało się stworzyć w Bielsku-Białej bardzo dobre warunki dla rozwoju przedsiębiorczości. Jesteśmy dziś jednym z tych miast, gdzie liczba prywatnych firm w przeliczeniu na liczbę mieszkańców jest największa w regionie. Skutecznie przyciągamy także do miasta zagraniczny kapitał. Wiele najważniejszych światowych koncernów ulokowało swoje zakłady właśnie u nas.

Warto zwrócić uwagę na jeszcze jedną kwestię. Otóż w ciągu ostatnich trzydziestu lat potrzeby mieszkańców naszego miasta zmieniały się. Wraz z postępującymi inwestycjami zwiększały się również oczekiwania. Siłą rzeczy zmieniać się musiał także samorząd. I zmieniał się, dostosowując swoje działania do dążeń lokalnej społeczności.

Należy jednak pamiętać, że proces przemian, który został zapoczątkowany w 1990 roku wciąż trwa. Bielsko-Biała cały czas się zmienia, cały czas pięknieje i cały czas zyskuje na atrakcyjności. I oby tak było również w przyszłości.

Małgorzata Małuch
Wójt Gminy Sękowa
Prezes Zarządu Forum Wójtów, Burmistrzów i Prezydentów Małopolski
Wiceprzewodnicząca Zarządu
Stowarzyszenia Gmin i Powiatów Małopolski

Spoglądając wstecz czasem trudno uwierzyć, że tak wiele zmian dokonało się w tak krótkim czasie

Reforma samorządowa zmieniła polską rzeczywistość i przywróciła Polakom prawo decydowania o swoich lokalnych wspólnotach. Samorząd terytorialny to jedna z największych zdobyczy odrodzonej po 1990 roku Rzeczypospolitej. Przekazanie do realizacji części zadań administracji publicznej społecznościom lokalnym uwolniło olbrzymi potencjał mieszkańców naszego kraju. Samorząd terytorialny stał się niezwykle ważnym elementem transformacji ustrojowej. Dzięki zachodzącym przemianom systemowym i cywilizacyjnym mieszkańcy zostali zaangażowani w procesy rozwojowe swoich „małych ojczyzn".



To za sprawą samorządów nasze otoczenie – wsie i miasta zmieniły się nie do poznania, standard życia podniósł się w sposób zdecydowany, a my samorządowcy, ale też mieszkańcy gmin mamy powód do zadowolenia i dumy.

Co jest źródłem sukcesów polskich samorządów? Podwaliny pod ten sukces położyli twórcy reformy, którzy w sposób wizjonerski i kreatywny, a z drugiej strony bardzo pragmatyczny opisali ustrój samorządu. Samorząd został opatrzony w solidne fundamenty – ma swój majątek, dochody i ochronę prawną, ale przede wszystkim posiada niezależność i możliwość decydowania o sprawach lokalnych.

Siłą samorządu są mieszkańcy i ich aktywność, a misją budowanie społeczeństwa obywatelskiego, świadomego własnych potrzeb i współdecydującego w sprawach lokalnych. Efekt tych działań jest widoczny dookoła. Bardzo ta nasza Polska, również lokalna, a może przede wszystkim lokalna wypiękniała, stając się przyjazną dla mieszkańców i gości.

Gdzieś zginął ten smutny i biedy kraj, ta szarość PRL-u. Nasze miasta i wioski urzekają dziś pięknem, rozkwitają kolorami i rozwijają się bardzo dynamicznie, stwarzając coraz lepsze warunki do życia mieszkańcom.

Spoglądając wstecz czasem trudno uwierzyć, że tak wiele zmian dokonało się w tak krótkim czasie. Oczywiście bardzo istotny wpływ na to przeobrażenie miały środki Unii Europejskiej, które stały się dla nas dostępne, a które gminy takie jak Sękowa potrafiły dobrze wykorzystać. Dzięki tym środkom samorządy mogły

zrealizować oczekiwania mieszkańców i tak radykalnie odmienić rzeczywistość.

Samorząd jest wspólnotą mieszkańców, więc kiedy dziś mówimy o sukcesie takich gmin jak moja Sękowa, to ważne aby pamiętać, że jest on dziełem całej lokalnej społeczności i wielu partnerów zewnętrznych, wspierających nasze działania. Rolą władz samorządowych jest umiejętność pobudzania aktywności mieszkańców, wsłuchiwanie się w ich głosy i oczekiwania oraz bardzo szerokie i otwarte konsultacje kierunków rozwoju i ważnych dla gminy spraw.

Po trzydziestu latach możemy być dumni z efektu naszej pracy, z „naszych małych ojczyzn", z tej Polski lokalnej jaką nam się udało zbudować. Okres odrodzonego samorządu to dla gminy Sękowa czas wielu niezwykle pozytywnych przemian – począwszy od stopniowego zwiększania zaangażowania społeczności lokalnej w organizację życia zbiorowego, powiększano jej wpływ, ale także odpowiedzialność za funkcjonowanie wspólnoty. We wspomnianym okresie nastąpiła rewolucja cywilizacyjna w obszarze zapewnienia podstawowych potrzeb bytowych gospodarstwom domowym. Wielka przemiana objęła także infrastrukturę komunalną. Na przestrzeni tego czasu w gminie zmieniło się dosłownie wszystko, a różnice widać na każdym kroku. Aktualnie gmina jest skanalizowania, a ta jej część z rozproszoną zabudową posiada przydomowe oczyszczalnie ścieków. Ciągle rozbudowujemy sieć wodociągową z nowymi ujęciami wody. Budujemy i modernizujemy drogi, mosty i chodniki wraz z oświetleniem ulicznym. Wszystkie obiekty komunalne zostały zmodernizowane, poddane kompleksowej termomodernizacji i zaopatrzone w instalacje OZE. W wielu miejscowościach powstały place zabaw dla dzieci oraz siłownie na wolnym powietrzu. Obecnie inwestujemy w infrastrukturę oświatową i przedszkolną, a przy placówkach komunalnych powstały wielofunkcyjne boiska sportowe i place zabaw.

Ostatnie lata to również wielka zmiana w zakresie dbałości o czyste powietrze oraz środowisko naturalne. Ewolucja ekologiczna dokonała się przede wszystkim w świadomości mieszkańców naszej gminy. I tu z pomocą również przyszły fundusze unijne, z których mieszkańcy korzystają montując na swoich posesjach pompy ciepła, solary, panele fotowoltaiczne czy kotły najnowszej generacji, polepszając w ten sposób warunku do zdrowego życia.

Choć opisane zmiany są najbardziej dostrzegane przez mieszkańców gminy Sękowa czy gości odwiedzających naszą okolice, to jednak ewolucja, która nastąpiła w sferach integracji społecznej i rozwoju gospodarczego miała charakter dalej idący, można powiedzieć wręcz przełomowy. Dzięki funduszom unijnym, a także krajowym udało się podjąć wiele ciekawych inicjatyw, wokół których zgromadzili się mieszkańcy gminy. Chęć wspólnego spędzania czasu przybrała nieoczekiwany wymiar, co bardzo pozytywnie wpłynęło na relacje w społeczności lokalnej. Mierząc się z oczekiwaniami mieszkańców inwestujemy w przemysły czasu wolnego.

Dlatego też podejmujemy wiele działań w kierunku rozbudowy i wzbogacenie infrastruktury rekreacyjno-wypoczynkowej. Na terenie gminy znajduje się najmniejsze w Polsce uzdrowisko Wapienne, które dzięki inwestycjom samorządowym przeżyło wielkie przeobrażenie – z pospolitej wioski zmieniło się w piękny, urokliwy kurort z ciekawą ofertą uzdrowiskową, przyciągający wielu turystów i wczasowiczów.

Zainwestowaliśmy również w infrastrukturę sportową – stoki narciarskie, bazę do narciarstwa biegowego, trasy rowerowe, kompleksy sportowe czy parki rodzinne. Aktualnie wiercimy odwiert badawczy w poszukiwaniu wody geotermalnej. Realizujemy też projekty promujące nasze bardzo bogate dziedzictwo przyrodnicze, historyczne i kulturowe oraz dbamy o stan techniczny wielu cennych zabytków zlokalizowanych na terenie gminy.

Coraz więcej projektów kierujemy bezpośrednio do mieszkańców, szczególnie do dzieci i młodzieży oraz seniorów, stwarzając im warunki do edukacji, rozwijania zainteresowań i rozrywki. Organizujemy działania integracyjne, artystyczne i kulturalne. Seniorzy mogą korzystać z nieodpłatnej rehabilitacji oraz wyjazdów zdrowotnych i krajoznawczych.

W gminie funkcjonują świetlice środowiskowe, Kluby „50+", Gminny Dom Pomocy Społecznej, ostatnio powstaje dzienny dom opieki dla seniorów. Ważnym elementem aktywizacji zawodowej mieszkańców są działania podejmowane w obszarze ekonomii społecznej, w ramach których m.in. powołaliśmy do życia dwie spółdzielnie socjalne, które bardzo prężnie funkcjonują i dają zatrudnienie ponad dwudziestu osobom. Wspieramy wszystkie formy aktywności społecznej – stowarzyszenia, fundacje, koła gospodyń, kluby sportowe, jednostki OSP i inne organizacje. Podjęte działania oraz przyjęte kierunki rozwoju gospodarczego doprowadziły do sukcesywnej budowy lokalnego PKB z wykorzystaniem zasobów naturalnych gminy. Kolejne projekty finansowane ze środków unijnych podnoszą atrakcyjność turystyczną, a tym samym inwestycyjną gminy umożliwiając mieszkańcom oraz inwestorom rozwój własnych działalności gospodarczych. Poczynione na terenie gminy inwestycje podniosły zdecydowanie jej potencjał gospodarczy oraz walory krajobrazowe i estetyczne.

Dzięki współpracy osiągamy efekt synergii, a naszym mieszkańcom żyje się lepiej i dostatniej. Gmina Sękowa postrzegana jest jako prężnie rozwijające się i atrakcyjne miejsce zarówno do zamieszkania, jak i do inwestowania, dlatego ilość mieszkańców w gminie ciągle wzrasta.

Jako samorząd lokalny mamy świadomość, że wiele jeszcze pozostaje do zrobienia, ciągle wyznaczamy sobie nowe cele i wsłuchujemy się w głos naszych mieszkańców, którzy nieustannie nas inspirują.

Nie chodzi tylko o jakże przecież ważne inwestycje, ale o głęboką zmianę mentalną, jaka w naszym społeczeństwie nastąpiła. Samorząd będąc blisko ludzi stworzył dobre fundamenty pod rozwój aktywności społecznej w różnych formach i obszarach. Celem samorządu jest budowanie świadomego swoich praw i potrzeb społeczeństwa obywatelskiego, gdyż sprawny samorząd i aktywni mieszkańcy to jest klucz do sukcesu.

Nie pozwólmy więc, by działania centralistyczne uszczupliły naszą samorządność, a obywatelom ograniczyły prawo decydowania o lokalnych sprawach.

dr Krzysztof Klęczar

Burmistrz Kęt

Pragnę dziś wyrazić swoją wdzięczność inicjatorom wdrożenia reformy samorządowej

Rok 2020 bezsprzecznie jest rokiem wyjątkowym. Choć upływa w cieniu pandemii, jest również czasem wyjątkowego jubileuszu. Szczególnie dla osób, związanych z samorządem terytorialnym.

Już samo pojęcie samorządu ma tak szerokie znaczenie, że dla wielu trudne do zdefiniowania. Wszyscy w nim funkcjonujemy, spoglądając jednak z różnych perspektyw. Dla obywateli jest instytucją pierwszego kontaktu, do której – nie bacząc na rozróżnienie kompetencji organów wojewódzkich, powiatowych czy gminnych – zgłaszają swoje potrzeby i oczekiwania. Dla osób bezpośrednio zaangażowanych w jego działalność, bez względu czy jest to szczebel sołectwa, gminy czy powiatu stanowi nie tyle pracę, co sposób na życie. Działalność samorządowa nie jest bowiem zwykłą pracą. To służba. Takie jej postrzeganie pozwala nie tylko skutecznie i efektywnie ją wykonywać, ale również nieustannie czerpać z niej radość i satysfakcję.

Zamiłowanie do samorządowej działalności społecznej często jest „dziedziczone". Tak było m.in. w moim przypadku. W pierwszych latach po zakończeniu II wojny światowej mój dziadek, Władysław, zaangażowany był w odbudowę struktur Ruchu Ludowego, w oparciu o odradzające się kółko rolnicze. Również mój Ojciec, Jan, całe swoje dorosłe życie związał z działalnością spółdzielczą i samorządową, przez kilka kadencji zasiadając w Radzie Powiatu w Oświęcimiu.



To właśnie On zaszczepił we mnie ducha działalności społecznej, a dygresje ujęte w niniejszym tekście, odnoszące się do wydarzeń, których z racji wieku nie mogę znać z własnego doświadczenia, są pokłosiem licznych dyskusji i rozmów, jakie za Jego życia często prowadziliśmy.

Gdy 30 lat temu powstawał odrodzony samorząd terytorialny, miałem osiem lat i jako uczeń II klasy szkoły podstawowej niewiele z tego wszystkiego rozumiałem. Dziś, z perspektywy czasu mogę dopiero dostrzec, jak wiele w naszej Małej Ojczyźnie się zmieniło. Zmiany, o których wspominam dotyczą w zasadzie wszystkich aspektów funkcjonowania Gminy, nie sposób więc odnieść się do nich kompleksowo w tak krótkim tekście. Skupię się więc wyłącznie na trzech aspektach: organizacyjnym, infrastrukturalnym i społecznym.

Myślę, że nie jest przypadkiem, że burmistrza i radnych określa się samorządem „pierwszego kontaktu". Już sama świadomość, że lokalna społeczność ma bezpośredni wpływ na wybór swoich przedsta-

wicieli sprawia, że mieszkańcy częściej utożsamiają się z wybranymi włodarzami, traktując ich faktycznie jako „swoich". Powiem z własnego doświadczenia, że będąc kolejno członkiem zarządu swojej dzielnicy, potem radnym miejskim, a od sześciu lat burmistrzem, sprawy naszych mieszkańców załatwia się oczywiście w Urzędzie, ale równie często popołudniami w domu, podczas zakupów lub wracając z kościoła. Choć szczególnie dla współmałżonka bywa to uciążliwe, pozwala jednak często szybko zareagować na niekorzystne zjawisko, nim zdąży ono urosnąć do rangi realnego problemu. Tego komfortu i przywileju „anonimowa" i znana tylko z telewizji władza centralna z pewnością nie ma. Zjawisko to ma także dodatkową zaletę: samorządowiec, nawet będąc po pracy, w domu czy na przysłowiowych imieninach u cioci, nie uwolni się od problemów, nurtujących jego wyborców. Jest to bez wątpienia istotny czynnik motywujący i mobilizujący, podobnie jak fakt, że chcąc czy nie, decydent jeździ po tych samych drogach, co jego wyborcy, jego dzieci chodzą do tych samych szkół, a o wysokości podatków i opłat wie nie tylko z racji ich naliczania, ale również z konieczności solidarnego ich płacenia.

Samorząd posiada również daleko posuniętą autonomię w zakresie wydatkowania środków finansowych, będących w jego dyspozycji. To niezwykle korzystne. Z pewnością bowiem, mówiąc na naszym przykładzie, potrzeby lokalnej społeczności lepiej widać z Kęt, niż choćby z Oświęcimia czy Krakowa, nie wspominając już o Warszawie. Stąd, będącą pokłosiem reformy samorządowej decentralizację publicznych środków finansowych uważam za jedno z najważniejszych osiągnięć ostatnich dziesięcioleci i z wielkim niepokojem obserwuję postępujący w ostatnich kilku latach proces ponownej centralizacji państwa. Ubolewam, że ten fundamentalny element reformy samorządowej, która w zgodnej opinii ekspertów jest najlepiej ocenianą reformą w Polsce po roku 1989, jest dziś niejako zawracany. W mojej opinii podstawową zaletą samorządu jest to, że jest blisko ludzi, może więc szybko, sprawnie i precyzyjnie reagować na ich potrzeby. Uważam, że tak powinno pozostać.

Trzydzieści lat samorządu lokalnego w Gminie Kęty zaowocowało jej dynamicznym rozwojem w aspekcie infrastrukturalnym. Kolejne kadencje Rady Miejskiej oraz burmistrzowie Gminy, realizując szereg inwestycji sprawili, że Kęty oraz nasze sołectwa szybkim i pewnym krokiem weszły w XXI wiek. Okres szczególnego rozkwitu Gminy, ja – jako dorastający chłopak obserwowałem szczególnie w kolejnych kadencjach sprawowanych przez burmistrza Romana Olejarza. Nastąpił wówczas niezwykle dynamiczny rozwój infrastruktury oświatowej, sportowej i rekreacyjnej (m.in. kilka budynków szkół oraz sal gimnastycznych, hala sportowa oraz pierwsza w okolicy kryta pływalnia, pięknie urządzone parki miejskie, kapitalny remont kęckiego Rynku, rozbudowa obiektów sportowych w sołectwach), rozwój infrastruktury drogowej (w tym od lat oczekiwany projekt i wykonanie kilku etapów obwodnicy Miasta), kanalizacja Miasta Kęty oraz części sołectw, wyposażenie w nowe samochody oraz niezbędny sprzęt jednostek ochotniczych straży pożarnych, a także szereg innych działań i inwestycji, które odmieniły naszą Gminę i w sposób znaczący poprawiły komfort życia Jej mieszkańców. Te działania kontynuujemy również dziś, co od ponad 15 lat ułatwiają dostępne dla nas środki finansowe pochodzące z programów Unii Europejskiej. Przyznam, że niezwykle cieszy mnie to, w jakim kierunku Gmina Kęty podąża i fakt, że z wytyczonej 30 lat temu ścieżki rozwoju do dziś nie zeszła, co jest zasługą kolejnych kadencji lokalnego samorządu – tak organów uchwałodawczych, jak i wykonawczych.

Ostatnim z aspektów, na który chciałbym zwrócić uwagę, jest aspekt rozwoju społecznego. Rewolucja infrastrukturalna, jaka – szczególnie po wejściu do Unii

Europejskiej – miała miejsce w Polsce, pociągnęła za sobą również zmiany w postrzeganiu przez obywateli roli lokalnego samorządu oraz nieco inaczej zdefiniowała potrzeby naszych obywateli. Dziś coraz częściej to, co kilkanaście lat temu było priorytetem i celem, postrzegane jest jako standard. Jako coś, co po prostu ma być; coś, co się należy. Kształtujące się społeczeństwo obywatelskie oczekuje więc już nie tylko dróg i chodników, ale także pięknie urządzonych przestrzeni, bogatej oferty instytucji kultury oraz środków finansowych, o których wydatkowaniu decydować będą nie urzędnicy, a obywatele. Stąd popularność budżetów obywatelskich, a także rosnące zapotrzebowanie na programy grantowe, pozwalające dofinansowywać działalność statutową rozmaitych stowarzyszeń, kół oraz klubów. Nie sposób nie zauważyć, że inicjatywę w tym zakresie przejmują dziś w całym kraju organizacje senioralne, skupiające ludzi nieaktywnych zawodowo, jednak niezwykle aktywnych społecznie i organizacyjnie. Z radością mogę powiedzieć, że również w tym aspekcie Gmina Kęty zdała egzamin, nadążając za dynamicznymi zmianami potrzeb swoich mieszkańców.

Podsumowując, spoglądając oczami mieszkańca i samorządowca na ostatnie 30 lat funkcjonowania Gminy Kęty z radością stwierdzam, że nie przypadkowo reforma samorządowa cieszy się tak wysoką oceną społeczną. Pragnę dziś, korzystając z okazji wyrazić swoją wdzięczność inicjatorom wdrożenia reformy samorządowej, oraz uznanie dla pracy tych, którzy w samorządzie nas poprzedzili. Wspólnie możemy dziś powiedzieć, że nasza Gmina nie zmarnowała ostatnich 30 lat. Oby nasi następcy również mogli cieszyć się pełną autonomią samorządu terytorialnego i w poczuciu publicznej służby mogli wdrażać dobre rozwiązania, na które pozwala ustawa samorządowa.

prof. Jacek Purchla
Wiceprezydent Krakowa w latach 1990–1991

27 maja 1990 roku skończył się w Krakowie komunizm!

Patrząc na dzieje Krakowa w długiej historycznej perspektywie dzień 27 maja 1990 roku jest niewątpliwie datą szczególną w historii miasta. Trawestując znaną frazę Joanny Szczepkowskiej można dzisiaj z przekonaniem powiedzieć, że 27 maja 1990 roku skończył się w Krakowie komunizm. Dzień odrodzenia krakowskiego samorządu ma więc także swój szczególny wymiar polityczny. O ile bowiem czwarty czerwca 1989 roku i spektakularne zwycięstwo wyborcze obozu „Solidarności" to przełomowa cezura w politycznej historii Polski, to w najnowszych dziejach Krakowa był to początek burzliwego i brzemiennego w skutki okresu przejściowego. W wyniku wyborów „Okrągłego Stołu" i sformowania we wrześniu 1989 roku rządu Tadeusza Mazowieckiego solidarnościowy Kraków uzyskał silną reprezentację polityczną w Warszawie. Jan Maria Rokita został jednym z wiceprzewodniczących Obywatelskiego Klubu Parlamentarnego. Tekę wicepremiera nowego rządu objął profesor Jan Janowski, a ministrami kilku kluczowych resortów zostali m.in.: Krzysztof Kozłowski, Tadeusz Syryjczyk i Andrzej Kosiniak-Kamysz. Mieczysław Gil – przywódca hutniczej „Solidarności" i bohater stanu wojennego – był jedną z najbardziej rozpoznawalnych twarzy nowego obozu władzy w Sejmie. Tymczasem w Krakowie w dalszym ciągu władza polityczna i administracyjna spoczywała w rękach przedstawicieli ancien regime'u. W tym tkwił przez wiele długich miesięcy na przełomie 1989 i 1990 roku krakowski paradoks „radości z odzyskanego śmietnika".



W odróżnieniu od innych miast – w tym Warszawy i Łodzi posiadających tak jak Kraków status województwa miejskiego – nie powiodła się podjęta przez Krakowski Komitet Obywatelski w lutym 1990 roku próba obsadzenia przez obóz „Solidarności" funkcji wojewody. 9 lutego 1990 roku pod presją „Solidarności" ustąpił z tej funkcji prezydent Tadeusz Salwa, rządzący w latach osiemdziesiątych Krakowem w imieniu ancien régime'u. Wbrew oczekiwaniom liderów Krakowskiego Komitetu Obywatelskiego Wojewódzka Rada Narodowa – zdominowana przez wywodzących się ze starego układu radnych (w większości reprezentantów PZPR) – nie udzieliła jednak tego dnia koniecznego poparcia kandydatowi „Solidarności". Był nim profesor Ryszard Gryglewski – światowej sławy farmakolog i rektor Akademii Medycznej, usunięty z tego stanowiska w stanie wojennym. Profesor Gryglewski był jednym z tych autorytetów, na których „Solidarność" próbowała wówczas budować demokrację obywatelską. Ryszard Gryglewski nie ukrywał, że po ewentualnym

objęciu funkcji prezydenta (wojewody krakowskiego) przeprowadzi głębokie zmiany personalne w urzędzie pod hasłem dekomunizacji. Stąd gwarantem przedłużenia na kilka miesięcy (do końca maja 1990 roku) życia starego układu politycznego w Krakowie stał się 9 lutego „przejściowy prezydent" Jerzy Rościszewski, jako kontrkandydat Ryszarda Gryglewskiego, popierany przez zdecydowaną większość reżimowej Rady Narodowej. Dopiero więc w wyniku pierwszych powojennych w pełni demokratycznych wyborów, które odbyły się 27 maja 1990 roku obóz „Solidarności" mógł sięgnąć w Krakowie po władzę i wziąć odpowiedzialność za znajdujące się w stanie głębokiego systemowego kryzysu miasto! 27 maja 1990 roku frekwencja wyborcza wyniosła w Polsce 42,3%. W Krakowie osiągnęła 49,23% i należała do najwyższych w kraju. Samorząd oznaczał obywatelskość! Nie przypadkiem w Krakowie z 262 846 głosujących aż 188 963 osoby (71,89%) poparły Krakowski Komitet Obywatelski „Solidarność". Ten spektakularny sukces wywołał w mieście entuzjazm i euforię, stanowiąc wyraźną i realną cezurę w politycznej historii miasta.

Równocześnie w wyniku reformy samorządowej – przygotowanej przez Senat Rzeczpospolitej przy znaczącym udziale krakowskiego Centrum Obywatelskich Inicjatyw Ustawodawczych „Solidarności" i przeprowadzonej w bardzo krótkim czasie przez rząd Tadeusza Mazowieckiego – Kraków stawał się w dniu 27 maja 1990 roku ponownie miastem. Wiosną roku 1990 w sensie prawno-ustrojowym nie istniał bowiem jako miasto! Był od reformy administracyjnej roku 1975 – obok Warszawy i Łodzi – jednym z trzech tzw. województw miejskich. Prezydent Krakowa – przed reformą samorządową roku 1990 – był de facto wojewodą wykonującym w imieniu rządu scentralizowaną władzę zarówno na terenie miasta (podzielonego wówczas na cztery duże dzielnice liczące po około 200 tys. mieszkańców każda), jak i terytorium w promieniu około 40 km od centrum aglomeracji (podzielonego na ponad 40 gmin wiejskich i miejskich). Wydzielenie Krakowa – jako nowej gminy miejskiej powstałej w dniu 27 maja 1990 – od reszty województwa; rozdzielenie funkcji dotychczasowego prezydenta-wojewody od nowej funkcji prezydenta rozumianego jako burmistrza wielkiego miasta; wreszcie wydzielenie z jednego wielkiego urzędu terenowego organu administracji państwowej (jakim był urząd wojewódzki) urzędu miasta Krakowa i stworzenie zupełnie nowego systemu dzielnic – jako jednostek pomocniczych – to były nadzwyczajne zadania, których realizacja rozpoczęła się w Krakowie dopiero w czerwcu 1990 roku, tzn. dopiero po wyborach samorządowych. Lutowy falstart miał więc swoje długofalowe konsekwencje. Takiej kumulacji problemów natury strukturalnej nie miało wówczas żadne polskie miasto.

Data 27 maja 1990 ma więc niewątpliwie w dziejach Krakowa znaczenie wielowymiarowe. Po kilkudziesięciu latach komunistycznej dyktatury i gospodarki nakazowo-rozdzielczej oznaczała fundamentalną zmianę ustrojową i systemową, która odbywała się niejako w biegu, w trakcie polskiej rewolucji demokratycznej. Odrodzony na przełomie maja i czerwca 1990 roku samorząd szybko stał się jednym z fundamentów i kół zamachowych polskiej transformacji. Widoczne było to zwłaszcza w największych miastach jak Kraków, które odzyskiwały podmiotowość po dziesięcioleciach ubezwłasnowolnienia. Samorząd i ludzie go tworzący przełamywali syndrom państwa komunistycznego. 27 maja Kraków ponownie stał się nie tylko miastem, ale i gminą samorządową, czyli wspólnotą jego mieszkańców. Tego dnia radykalnie zmieniły się więc zasady „gry w miasto"!

W odróżnieniu od większości polskich miast Kraków posiadał piękną tradycję samorządu z przełomu XIX i XX wieku, którego symbolem po dzień dzisiejszy jest spiżowa postać pierwszego prezydenta Józefa Dietla. Pojęcie i idea „samorządu



Sala Obrad Rady Miasta Krakowa, 1991 rok – od lewej: prezydent Krakowa Krzysztof Bachmiński oraz wiceprezydenci Janusz Gładyszowski, Jacek Fitt, Jacek Purchla i Jan Friedberg.

terytorialnego" zostały jednak przez kilkadziesiąt lat PRL-u skutecznie wymazane ze świadomości Polaków. Ilu biorących w wyborach Krakowian zdawało sobie 27 maja 1990 roku sprawę z tego, iż po raz pierwszy od roku 1950 gminna wspólnota mieszkańców miasta może i musi przygotować budżet Krakowa – budżet suwerenny, ale i budżet prawdy pokazujący czytelnie zarówno ruinę gospodarki komunalnej, jak i kompetencyjną słabość samorządów wielkich miast? W roku 1990 rozpoczął się trudny proces przywracania społecznej świadomości istoty i znaczenia reguł samorządności.

Wymuszona sytuacją polityczną szybkość polskiej reformy i wyborów 27 maja 1990 roku utrudniła pełne przygotowanie odrodzonego samorządu w różnych aspektach jego funkcjonowania: ludzkim, politycznym i ustrojowym. Zwłaszcza brak jasnej koncepcji i woli politycznej przekazania samorządowi przez scentralizowane państwo kompetencji adekwatnych do postawionych przed nim wyzwań komplikowało proces przejmowania przez młodą władzę samorządową odpowiedzialności za los wielkiego miasta. Trudny dzisiaj do uświadomienia radykalizm reformy samorządowej i tempo przełamywania monopolu omnipotentnego państwa natrafiały wówczas na liczne bariery systemowe. Tak np. ustawa o finansach gmin została uchwalona przez parlament w grudniu 1990 roku, a więc dopiero pół roku po rozpoczęciu działalności przez wybrane 27 maja samorządy. Zaprojektowana dla potrzeb gminy przeciętnej wielkości ustawa samorządowa (pozbawiona koniecznego kryterium kategoryzacji gmin w zależności od ich wielkości) nie uwzględniała specyfiki, skali i złożoności Krakowa. Określała np. ustawowy czas inwentaryzacji majątku komunalnego zaledwie na 3 miesiące (gdy w Krakowie był to wieloletni i skomplikowany proces)! Równocześnie wprowadzone w styczniu 1990 roku – w ramach tzw. Planu Balce-

rowicza – reformy gospodarczo-ustrojowe oznaczały w istocie przerzucenie kosztów kryzysu budżetowego miast i problemu głębokiej zapaści ich gospodarki komunalnej na tworzące się dopiero gminy. Szybko okazało się, że pierwsze ekipy samorządowe wielkich miast dostały bardzo słabe kompetencje, a ich władza wikłana jest w doraźną walkę polityczną. W sytuacji głębokiego kryzysu wielkich miast zamiast wzmacniać władzę wykonawczą ich prezydentów, postąpiono na odwrót. Ustawodawcy zabrakło w roku 1990 wyobraźni, a także wykorzystania bogatego doświadczenia historycznego polskiego samorządu. Najogólniej mówiąc w Krakowie w roku 1990 silną władzę pozostawiono po stronie wojewody, ale obowiązki, oczekiwania i odpowiedzialność za szybkie zmiany nałożono na słaby kompetencjami urząd prezydenta, czy raczej prezydenta jeszcze bez urzędu... .

Demokratyczny, ale i rewolucyjny (z dnia na dzień i „w biegu") sposób objęcia w maju i czerwcu 1990 roku władzy przez ludzi „Solidarności" obarczony był dodatkowo w Krakowie balastem straconych czterech miesięcy rządów „przejściowego prezydenta" Jerzego Rościszewskiego. Dopiero więc po 27 maja 1990 roku przyszło nam tworzyć samorząd jako zupełnie nową strukturę ustrojową, ale w Krakowie pod:

– starym szyldem (poprzedni prezydent był wojewodą);
– starym adresem (siedzibą wojewody-prezydenta był magistrat);
– ze starą kadrą administracyjną (nieufną, a przede wszystkim sparaliżowaną obawą zwolnień).

To tylko garść przykładów ilustrujących konieczność wykonania przez nas w roku 1990 skoku na głęboką wodę. Towarzyszył nam wówczas intelektualny entuzjazm i idealizm na granicy utopii. Równocześnie był to czas pełnego odpowiedzialności myślenia systemowego, któremu towarzyszyła klarowna wizja „powrotu do miasta" i otwierania Krakowa na świat. Przygotowywaliśmy ją jeszcze na przełomie 1989/1990 w działającym przy Krakowskim Komitecie Obywatelskim zespole ekspertów „Kraków". W tym romantycznym czasie debaty i swoistego „adwentu" merytoryka brała jeszcze górę nad polityką. Równolegle odbywał się wówczas w Krakowskim Komitecie Obywatelskim nadzwyczajny mechanizm selekcji kandydatów do przyszłych władz. Był to swoisty konkurs piękności według kryterium wiedzy, kompetencji i moralności. Dominowała potrzeba autorytetu i swoista zasada predestynacji realizowana w gremiach przygotowujących się do przejęcia władzy w mieście, ale poza wolną grą mechanizmów demokracji. Naturalna potrzeba poszukiwania autorytetów – „pięknych ludzi" – stała się wobec próżni powstającej w wyniku demontażu starego systemu politycznego osią swoistych „konkursów piękności" na liderów przyszłego samorządu. Twarzą otwarcia Krakowa na świat miał być Europejczyk..., a nie bohater robotniczego zrywu „Solidarności" z huty imienia Lenina. To dlatego w lutym kandydatem Krakowskiego Komitetu Obywatelskiego na stanowisko prezydenta Krakowa był profesor Ryszard Gryglewski, a w czerwcu 1990 pierwszym samorządowym i solidarnościowym prezydentem został wybrany profesor Jacek Woźniakowski.

Jacek Woźniakowski – członek Komitetu Obywatelskiego przy Lechu Wałęsie i uczestnik obrad „okrągłego stołu", wybitny intelektualista i opozycjonista – wydawał się wymarzonym kandydatem na „prezydenta wszystkich krakowian". Spełniał nie tylko kryterium tzw. autorytetu. Swoim potencjałem intelektualnym, znajomością języków obcych i kontaktami międzynarodowymi miał symbolizować otwieranie się Krakowa na świat. Atutem nowego prezydenta wydawał się też fakt, iż wywodził się ze środowiska „Tygodnika Powszechnego", był blisko związany z krakowskim kręgiem Jana Pawła II, wreszcie łączyła go wieloletnia przyjaźń z premie-

rem Tadeuszem Mazowieckim i całym jego zapleczem politycznym. W tej „intelektualnej" kalkulacji nie uwzględniono bipolarności Krakowa po czterdziestu latach komunizmu i szybkiego odmrożenia mechanizmów gry demokratycznej w ramach obozu „Solidarności".

Demokracja szybko ujawniła niejednorodność czy raczej społeczną złożoność i różnorodność Krakowa. Przez 40 lat PRL-umiasto szybko się rozrastało. Symbolem radykalnej zmiany funkcji i struktury społecznej Matecznika Polski stała się Nowa Huta. W latach osiemdziesiątych „stary" Kraków i Nowa Huta były ważnymi ośrodkami polskiej opozycji demokratycznej oraz wzorem synergii solidarnych działań intelektualistów i robotników. Do roku 1989 nie było jednak żadnego mechanizmu, który by weryfikował postawy i przekonania obywateli. Na spóźniony start Krakowa do demokracji nałożył się w czerwcu 1990 roku początek „wojny na górze". W zasadniczy sposób wpłynęło to na szybką destabilizację polityczną Rady Miasta Krakowa już u progu jej I kadencji. Szybko dała też o sobie znać nieufność pomiędzy działaczami Komitetu Robotniczego Hutników, a „starym Krakowem". Problem ujawnił się już kilkanaście dni po triumfalnym zwycięstwie Komitetu Obywatelskiego w wyborach samorządowych. Komitet obsadził swoimi kandydatami aż 73 na 75 miejsc w nowej Radzie Miasta Krakowa. Złożona z 73 jego przedstawicieli Rada wybrała jednak pierwszego solidarnościowego prezydenta zaledwie czterdziestoma głosami! Teoretycznie stuprocentowy, bardzo mocny mandat społeczny nowego prezydenta szybko stał się iluzją w obliczu proklamowanej wówczas przez Lecha Wałęsę „wojny na górze". Wobec narastającej w łonie „Solidarności" konfrontacji politycznej model prezydenta-intelektualisty skazany był na nieuchronną porażkę. Zwłaszcza, że sam Jacek Woźniakowski szybko stał się stroną konfliktu i zaledwie po pół roku swoich rządów stracił fotel prezydenta miasta.

W Krakowie najszybciej ujawniło się więc z całą mocą pęknięcie mentalne, podział na „Polskę liberalną" i „Polskę solidarną". W ten sposób Kraków już na przełomie 1990 i 1991 roku antycypował późniejsze polityczne podziały obozu postsolidarnościowego na poziomie krajowym. Rodząca się wówczas demokracja stała się pierwszą okazją do weryfikacji skutków politycznych swoistej bipolarności Krakowa po komunizmie. Mimo podwójnego falstartu roku 1990 odrodzony samorząd stał się głównym katalizatorem fundamentalnych zmian. Pogrążone w systemowym kryzysie miasto zaczęło się stopniowo wydobywać z zapaści. Sformułowany przez nas w roku 1990 program nowej strategii rozwoju miasta trafnie akcentował powrót do pierwotnych funkcji Krakowa jako metropolii nauki i kultury oraz konieczność otwierania się na świat.

W czerwcu 1990 weszliśmy do krakowskiego Magistratu jako „spadochroniarze". Zastaliśmy widmo dotychczasowego urzędu. Wśród pracowników panowała psychoza „czystki". Jeszcze w lutym profesor Ryszard Gryglewski zapowiedział w Krakowie swoją „grubą krechę" uznając, że np. wszyscy dyrektorzy wydziałów w urzędzie muszą odejść, czym wywołał panikę. Schizofrenia polegała też na tym, że gmach Magistratu przy Placu Wszystkich Świętych (wówczas jeszcze Wiosny Ludów) miał być siedzibą władzy samorządowej, ale w istocie funkcjonował tam stary urząd, który był częścią administracji rządowej. Bardzo wielu dyrektorów i urzędników było już na etacie w urzędzie wojewódzkim u Tadeusza Piekarza, który kilka tygodni wcześniej jako człowiek „Solidarności" przejął władzę w imieniu rządu Tadeusza Mazowieckiego.

Tworzyliśmy więc nasz nowy urząd miejski i struktury samorządowe w biegu oraz w atmosferze ogromnych oczekiwań społecznych. Trzeba podkreślić, że rząd Mazowieckiego wyzwolił wielkie oczekiwania, zwłaszcza wobec samorządu w wielkich miastach. Ludzie uwierzyli, że

jak za dotknięciem czarodziejskiej różdżki rozwiążemy ich problemy.

W roku 1990 przychodziliśmy do Urzędu Miasta nie tylko z najlepszymi, altruistycznymi zamiarami, ale z gotową wizją Krakowa, której realizacja okazała się bardzo trafną strategią jego rozwoju. Tańcząc na lodowisku szybko zmieniającej się polityki polskiej uwalnialiśmy zamrożony przez dekady komunizmu potencjał rozwojowy jednej z najwspanialszych metropolii Europy Środkowej, rozwiązując wiele trudnych konfliktów i budując zaledwie fundament pod gmach odrodzonego samorządu.

Kraków w roku 1990 wykorzystał moment historyczny przede wszystkim jako szansę dla istotnej zmiany prorozwojowej. Zmianie tej nie można odmówić znamion sukcesu. Jest ona przy tym splotem i wypadkową zjawisk, które wykraczają poza granice Krakowa i tworzą zupełnie nową rzeczywistość społeczno-polityczną na całym obszarze Europy Środkowej. To „odmrożenie lodówki" w 1990 roku, przełamanie izolacji i stagnacji, w jakiej Kraków tkwił przez dziesięciolecia komunizmu, zmieniło zasadniczo reguły gry w miasto. Oznaczało też zmianę idei miasta! W krótkim czasie Kraków, zduszony na pół wieku gorsetem systemów totalitarnych stał się nie tylko miastem demokratycznym, ale także samorządnym! Bo jak pisał Alexis de Tocqueville „demokracja jest lokalna".

Nie ulega więc wątpliwości, że dopiero samorząd ostatecznie przełamał w roku 1990 w Polsce syndrom państwa komunistycznego. W Krakowie to podwójny paradoks. Polega on dzisiaj na tym, że pamięć zbiorowa tego historycznego momentu, jakim pozostaje dzień 27 maja 1990 roku w zasadzie nie istnieje. Nie został on też w żaden sposób w Krakowie upamiętniony. Nie mamy choćby w naszym mieście ani ulicy, ani placu 27 maja... Skoro dziedzictwo to nasza pamięć, nasz wybór i nasza tożsamość, może warto dzisiaj – w 30 rocznicę odrodzenia krakowskiego samorządu – zadbać o utrwalenie pamięci o tym niezwykłym dniu 27 maja 1990 roku. To dziś nie tylko klucz dla zrozumienia naszej coraz silniejszej tożsamości samorządowej, ale i utrwalenia w pamięci zbiorowej dnia, w którym skończył się w Krakowie komunizm!

***Prof. dr hab. Jacek Purchla** odbył studia w zakresie ekonomii i historii sztuki. Profesor zwyczajny nauk humanistycznych; członek czynny Polskiej Akademii Umiejętności. Doktor honoris causa Uniwersytetu Narodowego Politechnika Lwowska. Kieruje Katedrą Historii Gospodarczej i Społecznej oraz Zakładem Dziedzictwa Kulturowego i Studiów Miejskich UNESCO Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, a także Instytutem Dziedzictwa Europejskiego Międzynarodowego Centrum Kultury, którego jest założycielem i w latach 1991–2017 dyrektorem. W roku 2019 wybrany przez Senat Uniwersytetu Jagiellońskiego na pierwszego przewodniczącego Rady Uczelni UJ. Przewodniczący Polskiego Komitetu ds. UNESCO i przedstawiciel Polski w Radzie Wykonawczej UNESCO w Paryżu. W latach 2016–2017 przewodniczący Komitetu Światowego Dziedzictwa UNESCO. Prezes Towarzystwa Miłośników Historii i Zabytków Krakowa i redaktor „Rocznika Krakowskiego". W latach 1990–1991 wiceprezydent Krakowa współtworzący jego struktury samorządowe.*

Artykuł ukazał się w kwartalniku KR SKO „Casus" nr 96-97 (wiosna-lato 2020).



Od lewej: prof. Mirosław Stec, prof. Jacek Purchla i Zygmunt Matynia.

Kazimierz Barczyk
Przewodniczący Stowarzyszenia Gmin i Powiatów Małopolski

Refleksje w 30. rocznicę odrodzenia samorządu gminnego w Polsce i I kadencji Rady Stołecznego Królewskiego Miasta Krakowa po wyborach 27 maja 1990 r.

Geneza I reformy samorządowej

Zanim pomówimy o reformie samorządowej, o odrodzeniu samorządu gminnego i o pierwszych wolnych wyborach z 27 maja 1990 r., cofnijmy się do przełomowego wydarzenia, jakim była pierwsza pielgrzymka do Polski Jana Pawła II w 1979 r. To wtedy na wielomilionowych spotkaniach zaczęła się rewolucja godnościowa, zainspirowana nauczaniem papieża – wspólnie poczuliśmy moc, policzyliśmy się. W konsekwencji m.in. powstał największy obywatelski, pokojowy ruch społeczny w dziejach świata – 10-milionowa „Solidarność". Słynna 21. Teza I Zjazdu „Solidarności" zawierała wręcz konstytucyjne zapisy dla przyszłego, odrodzonego samorządu terytorialnego: *Samodzielne prawnie, organizacyjnie i majątkowo samorządy terytorialne muszą być rzeczywistą reprezentacją społeczności lokalnej; Organy samorządu terytorialnego muszą uzyskać uprawnienia do decydowania o całokształcie spraw lokalnych, w tym zakresie mogą podlegać jedynie (...) kontroli przestrzegania prawa. W razie sporu (...) rozstrzygnięcie należeć powinno do sądu (...). Niezbędna jest też możliwość zawierania porozumień między samorządami (...). Samorządy muszą mieć osobowość publicznoprawną oraz prawo do uzyskiwania samodzielnie środków finansowych (podatki lokalne).*

Głównym celem „solidarnościowej" reformy ustrojowej o nazwie „Samorządna Rzeczpospolita" była decentralizacja skrajnie scentralizowanego państwa poprzez wprowadzenie w życie zasady pomocniczości ze społecznej nauki Kościoła. Zgodnie z tą zasadą państwo powinno powierzać realizację zadań, poczynając od najniższych wspólnot w strukturze państwa – *tyle państwa, na ile to konieczne, tyle społeczeństwa, na ile to możliwe.* Było to zgodne z wezwaniem „S" – *bierzcie sprawy w swoje ręce.*

Zaprzeczyliśmy w całości skrajnie centralistycznemu modelowi PRL z pełną, pionową dyspozycyjnością i decyzyjnością idącą z Warszawy w dół, w którym rady narodowe gmin podlegały powiatowym, a te z kolei radom wojewódzkim. Nad nimi władzę sprawowała rada ministrów, a na czubku „piramidy" był Komitet Centralny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, skąd spływały obowiązujące wszystkich ustne i pisemne wytyczne, dyspozycje polityczne powielane w dół w drodze stosowanego codziennie „prawa powielaczowego" zamiast stanowionego zgodnie z ówczesnym prawem przez rząd i fasadowy Sejm.

Ale najpierw opowiem, jak przekładaliśmy program „Solidarności" na zmiany prawa – ustroju państwa i powstanie odrodzonego samorządu terytorialnego.

Fenomen Centrum Obywatelskich Inicjatyw Ustawodawczych „Solidarności”

Po Sierpniu ‘80, jako lider „Solidarności” w krakowskim sądzie i członek prezydium Krajowej Komisji Koordynacyjnej Pracowników Wymiaru Sprawiedliwości „S” oraz pełnomocnik KKK PWS „S” ds. Nowelizacji Ustaw, założyłem w Krakowie społeczne Centrum Obywatelskich Inicjatyw Ustawodawczych „Solidarności” i kierowałem nim do 1992 r. Z czasem COIU skupiło kilkuset wybitnych, niezależnych prawników z wszystkich dziedzin i opracowało kilkadziesiąt społecznych projektów – w tym założenia Konstytucji, Kodeks karny bez kary śmierci, Prawo prasowe bez cenzury – stanowiących program naprawy Rzeczypospolitej, przekładających na język prawa rewolucje „Solidarności”.

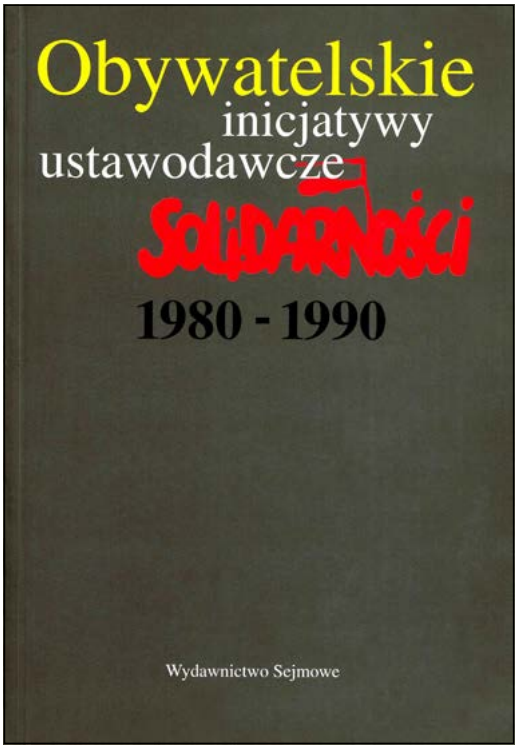
COIU „S” było ogólnopolskim zespołem ekspertów prawniczych „Solidarności”, a po wyborach 1989 r. zespołem ekspertów solidarnościowego Obywatelskiego Klubu Parlamentarnego i Senatu RP. W ramach COIU „S” funkcjonowała Społeczna Rada Legislacyjna, której przewodniczył nestor polskich prawników prof. Stefan Grzybowski, b. rektor UJ, obradowaliśmy w prestiżowej Auli Collegium Maius oraz Collegium Novum UJ.

Opracowując w 2000 r. dla Wydawnictwa Sejmowego materiały i projekty COIU „S” do 700-stronicowej publikacji pt. „Obywatelskie inicjatywy ustawodawcze «Solidarności» 1980–1990”, wybitny historyk państwa i prawa, b. prorektor UJ prof. Stanisław Grodziski stwierdził, że *był pod wrażeniem skali i wielkości prac prawniczych podjętych dla naprawy Rzeczypospolitej – największego społecznego wysiłku prawników od czasu Konstytucji 3 Maja.* W najnowszej książce pt. „Wkład krakowskiego i ogólnopolskiego środowiska prawniczego w budowę podstaw ustrojowych III Rzeczypospolitej (1980–1994)” autor zebrał kolejne materiały i świadectwa dokumentujące te prace (www.coiu.pl).

Jesienią 1981 r. COIU „S” opracowało demokratyczną ordynację wyborczą do rad narodowych. Jako ciekawostkę przytoczę, że sprawę odtworzenia samorządu lokalnego omawiano tuż przed północą 12 grudnia 1981 r. podczas posiedzenia Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” w Stoczni Gdańskiej, a więc na minuty przed wprowadzeniem stanu wojennego. Referował ją Tadeusz Syryjczyk, kierujący wówczas Ośrodkiem Prac Społeczno-Zawodowych Małopolskiego Regionu „S”, który prezentował nasz projekt demokratycznej ordynacji wyborczej do rad narodowych, do których



COIU „S” *grafika: Ewa Barańska-Jamrozik*



wybory powinny być przeprowadzone na przełomie stycznia i lutego 1982 r. Są argumenty przemawiające za tym, że stan wojenny został przyspieszony m.in. z tego powodu, że byliśmy gotowi do społecznego wymuszenia przeprowadzenia demokratycznych wyborów do rad narodowych, a w konsekwencji ich opanowania w wyborach przez ludzi „S", tak jak to już było faktycznie we wszystkich instytucjach i zakładach pracy w Polsce. Po wprowadzeniu stanu wojennego zostałem zwolniony z sądu, jako jedyny sędzia w okręgu sądu wojewódzkiego w Krakowie, ale podobny los spotkał kolegów z kierownictwa sądowej „S", m.in. Adama Strzembosza.

Po przełomowych wyborach 4 czerwca 1989 r. zostałem wybrany z rekomendacji Obywatelskiego Klubu Parlamentarnego przez Sejm kontraktowy na sędziego Trybunału Stanu. Wkrótce potem jako prezes COIU „S" w sierpniu telefonicznie powierzyłem doc. Michałowi Kuleszy z Uniwersytetu Warszawskiego (zajmował się radami narodowymi) przewodniczenie Zespołowi dla opracowania założeń projektu ustawy o samorządzie gminnym. 21 września 1989 r. Marszałek Senatu prof. Andrzej Stelmachowski (członek Społecznej Rady Legislacyjnej COIU „S") zwrócił się do mnie o *przyspieszenie przez COIU „S" prac nad społecznymi projektami ustaw o Samorządzie terytorialnym i przedstawienie ich Senatowi w duchu uchwały Izby z 29 lipca 1989 r. w sprawie samorządu terytorialnego*. I mimo, że nawet ze strony solidarnościowej padały pomysły, aby reformę i wybory samorządowe przesunąć o kilka lat, to pozycja polityczna, autorytet i determinacja Marszałka A. Stelmachowskiego były wtedy tak silne, że przełamany został wynikający wówczas z porozumień Okrągłego Stołu zakaz przeprowadzenia reformy samorządowej i wyborów, wprowadzony na wniosek obozu gen. Wojciecha Jaruzelskiego do protokołu rozbieżności (był to jedyny protokół rozbieżności pomiędzy stroną solidarnościową a obozem władzy). Prace nad reformą samorządową realizowano w Senacie, w którym aż 99 senatorów na 100 opowiedziało się za „Solidarnością".

20 października 1989 r. na posiedzeniu Społecznej Rady Legislacyjnej COIU „S" w Collegium Maius UJ doc. Michał Kulesza i poseł prof. Walerian Pańko (członek SRL COIU „S", przewodniczący Sejmowej Komisji Samorządu Terytorialnego) przedstawili, opracowane m.in. z moim udziałem, założenia społecznego projektu Ustawy o samorządzie terytorialnym. Projekt ten przekazałem Marszałkowi Senatu, a doc. M. Kulesza został ekspertem Senatu w dalszych pracach nad ustawą. Prof. Jerzy Regulski początkowo przewodniczył senackiej Komisji Samorządu Terytorialnego, a po powołaniu go przez premiera Tadeusza Mazowieckiego na Pełnomocnika Rządu ds. Reformy Samorządowej w kierowaniu komisją zastąpił go sen. Jerzy Stępień. 19 stycznia 1990 r. to właśnie Senat, wyłoniony w całości w wolnych wyborach, co miało symboliczne i realne

znaczenie, przegłosował solidarnościowy projekt Ustawy o samorządzie terytorialnym i skierował go do Sejmu kontraktowego, który uchwalił nową ustawę 8 marca 1990 r. Na jej podstawie 27 maja 1990 r. przeprowadzono w Polsce pierwsze w pełni wolne demokratyczne wybory do rad gmin.

Już pierwszy ustęp pierwszego artykułu tego aktu prawnego, który brzmiał: *Mieszkańcy gminy tworzą z mocy prawa wspólnotę samorządową*, jasno dowodził, że definitywnie odchodzi w przeszłość przedmiotowe traktowanie społeczeństwa.

14 września 2001 r., w X rocznicę odrodzenia samorządu terytorialnego w Auli Collegium Novum UJ podczas konferencji pod przewodnictwem Rektora UJ prof. Franciszka Ziejki, z udziałem b. Prezydenta RP na Uchodźstwie Ryszarda Kaczorowskiego, min. Jerzego Stępnia, prof. Andrzej Stelmachowski, wspominając prace kierowanego przez siebie Senatu, stwierdził: *Samorządowy sukces nastąpił m.in. dzięki temu, że właśnie tu, w Krakowie, działało Centrum Obywatelskich Inicjatyw Ustawodawczych „S", którym kierował sędzia Kazimierz Barczyk oraz jego Społeczna Rada Legislacyjna pod przewodnictwem rektora Grzybowskiego, i że były przygotowane gotowe koncepcje. To pozwoliło wykorzystać chwilę polityczną. To był tak naprawdę jedyny okres, kiedy dało się przeprowadzić takie reformy. Jest wielką zasługą tych wszystkich, którzy – dosłownie w dzień i w nocy – pracowali nad tym, by stworzyć projekty. (...) Dziś być może nie doceniamy, jak wiele zawdzięczamy tym ludziom, którzy pracowali, aby nie tylko opracować reformę samorządową, ale i ją wdrożyć. Myślę tu właśnie o przewodniczącym SGiPM, o prof. Michale Kuleszy i sen. Jerzym Stępniu, a także prof. Jerzym Regulskim.*



Prof. Andrzej Stelmachowski – marszałek Senatu RP I kadencji, członek Społecznej Rady Legislacyjnej Centrum Obywatelskich Inicjatyw Ustawodawczych „Solidarności".

Nowe narodziny samorządu Stołecznego Królewskiego Miasta Krakowa

27 maja 1990 r. po raz pierwszy po II wojnie światowej przeprowadzono w Polsce, a tym samym przełomowe w całej Europie Środkowo-Wschodniej, pierwsze w pełni wolne demokratyczne wybory do władz gmin. W Krakowie miały dla nas wyjątkowy charakter. Mało kto zdaje sobie dziś sprawę z faktu, że w swoich burzliwych dziejach – pomijając oczywiście okresy brutalnych, obcych okupacji – miasto Kraków tylko dwa razy pozbawione było gminnego samorządu, działającego od lokacji Krakowa w 1257 r. (chociaż przez wieki Polską rządzili władcy z silną władzą centralną). Pierwszy raz w latach 1815–1846 po kongresie wiedeńskim, kiedy funkcjonowała pierwsza polska republika, czyli Wolne, Niepodległe i Ściśle Neutralne Miasto Kraków i jego okręg. Władzą uchwałodawczą było wówczas Zgromadzenie Reprezentantów, w którym zasiadali także przedstawiciele innych gmin wchodzących w skład Rzeczypospolitej Krakowskiej.

Drugim okresem braku samorządu miejskiego był okres między rokiem 1950 a 1990, kiedy to w Polskiej Rzeczypospoli-

tej Ludowej funkcjonowały fasadowe rady narodowe, będące organami władzy państwowej, a nie władzami samorządowymi. Dodatkowo wyjątkowy okres w dziejach Krakowa to lata 1975–1990, kiedy miasto nie było wyodrębnioną jednostką administracyjną. Funkcjonowało bowiem wówczas Województwo Miejskie Krakowskie, obejmujące Kraków podzielony na cztery dzielnice: Śródmieście, Krowodrzę, Podgórze i Nową Hutę oraz obwarzanek okolicznych gmin, kierowane przez Wojewodę Krakowskiego i Wojewódzką Radę Narodową.

Tak więc sytuacja Krakowa była wyjątkowa, gdyż miasto pozbawiono nawet atrapy samorządności, czyli rad narodowych dla poszczególnych miast. Konstytucja uchwalona przez Sejm Ustawodawczy dnia 22 lipca 1952 r. w ust. 1 art. 34 stanowiła, że *Organami władzy państwowej w gminach, miastach, dzielnicach większych miast, powiatach i województwach są rady narodowe*. Tak więc – w myśl Konstytucji – nie były one władzami samorządowymi. Stworzono quasi-prawną konstrukcję pochodzącą ze Związku Radzieckiego. Rady robotnicze, włościańskie i żołnierskie powstały w Rosji po rewolucji lutowej. Bolszewicy, szermując hasłem *Cała władza w ręce rad!*, przechwycili rady z rąk eserowców oraz mienszewików i uczynili z nich dekorację. Czym była zamiana samorządu na „organy władzy państwowej", potwierdziła Uchwała Senatu z dnia 29 lipca 1989 r. W dokumencie tym czytamy: *Wchłonięcie samorządu terytorialnego przez „terenowe organy władzy państwowej" spowodowało ubezwłasnowolnienie jednostek i społeczności lokalnych, całkowite ich uzależnienie od samowoli lokalnych przedstawicieli administracji państwowej, sparaliżowanie indywidualnej oraz grupowej aktywności gospodarczej i społecznej, przerost lokalnej administracji i biurokracji.* Tego dnia Senat zobowiązał Komisję Samorządu Terytorialnego do *przedstawienia programu prac legislacyjnych oraz przedstawienia ich w możliwie krótkim czasie, co pozwoli na wydatne przyśpieszenie terminu wyborów do samorządu miast i gmin.*

Jednak dopiero teraz, po upływie trzydziestu lat, jesteśmy w stanie w pełni docenić rolę ogromnego przełomu, jaki się wówczas dokonał. Oto Polska wracała do realiów i zasad, jakie przez stulecia wypracowały społeczeństwa europejskie. Kiedy premier Tadeusz Mazowiecki zarządził wybory do Rad Gmin, oczywistym było, że będzie to wydarzenie porównywalne do wyborów parlamentarnych sprzed roku, czyli równie ważne i równie przełomowe dla mieszkańców miast i wsi.

Dziś, z perspektywy trzydziestu lat, warto przypomnieć niektóre z tamtych wydarzeń. Przybliży to ową prekursorską pierwszą kadencję samorządu krakowskiego, będącą jednym ze znaczących elementów czasów wielkiego przełomu solidarnościowego. Mówiąc o tamtych wydarzeniach, przede wszystkim trzeba przyznać, że środowiska solidarnościowe dość dobrze przygotowały się do nadchodzących wyborów samorządowych. Mieliśmy bowiem już za sobą doświadczenia z kampanii parlamentarnej w Krakowie i Małopolsce. Wcześniej powołaliśmy Małopolski Komitet Obywatelski „Solidarność". Komitet ten postał w dniu 10 kwietnia 1989 r., podobnie jak wszystkie pozostałe, z inspiracji najważniejszego kilkudziesięcioosobowego ogólnopolskiego Komitetu Obywatelskiego „Solidarność" przy Lechu Wałęsie, w skład którego wszedłem. Wspominając MKO „S", należałoby wymienić nazwiska kilkudziesięciu liderów „S" i autorytetów zaangażowanych w jego działalność ze Stefanem Jurczakiem na czele – liderem tajnych władz małopolskich i krajowych „S", późniejszym wicemarszałkiem Senatu. Nie możemy zapomnieć o prof. Zygmuncie Kolendzie – przewodniczącym Komisji Zakładowej „Solidarności" w AGH, który stanął na czele Krakowskiego Komitetu Obywatelskiego „Solidarność" i przeprowadził zwycięską kampanię w pierwszych wyborach do Rady Miasta Krakowa. Byłem członkiem kilkunastoosobowego

Prezydium KKO „S", w którym m.in. konsultowałem założenia projektu ustawy o samorządzie i współorganizowałem kampanie oraz wybory w Podgórzu – 200-tysięcznej dzielnicy, prawobrzeżnym Krakowie, jako jej lider. Nie tylko byłem współautorem ustawy o samorządzie, ale również postanowiłem do niego kandydować, chcąc realnie wdrażać postulaty programu „Samorządnej Rzeczypospolitej".

Już przebieg kampanii wyborczej jasno wskazywał, że największą siłą polityczną w mieście jest Krakowski Komitet Obywatelski „Solidarność". Kampania ta prowadzona była energicznie i naprawdę pomysłowo. Jedną z jej ważnych postaci był Maciej Szumowski, b. redaktor naczelny partyjnego organu „Gazety Krakowskiej", ale w skali kraju wyjątkowo prosolidarnościowej już w 1981 r. Aktywni krakowianie z pewnością do dziś pamiętają plakaty, na których przedstawiono grupy naszych kandydatów z poszczególnych okręgów wyborczych. Znakomite fotografie zamieszczone na plakatach wykonał artysta fotografik Stanisław Markowski. Wyniki głosowania z 27 maja 1990 r. potwierdziły absolutną dominację KKO „S". Na 75 radnych – bo tylu radnych wchodziło wówczas w skład Rady Miasta Krakowa – aż 73 zostało wybranych z list Komitetu Obywatelskiego. Mandaty zdobyło także dwóch przedstawicieli Konfederacji Polski Niepodległej. Byli to Ryszard Bocian (zatrzymywany kilkadziesiąt razy przez SB w latach osiemdziesiątych) i Grzegorz Hajdarowicz. Pierwszą „solidarnościową" Radę Miasta Krakowa tworzył zbiór niezwykłych osobowości, krakowskich liderów podziemnej „S" w stanie wojen-



Sala Portretowa Urzędu Miasta Krakowa, od lewej: członek Zarządu Miasta Krakowa Tadeusz Matusz, członek ZMK Jerzy Tarnawski, wojewoda krakowski Tadeusz Piekarz, prezydent Krakowa prof. Jacek Woźniakowski, Kazmierz Barczyk, wiceprezydent Krakowa Edward Nowak, członek ZMK Janusz Krawczyk, wiceprezydent Krakowa prof. Jacek Purchla.



1991 rok, pierwszy demokratycznie wybrany prezydent Miasta Krakowa – prof. Jacek Woźniakowski i pierwszy przewodniczący Rady Miasta Krakowa – Kazimierz Barczyk w Sali Obrad RMK.

nym. Rada I kadencji wybrana z listy KKO „S" prawie w całości składała się z osób z wyższym wykształceniem, kilkanaścioro z nich miało stopnie naukowe.

Majowe wybory samorządowe z 1990 r. były niewątpliwie wielkim plebiscytem politycznym za nową albo starą władzą. Mieszkańcy Krakowa bez wahania oddali miasto we władanie ludziom wywodzącym się ze środowiska solidarnościowego.

Egzamin z trudnej sztuki rządzenia

Mogło się wydawać, że w tej sytuacji czteroletnia kadencja Rady Miasta upłynie w atmosferze pełnej entuzjazmu i będzie czasem efektywnej pracy dla dobra miasta. Z pozoru sprzyjały temu rozwiązania zawarte w Ustawie o samorządzie terytorialnym. Zapewniały one dominującą pozycję władzy uchwałodawczej, czyli Radzie. Władza wykonawcza, tzn. kolektywny Zarząd Miasta, w myśl ustawy liczący od czterech do siedmiu osób, był de facto miejscem wspólnego wypracowywania możliwie racjonalnych uchwał. To Rada powoływała Prezydenta i to ona mogła go odwołać zaledwie bezwzględną większością głosów ustawowego składu Rady, jedynie po zapoznaniu się z opinią komisji rewizyjnej. Jednak był to zbyt niski próg i zbyt łatwo odwoływano prezydentów, burmistrzów i wójtów, co nie sprzyjało stabilności samorządu. Przyjęcie takich rozwiązań miało niewątpliwie swoje źródło w doświadczeniach z czasów PRL. Ustawodawcy mieli świeżo w pamięci czasy dominacji nomenklaturowego prezydenta czy też naczelnika oraz faktyczne ubezwłasnowolnienie rady narodowej – teoretycznego reprezentanta wyborców z „bezradnymi radnymi". Nowe rozwiązania w Ustawie o samorządzie terytorialnym nie sprzyjały stabilizacji władzy wykonawczej i w konsekwencji rzutowały także na sytuację w Radzie.

Z pierwszym, romantycznym okresem odradzania się krakowskiego samorządu związane są nazwiska pierwszego prezydenta Krakowa prof. Jacka Woźniakowskiego – intelektualisty ze środowiska „Znaku" i „Tygodnika Powszechnego" oraz Krzysztofa Görlicha – wiceprezydenta Krakowa wybranych 20 czerwca 1990 r., a także Edwarda Nowaka i Jacka Purchli, którym Rada powierzyła stanowiska wiceprezydentów 25 czerwca 1990 r. W czasie trwania I kadencji funkcję prezydenta objęli kolejno Krzysztof Bachmiński oraz Józef Lassota. Funkcję wiceprezydenta sprawowali także: Jan Friedberg, Janusz Gładyszowski, Jacek Fitt, Władysław Brzeski, Krzysztof Pakoński oraz Krzysztof Gierat. Członkami Zarządu byli: Janusz Krawczyk, Jerzy Tarnawski, Mieczysław Łabuś oraz Stanisław Sroka.

Pod koniec kadencji obowiązki Przewodniczącego Rady przejął Tadeusz Kołaczyk. W czasie trwania I kadencji obowiązki wiceprzewodniczących pełnili: Ryszard Bocian, Tadeusz Kołaczyk, Jerzy Ronikier, Leszek Dzierżanowski, Wanda Zacharewicz-Białowąs i Bogusław Krasnowolski.

W czasie trwania kadencji 1990–1994 funkcjonowało kilka klubów radnych. Były to: Klub Demokratyczny związany z UD i UW, któremu przewodniczyli kolejno: Stanisław Handzlik, Małgorzata Walczak oraz Jan Okoński, chadecki Klub Samorządnej Rzeczypospolitej, a później „Centroprawicy" związany z PC, któremu przewodniczyła Barbara Bubula, Klub Liberałów z Grzegorzem Hajdarowiczem na czele oraz Klub Obywatelski, któremu przewodniczył hrabia Jerzy Ronikier.

Musimy jednak pamiętać, że bardzo szybko po ogłoszeniu wyników wyborów do Rady Miasta nastąpił rozłam w Krakowskim Komitecie Obywatelskim „Solidarności", a później zupełne pomniejszenie jego roli. Mówiąc o tym trzeba podkreślić, że nie było to jakieś specyficznie krakowskie zjawisko. Musimy bowiem pamiętać, że członkowie Komitetów Oby-



Prezydent Krakowa Józef Lassota (pierwszy z lewej) na sesji Rady Miasta Krakowa, obok Stanisław Handzlik.

watelskich, a więc także i radni przez nie rekomendowani, wywodzili się z bardzo rozmaitych środowisk, czasem o skrajnie różnych światopoglądach. Teraz, w zupełnie nowej, demokratycznej rzeczywistości ujawniły się wszystkie różnice, dotychczas skutecznie tuszowane przez wszechobecny dyskomfort wynikający z wszechwładzy autorytarnego państwa. Było to zjawisko ogólnokrajowe. Niektórzy szukają przyczyn kryzysu Komitetów Obywatelskich w tzw. wojnie na górze, która rozpoczęła się przed wyborami prezydenckimi w 1990 roku. Rzeczywiście ujawnił się wtedy ostry konflikt pomiędzy dwoma obozami: jednym złożonym ze zwolenników premiera Tadeusza Mazowieckiego oraz drugim skupionym wokół Lecha Wałęsy, przewodniczącego NSZZ „Solidarność". Niewątpliwie „wojna na górze" doprowadziła do polaryzacji środowiska solidarnościowego i to polaryzacji tak radykalnej, tak bardzo skrajnej, że dalsze istnienie Komitetów Obywatelskich „Solidarności" było, szczególnie w dużym mieście, możliwe tylko w szczątkowym zakresie. Zastanawiając się nad zapoczątkowanymi wówczas podziałami, które miały bardzo dalekosiężne, wręcz do dziś odczuwalne skutki i wyraźne echa tych podziałów, nie możemy zapominać, że był to czas tworzenia się nowych demokratycznych partii politycznych. Dalsze istnienie Komitetów stanowiłoby przeszkodę w powstawaniu i funkcjonowaniu nowo tworzonych różnorodnych ugrupowań politycznych z odmiennymi programami.

Pierwsza sesja nowo wybranej Rady Miasta Krakowa odbyła się 8 czerwca 1990 r. Wśród zaproszonych gości byli m.in.: wojewoda krakowski Tadeusz Piekarz, który jako wiceprzewodniczący KKO „S" został powołany na to stanowisko przez Premiera na wniosek Prezydium KKO „S", oczywiście kard. Franciszek Macharski, posłowie i senatorowie OKP Mieczysław Gil, Krzysztof Kozłowski, Jan Rokita i Edward Nowak oraz rektorzy szkół wyższych. Obradom przewodniczył radny senior dr Marek Rostworowski – uczony, wybitny historyk sztuki, aktywny działacz NSZZ „S" oraz przyszły minister kultury i sztuki w rządzie Jana Krzysztofa Bieleckiego. Pierwsza podjęta przez Radę uchwała dotyczyła wyboru przewodniczącego Rady, na którą to funkcję zostałem wybrany w tajnym głosowaniu. Pierwsze kurtuazyjne wizyty z podziękowaniem, szczególnie za współpracę i pomoc w okresie stanu wojennego, złożyłem kard. Franciszkowi Macharskiemu i redaktorowi naczelnemu „Tygodnika Powszechnego" Jerzemu Turowiczowi. Po 1945 r. Kościół krakowski z Metropolitami Krakowskimi na czele we współpracy z „S", kilkudziesięcioma duszpasterstwami środowiskowymi, a także „Tygodnikiem Powszechnym" był ważnym ośrodkiem z uznawanym powszechnie autorytetem, stanowiąc silną przeciwwagę dla oficjalnej władzy politycznej i administracyjnej.

Druga uchwała Rady Miasta dotyczyła wyboru delegatów do Sejmiku Samorządowego ówczesnego Województwa Miejskiego Krakowskiego. Warto przypomnieć nazwiska radnych, którzy mieli reprezentować Kraków na sejmikowym forum: Ryszarda Bociana, Leszka Dzierżanowskiego, Zbigniewa Ferczyka, Zbigniewa Fijaka, Michała Garapicha, Tadeusza Matusza, Jana Okońskiego, Jerzego Petrusa, Wojciecha Sojkę oraz Krystynę Sieniawską, która została przewodniczącą Samorządowego Kolegium Odwoławczego, a następnie przez 30 lat do 2019 r. pełniła także funkcję przewodniczącej Krajowej Reprezentacji Samorządowych Kolegiów Odwoławczych w Polsce. Na przewodniczącego Sejmiku wybrany został Zbigniew Ferczyk, lider „S" w Nowej Hucie, żołnierz AK z Wilna, który pod koniec wojny przedostał się do nas.

Wyłonieni w majowych wyborach radni byli pełni entuzjazmu. Każdy z nich czuł się, jak to określałem, „niezależną, samodzielną jednostką radziecką". Zaczęły powstawać kluby grupujące radnych blisko współpracujących, na przykład w cza-

sie stanu wojennego lub znających się towarzysko. Z biegiem czasu, szczególnie w dużych miastach mocno krystalizowały się podziały światopoglądowe i polityczne. Z pewnością zdawali sobie sprawę, jak wielkie stoją przed nimi wyzwania. Musimy przecież pamiętać, że Kraków – *Totius Poloniae Urbs Celeberrima* – znajdował się wówczas w bardzo opłakanym stanie. Dlatego też wydawałoby się, że ogrom wyzwań powinien integrować Radę. Okazało się jednak, że bardzo szybko pojawiły się głębokie podziały. Można zaryzykować postawienie tezy, że już po pierwszej sesji wśród krakowskich radnych zaczęły się tworzyć grupy, czy może raczej kluby, o coraz bardziej wykrystalizowanych preferencjach politycznych. Można stwierdzić, że krakowskie podziały były w znacznym stopniu podziałami, jakie miały miejsce w elicie „Solidarności" w Polsce.

Praca w cieniu polaryzacji

Rzecz jasna polaryzacja Rady Miasta wynikała nie tylko z czysto politycznych podziałów. Z pewnością miała także swoje źródło w dwóch różnych wizjach przyszłości miasta i roli, jaką ma ono odgrywać nie tylko w Rzeczypospolitej, lecz także w wymiarze międzynarodowym. W Krakowie po wprowadzeniu przez rząd ustawy kompetencyjnej uchwalonej 17 maja 1990 r. – a więc jeszcze przed wyborami – uprawnienia samorządów, w tym metropolitalnego Krakowa zostały poważnie ograniczone, albowiem kompetencje samorządów z Ustawy o samorządzie terytorialnym zostały zredukowane do poziomu zadań jednej ze średnich i małych 2500 gmin w Polsce. Komunikacja miejska podlegała wojewodzie, otrzymaliśmy ją do zarządzania dopiero po wybuchu wielkiego,



Pochód 3 Maja 1991 roku na ul. Floriańskiej w Krakowie, od prawej: prezydent Krakowa Krzysztof Bachmiński, przewodniczący Rady Miasta Krakowa Kazimierz Barczyk, wojewoda małopolski Tadeusz Piekarz, rektor UJ Andrzej Pelczar, przewodniczący Zarządu Regionu Małopolska NSZZ „Solidarność" Stefan Jurczak, poseł Jerzy Zdrada.

prawie 10-dniowego strajku, w trakcie którego podzieliliśmy kilkutysięczne Miejskie Przedsiębiorstwo Komunikacyjne na kilka osobnych spółek prawa handlowego – partnerów współpracujących ze sobą na zasadach rachunku ekonomicznego. Podzieliliśmy monopolistę, który sparaliżował życie Krakowa i oburzył wielu mieszkańców. Strajk ekonomiczny, który nabrał też wymiaru politycznego i uderzał w nową władzę, przełamaliśmy po wielu dobach negocjacji o czwartej nad ranem, Wówczas bezpośrednio pojechaliśmy z wiceprezydentem Edwardem Nowakiem na kopiec Kościuszki do RMF (to niezależne radio powstało za zgodą KKO „S" jako jedno z pierwszych w Polsce), budząc dwóch nocujących w studiu na materacach redaktorów, aby ogłosić zakończenie strajku oraz wygłosić apel do mieszkańców o nieatakowanie motorniczych tramwajów i kierowców autobusów (o co nas prosili podczas ostatnich negocjacji). Po strajku Rada Miasta, szczególnie dzięki pracom radnego i członka Zarządu Miasta Janusza Krawczyka, doprowadziła do powstania pierwszego w Polsce Krakowskiego Holdingu Komunalnego (działającego do dzisiaj), obejmującego: MPK, MPEC oraz MPO – trzy duże firmy komunalne, działające w formie spółek, co kompensowało miastu koszty i obniżało podatki. Dopiero obecnie procedowana jest w Sejmie ustawa o działalności holdingów komunalnych regulująca współdziałanie firm komunalnych w mieście.

Symboliczny wymiar ma fakt, że pierwsze zarządzenie, jakie wydał prezydent Jacek Woźniakowski, dotyczyło dorożek. Między innymi była w nim mowa o tym, że ubiór dorożkarza powinien być schludny i nawiązywać do tradycji krakowskiego dorożkarstwa. Dziś, po trzydziestu latach, kiedy patrzymy w Rynku na stojące wzdłuż linii A-B białe landa, a także na urocze, młode „dorożkarki" w niskich cylinderkach oraz na konie w krakowskich chomątach przybranych czerwono-żółtymi pomponami, nieodparcie nasuwa się wspomnienie czarnej, „zaczarowanej" dorożki, która definitywnie odjechała do przeszłości.

Trzeba pamiętać o ogromnej pracy, jaka została wykonana podczas I kadencji Rady Miasta. Podejmowaliśmy wówczas wiele decyzji, które porządkowały wszystkie ważne dziedziny życia miasta. Wręcz trudno dziś uwierzyć, że dopiero w styczniu 1991 r. Rada wystąpiła do Wojewody, wówczas jeszcze Krakowskiego, a nie Małopolskiego, *o przeniesienie na rzecz Gminy Kraków własności nieruchomości, ulic wojewódzkich, związanych z realizacją jej zadań, stanowiących mienie ogólnonarodowe.* Załączona do wniosku lista obejmowała sto czternaście pozycji, wśród których były m.in. główne ulice i aleje: 3 Maja, Kalwaryjska, Królewska, Królowej Jadwigi, Łobzowska, Lubicz oraz Piłsudskiego. Również wysypisko odpadów komunalnych w Baryczy, a więc obiekt niezwykle ważny dla miasta, było we władaniu Wojewody Krakowskiego (dzisiaj w bezpośrednim zarządzie Wojewody Małopolskiego na terenie Krakowa jest znikoma liczba nieruchomości właściwie z gmachem siedziby Urzędu Wojewódzkiego na czele). Rada musiała likwidować nie tylko wręcz reliktowe pozostałości po czasach tzw. realnego socjalizmu, lecz także skutki zrozumiałych i nieuniknionych zawirowań, jakie pojawiły się w czasie transformacji ustrojowej. Między innymi postanowiono *uporządkować zabudowę gruntów Gminy Miasta Krakowa obiektami oraz urządzeniami handlowymi i usługowymi przez weryfikację obiektów budowlanych i wygaszenie umów dzierżawy gruntów pod obiektami nie spełniającymi wymogów urbanistycznych.* Już na początku kadencji przystąpiono do porządkowania nazw krakowskich ulic i placów, szczególnie pilnowali tego wiceprzewodniczący Rady Ryszard Bocian i radny Antoni Leon Dawidowicz z UJ. W przekonaniu większości było to koniecznością. Co prawda, nie było w Krakowie ul. Jakuba Szeli, a takim patronem chlubił się pewien plac we Wrocławiu aż do 2014 roku, ale w wyni-



1991 rok, w środku premier Jan Krzysztof Bielecki w trakcie wizyty w Krakowie, po lewej pierwszy wojewoda krakowski Tadeusz Piekarz, po prawej Kazimierz Barczyk, z tyłu prof. Zygmunt Kolenda – przewodniczący Krakowskiego Komitetu Obywatelskiego „Solidarności".

ku decyzji Rady zniknęli z krakowskiej toponomastyki m.in.: Feliks Dzierżyński, Małgorzata Fornalska, Feliks Kon, Julian Marchlewski, Hanka Sawicka oraz Karol Świerczewski. Przywracano w ten sposób historyczne nazwy ulic sprzed 1 września 1939. Często nieprzypadkowe, lecz odwołujące się do dalekiej wielowiekowej przeszłości i nazwy, jak choćby ulica św. Gertrudy spod Wawelu, będąca śladem po od dawna nieistniejącym średniowiecznym kościele.

Labor, lecz także i Dignitas

Wiosną 1993 r. wraz z delegacją władz Miasta Krakowa uczestniczyłem w Watykanie w beatyfikacji s. Faustyny. W wydarzeniu tym brało udział co najmniej 100 tys. osób ze wszystkich zakątków świata noszących obrazy z napisem „Jezu, ufam Tobie" w kilkudziesięciu językach, co świadczyło o światowym zasięgu kultu tej uznanej w świecie mistyczki z Krakowa. W czasie krótkiej audiencji wręczyłem Ojcu Świętemu Janowi Pawłowi II skromny, ale symboliczny dar – świeżo podpisaną przez mnie uchwałę Rady Miasta Krakowa o zmianie nazwy ul. Wroniej na ul. Siostry Faustyny, przy której mieści się jej klasztor, „Dom Miłosierdzia" dla dziewcząt i Sanktuarium Bożego Miłosierdzia w Łagiewnikach. I sekretarz KW PZPR w Krakowie w czasach wczesnego PRL-u złośliwie wobec zakonnic zmienił nazwę na ulicę Wronią.

Jedną z bardzo ważnych konsekwencji odrodzenia autentycznego samorządu w Polsce jest to, że w drodze komunalizacji miasto stało się właścicielem tysięcy

domów i dziesiątków tysięcy mieszkań – zgodnie z ustawą komunalizacja miała trwać trzy miesiące, a trwała prawie 30 lat. Fakt ten był ogromnym wyzwaniem dla nowej Rady Miasta. Było oczywiste, że bezwzględnie trzeba odejść od praktyk z czasów funkcjonowania tzw. kwaterunku, czyli przymusowej gospodarki mieszkaniami wprowadzonej dekretem z 21 grudnia 1945 r. połączonego z urzędowymi dokwaterowaniami do dużego mieszkania nawet kilku rodzin. Należało uporządkować sytuację, a z drugiej uwzględnić interesy lokatorów, często od wielu dziesięcioleci zajmujących lokale mieszkalne. Kwestie te uregulowała uchwała Rady Miasta nr XCIX/651/93 z dnia 14 grudnia 1993 r. o zbywaniu mieszkań komunalnych. Paragraf drugi tej uchwały brzmiał: *Zaleca się Zarządowi Miasta Krakowa stosowanie wszelkich ulg i udogodnień związanych z wykupem mieszkań komunalnych w celu zachęcenia najemców do nabycia tych lokali na własność w formie bonifikaty od wyliczonej wartości rynkowej lokalu.* Wysokość wahała się od 95 do 60 proc. w zależności od tego, czy wykupowano za gotówkę, czy na raty. Premiowano także równoczesną sprzedaż wszystkich niewykupionych dotychczas mieszkań w budynku. Maksymalna bonifikata mogła wynosić 95 proc. Zgodnie z uchwałą Rady Miasta Krakowa lokal mieszkalny nabyty od Gminy z zastosowaniem bonifikaty nie mógł być sprzedany przed upływem pięciu lat od daty zawarcia umowy. Jeżeli nabywca sprzedał mieszkanie przed upływem tego okresu, musiał zwrócić równowartość zrewalidowanej bonifikaty. W wyniku realizacji tej uchwały właściciele mieszkań zaczęli na poważnie dbać o nie, generalnie remontować. Poza Krakowem wiele miast w Polsce podjęło podobne uchwały.

Pomiędzy klubami liberalnymi i solidarnościowymi toczył się spór w ważnej kwestii, czy sprzedawać całe kamienice z lokatorami, czy też lokatorom za symboliczną wartość i uwłaszczyć w ten sposób kilkadziesiąt tysięcy rodzin. Pamiętaliśmy też, że podobnie około 200 tys. osób mieszkało w blokach spółdzielczych i to nie tylko na terenie Nowej Huty. Szczęśliwie wygrała lepsza opcja. W ten sposób odpowiedzieliśmy na pytanie „do kogo należy Kraków?" – do krakowian!

W tym duchu jako poseł AWS opracowałem w 1998 r. projekt ustawy o uwłaszczeniu mieszkań spółdzielczych. 7 marca 1998 r. przez Stowarzyszenie Gmin i Powiatów Małopolski zorganizowałem w Sali Obrad Rady Miasta Krakowa konferencję „Przekształcenia własnościowe Skarbu Państwa" z udziałem Ministra Skarbu Państwa, Emila Wąsacza. Konferencja była okazją do omówienia kwestii przekształceń własnościowych: prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych – wówczas skutecznie domagaliśmy się, aby siedziba prywatyzowanego wielkiego Banku Przemysłowo-Handlowego SA pozostała w Krakowie, co skutkowało także dalszym płaceniem podatków dla samorządów Krakowa i Województwa Małopolskiego. Podczas konferencji zaprezentowałem założenia swojego poselskiego projektu ustawy o uwłaszczeniu kilku milionów mieszkań spółdzielczych, który następnie klub AWS złożył w Sejmie. Szkoda, że wcześniej prezydent Aleksander Kwaśniewski zawetował ustawę o powszechnym uwłaszczeniu, a następnie o reprywatyzacji.

W czasie procedowania ustawy o uwłaszczeniu lokatorskich mieszkań spółdzielczych w Polsce było około 3,5 mln takich mieszkań. W wyniku przekształceń prawnych, w większości na wspólnoty mieszkaniowe, liczba lokatorskich mieszkań spółdzielczych zmniejszyła się radykalnie – mieszkania własnościowe stanowią aż 90 proc. tego zasobu spółdzielczego. Proces przekształceń własnościowych, tworzenie wspólnot mieszkaniowych trwa. Spółdzielcze mieszkania lokatorskie miały bardzo słaby status, jedynie „wiecznych lokatorów" płacących nie tylko czynsz, nie tylko koszty utrzymania całego budynku i mieszkań oraz mediów, ale także „wie-

czystą ratę społecznego kredytu" bez perspektywy przejścia kiedykolwiek z tego „czyśćca" do własnościowego „nieba", ponieważ własność w PRL była wyklęta ideologicznie.

Dodatkowo Stowarzyszenie Gmin i Powiatów Małopolski wystąpiło wówczas do władz z apelem o uwłaszczenie także użytkowania wieczystego, wprowadzonego w PRL według wzoru ZSRR – radykalnie ograniczającego pełne, normalne prawo własności obywateli według standardów prawa rzymskiego.

Poważnym problemem, przed którym stanęły władze Krakowa w 1990 roku, okazała się kwestia lokali użytkowych znajdujących się we władaniu miasta. Wzbudzającym szczególne emocje i bardzo spektakularnym przykładem ówczesnych problemów była sprawa lokali użytkowych – kramów z pamiątkami w Sukiennicach, jednym z symboli Krakowa. Warto tutaj przytoczyć wypowiedź wiceprezydenta Edwarda Nowaka, który 20 sierpnia 1990 r. na otwartym posiedzeniu Komisji Gospodarczej Rady Miasta Krakowa przedstawił „wstępną koncepcję małej prywatyzacji". Na początku wystąpienia padły z jego ust następujące słowa: *Projektując bowiem nasz obecny los, zdarza się, że zapominamy o źródłach naszych obecnych możliwości. Nierzadko niedawni wrogowie stają dziś na czele, niedawni asekuranci zajęci zbijaniem fortun spekulacją dziś żądają demokracji i liberalizmu totalnego, zaś faktyczni twórcy zwycięstwa spychani są na pobocze, a bywa, że są dezawuowani i obrażani.* W kwestii Sukiennic wiceprezydent Edward Nowak oświadczył: *Zamierzam jako działanie pilotażowe potraktować prywatyzację handlu w Sukiennicach. Będą to przetargi ograniczone, tzn. będą mogli w nich brać udział tylko ci, którzy podejmą się handlu artykułami pamiątkarskimi, sztuką ludową itp., związanymi szczególnie z tradycjami Krakowa i regionu krakowskiego. Ogłoszony zostanie przetarg pisemny. Oferty najbardziej atrakcyjne ekonomicznie, lecz także koncepcyjnie zostaną dopuszczone do przetargu w formie licytacji bądź też spośród ofert zostanie wybrany nabywca.* Tak więc Sukiennice miały być pierwszą próbą wprowadzenia w życie „małej prywatyzacji", do dzisiaj licytujący nadal wygrywają jakością oferty i zarazem najwyższymi kwotami czynszu w Polsce, dochodzącymi do trzech tys. zł za m^2 miesięcznie. Potwierdził to ostatnio przetarg na kram o powierzchni 10,5 m^2, który odbył się jesienią 2018 r. Notabene w przetargu uczestniczyło 47 oferentów.

W dniu 27 marca 1991 r. Rada Miasta Krakowa podjęła uchwałę „w sprawie zasad zawierania umów najmu lokali użytkowych oraz ustalenia kierunków działania Zarządu Miasta Krakowa w tym zakresie". W uchwale tej czytamy: *W ramach przetargu przyznaje się prawo pierwszeństwa zawarcia umowy najmu lokalu z pracownikami lub ajentami zatrudnionymi dotychczas w uspołecznionych zakładach pracy na podstawie umowy o pracę lub umowy ajencyjnej świadczących pracę lub usługi w lokalach, których dotyczy przetarg, o ile zorganizują się w spółkę, zrzeszającą co najmniej 51 proc. pracowników, przy czym dotyczy to pracowników, którzy są zatrudnieni w danym przedsiębiorstwie na stanowiskach związanych z bezpośrednią obsługą klientów minimum 3 lata licząc do czasu wejścia w życie niniejszej uchwały.*

Dnia 24 stycznia 1992 r. Rada Miasta wyraziła zgodę „na sprzedaż w drodze przetargu budynków stanowiących w całości lokale użytkowe wraz z równoczesnym oddaniem w wieczyste użytkowanie gruntu w granicach służących do racjonalnego korzystania z budynku". Jednocześnie Zarząd Miasta został zobowiązany do przygotowania oraz opublikowania listy obiektów przeznaczonych do sprzedaży.

„Kraków? – tam, pod Nową Hutą!" – słowa pieśni masowej z lat pięćdziesiątych

Wielkim problemem dla mieszkańców, ale także i dla zabytków Krakowa był potężny Kombinat Metalurgiczny zbudowany na polecenie ZSRR, noszący do przeło-

mu imię Lenina. Huta wytapiała ogromne ilości stali, z głównym przeznaczeniem na produkcję kilkudziesięciotonowych czołgów dla państw Układu Warszawskiego (w Czechosłowacji budowali za to tylko lekkie wozy bojowe). Ta sztandarowa inwestycja planu sześcioletniego skutecznie zanieczyszczała powietrze, w równym stopniu szkodząc zdrowiu mieszkańców, jak i niszcząc krakowskie zabytki. Kombinatowi towarzyszyć miało zupełnie nowe wielkie miasto, socjalistyczne i ateistyczne, bez jednego kościoła. Nieprzypadkowo postanowiono obok Krakowa wznieść takie „kontrmiasto". Kraków, szczególnie po wygranym przez opozycję referendum „3 X TAK" i ogłoszeniu przez przedwojennych sędziów – członków komisji prawdziwych wyników, w ocenie ówczesnych władz był miastem reakcyjnym i Nowa Huta, zaludniona wyrwanymi ze wsi robotnikami, miała się stać jego przeciwwagą. Nie było to pierwsze nowe miasto tworzone u granic Krakowa. Jednak powstałe w XIV stuleciu Kazimierz i Kleparz miały być uzupełnieniem lokacyjnego miasta. Dotyczyło to zwłaszcza położonego za Starą Wisłą Kazimierza, w którym król Kazimierz Wielki planował ulokować siedzibę Akademii Krakowskiej. Pierwszym wymierzonym w Kraków „kontrmiastem" było założone w 1784 r. przez Austriaków Josefstadt, nazwane tak na cześć cesarza Józefa II – Podgórze położone na prawym brzegu Wisły, z dużymi przywilejami podatkowymi i żywiołowo zakładanymi wieloma fabrykami w XIX w. Historia lubi jednak paradoksy. To właśnie z Podgórza „wyszła" 31 października 1918 r. wolność. Podobnie było i z Nową Hutą. Miasto to miało być ateistyczne, ale to mieszkańcy Huty 27 kwietnia 1960 r. bronili wielkimi demonstracjami krzyża nowohuckiego, a dwadzieścia lat później Kombinat był największą twierdzą „Solidarności" w Polsce, współpracując bardzo blisko z inteligenckim Krakowem.

W 1988 r. wielkie, radykalne i długotrwałe strajki Huty wraz ze starciami z Milicją Obywatelską na ulicach stały się ogólnopolską „wiosną «Solidarności»" – zmusiły władze centralne do ustępstw i otworzyły drogę do Okrągłego Stołu. W czasie tego strajku w gronie dwudziestu solidarnościowych adwokatów i radców prawnych stworzyliśmy jawny, stały zespół doradców prawnych przy Hucie z dr. Andrzejem Rozmarynowiczem, długoletnim doradcą prawnym kard. Karola Wojtyły, oficerem AK, wiceprzewodniczącym SRL COIU „S" na czele.

W 1990 r. przez Kombinat mieliśmy stan prawdziwej klęski ekologicznej. Rada Miasta ze względu na wagę sprawy formalnie nie mogła, ale chciała i musiała się zmierzyć z tym problemem. Pierwszą uchwałę w tej palącej kwestii podjęliśmy 15 marca 1991 r. Była to uchwała „w sprawie programu modernizacji i restrukturyzacji Huty im. Tadeusza Sendzimira, w tym zakupu licencji i agregatu do ciągłego odlewania stali (COS) jako pierwszego elementu programu". Czytamy w niej: *działalność Huty im. T. Sendzimira jest obecnie jedną z najistotniejszych przyczyn katastrofalnej sytuacji ekologicznej Krakowa, rzutującej na stan zdrowia mieszkańców i niszczenie bezcennych dóbr kultury narodowej, – że z działalnością Huty związane są bezpośrednio i pośrednio dziesiątki tysięcy pracowników, – że przeprofilowanie produkcji Huty nie przeprowadzi się środkami własnymi Miasta i Zakładu, oraz stwierdzając konieczność kompleksowego rozwiązania problemów zarówno ekologicznych jak i społecznych. Zobowiązuje się Zarząd Miasta do podjęcia zdecydowanych kroków działań dla uczynienia z restrukturyzacji Huty im. T. Sendzimira przedsięwzięcia o randze ogólnopaństwowej, a w szczególności: 1. Uzyskania programu, którego założeniami docelowym będzie przekształcenie kombinatu surowcowo-przetwórczego w przedsiębiorstwa produkujące wysoko przetworzone wyroby finalne. 2. Podjęcia starań o zapewnienie środków finansowych (krajowych i zagranicznych) dla realizacji powyższego zamierzenia. § 2. W związku z powyższym,*

uwzględniając także fakt, iż Rada Miasta nie uzyskała do chwili obecnej wyczerpujących danych określających bliższą i dalszą perspektywę funkcjonowania HTS, budowę linii ciągłego odlewania stali opiniuje się negatywnie jako rozwiązanie fragmentaryczne, nie dające gwarancji i znacznego zmniejszenia uciążliwości procesów produkcyjnych Huty, oraz powodujące redukcję stanowisk pracy.

Co ciekawe i ważne, pierwszym zastępcą Prezydenta Krakowa był wówczas Edward Nowak, w 1981 r. jeden z liderów „S" i przewodniczący Rady Pracowniczej kombinatu, skazany na kilka lat więzienia za zorganizowanie wraz z Mieczysławem Gilem strajku w Hucie po wprowadzeniu stanu wojennego.

W wyniku naszej presji na początku 1992 r. działania zmierzające do modernizacji Huty były już zaawansowane. Potwierdza to uchwała, jaką Rada Miasta Krakowa podjęła 20 marca tego roku. Podejmując ją, radni pozytywnie zaopiniowali „Program restrukturyzacji Huty im. T. Sendzimira" opracowany przez Biuro Projektów „Biprostal". Opracowanie to, które powstało w listopadzie 1991 r., ustalało nominalną wielkość produkcji stali w wysokości 2,5 mln ton (my domagaliśmy się 1,5 mln) zamiast wytapianych 7,5 mln ton rocznie, przy równoczesnym wypełnieniu sukcesywnie ograniczeń globalnych zanieczyszczeń do 1996 r. Nasze żądania ograniczenia wytapiania stali w Krakowie jako w zakładzie surowco-



Prezydenci, burmistrzowie, wójtowie gmin Małopolski na spotkaniu w RM Krakowa – zdjęcie z albumu „Gminy Małopolski '94".

wym łączyliśmy z trwałą przemianą na zakład przetwórczy ze współpracą i odbiorem półproduktów z położonej zaledwie kilkadziesiąt kilometrów dalej Huty Katowice, będącej zakładem surowcowym mającym wielkie, nowoczesne piece do wytapiania stali wybudowane w latach osiemdziesiątych.

Rada nie ograniczyła się do pozytywnego ustosunkowania do zaakceptowanej przez Wojewodę opinii, lecz także zobowiązała Zarząd Miasta, aby ten podjął konkretne działania. Przede wszystkim postulowała *pilne podjęcie współpracy z Urzędem Wojewódzkim i z Hutą im. T. Sendzimira w celu proekologicznego wykorzystania terenów i obiektów wyłączonych z eksploatacji w ramach programu restrukturyzacji i modernizacji Huty, dla uruchomienia nowych stanowisk pracy oraz zagospodarowania nieprodukcyjnych obiektów i urządzeń.* Rada polecała również Zarządowi *wystąpienie do Huty z wnioskiem o włączenie do programu modernizacji zadania likwidacji składowisk żużla (milionów ton zajmujących dziesiątki hektarów) oraz zapewnienie miarodajnej kontroli wielkości zanieczyszczeń środowiska przez Hutę w całym procesie przebudowy.*

Jak widać z powyższego, Rada widziała całość złożonego problemu, jakim była Huta. Dążąc do likwidacji „truciciela", nie zapomniała o społecznych problemach wiążących się z zamknięciem zakładu, będącego największym krakowskim pracodawcą i największym zakładem w Polsce zatrudniającym 40 tys. osób (wcześniej także taką załogę z największą organizacją „S"). Kombinat metalurgiczny wraz z innymi współpracującymi „brudnymi" zakładami, m. in. koksownią i cementownią wytwarzał aż 50 proc. PKB Krakowa. Radykalnie przeciwstawiliśmy się kontynuowaniu działalności tych przedsiębiorstw jako zakładów surowcowych, niewyobrażalnie trujących mieszkańców (co dzień na samochodach osiadała nowa warstwa pyłu, a wszystkie domy na czele z zabytkami Krakowa były szare). Domagając się przemiany zakładów z surowcowych na przetwórcze, wywołaliśmy lęki o utrzymanie zatrudnienia, stąd w czasie sesji Rady Miasta przed budynkiem miały miejsce wielotysięczne demonstracje protestacyjne solidarnościowych robotników, którzy niewiele wcześniej wybrali nas do Rady. Ten proces przemiany Huty z zakładu surowcowego w przetwórczy – produkujący blachy dla samochodów i wielkich polskich zakładów, europejskich liderów produkcji sprzętu AGD – dopiero po 30 latach od naszej uchwały zakończył się symbolicznie i realnie w I połowie 2020 r. Pandemia COVID-19 i wywołany nią kryzys gospodarczy „dobiły" ten ostatni piec martenowski, który został wygaszony na zawsze.

Podobne napięcia i emocje przeżywałem w Krakowie kilka lat temu wraz z radnymi w Sejmiku Województwa Małopolskiego, gdy po długich sporach i demonstracjach podjęliśmy kolejną walkę o poprawę powietrza. Szczycę się tym, że pod pierwszymi w Polsce i wyjątkowymi w skali Europy uchwałami antysmogowymi o zakazie palenia węglem w Krakowie w dniach 25 listopada 2013 r. i 1 lutego 2016 r. złożyłem swoje podpisy jako przewodniczący i wiceprzewodniczący Sejmiku Województwa Małopolskiego. Kilkanaście lat wcześniej podobnie przełomowy charakter miała podpisana przeze mnie uchwała Rady Miasta o radykalnym ograniczeniu zanieczyszczeń przez Hutę im. Lenina. Nasze działania na rzecz ochrony środowiska wówczas wsparł prezydent USA George Bush, przeznaczając 20 mln dolarów, jak wówczas mawiano, dla papieskiego Krakowa Jana Pawła II, na powstanie pierwszego w Polsce monitoringu powietrza dla likwidacji niskiej emisji. Listownie serdecznie podziękowałem mu za ten dar w imieniu mieszkańców Krakowa, pisząc też: *Nie jest tajemnicą, że nasze historyczne, pełne zabytków miasto, które był Pan łaskaw odwiedzić jest na krawędzi klęski ekologicznej.*

Nie tylko Huta im Lenina

Byliśmy pierwszą Radą Miasta, która na wniosek Komisji Zdrowia pod przewodnictwem dr. Janusza Kutyby (przez cały stan wojenny szefa „S" w Akademii Medycznej) radykalnie ograniczyła palenie papierosów w miejscach publicznych, w tym w restauracjach, a także na przystankach MPK – co przeciwnicy polityczni w jednej z gazet nazwali w tytule artykułu „faszystowską uchwałą". Niestety, hejt i fake newsy były już wówczas w użyciu amatorsko, jeszcze nie na „przemysłową skalę", jak to jest w dzisiejszej polityce.

W sprawach ochrony środowiska jako samorządowcy już w latach dziewięćdziesiątych myśleliśmy o konieczności budowy spalarni odpadów w Krakowie, powołując się na doświadczenia partnerskiego Wiednia. Później dla „niewierzących" samorządowców i aktywistów ekologicznych organizowaliśmy wyjazdy do Wiednia, gdzie w samym centrum obok szpitala uniwersyteckiego powstała wielka nowoczesna spalarnia, wykorzystująca również odpady do produkcji dużej ilości prądu. Po 2004 r., jako jeden z dwóch przedstawicieli samorządów terytorialnych w Polsce w Komitecie Sterującym Funduszu Spójności przy Ministrze Ochrony Środowiska, spierałem się z dwoma delegatami organizacji ekologicznych o wpisanie ekospalarni w Krakowie na listę inwestycji, które chciała sfinansować UE. Wtedy udało mi się jedynie wpisać Kraków na listę rezerwową (od wielu lat wysypisko Barycz na granicy Krakowa i Wieliczki nie miało miejsca na przyjmowanie odpadów). Od kilku lat miasto ma jedną z najnowocześniejszych ekospalarni na świecie, wybudowaną za prawie miliard złotych, z kogeneracją dostarczającą prąd.

Podobnie z ramienia przedakcesyjnego Komitetu Sterującego Funduszu ISPA wspierałem budowę w Krakowie wielkiej oczyszczalni ścieków Płaszów (wybudowanej dużo wcześniej niż w Brukseli) z wykorzystaniem funduszy UE oraz atrakcyjnego kredytu Europejskiego Banku Odbudowy i Rozwoju w Londynie. W latach następnych w KSFS przez wiele lat upominałem się o budowę oczyszczalni ścieków w Warszawie („Czajki"), a właściwie o złożenie wniosku i projektu o dofinansowanie.

Mając dostawy wody pitnej m.in. z górskiej Raby wraz ze stacją uzdatniania wody, według rankingów mieszkańcy Krakowa otrzymują – po Singapurze – najlepszą na świecie wodę do picia. Nie tylko moja ośmioletnia wnuczka pije od lat codziennie wodę z kranu. W sprawach ochrony środowiska – czystej wody do picia, oczyszczania ścieków, segregacji i utylizacji odpadów oraz radykalnej poprawy powietrza samorząd w Krakowie dokonał ogromnego skoku cywilizacyjnego, od stanu klęski ekologicznej sprzed trzydziestu lat.

Inne sprawy samorządności

W czasie pierwszej kadencji, w okresie kiedy przewodniczyłem Radzie Miasta, zapadało wiele ważnych decyzji, których pozytywne skutki są do dziś odczuwalne. Jedną z nich było niewątpliwie podzielenie Krakowa na osiemnaście Dzielnic Pomocniczych (podobne rozwiązania stosowane były od lat m.in. w Wiedniu i Paryżu). Niestety, inaczej było w Warszawie, gdzie na życzenie warszawskich działaczy samorządowych prof. Michał Kulesza napisał, a Sejm 18 maja 1990 r. uchwalił specjalną ustawę o ustroju Warszawy, która została „związkiem dzielnic-gmin" z kilkuset radnymi opłacanymi bardzo wysokimi dietami jak parlamentarzyści. Warszawa obecnie, po komunalizacji, jest najbogatszym miastem w Polsce z majątkiem, a szczególnie nieruchomościami, szacowanym już kilka lat temu na ponad 100 mld zł. Powołanie dzielnic pomocniczych w Krakowie w tamtych czasach było decyzją odważną, nowatorską w skali kraju, ponieważ praktycznie wszędzie w dużych i średnich miastach powołano rady pomocniczych dzielnic lub osie-

dli, wyłaniane na kadencję na zebraniu kilkudziesięciu, najwyżej kilkuset osób. W wielu miastach nadal nie ma żadnych jednostek pomocniczych, które są bardzo ważną częścią i zakotwiczeniem instytucjonalnym społeczeństwa obywatelskiego. Zgodnie z tradycją i polskim prawem każda wioska jest jednostką pomocniczą, wybierającą na zebraniu bez kworum sołtysa i kilkuosobową radę sołecką. Uchwała w sprawie zasad i trybu przeprowadzania wyborów do Rad Dzielnic podjęta została 30 sierpnia 1991 roku, a więc w drugim roku funkcjonowania samorządu. Komisji Statutowej, która opracowała statuty Dzielnic przewodniczyła Barbara Bubula, a głównym konsultantem był Kazimierz Trafas z UJ. Oczywiście, na początku kadencji opracowaliśmy Statut Miasta Krakowa oraz wszystkie inne przepisy regulujące powstanie i funkcjonowanie Magistratu, organizując struktury od „punktu 0". Dziś, po blisko trzech dziesięcioleciach możemy stwierdzić, że liczące około 300 społeczników i aktywistów Rady Dzielnic sprawdziły się i dobrze pełnią swoją rolę, współpracując aktywnie z prezydentem i Radą Miasta Krakowa. Opiniują one estetykę i porządek, nowe inwestycje, „wuzetki", zabiegają o poprawę stanu ulic i chodników – dbają o wszystkie sprawy lokalne, o tereny zielone, ostatnio budując „kieszonkowe" parki i skwery. Rady Dzielnic mają swoje kilkupokojowe biura oraz niezbędną minimalną 1-, 2-osobową obsługę administracyjną. I jedynie przewodniczący rady – zarazem zarządu dzielnicy otrzymuje wynagrodzenie jak etatowy pracownik Urzędu Miasta Krakowa. Sprawdziła się także przyjęta w Krakowie praktyka, że wybory radnych miejskich i radnych dzielnicowych odbywały się w tym samym terminie, przy zbliżonej frekwencji ponad 40 proc. Daje to silny mandat dzielnicowym społecznikom wybieranym w jednomandatowych okręgach – prawdziwym „dzielnicowym".

W pierwszej kadencji było powszechną praktyką, że radni w Krakowie i wielu gminach w Polsce uchwalili sobie niskie diety, równocześnie bardzo intensywnie pracując społecznie, kontaktując się z mieszkańcami przy rozwiązywaniu problemów środowiskowych oraz na sesjach i komisjach. Pierwsza Rada Miasta Krakowa obradowała na sesjach co tydzień od godziny 9:00 do około 20:00, a często do północy, jako że prawie każdy radny zabierał głos w prawie każdej sprawie. Gabinet przewodniczącego opuszczałem codziennie w godzinach wieczornych. Teraz często stanowiska radnych wypracowywane są na spotkaniach w klubach radnych i prezentowane zbiorczo na sesjach i komisjach. Obecnie nie ma też tylu spraw do pierwotnego uregulowania, jak w czasie tworzenia samorządu i Rada Miasta Krakowa może obradować krócej na sesjach co dwa tygodnie.

Ze współczesnej perspektywy

Dziś, po trzydziestu latach zdumiewa skala problemów, z jakimi musieliśmy się zmierzyć w czasie pierwszej kadencji. Właściwie wszystkie obszary życia miasta i jego mieszkańców wymagały nie tylko nowych regulacji, ale przede wszystkim zupełnie nowego spojrzenia. Jedną z trwałych pamiątek aktywności Rady Miasta Krakowa w pierwszym roku jej funkcjonowania było przyczynienie się do powstania Krakowskiego Centrum Rehabilitacji przy ul. Modrzewiowej na Woli Justowskiej, założonego na terenach, które zapewne szybko zajęłoby budownictwo willowe, charakterystyczne dla tej dzielnicy. W kwestii ulokowania Centrum na terenie byłej jednostki wojskowej, na wniosek kolegów z tej dzielnicy z Klubu Demokratycznego, Rada podjęła 8 września 1990 r. uchwałę intencyjną nr VI/49/90 – wówczas mieliśmy autorytet i w konsekwencji moc sprawczą, chociaż nie było to w zakresie naszych kompetencji. Nadal na miejscu dawnych budynków koszarowych, pamiętających czasy cesarza Franciszka Józefa I, funkcjonuje Małopolski Szpital

Ortopedyczno-Rehabilitacyjny im. prof. Bogusława Frańczuka. W ostatnich latach te obiekty szpitalne, pozostające w gestii Samorządu Województwa Małopolskiego, zostały zmodernizowane i rozbudowane. Na początku 2020 r. otwarliśmy nowy budynek, w którym funkcjonuje nowoczesny blok operacyjny, oddział intensywnej terapii oraz pracownie diagnostyczne. MSOR, w którym operuje się rocznie około 1600 pacjentów, zasłużenie cieszy się opinią jednego z najlepszych polskich ośrodków ortopedii.

Kraków, z racji swojej niezwykłej historii oraz posiadanego potencjału intelektualnego, w naturalny sposób predestynowany jest do pełnienia zadań o wymiarze ponadlokalnym. Właśnie z tego powodu w czasie pierwszej kadencji Rady, m.in. z mojej inicjatywy nadaliśmy Honorowe Obywatelstwo Miasta Krakowa postaciom, których zasługi miały wymiar szerszy, a nie tylko lokalny krakowski. Na liście Honorowych Obywateli po roku 1990 znaleźli się Lech Wałęsa (przed wyborem na Prezydenta RP), Margaret Thatcher, Ronald Reagan, George Bush, którzy przyczynili się do upadku komunizmu, a także symboliczne postacie z emigracji: b. Prezydent RP na Uchodźstwie Edward Raczyński, przedwojenny minister edukacji Wacław Jędrzejewicz, gen. Stanisław Maczek oraz uczestnik „procesu szesnastu" Adam Bień, laureat Nagrody Nobla Czesław Miłosz, Piotr Skrzynecki z Piwnicy pod Baranami. Jak widać, Rada Miasta Krakowa nie tylko doceniła „współczesne" zasługi dla Polski i Krakowa, ale także czuła się zobowiązaną do uhonorowania zasług, poniesionych w dawno minionej rzeczywistości.

Będąc przewodniczącym Rady, organizowałem wiele konferencji. Od jesieni 1991 r. byłem posłem na Sejm i dzięki temu miałem ułatwiony dostęp do najważniejszych osób w państwie. Wcześniej i później zapraszałem m.in. ministrów odpowiedzialnych za ważne dziedziny dla mieszkańców i rozwoju miasta.



Premier Wielkiej Brytanii Margaret Thatcher przemawia w Sali Obrad Rady Miasta Krakowa po otrzymaniu Honorowego Obywatelstwa Miasta Krakowa za wsparcie „Solidarności" w obaleniu komunizmu. W tym okresie podobnie uhonorowani zostali Lech Wałęsa, Ronald Reagan i George H.W. Bush.

16 maja 1991 r. w Sali Obrad Rady Miasta Krakowa w trosce o poprawę skandalicznie zanieczyszczonego powietrza i podjęcie radykalnych działań przy wsparciu rządu zorganizowałem konferencję ekologiczną pt. „Kraków obszarem specjalnie chronionym" z udziałem prof. Macieja Nowickiego – Ministra Ochrony Środowiska oraz dra Bronisława Kamińskiego, Prezesa Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska.

Z kolei 18 września 1991 r. zorganizowałem w naszej Sali Obrad konferencję na temat radykalnego zwiększenia telefonizacji Krakowa z udziałem Jerzego Slezaka – Ministra Łączności. Wówczas mało kto w Krakowie miał telefon stacjonarny, dlatego w imieniu władz Miasta podjąłem walkę o zbudowanie infrastruktury wielkiej centrali dla 100 tysięcy nowych telefonów.

W tamtym czasie kard. Franciszek Macharski został Honorowym Przewodniczącym Fundacji *Cor Aegrum* dla wsparcia rozpoczętej w 1989 r. budowy Kliniki Kardiochirurgii. Ówczesne władze przeznaczyły pieniądze jedynie na wykopanie dołów pod fundamenty, które wybudowano w następnym roku dzięki darowiznom przedsiębiorstw oraz samorządów Małopolski. Na prośbę kard. Macharskiego jesienią 1991 r. złożyłem, także w imieniu Rady, skuteczną interpelację poselską o dofinansowanie tej budowy kwotą 5 miliardów starych złotych oraz wpisanie jej przez rząd do budżetu wieloletniego na listę inwestycji centralnych od następnego roku. W 1997 r. papież poświęcił najno-

PRZEWODNICZĄCY
STOŁECZNEGO KRÓLEWSKIEGO
MIASTA KRAKOWA

zaprasza
na otwarte spotkanie oraz dyskusję

KRAKÓW OBSZAREM SPECJALNIE CHRONIONYM

z udziałem

Prof. dr. hab. MACIEJA NOWICKIEGO
Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa

oraz

Dr. inż. BRONISŁAWA KAMIŃSKIEGO
Prezesa Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska

w czwartek 16 maja 1991 r. o godz. 15.00

w Sali Obrad Rady Miasta Krakowa przy Placu Wszystkich Świętych 3/4

Jako wiodące zagadnienia proponujemy:

1. *Ekokonwersja - szansa dla Krakowa o Śląska*
2. *Rola NFOŚ w finansowaniu przedsięwzięć ekologicznych w Krakowie*
3. *Restrukturyzacja Huty im. Tadeusza Sendzimira*
4. *Likwidacja niskiej emisji*

PRZEWODNICZĄCY RADY
Kazimierz Barczyk



Samorządowcy Małopolski po spotkaniu noworocznym w krakowskim Magistracie, siedzą prezydent Krakowa Józef Lassota i przewodniczący SGM Kazimierz Barczyk.

wocześniejszą wówczas w Europie Klinikę Kardiochirurgii Collegium Medicum UJ w Szpitalu Jana Pawła II, wybudowaną kosztem 220 mln zł. Wybitny prof. Antoni Dziatkowiak dokonał w niej rekordowej w skali świata liczby 500 operacji przeszczepu serca, tworząc – obok śląskiej prof. Zbigniewa Religi oraz warszawskiej – krakowską szkołę kardiochirurgii i kardiologii. Ostatnio otrzymał tytuł Honorowego Obywatela Miasta Krakowa.

Nawiązaniem do starej tradycji było przywrócenie na mój wniosek Nagrody Kopernikowskiej, którą krakowska Rada Miejska ustanowiła w 1873 r. dla uczczenia czterechsetnej rocznicy urodzin Mikołaja Kopernika. Nagroda przywrócona uchwałą RMK w połowie 1993 r. przyznawana jest co pięć lat od roku 1995 autorom wybitnych prac naukowych „w dziedzinie astronomii i innych nauk uprawianych przez Mikołaja Kopernika, między innymi geodezji, geofizyki i geografii fizycznej". Nagrodę, wypłacaną z budżetu miasta, według przyjętego przez siebie regulaminu nagród przyznaje Polska Akademia Umiejętności – instytucja działająca aktywnie od prawie 200 lat, szczególnie w czasie zaborów, już wówczas prowadząca stacje naukowe w Rzymie, Paryżu, w tym słynną Bibliotekę Polską utrzymywaną do dzisiaj. Wysokość nagrody to równowartość trzymiesięcznego uposażenia profesora zwyczajnego Uniwersytetu Jagiellońskiego. Wówczas jako przewodniczący Rady Stołecznego Królewskiego Miasta Krakowa byłem przewodniczącym Komitetu Obchodów 500. Rocznicy Studiów Mikołaja Kopernika w Krakowie, organizując okolicznościowe sesje m.in. z udziałem prof. Michała Hellera. Naszym pragnieniem było, aby w Krakowie zostało wybudowane *Copernicanum* w hołdzie naszemu największemu uczonemu, absolwentowi Akademii Krakowskiej. Wówczas na czele z prof. Januszem Bogdanowskim za-

proponowaliśmy, aby duży, okrągły fort poaustriacki zrewaloryzować i stworzyć w nim m.in. planetarium i Centrum Nauki *Copernicanum*. Samorząd Województwa Małopolskiego przy moim aktywnym zaangażowaniu buduje obecnie Małopolskie Centrum Nauki – chciałbym, aby nazywało się *Copernicanum*.

Los zdarzył, że 11 grudnia 1991 r. wybuchł pożar w Filharmonii Krakowskiej, w wyniku którego spłonął dach, a sala uległa znacznym zniszczeniom. Jako przewodniczący Rady Miasta Krakowa zaproponowałem zorganizowanie charytatywnego balu sylwestrowego w Sali Obrad Rady Miasta Krakowa z przeznaczeniem dochodu na odbudowę Filharmonii. Ideę poparli radni na czele z radnym seniorem, ministrem kultury Markiem Rostworowskim oraz dyrektor Filharmonii prof. Joanną Wnuk-Nazarową. Wodzirejem balu był Mieczysław Święcicki z Piwnicy pod Baranami. 2 stycznia 1992 r. prasa krakowska pisała: *W Urzędzie Miasta Krakowa przewodniczący Rady Kazimierz Barczyk z małżonką wydał bal, z którego dochód przeznaczono na Filharmonię. (...) Na odbudowę Filharmonii licytowano tort (dzieło pani Barczykowej). Oczekiwano Kardynała Franciszka Macharskiego, który wykonał po północy kurtuazyjny telefon, informując, że «modlił się za bal»*. Dzięki hojności Krakowian na odbudowę Filharmonii zebraliśmy 20 mln zł.

Filharmonia Krakowska od 1945 r. mieści się w małym budynku zastępczym, Domu Ludowym wybudowanym w 1931 r. przez kard. Adama S. Sapiehę jako kinoteatr, stanowiącym własność Kurii Metropolitalnej i użyczanym Filharmonii nieodpłatnie od 75 lat. O tym, jak przeplatają się nasze sprawy świadczy także fakt, że w ciągu ostatnich trzydziestu lat jako wiceprzewodniczący Sejmiku Województwa Małopolskiego w 2009 r. wystąpiłem z apelem o budowę przez Samorząd Województwa Małopolskiego nowej, dwa razy większej Filharmonii (to wstyd, że jesteśmy jedynym miastem wojewódzkim w Polsce, które nie ma swojego gmachu filharmonii). Wówczas stanąłem na czele Komitetu Honorowego Budowy Centrum Muzyki (w tym filharmonii), z wiceprzewodniczącym prof. Krzysztofem Pendereckim. W ostatnich latach pozyskaliśmy na ten cel od wojska 12 ha atrakcyjnego terenu nad Wisłą, w dzielnicy Grzegórzki. Powstanie tam także kampus jednej z najstarszych akademii muzycznych w Europie, jako że Akademia Muzyczna także korzysta z zastępczego budynku po byłym KW PZPR w Krakowie.

Nie ma wolności i samorządności tylko dla siebie

Jako radni królewskiego Krakowa czuliśmy także szczególną powinność i historyczną więź z Polakami na Wschodzie i z Kresami. 31 stycznia 1991 r. Rada podjęła uchwałę w sprawie współpracy dwóch miast: Wilna i Krakowa. Była to spontaniczna, krakowska odpowiedź na wydarzenia sprzed kilkunastu dni. Mieszkańcy Krakowa mieli jeszcze świeżo w pamięci wydarzenia z 13 stycznia 1991 r., kiedy rosyjskie oddziały specjalne zaatakowały wileńską wieżę telewizyjną. Zginęło wówczas czternastu nieuzbrojonych cywilów, którzy bronili wejścia do budynku. Atak i bohaterska obrona odbiły się szerokim echem na całym świecie. Wydawało się, że tak zwana pierestrojka definitywnie odchodzi do przeszłości, a rządzący Związkiem Radzieckim wracają do starych metod. Trudno się więc dziwić, że w tej sytuacji Rada Miasta Krakowa nie mogła pozostać bierna i postanowiła zabrać głos, a przede wszystkim zająć zdecydowane, jednoznaczne stanowisko. W uchwale czytamy m.in., że Rada wyraża *gorące poparcie dla walki Republiki Litewskiej o niepodległość oraz stanowczy sprzeciw wobec wszelkich poczynań, które usiłują przeszkodzić narodowi litewskiemu w odzyskaniu jego suwerennych praw w wybranym przez siebie ustroju opartym na poszanowaniu praw człowieka, w tym także praw mniejszości narodowych.*

Kraków nie ograniczył się jednak do samej deklaracji. Uchwała z 31 stycznia 1991 r. była jasną i oczywistą deklaracją gotowości do podjęcia współpracy. W jej preambule czytamy: *Uwzględniając wspólne dzieje historyczne naszych miast oraz wolę ich Prezydentów, Rada Miasta Krakowa z zadowoleniem aprobuje inicjatywę nawiązania partnerskich kontaktów między Wilnem a Krakowem oraz wyraża intencję zawarcia umowy o współpracy między nimi w dziedzinach uzgodnionych przez obie strony.* Podejmując uchwałę, Rada wyrażała nadzieję, że współpraca „umożliwi wzajemne poznanie się i zrozumienie".

Jako autorzy uchwały z 31 stycznia 1991 r. mieliśmy świadomość, że nie będzie sprawą prostą zlikwidowanie narosłego przez lata sowieckiego dziedzictwa, szczególnie ciążącego na wzajemnych relacjach narodów europejskich, które w wyniku splotu wydarzeń zapoczątkowanych paktem Ribbentrop – Mołotow znalazły się albo w granicach ZSRR, albo w strefie jego wpływów. Narody polski i litewski, mające za sobą cztery stulecia zgodnej, wyjątkowej w historii symbiozy i partnerstwa narodów zapoczątkowanego unią w Krewie w 1385 r., poprzez unię lubelską do rozbiorów Rzeczypospolitej Obojga Narodów, musiały się pod koniec XX stulecia poznawać na nowo i starać się zrozumieć.

Rada Miasta deklarowała gotowość radosnego powitania w Krakowie zarówno Biura Informacyjnego Republiki Litewskiej, jak i Urzędu Konsula Honorowego Republiki Litewskiej oraz deklarowała gotowość dołożenia wszelkich starań, aby stworzyć warunki dla działalności tych instytucji. W uchwale znalazła się również skierowana do strony wileńskiej



Styczeń 1991 r., Dzień Solidarności z Litwą. Poseł Czesław Okińczyc z Wilna z kwiatami przed pomnikiem Adama Mickiewicza na krakowskim Rynku. Po prawej radny Grzegorz Hajdarowicz, zastępca redaktora naczelnego „Czasu Krakowskiego" Ryszard Terlecki, przewodniczący Obywatelskiego Klubu Parlamentarnego Mieczysław Gil, przewodniczący RMK.

propozycja rozpoczęcia w Krakowie działalności gospodarczej, dla której deklarowano odpowiedni lokal w centrum miasta. Rada zapraszała również artystów z Litwy do udziału w programie artystycznym towarzyszącym Sympozjum Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie „Dziedzictwo kulturowe", które miało się odbyć w Krakowie w dniach od 27 maja do 8 czerwca 1991 r. Podjęliśmy również decyzję o wysłaniu do Wilna delegacji upoważnionej do „wynegocjowania i parafowania umowy o współpracy [...] na zasadzie miast bliźniaczych". Delegowaliśmy: Ryszarda Bociana – ówczesnego wiceprzewodniczącego Rady Miasta Krakowa, przewodniczącego delegacji, oraz Zbigniewa Ferczyka – przewodniczącego Sejmiku Województwa Miejskiego Krakowskiego, Marka Cholewkę i Marię Osterwę-Czekaj, córkę wielkiego aktora i reżysera Juliusza Osterwy i matki z rodu Sapiehów. Delegacja spotkała się z Vytautasem Landsbergisem – prezydentem Republiki Litewskiej, założycielem i liderem Sajūdisu, ruchu społecznego wzorującego się na „Solidarności". Była także obecna na posiedzeniu litewskiego Sejmasu, gdzie wiceprzewodniczący Rady Ryszard Bocian wygłosił przemówienie przyjęte przez deputowanych oklaskami na stojąco. Delegacja złożyła także, przywieziony z Krakowa, wieniec na grobie Obrońców Wieży Telewizyjnej.

Efektem wizyty było podpisanie 11 lutego 1991 r. „Deklaracji Braterstwa między stolicą Republiki Litewskiej, Wilnem i Stołeczno-Królewskim Miastem Krakowem". Na jej podstawie 8 kwietnia w Krakowie podpisaliśmy „Umowę o braterskiej współpracy między stolicą Republiki Litewskiej, Wilnem i Stołeczno-Królewskim Miastem Krakowem". Dokument ten został podpisany w imieniu strony litewskiej przez Arunasa Grumadasa, przewodniczącego Rady Miasta Wilna, a w imieniu strony polskiej przez Krzysztofa Bachmińskiego, prezydenta m. Krakowa oraz przeze mnie jako przewodniczącego Rady Miasta. Obie umawiające się strony deklarowały gotowość rozwijania bardzo szerokiej współpracy. Lista dziedzin objętych współpracą oraz wymianą doświadczeń była bardzo długa. Znalazły się na niej: konserwacja zabytków, ochrona środowiska i ochrona zdrowia, prywatyzacja gospodarki, demokracja i samorządność, gospodarka komunalna, planowanie przestrzenne i urbanistyka, budownictwo i konserwacja zasobów mieszkaniowych, handel, oświata, sport i turystyka, kultura, sztuka i nauka, środki masowego przekazu. W ten sposób zainicjowana została, trwająca do dziś z różną intensywnością, współpraca Krakowa i Wilna.

Warto też przypomnieć, że finałem naszej dyplomacji samorządowej było powstanie w Krakowie przy ul. św. Krzyża Restauracji Litewskiej. Krakowianie jeszcze pamiętają podawane tam litewskie kołduny i litewski sękacz, specjał nieznany w południowej Polsce. W rewanżu w Wilnie powstał Dom Krakowski, pełniący rolę „konsulatu" kultury krakowskiej i polskiej. Stronie litewskiej zdecydowanie bardziej odpowiadała nazwa „krakowski" niż „polski". Dopiero po trzydziestu latach mamy dobre międzypaństwowe stosunki polsko-litewskie, a przedstawiciele polskiej mniejszości są członkami litewskiego rządu.

Stowarzyszenie Gmin i Powiatów Małopolski od 20 lat organizuje akcję „Podarujmy Lato Dzieciom ze Wschodu", zapraszając co roku do Krakowa na dziesięciodniowy pobyt 100 dzieci z rodzin kultywujących polskie tradycje z Ukrainy Białorusi, Litwy, Rosji, Rumunii i Mołdawii. Również od kilkunastu lat z mojej inicjatywy w Sejmiku Województwa Małopolskiego działa pierwsza w Polsce (i niestety nadal jedyna) Komisja ds. Współpracy z Polonią i Polkami za Granicą, blisko współpracująca m.in. z Andżeliką Borys, przewodniczącą Związku Polaków na Białorusi. Organizujemy warsztaty dla nauczycieli języka polskiego, dostarczamy tysiące podręczników do nauki języka polskiego.

Jesienią 1992 r. w trakcie krwawej, bratobójczej wojny na Bałkanach Rada Miasta chorwackiego Osijeku zwróciła się do samorządu Krakowa z dramatycznym apelem o pomoc humanitarną. Zburzone bombami domy zagrażały życiu koczujących w nich ludzi, a do tego nadchodziła zima. Mieszkańcy Osijeku, a wśród nich żyjący tam Polacy i tysiące wygnańców z innych miast Chorwacji, cierpieli głód i biedę, czekając na pomoc. Samorząd Krakowa, odpowiadając na ten apel, zwrócił się do mieszkańców Krakowa, organizacji społecznych i przedsiębiorców o udzielenie pomocy finansowej, a do instytucji i zakładów pracy o pomoc rzeczową w postaci węgla, tarcicy i innych materiałów budowlanych. Również radni przekazali swoje diety na ten cel. Oczywiście dołożyłem się do tej akcji nie tylko or-

Kraków, dnia 20 listopada 1992 r.

PRZEWODNICZĄCY
RADY MIASTA KRAKOWA

BR-2-0718/775/92

Szanowne Panie i Panowie
Prezydenci, Burmistrzowie
i Przewodniczący Rad Miast
Bielsko-Biała, Bochnia, Brzesko
Chrzanów, Dębica, Jasło, Kraśnik,
Limanowa, Myślenice, Nowy Sącz,
Nowy Targ, Olkusz, Oświęcim,
Proszowice, Przemyśl, Tarnobrzeg,
Tarnów, Sucha Beskidzka, Wadowice,
Zakopane

Miasto Osijek w Chorwacji zwróciło się do miast polskich z dramatycznym apelem o udzielenie pomocy.
W związku z powyższym Rada Miasta Krakowa podjęła w dniu 30.X. 1992 r. rezolucję, w której zwróciła się do mieszkańców miasta z wezwaniem o przyjście z pomocą Osijekowi.

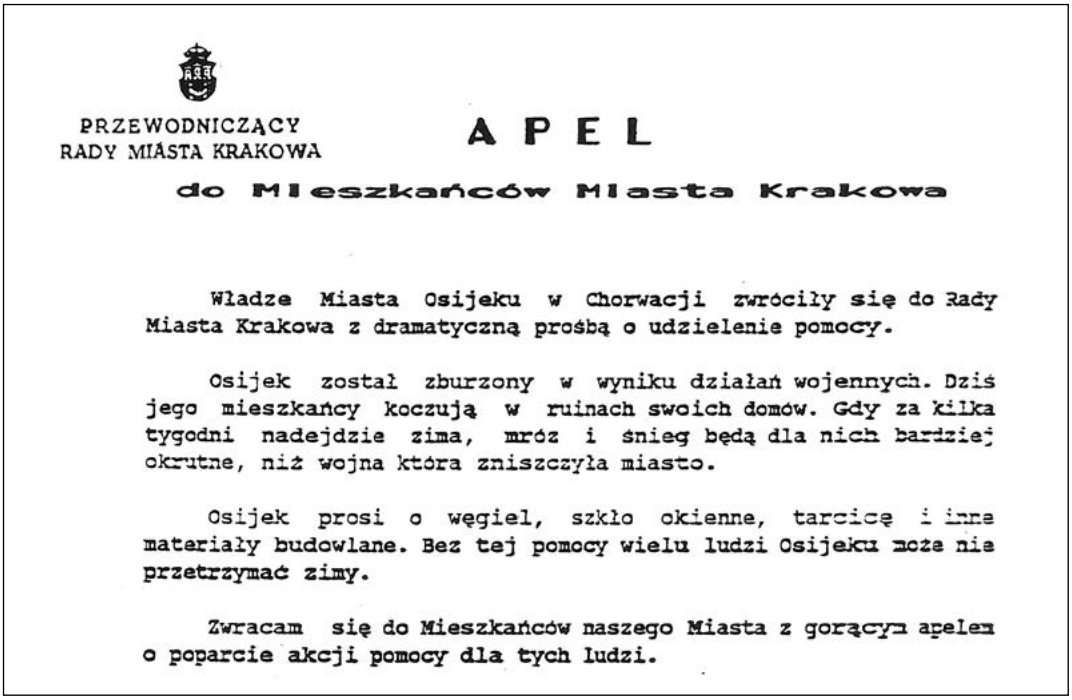
Zwracam się do Szanownych Pań i Szanownych Panów z prośbą o rozważenie możliwości włączenia się do tej akcji.

Wspólne działanie naszych miast może dać wymierny efekt w postaci znaczącej pomocy dla ludzi, którzy bardzo tej potrzebują.

W załączeniu przesyłam tekst apelu jaki nadszedł z Osijeku oraz rezolucję Rady Miasta Krakowa.
Apel ten kieruję do Państwa również jako Przewodniczący Stowarzyszenia Gmin Małopolskich.

Z wyrazami szacunku

Kazimierz BARCZYK



PRZEWODNICZĄCY
RADY MIASTA KRAKOWA

APEL

do Mieszkańców Miasta Krakowa

Władze Miasta Osijeku w Chorwacji zwróciły się do Rady Miasta Krakowa z dramatyczną prośbą o udzielenie pomocy.

Osijek został zburzony w wyniku działań wojennych. Dziś jego mieszkańcy koczują w ruinach swoich domów. Gdy za kilka tygodni nadejdzie zima, mróz i śnieg będą dla nich bardziej okrutne, niż wojna która zniszczyła miasto.

Osijek prosi o węgiel, szkło okienne, tarcicę i inne materiały budowlane. Bez tej pomocy wielu ludzi Osijeku może nie przetrzymać zimy.

Zwracam się do Mieszkańców naszego Miasta z gorącym apelem o poparcie akcji pomocy dla tych ludzi.

ganizacyjnie, ale i finansowo – swojej diety nie przekazałem, ponieważ przez cały czas przewodniczenia Radzie zrezygnowałem z jej pobierania.

W imieniu Rady Miasta 20 listopada 1992 r. wystąpiłem do mieszkańców Krakowa z apelem o pomoc oraz napisałem list do prezydentów, burmistrzów, przewodniczących rad wszystkich większych miast z terenu historycznej Małopolski od Przemyśla po Bielsko-Białą o włączenie się do tej akcji humanitarnej. Dzięki tym działaniom wysłaliśmy z Krakowa do zrujnowanego wojną Osijeku specjalny, bardzo duży transport z pomocą humanitarną. Wówczas wszyscy w Europie byliśmy zaszokowani pierwszym dużym konfliktem zbrojnym po II wojnie światowej.

Nie tylko Sympozjum Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie

Wielkim sukcesem samorządu Krakowa I kadencji była nominacja miasta już w grudniu 1990 r. przez Wspólnoty Europejskie na organizatora pierwszego w ich historii Europejskiego Miesiąca Kultury (EMK). Również wielkim sukcesem samorządu okazało się zorganizowanie z inicjatywy wiceprezydenta Krakowa ds. Kultury prof. Jacka Purchli na przełomie maja i czerwca 1991 r. w pięknie odnowionym na ten cel Teatrze im. Juliusza Słowackiego Sympozjum Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie, poświęconego dziedzictwu kulturowemu i prawom człowieka. Rok wcześniej wraz z wiceprezydentem Jackiem Purchlą zabiegaliśmy o odnowienie zaniedbanego Teatru, telefonowaliśmy do krakowskich ministrów o finanse na ten kosztowny remont, bo kasa miasta była pusta. W końcu wicepremier z Krakowa Jan Janowski na naszą prośbę przekazał na ten cel całą roczną rezerwę finansową będącą w gestii premiera. Pieniądze przekazano Wojewodzie Krakowskiemu, który w szybkim tempie – przy współpracy miasta – przeprowadził remont. Kraków nie dysponował żadnym innym miejscem na zorganizowanie międzyrządowej konferencji KBWE (może poza Domem Ludowym – p.o. Filharmonii,

ale byłoby to wstydem niemożliwym do zaakceptowania nie tylko przez nas). Gdy zabiegaliśmy o pieniądze, niestety słyszeliśmy często odpowiedzi, że jeśli Kraków nie ma odpowiedniego obiektu, to trzeba przenieść wielkie międzynarodowe spotkanie do Warszawy lub innej metropolii.

Wówczas drugim ważnym krokiem w otwieraniu Krakowa na świat stał się zorganizowany pod auspicjami Brukseli w czerwcu 1992 r. Europejski Miesiąc Kultury. Był to wspaniały miesięczny festiwal kultury z udziałem najlepszych zespołów artystycznych i twórców z Polski i z nieomal wszystkich krajów Europy, pierwsza tak wielka międzynarodowa impreza promująca Polskę za pośrednictwem Krakowa. Kraków przez miesiąc był faktycznie Europejską Stolicą Kultury, a na krakowskim Rynku po raz pierwszy załopotały flagi z gwiazdami Unii Europejskiej. Wkrótce później wnioskowałem o tytuł Europejskiej Stolicy Kultury dla Krakowa na przełomie II i III tysiąclecia i faktycznie byliśmy ESK w symbolicznym 2000 roku.



Troska o pamięć

Jednym z obowiązków solidarnościowych radnych w Polsce, którym wyborcy powierzyli odpowiedzialne funkcje, było odkłamywanie historii i przywracanie pamięci m.in. o walce Polaków z niemieckim okupantem, o Armii Krajowej, Batalionach Chłopskich. Nie miałem wątpliwości, że spełniam ów obowiązek, gdy 24 kwietnia 1992 r. prowadziłem obrady, a następnie podpisałem uchwałę Rady Miasta Krakowa w sprawie upamiętnienia miejsca śmierci płk. Narcyza Wiatra „Zawojny" – komendanta VI Okręgu BCh na Małopolskę i Śląsk, zamordowanego w biały dzień przez funkcjonariuszy Urzędu Bezpieczeństwa na krakowskich Plantach. Ową zbrodnię popełniono kilka lat po wojnie, prawie dokładnie 47 lat przed podjęciem przez Radę powyższej uchwały. Wykonanie pomnika „Zawojny" powierzono wówczas wybitnemu krakowskiemu artyście prof. Bronisławowi Chromemu.

Sprawą, której poświęciłem przez lata dużo czasu, jest Muzeum Armii Krajowej im. gen. Emila Fieldorfa „Nila". Początki były skromne, gdy na przełomie lat 80. i 90. w pałacu Mańkowskich po zlikwidowanym tam Muzeum Lenina kombatanci zorganizowali wystawę o Armii Krajowej. Gdy dawni właściciele wystąpili o odzyskanie pałacu, powstał dylemat, co dalej z eksponatami ofiarowanymi przez żołnierzy AK i ich rodziny. Na prośbę przybyłych do mnie kombatantów zwróciłem się do gen. Zenona Bryka, dowódcy nowego powstałego Krakowskiego Okręgu Wojskowego, o udostępnienie na ten cel pomieszczeń w dawnej austriackiej Twierdzy „Kraków", obok Dworca PKP. Otwarcie wystawy „Muzeum Historii Armii Krajowej" w salach o powierzchni 600 m² nastąpiło oficjalnie 15 maja 1992 r., poprzedzono je remontem finansowanym ze środków samorządowych. 2 lipca 1997 r. Rada Miasta Krakowa na mój wniosek przyjęła uchwałę w sprawie wspierania rozwoju tej społecznej wystawy, a 8 mar-



Muzeum Armii Krajowej w zrewitalizowanym budynku byłej Twierdzy Kraków.

ca 2000 r., w czasie kolejnej już kadencji RMK podjęła uchwałę wspólnie z Sejmikiem Województwa Małopolskiego, którego byłem radnym, o utworzeniu nowej samorządowej instytucji kultury – Muzeum Armii Krajowej w Krakowie finansowanej po połowie przez obu organizatorów. Przewodniczącym Rady Muzeum został gen. Bohdan Zieliński ps. „Tytus", ostatni żyjący członek kierownictwa Komendy Głównej AK, a Honorowymi Przewodniczącymi prezydent na uchodźstwie Ryszard Kaczorowski oraz min. Władysław Bartoszewski, współorganizator Akcji „Żegota", były więzień Auschwitz. W kolejnych latach, dzięki wsparciu samorządu Krakowa i Województwa Małopolskiego oraz kilkudziesięciomilionowej dotacji z funduszy UE, wraz z kombatantami jako przewodniczący Rady Muzeum AK świętowałem sukces oddania 26 września 2011 r. nowoczesnego Muzeum. Jest to najlepszy i najpiękniejszy pomnik upamiętniający Armię Krajową, największą podziemną armię II wojny światowej oraz Polskie Państwo Podziemne będące fenomenem na skalę światową. To jedyne na świecie Muzeum Armii Krajowej, co również godne podkreślenia, które zebrało swoje zbiory w drodze darów – kilkanaście tysięcy cennych muzealiów i archiwaliów, relikwii od żołnierzy AK i ich rodzin z całego świata. Obecnie są one prezentowane na 6000 m² powierzchni wystawienniczej (dwa razy większej od Muzeum Powstania Warszawskiego).

Po obaleniu w Nowej Hucie pomnika Lenina i sprzedaniu go do Szwecji w Krakowie górował jeszcze, przy al. Armii Krajowej, monumentalny pomnik marszałka Iwana Koniewa z podważaną legendą, że jego manewr ocalił miasto. Ów monument powszechnie odbierano jako symbol dominacji sowieckiej, był obiektem apeli i żądań o jego usunięcie, szczególnie ze strony kombatantów i środowisk niepodległościowych. Pod koniec 1990 r. zaprosiłem do gabinetu Konsula Generalnego

ZSRR Piotra Sardaczuka i poprosiłem go o zdemontowanie i zabranie pomnika przez Armię Czerwoną, sugerując przeniesienie go do związanego z nim miasta w Rosji. W konsekwencji w styczniu 1991 r. pomnik na prośbę Rady Narodowej z Kirowa został do nich przetransportowany, a Piotr Sardaczuk rozpoczął wkrótce w Polsce pracę w roli ambasadora niepodległej Ukrainy.

Alma Mater i jej trzecie dziecko oraz inne ważne sprawy

Przed 12 maja 1993 r. – świętem UJ w rocznicę powołania Akademii Krakowskiej, jednego z najstarszych uniwersytetów na świecie – jako przewodniczący Rady Stołecznego Królewskiego Miasta Krakowa (taką nazwę przyjęliśmy dla naszego samorządu) wystąpiłem z listem otwartym do prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, premiera oraz parlamentu o uczczenie 600. rocznicy odnowienia Akademii Krakowskiej w 1400 r. przez wybudowanie dla Uniwersytetu Jagiellońskiego Trzeciego Kampusu do roku 2000 (dwa poprzednie kampusy powstały w ciągu ponad 600 lat), na miarę odnowienia przez św. Jadwigę, która wówczas przeznaczyła na ten cel swoje precjoza królewskie.

Jestem niezmiernie dumny z tego, że kilka lat później, jako poseł i minister w Kancelarii Premiera Jerzego Buzka, napisałem projekt specjalnej ustawy „Budowa Kampusu 600-lecia Odnowienia UJ", poparty i zgłoszony w Sejmie przez premiera i rząd Akcji Wyborczej „Solidarność", w wyniku której w prawobrzeżnym Krakowie powstał za ponad miliard złotych Trzeci Kampus z salami i nowoczesnymi laboratoriami dla 20 tys. studentów. Była to największa po wojnie inwestycja publiczna w Krakowie. Na życzenie premiera Jerzego Buzka o włączenie się samorządu Krakowa do zrealizowania kosztownych, towarzyszących inwestycji infrastrukturalnych doprowadzeniem za kilkaset milionów złotych kilku kilometrów



Nowy Kampus Uniwersytetu Jagiellońskiego.

szybkiego tramwaju i ciągu ulic – z łatwością uzyskałem takie pisemne zobowiązanie od prezydenta Krakowa prof. Andrzeja Gołasia. Zobowiązanie władz Krakowa do partycypowania w tak wielkiej i ważnej inwestycji znalazło się w uzasadnieniu projektu ustawy, zwiększając szanse na jej uchwalenie przez rząd, a następnie parlament, co po kilkuletnich zabiegach w końcu przeszło gładko.

Równolegle wystąpiłem do najwyższych władz RP z podobnym listem otwartym o generalne odnowienie wzgórza wawelskiego do roku 2000, kiedy to przypadało 1000. rocznica ustanowienia Biskupstwa Krakowskiego (nie licząc niepotwierdzonych imion biskupów od końca IX wieku, z czasów państwa Wiślan oraz wielkomorawskiej misji Cyryla i Metodego). Konieczny remont generalny nastąpił po stu latach od poprzedniego remontu. W ostatnich latach miałem satysfakcję, będąc członkiem Rady Społecznej Zamku Królewskiego na Wawelu.

Samorząd Krakowa współpracował na bieżąco ze Społecznym Komitetem Odnowy Zabytków Krakowa we wszystkich najważniejszych sprawach. Jako przewodniczący Rady Miasta uczestniczyłem we wszystkich posiedzeniach SKOZK, a później także jako jego członek. SKOZK finansowany przez Kancelarię Prezydenta RP bardzo dobrze zasłużył się w rewaloryzacji najstarszych i największych polskich zabytków, których największym zagłębiem w Polsce jest Kraków.



Styczeń 2020 roku, Sala Obrad Rady Miasta Krakowa. Ogłoszenie przez Kazimierza Barczyka (na zdjęciu) laureatów Tytułu Małopolanin Roku 2019, przyznanych przez SGiPM byłym prezydentom Krakowa prof. Andrzejowi Gołasiowi (na zdjęciu) oraz Józefowi Lassocie. Z tyłu Jarosław Klimaszewski – prezydent Bielska-Białej i wiceprzewodniczący SGiPM.

Konferencje jako forum dialogu

5 grudnia 1993 r. w Sali Obrad Rady Miasta Krakowa zorganizowałem ogólnopolską konferencję centroprawicową „Konstytucja dla III RP" z udziałem ponad 200 osób. Jako inicjator konferencji i przewodniczący obrad, zaproponowałem powołanie 20-osobowej Społecznej Komisji Konstytucyjnej dla opracowania Obywatelskiego Projektu Konstytucji „Solidarności". Wyszedłem z założenia, że największy obywatelski, pokojowy ruch w dziejach świata (Mahatma Gandhi kierował tylko ruchem biernego oporu) powinien swój program ustrojowy i społeczny zapisać w formie ustawy zasadniczej. Pod opracowanym przez nas projektem we współpracy z NSZZ „S" zebraliśmy prawie 2 mln podpisów. Wokół tego ruchu powstała Akcja Wyborcza „Solidarność", która z premierem prof. Jerzym Buzkiem na czele przeprowadziła m.in. II etap reformy samorządowej powiatowej i wojewódzkiej.

Jedną z ostatnich konferencji organizowanych przeze mnie w Sali Obrad RMK pod koniec I kadencji odrodzonego samorządu okazała się nowatorska konferencja „Komputeryzacja w gminach małopolskich" – 27 kwietnia 1994 r. Do licznych przedstawicieli gmin, dysponujących pojedynczymi komputerami, przemówił ówczesny wielki autorytet w tych sprawach Roman Kluska z nowosądeckiego Optimusa. Na kolejnej konferencji z tego cyklu samorządowców uczył młody dr Janusz Filipiak z AGH, twórca Comarchu.

Potrzeba wsparcia samorządów, czyli powołanie Stowarzyszenia Gmin Małopolski

W drugim roku kadencji, w 1991 r., coraz wyraźniej było widać, że solidar-

nościowi radni potrzebują rzetelnych informacji, szkoleń, wymiany doświadczeń i wspólnego formułowania opinii dla radykalnego reformowania państwa na poziomie lokalnym i wielkiej codziennej pracy pozytywistycznej z obywatelami dla wspólnego dobra. Kraków jako stolica Małopolski zaczął postrzegać jako ważną sprawę współpracę ze wszystkimi samorządami historycznej Małopolski. Tak zrodziła się idea powołania Stowarzyszenia Gmin Małopolski.

10 grudnia 1991 r. jako przewodniczący Rady Miasta Krakowa zorganizowałem Zjazd Założycielski Stowarzyszenia Gmin Małopolski z udziałem umocowanych przedstawicieli 148 gmin z terenu 10 województw historycznej Małopolski od Przemyśla do Bielska-Białej, od Zakopanego po Częstochowę – powstała największa regionalna organizacja samorządu terytorialnego w Polsce.

Podczas Zjazdu przyjęliśmy m.in. uchwałę programową SGM, w której określiliśmy, że: *Stowarzyszenie będzie konsekwentnie realizować zasadniczy cel Statutu, jakim jest dążenie do integracji oraz gospodarczego i kulturowego rozwoju Gmin Małopolski. Fundamentem integracji są wspólne korzenie, tradycja i wiara. Te właśnie cechy oraz tolerancja charakterystyczna dla ludności zamieszkałej w Małopolsce będą podstawą działań integrujących gminy naszego Regionu. (...)*

Stowarzyszenie Gmin Małopolski nawiąże współpracę z Euroregionami. Mając świadomość, że przeszłość i przyszłość Małopolski związana jest z tradycją i przyszłością Europy, będziemy chcieć być w niej obecni (...).

Przez 10 lat, do chwili powołania samorządowego województwa, Stowarzyszenie Gmin Małopolski było prototypem przyszłego samorządowego regionu małopolskiego. Stowarzyszenie współuczestniczyło w przygotowaniu podstaw prawnych reformy powiatowej i wojewódzkiej.

Od 1991 r. Stowarzyszenie pod moim przewodnictwem zorganizowało około





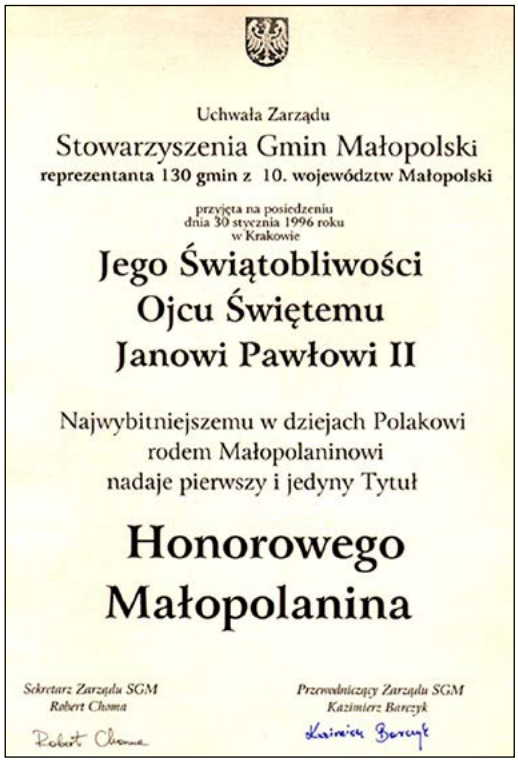
Małopolscy samorządowcy w Watykanie po wręczeniu Tytułu Honorowego Małopolanina Wszechczasów Janowi Pawłowi II.

600 merytorycznych, bezpłatnych konferencji, seminariów i szkoleń, wspierających wszechstronny rozwój Małopolski. Na konferencjach gościliśmy prezydentów RP, premierów, około 30 ministrów i ponad 100 wiceministrów, szefów urzędów centralnych, dzięki czemu samorządowcy mieli możliwość osobistego kontaktu z nimi dla wyjaśniania zagadnień związanych z nowo wprowadzanymi regulacjami oraz zgłaszania postulatów zmian w funkcjonowaniu ważnych dziedzin w Polsce.

30 stycznia 1996 r. Zarząd Stowarzyszenia Gmin Małopolski przyjął wyjątkową uchwałę o przyznaniu Tytułu „Honorowego Małopolanina Wszech Czasów" Ojcu Świętemu Janowi Pawłowi II.

W drugiej połowie roku zorganizowaliśmy wyjazd samorządowy do Watykanu i Włoch dla delegacji, w skład której wchodziło około stu pięćdziesięciu prezydentów, burmistrzów, wójtów, przewodniczących rad gmin, marszałków sejmików samorządowych i radnych z całej historycznej Małopolski. 28 października 1996 r. w Sali Klementyńskiej wręczyliśmy papieżowi Janowi Pawłowi II akt nadania Tytułu „Honorowego Małopolanina Wszech Czasów".

Podczas tego spotkania Jan Paweł II powiedział ważne słowa: *Za waszym pośrednictwem pragnę pozdrowić również tych wszystkich, których reprezentujecie, a którzy*



Uchwała Zarządu

Stowarzyszenia Gmin Małopolski

reprezentanta 130 gmin z 10. województw Małopolski

przyjęta na posiedzeniu
dnia 30 stycznia 1996 roku
w Krakowie

Jego Świątobliwości
Ojcu Świętemu
Janowi Pawłowi II

Najwybitniejszemu w dziejach Polakowi
rodem Małopolaninowi
nadaje pierwszy i jedyny Tytuł

Honorowego
Małopolanina

Sekretarz Zarządu SGM
Robert Choma

Przewodniczący Zarządu SGM
Kazimierz Barczyk

są drodzy mojemu sercu. Moje życie jest zrośnięte z Małopolską od samych początków. Często w myślach wędruję do miast i wsi tej ziemi, wspominam miejsca i krajobrazy, a szczególnie ludzi. (...) Pragnę wyrazić głębokie uznanie dla wszystkich wysiłków podejmowanych przez samorządy Małopolski, a zmierzające ku obronie godności osoby ludzkiej i ponadczasowych wartości, które tym regionie Polski są bardzo mocno zakorzenione. Staram się z uwagą śledzić te działania i są mi one znane. Dziękuję za wasz wkład w rozwój rodzimej kultury i zachowanie w niej tego, co tysiącletnia, chrześcijańska tradycja do niej wniosła. Godne pochwały jest również wasze zaangażowanie w rozwój miast i wsi, z zachowaniem ich naturalnego piękna. Proszę Boga, aby dobro już dokonane dzięki trudowi waszemu i społeczności, które reprezentujecie nie zostało zmarnowane.

W ramach wyjazdu samorządowego gościliśmy również we włoskiem senacie, gdzie spotkaliśmy się m.in. z byłym premierem Włoch Gulio Andreottim oraz Gianfranco Martinim, przewodniczącym sekcji włoskiej Rady Gmin i Regionów Europy. Uczestniczyliśmy również we wspólnych konferencjach i warsztatach z władzami samorządowymi m.in. Rzymu i Cassino, gdzie mieści się cmentarz polskich żołnierzy poległych pod Monte Cassino. Jednym z tematów rozmów była intensyfikacja współpracy miast bliźniaczych, która powinna być istotnym samorządowym elementem przyszłego rozszerzenia Unii Europejskiej na Wschód.

Jako przewodniczący SGiPM oraz radny Miasta Krakowa 8 października 1998 roku podczas Międzynarodowej Konferencji Światowej Organizacji Turystyki, która odbywała się w Teatrze im. J. Słowackiego w Krakowie przedstawiłem po raz pierwszy oryginalny projekt Szlaku Budownictwa Drewnianego Małopolski, zintegro-



Przedruk z wydania specjalnego „Wspólnoty Małopolskiej" z 1999 roku – koncepcja przyszłego Szlaku Architektury Drewnianej zaprezentowana w 1998 roku przez przewodniczącego SGM Kazimierza Barczyka podczas Międzynarodowej Konferencji Światowej Organizacji Turystyki w Krakowie.



Spotkanie noworoczne w Sali Obrad Rady Miasta Krakowa. W środku bp Kazimierz Nycz, po lewej przewodniczący SGM Kazimierz Barczyk oraz wiceprzewodniczący RMK Ryszard Bocian, po prawej wiceprzewodniczący RMK Jerzy Ronikier.

wanego z terenami podgórskimi Słowacji i Ukrainy – przemianowanego później na Szlak Architektury Drewnianej. Unikalny w skali Europy Szlak Architektury Drewnianej jest obecnie jedną z najbardziej rozpoznawalnych atrakcji turystycznych w Małopolsce – ma długość ponad 1500 km i obejmuje 255 zespołów architektonicznych od kościołów, cerkwi, kaplic i dzwonnic po spichlerze, wiejskie chałupy i szlacheckie dwory, skanseny i wille należące do najcenniejszych zabytków kultury. Szlakiem w Małopolsce zarządzamy przez Samorząd Województwa Małopolskiego, ale dzięki współpracy samorządów wojewódzkich szlak został poszerzony o Podkarpacie, Śląsk i województwo świętokrzyskie. Małopolski Szlak Architektury Drewnianej ma najwięcej w Polsce, bo aż 8 obiektów wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO.

Stowarzyszenie wraz z partnerami wydało ponad 150 publikacji: 70 wydawnictw książkowych (podręczników, poradników szkoleniowych), 60 wydań „Wspólnoty Małopolskiej", 20 wydań „Gazety Powiatów i Województw" oraz informatory o samorządach, ofertach inwestycyjnych i wydawnictwa podsumowujące zrealizowane projekty. Wszystkie są nadal bezpłatnie przekazywane, szczególnie do jednostek samorządu terytorialnego Małopolski (więcej informacji: www.sgpm.krakow.pl).

Uczestniczyłem także w pracach nad tworzeniem Związku Miast Polskich (1990), powołaniem Unii Metropolii Polskich (1990), Związku Powiatów Polskich (1999) oraz w 1993 r. Federacji Związków i Stowarzyszeń Gmin Polskich z siedzibą w Krakowie – po reformie Federacja Regionalnych Związków Gmin i Powiatów RP, której przewodniczącym jestem nieprzerwanie od 1996 r., po wygraniu tajnych wyborów w Poznaniu z ówczesnym przewodniczącym Związku Miast Polskich i jednocześnie prezydentem tego miasta.

W końcu lat osiemdziesiątych mogłem wreszcie zostać adwokatem (po wygraniu przed Sądem Najwyższym skargi złożonej wraz z b. sędzią Anną Kurską z Gdań-

ska) i prowadzić kancelarię. W tej sytuacji mogłem się poświęcić pracy społecznej, przeznaczając na nią kilkanaście tysięcy godzin przez ostatnie 30 lat kierowania SGiPM oraz FRZGiP RP.

II etap reformy samorządowej – rząd premiera Jerzego Buzka

Po raz kolejny jako poseł i samorządowiec miałem okazję pracować nad naprawą funkcjonowania samorządu i drugim etapem reformy samorządowej – wojewódzkiej i powiatowej w czasie rządów premiera Jerzego Buzka, który był orędownikiem i decydentem wprowadzenia samorządu wojewódzkiego. Jako główny doradca do spraw samorządu premiera Jerzego Buzka (także jako Sekretarz Zarządu Krajowego Ruchu Społecznego AWS ds. Samorządu, głównego ugrupowania, któremu przewodniczył premier w latach 1997–2001, obradując na cotygodniowych posiedzeniach) i sekretarz stanu w Kancelarii Premiera oraz Sekretarz Komitetu Społecznego Rady Ministrów w latach 1997–1999, współuczestniczyłem w przygotowaniu czterech reform społecznych. W 1998 r. wspólnie z sekretarzem stanu w KPRM prof. Michałem Kuleszą przygotowaliśmy II etap reformy samorządowej – ustawę o samorządzie wojewódzkim. Ustawa o samorządzie powiatowym została opracowana jako projekt poselski



Samorządowcy w sali posiedzeń Rady Ministrów u premiera Jerzego Buzka. Po prawej – Tadeusz Wrona, po lewej – Kazimierz Barczyk.



Prof. Jerzy Buzek, rys. Ewa Barańska-Jamrozik.

pilotowany przez parlamentarzystów Unii Wolności z prof. Ireną Lipowicz na czele. Wówczas na mój wniosek Jerzy Stępień został powołany na podsekretarza stanu w MSWiA, szczególnie wdrażając ustawę o podziale administracyjnym kraju na województwa i powiaty.

W związku z reformą samorządową trzeba też przypomnieć, że Stowarzyszenie Gmin Małopolski (po reformie Stowarzyszenie Gmin i Powiatów Małopolski) współuczestniczyło w przygotowaniu i wdrażaniu podstaw prawnych reformy samorządowej wprowadzającej powiaty i samorządowe województwa w 1998 r. W 1000-letniej historii Polski samorząd wojewódzki pochodzący z demokratycznych wyborów tą reformą został wprowadzony po raz pierwszy, z wyjątkiem Sejmu Śląskiego z okresu przedwojennego. W wyniku tych reform zlikwidowana została konstrukcja „piramidy" pionowej, scentralizowanej dyspozycyjności z PRL-u na system zdecentralizowany zgodnie z zasadą pomocniczości, bez podległości władz samorządowych gmin powiatowym,



„Trójgłowy smok samorządowy" – współautorzy reformy samorządowej: M. Kulesza, J. Stępień, K. Barczyk, rys. Ewa Barańska-Jamrozik.

a tych z kolei wojewódzkim – każdy poziom samorządu zgodnie z przyznanymi przez ustawy kompetencjami i zadaniami w państwie prawa podlega prawu. Samorządy z każdego poziomu mają osobowość prawną, ponoszą odpowiedzialność za swoją działalność i decyzje, od których przysługuje stronom odwołanie do Samorządowych Kolegiów Odwoławczych i sądów. Zadania zlecone przez administrację rządową są wykonywane przede wszystkim w gminach, najbliżej mieszkańców. Ważnym podmiotem tej debaty na poziomie ogólnopolskim była również Federacja Regionalnych Związków Gmin i Powiatów RP z siedzibą w Krakowie przy Małym Rynku – największa ogólnopolska organizacja samorządu terytorialnego w Polsce, zrzeszająca tysiąc gmin, powiatów i województw w dwudziestu regionalnych związkach.

W czasie kadencji Sejmu 1997–2001 jako poseł i samorządowiec współprzewodniczyłem wraz z Tadeuszem Wroną stuosobowemu parlamentarnemu zespołowi samorządowemu. Samorządowcy opowiadali się wówczas za reformą powiatową i wojewódzką, a Komisja Wspólna Rządu i Samorządu Terytorialnego oraz rząd pracowały bardzo szybko, również dzięki temu, że miały codzienny bezpośredni kontakt i możliwość konsultowania rozwiązań z ponad setką samorządowców-praktyków.

W czasie przygotowywania i wprowadzania II etapu reformy samorządowej FRZGiP RP została członkiem Komisji Wspólnej Rządu i Samorządu. Wówczas była liderem w debacie nad kształtem reform. Przykładem wielkiej aktywności publicznej może być I Kongres Samorządów Terytorialnych RP, który zorganizowaliśmy w 1997 r. w Krakowie. Wzięło w nim udział blisko 700 osób: prezydentów, burmistrzów, wójtów, marszałków, przewodniczących rad gmin i sejmików, przedstawicieli samorządowych kolegiów odwoławczych i regionalnych izb obrachunkowych. Pod obrady Kongresu przedłożone zostały zagadnienia decentralizacji państwa i finansów publicznych, a w zespołach problemowych wypracowano szereg szczegółowych postulatów i stanowisk. Nie pozostało to bez echa i faktycznie znaczna ich część została przyjęta do realizacji.

Grudzień 1998 r. przyniósł jeszcze jedno ważne wydarzenie, a mianowicie I Ogólnopolską Konwencję Przewodniczących Rad Gmin, Rad Powiatów i Sejmików Województw, z udziałem ponad 1500 samorządowców obradujących w Sali Sejmu RP oraz przez łącza we wszystkich pozostałych salach gmachu. Konwencja z udziałem Marszałka Sejmu Macieja Płażyńskiego została przez premiera Jerzego Buzka ogłoszona uroczystą inauguracją działalności samorządu terytorialnego w nowym kształcie.

27 maja 1998 r., w Święto Samorządu Terytorialnego, w Auli Głównej Uniwer-



Nieodłączną częścią wyjazdów do Włoch były wizyty na Polskim Cmentarzu Wojskowym na Monte Cassino.

sytetu Jagiellońskiego byłem organizatorem i przewodniczyłem I Ogólnopolskiej Konwencji Powiatów Rzeczypospolitej pod patronatem premiera Jerzego Buzka. Zgromadziła ona czterystu prezydentów i przewodniczących rad miast typowanych do roli siedzib powiatów, składających się co najmniej z pięciu gmin, tworzonych po uzgodnieniu sąsiednich gmin potwierdzonych uchwałami rad. W Konwencji uczestniczył m.in. wicepremier Janusz Tomaszewski oraz ministrowie Teresa Kamińska, Zbigniew Woźniak oraz Rudolf Borusiewicz z pilotażowego nowosądeckiego programu powiatowego. W związku z Forum powstał specjalny plakat autorstwa krakowskiej artystki Ewy Barańskiej-Jamrozik, przedstawiający „trójgłowego smoka samorządowego" – współautorów reform samorządowych z karykaturami Michała Kuleszy, Jerzego Stępnia i moją.

W związku z rozpoczęciem w dniu 1 stycznia 1999 r. nowej kadencji samorządów gminnych, a zarazem pierwszej kadencji samorządów powiatowych i wojewódzkich – 8 stycznia 1999 r., jako minister w Kancelarii Premiera, zorganizowałem w KPRM I Forum Młodych Radnych z udziałem ponad 450 radnych poniżej 35. roku życia. W Forum wzięli udział m.in. premier Jerzy Buzek, przewodniczący AWS Marian Krzaklewski i wicepremier Janusz Tomaszewski.

Reformy wprowadzone przez rząd Jerzego Buzka dopełniły odmianę skrajnie scentralizowanej Polski z czasów PRL, gdzie nie było miejsca na autentyczną aktywność obywateli, rozwiązywanie wielu codziennych lokalnych i regionalnych problemów na poziomie gminy, powiatu i województwa, których oczywiście nie była w stanie zobaczyć z Warszawy żadna władza centralna. Ostatnie 20 lat pokazało, że II etap reformy samorządowej dał dużo dobrych owoców w Polsce lokalnej i regionalnej, ze sprawnym wykorzystaniem wielkich funduszy UE w dziesiątkach tysięcy projektów opracowanych i realizowanych przez samorządy, a także rozliczonych w terminie, zgodnie z prawem.

Szkoda, że w tym samym czasie wielkie, zatrudniające nawet kilkaset tysięcy



Schemat rozwoju krakowskiej Szybkiej Kolei Aglomeracyjnej. Projekt własny Kazimierza Barczyka (ulotka wyborcza z 2010 roku).

pracowników scentralizowane przedsiębiorstwa takie jak Polskie Koleje Państwowe – „państwo w państwie" czy Generalna Dyrekcja Dróg Krajowych i Autostrad nie były w stanie zorganizować przetargów i skutecznie przeprowadzić kilkudziesięciu kluczowych dla rozwoju państwa i jakości życia mieszkańców inwestycji, z których każda miała wartość milion razy większą od samorządowych. Niestety, w perspektywie unijnego budżetu 2007–2014 te molochy nie wykorzystały co najmniej kilkunastu miliardów złotych, co było ogromnym zaniechaniem i prawie niezauważonym publicznie wieloletnim skandalem politycznym. Skrajni centraliści nie mogą być z tego dumni, ale są też sprawy, z których nie mogą być dumni skrajni decentraliści. A przecież procedury składania wniosków o fundusze UE co do zasady są podobne dla wszystkich gmin i przedsiębiorstw. Bardzo duże projekty mają jedynie więcej tomów dokumentacji.

Reformy spowodowały w znacznym stopniu odejście od archaicznego, PRL-owskiego modelu Polski resortowej. Rząd oraz ministrowie infrastruktury spośród kilkudziesięciu tysięcy kilometrów dróg mogli się przestać zajmować każdym samorządowym odcinkiem drogi, a zająć jedynie kilkoma procentami strategicznych, najważniejszych autostrad i dróg krajowych. Podobnie z ministrem kultury i najważniejszymi ogólnopolskimi narodowymi instytucjami kultury, a nie setkami i tysiącami mniejszych muzeów i bibliotek. Podobnie z ministrami nauki i edukacji oraz państwowymi wyższymi uczelniami, ważnymi ośrodkami badaw-



Sala obrad Rady Miasta Lwowa. Mer Wasyl Kujbida wita delegację Stowarzyszenia Gmin Małopolski pod przewodnictwem Kazimierza Barczyka.

czymi, bez kierowania 48 000 tysiącami szkół i przedszkoli. A także najważniejszymi, strategicznymi przedsiębiorstwami, a nie zbędnym, fikcyjnym nadzorem ministerstwa nad tysiącami przedsiębiorstw z małym udziałem Skarbu Państwa.

Po reformie decentralizacyjnej Jerzego Buzka należało się skoncentrować i dopełnić reformę samego centrum przez likwidację Polski resortowej w rządzie na rzecz pełnego ukształtowania pozycji i roli premiera w rozpoczętym systemie parakanclerskim, a także przez niezbędne ukształtowanie sprawnych instytucji centralnych – ukłon do całej klasy politycznej i centralistów.

Decentralizacja uwolniła władzę w centrum państwa i prawie wszystkich ministrów od strat czasu i energii na małe sprawy lokalne i regionalne. Podobnie oddaliła zmorę licznych strajków generalnych i codziennych podejmowanych tylko przeciwko rządowi, z finałem ostrych protestów pod KPRM, często grożących paraliżem całego kraju. Gołym okiem widać, że prac nad reformą centrum na poważnie do tej pory nie podjęto. Stwierdzam to z żalem, bo dwadzieścia lat temu, uwzględniając reformy decentralizacyjne premiera Jerzego Buzka, w moim ówczesnym opracowaniu dla KPRM przedstawiłem kilka działań dopełniających decentralizację reformą centrum. W tym duchu opracowałem też konkretny projekt powołania w Kancelarii Premiera Rządowego Centrum Legislacji zatrudniającego 10 razy więcej prawników, legislatorów aniżeli Departament Legislacyjny w KPRM, dla profesjonalnego przygotowywania projektów ustaw, przekładających programy wyborcze na ustawy w państwie prawa. Mam dużą satysfakcję, że RCL powstało w 2000 r., jednak jest ono zbyt małe i nie przejęło legislacji z resortowych departamentów w kluczowych dla państwa ustawach.

Rządy, które przyszły po AWS ze zdziwieniem zobaczyły, że to już jest zupełnie inna Polska. Skończył się czas centralnego zarządzania prawie wszystkimi pieniędzmi publicznymi. Z budżetu centralnego „na dół" trafiło wówczas co najmniej

30 mld zł z powodu przesunięcia ich do kas chorych połączonych z samorządami wojewódzkimi. Również z powodu powstania powiatów i województw co najmniej 30 mld zł trafiło w ręce samorządów. Wtedy te i inne mniejsze kwoty, przesunięte także do nowych samorządów, stanowiły łącznie niewiele mniej niż połowa budżetu państwa. W 2001 r., po przejęciu władzy przez SLD, ówczesny minister spraw wewnętrznych i administracji Krzysztof Janik stwierdził, że: *Nie było czym zarządzać, ponieważ zdecentralizowany został system zarządzania pieniędzmi publicznymi. To był przełom, o którym trochę zapominamy.*

Uczestnicząc w budowie demokratycznego państwa i samorządu po dwudziestu latach od odwołania mnie i ponad dwudziestu innych sędziów działających w „Solidarności" ze stanowiska sędziego po wprowadzeniu stanu wojennego doskonale pamiętałem, jak ważną sprawą w państwie dobrego prawa jest zagwarantowanie niezawisłości sędziom, niezależności sądom i pożegnanie nomenklatury. Dlatego 14 listopada 2000 r. jako poseł i jeden z liderów Samorządu Województwa Małopolskiego, w duchu prac COIU „S", skierowałem do Ministra Sprawiedliwości prof. Lecha Kaczyńskiego wniosek o utworzenie w Krakowie Krajowej Szkoły Wymiaru Sprawiedliwości dla potrzeb modelu kształcenia na najwyższym poziomie, także ustawicznego, nowych sędziów i prokuratorów, wyłanianych poprzez konkurs, w którym uczestniczy kilka razy więcej kandydatów – absolwentów prawa z całej Polski. Pod tym projektem zebrałem poparcie od kilkudziesięciu posłów ze wszystkich opcji politycznych, na czele z Tadeuszem Mazowieckim i Janem Olszewskim. O poparcie tego pomysłu poprosiłem również Prezydenta Krakowa, który pisemnie zaoferował przekazanie na ten cel sześciokondygnacyjnego budynku, a Dziekan Wydziału Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego poparł wybudowanie siedziby KSSiP na terenie kampusu UJ.



Roman Kluska z „Optimusa" przemawia na konferencji SGM „Komputeryzacja w gminach Małopolski".

U podstaw idei wniosku o powołanie Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury, bo taką ostatecznie nazwę ona przyjęła, leżało przede wszystkim zapewnienie obiektywnego, merytorycznego naboru kandydatów na bardzo ważne i dobrze wynagradzane urzędy niezawisłych, niezależnych sędziów i prokuratorów, wyróżniających się najwyższą wiedzą prawniczą, w odróżnieniu od dotychczasowych lokalnych naborów, w których koneksje rodzinne i towarzyskie często miały znaczenie.

Model KSSiP radykalnie zmienił sposób wyłaniania kandydatów na sędziów i prokuratorów: z kilkudziesięciu regionalnych rekrutacji w okręgach zamieszkania kandydatów z danego terenu i tam kształconych w małej grupie – na ogólnopolski konkurs kandydatów z najlepszymi ocenami z wszystkich dziedzin prawa, kształconych na kilkuletniej aplikacji wspólnej dla wszystkich uczestników, kształconych przez najlepszych wykładowców teoretyków i praktyków z Polski. Kolejność lokat po zakończeniu Szkoły egzaminem sędziowskim i prokuratorskim, poczynając od najwyższych ocen, uprawnia do wyboru w tej kolejności najlepszych wolnych miejsc do orzekania w Polsce.

Kolejny Minister Sprawiedliwości Stanisław Iwanicki w tej sprawie we wrześniu 2001 r. odwiedził Kraków i na konferencji prasowej zapowiedział, że „na wniosek posła Kazimierza Barczyka 1 paździer-

nika 2001 r. wyda zarządzenie o powołaniu z siedzibą w Krakowie KSWS", co też nastąpiło. W 2009 r. uroczystego otwarcia Szkoły dokonał Minister Sprawiedliwości Krzysztof Kwiatkowski, z którym dziesięć lat wcześniej pracowałem w rządzie Jerzego Buzka.

W nowym systemie, dopełniając reformę gminną, odeszliśmy od „warszawocentryzmu" i „klamkowania" o pieniądze m.in. na inwestycje w Warszawie przez samorządowców z prawie 2500 gmin, ponad 300 powiatów i 16 województw. W fasadowym systemie PRL „troska" decydentów z Warszawy „o dobro" dla każdej gminy, a nawet i wioski była nadzieją wielu głupich i naiwnych oraz nielicznych sprytnych. Obecny system oczywiście nie jest doskonały, wymaga poprawy i obiektywizacji, ale jest oczywiście o wiele bardziej powszechnie zrozumiały, przejrzysty i bardziej efektywny od poprzedniego.

Kondycja samorządu terytorialnego po 30 latach

Samorządność, jak wskazuje nazwa, to samorządzenie, ale nie całkowita autonomia w państwie unitarnym – jest ona zasadą w państwach powstałych z autonomicznych regionów, np. w Hiszpanii i we Włoszech. Republika Federalna Niemiec, z wielowiekową tradycją kilkuset wolnych księstw, obecnie jako państwo federalne, na co wskazuje sama nazwa, złożone z landów oraz z dwuizbowego parlamentu, według orzeczenia sprzed wielu lat Trybunału Konstytucyjnego w Karlsruhe stało się bez zmiany konstytucji „federalnym państwem unitarnym".

Samorządność to podejmowanie w ramach ustawowych kompetencji najważniejszych decyzji na własną odpowiedzialność przez mieszkańców i wybieranie przez nich władz wsi, miast, powiatów i województwa – samodzielność zarządzania takimi własnymi sprawami przez społeczność lokalną i regionalną. Decentralizacja w wielu państwach i w Polsce dała szansę na aktywność, branie spraw w swoje ręce zarówno mieszkańcom metropolii, jak i małych miast oraz wsi. Jest to wyzwanie dla wszystkich środowisk, ugrupowań nie tylko lewicowych i prawicowych o uwzględnienie w swoich programach ich problemów i potrzeb.

Merytoryczny, sprawny samorząd terytorialny należy do fundamentu demokra-



Samorządowcy z Małopolski w Gródku Podolskim koło Kamieńca Podolskiego, gdzie mieszka wielu Polaków i działa katolickie seminarium duchowne.

tycznego państwa, jest najbliżej mieszkańców – to tam załatwiają oni 90 proc. spraw urzędowych i podlega też największej kontroli społeczeństwa. Odbudowa polskiego samorządu, która przyniosła społecznościom lokalnym możliwość decydowania o swoich sprawach, jest w powszechnej opinii uznawana za najbardziej udaną z polskich reform. Dzięki temu zmieniliśmy Polskę, zyskując przy tym zaufanie większości Polaków, którzy zgodnie z wezwaniem „Solidarności" wzięli sprawy w swoje ręce – co było mottem całej naszej transformacji, które wielokrotnie przywołuję. Systematycznie potwierdzają to badania opinii publicznej na temat zaufania mieszkańców do samorządowców – od początku wskaźnik ten wynosił co najmniej 50 proc., a obecnie aż 70 proc. Świadczy to o poparciu zdecydowanej większości społeczeństwa dla samorządu, a co też bardzo ważne – o zaufaniu i poparciu dla tych instytucji publicznych swojego państwa.

Z perspektywy trzydziestu lat można stwierdzić, że samorząd gminny odegrał ogromną, trudną do przecenienia rolę w przemianie kraju oraz społeczeństwa. Dzisiejszy społeczny i gospodarczy kształt Rzeczypospolitej ukształtowały w znacznym stopniu samorządy terytorialne, a zwłaszcza samorząd gminny. Samorząd terytorialny jest najbliżej obywateli i realizuje swoje zadania dla dobra wspólnot lokalnych i regionalnych. Dobry wójt, burmistrz, prezydent oraz dobrzy radni są na wagę złota.

Jeszcze raz po trzydziestu latach odrodzonego samorządu musimy się odwołać do fundamentalnego przepisu, że samorząd to przede wszystkim wspólnota mieszkańców. Powinniśmy odnowić istotę samorządu – pozycję rad gmin, powiatów, sejmików i radnych, którzy mają mandat mieszkańców, a zostali w ostatnich latach zmarginalizowani w zakresie kompetencji, a w konsekwencji odpowiedzialności za sprawy publiczne. W modelu bezpośrednich wyborów wójtów, burmistrzów i prezydentów zaledwie 20–30 proc. władzy – kompetencji, a tym samym odpowiedzialności – spoczywa w rękach rad i radnych. Podobnie należy upodmiotowić obywateli, wzmocnić rolę mieszkańców i ich organizacji pozarządowych – „kuzynów samorządu" we współdziałaniu z władzami uchwałodawczymi i wykonawczymi samorządu.



Premier Jerzy Buzek przemawia w Sejmie na I Konwencji Przewodniczących Rad Gmin, Powiatów i Sejmików Województw. Obradom przewodniczy Kazimierz Barczyk.

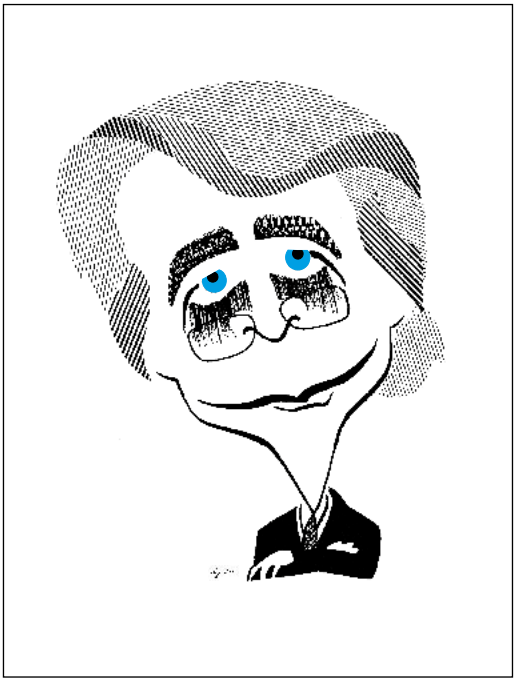
Polska, podobnie jak największe kraje Europy, ma dzisiaj samorząd gminny, powiatowy i wojewódzki, spełniający wymogi ratyfikowanej w całości przez nasz kraj Europejskiej Karty Samorządu Terytorialnego, chociaż państwa zachodnioeuropejskie ratyfikowały EKST z licznymi wyłączeniami. Szczycimy się modelowym, a dla wielu państw wzorcowym samorządem terytorialnym, choć jak dla mnie ze zbyt dużą liczbą powiatów. Polskie samo-

rządy należą do najbogatszych w Europie, są wielkimi posiadaczami ziemskimi i dysponują milionem hektarów ziemi. Kraków w procesie komunalizacji otrzymał tysiące domów i kilkadziesiąt tysięcy mieszkań. Wybierani od osiemnastu lat bezpośrednio wójtowie, burmistrzowie i prezydenci miast mają bardzo silną władzę wykonawczą, rzadko spotykaną w Europie Zachodniej. Drugą stroną medalu tak wielkiej władzy jest wielka odpowiedzialność. Wójtom, burmistrzom i prezydentom przypisywane są sukcesy całego samorządu, jak również to oni ponoszą największą odpowiedzialność za jego niepowodzenia, a także za działania urzędników przez nich powoływanych, działających w ich imieniu. W tej sytuacji słychać coraz częściej, że coraz bardziej ciąży im odpowiedzialność, przesłuchania przez prokuratorów itp.

Przykładem skali zmian w samorządzie jest fakt, że dwadzieścia lat temu jako radny w Sejmiku Województwa Małopolskiego I kadencji uchwalałem budżet roczny (wtedy jeszcze można było być radnym i posłem) w wysokości 200 mln zł. W tym roku uchwaliliśmy budżet w kwocie prawie 2 mld zł, dodatkowo w samorządzie Województwa Małopolskiego rozdzielamy w ciągu roku na wszystkie podmioty podobnie około 2 mld zł z funduszy UE. Jedynie polskie samorządy regionalne w UE rozdzielają fundusze unijne dla samorządów lokalnych, przedsiębiorców oraz organizacji pozarządowych i to aż 40 proc. puli przyznanej Polsce.

Samorząd terytorialny jest prawdziwą perłą w naszym dorobku

Samorząd zmienił Polskę z państwa centralnie rządzonego w państwo rozumiane jako wspólnota obywateli. Tym samym uwolniona została energia Polaków we wszystkich dziedzinach życia. Znakomitym przykładem pozostaje powstanie w pierwszych latach 3 mln małych firm rodzinnych, co jest wielkim wyróżnikiem



Prof. Jacek Purchla, rys. Ewa Barańska-Jamrozik.

naszych ówczesnych przemian i mobilności gospodarczej milionów obywateli. Innym ważnym wyróżnikiem jest fakt, że właśnie w wyniku rewolucji solidarnościowej i realizowanej transformacji ustrojowej w Polsce, zarówno na poziomie centralnym, jak i samorządowym, nie powstała warstwa oligarchów tworząca wielki majątek w ścisłym połączeniu z wielkimi wpływami, a wręcz władzą polityczną, czemu sprzyjała skrajnie scentralizowała władza na Wschodzie – m.in. w Rosji i na Ukrainie. Bardzo dobrze, że zgodnie z ustawą o samorządzie gminy nie mogły prowadzić działalności gospodarczej, mając obowiązek jedynie prowadzenia firm komunalnych obsługujących mieszkańców. Samorządy, uzyskując w drodze komunalizacji bardzo dużo nieruchomości, w tym z likwidowanych przedsiębiorstw państwowych, ustawowo nie mogły konkurować z powstającymi firmami prywatnymi, ale zainteresowane udziałem w podatkach od nich lokalnie wspierały ich rozwój, jednocześnie wspierając wielką sys-

temową przemianę ustrojową w państwie, realizowaną przez rządy i parlament.

Nikt nie zaprzeczy, że ostatnie trzydzieści lat radykalnie zmieniło polski krajobraz gospodarczy, społeczny i cywilizacyjny. A przecież krajobrazu nie można zafałszować. Chyba możliwe to było i jest jeszcze tylko w Rosji, gdzie – jak powszechnie wiadomo – książę Potiomkin dla jak najlepszego przedstawienia swoich sukcesów gospodarczych wizytującej carycy Katarzynie II ustawiał wzdłuż Dniepru przenośne atrapy wiosek.

Oddaję w tym miejscu olbrzymi szacunek setkom tysięcy radnych, szefom gmin, którzy od przełomowego 27 maja 1990 r. realizowali z zapałem obywatelską, solidarnościową rewolucję ludową. Oddaję olbrzymi szacunek tym ludziom, którzy brali sprawy w swoje ręce, robili swoje i zmieniali cywilizacyjnie swoje miasta i wioski, którzy rozumieli, że bycie wójtem, burmistrzem czy prezydentem, jednym z ćwierć miliona radnych w ciągu 30 lat, nie jest wyłącznie sprawowaniem władzy i zajmowaniem stanowisk, ale prawdziwym gospodarowaniem i zarządzaniem swoimi „małymi ojczyznami". Prof. Stanisław Mazur, rektor Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie stwierdził: *Jeśli coś nam się udało po 1989 r., to najbardziej chyba odejście od centralistycznego sposobu myślenia. Samorząd terytorialny jest prawdziwą perłą w naszym dorobku, najbardziej udaną reformą w Polsce.*

Jeszcze raz podkreślam, że pierwsze kadencje samorządu były pełne entuzjazmu i romantyzmu samorządowych pionierów, zarazem działających co dzień na wskroś pozytywistycznie, liderów lokalnych społeczności, które dokonały znaczącej odbudowy i rozbudowy swoich miejscowości z budową licznych szkół, gazyfikacją, telefonizacją, budową wodociągów, lokalnych dróg itp. To wielki konkret i zasługa milionów mieszkańców razem złożyły się na widoczny gołym okiem ogromny skok cywilizacyjny, szczególnie na wsiach i małych miastach nie tylko Małopolski. Ten wielki wysiłek społecznikowski i poprawa jakości życia został wzmocniony po 2004 r. nowymi inwestycjami wspartymi najtańszymi pieniędzmi do pozyskania w świecie – funduszami Unii Europejskiej.



Spotkanie z Lechem Wałęsą w Sali Obrad Rady Miasta Krakowa po przegranych wyborach prezydenckich, zorganizowane przez SGM z udziałem m.in. wojewody krakowskiego Tadeusz Piekarza i prezydenta Krakowa Józefa Lassoty, 10 grudnia 1995 r.

Samorządy – zwłaszcza te większe – to organizmy bardzo skomplikowane: tysiące pracowników, nieruchomości, instytucji, spółek komunalnych, szkół, przedszkoli, domów kultury, szpitali, setki kilometrów wodociągów i kanalizacji, dróg, chodników, komunikacji miejskiej, obiektów sportowych, żeby wymienić tylko te najważniejsze. Metropolie są upolitycznione na całym świecie, to z natury rzeczy lokomotywy wzrostu PKB i miejsca radykalnych przemian obyczajowych budzących obawy konserwatystów.

Na pewno należy stale poprawiać profesjonalizm, jakość i sprawność funkcjonowania samorządów. Ale również trzeba poprawiać finansowanie samorządów, aby miały środki na rozwój, w tym współfinansowanie projektów UE. Samorządom, a szczególnie małym gminom z licznymi małymi szkołami brakuje środków z subwencji oświatowej ma ich prowadzenie.

Jest też bardzo dużo do zrobienia i poprawienia w funkcjonowaniu racjonalnego i sprawnego państwa – słabości ważnych instytucji na poziomie ogólnokrajowym (nie z powodu decentralizacji) – nie tylko wobec nowych wyzwań wewnętrznych, ale i zewnętrznych z zagrożeniem ze Wschodu na czele, cyberatakami, dominacją wielkich korporacji międzynarodowych, dodatkowo niepłacących podatków, pandemią Covid-19. W zwalczaniu drugiej fali pandemii rząd ustanawia jedynie ogólnopolskie ramy i wytyczne, przyjmuje odpowiedzialność za wyspecjalizowane szpitale, bezpłatne testowanie osób zakażonych, zakup strategicznych rezerw środków ochrony zdrowia, pilnowanie przez policję osób w izolacji i kwarantannie. Aby uniknąć ponownie kosztownego lockdownu z pierwszej fali wręcz ekspresowo niszczącego państwo, rząd skorzystał w rozwiązywaniu problemów z falą zakażeń ze struktur zdecentralizowanego państwa, m.in. z samorządowych gmin i powiatów (z kolorem żółtym i czerwonym), lokalnych decyzji dyrektorów 48 000 szkół i przedszkoli w Polsce.

Nie możemy osiąść w codziennej pracy na laurach, bo wciąż jest bardzo dużo do zrobienia. Poza tym świat się zmienia, a wraz z nim musi się zmieniać samorząd. Już w Konstytucji 3 Maja przewidziano generalny przegląd ustawodawstwa po 25 latach, więc my teraz również powinniśmy przygotować „III etap reformy samorządowej" (po 1990 r. i 1998 r.) dla zaaktywizowania obywateli i zmniejszenia deficytu demokracji występującego w Polsce. Bezradni radni i brak aktywności mieszkańców, ich energii, blokuje rozwój samorządu, podcinając mu skrzydła.

Jako samorządowiec z trzydziestoletnim stażem – solidarnościowy romantyk, codzienny pozytywista – jestem dzisiaj dumny z samorządu terytorialnego w Polsce, który sprawdził się w tej naszej wielkiej przemianie cywilizacyjnej i był jej lokalnym i regionalnym motorem. Patrząc na minione trzydzieści lat, możemy z czystym sumieniem stwierdzić, że nie zmarnowaliśmy szansy – jako lokalni i regionalni liderzy wraz z kilkudziesięcioma milionami mieszkańców Polski, którą dała nam historia przy i po obaleniu „żelaznej kurtyny" z wielkim udziałem „Solidarności", zjednoczeniu Europy, wstąpieniu Polski do NATO i UE.

Jubileusz 30-lecia odrodzonego samorządu – realizowanej z sukcesem obywatelskiej reformy ustrojowej w Polsce – to także 30 bardzo ważnych lat mojego życia i równocześnie społecznej aktywności dla wspaniałego, wyjątkowego, milionowego Krakowa i prawie trzy i pół milionowej Małopolski.

30 lat temu Kraków był historycznym, zabytkowym, ale szarym i smutnym miastem. Od tego czasu stał się europejską metropolią, tętniącą życiem, z wieloma nowymi obiektami kultury i inwestycjami infrastrukturalnymi. Jednym z symboli jest fakt, że wówczas w Krakowie w obrębie Plant były 3–4 restauracje, może z pięć kawiarni, a teraz jest ich około 500. Musimy też mieć świadomość, że Kraków jest nadmiernie rozciągnięty, jako ciągle naj-

większa gmina rolna w województwie małopolskim, co również pozostaje bardzo kosztowne i obciążające nas wszystkich w budowaniu i utrzymaniu infrastruktury komunikacyjnej i komunalnej. Kraków, milionowa metropolia, jest obszarowo aż pięćdziesiąt razy większy od Krakowa sprzed 100 lat.

Dziś, jadąc przez Małopolskę, widzimy już zupełnie inne krajobrazy niż te, jakie pamiętamy z 1990 roku. Wsie, miasta i miasteczka zmieniły się nieprawdopodobnie. Dotyczy to w równym stopniu stołecznego, królewskiego miasta Krakowa, jak i Pcimia, Wolbromia, Gdowa, Koszyc czy Słomnik. Można zaryzykować tezę – choć niektórym wyda się to zapewne przesadą – że skok cywilizacyjny, jaki między rokiem 1990 a rokiem 2020 dokonała Małopolska, można porównać z przemianą, jaka dokonała się w XIII wieku w wyniku powstających masowo lokacji miast.

Kazimierz Barczyk

Autor jest współautorem ustaw i reform samorządowych gminnej, powiatowej i wojewódzkiej, pierwszym przewodniczącym Rady Stołecznego Królewskiego Miasta Krakowa od 1990 r., założycielem i przewodniczącym Stowarzyszenia Gmin i Powiatów Małopolski od 1991 r., przewodniczącym i wiceprzewodniczącym Sejmiku Województwa Małopolskiego, przewodniczącym Konwentu Przewodniczących Sejmików Województw Związku Województw RP 2011-2015, założycielem i prezesem Centrum Obywatelach Inicjatyw Ustawodawczych „Solidarności" 1980-1992.



Radni siedmiu pierwszych kadencji Rady Stołecznego Królewskiego Miasta Krakowa po 1990 roku przed krakowskim Magistratem na spotkaniu zorganizowanym przez Prezydenta Krakowa prof. Jacka Majchrowskiego oraz Przewodniczącego RMK Bogusława Kośmidera z okazji 25. rocznicy odrodzenia samorządu – pierwszych w pełni wolnych demokratycznych wyborów w Europie Środkowej i Wschodniej.

red. Marek Szczepanek

Wielka Re-aktywacja, czyli Podgórze zbudowane na nowo

Krakowskie Zakłady Sodowe „Solvay", Zakłady Przemysłu Nieorganicznego „Bonarka", Krakowskie Zakłady Elektroniczne Unitra-Telpod – tak wiosną 1990 roku wyglądała część najbardziej rozpoznawalnych punktów orientacyjnych na mapie prawobrzeżnego Krakowa. Między nimi rozciągła się zaniedbana, gęsta zabudowa dawnego Podgórza, naznaczona piętnem tragicznej historii wojny i zagłady. Otoczona dalekim, peryferyjnym pierścieniem wielkopłytowych skupisk Nowego Bieżanowa, Kurdwanowa, Woli Duchackiej. Ta ostatnia jeszcze wtedy opierała się swymi krańcami o trujące osadniki szlamu sodowego, z których pył w wietrzne dni roznosił się po okolicy. Rozległy zespół miejski bez wyższych uczelni, szpitali, nowoczesnych obiektów handlowych. Miejsce słabo opłacanej pracy, wykonywanej często w chylących się ku upadkowi, niezwykle uciążliwych dla otoczenia fabrykach, działających w oparciu o archaiczne technologie i urządzenia.

Dziś po zaledwie trzech dekadach w tę samą przestrzeń wpisane są: Centrum Sztuki Współczesnej „Solvay", Centrum Handlowe „Solvay", Centrum Jana Pawła II „Nie lękajcie się", Bonarka City Center, Muzeum Sztuki Współczesnej



Skrzyżowanie ul. Cekiery (obecnie ul. Legionów Józefa Piłsudskiego) z ul. Przy Moście z widokiem na kamienice przy ul. Celnej, fot. Jerzy Szeliga, Mariusz Undas, 1980–1981.

w Krakowie MOCAK, Muzeum Krakowa oddział Fabryka Emalia Oskara Schindlera, wreszcie – największy i najnowocześniejszy w mieście dom studencki wznoszący się obok Krakowskiej Akademia im. A. Frycza-Modrzewskiego. A przy wielkich betonowych sypialniach widać Trzeci Kampus Uniwersytetu Jagiellońskiego – jego serce naukowo-badawcze. I najnowocześniejszy w Polsce szpital kliniczny, dumę Collegium Medicum UJ.

Skala i charakter przemian, które dokonały się na prawym brzegu Wisły, odnowa funkcji i znaczenia tej części miasta nie miała swojego odpowiednika przez stulecia. Złamana została wiekowa tradycja przemysłowa. W wielu przypadkach deindustrializacja i rewitalizacja poszła znanymi z innych miejsc drogami. Jednocześnie doprowadziła do niezwykłego wzbogacenia terenu Wielkiego Podgórza i w zupełnie nowej formie odtworzyła pozycję dawnego wolnego miasta, w obrębie krakowskiej metropolii. Podgórska Re-aktywacja to wyjątkowy przykład ściśle wpisany w tendencje modernizacji Polski. Doświadczenie niezwykłe, gdy chodzi o zakres i jakość zmian, a jednocześnie bardzo mocno potwierdzające znaczenie samorządności w tym procesie. Jest to zjawisko tak interesujące, że warto mu poświecić próbę syntetycznego opisu. Z natury niepełną, ale starającą się uchwycić istotne wątki i procesy.

A na początek kilka prób dookreślenia tematu. Kiedy mowa o Podgórzu nasuwają się różne wcielenia tej przestrzeni. Z historycznego punktu widzenia najbardziej precyzyjne wydaje się nawiązanie do józefińskiej tradycji Wolnego Królewskiego Miasta Podgórza, stworzonego w ostatniej ćwierci XVIII wieku. Ten obszar, rozciągający się między Zabłociem i Zakładem Antoniego Matecznego, oparty o pasmo Krzemionek, nie bez racji nazywamy często Starym Podgórzem. Wiele zmian, które nastąpiły w ostatnich trzydziestu latach jest tu dostrzegalne. Jednak i skala, i jakość przemian staje się widoczna dopiero, gdy spojrzymy na nie w perspektywie obszaru rozciągającego się od Małego Płaszowa, przez Nowy Bieżanów, Kliny po Pychowice. Po spojrzeniu na mapę z roku 1990 widać, że jest to cały prawobrzeżny Kraków, a tak opisany zespół może być określany mianem Wielkiego Podgórza, nieco przez odniesienie do Wielkiego Krakowa. Dziś to aż sześć niemałych krakowskich dzielnic o dużym zróżnicowaniu. Swoista mozaika, która jednak nie jest przypadkowym przemieszaniem różnokolorowych fragmentów, lecz powoli układa się w wizerunek nowoczesnego, środkowoeuropejskiego miasta.

Długa tradycja rewitalizacji

Rewitalizacja terenów poprzemysłowych ma w prawobrzeżnej części Krakowa wyjątkowo długą historię. Już w latach 80. i 90. XIX wieku samorząd niezależnego wówczas miasta postanowił o przekształceniu terenu części kamieniołomów, położonych na północnym zboczu Krzemionek, w park miejski. Oddano na ten cel tę część, gdzie eksploatacja powinna zostać zakończona z uwagi na narastającą uciążliwość dla przestrzeni miejskiej, a jej przekształcenie było wzbogaceniem centrum, które wówczas w przeciwieństwie do sąsiedniego Krakowa nie posiadało odpowiedniej klasy rekreacyjnych terenów zielonych. Patrząc na ów proces inwestycyjny z obecnej perspektyw można ocenić, że było to przedsięwzięcie typowo społeczne z wyraźnym przywództwem i bezpośrednim zaangażowaniem obywateli. Tworzenie nowego obszaru zielonego o uporządkowanej formie i funkcjach miało swojego lidera. Był nim w jednej osobie nauczyciel podgórskich szkół, ich dyrektor, a jednocześnie radny miejski Wojciech Bednarski. Noszący jego imię park na Krzemionkach do dziś wyróżnia się wyjątkowo malowniczym położeniem oraz bardzo ciekawym układem, w dużej mierze uwarunkowanym charakterysty-



Wylot ul. Gazowej w kierunku ul. Podgórskiej i Wisły z widokiem na wieżę kościoła św. Józefa, fot. Jerzy Szeliga, Mariusz Undas, 1980–1981.



Wlot ul. Cekiery (obecnie ul. Legionów Józefa Piłsudskiego) na most Tadeusza Kościuszki (obecnie Marszałka Józefa Piłsudskiego, fot. Jerzy Szeliga, Mariusz Undas, 1980–1981.

ką terenu. Sam Wojciech Bednarski był, co także warto przypomnieć, zagorzałym przeciwnikiem połączenia Podgórza i Krakowa w jeden organizm miejski. Upatrywał w tym licznych zagrożeń, a do annałów historii lokalnej przeszła anegdota o tym, że manifestował swoją niechęć do podgórsko-krakowskiej wspólnoty spacerując po starym moście podgórskim jedynie do połowy jego długości, nie przekraczając granicy z Krakowem. Pisząc o pierwszym podgórskim eksperymencie rewitalizacyjnym warto też dostrzec pewien paradoks w odniesieniu do całej serii podobnych projektów, realizowanych od lat 90. XX wieku. Tworzenie parku na Krzemionkach było bowiem pośrednio wynikiem szybkiej industrializacji miasta na prawym brzegu Wisły, a nie jego deindustrializacji. Bogacące się Podgórze, opierające w tym okresie swój rozwój na różnych gałęziach przemysłu ceramicznego oraz chemicznego, chciało zapewnić swoim obywatelem godne warunki życia, w tym także wypoczynku. A kluczową rolę odgrywał w tych zabiegach podgórski samorząd, rozumiany zarówno jako lokalna, wspólnotowa struktura władz, jak i realna, mająca poczucie tożsamości i odrębności wspólnota obywateli.

Warto pamiętać, że Podgórze przełomu XIX i XX wieku było ośrodkiem na wskroś nowoczesnym, gdzie elektryczność w powszechnym użyciu pojawiła się wcześniej niż w Krakowie. Stojąca wówczas na bardzo dobrym poziomie technicznym gospodarka stanowiła źródło nie tylko zamożności, ale także śmiałego myślenia o zarządzaniu miastem. W tym czasie pierwsze linie tramwajowe (konna i od 1901 elektryczna) zawsze łączyły Dworzec Główny w Krakowie z Mostem Podgórskim, wyznaczając podstawową oś komunikacyjną przyszłego, wspólnego organizmu. Ten dorobek traktowano jako atut, który powinien zapewnić prawobrzeżnej części Wielkiego Krakowa dobre perspektywy rozwoju. Utrata wypracowanej w ciągu blisko 130 lat pozycji i zmarginalizowanie przez Kraków było natomiast źródłem zrozumiałych niepokojów.

Obawy Wojciecha Bednarskiego okazały się nie bezpodstawne, kiedy spojrzymy na stulecie wspólnej historii Krakowa i Wielkiego Podgórza (obszaru w granicach z 1990 roku). Bo choć utworzenie Wielkiego Krakowa, dla którego w opinii jego twórcy prezydenta Juliusza Lea Podgórze było „perłą w pierścieniu gmin Kraków okalających", przyniosło całemu obszarowi miejskiemu nowe szanse na rozkwit, to na prawym brzegu Wisły nie udało się ich wykorzystać. Ani w okresie dwudziestolecia międzywojennego, ani w latach PRL-u.

Niezależnie od przyczyn takiego stanu u progu lat 90., dla powstającego samorządu terytorialnego Krakowa teren Podgórza stanowił spore wyzwanie. Przez kilkadziesiąt lat zachowało ono archaiczną strukturę funkcjonalną, skupioną wokół wielkich, przestarzałych centrów fabrycznych. Nie doczekało się śmiałych projektów urbanistycznych na miarę tych, które władze samorządowe miasta realizowały np. w latach 30., ani też o jakości centrum Nowej Huty. Stworzenie południowego pasa peryferyjnych osiedli z marną komunikacją wywoływało raczej kolejne problemy. Co ciekawe jednym z niewielu zakątków, gdzie udało się na terenie Podgórza stworzyć interesującą przestrzeń o wielu funkcjach (edukacyjnych, kulturalnych, sportowych, mieszkaniowych – w formie dobrej jakości miasta-ogrodu) były Krzemionki. Bezpośrednia otulina pionierskiego projektu rewitalizacyjnego Wojciecha Bednarskiego.

Ostatnia dekada ubiegłego wieku była okresem szczególnego nałożenia się dwóch czynników. Silnej transformacji gospodarczej i zmian ustrojowych, wśród których bezsprzecznie odbudowa autentycznego samorządu terytorialnego była procesem o głębokich, pozytywnych konsekwencjach. Samorządowy Kraków stanął w obliczu aktualnego do dziś pytania o przyszłość Nowej Huty (jako wielkiego



Skwer przy budynku KS Korona (obecnie Plac Niepodległości) z widokiem na most Tadeusza Kościuszki (obecnie Marszałka Józefa Piłsudskiego), fot. Jerzy Szeliga, Mariusz Undas, 1980–1981.

systemu zakładów pracy, niemożliwego do przeniesienia np. do pasa gmin okalających miasto oraz organizmu miejskiego). Przez kilka lat kwestia być albo nie być kombinatu była tak paląca i absorbująca, że problemy Podgórza znów znalazły się w cieniu. Zwłaszcza, że już na przełomie lat 70. i 80. w odniesieniu do jednego z największych przedsiębiorstw prawobrzeżnej części Krakowa – Zakładów Przemysłu Sodowego wdrażano plan kontrolowanej, planowej likwidacji. Otwierało to ścieżkę podobnych działań w stosunku do innych, wykazujących się dużą uciążliwością środowiskową przedsiębiorstw przemysłowych. Skala ewentualnych procesów deindustrializacyjnych i ich skutków wydawała się w wymiarze społecznym znacznie mniejsza w porównaniu z zagrożeniami w Nowej Hucie. Z uwagi na inny wymiar, charakterystykę oraz położenie zagrożonych likwidacją firm znaczenie samorządu dla przeprowadzenia z sukcesem tych procesów na terenie Wielkiego Podgórza było o wiele większe niż np. w Nowej Hucie, gdzie rozstrzygały instytucje państwowe.

Czas radykalnych zmian

Oczywista potrzeba uwolnienia Krakowa od najbardziej uciążliwych zakładów przemysłu chemicznego, dostrzeżona już pod koniec lat 70., w naturalny sposób wskazywała na konieczność projektowania nowego zagospodarowania obszarów

Borku Fałęckiego oraz Bonarki. W obu przypadkach samorząd musiał działać aktywnie przede wszystkim w bezpośrednim otoczeniu fabryk i na obszarach, które miały szczególne znaczenie przyrodnicze. Tereny zakładowe przy ul. Zakopiańskiej w pierwszej fazie, po fizycznej likwidacji obiektów produkcyjnych KZS „Solvay", były na tyle atrakcyjne, że bez szczególnego trudu, w naturalnym procesie wolnorynkowej aktywności prywatnych podmiotów gospodarczych wypełniały się nową treścią. Lokowano tu przede wszystkim sklepy wielkopowierzchniowe, których pojawienie się w latach 90. było swoistym „nadganianiem" zaległości epoki gospodarki centralnie sterowanej. Transformacja obszaru dawnej fabryki nie sprawiała istotnych problemów, choćby z uwagi na położenie w miejscu ze stosunkowo dobrą komunikacją na obrzeżach miasta oraz z dostępem do strumienia klientów z podmiejskich ośrodków. Lokalizacja ta sprzyjała rozwiązaniom, podobnym do tych stosowanych w niektórych miastach europejskich (np. Wiedniu), które od początku ograniczały handel wielkopowierzchniowy w obrębie centrów. Dlatego pierwszy etap planowanej deindustrializacji i rewitalizacji odbywał się stosunkowo płynnie i bez poważniejszych konfliktów. O wiele poważniejsze problemy pojawiły się w związku z dwiema częściami dawnych Krakowskich Zakładów Sodowych, położonymi w Wielkim Podgórzu. Tu rola samorządu była już znacznie większa, a w odniesieniu do kamieniołomów kluczowa.

Obszar tzw. Białych Mórz, rozciągający się na wschód od dawnej fabryki ogromny kompleks osadników, zawierających uciążliwe odpady po produkcji sody, stanowił chyba największe wyzwanie wśród projektów rewitalizacyjnych nie tylko w Podgórzu, ale w całym Krakowie. Niemal naturalne wydawało się przekształcenie tego obszaru (po ustabilizowaniu się zawartości wysypisk) w typowe, peryferyjne tereny zielone. Tą drogą zabezpieczenie groźnych i uciążliwych stawów osadowych realizowałoby się bez wielkich inwestycji, ale zapewne dużym kosztem ze strony samorządu. Byłoby to swego rodzaju zamrożenie tych terenów do czasu, kiedy siłami rynku da się ostatecznie wskazać ich docelowe przeznaczenie i zrekultywować.

Zupełnie nieoczekiwane rozwiązania związane były z osobą Jana Pawła II. Jego decyzje ukierunkowane na stworzenie przy klasztorze w Łagiewnikach silnego ośrodka kultu Miłosierdzia Bożego, które m.in. zaowocowały kolejno beatyfikacją i kanonizacją Św. Faustyny oraz budową nowoczesnego kompleksu sakralnego, sprawiły, że ten daleki, nieatrakcyjny fragment miasta całkowicie zmieniał swój charakter. Pojawiła się silna aktywność instytucji kościelnych, która kontynuowana będzie od połowy lat 90. do dziś i ma kolosalny wpływ na procesy rewitalizacyjne najtrudniejszego do zagospodarowania obszaru na terenie Podgórza.

Konsekwencją pierwszego kroku, już po śmierci Jana Pawła II było podjęcie decyzji o ulokowaniu bezpośrednio na obszarze dawnych osadników kolejnego wielkiego projektu – Centrum Jana Pawła II „Nie lękajcie się". Punktem wyjścia do tej decyzji stały się znamienne fakty z biografii Karola Wojtyły, który w latach II wojny światowej pracował jako robotnik w Zakładach Sodowych (zarówno w kamieniołomach, jak i w części fabrycznej przy ul. Zakopiańskiej). Proces rewitalizacji obejmował zarówno niezwykle trudną z uwagi na agresywne podłoże budowę nowoczesnego kompleksu budynków sakralnych i świeckich, jak i szerokie zagospodarowanie terenu. Po latach trzeba przypomnieć, że te grunty miały nikłą wartość początkową. Aby posadowić na dawnych osadnikach jakiekolwiek budowle konieczne było wieloletnie stabilizowanie podłoża, a przy wznoszeniu Centrum Jana Pawła II pod głównymi obiektami umieszczono w grubych pokładach odpadów kilkaset pali o długości 23 metrów. Całość przemian na terenach dawnych

Zakładów Sodowych „Solvay" wymagała aktywnego działania samorządu Krakowa, który w tym przypadku musiał dokonać modernizacji układu komunikacyjnego w szerokim otoczeniu. Zbudowanie takiego systemu prowadziło do konieczności przeprowadzenia wielu transakcji ze stroną kościelną, dotyczących działek na tym obszarze. Co jakiś czas powracają medialne informacje o korzyściach, jakie z zawieranych wówczas porozumień i zakupów odnosili kościelni inwestorzy. W tych rozważaniach nie bierze się pod uwagę, że dopiero właśnie ich decyzje inwestycyjno-rewitalizacyjne spowodowały radykalną zmianę wartości zdewastowanych gruntów. Proces rewitalizacji obszaru Krakowskich Zakładów Sodowych w części Białych Mórz nie angażował bezpośrednio środków samorządowych w przedsięwzięcia związane z budową obiektów sakralnych czy zaplecza dla ruchu pielgrzymkowego. Natomiast tworzenie układu drogowego w tym rejonie oraz systemu komunikacji publicznej stało się sprawdzianem zdolności do współpracy wielu partnerów, także samorządowych.

Na mapie miasta, dzięki całemu ciągowi szczęśliwych i konsekwentnych decyzji oraz dobrej współpracy, pojawiła się strefa aktywności, w której dominują funkcje usługowo-handlowe oraz – co stanowi absolutne novum – funkcje turystyczne o światowym znaczeniu. Tworzenie nowoczesnego systemu transportu obejmuje zarówno budowę nowych dróg o najnowocześniejszych parametrach (niespotykanych na terenie całego miasta), linii szybkiego tramwaju oraz nowych przystanków kolejowych. W konsekwencji, o ile nie zajdą nieprzewidziane okoliczności, teren dawnych Białych Mórz stanie się jednym z najciekawiej rozwiązanych technicznie i najsprawniejszych na terenie miasta punktów krzyżowania się różnych rodzajów transportu. Jednocześnie budowa np. Trasy Łagiewnickiej umożliwi dokończenie zagospodarowania terenów zielonych i stworzy w tym rejonie atrakcyjne korytarze rekreacyjne. Niezwykłość projektu rewitalizacji dawnych Krakowskich Zakładów Sodowych, w którym ważną rolę pełnią decyzje samorządu miejskiego, polega na nowatorskim podejściu do potencjału samego terenu oraz bezprecedensowej w skali kraju kreacji nowych funkcji (w tym wypadku sakralnych oraz turystycznych).

Warto w tym kontekście dostrzec także, że już z mocnym, bezpośrednim zaangażowaniem samorządu udało się także uratować i wprowadzić na ścieżkę rewitalizacji ważne przyrodniczo tereny kamieniołomu na Zakrzówku, kiedyś ściśle powiązane technologicznie z KZS „Solvay". W tym przypadku rozstrzygające znaczenie miała decyzja o wykupie terenu i ochronie przed zabudową, przy równoczesnym zachowaniu możliwości inwestycyjnych w racjonalnej odległości od najcenniejszej strefy, mającej podstawowe znacznie dla przyszłych funkcji rekreacyjnych. O ile w przypadku zagospodarowania Białych Mórz proces ten przebiegał płynnie i bez istotnych napięć, o tyle w przypadku Zakrzówka mieliśmy do czynienia z długotrwałym konfliktem interesów, rozgrywającym się w obrębie samorządu rozumianego nie jako instytucjonalna struktura władzy lokalnej, lecz jako wspólnota mieszkańców.

Warto również dostrzec, że choć liczne na terenie Krakowa (zwłaszcza w drugiej dekadzie XXI wieku) protesty przeciwko zabudowywaniu kolejnych terenów postrzegane są wyłącznie jako spór mieszkańców z władzami lokalnymi, w wielu przypadkach ich charakter jest znacznie bardziej złożony. Przed ponad 100 laty samorząd Krakowa musiał podejmować trudne finansowo, ale bardzo brzemienne w skutki postanowienie o wykupie największego dziś miejskiego obszaru zielonego – Lasu Wolskiego. Poza ryzykiem ekonomicznym, z punktu widzenia miejskich finansów, ta decyzja nie była jednak obarczona zagrożeniem sporami z grupami interesów, dla których zielony



Zwiedzanie kamieniołomu Liban podczas Podgórskich Dni Otwartych Drzwi, fot. Paweł Kubisztal (kubisztal.com).

klin byłby atrakcyjnym, potencjalnym obszarem inwestycji mieszkaniowych. Obecnie m.in. na terenie Podgórza pojawiają się przy podejmowaniu licznych działań modernizacyjnych czy rewitalizacyjnych zrozumiałe oczekiwania aktywnych grup mieszkańców, domagających się ochrony niektórych obszarów przed gęstą, wielkomiejską zabudową. Tymczasem nie mniejsze grupy interesów wywierają równie silną, jeśli nie silniejszą presję na zabudowywanie na cele mieszkaniowe takich terenów. Nacisk ten ma charakter rynkowy i polega na rosnącej w ostatnich latach gotowości do zakupu lub wynajmu mieszkań w atrakcyjnych miejscach, gdy chodzi o otoczenie przyrodnicze lub szeroko rozumianą infrastrukturę. Dobrym przykładem jest tu wciskanie deweloperskich projektów niemal w każde dostępne miejsce na Krzemionkach.

Rewitalizacja kompleksu bardzo różnych terenów po KZS „Solvay" i przypisanie im bardzo rozmaitych funkcji – od rekreacyjnych przez handlowo-usługowe po sakralno-turystyczne – to spektakularny przykład udanej transformacji z aktywną i pozytywną rolą samorządu terytorialnego. Niewątpliwie ułatwieniem były tu dość jednolite i uporządkowane stosunki własnościowe. Samorządowe zaangażowanie było adekwatne do charakteru przedsięwzięcia, charakterystyki terenu w jego pierwotnej formie oraz planowanych funkcji. W odniesieniu do kompleksu pielgrzymkowego samorząd pełnił rolę pomocniczą, stymulującą. W dawnych kamieniołomach na Zakrzówku – kluczową i sprawczą.

Dość podobnym przypadkiem dla tego rodzaju sytuacji nie tylko na terenie Polski, ale i Europy, jest rewitalizacja obszaru Bonarki. Tu nadal trwa proces inwestycyjny, zaś na obszarze dawnej fabryki chemicznej ulokowało się jedno z największych centrów handlowych i biurowych

z rozbudowanymi komercyjnymi obiektami kulturalnymi. Mamy więc do czynienia z projektem dość typowym. Również w tym przypadku instytucje samorządowe ograniczyły się do zaangażowania w modernizację układu drogowego oraz budowę i modernizację całkowicie marginalnego do tej pory przystanku kolejowego.

Borek Fałęcki, Łagiewniki i Bonarka są rejonami Wielkiego Podgórza, gdzie proces deindustrializacji i poprzemysłowej rewitalizacji rozległych, zdegradowanych ekologicznie stref peryferyjnych nie wymagał bezpośredniego, kluczowego dla powodzenia całego procesu działania organów samorządowych. Jednak gmina pełniła tu istotne role stymulacyjne i nadzorcze w stosunku do dobra rzadkiego, jakim jest przestrzeń. Konieczne było zharmonizowanie tych zamian z miejskim otoczeniem, co w znacznej mierze się udało. Z punktu widzenia długofalowej polityki rozwoju miasta dokonanie takich zmian w trzech rejonach prawobrzeżnej części Krakowa doprowadziło też, co naturalne, do znacznej poprawy warunków dla potencjalnych inwestycji mieszkaniowych w słabo do tej pory zagospodarowanym pasie między zabudową wielkopłytowych osiedli przy południowej granicy miasta a Starym Podgórzem i terenami wzdłuż ul. Zakopiańskiej. Dzięki temu postępuje tworzenie niezbyt gęstej tkanki miejskiej, w której wnętrzu od razu znalazły się usługi na wysokim poziomie i duże tereny zielone.

Fabryki kultury

Transformacja i rewitalizacja obszarów zajmowanych przez zakłady chemiczne poza ścisłym centrum Podgórza napotykała rozliczne problemy natury technologicznej i organizacyjnej. Szczególnym przypadkiem była rekultywacja i oczyszczenie gruntów z substancji trujących w Bonarce czy konieczność stabilizacji podłoża obszarów Białych Mórz. Same tereny nie podlegały jednak tak dużej presji inwestycyjnej, jak najatrakcyjniejszy pas Starego Podgórza, rozciągnięty wzdłuż Wisły. Tu należało jak najszybciej określić politykę miejską i zapewnić możliwie skuteczną w istniejących warunkach prawnych ochronę przestrzeni.

Na mapie prawobrzeżnej części Krakowa wyjątkowe walory i potencjał tkwił w Zabłociu. W przeciwieństwie do Solvayu czy Bonarki nie pojawiały się tam poważniejsze problemy technologiczne związane z rekultywacją samych gruntów. Istniała natomiast inna trudność, która bez aktywności samorządu mogła przynieść szkody w nowym zagospodarowaniu Zabłocia, a także innych części Starego Podgórza. Funkcjonowało tu wiele państwowych podmiotów gospodarczych, które w ostatniej dekadzie XX stulecia znalazły się w bardzo poważnych tarapatach. Pojawiała się zatem perspektywa upadłości i w konsekwencji wyprzedaży poszczególnych obiektów, wyburzenia i wprowadzania nowej zabudowy. Jeśli dodamy do tego, że był to czas zamieszania formalno-prawnego w planowaniu przestrzennym (związanego z koniecznością przygotowania pokrycia obszaru miasta siecią planów miejscowych), zagrożenie powstaniem na tych terenach architektoniczno-urbanistyczno-funkcjonalnego chaosu było bardzo poważne. Łatwiej dostrzec ten problem, a także ocenić jego rozwiązanie, gdy przyjrzymy się skutkom „zagospodarowania" niezwykle cennych terenów Krowodrzy, Woli Justowskiej czy Bronowic.

W sukurs procesowi racjonalizacji przemian na terenie Zabłocia i przyległego, nadrzecznego pasa od Placu Bohaterów Getta do Rynku Podgórskiego przyszły zupełnie niezależne od aktywności samorządu zdarzenia, związane z dramatyczną przeszłością tej części Krakowa z lat II wojny światowej. Realizacja przez Stevena Spielberga „Listy Schindlera" na nowo przypomniała o miejscach, które w potocznej świadomości traktowane były wyłącznie jako zaniedbane zakamarki, bez perspektyw w no-

wej rzeczywistości gospodarczej. Sukces filmu postawił przed krakowskim samorządem kilka wyzwań, na które w części udało się znaleźć odpowiedź, a w pewnej mierze poszukiwanie tej odpowiedzi trwa nadal. Kwestią nadal nierozwiązaną, mimo wieloletnich wysiłków samorządu Krakowa i systematycznie dopracowywanych projektów, pozostaje sprawa ostatecznego uporządkowania i nadania właściwego statusu terenom dawnego KL Plaszow. Na szczęście inaczej potoczyły się sprawy w rejonie Zabłocia, gdzie decyzja prezydenta i rady przesądziła nie tylko o uratowaniu przed komercyjnym, być może skrajnie przekształcającym przestrzeń wykorzystaniu budynków danej Fabryki Emalia Oskara Schindlera przy ulicy Lipowej. Obiekty te zamieniono w dwie „fabryki kultury", nadając im status samorządowych jednostek muzealnych. W przypadku obiektów przy ulicy Lipowej, tam, gdzie było to zasadne i możliwe technicznie, zachowano pierwotną substancję budowlaną. W odniesieniu do pierwotnych budynków dzisiejszego Muzeum Sztuki Współczesnej MOCAK zmiany były bardzo poważne. Powstał w ten sposób bardzo ciekawy architektonicznie kompleks, a – co warte podkreślenia – same inwestycje prowadzone jako przedsięwzięcia samorządowe z wykorzystaniem środków unijnych, realizowano sprawnie. Z punktu widzenia zmian jakościowych i funkcjonalnych w obrębie Wielkiego Podgórza była to zmiana istotna, gdyż do tej pory jedyną placówkę muzealną na jego terenie stanowiła izba pamięci w Aptece pod Orłem przy Placu Bohaterów Getta.

Przyszłość procesu rewitalizacji Starego Podgórza określiły dwa czynniki, całkowicie zależne od sposobu działania samorządu. Po pierwsze – szybkie przygotowanie i uchwalenie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego wraz z szeroką ochroną substancji historycznej. Po drugie – podjęcie decyzji inwestycyjnych, które zmieniały dotychczasowe funkcje wielu rejonów miasta po prawej stronie Wisły. W przypadku Zabłocia dodatkowym elementem stymulującym zmiany stało się radykalne usprawnienie systemu komunikacyjnego w bezpośrednim otoczeniu. W swoistej sztafecie kolejnych prezydentów (reprezentujących przy tym rozmaite środowiska partyjno-polityczne) został rozplanowany i zrealizowany, a następnie powiązany z nowymi drogami i liniami tramwajowym Most Kotlarski. Otworzył on na resztę miasta nie tylko tereny Zabłocia, lecz także cenny, gdy chodzi o budownictwo mieszkaniowe, obszar Małego Płaszowa.

Rewitalizacja Zabłocia nie jest procesem zakończonym, ani też pozbawionym napięć czy konfliktów. Stosunkowo dobrze udało się zagospodarować tereny i obiekty dawnych Zakładów Unitra-Telpod, gdzie w ostatnich latach powstały centra biurowe (to już typowa metoda zmiany funkcji na terenie miasta). Istotnym novum jest przekształcenie wielkiej, dominującej nad terenem bryły dawnego głównego centrum produkcyjnego w pierwszy o takiej wielkości i standardach prywatny, komercyjny akademik w Krakowie.

Sterowane przez samorząd zmiany w obrębie ścisłego centrum Zabłocia prowadzą do całościowego przekształcenia tego obszaru w nową dzielnicę o fundamentalnie zmienionym przeznaczeniu. Jednym ze spektakularnych przejawów takiej zmiany jest powstanie i dynamiczny rozwój Krakowskiej Akademii im. Frycza Modrzewskiego w pasie bezpośrednio przylegającym do Wisły. Największej i najbardziej zróżnicowanej, gdy chodzi o kierunki kształcenia, uczelni prywatnej miasta. Jej obecność bardzo dobrze wpływa na atrakcyjność całego kwartału. Jednocześnie, co daje się zauważyć nawet przy pobieżnym oglądzie danych i przestrzeni, na terenie Zabłocia utrwalana jest pewna ciągłość historyczna i gotowość do odwoływania się ku przemysłowej tradycji tego miejsca. Specyficzne, kreatywne

łączenie tradycji z nowoczesnością dostrzec można np. w istnieniu Centrum Szkła i Ceramiki. Także struktura biznesowa w obszarze Zabłocia charakteryzuje się nasyceniem obszaru z jednej strony średnim biznesem, korzystającym z nowych technologii, z drugiej – pojawianiem się przedsięwzięć z szeroko rozumianej dziedziny mediów (od drukarni po centrum filmowe). Znakiem czasu jest przeniesienie się na Zabłocie redakcji obu regionalnych dzienników, funkcjonujących w Małopolsce – „Dziennika Polskiego" i „Gazety Krakowskiej".

Kolejne plany krakowskiego samorządu ukierunkowane na rewitalizację obiektów dawnych składów solnych powiązane z realizacją wieloletniego projektu „Kraków Miasto Literatury UNESCO" świadczą o konsekwentnym realizowaniu kierunków zapisanych jeszcze w połowie pierwszej dekady tego stulecia w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego. Na pewno istotnym mankamentem przekształceń w obrębie Zabłocia jest stan sieci drogowej wewnątrz całego obszaru, który drastycznie odbiega od jakości rozwiązań komunikacyjnych w bezpośrednim otoczeniu. Inny problem, widoczny zwłaszcza na obszarze dawnej Fabryki Kosmetyków „Miraculum" stanowi nadmierne zagęszczenie zabudowy mieszkaniowej i jej wielkość w stosunku do pierwotnego stanu. Napięcia w tym obszarze są ściśle powiązane z niewielkim w odniesieniu do oczekiwań obszarem zieleni i terenów rekreacyjnych. Choć i tu pojawia się niewielka pozytywna zmiana w postaci Parku Stacja Wisła. Wydaje się jednak, że dopiero duże projekty zagospodarowania brzegów Wisły po zakończeniu budowy Kolei Aglomeracyjnej i stworzenie tam terenów rekreacyjnych wysokiej jakości może złagodzić widoczne obecnie w transformacji Zabłocia problemy.



Bal Wiedeński na Rynku Podgórskim z okazji stulecia połączenia Podgórza i Krakowa, fot. Paweł Kubisztal (kubisztal.com).

Nowe przestrzenie, stara tkanka, nowa stara tożsamość

Dynamiczne zmiany w rejonie wschodnich krańców Starego Podgórza udało się krakowskiemu samorządowi powiązać z konsekwentną rewitalizacją serca dawnej dzielnicy. W tym procesie ma swój udział także samorząd regionalny. W odległości kilkuset metrów od MOCAK-u, na wybrzeżu Wisły powstała ultranowoczesna, niezwykła architektonicznie i nowatorska w sferze technologii budowlanych bryła Cricoteki. Tu inwestorem i jednostką prowadzącą jest Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego, a sam obiekt stanowi kolejny, bardzo interesujący przykład rewitalizacji terenów poprzemysłowych – budynków dawnej elektrowni miejskiej, które udało się nie tylko zachować i odnowić, ale także niezwykle interesująco wpisać w nowoczesną bryłę budynku Cricoteki. Obydwa samorządy: miejski i regionalny stworzyły na niewielkiej przestrzeni kwartał muzealny z najwyższej próby realizacjami architektonicznymi, narzucający nowe funkcje prawobrzeżnej części Krakowa i znacząco podnoszący wartość inwestycyjną oraz szeroko rozumianą jakość życia mieszkańców. Budowę pierwszego na terenie Podgórza czterogwiazdkowego hotelu czy wielkiego kompleksu apartamentowców na gruzach budynków dawnych Zakładów Przemysłu Odzieżowego „Vistula" można ocenić jako wpisywanie się aktywności prywatnego sektora w kierunki wyznaczane przez samorząd.

Fala zmian na terenie Starego Podgórza, widoczna wyraźnie po 2000 roku, w dużej mierze stymulowana jest decyzjami samorządu Krakowa. W tej części miasta wszystkie kluczowe przestrzenie publiczne zostały poddane rewitalizacji. W niektórych przypadkach ich funkcje oraz charakter określono od nowa, korzystając przy tym z pewnego paradoksu, polegającego na tym, iż historycznie nawet w okresie PRL-u nie zostały one zdefiniowane. Plac Bohaterów Getta wpisany w tragiczną historię zagłady krakowskich Żydów stał się ważnym miejscem na mapie turystycznej miasta. Warto przy tym pamiętać, że projekt przestrzeni wypełnionej krzesłami z brązu budził początkowo silne emocje i spory.

Reaktywacja lokalnej historii Podgórza, na nowo przyjętej do tradycji miasta i coraz mocniej akcentowanej spowodowała, że anonimowa przestrzeń przy budynkach KS Korona zamieniła się w Plac Niepodległości. Już w ostatnich latach zdołano przeprowadzić przebudowę Rynku Podgórskiego, który stał się reprezentacyjnym placem prawobrzeżnej części Krakowa, coraz częściej goszczącym interesujące wydarzenia. Także i te działania nie były wolne od konfliktów. Na szczęście okazało się, że presja lokalnej społeczności, coraz lepiej zorganizowanej, doprowadziła do racjonalizacji pierwotnego założenia, które – niestety – powielało niedobre wzorce czy raczej stereotypy projektowe tego typu miejsc. W tym przypadku wykonanie przez władze miasta swoistego „kroku w tył" było rozsądnym kompromisem, dającym długofalowe korzyści. Jeśli dodamy do tego inicjatywę instytucji kościelnej czyli Parafii Św. Józefa, która na skałach Krzemionek stworzyła unikalną w skali Krakowa plenerową galerię rzeźby, mamy kolejne jakościowe zmiany. Ich kierunek wyznaczają decyzje samorządu miejskiego oraz dzielnicowego, znajdujące aktywnych partnerów w innych podmiotach. Działania inwestycyjne na terenie Podgórza, realizowane przez samorząd prowadzą wprost do zasadniczych przemian funkcjonalnych. Po raz pierwszy w swojej historii prawobrzeżny Kraków zaczyna odgrywać istotną rolę np. w sferze turystyki. Kluczowe były tu zmiany na terenie Łagiewnik oraz powiązanie obszaru centrum Starego Podgórza z obleganym przez gości Kazimierzem. Budząca początkowo duże kontrowersje budowa kładki przez Wisłę nie tylko otworzyła turystom nowe rejony miasta. Spowodowała też poja-



Muzeum Podgórza, oddział Muzeum Krakowa, fot. Paweł Kubisztal (kubisztal.com).

wienie się w prawobrzeżnym Krakowie nowoczesnych usług gastronomicznych i hotelarskich. W tym wypadku ożywienie Podgórza przez stosunkowo niewielkie inwestycje samorządowe dało niespodziewanie duże rezultaty.

W procesie rewitalizacji Podgórza w ostatnim 30-leciu pojawił się również nowy element, który odgrywa coraz istotniejszą rolę. Jeśli samorząd i samorządność postrzegamy nie tylko jako system instytucji i działających w nich ludzi, a przede wszystkim aktywność obywateli powiązanych wspólnotą zamieszkania, właśnie w Podgórzu można było obserwować niezwykle interesujące zmiany. Utracona tożsamość dawnego Wolnego Królewskiego Miasta została odbudowana przez żmudną pracę licznej grupy osób skupionych wokół obywatelskiego stowarzyszenia PODGORZE.PL. Jego wieloletnia praca zaowocowała m in. utworzeniem przez samorząd Muzeum Podgórza-Oddziału Muzeum Krakowa. Krok po kroku, przez inicjatywy lokalne o charakterze kulturalnym czy społecznym udało się doprowadzić do przywrócenia świadomości pewnej odrębności prawobrzeżnej części Krakowa. Systematycznie powstawała także sieć podobnych środowisk, odbudowujących poczucie tożsamości w niektórych częściach Wielkiego Podgórza. Tak działo się na terenie Prokocimia czy Woli Duchackiej. W wielu przypadkach jednym z istotnych czynników kreujących nowe-stare tożsamości były np. zbiegi o zachowanie terenów zielonych, stworzonych jeszcze w dawnych wsiach lub osiedlach.

Kwestia tworzenia na obszarze prawobrzeżnej części miasta nowych parków to bardzo ciekawy przykład z jednej strony skuteczności działania lokalnych środowisk, ich determinacji i realizacji idei samorządności na poziomie najbardziej lokalnym. Z drugiej warto dostrzec, że tu właśnie krakowski samorząd zdołał przeprowadzić udane projekty wzbogacania miasta o atrakcyjne obszary rekreacyjne.

Zakrzówek, Łagiewniki, Las Borkowski, Wola Duchacka i Park Stacja Wisła na Zabłociu stanowią bardzo zróżnicowane przedsięwzięcia. Tworzą jednak zupełnie nową mapę krakowskiej zieleni, podnosząc równocześnie atrakcyjność wielu terenów budowanych oraz komfort życia mieszkańców. Nie zawsze te zabiegi przynoszą efekty. Spektakularną porażką jest niewątpliwie wycofanie się miasta z realizacji dużego projektu rewitalizacji oraz zagospodarowania obszaru Krzemionek w rejonie dawnych kamieniołomów Libana. Gwałtowne protesty grup przyrodników sprawiły, że już na etapie projektowania konkretnych rozwiązań skala konfliktów była duża. Tym razem pozostawienie tego obszaru w stanie półdzikim, aczkolwiek wątpliwe z perspektywy rozwoju atrakcyjnych obszarów rekreacyjnych, było prostą konsekwencją presji społecznej. Na szczęście dostępne na ten projekt środki unijne zostaną wykorzystane do budowy kładki pieszo-rowerowej wpisanej w plan budowy kolei aglomeracyjnej, łączącej lewy brzeg Wisły z prawym na wysokości Zabłocia.

O wiele poważniejszym problemem jest na pewno trwający od wielu lat spór o zagospodarowanie terenów byłego KL Plaszow. Kolejne projekty i ich modyfikacje napotykają na sprzeciw dość licznych grup mieszkańców, traktujących te obszary jako atrakcyjne tereny rekreacyjne. W tym przypadku samorząd miejski wykazuje się z dużą determinacją (przy współdziałaniu instytucji państwowych) w przygotowaniu adekwatnych do okoliczności propozycji upamiętnienia tragicznej historii tego miejsca. Mamy jednak do czynienia ze skomplikowaną siecią sprzecznych interesów grupowych utrudniających ostateczne rozwiązanie spornych kwestii. Widać na tym przykładzie, że niekiedy wieloletnie zaniedbania epoki przedsamorządowej (ignorowanie specjalnego statusu miejsca pamięci) mogą utrudniać obecnym samorządom



Świąteczne Targi Rzeczy Wyjątkowych na Rynku Podgórskim, fot. Paweł Kubisztal (kubisztal.com).

porządkowanie historycznych zaszłości. Z drugiej strony przewlekle spory wokół terenu KL Plaszow są dobrym przykładem, że działanie samorządu opiera się też na ucieraniu opinii i trudnym wypracowywaniu kompromisów w ramach demokratycznych procesów.

Nowe pomysły, nowa jakość

Rewitalizacja, której efektem jest powstawanie terenów zielonych, przekształcanie kompleksów fabrycznych w mieszkania, biura czy instytucje kultury wpisała się już w krajobraz zmian społecznych i ekonomicznych nie tylko w Polsce. W przypadku krakowskiego Wielkiego Podgórza mamy projekty nowatorskie, skrajnie trudne w realizacji, jak kompleks sakralny i turystyczny w Łagiewnikach. Tu nastąpiła fundamentalna przemiana, wprowadzenie zupełnie nowych, niezwykle rzadkich (a być może unikalnych) w skali świata pomysłów modernizacyjnych. Konsekwencją tych decyzji i późniejszych działań jest pojawienie się funkcji, które w XXI wieku konstytuują metropolitalną pozycję Krakowa. Obszar wyjątkowo zdegradowany, o wyniszczonej ekologicznie przestrzeni zamieniono w światowe centrum turystyki pielgrzymkowej, wpisujące się bardzo dobrze w charakterystykę krakowskiej metropolii jako centrum turystycznego o co najmniej kontynentalnym zasięgu.

Przykład ten mieści się w grupie kilku kluczowych przedsięwzięć budujących metropolitalną pozycję miasta, a zrealizowanych w ostatnich trzech dekadach w jego prawobrzeżnej części. Mają one już jednak nieco innych charakter, niż projekty rewitalizacyjne wynikające z deindustrializacji. Campus 600-lecia Odnowienia Uniwersytetu Jagiellońskiego, Centrum Kongresowe ICE czy Nowy Szpital Uniwersytecki w Prokocimu nie tylko wypełniły puste przestrzenie dobrą architekturą i ożywiły peryferyjne części południowych obrzeży Krakowa (dzięki budowie Kampusu ta część miasta zyskała nowoczesną linię tramwajową). W nauce i edukacji, kulturze, turystyce (w tym kongresowej czy kulturowej) inwestycje o takim charakterze budują prestiż miasta. Jeśli specjaliści dość zgodnie wskazują, że ośrodki metropolitalne powinny m.in. być centrami naukowymi o szczególnym znaczeniu, a także np. mieć wyjątkową moc przyciągania gości i turystów, to realizowane w ostatnim dziesięcioleciu w Podgórzu nowoczesne zespoły instytucji naukowych, kulturalnych czy medycznych wzmacniają metropolitalny status Krakowa.

W różnym stopniu samorząd miasta uczestniczył w realizacji nowych przedsięwzięć. Centrum Kongresowe ICE to od początku do końca inwestycja samorządowa. W odniesieniu do Kampusu miasto angażowało się przede wszystkim w zapewnienie rozwoju infrastrukturalnego. Budowa nowego Szpitala Uniwersyteckiego, który stał się także wielkim centrum kształcenia kadr medycznych w zupełnie nowej przestrzeni, została wsparta przez transakcję wykupu na rzecz gminy terenów i obiektów przy ul. Kopernika (co zapewniło środki na wyposażenie placówki) oraz finansowanie przez Samorząd Województwa Małopolskiego wkładu własnego do montażu funduszy europejskich.

We wszystkich przypadkach zmiany, jakie przez wielkie, nowoczesne inwestycje następowały na terenie Wielkiego Podgórza wprowadziły do prawobrzeżnej części miasta funkcje, których nigdy tu znano. Przez blisko 250 lat istnienia miasta w tym obszarze był to teren pozbawiony szpitali czy szkół wyższych (nie licząc obecności od lat 20. XX wieku Akademii Górniczej w budynku IV Liceum na Krzemionkach). Dziś w Wielkim Podgórzu mieszczą się najnowocześniejsze, innowacyjne instytucje edukacyjne oraz medyczne Krakowa. Ich wybudowanie ma również duże znaczenie miastotwórcze, co widać gołym okiem choćby w okolicach kampusu. Za skupiskami obiektów

edukacyjnych idą równolegle inwestycje mieszkaniowe oraz hotele, wznoszone np. w otoczeniu Centrum Kongresowego. Zdecydowanie poprawia się jakość części usług publicznych. Spośród wszystkich dawnych wielkich dzielnic Krakowa w Podgórzu powstało w ciągu ostatnich dekad najwięcej zupełnie nowych linii tramwajowych oraz kilka wewnętrznych tras szybkiego ruchu, dobrze powiązanych z obwodnicą autostradową. Spore znaczenie dla rozwoju Krakowa ma też zabudowywanie prawobrzeżnej części miasta osiedlami mieszkaniowymi w taki sposób, że dość równomiernie wypełniają one luźną, wiejską oraz podmiejską zabudowę w szerokim pasie między Starym Podgórzem i wzgórzami Krzemionek a wielkopłytowymi osiedlami z lat 70. i 80. Dzięki temu proces rozlewania się miasta poza jego granice postępuje wolniej. Obserwowane w ostatnich latach procesy mają też pozytywny wpływ na sytuację demograficzną, dzięki czemu nie mamy na obszarze Wielkiego Podgórza ani drastycznych zjawisk wyludniania się, jak w historycznym centrum czy starzenia się ludności, jak w starej części Nowej Huty. Naturalnie rozwój budownictwa mieszkaniowego, zwłaszcza przy formalno-prawnych uwarunkowaniach początków XXI wieku, wywołuje także tu wiele napięć. Bez trudu można zauważyć tereny o nadmiernym zagęszczeniu, np. w okolicach Ruczaju, Kurdwanowa czy zachodniej części Zabłocia. Ciągle jednak ta część miasta dysponuje swoistym oddechem przestrzennym, a nowe projekty zaczynają kreować swoiste wyspy –centra rozwoju. Niedaleko Kampusu szybko pojawiła się np. siedziba Krakowskiego Parku Technologicznego – instytucji kreującej z jednej strony innowacyjność w małopolskiej gospodarce na bardzo dużą skalę, a z drugiej zarządzającej inwestycjami przemysłowymi w mieście oraz regionie. Nieco upraszczając można dziś powiedzieć, że zarządzanie procesem modernizacji gospodarki i nowej industrializacji realizowane jest z Wielkiego Podgórza. W ten sposób po ponad 100 latach historia zatacza nie tyle koło, co porusza się po swego rodzaju spirali czasu osiągając kolejne, coraz wyższe poziomy. Jako ciekawostkę można potraktować interesujące zmiany na mapie gospodarczej miasta. Okazuje się, że po trzydziestu latach transformacji te firmy sektora przemysłowego, które przetrwały ulokowano w gminach otaczających od południa Wielkie Podgórze. Dotyczy to nie tylko np. Vistuli czy Telpodu, ale też najważniejszej historycznie fabryki Krakowa – Zakładów Zieleniewskiego.

Wielka przemiana Podgórza w ciągu minionych trzech dekad to ciekawy przykład modernizacji bardzo dużego obszaru miejskiego z równoczesną radykalną zmianą jego dominujących funkcji. Proces ten łączy w sobie wiele długofalowych działań prowadzonych przez bardzo różne podmioty. Wielkie, mające wiekowe tradycje instytucje, jak Uniwersytet Jagielloński czy Kościół Katolicki, a także śmiało wkraczający do gry nowoczesny biznes. Podstawą jest jednak aktywność samorządów, poczynając od dzielnicowego, a na regionalnym kończąc. Dopiero bowiem oderwanie procesu decyzyjnego od dowolnie formułowanych rozstrzygnięć scentralizowanego państwa sprzed 1990 roku i PRL-owskiej gospodarki, stworzyło warunki dla odrodzenia się krakowskiego Podgórza.

Autor jest dziennikarzem, wieloletnim współpracownikiem „Wspólnoty Małopolskiej", mieszkańcem Podgórza od 1990 roku. Tekst jest kontynuacją artykułu, zamieszczonego w specjalnym numerze „Wspólnoty Małopolskiej" (nr 61) z okazji 100-lecia odzyskania Niepodległości przez Polskę pt. „Metropolia krakowska 1918–1920. Ciągłość i zmiana".

red. Zbigniew Bartuś

Było niczyje, jest nasze i zarazem wspólne. Przez 30 lat nasze małe ojczyzny fenomenalnie wypiękniały. Równie wiele samorząd zmienił w naszych głowach i sercach

Z góry przepraszam wszystkich, którzy po publicyście spodziewają się publicystyki, albo jeszcze lepiej – okolicznościowego eseju. Ten tekst jest raczej refleksją i ma charakter mocno osobisty. Bo też taka – wielce osobista – jest moja relacja z samorządem. Powodów można wymienić kilka, ale zacznę od najbardziej oczywistego: czasu, w jakim wielu Polaków, w tym ja, wkraczało w dorosłe życie.

W roku 1979, w siódmej klasie podstawówki, zostałem zaproszony do samorządu szkolnego. Tak – zaproszony, a nie wybrany. Wybory, jak szybko zrozumiałem, były tylko „aktem zatwierdzającym" decyzję... Czyją? Na pewno nie naszą. To znaczy – nie uczniów. Nie była to nawet decyzja opiekujących się samorządem nauczycieli. To była decyzja dyrekcji, a ściślej – wicedyrektora szefującego POP, czyli – przypominam starszym i wyjaśniam młodszym – Podstawowej Organizacji Partyjnej Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej.

Pojąłem, że taki „samorząd" jest atrapą. Nie mieliśmy żadnej realnej mocy sprawczej, mieliśmy być tylko przekaźnikami objawień „wyższych czynników" – poprzez agendę partii komunistycznej – do małoletniego ludu. Oczekiwano też od nas „sygnalizowania patologii", czyli donoszenia na kolegów i nauczycieli. Zrezygnowałem po trzech miesiącach kopania się z koniem, czyli – naiwnych prób przekonywania dyrekcji, że samorząd powinien być samorządny. Nie przekonałem nawet kolegów, że warto o to walczyć. Nikt nie wierzył, że taki samorząd jest w Polsce możliwy.

Szczęśliwie rok później wybuchła „Solidarność". Mówimy i piszemy „wybuchła", bo dla nas, wychowanych w świecie regulowanym centralnie i kontrolowanym odgórnie, to był wstrząs na miarę „big bang" – stworzenia świata. A na pewno – stwarzania go na nowo. Przypomnijmy: „Solidarność" miała od początku w nazwie skrót NSZZ, czyli Niezależny SAMORZĄDNY Związek Zawodowy. Słowo „samorządny" było tu kluczowe, wręcz magiczne. Owa samorządność (i niezależność) – co łatwo było przewidzieć – okazała się ostatecznie nie do pogodzenia z autorytarną władzą, czego efektem był stan wojenny. Ale ów karnawał „Solidarności" był dla milionów Polaków bezcenną lekcją samorządności.

Sądzę, że my wszyscy – głodni wolności, szukający szans decydowania o sobie tu, a nie na emigracji – nauczyliśmy się wtedy, jak wielkim skarbem jest ta wolność, a zarazem – jak bardzo musi się ona wiązać z solidarnością wspólnoty, wspólnym wysiłkiem w wypracowywaniu krótko- i długofalowych celów, a także odpowiedzialnością za podejmowane decyzje.

Ja tę naukę pobierałem jako przewodniczący naprawdę samorządnego samorządu w renomowanym liceum. I nie dziwi mnie, że tak wielu moich ówczesnych ko-

legów z tej wyjątkowo prężnej organizacji zostało potem, w wolnej Polsce, samorządowcami. Jestem i na zawsze pozostanę samorządowcem z ducha i jako dziennikarz staram się samorządność promować i wspierać. Tym bardziej, że moje wchodzenie w dorosłość zbiegło się, a właściwie splotło z procesem wykuwania owej samorządności nad Wisłą.

Między wyborami do parlamentu 4 czerwca 1989 r. a wyborami samorządowymi 27 maja 1990 r. doszło w naszej ojczyźnie do epokowej zmiany – i zmiana taka nastąpiła wówczas także w moim prywatnym życiu: założyłem rodzinę, urodziła mi się pierwsza córka – można rzec: rówieśniczka nie tylko polskich, ale wręcz środkowoeuropejskich przemian. Zatem moja familijna opowieść przegląda się od początku w lustrze Wielkiej Historii.

To bardzo ciekawe – konfrontować zapiski z codziennego życia i zbierane na etapie urządzania się rachunki – z artykułami pisanymi w owym czasie, jeszcze podczas studiów na uniwersytecie. Na drugim roku otrzymałem stypendium ministra edukacji narodowej i szkolnictwa wyższego. Było warte 15 dolarów. Kupiłem za nie paczkę pampersów dla córki – w całych Katowicach można je było nabyć tylko w jednej „zagranicznej" aptece. Średnia pensja w Polsce wynosiła wtedy 35 dolarów. 14 marca 1990 roku, czyli dwa i pół miesiąca przed pierwszymi wyborami samorządowymi, Główny Urząd Statystyczny ogłosił, że inflacja rok do roku wyniosła... 1360 proc., a miesiąc do miesiąca – grubo ponad 120 proc. Czyli 1000 złotych zarobione na początku lutego było pod koniec miesiąca warte 400 złotych. Pieniądze trzeba było wydawać szybko, bo z każdą godziną traciły na wartości więcej niż teraz w rok...

We wsi babci mojej żony, 14 kilometrów od Kielc, nie było ani jednego telefonu (uwaga dla młodych: nie było także internetu☺). Nie było też ani milimetra wodociągu i kanalizacji; wodę nosiło się wiadrami ze źródła nad rzeką, tylko przy kilku murowanych (ale nieotynkowanych i krytych eternitem) budynkach były studnie. Po deszczach woda w nich cuchnęła gnojówką. Do chat nad rzeką, na końcu wioski, nie doprowadzono nawet prądu. W promieniu trzech kilometrów nie było też ani jednego sklepu. Lokalna droga stanowiła mieszaninę błota, kamieni i ściółki; po zimie dziury były takie, że można było się w nich schować. Ścieżki rowerowe? W całym Kieleckiem nie było nawet jednej!

Powie ktoś: bo to wieś zabita dechami. Tyle że moi rodzice mieszkają od czasów Gierka w Płocku, polskim szejkanacie. Ulice w centrum miasta składały się wtedy w 80 procentach z dziur i kolein. Chodniki, o ile w ogóle były, stanowiły raczej tor przeszkód niż trakty do przyjemnych wędrówek. Po wodę do picia trzeba było jeździć z kanistrami do studni w Petrochemii lub pobliskich wiosek, bo ta w kranach w mieście była żółta i cuchnęła na kilometr. Nie remontowane od dziesięcioleci kamienice na starym mieście zamieniły się w rudery. W piłkę graliśmy na łąkach, które wcześniej musieliśmy sami skosić; bramki budowało się z patyków. W tenisa graliśmy na krzywym asfalcie ustawiając w roli „siatek" parkowe ławki.

Niemal wszystko dookoła było państwowe, czyli – jak mawialiśmy i uważaliśmy – niczyje. Jako się rzekło – 27 maja 1990 r. odbyły się pierwsze w pełni demokratyczne wybory samorządowe do rad gmin i miast, które były równocześnie pierwszymi w pełni wolnymi wyborami w Polsce po II wojnie światowej. Trudno ten fakt przecenić. Owszem, to nie było tak, że nagle „bum" i wszystko wokół się odmieniło. Ale został uruchomiony fundamentalny proces: przemiany „niczyjego" w nasze, wspólne. Czyli coś, o co nie tylko trzeba, ale i warto dbać.

Profesor Stanisław Mazur, wielki entuzjasta samorządów, wybrany – czyż to nie symboliczne?! – na rektora Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie akurat w roku 30-lecia polskiej samorządności, uważa odejście od centralistycznego spo-

sobu myślenia, oddanie państwowego-niczyjego majątku w ręce obywateli, uosabianych przez samorządy właśnie, za jedno z najbardziej doniosłych i kluczowych wydarzeń w powojennej w historii. Może nawet najważniejsze.

W pełni się z nim zgadzam. Samorząd terytorialny jest prawdziwą perłą w naszym dorobku, najbardziej udaną reformą w Polsce.

Polska jest jedynym krajem Europy, w którym dochód narodowy na mieszkańca wzrósł w ciągu ostatnich trzech dekad o prawie tysiąc procent. Dołączyliśmy dzięki temu do grona krajów rozwiniętych i zamożnych. Duża w tym zasługa reform dokonanych centralnie, ale absolutnie kluczową rolę odegrało uwłaszczenie wspólnot obywateli, jakimi są samorządy, na lokalnych zasobach.

Mieszkańcy i ich miejscowi reprezentanci najlepiej znają potrzeby danej społeczności, a zarazem najefektywniej wydają każdy publiczny grosz. I mogę to z czystym sumieniem napisać nie tylko jako politolog, pedagog czy dziennikarz, a więc humanista, ale też jako ekonomista i – od wielu lat – publicysta ekonomiczny. Każda złotówka inwestowana w gminie pracuje dla nas, Polek i Polaków, wielokrotnie lepiej niż ta inwestowana centralnie. Można by tu postawić logiczne „amen", ale na 30-lecie samorządności doczekaliśmy się nieoczekiwanie absurdalnej polemiki z tą oczywistą prawdą. Głos podnoszą zwolennicy planów centralnych, finansowania, sterowania i nadzorowania z góry. Szokujące, że niektórzy z nich pamiętają czasy PRL i konsekwencje braku samorządności. A mimo to – w imię, jak mi się wydaje, partykularnych partyjnych celów – chcą ograniczyć kompetencje i możliwości samorządów. Zwłaszcza „nieswoich". Tymczasem wszystkie samorządy są bardziej swoje i nasze niż jakakolwiek centrala. Organizują i reprezentują lokalną wspólnotę. I robią to fantastycznie.

Aby się o tym przekonać, nie trzeba nigdzie jechać. Wystarczy wyjść przed dom, blok, na swoją ulicę, uliczkę, chodnik obok, ścieżkę rowerową. Dniem czy nocą. Albo odkręcić wodę w kranie. W mieście i na wsi. Wszystkie zdobycze cywilizacji – w tym czystą i ciepłą wodę w kranie, kanalizację, gazociąg, proste chodniki, piękne ulice, parki, boiska, osiedlowe kluby, biblioteki – traktujemy dziś jak coś oczywistego. Niczym powietrze, którym oddychamy. Ale one wcale nie są – bo nie musiały być – oczywiste. Kraje, które w 1990 roku startowały z podobnego pułapu jak Polska, nie mogą się poszczycić takim dorobkiem i poziomem rozwoju. Jestem pewien, tę przewagę, epokową przemianę – i szansę na dalszy rozkwit – dała nam właśnie samorządność, której tam nie było i nie ma. Czyli to, że potrafiliśmy wziąć sprawy w swoje ręce – odważnie, a jednocześnie odpowiedzialnie.

Moje córki dorastały dzięki temu w całkiem innej, lepszej, Polsce niż ja. Młodsza z nich poszła do podstawówki tuż po wejściu naszego kraju do Unii Europejskiej. Czyli w realiach wolności, otwieranych granic, stale podnoszonych standardów cywilizacyjnych – a wszystko w efekcie europejskiej solidarności, której nieodłącznym elementem jest właśnie samorządność.

Unia Europejska stawia na regionalne i lokalne wspólnoty wychodząc ze słusznego założenia, że właśnie one najlepiej znają swe potrzeby i zarazem potrafią najefektywniej wykorzystać publiczne środki, by te potrzeby zaspokajać. Jeśli olbrzymie pieniądze, jakie otrzymaliśmy z Unii (przed akcesją i po niej), pracują dziś dla naszego dobra i dla dobra przyszłych pokoleń, to jest to w ogromnej mierze zasługą samorządów.

Na koniec muszę wyjaśnić, co mnie tak urzekło w samorządzie, jeszcze gdy byłem w podstawówce. A zarazem przypomnieć rzecz – zdawać by się mogło – oczywistą. Otóż każda samorządność opiera się na – jakże bliskiej chrześcijaństwu, w mądremu nauczaniu św. Jana Pawła II – zasadzie pomocniczości. Mówi ona, że każdy

szczebel władzy powinien realizować tylko te zadania, które nie mogą być skutecznie zrealizowane przez szczebel niższy lub same jednostki działające w ramach społeczeństwa.

To jest zasada, której Polska winna się zawsze i bezwzględnie trzymać. To dzięki temu polskie rodziny i całe społeczności przeżywają najbardziej dostatni czas w dotychczasowych dziejach Rzeczpospolitej.

Znów zacytują profesora Stanisława Mazura: – Samorządność wyzwoliła w Polakach zasoby, dzięki którym udało nam się osiągnąć coś, co cały świat uważa za cud gospodarczy. Jak zmieniły się nasze miasta, nasze wioski, regiony! Porównajmy to z tym, co jest w krajach, gdzie ten potencjał nie został uwolniony. W dużej mierze to właśnie dzięki samorządom poczuliśmy się równoprawnymi obywatelami Europy i świata, szybko nadrobiliśmy zaległości. Wielka w tym zasługa tysięcy „samorządowych państwowców".

Tu przychodzą mi na myśl nazwiska setek wójtów, burmistrzów, starostów, prezydentów, radnych, sołtysów oraz działaczy lokalnych organizacji, z którymi miałem przyjemność współpracować jako dziennikarz czy wieloletni szef oddziału Dziennika Polskiego w zachodniej Małopolsce. Bywało czasem trudno, czasem ostro, ale tak bywa w rodzinie. Co najważniejsze – dzięki mądrości lokalnych wspólnot zdecydowaną większość problemów zawsze udawało się rozwiązać z pożytkiem dla całej społeczności. Nie wymienię tu żadnych personaliów, bo niniejszy tekst wydłużyłby się co najmniej trzykrotnie, a też nie chcę nikogo pominąć. Napiszę tylko: dziękuję. Drodzy samorządowcy, jesteście prawdziwymi bohaterami polskich przemian. Matkami i ojcami niewątpliwego polskiego sukcesu. Współautorami cywilizacyjnego skoku naszej ojczyzny – w wymiarze mikro i całościowym.

Jestem w dwustu procentach przekonany, że każda próba ograniczania roli samorządów, zawrócenia Polski z obranej 30 lat temu drogi, jest rażąco sprzeczna z interesem Polaków. Warto o tym pamiętać, nie tylko przy okazji kolejnych rocznic samorządności.

Autor jest politologiem, publicystą, dziennikarzem „Dziennika Polskiego", laureatem kilkudziesięciu nagród dziennikarskich, m.in. Nagrody Wolności Słowa, Nagrody im. Władysława Grabskiego, Nagrody im. Eugeniusza Kwatkowskiego. Ponadto członkiem Zarządu Fundacji Pamięci Ofiar Obozu Auschwitz-Birkenau.



Reprezentacja piłkarska Rady Miasta Krakowa przed meczem z drużyną RMF, stary stadion Cracovii, 1990 rok. Od lewej: Krzysztof Bachmiński, Kazimierz Barczyk, Czesław Niemczyński, Edward Nowak, Michał Garapich i Zbigniew Fijak.

Wójtowie i Burmistrzowie najdłużej sprawujący funkcje od 1990 r.

(na podstawie danych przesłanych przez gminy)

30 lat – 1990–2020

Stanisław Rybak – Wójt, obecnie po odzyskaniu praw miejskich Burmistrz Koszyc
Jan Smarduch – Wójt Gminy Nowy Targ.
Marek Jamborski – Wójt Kocmyrzowa–Luborzycy
Tadeusz Pitala – Wójt Sieprawia
Jan Żebrak – Wójt Charsznicy
Adam Samborski – Wójt Racławic
Witold Morawiec – Wójt Olesna
Kazimierz Olearczyk – Wójt Bolesławia

28 lat

Czesława Rzadkosz – Wójt Łukowicy
Marian Zalewski – Wójt Szczurowej

26 lat

Stanisław Pudo – Wójt Gminy Jordanów
Augustyn Ormanty – Burmistrz Kalwarii Zebrzydowskiej

24 lata

Jerzy Lysy – Wójt Bochni
Józef Nowak – Wójt Trzciany
Jan Morańda – Wójt Ropy
Kazimierz Siedlarz – Wójt Kamionki Wielkiej
Stanisław Ślimak – Wójt Szaflar
Jan Najdek – Wójt Budzowa
Stanisław Wolak – Wójt Lisiej Góry
Kazimierz Fudala – Wójt Rzepiennika Strzyżewskiego

20 lat – do 2010

Małgorzata Węgrzyn – Wójt Klucz
Franciszek Młynarczyk – Wójt Łącka
Bernard Karasiewicz – Burmistrz Ryglic
Józef Gądek – Wójta Skrzyszowa
Zbigniew Nosek – Wójt Wojnicza
Stanisław Kracik – Burmistrz Niepołomic

Najdłużej urzędujący Prezydent Krakowa **prof. Jacek Majchrowski** (**od 2002**)

Przewodniczący Rad i Radni Gmin najdłużej sprawujący funkcję od 1990 r.

(na podstawie danych przesłanych przez gminy)

1.	**Alwernia**	Henryk Kędziora – 8 kadencji Ludwik Chodacki – 5 kadencji
2.	**Andrychów**	Roman Prystarski – 6 kadencji Roman Babski – 5 kadencji Adam Kubik – 5 kadencji Przewodniczący Rady Roman Babski – 3 kadencje
3.	**Babice**	Krzysztof Trzaska – 6 kadencji Tadeusz Biel – 6 kadencji Iwona Tarabuła – 5 kadencji Leon Kozioł – 5 kadencji
4.	**Bochnia Miasto**	Marta Babicz – 6 kadencji Jan Balicki – 6 kadencji Krzysztof Sroka – 6 kadencji Bogdan Kosturkiewicz – 5 kadencji Eugeniszu Konieczny – 5 kadencji Marek Całka – 5 kadencji Marek Kania – 5 kadencji Łucja Satoła-Tokarczyk – 5 kadencji Kazimierz Ścisło – 5 kadencji
5.	**Bolesław**	Przewodniczący Rady Michał Ząbek – 4 kadencje
6.	**Borzęcin**	Czesław Małek – 5 kadencji jako radny, w tym 3 kadencje jako Przewodniczący Rady
7.	**Brzesko**	Leszek Klimek – 6 kadencji Maria Kucia – 5 kadencji Krzysztof Ojczyk – 5 kadencji Przewodniczący Rady Krzysztof Ojczyk – 3 kadencje
8.	**Brzeźnica**	Jadwiga Kozioł – 5 kadencji Kazimierz Pacułt – 5 kadencji
9.	**Budzów**	Stanisław Burliga – 6 kadencji Mieczysław Pakula – 5 kadencji Krystyna Szczepaniak – 5 kadencji Przewodniczący Rady Gminy Krystyna Szczepaniak – 4 kadencje Aniela Kochaniewicz – 3 kadencje

10.	**Chełmek**	Przewodniczący Rady Miasta Marek Palka – 3 kadencje
11.	**Chrzanów**	Stanisław Zygadło – 6 kadencji Przewodniczący Rady Miasta Krzysztof Zubik – 3 kadencje
12.	**Ciężkowice**	Lucjan Dyngosz – 6 kadencji Leszek Gajczowski – 5 kadencji Michał Koralik – 5 kadencji
13.	**Czarny Dunajec**	Tadeusz Czepiel – 8 kadencji Kazimierz Marduła – 7 kadencji Władysław Szuba – 7 kadencji Tadeusz Krupa – 5 kadencji Przewodniczący Rady Tadeusz Czepiel – 4 kadencje Beata Palenik– 3 kadencje
14.	**Czchów**	Stanisław Sapała – 5 kadencji śp. Eugeniusz Szot (zmarł w 2013 roku) – 6 kadencji Przewodniczący Rady Włodzimierz Rabiasz – 4 kadencje
15.	**Dąbrowa Tarnowska**	Stanisław Król – 6 kadencji Kazimierz Pinas – 6 kadencji Władysław Knutelski – 5 kadencji
16.	**Gmina Tarnów**	Mieczysław Nytko – 7 kadencji Janusz Tadel – 5 kadencji Mieczysław Kłósek – 5 kadencji Piotr Rybski – 5 kadencji Grzegorz Drwal – 5 kadencji Andrzej Prendota – 5 kadencji Eugeniusz Wojtarowicz – 5 kadencji Przewodnicząca Rady Wiesława Mitera – 5 kadencji
17.	**Gnojnik**	Janusz Zych – 6 kadencji Ryszard Machał – 5 kadencji Przewodniczący Rady Ryszard Machał – 4 kadencje
18.	**Gromnik**	Czesław Cudek – 7 kadencji Stanisław Zabawski – 7 kadencji Stanisław Drogoś – 5 kadencji Bronisław Kucharzyk – 5 kadencji Przewodniczący Rady Czesław Cudek – 6 kadencji

19.	**Grybów**	Jan Radzik – 8 kadencji Czesław Olchawski – 7 kadencji Zdzisław Skibiak – 7 kadencji Stanisław Chronowski – 5 kadencji Henryk Siedlarz – 5 kadencji Przewodniczący Rady Antoni Poręba – 3 kadencje
20.	**Grybów – miasto**	Józef Góra – 6 kadencji Antoni Motyka – 6 kadencji Krzysztof Chronowski – 5 kadencji Zygmunt Koszyk – 5 kadencji Stanisław Stelmach – 5 kadencji
21.	**Igołomia- -Wawrzeńczyce**	Przewodniczący Rady Stefan Nawrot – 4 kadencje
22.	**Iwanowice**	Edward Stopiński – 6 kadencji
23.	**Iwkowa**	Kazimierz Pajor – 7 kadencji Przewodniczący Rady Stanisław Kryjomski – 3 kadencje Tomasz Koprowski – 3 kadencje
24.	**Jabłonka**	Tadeusz Kuczkowski – 5 kadencji Przewodniczący Rady Eugeniusz Moniak – 4 kadencje
25.	**Jodłownik**	Jan Bochenek – 6 kadencji Wacław Chlipała – 6 kadencji
26.	**Jordanów**	Zygmunt Galos – 6 kadencji Józef Jąkała – 6 kadencji Przewodniczących Rady Zygmunt Galos – 4 kadencje Adam Kawula – 3 kadencje
27.	**Kalwaria Zebrzydowska**	Tadeusz Chrostek – 7 kadencji Tadeusz Wilk – 7 kadencji Przewodniczący Rady Miejskiej Marcin Krawczyński – 4 kadencje
28.	**Kęty**	Lesław Kuźma – 8 kadencji Janusz Kruczała – 7 kadencji Wiesław Gawęda – 6 kadencji Maria Karaim – 6 kadencji Przewodniczący Rady Józef Skudlarski – 3 kadencje

29.	**Kłaj**	Stanisław Paluszak – 6 kadencji Sylwester Skoczek – 6 kadencji (w tym 2 kadencje jako Przewodniczący Rady) Zdzisław Prochwicz – 5 kadencji (w tym 2 kadencje jako Przewodniczący Rady)
30.	**Kocmyrzów-Luborzyca**	Łucja Nagacz – 5 kadencji Władysław Zięciak – 5 kadencji Przewodniczący Rad: Małgorzata Doniec – 5 kadencji Włodzimierz Okrajek – 3 kadencje
31.	**Koniusza**	Andrzej Nogieć – 5 kadencji, w tym 3 kadencje jako Przewodniczący Rady Andrzej Kuraś – 5 kadencji
32.	**Koszyce**	Tadeusz Nawrot – 7 kadencji, w tym 3 kadencje jako Przewodniczący Rady Stefan Czarnecki - 6 kadencji Adam Wyrzykowski – 5 kadencji
33.	**Kraków**	Bogusław Kośmider – 7 kadencji Stanisław Zięba – 7 kadencji Grażyna Fijałowska – 6 kadencji Bolesław Kosior – 6 kadencji Małgorzata Jantos – 5 kadencji Barbara Mirek-Mikuła – 5 kadencji Włodzimierz Pietrus – 5 kadencji
34.	**Krościenko nad Dunajcem**	Barbara Śniegoń – 6 kadencji Edward Nowaczyk – 6 kadencji Józef Błażusiak – 5 kadencji
35.	**Krynica-Zdrój**	Henryk Wiewióra – 5 kadencji
36.	**Krzeszowice**	Wiesław Jagiełło – 5 kadencji Jerzy Ciężki – 5 kadencji
37.	**Libiąż**	Dariusz Derendarz – 5 kadencji Bogumiła Latko – 5 kadencji Przewodnicząca Rady Bogumiła Latko – 3 kadencje
38.	**Lipnica Murowana**	Adam Heród – 8 kadencji Józef Radzięta – 6 kadencji Piotr Szatan – 6 kadencji Mieczysław Trojan – 6 kadencji Jan Zelek – 5 kadencji Stanisław Włodarczyk – 5 kadencji Andrzej Kuźma – 5 kadencji Przewodniczący Rady Stanisław Włodarczyk – 4 kadencje

39.	**Lubień**	Marian Michalczyk – 5 kadencji Jan Macioł – 5 kadencji Stanisław Biedrończyk – 5 kadencji Przewodniczący Rady Kazimierz Szczepaniec – 4 kadencje, Stanisław Biedrończyk – 3 kadencje
40.	**Łabowa**	Krzysztof Skraba – 7 kadencji Aleksander Sołtys – 5 kadencji Marian Saczka – 5 kadencji Maria Stopka – 5 kadencji Marek Stanisz – 5 kadencji Jan Szczecina – 5 kadencji
41.	**Łapanów**	Andrzej Śliwa – 7 kadencji Stanisław Hejmo – 5 kadencji Marek Patalita – 5 kadencji Przewodniczący Rady Andrzej Śliwa – 3 kadencje
42.	**Maków Podhalański**	Kazimierz Bałos – 8 kadencji; Edward Orawiec – 7 kadencji Ewa Matyja – 5 kadencji Józef Kurpiel – 5 kadencji Kazimierz Polak – 5 kadencji
43.	**Mędrzychów**	Kazimierz Światłowski – 8 kadencji Czesław Szarkowski – 7 kadencji Tadeusz Trębaczewski – 5 kadencji Przewodniczący Rady Czesław Szarkowski – 3 kadencje
44.	**Mszana Dolna**	Jan Chorągwicki – 8 kadencji Kazimierz Pajdo – 6 kadencji Stanisław Chrustek – 5 kadencji Adam Wrzecionek – 5 kadencji Józef Potaczek – 5 kadencji
45.	**Mucharz**	Anna Fila – 5 kadencji Witold Wata – 5 kadencji Przewodnicząca Rady Anna Fila – 4 kadencje
46.	**Muszyna**	Piotr Rutka – 5 kadencji Przewodniczący Rady Gminy Jerzy Majka – 3 kadencje
47.	**Nowy Targ – miasto**	Jacenty Rajski – 6 kadencji Jadwiga Kuś – 5 kadencji Łapsa Jan – 5 kadencji Lesław Mikołajski – 5 kadencji Andrzej Swałtek – 5 kadencji

48.	**Nowy Wiśnicz**	Stanisław Tabor – 7 kadencji Jerzy Łacny – 5 kadencji Marek Palej – 5 kadencji Przewodniczący Rady Jerzy Łacny – 4 kadencje
49.	**Olkusz**	Jan Kucharzyk – 5 kadencji Wacław Chłosta – 5 kadencji Apolinary Ćwięczek – 5 kadencji Przewodniczący Rady Jan Kucharzyk – 4 kadencje
50.	**Oświęcim – gmina**	Piotr Śreniawski – 5 kadencji
51.	**Pałecznica**	Przewodniczący Rady Grzegorz Wądek – 4 kadencje
52.	**Pcim**	Stanisław Bzowski– 6 kadencji Józef Polański– 6 kadencji Jan Adamczyk– 5 kadencji
53.	**Piwniczna-Zdrój**	Przewodniczący Rady Adam Musialski – 3 kadencje
54.	**Pleśna**	Kazimierz Mania – 7 kadencji
55.	**Poronin**	Józef Stołowski – 5 kadencji
56.	**Proszowice**	Agnieszka Artymiak – 5 kadencji
57.	**Raba Wyżna**	Adam Sawina – 7 kadencji Przewodniczący Rady Marian Wojdyła – 3 kadencje
58.	**Racławice**	Robert Łój – 5 kadencji Stanisław Tondos – 5 kadencji Tadeusz Rubak – 5 kadencji Przewodniczący Rady Tadeusz Klimczyk – 4 kadencje
59.	**Radgoszcz**	Eugeniusz Stanek – 7 kadencji Przewodniczący Rady Kazimierz Król – 3 kadencje
60.	**Radziemice**	Waldemar Przeniosło – 5 kadencji
61.	**Rytro**	Marian Dobosz – 4 kadencje w gminie + 2 kadencje w powiecie nowotarskim
62.	**Rzepiennik Strzyżewski**	Stanisław Wal – 5 kadencji Przewodniczący Rady Gminy Aleksy Wołkowicz – 6 kadencji

63.	**Słomniki**	Mirosław Dziedzic – 5 kadencji Piotr Wasik – 5 kadencji Maria Jagła – 5 kadencji Irena Podsiadło – 5 kadencji
64.	**Słopnice**	Józef Bednarczyk – 8 kadencji Przewodniczący Rady Józef Filipiak – 5 kadencji
65.	**Spytkowice**	Kazimiera Sutor – 5 kadencji Kazimierz Blańda – 5 kadencji Jan Stachura – 5 kadencji Przewodniczący Rady Jan Kościelaniak – 3 kadencje
66.	**Stryszawa**	Jan Krzesiński – 5 kadencji Przewodniczący Rady Ryszard Hadka – 3 kadencje
67.	**Sucha Beskidzka**	Przewodniczący Rady Miasta Bogusław Ćwiękała – 4 kadencje
68.	**Szczawnica**	Kazimierz Zawieja – 5 kadencji Jacek Śliwiński – 5 kadencji Henryk Węglarz – 5 kadencji Przewodniczący Rady Kazimierz Zawieja – 4 kadencje
69.	**Szczucin**	Franciszek Furgał – 5 kadencji
70.	**Szczurowa**	Przewodniczący Rady Kazimierz Tyrcha – 3 kadencje
71.	**Świątniki Górne**	Jerzy Ujma – 6 kadencji Zofia Jutrznia-Kępińska – 5 kadencji Przewodniczący Rady Marian Żyła – 3 kadencje
72.	**Tarnów**	Stanisław Klimek – 5 kadencji Przewodniczący Rady Miasta Zdzisław Janik – 3 kadencje
73.	**Tomice**	Marek Bussler – 6 kadencji Zygmunt Szymczak – 5 kadencji Przewodniczący Rady Zygmunt Szymczak – 4 kadencji

74.	**Wadowice**	Józef Cholewka – 8 kadencji Stanisława Wodyńska – 5 kadencji Maria Zadora – 5 kadencji Stanisław Hucisko – 5 kadencji Michał Ogiegło – 5 kadencji Zdzisław Szczur – 5 kadencji Andrzej Strzeżoń – 5 kadencji śp. Kazimierz Błachut – 5 kadencji śp. Jan Wąsik – 5 kadencji śp. Kazimierz Lichwiarski – 5 kadencji Przewodniczący Rady śp. Jerzy Ochman – 3 kadencje
75.	**Wiśniowa**	Dorota Rokosz – 5 kadencji Ryszard Dudzik – 5 kadencji
76.	**Wojnicz**	Przewodniczący Rady Miejskiej Marek Sygnarowicz – 3 kadencje
77.	**Zabierzów**	Andrzej Krawczyk – 7 kadencji Przewodnicząca Rady Maria Kwaśnik – 3 kadencje
78.	**Zembrzyce**	Janina Koziołek – 5 kadencji Tadeusz Zadora – 5 kadencji Jan Woźniak – 5 kadencji
79.	**Zielonki**	Ryszard Krawczyk – 8 kadencji Krzysztof Olawski – 5 kadencji Przewodniczący Rady Ryszard Krawczyk – 4 kadencje
80.	**Żabno**	Stanisław Dudek – 6 kadencji Tadeusz Patriak – 7 kadencji Krzysztof Wójcik – 5 kadencji Przewodniczący Rady Krzysztof Wójcik – 4 kadencje
81.	**Żegocina**	Jan Marcinek – 5 kadencji Czesław Jajecznica – 5 kadencji Ignacy Rożnowski – 5 kadencji Zofia Sajdak – 5 kadencji Lucyna Nowak – 5 kadencji Stanisław Guzik – 5 kadencji Przewodniczący Rady Jan Marcinek – 4 kadencje

Radni Powiatów najdłużej sprawujący funkcję

(na podstawie danych przesłanych przez powiaty)

Powiat Brzeski	Andrzej Potępa – 6 kadencji, w tym trzykrotnie Starosta Ryszard Ożóg –5 kadencji Kazimierz Brzyk – 6 kadencji, w tym trzykrotnie Przewodniczący Rady Stanisław Pacura – 6 kadencji Ewa Cierniak – Lambert – 5 kadencji
Powiat Miechowski	Regina Siudak – 6 kadencji
Powiat Olkuski	Jan Orkisz – 5 kadencji
Powiat Oświęcimski	Adam Bilski – 2 kadencje radny Oświęcimia + 4 kadencje radny powiatu Grażyna Kopeć – 4 kadencje radna Oświęcimia + 2 kadencje radna powiatu Sławomir Momot – 1 kadencja radny Zatora + 4 kadencje radny powiatu Piotr Śreniawski – 5 kadencji radny gminy Oświęcim + 1 kadencja radny Powiatu
Powiat Proszowicki	Barbara Gacek – 5 kadencji Włodzimierz Doniec – 5 kadencji
Powiat Suski	Józef Bałos – 6 kadencji Jan Woźny – 6 kadencji Ryszard Hadka – jako radny Stryszawy – 4 kadencje (w tym 3 kadencje jako Przewodniczący Rady), oraz w kolejnych latach jako Radny Powiatu Suskiego 3 kadencje (w tym 2 kadencje jako Przewodniczący Rady Powiatu) Alina Kuś – 5 kadencji Czesława Madoń – 5 kadencji Wit Mateusz Sarlej – 5 kadencji

Sejmik Województwa Małopolskiego

Radni Województwa Małopolskiego najdłużej sprawujący funkcję

Imię i nazwisko	Ilość kadencji
Kazimierz Barczyk	5
Wojciech Grzeszek	5
Witold Kozłowski	5
Rafał Stuglik	5
Grzegorz Biedroń	4
Kazimierz Czekaj	4
Bolesław Łączyński	4
Urszula Nowogórska	4
Leszek Zegzda	4
Roman Ciepiela	3
Barbara Dziwisz	3
Jan Hamerski	3
Wojciech Kozak	3
Marek Nawara	3
Bogdan Pęk	3
Andrzej Sasuła	3
Bogusław Sonik	3
Marek Sowa	3
Teresa Starmach	3
Marek Wierzba	3
Elżbieta Zięba	3

W „Encyklopedii Staropolskiej" Zygmunta Glogera czytamy: „Gmina. Z niemieckiego przymiotnika *gemein* = wspólny, pospolity, powstał polski rzeczownik gmin, a z niemieckiego rzeczownika *Gemeine* – gmina".

Choć słowo gmina z kolonistami za Piastów do Polski przywędrowało, to przecież już wcześniej, za czasów plemiennych istniały samorządne opola.

Dzieje gminy jako jednostki samorządowej nierozerwalnie splotły się z dziejami Rzeczypospolitej. Czasy rozkwitu państwa były także czasami dobrymi dla samorządu. Legenda przechowała pamięć Brózdy, wójta z Łobzowa, który nie bał się u samego króla Kazimierza szukać sprawiedliwości, a historycy wiedzą, że były w Polsce czasy, kiedy wójt czy sołtys „pilnował samorządu gminy i opierał się zamachom pańskim".

Reforma samorządowa z 1990 roku, należąca do najlepszych i najbardziej udanych ze wszystkich polskich reform, oznaczała nie tylko odrodzenie gminnego samorządu. Jak twierdził profesor Jerzy Regulski przełamywała ona pięć monopoli autorytarnego państwa: monopol polityczny, monopol władzy, monopol własności, monopol finansowy oraz monopol zatrudnienia.

O tym, jak pozytywne były skutki przełamania tych monopoli dowodzą zaprezentowane na kolejnych stronach wizerunki małopolskich Gmin, różnych Gmin – i tych wielkich – i tych trochę mniejszych. Ich lektura najlepiej przedstawi ogrom pozytywnych zmian, jakie zaszły w Małopolsce między rokiem 1990 a rokiem 2020.

ALWERNIA



Gmina Alwernia położona jest w Małopolsce, od Krakowa dzieli ją tylko 30 km, a od stolicy Śląska, Katowic – 50 km. Przebiegają tędy ważne szlaki komunikacyjne: autostrada A4 i droga wojewódzka nr 780 Kraków–Chełmek. Gminę tworzy miasto Alwernia oraz dziesięć sołectw: Brodła, Grojec, Kwaczała, Podłęże, Mirów, Nieporaz, Okleśna, Poręba Żegoty, Regulice i Źródła. Gmina Alwernia położona jest na terenie malowniczych jurajskich parków krajobrazowych, od południa opasuje ją wstęga Wisły, a na północy opiera się o Garb Tenczyński.

Ostatnie trzydzieści lat gminy to okres jej dynamicznego rozwoju. Początek lat 90. wyznaczył nowe kierunki rozwoju: zmieniono przeznaczenie terenów i obiektów po byłych przepompowniach wody na tereny pod działalności usługowe, a także wydzielono teren w miejscowości Nieporaz, przy autostradzie A4, gdzie powstał ośrodek usługowo-rekreacyjno-turystyczny. Wybudowano tam ciekawy architektonicznie obiekt składający się z trzynastu kopuł. Jeszcze do niedawna znajdowały się tam studia radiowe i telewizyjne wytwórni Alvernia Studios. Produkowano w nich pełnometrażowe filmy, reklamy, realizowano projekty muzyczne. W chwili obecnej planowane są tam inwestycje o charakterze turystyczno-rozrywkowym.

Od 1990 roku w gminie zaczęto budować wiele nowych budynków infrastruktury, obiektów handlowych, garaży, budynków mieszkalnych i gospodarczych. Gmina Alwernia w okresie ostatnich trzydziestu lat prowadziła liczne inwestycje oświatowe: znacznie przebudowana i zmodernizowana została szkoła w Kwaczale, wybudowano całkowicie nowe budynki szkół podstawowych w Porębie Żegoty oraz w Brodłach. Przy szkole w Okleśnej została wzniesiona nowa sala gimnastyczna z zapleczem, a także hale sportowe w Regulicach i Alwerni. W Grojcu powstało szkolne boisko sportowe. Przedszkole w Alwerni zostało przeniesione do nowego, powiększonego i wyremontowanego budynku. Istniejące budynki szkół poddawane są termomodernizacjom. W ostatnim roku działalności samorządu wyremontowane zostały dachy szkoły w Okleśnej, Porębie Żegoty i przedszkola w Kwaczale. Największą inwestycją gminy w roku 2020 jest – kontynuowana z roku poprzedniego – rozbudowa szkoły w Grojcu wraz z budową nowoczesnej sali gimnastycznej. Gmina wspiera także rodziców małych dzieci, od kilku lat dotując pobyt dzieci mieszkańców w prywatnym żłobku zlokalizowanym na terenie gminy.

Burmistrzowie Alwerni w latach 1990–2020:

- Stanisław Papież – 1990–1994 (do 1993 roku wójt),
- Wiktor Cypcar – 1994–2002,
- Jan Rychlik – 2002–2014,
- Tomasz Siemek – 2014–2018,
- Beata Nadzieja-Szpila – od 2018.

Przewodniczący Rady Miejskiej:

- Marek Paw – 1990–1994,
- Anna Kurdziel – 1994–1995,
- Ludwik Nadzieja – 1995–1998,
- Stanisława Teresa Wilczak – 1998–2000,
- Józef Cichoń – 2000–2002,
- Elżbieta Lewicka – 2002–2006,
- Henryk Kędziora – 2006–2010,
- Marek Skowronek – 2010–2014,
- Tomasz Tomaszewski – 2014–2018,
- Henryk Kędziora – 2018–2019,
- Tomasz Tomaszewski – od 2019.



Szkoła w 1990 roku, fot. Urząd Miejski w Alwerni.

Wczesne lata 90. to likwidacja dzikich wysypisk śmieci, regulacja rzek, a także objęcie ochroną parków i zieleńców na terenie gminy. Buduje się drogi, wykonuje nakładki asfaltowe, chodniki oraz zakłada nowe punkty oświetlenia ulicznego. Stale rozbudowywana jest kanalizacja, urządzenia do pomiaru ścieków, komputerowe rejestratory. Zmienia się także system wywożenia odpadów – najważniejsza zmiana to dążenie do segregacji śmieci. Około roku 2000 pojawiły się w gminie pojemniki na szkło, tworzywa sztuczne i makulaturę. Wprowadzono zbiórki odpadów wielkogabarytowych. Obecnie funkcjonuje system odbioru odpadów segregowanych, dla mieszkańców działa także Punkt Selektywnej Zbiórki Odpadów Komunalnych.

Na terenie gminy prowadzi działalność około tysiąc małych i średnich podmiotów gospodarczych. Największą firmą działającą na terenie Alwerni są zakłady Alventa S.A., które powstały jeszcze w latach 20. ubiegłego wieku jako prywatna fabryka chemiczna. Obecnie zakład specjalizuje się w produkcji związków fosforu, nawozów rolniczych i dodatków paszowych. W gminie Alwernia w ostatnich trzydziestu latach zadbano także o rozwój turystyki oraz o dziedzictwo kulturowe. Powstały m.in. platformy widokowe: na Wzgórzu Kamionka w Kwaczale, na Wzgórzu Chełm w Podłężu, na Wzgórzu Grzmiączka w Regulicach, w Grojcu, oraz nowe szlaki rowerowe i piesze.

Odnowiony został Rynek w Alwerni z unikatowymi domami podcieniowymi z XIX i XX wieku. Po tragicznym pożarze w roku 2011 wyremontowano barokowy klasztor i kościół oo. Bernardynów w Alwerni – najbardziej znany zabytek gminy, miejsce pielgrzymkowe kultu obrazu Pana Jezusa Ecce Homo, słynącego z licznych przypadków łask i cudów.

Powstał projekt „Ekomuzeum Alwernia", w skład którego wchodzą największe atrakcje gminy: zabytkowy zespół urbanistyczny Alwerni, osobliwości geologiczno-przyrodnicze Jury (arkoza kwaczalska, źródełko w Regulicach, Skały Gudynowskie w Brodłach), rzemiosło i tradycje – warsztat garncarski z Izbą Tradycji Regionalnych w Regulicach.

Małopolskie Muzeum Pożarnictwa w Alwerni – najstarsze w Polsce, z bogatym zbiorem eksponatów pochodzą-

cych z różnych regionów i okresów dziejowych – już niebawem zyska nowy budynek oraz zaplecze administracyjne. W gminie można także skorzystać z podróży drezyną rowerową, która kursuje po zamkniętej przed laty linii kolejowej nr 103. Czteroosobowe drezyny wożą turystów na urokliwym odcinku szlaku kolejowego w granicach gminy Alwernia, pomiędzy przystankami Nieporaz a Alwernia Spalona.



Wozy w Małopolskim Muzeum Pożarnictwa, fot. Beata Kucharczyk.

Obecny samorząd gminy Alwernia zwraca uwagę na wszechstronny jej rozwój oraz na dobrą komunikację z mieszkańcami. Gmina prowadzi i aktualizuje na bieżąco informacje na stronie internetowej, działa w mediach społecznościowych oraz wydaje bezpłatny miesięcznik „Życie Gminy Alwernia", który jest cennym źródłem informacji o działalności samorządu, lokalnych stowarzyszeń, mieszkańców oraz o tradycji i kulturze regionu.



Szkoła w 2020 roku, fot. Urząd Miejski w Alwerni.

ANDRYCHÓW

Andrychów jest gminą miejsko-wiejską położoną w Małopolsce Zachodniej na atrakcyjnych terenach podgórskich i górskich Beskidu Małego. Miasto jest siedzibą gminy, w skład której wchodzi osiem sołectw: Brzezinka, Inwałd, Sułkowice Bolęcina, Sułkowice Łęg, Targanice, Rzyki, Roczyny i Zagórnik. Sam Andrychów posiada tradycje przemysłowe sięgające XVIII wieku. Powierzchnia gminy wynosi 100 km², zamieszkuje ją ponad 43 tys. mieszkańców.

W ciągu trzydziestu lat działalności samorządu lokalnego gmina dokonała prawdziwego skoku cywilizacyjnego. Początki były niełatwe, a efekty nie zawsze widoczne. Władze pierwszych kadencji podjęły się trudu realizacji inwestycji podziemnych, i to dosłownie. Dokończono gazyfikację oraz budowano wodociągi i kanalizację. Rezultaty ilustrują następujące liczby: długość wodociągów w gminie w 1990 r. – 80 km, obecnie – 425 km; sieci kanalizacyjnej – odpowiednio 47 km i aktualnie 404 km.

Sporym wyzwaniem okazały się przedsięwzięcia w oświacie. Niektóre szkoły wiejskie nie dysponowały nawet toaletami, prymitywne wychodki znajdowały się na zewnątrz. Przykładem była placówka w Sułkowicach Bolęcinie (na zdjęciach). Dziś to jedna z najnowocześniejszych szkół, gdzie niedawno powstało obserwatorium astronomiczne, jedyne takie w tej części Małopolski.

Na początku lat dziewięćdziesiątych marzeniem uczniów i nauczycieli były sale gimnastyczne. Tylko nieliczne placówki nimi dysponowały. Obecnie każda szkoła podstawowa, której organem prowadzącym jest gmina, ma pełnowymiarową salę sportową. Powstało też sporo boisk na powietrzu, w tym dwa „Orliki". Wszystkie obiekty oświatowe zostały zmodernizowane, także pod kątem ochrony środowiska oraz oszczędności energii (termomodernizacja).

Inwestycje nie ominęły – szczególnie w ostatnich latach – przedszkoli, które bez wyjątku dysponują panelami fotowoltaicznymi. Odnowę i rozbudowę przeszła większość remiz Ochotniczej Straży Pożarnej, na swoją kolejkę czekają dwie ostatnie.

Dzięki działaniom lokalnego samorządu zmieniło się centrum Andrychowa, które przeszło rewitalizację. Podjęto również próby odkorkowania miasta w sytuacji braku Beskidzkiej Drogi Integracyjnej. Powstała śródmiejska obwodnica (ulica Przemysłowa), obecnie realizowane są kolejne projekty przynoszące ulgę miastu i kierowcom. Dotknięta wielką powodzią (w 2005 roku) gmina wybudowała sześć mostów, jeden z udziałem władz powiatu wadowickiego. Drogi to osobny rozdział w trzydziestoletniej historii samorządu. Powstały asfaltowe nawierzchnie do każdego niemal przysiółka. W mieście modernizowane trakty wzbogacają się o ścieżki rowerowe.

Burmistrzowie Andrychowa w latach 1990–2020:

- Tadeusz Woźniak – 1990–2002,
- Jan Pietras – 2002–2010,
- Tomasz Żak – od 2010.

Przewodniczący Rady Miejskiej:

- Tadeusz Sabat – 1990–1994,
- Andrzej Maciejczyk – 1994–1998,
- Janina Master – 1998–2002,
- Zbigniew Janosz – 2002–2006,
- Krzysztof Kubień – 2006–2010,
- Roman Babski – 2010–2018,
- Krzysztof Kubień – 2018–2019
- Roman Babski – od 2019.

Gospodarka Andrychowa – nazywanego dawniej „Miastem Metalowców i Włókniarzy" – bazowała przez wiele lat na trzech dużych zakładach przemysłowych branży bawełnianej, silników wysokoprężnych i obrabiarek. Firmy te działają nadal, już jednak na mniejszą skalę, ale pojawiło się wiele nowych, najczęściej średnich i małych przedsiębiorstw. By umożliwić im jak najlepsze warunki do działalności i rozwoju, powstała Strefa Aktywności Gospodarczej z pełną infrastrukturą, gdzie obowiązują ulgi podatkowe dla inwestorów.



Szkoła w Sułkowicach Bolęcinie – początek lat dziewięćdziesiątych, fot. Zbigniew Grabowski.

Miasto może pochwalić się dwoma basenami: jednym odkrytym, zmodernizowanym w poprzednich kadencjach, oraz krytą pływalnią, oddaną do użytku w sierpniu 2019 roku. Gmina Andrychów stała się jednym z kilku ogólnopolskich liderów energooszczędności w zakresie oświetlenia, a to za sprawą wymiany tak w mieście, jak i w wioskach wszystkich lamp na ledowe. Pozyskano na to pieniądze z Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej. Od dwóch lat gmina dysponuje także własną komunikacją lokalną. Zakupiono czternaście autobusów z funduszy Unii Europejskiej, zadbano także o modernizację sieci przystanków.

W gminie następuje poprawa stanu bezpieczeństwa. Powstał monitoring, który jest rozbudowywany. Do jego obsługi skierowano strażników miejskich. Samorząd wspiera finansowo policję w zakupach sprzętu. Zachowana jest dbałość o stan środowiska naturalnego. Wykorzystywane są fundusze zewnętrzne i własne do wymiany kopciuchów na urządzenia nowoczesne. Samorząd nie żałuje grosza także na kulturę oraz rozwój czytelnictwa. Jednym z ważniejszych ostatnich działań było utworzenie gminnej spółki ciepłowniczej, w sytuacji kryzysu finansowego firmy prywatnej.



Zespół Szkół Samorządowych w Sułkowicach Bolęcinie – rok 2020, fot. Zbigniew Grabowski.

BABICE

Gmina Babice pod względem geograficznym jest położona w północno-zachodniej części województwa małopolskiego, w powiecie chrzanowskim, na granicy południowej części Grzbietu Tenczyńskiego i Doliny Wisły. Jest gminą wiejską, w skład której wchodzi siedem sołectw: Babice, Jankowice, Mętków, Olszyny, Rozkochów, Wygiełzów i Zagórze. Zajmuje obszar 54,4 km^2 powierzchni. W 1990 roku gminę Babice zamieszkiwało 8173 osób, a obecnie liczy ona 8970 mieszkańców (dane według stanu na dzień 31 grudnia 2019 r.).

www.babice.pl

Ze względu na liczne lasy, które stanowią aż 40% jej powierzchni, gmina Babice to „zielone płuca" powiatu chrzanowskiego. Jej walory przyrodnicze, kulturowe, bogata infrastruktura edukacyjna i rekreacyjna oraz korzystne położenie w tzw. „złotym środku" – równej odległości od dużych aglomeracji miejskich Krakowa (około 38 km) i Katowic (około 40 km), a także bliskość ośrodków turystycznych takich jak Oświęcim, Zator i Wadowice sprawiają, że jest ona doskonałym miejscem zarówno do zamieszkania, zainwestowania, jak i na weekendowy relaks.

ATRAKCJE TURYSTYCZNE

Atrakcyjności gminie Babice dodają położone na terenie jednego z rezerwatów, doskonale zachowane ruiny Zamku Lipowiec oraz znajdujący się u podnóża tychże ruin Skansen w Wygiełzowie, dwa rezerwaty przyrody: Lipowiec i Bukowica, doskonale przygotowane ścieżki rowerowe i piesze oraz bardzo dobre połączenie komunikacyjne z węzłem trzebińsko-chrzanowskim autostrady A4. Przez obszar gminy przebiegają dwie bardzo ważne drogi wojewódzkie: nr 780 relacji Kraków–Chełm Śląski i nr 781 relacji Chrzanów–Łękawica. Gmina znana jest z bardzo szerokiej i urozmaiconej oferty cyklicznych wydarzeń kulturalnych. Do najbardziej znanych należą: Turniej Rycerski, Zlot Wiedźm i Czarownic, Ziemniaczysko pod Lipowcem, Kiermasz pod Lipowcem, Międzynarodowy Festiwal Muzyki Kameralnej i Organowej oraz wiele innych.

INWESTYCJE

Minione trzy dekady od przeprowadzonej reformy samorządowej były czasem transformacji i rozwoju lokalnego, w którym poprawie uległ standard życia mieszkańców gminy oraz okresem wychodzenia naprzeciw ich potrzebom. Niezmienną wartością gminy są ludzie, którzy ją tworzą, ich zaangażowanie i pomysły. Dzięki efektywnej działalności władz samorządowych i dużej umiejętności pozyskiwania środków zewnętrznych gmina na przestrzeni lat rozwinęła się pod względem gospodarczym, społecznym i kulturowym, o czym świadczą liczne inwestycje i podejmowane inicjatywy.

Wójtowie Gminy Babice w latach 1990–2020:

- Władysław Gąska – 1990–1991,
- Zbigniew Pawłowski – 1991–1992,
- Stefan Rożnawski – 1992–1998,
- Wiesław Domin – 1998–2006,
- Roman Warchoł – 2006–2010,
- Radosław Warzecha – od 2010.

Przewodniczący Rady Gminy:

- Grzegorz Norys – 1990–1998 oraz 2000–2002,
- Lubomiła Gwóźdź – 1998–2000,
- Halina Sędzielarz – 2002–2010,
- Wiesław Domin – 2010–2014,
- Tadeusz Biel – od 2014.



Obwodnica Babic, fot. Urząd Gminy Babice.

W chwili powstania samorządów w 1990 roku gmina Babice stała przed koniecznością przeprowadzenia wielu kluczowych inwestycji w celu poprawy standardu życia mieszkańców. Wodociągi istniały jedynie w Babicach, Wygiełzowie i Zagórzu. Kontynuowane były inwestycje związane z gazyfikacją sołectw, budową kanalizacji i oczyszczalnią ścieków. Rozpoczęto i kontynuowano działania zmierzające do rozbudowy budynków oświatowych i poprawy standardu bazy edukacyjnej, a także sportowo-rekreacyjnej.

Ważnymi tematami zarówno wówczas, jak i obecnie, są kwestie utrzymania i rozwoju infrastruktury drogowej. W 2019 roku, po wielu latach starań i oczekiwań mieszkańców, zakończona została **inwestycja budowy obwodnicy Babic i Wygiełzowa, która znacznie zmieniła obraz komunikacyjny gminy. Dzięki niej ruch tranzytowy został przeniesiony poza centrum Babic i Wygiełzowa**, co wpłynęło na zmniejszenie dużego natężenia ruchu samochodowego na drogach wojewódzkich oraz przyczyniło się do zwiększenia bezpieczeństwa mieszkańców tych sołectw. Całkowity koszt inwestycji wyniósł 21 175 472,31 zł. W najbliższych latach realizowana będzie budowa obejścia drogowego Olszyn i Jankowic.

Trzydzieści lat działalności samorządu to troska o **podniesienie jakości edukacji i bazy edukacyjnej** na terenie gminy Babice. Na przestrzeni tych lat wybudowano, zmodernizowano i unowocześniono wiele obiektów oświatowych. Powstały sale gimnastyczne przy szkołach w Zagórzu, Babicach i w Mętkowie, a obecnie przygotowywana jest dokumentacja na budowę sali gimnastycznej przy Szkole Podstawowej w Jankowicach. Doposażono szkoły w nowoczesne pomoce i sprzęt dydaktyczny. Samorząd, dbając o wysoką jakość edukacji, angażuje się w liczne projekty realizowane na terenie wszystkich szkół gminy Babice poprzez samodzielną ich realizację lub w charakterze partnera. Na przestrzeni trzydziestu lat zmodernizowano wszystkie obiekty przedszkolne. W 2018 roku zakończyła się jedna z większych i kosztowniejszych inwestycji, bardzo oczekiwana przez mieszkańców – przedszkole w Babicach. W 2013 roku przeprowadzona została termomodernizacja pięciu budynków oświatowych: w Babicach, Jankowicach, Mętkowie, Rozkochowie i Zagórzu. Wartość prac wyniosła 2 054 455,00 zł brutto i była wsparta środkami zewnętrznymi z Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska. Realizacja zadania przyniosła nie tylko nowy, atrakcyjny wygląd, ale również poważne oszczędności i znaczne zmniejszenie emisji zanieczyszczeń do środowiska.

DZIAŁANIA PROEKOLOGICZNE

Kontynuacją tych działań była realizowana w latach 2016–2017, przy wsparciu środków unijnych, termomodernizacja kolejnych czterech budynków użyteczności publicznej: Przedszkola Samorządowego w Olszynach, Przedszkola Samo-



Szkoła w Babicach dawniej, fot. Urząd Gminy Babice.

rządowego w Zagórzu, Ochotniczej Straży Pożarnej w Mętkowie oraz Domu Kultury w Jankowicach. Całkowita wartość zadania wyniosła 2 415 314,13 zł, przyznana wysokość dofinansowania – 1 134 313,29 zł.

Dbałość samorządu lokalnego o ekologię przełożyła się również na kolejną dużą inwestycję, jaką była wymiana najbardziej zniszczonych odcinków sieci wodociągowej w miejscowościach: Babice, Wygiełzów i Zagórze. Za prawie 3 mln zł brutto wymieniona została sieć dla blisko tysiąca mieszkańców. Dotychczas mieszkańcy korzystali ze starego, azbestowego wodociągu, który powodował znaczne straty wody. Rozwój gospodarki wodno-ściekowej na terenie gminy Babice jest nadal kontynuowany. Ważnym aspektem są sukcesywne działania zmierzające do dalszej rozbudowy sieci kanalizacyjnej.

SPORT I REKREACJA

Trzydzieści lat istnienia samorządu to również troska o rozwój psychofizyczny mieszkańców i wykorzystanie walorów przyrodniczych i kulturowych gminy Babice. Rozwijana jest regularnie infrastruktura sportowa, rekreacyjna i turystyczna poprzez zagospodarowanie wielu miejsc na obiekty służące mieszkańcom. Na przestrzeni tych lat powstały siłownie, place zabaw, ścieżki rowerowe i piesze, boiska sportowe, miejsca do rekreacji. Obecnie w każdym sołectwie jest plac zabaw oraz siłownia zewnętrzna. Ważnymi inwestycjami gminnymi z tego zakresu, zrealizowanymi przy współudziale środków unijnych w ostatnich latach są też: budowa ośrodka rekreacyjno-sportowego w Olszynach, remont obiektów LKS Wisła Jankowice, budowa parkingu w Babicach, remont obiektów PKS Arka w Babicach, przebudowa budynku Ochotniczej Straży Pożarnej Zagórze na cele społeczno-kulturalne, budowa boisk sportowych ze sztuczną nawierzchnią, zagospodarowanie ulic Podzamcze i Parkowej w Babicach – tzw. deptaku, remont budynku parafialnego w Babicach.

To tylko niektóre inwestycje poczynione w ostatnim czasie, które udało się zrealizować nie tylko ze środków własnych samorządu, ale i przy udziale środków zewnętrznych – które stanowią istotne uzupełnienie ograniczonych środków budżetowych.

POTENCJAŁ INWESTYCYJNY

Bieżące działania i zadania władz gminy Babice zmierzają do podniesienia atrakcyjności gospodarczo-inwestycyjnej, stworzenia warunków rozwoju, wzrostu zatrudnienia oraz poprawy warunków życia mieszkańców. Na wniosek samorządu teren o powierzchni ok. 57 ha, znajdujący się w bezpośrednim sąsiedztwie obwodnicy Babic, został – zgodnie z miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego – przeznaczony na cele produkcyjno-usługowe, które po planowanym przygotowaniu infrastrukturalnym mogą zostać wykorzystane przez sektor gospodarczy na nowe inwestycje. Działki te zgodnie z Rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 10 czerwca 2019 roku objęte zostały **Specjalną Strefą Ekonomiczną**, dzięki której przedsiębiorcy będą mogli korzystać ze zwolnienia podatkowego przez 15 lat. W 2020 roku zakończona zostanie inwestycja współfinansowana ze środków unijnych, dzięki której zrewitalizowane zostanie centrum miejscowości Babice.

POTENCJAŁ SPOŁECZNY

Jednym z największych potencjałów gminy Babice są działające organizacje pozarządowe. Na jej terenie zarejestrowanych jest dziewięć stowarzyszeń, trzy fundacje, pięć klubów sportowych oraz pięć ochotniczych straży pożarnych. Podejmowane przez te podmioty liczne działania i inicjatywy skutecznie uzupełniają działania samorządu. Gmina Babice stara się w sposób finansowy i pozafinansowy wspierać działalność organizacji pozarządowych, kół gospodyń wiejskich, rozwój kultury fizycznej czy ochronę przeciwpożarową. W tych grupach tkwi potężny ludzki potencjał, który – odpowiednio pobudzony i wspierany – przynosi całej naszej społeczności wymierne korzyści. Od 2018 roku szczególnie ważnym aspektem działalności samorządu jest polityka senioralna i utworzony w 2018 roku Klub Senior+ w Olszynach, który obecnie skupia 49 członków z całej gminy.

Wszystkie podejmowane przez samorząd działania i efektywne angażowanie się mieszkańców w rozwój społeczeństwa obywatelskiego napawają dumą i satysfakcją z wykonanej pracy, co sprawia, że gmina Babice jest doskonałym miejscem do życia, inwestowania i wypoczynku.



Szkoła w Babicach obecnie, fot. Urząd Gminy Babice.

BIAŁY DUNAJEC

1990. Pierwszy wójt w Polsce



Ten rok [...] rozpoczyna się wprowadzeniem w życie ustawy o gospodarce wolnorynkowej. Nadal występują „braki towarów i galopujące podwyżki cen”[1]. Węgiel drożeje z 27 tysięcy złotych do 200 tysięcy za tonę, prąd z 16 złotych za kilowat do 106, komunikacja Zakopane – Biały Dunajec ze 100 zł do 400 za bilet, chleb z 800 złotych do 1600. W grudniu tego roku chleb kosztuje już trzy tysiące złotych. Jednocześnie w styczniu średnia renta wynosi sto pięćdziesiąt tysięcy. Można za nią kupić pięć kilo kiełbasy, dziewięćdziesiąt bochenków chleba, albo sto pięćdziesiąt paczek „Klubowych”. [...]

Pierwszym zwiastunem lawinowo rozwijającej się indywidualnej przedsiębiorczości jest prywatny sklep mięsny, który 16 stycznia otwiera Stanisław Waliczek. (Wnosimy z tego, że – pomimo „braków towarów” – miał chyba coś do sprzedania?) Do końca roku na terenie gminy funkcjonuje 171 sklepów i zakładów, 4 hurtownie, 5 punktów gastronomicznych! W samym Białym Dunajcu powstają 44 placówki, w tym 6 sklepów spożywczych i 2 mięsne. Ta swoista, oddolna rewolucja idzie dwutorowo – 26 stycznia „nieznani sprawcy zrzucają pomnik Lenina w Poroninie, mimo, że na służbie pozostawało dwóch strażników”. Następnego dnia oficjalnie, ale „bez pożegnań” przestał istnieć Gminny Komitet PZPR w Białym Dunajcu. Nie tylko tu. Franciszek Sichelski: „Ireneusz Wrzesień był ostatnim szefem PZPR w Zakopanem. Zamykał drzwi Komitetu”. Partia rozwiązała się 29 stycznia w wyniku uchwały swego ostatniego, XI Zjazdu w Sali Kongresowej w Warszawie.

Sesja kończąca – przed zbliżającymi się wyborami – kadencję Gminnej Rady Narodowej odbywa się 27 lutego w gorącej atmosferze. Jak odnotowała prasa, Franciszek Hreśka – przewodniczący Rady Sołeckiej w Bańskiej Dolnej i przewodniczący Zarządu Gminnego Solidarności Rolników Indywidualnych wiesza plakaty: „Nosił Wilk razy kilka ponieśli i Wilka”, „Precz z Wilkiem”, „Precz z komuną” oraz „Poplecznicy Stalina na Sybir”. Próbuje interweniować milicja (w policję zostanie przekształcona dopiero w kwietniu[2]), ale protestujący nie zgadza się na zdjęcie plakatów. Będą wisieć do końca sesji, której głównym punktem jest budżet gminy. Po raz pierwszy w posiedzeniu – jako obserwatorzy – biorą udział członkowie Komitetu Obywatelskiego „Solidarność”. Zauważmy, że dość późno uzyskali taką możliwość – od powstania regionalnego KO minęło z górą

1 Cytaty – o ile nie podano inaczej – pochodzą z *Kroniki Białego Dunajca* autorstwa Tadeusza Szeflińskiego. Dalej: *Kronika Białego Dunajca*.

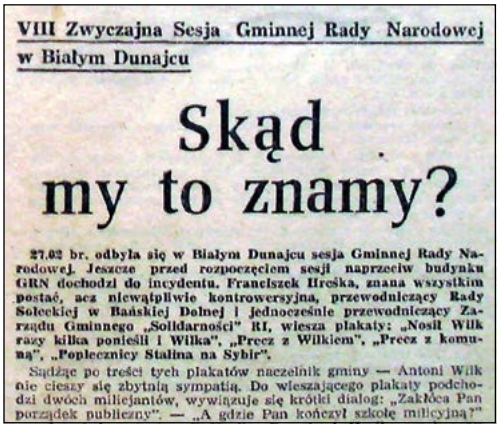
2 http://pl.wikipedia.org/wiki/Milicja_Obywatelska

Wójtowie Gminy Biały Dunajec w latach 1990–2020:

- Andrzej Majewski – 1990–1998,
- Jan Gąsienica Walczak – 1998–2002,
- Andrzej Jacek Nowak – od 2002.

Przewodniczący Rady Gminy:

- Andrzej Czernik – 1990–1998,
- Dariusz Gurak – 1998–2002,
- Andrzej Styczeń – 2002–2014 oraz od 2018,
- Stanisław Majerczyk – 2014–2017.

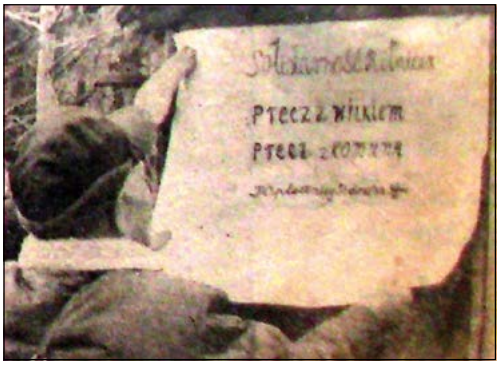


VIII Zwyczajna Sesja Gminnej Rady Narodowej w Białym Dunajcu

Skąd my to znamy?

27.02 br. odbyła się w Białym Dunajcu sesja Gminnej Rady Narodowej. Jeszcze przed rozpoczęciem sesji naprzeciw budynku GRN dochodzi do incydentu. Franciszek Hreska, znana wszystkim postać, acz niewątpliwie kontrowersyjna, przewodniczący Rady Sołeckiej w Bańskiej Dolnej i jednocześnie przewodniczący Zarządu Gminnego „Solidarności" RI, wiesza plakaty: „Nosił Wilk razy kilka ponieśli i Wilka", „Precz z Wilkiem", „Precz z komuną", „Popleczncy Stalina na Sybir".

Sądząc po treści tych plakatów naczelnik gminy — Antoni Wilk nie cieszy się zbytnią sympatią. Do wieszającego plakaty podchodzi dwóch miliejantów, wywiązuje się krótki dialog: „Zakłóca Pan porządek publiczny". — „A gdzie Pan kończył szkołę milicyjną?"



dziesięć miesięcy, od czerwcowych wyborów – osiem, od powołania rządu Tadeusza Mazowieckiego – ponad pięć...

Naczelnik [Antoni Wilk – *przyp. red.*] otrzymuje absolutorium, zgłasza rezygnację, której radni nie przyjmują. W wolnych wnioskach podniesiono zarzut, że Komitet Obywatelski w Białym Dunajcu powstał bez wiedzy i aprobaty radnych! „Kiedy przedstawiciel KO chcąc przerwać jałową dyskusję poprosił o wyjaśnienie pewnych spraw zgłoszonych przez mieszkańców gminy, większa część radnych opuszcza salę." [...] Naczelnik wycofuje rezygnację i deklaruje pozostanie na stanowisku do wyborów samorządowych w maju. W tych okolicznościach na 11 marca Komitet Obywatelski zwołuje walne zebranie[3], ale i w tym przypadku nie posiadamy informacji o jego przebiegu i ustaleniach.

Podczas wspomnianej sesji uchwalono jednak budżet i dokonano zmian nazw niektórych ulic: Manifestu Lipcowego na Jana Pawła II, Lenina na Piłsudskiego, Kościuszki – Boczną na Witosa. Propozycja zmiany nazwy ulicy Miłośników Podhala nie została przyjęta. Antoni Kroh pisał w *Sklepie potrzeb kulturalnych*: „wybrałem się [...] na spacer. Szedłem od strony Poronina. Zwyczajna wiejska droga. Oficjalnie – ulica Lenina. Poronin styka się z Białym Dunajcem, obcemu trudno się zorientować, gdzie kończy się jedna wieś, a zaczyna druga; ta chałupa należy do gminy Poronin, tamta obok, z kolejnym numerem, to już Biały Dunajec. Trafiłem na dziwny moment: jedna gmina właśnie uchwaliła zmianę nazwy ulicy z Lenina na Piłsudskiego, a druga jeszcze nie, więc Lenin niepostrzeżenie zmieniał się w Piłsudskiego, a gdy się szło w odwrotnym kierunku, Piłsudski w Lenina. Chałupa, która była celem mojej sentymentalnej przechadzki, stała jak dawniej, tylko na podwórku panował większy bałagan, a w miejscu, gdzie dawniej wisiała tablica pamiątkowa, świecił na ścianie jasny placek"[4]. W tej korekcie szyldów pierwszy był Dunajec[5]. [...]

Zbliżają się wybory samorządowe – 10 kwietnia Wojewódzki Komisarz Wyborczy w Nowym Sączu powołuje Janinę Sichelską na funkcję przewodniczącej Terytorialnej Komisji Wyborczej w Białym Dunajcu[6]. Warto podkreślić, że miejscowy Komitet Obywatelski zyskuje poparcie górali przebywających na emigracji – podczas zebrania 18 marca Koło nr 40 Związku Podhalan w Ameryce Północnej przyznaje 500 dolarów dotacji na kampa-

3 Z.C. W. M. [?], *VIII Zwyczajna Sesja Gminnej Rady Narodowej w Białym Dunajcu. Skąd my to znamy?*, [niezidentyfikowany wycinek prasowy w *Kronice Białego Dunajca*].

4 A. Kroh, *Sklep potrzeb kulturalnych*, Warszawa 1999, s. 252.

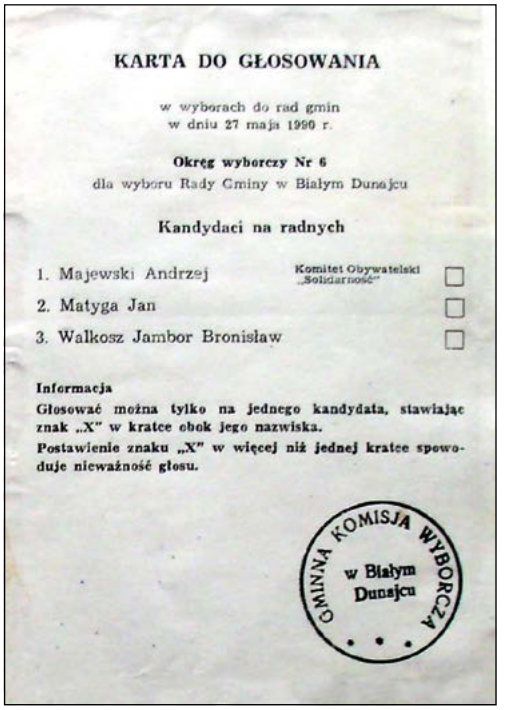
5 Anonimowy rozmówca (Biały Dunajec Górny).

6 *Kronika Zespołu im. Andrzeja Skupnia Florka*, oprac. Janina Sichelska, rysunki Władysław Trebunia-Tutka, techniczne przygotowanie do druku i wydruk z oryginału w 4 egz. mgr Piotr Jarosz z Gminnej Biblioteki Publicznej w Białym Dunajcu, listopad 2011. Dalej: *Kronika Zespołu.*

nię wyborczą KO w gminie[7]. Głosowanie, które miało „zaprowadzić nowy, demokratyczny ład i porządek”[8] odbywa się 27 maja. Frekwencja w Białym Dunajcu sięga 65 procent [...]. Kandydują między innymi: Andrzej Majewski, Andrzej Sieczka, Marek Stachura, Franciszek Świder (kandydaci KO „S”), Jerzy Skupień (kandydat NSZZ „Solidarność”), Andrzej Czernik, Józef Kamiński, Jan Matyga, Maria Porębska, Stanisław Ślimak, Bronisław Walkosz-Jambor. [...]

W maju 1990 „wybraliśmy pierwszego wójta w Polsce (o czym [...] napisała prasa)” – czytamy w *Kronice Zespołu*. Powiedzielibyśmy precyzyjniej, że 27 maja wyłoniono radę, która dopiero wybrała wójta. Pierwszą sesję demokratycznie wybranej Rady Gminnej zwołano 10 (według *Kroniki Białego Dunajca*) lub 2 czerwca (według *Kroniki Zespołu*, którą dalej cytujemy). Na harmonogram składało się ślubowanie radnych, wybór przewodniczącego i zastępcy, delegata do sejmiku samorządowego oraz wójta. Posiedzenie odbywało się w sali ZZG (Zjednoczone Zespoły Gospodarcze) „Veritas”[9]. [...] Prowadząca sesję przewodnicząca Terytorialnej Komisji Wyborczej Janina Sichelska postawiła wniosek: „Po uzgodnieniu programu z naszym Księdzem Proboszczem została wprowadzona mała zmiana w pierwszych punktach porządku obrad, mianowicie po wystąpieniu inauguracyjnym odśpiewamy *Boże coś Polskę*, a po złożeniu ślubowania przez członków Rady – hymn Państwowy [*pisownia oryg.*]”.

Janina Sichelska mówiła dalej: „Otwieram pierwszą inauguracyjną sesję Rady Gminy Biały Dunajec. Sesję tej Rady, która po tylu latach została wybrana całkowicie



KARTA DO GŁOSOWANIA

w wyborach do rad gmin
w dniu 27 maja 1990 r.

Okręg wyborczy Nr 6
dla wyboru Rady Gminy w Białym Dunajcu

Kandydaci na radnych

1. Majewski Andrzej — Komitet Obywatelski „Solidarność” ☐
2. Matyga Jan ☐
3. Walkosz Jambor Bronisław ☐

Informacja
Głosować można tylko na jednego kandydata, stawiając znak „X” w kratce obok jego nazwiska.
Postawienie znaku „X” w więcej niż jednej kratce spowoduje nieważność głosu.

GMINNA KOMISJA WYBORCZA w Białym Dunajcu

demokratycznie – bez klucza partyjnego i miejsc mandatowych. Za to, że komunizm nie zdołał złamać naszego narodu niech będą dzięki naszej Królowej Pani Jasnogórskiej”. Nastąpiło powitanie przybyłych na uroczystość księży proboszczów z Białego Dunajca i Poronina, radnych „Wolnej Rady” oraz gości: przewodniczącego Komitetu Obywatelskiego w Zakopanem Jerzego Zacharko, redakcji „Gazety Podhalańskiej”, przedstawicieli zakładów pracy, szkół, organizacji społecznych. „Pragnę, aby naszą gminą kierowali ludzie o niezmiennych poglądach. Niech dewizą naszego postępowania będą słowa wiersza naszego poety Andrzeja Skupnia-Florka «O Tatry Wy moje posągi kamienne»” – zakończyła Janina Sichelska. Prowadzenie przejął najstarszy wiekiem J.P. Kasperek.

Odbyła się przysięga według słów: „Ślubuję uroczyście jako radny pracować dla dobra i pomyślności gminy, działać zawsze zgodnie z prawem oraz z interesami gminy i jej mieszkańców, godnie i rzetelnie reprezentować swoich wyborców, troszczyć się o ich sprawy oraz nie szczędzić sił dla wykonania zadań gminy”. Po odczytaniu roty wywołani po kolei wsta-

7 S. Dzierżęga-Gubała, „Kronika Koła Związku Podhalan im. Andrzeja Skupnia-Florka «Biały Dunajec» w Ameryce Północnej”, [w:] A. Skupień Florek, *O Tatry Wy moje*, oprac. Janina i Franciszek Sichelscy, Kraków 1990, s. 27.

8 *Kronika Białego Dunajca.*

9 Zarządzenie nr 1/90 Przewodniczącej Terytorialnej Komisji Wyborczej w Białym Dunajcu J. Sichelskiej z dnia 31.05.1990 r. [kopia w *Kronice Zespołu*, s. 447].

wali i odpowiadali: „ślubuję”[10]. Następnie dwudziestu dwóch zebranych dokonało elekcji zarządu oraz wójta. Wybrano „inżyniera architekta Andrzeja Majewskiego z ulicy Piłsudskiego, dotychczas kierownika biura projektów w Zakopanem (filii biura projektów z Nowego Sącza)”[11].

Andrzej Majewski: „Najpierw zostałem radnym ze swojego obwodu i zdobyłem największą ilość głosów. Kandydując na funkcję wójta byłem wytypowany przez KO”, Janina Sichelska: „kandydaturę Andrzeja Majewskiego zaproponował mąż”, Franciszek Sichelski: „mam wrażenie, że naszym ludziom to było wszystko jedno. Jeden taki był, będzie następny...”, Andrzej Majewski: „wybierała Rada Gminy. Nie zgłaszałem swojej kandydatury. Nie miałem najmniejszego zamiaru! Zupełnie mnie to zaskoczyło, ale mnie maglowali, maglowali, aż mnie zmęczyli [*śmiech*]”. *Kronika Białego Dunajca*: „Otrzymał dwanaście głosów (o dwa więcej niż konkurent Bronisław Gil)”, Janina Sichelska: „przeszedł jednym głosem”, Andrzej Majewski: „był to może nawet i pierwszy wybór wójta w Polsce”.

Do zarządu weszli: Andrzej Czernik, Bronisław Gil (zastępca wójta), Józef Kamiński (wszyscy z Białego Dunajca). Przewodniczącym został p. Fąfrowicz – inż. budowlany z Szaflar[12]. Janina Sichelska: „była tutaj konkurencja komunistyczna i zażarte walki. Przysłano prokuratora, chciano unieważnić wybory dopatrując się nieprawidłowości w Bańskiej Górnej, gdyż tam był taki działacz z dawna, do którego się przyczepili. Jak zabierali się, aby nas rozrobić, to myśmy mieli już wybranego wójta”. Czyżby „przyczepili się” do znanego nam organizatora demonstracji przed ostatnią sesją starego GRN, dawnego „ogniowca”[13] – Franciszka Hreśki? [...]

W wyborach prezydenckich (25 listopada i 8 grudnia) w Białym Dunajcu brało udział sześćdziesiąt pięć procent uprawnionych. Osiemdziesiąt procent z nich poparło Lecha Wałęsę. Wygrał on zarówno w pierwszej, jak i w drugiej turze – podobnie jest na całym Podhalu. W warunkach ówczesnych nadziei taka postawa górali oznaczała poparcie dla dynamicznych i radykalnych zamian. Głosowano za „przyspieszeniem” i przeciw „grubej kresce”. Równocześnie – z jednej strony – starano się stawić czoła nowym czasom: „ci, którzy się połapali, o co w tym chodzi zaczęli handlować, potem mieli fabryki, firmy. A ci, którzy mieli smykałkę to mieli ogromne możliwości”[14]. Z drugiej natomiast – weryfikowano postawy minionych lat. Zauważano, „kto nagle po reformie się nawracał. [...] Ci co pałowali, to pierwsi lecieli do kościoła, mówiło się o tych ludziach”[15].

Paweł Chojnacki

Fragmenty książki *Od Generała Galicy do „Trebuniów-Tutków”. Biały Dunajec. Historia najnowsza*, t. 2, Gminny Ośrodek Kultury im. gen. Andrzeja Galicy w Białym Dunajcu, Biały Dunajec–Kraków, 2016, s. 391–398.

10 „Rota ślubowania, Biały Dunajec 2.06.1990”, [kopia w *Kronice Zespołu*, s. 449].

11 *Kronika Białego Dunajca.*



Od lewej Andrzej Czernik – przewodniczący Rady Gminy i Andrzej Majewski – w latach 1990–1998 wójt gminy Biały Dunajec.

12 *Ibidem.*

13 B. Kuraś, P. Smoleński, *Bedzies wiosioł za cosik. Godki podhalańskie*, Kraków, 2010, s. 11 i in.

14 Roman Rzadkosz.

15 Józefa Kolbrecka.

BIECZ



W 1990 roku Biecz miał 15 781 mieszkańców (7682 kobiety i 8099 mężczyzn). Na dzień 31 grudnia 2019 roku gmina Biecz liczyła 17 027 mieszkańców, z czego najwięcej przypadało na Biecz i Libuszę, natomiast najmniej osób zamieszkuje miejscowości Bugaj i Głęboka. Proporcje mieszkańców względem płci we wszystkich miejscowościach gminy układają się równomiernie. Gmina Biecz jest gminą rolniczą. Miasto to ośrodek drobnego przemysłu – znajduje się tutaj tartak, dwa zakłady galanterii drzewnej i zakłady przemysłu metalowego. Biecz jest ośrodkiem turystycznym. W roku 2019 Punkt Informacji Turystycznej zanotował 5488 osób.

Budżet gminy Biecz na rok 2020 wynosi 88 936 141,74 zł. W przeliczeniu na jednego mieszkańca daje to 5223,24 zł.

Największe zmiany

Na przestrzeni trzydziestu lat w gminie Biecz trudno mówić o jednej wiodącej zmianie, która wywołała określony efekt społeczny i przyczyniła się do polepszenia sytuacji mieszkańców. Po odrodzeniu się samorządu na terenie gminy Biecz takich zmian, w postaci realizowanych inwestycji oraz projektów, było wiele. Dotyczą one różnych sfer działalności samorządu: od budowy dróg, chodników, ścieżek pieszo-rowerowych poprzez inwestycje wodno-kanalizacyjne, mieszkaniowe, związane z oświatą, poprawą bezpieczeństwa, po aktywność w sferach kultury, promocji, turystyki i działalności społecznej.

W ciągu minionych trzydziestu lat w gminie Biecz zrealizowano szereg ważnych inwestycji. Między innymi wybudowano obwodnicę omijającą Biecz w ciągu drogi krajowej nr 28, rozbudowano oczyszczalnię ścieków, zrewitalizowano centrum miasta oraz wybudowano nowe placówki oświatowe w miejscowościach: Binarowa, Korczyna, Sitnica i Rożnowice. Powstały także dwie nowoczesne hale sportowe w Bieczu i w Libuszy, sukcesywnie rozbudowywano sieć wodno-kanalizacyjną. W 2011 roku z myślą o rozwoju turystyki w zabytkowych piwnicach ratusza otworzono Punkt Informacji Turystycznej, który działa w ramach Małopolskiego Systemu Informacji Turystycznej.

Fundamentalnymi inwestycjami w ostatnich latach w Bieczu były bez wątpienia: budowa Publicznego Żłobka „Biecka Akademia Malucha", kompleksowa przebudowa budynku biblioteki oraz urzędu, a także dworca PKP wraz z infrastrukturą. Niemałe znaczenie mają również inwestycje przy bieckich zabytkach, które tylko w latach 2015–2018 można wycenić na kwotę prawie 7,5 mln zł. Obecnie termomodernizowane są budynki użyteczności publicznej, trwa przebudowa placówek przedszkolnych w Rożnowicach, w Strzeszynie i w Libuszy. W latach 2015–2019 wyremontowano prawie 60 km dróg.

Burmistrzowie Biecza w latach 1990–2020:

- Władysław Gazda – 1990–1998,
- Witold Bogdan – 1998–2002,
- Kazimierz Grzesiak – 2002–2008,
- Urszula Niemiec – 2008–2014,
- Mirosław Wędrychowicz – od 2014.

Przewodniczący Rady Miejskiej:

- Aleksander Kawa – 1990,
- Kazimierz Wszołek – 1990–1998,
- Stanisław Szary – 1998–2002,
- Antoni Mazur – 2002–2006,
- Jan Roman – 2006–2014,
- Grzegorz Nosal – od 2014.

W ramach jednostek organizacyjnych gminy Biecz działają poszczególne instytucje:

- Miejsko-Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Bieczu,
- Bieckie Centrum Kultury,
- Muzeum Ziemi Bieckiej w Bieczu,
- Biblioteka Biecz,
- Miejskie Przedsiębiorstwo Gospodarki Komunalnej w Bieczu sp. z o.o.,
- Zespół Szkolno-Przedszkolny, Szkoła Podstawowa im. Tadeusza Kościuszki w Rożnowicach,
- Szkoła Podstawowa im. Mikołaja Kopernika w Strzeszynie,
- Szkoła Podstawowa im. Stefana Czarnieckiego w Racławicach,
- Zespół Szkolno-Przedszkolny, Szkoła Podstawowa im. Świętej Kingi w Korczynie,
- Szkoła Podstawowa nr 2 im. Wacława Potockiego w Bieczu,
- Zespół Szkolno-Przedszkolny w Binarowej, Szkoła Podstawowa im. Króla Kazimierza Wielkiego w Binarowej,
- Zespół Szkolno-Przedszkolny w Libuszy, Szkoła Podstawowa im. prof. Aleksandra Kosiby w Libuszy,
- Gminne Przedszkole w Bieczu,
- Zespół Obsługi Jednostek w Bieczu,
- Szkoła Podstawowa nr 1 im. bpa Marcina Kromera w Bieczu,
- Szkoła Podstawowa im. Marii Konopnickiej w Grudnej Kępskiej,
- Szkoła Podstawowa im. Jana Pawła II w Sitnicy,
- Publiczny Żłobek „Biecka Akademia Malucha" w Bieczu,
- Centrum Integracji Społecznej,
- Spółdzielnia Socjalna „Bieczynek".



Budynek biblioteki w Bieczu przed remontem, fot. Urząd Miejski w Bieczu.



Biecka biblioteka po przebudowie, fot. Urząd Miejski w Bieczu.

BIELSKO-BIAŁA

Miasto Bielsko-Biała ma status miasta na prawach powiatu. Jego powierzchnia wynosi 125 km² (12 451 ha), ludność: 171 259 mieszkańców (2019 r.). Gęstość zaludnienia: 1375 osób na km². Budżet w przeliczeniu na jednego mieszkańca: 7262 zł (dane za rok 2019).

W roku 1989 rozpoczęła się nowa era zarządzania krajem. Zmiany ustrojowe spowodowały również zmiany w samorządzie. Gminy przestały być tylko najniższym szczeblem administracji państwowej, ale stały się podmiotami, które z roku na rok zaczęły przejmować coraz to nowe obowiązki. Wiązało się to z odejściem od centralnego zarządzania na rzecz wsłuchiwania się w problemy ludzi na poziomie lokalnym – tak, aby do załatania przysłowiowej dziury w drodze nie potrzeba już było dyrektywy płynącej z samej Warszawy.

28 kwietnia 1990 r. Miejska Komisja Wyborcza dokonała rejestracji zgłoszeń list kandydatów. Ostatecznie 8 maja uchwalono treść kart do głosowania i przekazano je do druku. Przygotowano szczegółowy harmonogram pracy Biura Wyborczego na dni 26–28 maja.

Same wybory przeszły bez większych zakłóceń. W stolicy Podbeskidzia frekwencja wyborcza wyniosła 51,9% uprawnionych; 41 radnych wprowadził Bielski Komitet Obywatelski „Solidarność", Stronnictwo Demokratyczne – trzech radnych, natomiast jednego radnego wprowadził Alternatywny Sojusz Bielskiej Lewicy.

W I kadencji samorządu Rada Miejska Bielska-Białej, pracująca w nowych warunkach społeczno-politycznych, musiała wytworzyć nową przestrzeń prawną i zwyczajową dla swoich działań. To wtedy, poprzez statuty i regulaminy, tworzono fundament pod funkcjonowanie samorządu lokalnego.

Jednym z pierwszych zadań było uporządkowanie spraw majątkowych miasta oraz wytyczenia ładu przestrzennego i kierunków jego rozwoju. W tym celu w 1991 roku utworzono Biura Rozwoju Miasta i rozpoczęto długi okres tworzenia miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Wówczas także zaczęto urządzać słynne już dzisiaj Dni Bielska-Białej, przyjęto program rozwoju turystyki oraz szukano pomysłów na złagodzenie skutków wielkiego bezrobocia, jakie wtedy panowało.

W tej kadencji powstały takie miejskie przedsiębiorstwa i spółki, jak m.in.: Przedsiębiorstwo Komunalne „Aqua" SA (1990), „Prezydent" Spółka z o.o. (1991), „Zieleń Miejska" Spółka z o.o. (1992), Przedsiębiorstwo Komunalne „Therma" Spółka z o.o. (1992), „Urbis" Spółka z o.o. (1992), Przedsiębiorstwo Produkcyjno-Handlo-

Prezydenci Bielska-Białej w latach 1990–2020:

- Krzysztof Jonkisz – 1990–1994,
- Zbigniew Michniowski – 1994–1995,
- Zbigniew Leraczyk – 1995–1998,
- Bogdan Traczyk – 1998–2002,
- Jacek Krywult – 2002–2018,
- Jarosław Klimaszewski – od 2018.

Przewodniczący Rady Miejskiej:

- Henryk Juszczyk – 1990–1994, 1995–1998, 1999–2002,
- Marian Antonik – 1994–1995,
- Janusz Okrzesik – 1998–1999,
- Jerzy Balon – 2002–2003,
- Wiesław Handzlik – 2003–2008,
- Jarosław Klimaszewski – 2008–2010, 2014–2018,
- Ryszard Batycki – 2010–2014,
- Janusz Okrzesik – od 2018.

we „Prefabet" – przedsiębiorstwo w formie samodzielnego podmiotu j.g.u., później przedsiębiorstwo komunalne, a od 1992 r. spółka z ograniczoną odpowiedzialnością, „Remo" Spółka z o.o. (1992). Podczas tej kadencji powstał także Miejski Zakład Komunikacyjny (1991), Zakład Oczyszczania Miasta (1991), Bielsko-Bialski Ośrodek Sportu i Rekreacji (1990) oraz Bielskie Centrum Kultury (które jednak swoje początki w tej formie organizacyjnej miało już w 1988 r.). Utworzono również Zakład Gospodarki Mieszkaniowej (1991) i Straż Miejską (1991). W tym też czasie rozpoczęła działalność Fundacja Rozwoju Miasta, a samorząd przystąpił do Agencji Rozwoju Regionalnego – celem rozwoju miasta i jego promocji.

Przejęto – w ramach programu pilotażowego – prowadzenie Teatru Polskiego, Teatru Lalek Banialuka oraz Biura Wystaw Artystycznych, zwiększając tym samym liczbę jednostek budżetowych do pięciu. Pierwsza kadencja stała więc pod znakiem przejmowania zadań od administracji rządowej i komunalizacji majątku. Jednocześnie samorząd przekształcał przekazane mu instytucje, dostosowując je do nowej sytuacji społecznej i gospodarczej jaka powstała w Polsce po 1989 r., dbając przy tym o normalne funkcjonowanie miasta. Był to też czas otwarcia granic i nawiązywania kontaktów z samorządami miast z zagranicy. Bielsko-Biała zawarła aż siedem oficjalnych umów o współpracy partnerskiej. W 1993 r. po raz pierwszy przygotowano i zrealizowano program obchodów 3 Maja, a rok wcześniej zainaugurowano uroczystości związane ze Świętem Niepodległości 11 Listopada.

Mało kto pamięta, że uzupełnieniem prowadzonych działań inwestycyjnych i remontowych w mieście były działania ludności w ramach tzw. czynów społecznych. Dzięki nim wybudowano łącznie przeszło 20 000 metrów bieżących gazociągów, przeszło 7000 metrów bieżących wodociągów oraz wykonano remonty dróg, kanalizacje sanitarne, oświetlenie ulic itp.

Kolejne lata to dalszy i systematyczny rozwój Bielska-Białej. Władze postawiły na politykę proinwestycyjną, przeznaczając co roku na rozbudowę miejskiej infrastruktury coraz większe środki. Efekty przyszły szybko. W mieście powstały oczekiwane od dawna dwie kryte pływalnie, pierwsze boisko ze sztuczną nawierzchnią i schronisko dla zwierząt z prawdziwego zdarzenia. Rozpoczęto realizację programu rewitalizacji bielskiej Starówki. Wybudowano zachodnią obwodnicę miasta, ale – co może istotniejsze – rozpoczęto wdrażanie programu modernizacji dróg lokalnych. Dzięki ogromnym środkom wiele bielskich ulic zmieniło się nie do poznania.

Na czwartą kadencję przypadł moment przystąpienia Polski do Unii Europejskiej. Otworzyło to przed lokalnym samorządem zupełnie nowe możliwości. Dzięki środkom z UE udało się zmodernizować wiele dróg, przeprowadzić renowację Teatru Polskiego, zbudować Beskidzki Inkubator Technologiczny i zrealizować sporo mniejszych zadań. Podjęto również decyzję o budowie boisk wielofunkcyjnych, przebudowie Stadionu Miejskiego, u stóp Szyndzielni powstała hala wielofunkcyjna oraz zagospodarowano stok Dębowca.

Mówi się, że mieszkańcy Bielska-Białej są jednymi z największych lokalnych patriotów w całej Polsce. Dlaczego? Bo Bielsko-Biała jest miastem skrojonym na miarę potrzeb, miastem w sam raz. Jest miejscem, gdzie na każdym kroku spotyka się znajomych, a nowo poznani ludzie zazwyczaj są znajomymi znajomych.

Aby nadal stwarzać doskonałe warunki do życia potrzebne są znaczące działania samorządu. Rok 2020 będzie kolejnym, na który władze miasta przygotowały istotne działania zmierzające w tym kierunku.

Przyjęty budżet Bielska-Białej wyniesie ponad 1 427 mln zł. I jest to budżet zdecydowanie proinwestycyjny. Istotne działania są już prowadzone w zakresie transportu, ochrony zdrowia, oświaty, gospodarki mieszkaniowej, a także gospodarki komunalnej i ochrony środowiska.

Wśród trwających i planowanych inwestycji należy podkreślić rozbudowę odcinka drogi wojewódzkiej nr 942 oraz rozbudowę drogi krajowej nr 52, w zakresie gospodarki mieszkaniowej – rewitalizację obszarów zdegradowanych. Samorząd Bielska-Białej zaplanował również

działania związane ze znaczącym polepszeniem stanu bazy oświatowej – w tym termomodernizacje obiektów, budowę nowych, a także liczne modernizacje. Nie można zapominać również o niezwykle istotnych działaniach na rzecz unowocześniania bazy Beskidzkiego Centrum Onkologii – Szpitala Miejskiego im. Jana Pawła II. Znaczące inwestycje planowane są także w zakresie ochrony środowiska, systemu gospodarowania odpadami oraz proekologicznych działań związanych z systemem grzewczym i poprawą stanu powietrza w mieście.



Ulica Wyzwolenia we wrześniu 2005 roku, fot. Urząd Miejski w Bielsku-Białej.



To samo miejsce w 2019 roku już z wiaduktem – jedną ze znaczących inwestycji drogowych zrealizowanych w Bielsku-Białej, fot. Urząd Miejski w Bielsku-Białej.

BOBOWA



Gmina miejsko-wiejska Bobowa ma charakter rolniczy, z możliwościami rozwoju turystyki. W gminie funkcjonują jednostki organizacyjne w formie ośmiu sołectw: Bobowa, Berdechów, Brzana, Jankowa, Siedliska, Sędziszowa, Stróżna i Wilczyska. Na jej terenie prowadzi działalność 1678 gospodarstw rolnych, jednak większość mieszkańców utrzymuje się z pracy poza rolnictwem. Bez wątpienia przywrócenie Bobowej (po 75 latach) praw miejskich w 2009 roku było wydarzeniem niezwykłym i przyczyniło się do podniesienia prestiżu miejscowości oraz umożliwiło zrealizowanie ważnych dla miasta inwestycji.

Gmina Bobowa liczy 9859 mieszkańców – 49,5% kobiet, 50,7% mężczyzn; poniżej 18 roku życia – 24%, powyżej 18 roku życia – 76%. Budżet całkowity gminy wynosi 71 885 152,06 zł, struktura wydatków w przeliczeniu na mieszkańca – 7 291 zł.

Na przestrzeni ostatnich trzydziestu lat gmina Bobowa radykalnie się zmieniła. Jednak najbardziej intensywny rozwój przypada na ostatnie 18 lat, gdy funkcję wójta, a od 2009 roku burmistrza, pełni pan Wacław Ligęza. W okresie tym zrealizowano inwestycje z zakresu infrastruktury wodno-kanalizacyjnej, poprawy bezpieczeństwa poprzez budowę chodników, nowych odcinków dróg, a także poprawę infrastruktury edukacyjnej, sportowej i rekreacyjnej. Przeprowadzono także rewitalizację Rynku w Bobowej. Wszystko to w trosce o wspólne dobro, aby mieszkańcom żyło się lepiej i bezpieczniej.

Największa inwestycja, o wartości około 36 mln zł, to budowa infrastruktury wodno-kanalizacyjnej i tym samym poprawa gospodarki wodno-ściekowej w gminie. Wybudowano około 100 km sieci kanalizacyjnej wraz z budową oczyszczalni ścieków, remontem kapitalnym stacji uzdatniania wody, z podłączeniem studni, wymianą filtrów, pomp, odmulaczy. Nastąpiła radykalna zmiana w sposobie dostarczania wody do odbiorców oraz poprawa jej jakości. Wzniesiony został nowy obiekt hydroforni, wybudowano także około 30 km sieci wodociągowej. Inwestycje w powszechny dostęp mieszkańców do wodociągu i kanalizacji sanitarnej mają charakter priorytetowy ze względu na poprawę poziomu życia.

Wybudowano sale gimnastyczne przy szkołach podstawowych oraz pełnowymiarową halę sportową w Bobowej. Przebudowano, rozbudowano i zmodernizowano ogólnodostępną przyszkolną infrastrukturę sportowo-rekreacyjną. Powstałe obiekty służą nie tylko młodzieży szkolnej, ale również dorosłym. Przy szkołach powstały także place zabaw dla dzieci.

Historycznym wydarzeniem dla naszej gminy jest utworzenie w Bobowej Szkoły Muzycznej I stopnia, w dworze po rodzinie

Wójtowie Gminy Bobowa w latach 1990–2020:

- Stanisław Lubas – 1990–1994,
- Adam Durlak – 1994–1998,
- Jerzy Nalepka– 1998–2002,
- Wacław Ligęza – wójt 2002–2008, burmistrz od 2009.

Przewodniczący Rady Gminy Bobowa w latach 1990–2020:

- Janusz Kopacz – 1990–1994,
- Ryszard Gąsior – 1994–1996,
- Marian Gucwa – 1996–1998,
- Roman Pater – 1998–2002,
- Stanisław Siedlarz – 2002–2014,
- Stanisław Tabiś – 2014-2018,
- Małgorzata Molendowicz – od 2018.



Stary i nowy Rynek w Bobowej, fot. Urząd Miejski w Bobowej.

Długoszowskich. Inicjatywa ta bez wątpienia uratowała budynek przed zawaleniem, a o jego dotychczasowym stanie technicznym niech świadczy fakt, że objęty był klauzulą katastrofy budowlanej.

W miejscowości Siedliska powstała strefa aktywności gospodarczej o powierzchni 12 ha, zlokalizowana przy drodze wojewódzkiej nr 981, z dostępem do bocznicy kolejowej wraz z infrastrukturą techniczną. Utworzenie strefy wpłynie na rozwój przedsiębiorczości, podniesiona zostanie atrakcyjność inwestycyjna gminy, powstaną nowe miejsca pracy.

Wybudowane bądź zmodernizowane zostały domy kultury we wszystkich miejscowościach w gminie. Obiekty te wyposażono w telewizory, sprzęt DVD, klimatyzatory i systemy monitoringowe. Dzięki uzyskanemu dofinansowaniu do projektu pod nazwą Bobowska Szkoła Tradycji „Szabasówka" prowadzone były warsztaty rękodzieła ludowego, instrumentalne, taneczne i wokalne w różnych grupach wiekowych. Całkowita wartość projektu wyniosła prawie 1,4 mln zł, a dofinansowanie – aż 70%. Zwieńczeniem projektu jest utworzenie kapeli muzycznej o charakterze ludowym.

Atrakcję przyrodniczą stanowi park przyrodniczo-geologiczny w Bobowej o powierzchni 1,04 ha, z urozmaiconą szatą roślinną składającą się z drzew, krzewów, roślin okrywowych i bylin. Na całym obszarze parku zaprojektowano spójną kompozycję roślinności liściastej i iglastej – o zróżnicowanej formie pokroju, kolorystyce ulistnienia i kwiatów. Park został wyposażony także w atrakcyjne elementy przestrzenne, tj. urządzenia zabawowe, małą architekturę, staw – oczko wodne, oświetlenie oraz wygodny układ komunikacyjny.

Ponieważ park ma pełnić funkcję edukacyjną, wprowadzono specjalne rabaty dla dzieci, które będą mogły w przystępny i ciekawy sposób uczyć się o fizjologii roślin oraz zdobywać zdolności praktyczne z zakresu sadzenia i pielęgnacji.





Stary i nowy Rynek w Bobowej, fot. Urząd Miejski w Bobowej.



BOCHNIA



Bochnia to najstarsze miasto w Małopolsce, położone nad rzeką Rabą na pograniczu Kotliny Sandomierskiej i Pogórza Karpackiego, które otrzymało prawa miejskie na cztery lata przed samym Krakowem. Stało się to dokładnie 27 lutego 1253 roku, za sprawą wcześniejszego odkrycia tutaj soli kamiennej w 1248 roku. Kopalnia Soli Bochnia, będąca obecnie jednym z najważniejszych ośrodków turystycznych regionu, jest najdłużej działającym nieprzerwanie zakładem wydobywczym w Europie. Nic więc dziwnego, że jest obiektem wpisanym na listę światowego dziedzictwa UNESCO. O tym, jak ważną rolę niegdyś pełniła bocheńska kopalnia świadczy fakt, że Żupy Krakowskie – do których należała również młodsza kopalnia w pobliskiej Wieliczce – za panowania króla Kazimierza Wielkiego generowały jedną trzecią przychodów królewskiego skarbca.

W 1990 roku w Bochni, wchodzącej w skład ówczesnego województwa tarnowskiego, mieszkało 27 418 osób, w tym 14 264 kobiet i 13 154 mężczyzn. Była to gmina przemysłowo-rolnicza o dobrze rozwiniętej infrastrukturze, posiadająca m.in. sieć telefoniczną, wodociągową, kanalizacyjną i ciepłowniczą. Już wtedy Bochnia mogła poszczycić się dobrą siecią dróg, a samo miasto omijał ruch tranzytowy dzięki oddanej do użytku kilka lat wcześniej obwodnicy (1984), zlokalizowanej w południowej części miasta. W roku przemian samorządowych istniał w Bochni system oświaty obejmujący pełne spektrum kształcenia ze szkołami podstawowymi, zawodowymi, średnimi ogólnokształcącymi oraz średnimi zawodowymi.

Rozwój miasta i dobry byt jego mieszkańców to stabilne miejsca pracy. W 1990 roku w Bochni działały dwa wydziały produkcyjne krakowskiej Huty im. Tadeusza Sendzimira. Ten główny zakład produkcyjny i jednocześnie największy pracodawca przekształcił się 1 lipca 1992 roku w niezależną spółkę pod nazwą Zakład Przetwórstwa Hutniczego „Stalprodukt" S.A., następnie Stalprodukt S.A. Obecnie nadal jest to największy bocheński pracodawca, a sama spółka od lat dywersyfikuje swoją działalność. W 2012 roku firma dokonała największego w swej historii zakupu, przejmując 87% akcji spółki ZGH Bolesław S.A.

1 stycznia 1999 roku, za sprawą przeprowadzonej reformy administracyjnej, Bochnia ponownie stała się stolicą reaktywowanego wtedy powiatu bocheńskiego w nowopowstałym województwie małopolskim.

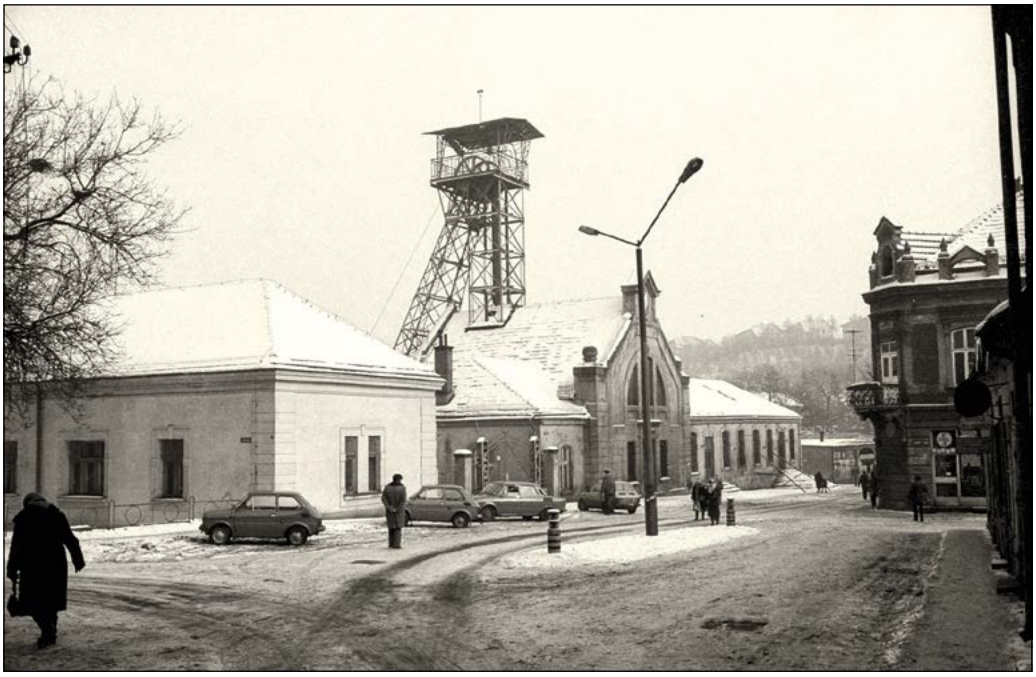
Współczesna Bochnia to harmonijnie rozwijająca się miejscowość. Obecnie na 30 km² powierzchni zajmowanej przez miasto żyje 29 840 mieszkańców (dane z 2019 roku). Liczący 166 mln budżet miasta w przeliczeniu na jednego mieszkańca wynosi 5 562 zł.

Burmistrzowie Bochni

- Teofil Wojciechowski – 1990–1998,
- Wojciech Cholewa – 1998–2006,
- Bogdan Kosturkiewicz – 2006–2010,
- Stefan Kolawiński – od 2010.

Przewodniczący Rady Miasta Bochnia

- Stanisław Kobiela – 1990–1994,
- Józef Kocot – 1994–1998,
- Jan Olszewski – 1998–2006,
- Ryszard Najbarowski – 2006–2010,
- Kazimierz Ścisło – 2010–2014,
- Jan Balicki – 2014–2018,
- Bogdan Kosturkiewicz – od 2018.



Ulica Solna kiedyś, fot. Zygmunt Kaczmarek.

Miasto od lat aktywnie korzysta z dobrodziejstw członkostwa Polski w Unii Europejskiej. Dzięki środkom pochodzącym z UE w bocheńskich kranach płynie smaczniejsza i zdrowsza woda, którą do dzisiaj uznaje się za jedną z najlepszych w regionie pod względem jej parametrów. Obecnie realizowana jest przebudowa oczyszczalni ścieków. Tylko na te dwie inwestycje w Bochni pozyskano aż 82 mln zł.

Dzięki perspektywicznemu myśleniu władz miasta i znów z pomocą środków UE powstała w mieście Bocheńska Strefa Aktywności Gospodarczej, w której już teraz zatrudnienie znalazło około 1000 osób, a jej potencjał szacowany jest na 2,5 tys. miejsc pracy. Wśród inwestorów, którzy zdecydowali się zainwestować w BSAG znalazły się zarówno krajowe, jak i zagraniczne przedsiębiorstwa. Niewątpliwie największym inwestorem w strefie jest japoński koncern Mabuchi Motor – światowy potentat w produkcji silniczków elektrycznych, który swój pierwszy zakład w Europie zlokalizował właśnie w Bochni.

W mieście soli nie brakuje także miejsc do zwiedzania i aktywnego spędzania wolnego czasu.

Dzisiaj Kopalnia Soli Bochnia, będąca główną atrakcją regionu, oferuje odwiedzającym kilka tras turystycznych oraz wiele innych możliwości spędzenia wolego czasu: ekspozycję multimedialną, przejazd podziemną kolejką, przeprawę łodziami, zajęcia edukacyjne, gry integracyjne i inne, których w krótkiej informacji nie sposób wymienić. W bocheńskiej żupie można również spędzić noc w ogromnej sypialni, zorganizowanej w komorze Ważyn – największym podziemnym pomieszczeniu w Europie wykonanym przez człowieka, które mieści między innymi dyskotekę i boisko sportowe.

Bochnia to nie tylko żywa historia budowana na soli. Miłośników sztuki na pewno zainteresuje galeria malarstwa pol-



skiego zgromadzona w Muzeum im. Stanisława Fischera. Mieści się ono w dawnym gmachu klasztoru oo. dominikanów, będącym jednym z najcenniejszych zabytków architektonicznych Bochni. Wśród 20 tysięcy eksponatów znajdują się liczne obrazy polskich artystów: Jacka Malczewskiego, Włodzimierza Tetmajera, Olgi Boznańskiej, Ludwika Stasiaka, Marcina Samlickiego i innych.

W Bochni działa również Muzeum Motyli „Arthropoda", posiadające największą w Polsce stałą ekspozycję, liczącą ponad pięć tysięcy okazów z Afryki Środkowej, Australii i wielu wysp odległej Oceanii, Ameryki Północnej, Środkowej i Południowej, Europy, Azji i regionu orientalnego.

W sąsiedztwie średniowiecznego Rynku wznosi się majestatyczna bazylika św. Mikołaja z cudownym obrazem Matki Boskiej Różańcowej. Znajduje się w niej również kaplica św. Kingi – patronki górników solnych, nawiązująca do wystroju kościoła Mariackiego w Krakowie, zaprojektowana przez samego Jana Matejkę.

Bochnia urzeka ilością zieleni, a odwiedzający to górnicze miasto mają wiele okazji do aktywnego wypoczynku. Warto tu wspomnieć o zabytkowych Plantach Salinarnych, Placu Turka i Rodzinnym Parku Uzbornia, oferującym kilka kilometrów ścieżek spacerowych, place zabaw, boiska sportowe i inne atrakcje. W letnie niedzielne popołudnia na Plantach Salinarnych można usłyszeć górniczą orkiestrę, koncertującą w Altanie.

Bieżący rok jest okazją do poznania nowych przestrzeni publicznych, powstających w Bochni za sprawią wielomilionowych inwestycji związanych z rewitalizacją miasta. Wśród nich znajduje się również tężnia solankowa przy Plantach Salinarnych, która jest największym w regionie tego typu obiektem, dostępnym dla wszystkich nieodpłatnie. Tężnia to nie tylko bardzo atrakcyjna wizualnie konstrukcja. Inhalacje przy tężni solankowej pozwalają na „odtrucie" organizmu, który na co dzień narażony jest na kontakt z zanieczyszczonym powietrzem.

Opracowanie:
Tomasz Ryncarz



Ulica Solna dziś, fot. Łukasz Chojecki edit by Tomasz Ryncarz.

BOGORIA

Pod względem administracyjnym gmina Bogoria leży w południowo-wschodniej części województwa świętokrzyskiego, w powiecie staszowskim. Gmina Bogoria pod względem wielkości obszaru zaliczana jest do większych gmin. Jej obszar zajmuje powierzchnię 123,41 km². W skład gminy Bogoria wchodzi aktualnie 37 sołectw.

Gmina leży nad rzeką Korzenną na granicy trzech jednostek geograficznych: Gór Świętokrzyskich, Wyżyny Sandomierskiej i Pogórza Szydłowskiego. Północna część gminy wkracza w południowo-wschodnią część Pasma Wygiełzowskiego, część południowo-zachodnia i południowa stanowi obszar Pogórza Szydłowskiego. Wszystkie wyżej wymienione regiony wchodzą w skład makroregionu Wyżyny Kielecko-Sandomierskiej. Specyficzne położenie sprawia, że gmina charakteryzuje się urozmaiconą rzeźbą terenu. Gmina posiada ogromne możliwości w zakresie turystyki, wysokie walory krajobrazowe, bliskość lasów, rozwiniętą sieć dróg. Pięknie położony zbiornik wodny nad rzeką Korzenną sprzyja rozwojowi turystycznemu gminy. Co roku przyciąga wiele osób – zarówno miłośników wędkowania i kąpieli oraz spacerowiczów.



Kompleks sportowy przy ul. Kolejowej w Bogorii, fot. Urząd Gminy Bogoria.

Przez północną granicę gminy w miejscowościach Niedźwiedź i Wierzbka przebiega Wschodni Szlak Rowerowy „Green Velo", który jest najdłuższą jednolicie oznakowaną trasą rowerową w Polsce. Dobra sieć dróg sprzyja zresztą rozwojowi turystyki rowerowej i umożliwia zaplanowanie wycieczek drogami o małym natężeniu ruchu, prowadzącymi przez urokliwe zakątki, enklawy leśne i obszary cenne przyrodniczo.

Oprócz rozwijającej się turystyki gmina Bogoria posiada dobrze rozwiniętą sieć szkół z nowoczesną bazą lokalową i zapleczem edukacyjnym. Na jej terenie funkcjonują zarówno przedszkola, jak i szkoły podstawowe skupione w czterech ośrodkach – Bogorii, Jurkowicach, Niedźwiedziu i Szczeglicach. W Bogorii funkcjonuje dodatkowo szkoła średnia – Liceum Ogólnokształcące im. Jana Pawła II. Wychodząc naprzeciw oczekiwaniom społeczeństwa i potrzebom rynku pracy od 1 września 2019 r. powstanie w Bogorii Szkoła Branżowa I stopnia, by zapewnić pełną ofertę kształcenia dla młodzieży nie tylko z terenu gminy, ale także z gmin ościennych.

Wójtowie Gminy Bogoria w latach 1990–2020:

- Władysław Brudek – 1990–2018,
- Marcin Adamczyk – od 2018.

Przewodniczący Rady Gminy:

- Stanisław Łoch, Czesław Grzesik
- – 1990–1994,
- Czesław Grzesik – 1994–1998,
- Jan Maj – 1998–2006,
- Zygmunt Madej – 2006–2010,
- Maciej Tutak – 2010–2018,
- Anna Stobnicka – od 2018.



Obchody rocznicy powstania styczniowego – Szczeglice, 26 stycznia 2020 r., fot. Urząd Gminy Bogoria.

Gmina Bogoria stawia również na promocję kultury i dziedzictwa narodowego. Co roku organizowane są cykliczne wydarzenia patriotyczne, m.in. obchody rocznicowe powstania styczniowego w Szczeglicach, uroczystości patriotyczne upamiętniające rocznicę Akcji „Burza" w Cebrze oraz upamiętnienie potyczki pod Jurkowicami z 21 października 1863 r. Koordynatorem większości imprez i wydarzeń kulturalnych jest Gminny Ośrodek Kultury w Bogorii, który prowadzi również różnego rodzaju warsztaty, zajęcia plastyczno-tkackie dla młodzieży i dorosłych. Mieszkańcy mają też możliwość korzystania ze świetlic wiejskich, w których również odbywają się różne wydarzenia, m.in. z okazji Dnia Kobiet, wystawy rękodzieła, prezentacje książek, wernisaże, występy i przedstawienia.

Opracował M. Zybała



Zalew Buczyna w Bogorii, fot. Urząd Gminy Bogoria.

BOLESŁAW

Gmina Bolesław położona jest na północno-wschodnim skraju województwa małopolskiego, nad Wisłą, w granicach powiatu dąbrowskiego. Zajmuje powierzchnię nieco ponad 35 km² i liczy 2800 mieszkańców skupionych w dziewięciu sołectwach, z czego pięć przylega bezpośrednio do Wisły.



Teren gminy Bolesław oraz sąsiednich gmin: Gręboszów, Mędrzechów i Olesno nazywamy tradycyjnie Powiślem Dąbrowskim. Są tu dobre gleby, ale i rozległe łąki, bagniste starorzecza i piaszczyste wydmy o niewielkich różnicach wzniesień. Klimat jest zaliczany do najciekawszych w Małopolsce, a płaski teren stwarza dogodne warunki do prowadzenia produkcji rolnej. Społeczeństwo największe dochody czerpie z pracy na roli. Uprawia się głównie pszenicę, kukurydzę, rzepak, buraki cukrowe i w niewielkim stopniu warzywa gruntowe. Budżet gminy po stronie dochodów i wydatków stanowi kwotę około 10 mln zł, a w przeliczeniu na mieszkańca jest porównywalny z gminami sąsiednimi.

Gmina przed przemianami ustrojowymi miała również charakter rolniczy, jednak gospodarstwa rolne były zdecydowanie bardziej rozdrobnione, a ich przeciętna powierzchnia wynosiła ok. 4 ha. Dominowała produkcja trzody chlewnej i bydła oraz uprawa warzyw gruntowych i buraków cukrowych.

Po 1990 roku sukcesywnie następował odpływ ludzi – szczególnie młodych – do aglomeracji miejskich oraz za granicę (dominowały kraje: USA, Niemcy, Francja, Włochy, Anglia) w celu poszukiwania alternatywnych źródeł dochodów. W ślad za tym następował i nadal następuje spadek liczby gospodarstw, zwiększa się powierzchnia pozostałych, odstępuje się od produkcji zwierzęcej, a dominuje produkcja roślinna (pszenica, kukurydza, rzepak). Najwięksi pracodawcy w poprzednim okresie – Gminna Spółdzielnia, Spółdzielnia Kółek Rolniczych, Spółdzielnia Ogrodnicza – zostali zastąpieni przez podmioty prywatne, głównie świadczące usługi dla ludności oraz handel.

Po roku 1990 samorząd gminny podjął szereg działań zmierzających do poprawy warunków życia mieszkańców. Już w 1992 roku zakończono kompleksową telefonizację. W latach 1993–1998 wybudowano stację uzdatniania wody i sieć wodociągową dla całej gminy.

W ciągu ostatnich dziesięciu lat została wybudowana oczyszczalnia ścieków, mogąca obsłużyć nieruchomości w całej gminie. Sieć sanitarna dociera obecnie do ponad 30% mieszkańców. Od pięciu lat borykamy się z brakiem możliwości pozyskania środków zewnętrznych na jej rozbudowę. Programy, które przedkładamy spełniają warunki formalne, ale nie uzyskujemy efektu w postaci finansowania. Kryteria, które nas ograniczają to brak obszaru Natura 2000 i parków krajobrazowych, brak dużej liczby podmiotów gospodarczych oraz niska gęstość zaludnienia.

Posiadamy w należytym stanie infrastrukturę drogową, zadbane Domy

Wójt Gminy Bolesław:

- Kazimierz Olearczyk – od 1990.

Przewodniczący Rady Gminy:

- Kazimierz Skóra – 1990–1996,
- Michał Ząbek – 1996–1998,
- Franciszek Topór – 1998–2002,
- Michał Ząbek – 2002–2010,
- Zbigniew Łata – 2010–2014,
- Michał Ząbek – 2014–2018,
- Roman Kowal – od 2018.

Ludowe w każdej miejscowości, nową bibliotekę, przedszkole. Dbamy też o kulturę fizyczną. Jest wybudowany Orlik oraz dwa boiska o nawierzchni poliuretanowej, zmodernizowany GOSiR. Zostały też stworzone dogodne warunki nauczania młodzieży szkolnej – ma ona należytą bazę oświatową i wykwalifikowana kadrę nauczycieli.

Gmina nie posiada naturalnych warunków przyrodniczych do tworzenia bazy turystycznej, ale powietrze jest czyste, nieskażone środowisko naturalne i dobra infrastruktura techniczna. Od kilku lat osoby – głównie z aglomeracji krakowskiej – zakupują i remontują stare domy, tworząc sobie bazę rekreacyjną na weekendy.

Największy problem, z jakim borykaliśmy się w latach poprzednich, to ciągły spadek liczby ludności i w ślad za tym likwidacja placówek oświatowych. Myślę, że ten okres jest już za nami. Nie ma tu przestępstw i bezrobocia, a stworzona infrastruktura techniczna może zachęcać do zamieszkania.

Wójt Gminy Bolesław
Kazimierz Olearczyk



Szkoła Podstawowa w Bolesławiu trzydzieści lat temu i dziś.



BORZĘCIN



Gmina Borzęcin to gmina wiejska o charakterze rolniczym. Położona jest w kierunku północnym od autostrady A4, pomiędzy Brzeskiem a Tarnowem i zajmuje powierzchnię 103 km² (z czego 23 km² stanowią lasy). W skład gminy wchodzi siedem sołectw: Bielcza, Borzęcin Górny, Borzęcin Dolny, Jagniówka, Łęki, Przyborów i Waryś. W roku 1990 zamieszkiwały ją 7863 osoby, a aktualnie liczy 8332 mieszkańców.

Umiejscowiona na równinnym terenie, bogatym w cenne zbiorowiska fauny i flory, posiada duże walory krajobrazowe i kulturowe. Atutem gminy jest rozwinięta infrastruktura, co powoduje, że jest ona atrakcyjnym miejscem do lokowania inwestycji. W Borzęcinie powstaje Strefa Aktywności Gospodarczej o powierzchni 20,19 ha, na której inwestuje ośmiu przedsiębiorców z branży produkcyjno-usługowej.

Rok 1996 przyniósł zmiany w systemie oświaty. Wraz z przejęciem przez gminy finansowania i prowadzenia szkół, nastąpił w gminie Borzęcin znaczny rozwój bazy sprzętowej i lokalowej. Opieką szkolno-przedszkolną w 1990 roku objętych było 983 uczniów, a w 2020 roku – 556 uczniów. Głównym problemem, podobnie jak w innych samorządach, stał się postępujący na przestrzeni lat niż demograficzny.

W 1990 roku gmina Borzęcin przejęła w zarząd 37,5 km dróg gminnych, z których niewiele posiadało nawierzchnię bitumiczną. Równocześnie z inwestycjami w zakresie remontów i przebudowy istniejących dróg przystąpiono do rozbudowy sieci, która wraz z początkiem 2020 roku liczyła 75,9 km. W okresie 30 lat sukcesywnie modernizowano oświetlenie uliczne, a w trosce o bezpieczeństwo pieszych budowano chodniki przy drogach gminnych, powiatowych i wojewódzkich. W 2016 roku oddano do użytku nową drogę gminną o długości 2,647 km, a 2020 roku kolejny ciąg komunikacyjny o długości 1,556 km w miejscowości Przyborów. Drogi te skomunikowały tereny inwestycyjne z autostradą A4 i wyprowadziły ruch ciężki poza tereny zurbanizowane.

W chwili utworzenia samorządów na terenie gminy nie występowała sieć gazowa i wodociągowa, a sieć telefoniczna docierała do kilkudziesięciu budynków za pośrednictwem centrali ręcznej. Wraz z biegiem lat wykonano sieć telefoniczną oraz sieć gazową o długości 112 km. W latach 1998–2012 powstała sieć wodociągowa o długości 132 km. Od 1998 roku wybudowano m.in. szkołę podstawową wraz z salą gimnastyczną w Bielczy, gimnazjum wraz z pełnowymiarową halą sportową w Borzęcinie Górnym, gimnazjum wraz z salą gimnastyczną w Przyborowie, budynek wielofunkcyjny z remizą OSP w Bielczy, budynek wielofunkcyjny z remizą OSP w Przyborowie, Regionalne Centrum Rehabilitacji i Pomocy Społecznej w Borzęcinie, Dom Wiejski w Warysiu z zapleczem rekreacyjno-sportowym, sieć bezpłatnego internetu, pięć boisk o nawierzchni ze sztucznej trawy, siedem boisk o nawierzchni poliuretanowej, skate

Wójtowie Gminy Borzęcin w latach 1990–2020:

- Józef Nabiał – 1990–1997,
- Jan Sady – 1997–1998,
- Janusz Kwaśniak – 1998–2020.

Przewodniczący Rady Gminnej:

- Władysław Kogut – 1990–1998,
- Krzysztof Gawor – 1998–2002,
- Józef Nabiał – 2002–2005,
- Stanisław Urbaś – 2005–2006,
- Czesław Małek – 2006–2020.

park, place zabaw w każdej miejscowości i siłownie zewnętrzne. W trosce o bezpieczeństwo mieszkańców wykonano zabezpieczenie przeciwpowodziowe Borzęcina. W ramach bieżącego utrzymania zrealizowano termomodernizacje wraz z wymianą źródeł ciepła i remonty we wszystkich obiektach komunalnych gminy oraz przebudowano i zmodernizowano pięć boisk sportowych o nawierzchni trawiastej.



Siedziba Urzędu Gminy Borzęcin w 1992 roku, fot. UG w Borzęcinie.

Dochody gminy Borzęcin w 1990 roku kształtowały się na poziomie 510 230 zł; w 2019 roku osiągnęły kwotę 47 152 344 zł, co stanowi 92-krotny wzrost. W 1990 roku wydatki budżetu kształtowały się na poziomie 451 210 zł, w tym na inwestycje przeznaczono 54 430 zł. W 2011 roku gmina wydatkowała z budżetu 40 322 391 zł, tj. blisko 90-krotnie więcej, w tym na inwestycje – 19 625 230 zł, czyli ponad 360-krotnie więcej. W 2019 roku wydatki budżetu zamknęły się kwotą 46 475 691 zł, a wydatki majątkowe kwotą 10 204 518 zł. Wydatki na jednego mieszkańca w 1990 roku wyniosły 35 zł, a w roku 2019 – 5 572 zł, co stanowi blisko 160-krotny wzrost.

W ciągu ostatnich trzydziestu lat swoją ofertę wzbogacały instytucje kultury. Organizowano wiele wydarzeń i imprez, które dzisiaj mają charakter cykliczny. W trosce o zachowanie folkloru i lokalnych tradycji utworzono Zespół Pieśni i Tańca „Borzęcanie". Sukcesywnie uzupełniano księgozbiory bibliotek i prowadzono działalność wydawniczą.



Siedziba Urzędu Gminy Borzęcin w 2020 roku, fot. Urząd Gminy w Borzęcinie.

BRZESKO

Gmina Brzesko leży w Małopolsce, w strefie przejściowej pomiędzy Pogórzem Karpackim a Kotliną Sandomierską. Samo miasto jest ulokowane u podnóża Karpat, nad rzeką Uszwicą. Gmina ma charakter miejsko-wiejski i zajmuje obszar o powierzchni 102,7 km². W skład gminy wchodzą: miasto Brzesko oraz dziewięć sołectw – Bucze, Jadowniki, Jasień, Morzyska, Okocim, Poręba Spytkowska, Sterkowiec, Szczepanów i Wokowice.



W 1990 roku gminę zamieszkiwało 32 594 osób, w tym w mieście – 16 619 osób. Obecnie zamieszkuje ją 35 990 osób, w tym w mieście – 16 466. We wzmiankowanym okresie w sołectwach z działalności pozarolniczej utrzymywało się 59,8% populacji. W mieście największy był udział pracujących w usługach (35% czynnych zawodowo). Zarejestrowanych było 1038 podmiotów gospodarczych, w tym 1006 prywatnych. Prężnie rozwijało się rzemiosło (240 podmiotów). Wraz z przejściem do gospodarki rynkowej w dobie transformacji część zakładów ogłosiła upadłość, a kilka przekształcono w różnego rodzaju spółki akcyjne bądź sprywatyzowano. Upadłość ogłosiły m.in. Zakład Przetwórstwa Owocowo-Warzywnego oraz Fabryka Opakowań Blaszanych – Opakomet, na bazie której w 1989 roku powstał Pol-Am-Pack SA. Rok później przekształcono w spółkę akcyjną Browar Okocim. W tamtym czasie w gminie było trzynaście szkół podstawowych, dwa licea i jeden zespół szkół mechaniczno-elektrycznych. Opieką szkolno-przedszkolną objętych było 8278 uczniów. Sieć kanalizacyjna liczyła 22,4 km, a sieć wodociągowa około 35 km. Powstawały społeczne komitety budowy wodociągów, telefonizacji, gazyfikacji. Obecnie ponad połowa mieszkańców gminy jest podłączona do sieci kanalizacyjnej, a blisko 90% do sieci wodociągowej.

W wyborach z 27 maja 1990 roku wybranych zostało 28 radnych. Najliczniejszą grupę chętnych do objęcia mandatu radnego stanowili kandydaci Komitetów Obywatelskich, a w dalszej kolejności – kandydaci niezrzeszeni. Frekwencja w wyborach wyniosła 42%. Nowopowstały samorząd dysponował budżetem w wysokości 17,5 mld złotych. Wyzwań, przed którymi stała wspólnota lokalna w latach dziewięćdziesiątych, było bardzo dużo. Działania zmierzające do rozwoju gminy stanowią esencję trzech dekad działalności brzeskiego samorządu.

W 2018 roku burmistrzem Brzeska został wybrany Tomasz Latocha, a mandat radnego uzyskało 21 osób. Wśród blisko 36 tys. mieszkańców kobiety stanowią 51%. Średni wiek mieszkańców gminy wynosi 39,8 lat i jest porównywalny do średniej w województwie małopolskim. W gminie Brzesko jest 62,8% mieszkań-

Burmistrzowie Brzeska w latach 1990–2020:

- Lech Pikuła – 1990–1997,
- Bogusław Tolasz – 1997–1998,
- Jan Musiał – 1998–2007,
- Grzegorz Wawryka – 2007–2018,
- Tomasz Latocha – od 2018.

Przewodniczący Rady Miejskiej:

- Tadeusz Babicz – 1990–1994,
- Józef Kaczmarczyk – 1994–1998,
- Edward Czesak – 1998–2002,
- Lech Pikuła – 2002–2006,
- Krzysztof Ojczyk – 2006–2012,
- Tadeusz Pasierb – 2012–2018,
- Maria Kądziołka – od 2018.



Pałac Goetzów-Okocimskich przed remontem na początku 2000 roku, fot. Urząd Miejski w Brzesku.

ców w wieku produkcyjnym i 18,7% mieszkańców w wieku poprodukcyjnym. Bezrobocie rejestrowane wynosi około 4,2%. Suma dochodów w roku 2020 do budżetu gminy Brzesko planowana jest w wysokości 166,29 mln zł, co daje 4620 zł w przeliczeniu na jednego mieszkańca. Suma wydatków z budżetu zaplanowana na 2020 rok wynosi 170,19 mln zł. Największą ich część stanowi oświata i wychowanie – 62,05 mln zł.

Największym wyzwaniem dla gminy w ostatnich trzech dekadach było podniesienie jakości życia mieszkańców poprzez budowę niezbędnej infrastruktury. Ogromny wpływ na rozwój Brzeska ma dziś sieć komunikacyjna. Dzięki naszemu członkostwu w Unii Europejskiej miasto doczekało się bezpośredniego dostępu do autostrady A4, zmodernizowanych dróg krajowych nr 75 i 94 oraz magistrali kolejowej. Jednym z pierwszych projektów zrealizowanych z funduszy przedakcesyjnych była rozbudowa sieci kanalizacyjnej. Dzięki temu kosztem 9,2 mln euro samorząd wybudował sieć o długości 102,5 km. Później, w latach 2010–2013, wybudowano kolejne 28,5 km kanalizacji.

Dużym wydarzeniem dla Brzeska była budowa Regionalnego Centrum Kulturalno-Bibliotecznego za kwotę blisko 15 mln zł (prawie 10 mln zł stanowiła dotacja UE), budowa krytej pływalni oraz rewitalizacja brzeskiego rynku. W roku 2019 samorząd Brzeska zrealizował 19 zadań inwestycyjnych za kwotę ponad 17 mln zł, z czego 9,2 mln zł to dotacje. Gros budżetu inwestycyjnego pochłonęła termomodernizacja placówek oświatowych za kwotę 7 mln zł. Obecnie w gminie Brzesko zarejestrowanych jest ponad 2,4 tys. podmiotów gospodarczych, z czego blisko 2 tys. to mikroprzedsiębiorstwa. Najbardziej renomowane firmy działające w Brzesku to Carlsberg Polska S.A. oraz Can-Pack S.A. – czołowy producent puszek napojowych w Europie Środkowej. Ta druga firma razem z Can-Pack Food and Industrial Packaging Sp. z o.o. zatrudnia ponad 2 tysiące osób z Brzeska i okolic.

Rozwinęła się także sieć placówek oświatowych. Edukacja dzieci i młodzieży odbywa się w 21 przedszkolach (11 publicznych), 13 szkołach podstawowych (w tym szkole muzycznej I stopnia) oraz w dwóch zespołach szkół ponadpodstawowych i jednym liceum. Samorząd wybudował trzy nowoczesne hale sportowe przy szkołach, a kolejne są w trakcie planowania. Funkcjonuje kryta pływalnia, boiska ze sztuczną nawierzchnią, korty tenisowe i profesjonalna kręgielnia. Ważną rolę w życiu kulturalnym gminy pełni Muzeum Regionalne oraz wspomniane Regionalne Centrum Kulturalno-Biblioteczne, w którym mieszczą się Miejski Ośrodek Kultury oraz Powiatowa i Miejska Biblioteka Publiczna dysponująca ponad 130 tysiącami wolumenów. W ramach MOK działa Uniwersytet Trzeciego Wieku, a także świetlice wiejskie zlokalizowane w domach ludowych w sołectwach. Dużym wyzwaniem dla współczesnych samorządów jest zapewnienie opieki coraz większej liczbie osób starszych, dlatego w Brzesku powstał dzienny Dom Seniora, realizowane są dla nich szkolenia komputerowe, a także program Małopolski Tele-Anioł zapewniający tele-opiekę medyczną.

Znakomicie rozwinięta jest w gminie Brzesko baza sportowa. Działają tu 23 kluby sportowe zrzeszające ponad 1500 sportowców. W ostatnim roku mapa kulturalna gminy Brzesko wzbogaciła się o nowe formy aktywności. Zorganizowano z rozmachem trzydniowy Brzesko Okocim Festiwal, dwa jarmarki: wielkanocny i bożonarodzeniowy, Małopolski Festiwal Smaku oraz, mający swe korzenie w latach trzydziestych ubiegłego wieku, Dzień Kwiatka. Na terenie gminy znajdują się też 22 niebanalne, wpisane do rejestru zabytki nieruchome. Należy do nich m.in. wybudowany w latach 1898–1900 przez założycieli Browaru Okocim pałac Goetzów. Kilka lat temu obiekt ten został gruntownie odrestaurowany i pełni funkcję hotelowo-konferencyjną. Na szczególną uwagę zasługuje też bazylika w Szczepanowie i tamtejsze obiekty związane z miejscem urodzin pierwszego polskiego świętego – Stanisława Biskupa i Męczennika.

Przyszłość gminy Brzesko zależy nie tylko od działań samorządu, ale również od samych mieszkańców, ich zaangażowania w sprawy gminy, chęci rozwoju i inwestowania w swoją przyszłość. Burmistrz Latocha wraz z radnymi jest otwarty na głos mieszkańców – ich problemy, potrzeby, aspiracje i ambicje. Wszystko to w celu stworzenia z gminy Brzesko ośrodka zrównoważonego rozwoju, atrakcyjnego, przyjaznego mieszkańcom, inwestującym i odwiedzającym, szanującego swoją historię i środowisko naturalne.



Pałac Goetzów-Okocimskich w roku 2019, już po remoncie dokonanym przez nowych właścicieli, fot. UM w Brzesku.

BRZESZCZE

Gmina Brzeszcze leży w zachodniej części województwa małopolskiego, na styku z województwem śląskim. Jest jedną z dziewięciu gmin w powiecie oświęcimskim. W jej skład wchodzi miasto Brzeszcze i pięć sołectw: Jawiszowice, Przecieszyn, Skidziń, Zasole oraz Wilczkowice.

Jubileusz 30 lat samorządu terytorialnego jest okazją do podsumowań i wspomnień. W dorosłe życie wchodzi pokolenie, które zmiany 1990 roku zna tylko ze zdjęć. Wydarzenia, które wtedy były udziałem wszystkich mieszkańców i bezpośrednio wpłynęły na życie każdego obywatela, wydają się być odległą historią.

8 marca 1990 roku parlament uchwalił ustawę o samorządzie gminnym oraz ordynację wyborczą do rad gmin. Co oznaczała ta zmiana? W ramach reformy rozwiązano rady narodowe, a samorządem została wspólnota mieszkańców, czyli gmina, która zyskała własne kompetencje, mienie i budżet.

W 1990 roku gmina Brzeszcze wchodziła w skład województwa katowickiego. Największym zakładem pracy była Kopalnia Węgla Kamiennego „Brzeszcze". W 1990 roku w przemyśle zatrudnionych było 7870 mieszkańców gminy.

Liczba mieszkańców Brzeszcz wynosiła 12 633 (6156 mężczyzn i 6477 kobiet), a sołectw – 9 464 (4753 mężczyzn i 4711 kobiet). Zawarto 135 małżeństw, urodziło się 275 dzieci, zmarło 167 osób.

W 1990 roku w gminie Brzeszcze w siedmiu szkołach podstawowych naukę pobierało 3354 uczniów, w dziewięciu placówkach przedszkolnych było 888 miejsc. Działalność kulturalną prowadzono w oddanym do użytku w połowie lat 80. nowoczesnym budynku Miejsko-Gminnego Ośrodka Kultury, w domach ludowych oraz bibliotece i jej siedmiu placówkach.

Ważnym elementem życia mieszkańców Brzeszcz był sport. To lata świetności Klubu Sportowego „Górnik" – organizatora Mistrzostw Polski w Lekkiej Atletyce, Mistrzostw Polski w Półmaratonie. Sukcesy na arenie ogólnopolskiej i międzynarodowej odnosili lekkoatleci: Arkadiusz Skrzypaszek, Ryszard Kopijasz, Mirosław i Władysław Włodarczykowie, Piotr Perżyło.

Największym wyzwaniem dla ówczesnych władz samorządowych było gospodarne i racjonalne zarządzanie nowo pozyskanym mieniem oraz roztropne i przemyślane wydatkowanie środków budżetu gminy, którego dochody w 1990 roku wyniosły 17 271,7 mln zł, natomiast wydatki 16 301,5 mln zł. Największym wyzwaniem była rozbudowa infrastruktury podnoszącej jakość życia mieszkańców – sieci kanalizacyjnej, gazowniczej, infrastruktury drogowej.

W 1992 rozpoczęła się budowa oczyszczalni ścieków oraz opracowano program

Burmistrzowie Gminy Brzeszcze w latach 1990–2020:

- Marian Tokarz – 1990–1992,
- Piotr Złotek – 1992–1998,
- Beata Szydło – 1998–2005,
- Teresa Jankowska – 2005–2013,
- Cecylia Ślusarczyk – 2013–2018,
- Radosław Szot – od 2018.

Przewodniczący Rady Miejskiej:

- Barbara Zielińska – 1990–1994
- Józef Stolarczyk – 1994–2002
- Władysław Zawadzki – 2002–2006.
- Kazimierz Senkowski – 2006–2010,
- Jacek Wawro – 2010–2014,
- Ryszard Foks – 2014–2018,
- Zbigniew Kolasa – od 2018.



Osiedla w Brzeszczach, fot. Urząd Gminy w Brzeszczach.

kanalizacji gminy. Wykonano i przekazano sieć gazowniczą Brzeszcz. W tym samym roku oddano do użytku nowoczesny ośrodek zdrowia przy ul. Słowackiego. Rada podjęła uchwałę o utworzeniu Zespołu Opieki Zdrowotnej w Brzeszczach. W kwietniu 1993 roku, w celu utrzymywania porządku publicznego i zapewnienia bezpieczeństwa mieszkańcom, utworzono straż miejską (istniejącą do 2015 roku). Zrealizowane w pierwszej połowie lat 90. inwestycje to głównie remonty dróg (kilkudziesięciu ulic w mieście oraz sołectwach) i chodników, budowa parkingów oraz oświetlenia ulicznego, rozbudowa sieci gazowej, dokończenie budowy oczyszczalni ścieków i systematyczna rozbudowa kanalizacji, budowa sali gimnastycznej przy Szkole Podstawowej nr 1 oraz budynku miejsko-gminnej biblioteki, gdzie obecnie mieści się Urząd Gminy.

Od stycznia 1999 roku gmina Brzeszcze weszła w skład powiatu oświęcimskiego i województwa małopolskiego. W 2002 roku, w pierwszych bezpośrednich wyborach wójtów, burmistrzów i prezydentów miast, na burmistrza wybrano Beatę Szydło, która w 2005 roku otrzymała mandat posłanki na sejm V kadencji, uzyskując w kolejnych latach reelekcje. Gdy w 2015 roku Beata Szydło została Prezesem Rady Ministrów, Brzeszcze przestały być anonimową, niewielką gminą Małopolski Zachodniej.

Przez kolejne kadencje samorząd terytorialny zyskiwał na znaczeniu, poszerzał swoje kompetencje i możliwości, a radni wpływali na zmiany w najbliższym otoczeniu. Ludzie zaczęli decydować o rozwoju najbliższego otoczenia i to był największy sukces!

W okresie trzydziestu lat systematycznie remontowano i rozbudowywano infrastrukturę gminną. Zmiany w Brzeszczach są zauważalne gołym okiem. Termomodernizacji poddano 10 placówek edukacyjnych (szkół i przedszkoli). Poprawiono efektywność energetyczną dziewięciu budynków użyteczności publicznej (m.in. Ośrodka Pomocy Społecznej, domów ludowych, remiz OSP). Łączne nakłady poniesione na te inwestycje wyniosły ponad 26,5 mln złotych. Przebudowano i zmodernizowano pięć boisk wielofunkcyjnych. Opracowany został projekt i uzyskane pozwolenia budowlane na modernizację Parku Miejskiego przy ul. Dworcowej, o co od lat apelowali mieszkańcy.

Systematycznie modernizowane są drogi gminne – w ostatnich latach przebudowano ok. 20,5 km dróg, zmodernizowano 11 km chodników i 4 km ciągów

pieszo-rowerowych. Oznakowano 27 km tras rowerowych. Inwestycje te nie byłyby możliwe bez dobrej współpracy z władzami powiatowymi i wojewódzkimi.

Gmina skutecznie sięga po finansowanie zewnętrzne. W ostatnich latach zrealizowano ponad 60 przedsięwzięć z dofinansowaniem blisko 48 mln złotych.

Dochody własne budżetu w przeliczeniu na jednego mieszkańca dają gminie drugie miejsce w powiecie i dziewiąte w województwie. Środki w dochodach budżetu na współfinansowanie projektów unijnych, w przeliczeniu na jednego mieszkańca, pozwoliły uzyskać za 2019 rok drugą lokatę w powiecie oraz szesnastą w województwie. W 2019 roku wydatki budżetu gminy wniosły 109,1 mln złotych, w tym majątkowe – 28,3 mln zł.

W 2019 roku gmina Brzeszcze miała 20 993 mieszkańców (10 874 kobiety i 10 119 mężczyzn). Urodziło się 191 dzieci (89 kobiet i 102 mężczyzn), zmarło 238 osób (113 kobiet i 125 mężczyzn), 192 osoby zawarły związek małżeński.

Niestety demografia, nie tylko dla gminy Brzeszcze, jest nieubłagana. Spada liczba urodzeń, zwiększa się liczba mieszkańców w wieku poprodukcyjnym. Taka zmiana stawia szereg wyzwań przed władzami samorządowymi kolejnych kadencji.

Nadrzędnym zadaniem jest realizacja podstawowych potrzeb w sensie egzystencjalnym – kanalizacja, infrastruktura drogowa i mieszkaniowa, miejsca pracy, ochrona środowiska naturalnego. Jednak inwestując w tworzenie przestrzeni przyjaznej do zamieszkania, zwiększając komfort codziennego życia, nie można zapomnieć o zaspokajaniu tzw. wyższych potrzeb. Wysoki poziom edukacji, atrakcyjna oferta kulturalna i rekreacyjna dostosowana do różnych grup wiekowych – to decyduje o zadowoleniu mieszkańców, zachęca do zamieszkania, osiedlenia się. Działania te, podejmowane przez władze kolejnych kadencji, przybliżają realizację wizji określonej w strategii rozwoju, gdzie gmina Brzeszcze to miejsce wszechstronnie się rozwijające, z mieszkańcami otwartymi i nastawionymi na współpracę, to przestrzeń bez barier, w której warto żyć i do niej wracać.

Opracowano na podstawie:

1. „Rocznik statystyczny województwa katowickiego" – Wojewodzki Urząd Statystyczny w Katowicach, 1991 rok.
2. „Kronika Gminy Brzeszcze 1992–1998" – Urząd Gminy w Brzeszczach.
3. Dane statystyczne Urzędu Gminy w Brzeszczach.
4. Strategia rozwoju gminy Brzeszcze na lata 2015–2024.
5. Bank Danych Lokalnych www.bdl.stat.gov.pl (Statystyczne Vademecum Samorządowca 2019).



Szkoła Podstawowa nr 1 w Brzeszczach, fot. Urząd Gminy w Brzeszczach.

BRZEŹNICA



Przed trzydziestu laty, wraz z transformacją ustrojową, powrócono w Polsce do administracji samorządowej na poziomie gminy. To w gminach miał poparcie pierwszy solidarnościowy rząd, to tutaj rodziły się podwaliny nowego ustroju. W maju 1990 roku, po prawie 60 latach, odbyły się pierwsze demokratyczne wybory samorządowe. Powoli odradzały się inicjatywy społeczne. Wspólnoty lokalne zyskały możliwość wpływania na sprawy lokalne bezpośrednio ich dotyczące. O interes społeczny, w myśl wolności i demokracji, dbają przedstawiciele mieszkańców i sami mieszkańcy.

Teraźniejszość naszej gminy to przede wszystkim dobrze rozwinięta infrastruktura techniczna, społeczna, prężnie działające stowarzyszenia, organizacje oraz instytucje kultury, które nie tylko kreują życie w naszej gminie, ale również integrują lokalną społeczność. To także nawiązywane kontakty międzynarodowe. Wykorzystaliśmy dobrze szanse i pozyskaliśmy środki zewnętrzne, zwłaszcza unijne, dla wszechstronnego rozwoju brzeźnickiej wspólnoty samorządowej. Działania zaowocowały szeregiem wykonanych inwestycji. Obecny wizerunek gminy zawdzięczamy głównie pracy samorządowców, którzy przez trzydzieści lat dokładali wszelkich starań, aby w Brzeźnicy żyło się lepiej.

Dzisiaj Brzeźnica może się poszczycić dobrze rozwiniętą infrastrukturą techniczną. Na początku lat dziewięćdziesiątych, przy dużym współudziale społecznych komitetów, zakończono gazyfikację. Kolejną inwestycją była budowa wodociągów. Obecnie wodociągi to 149 km sieci i 3 027 przyłączy. Konserwacją i bieżącym utrzymaniem sieci zajmuje się Gminny Zakład Usługowy. Długo oczekiwaną inwestycją była telefonizacja, jednak dopiero w 1996 roku ręczna centrala telefoniczna została zastąpiona nowoczesną, a w styczniu 1997 roku pojawiły się pierwsze automaty telefoniczne. W 1994 roku oddano do użytku oczyszczalnię ścieków w Brzezince, a w roku 2005 – odcinek sieci kanalizacyjnej obejmujący centrum Brzeźnicy i część miejscowości Nowe Dwory. Inwestycja ta została współfinansowana ze środków Unii Europejskiej w ramach programu „SAPARD". W 2013 roku, ze środków unijnych wykonano 69 przydomowych oczyszczalni ścieków, a od połowy 2014 roku samorząd gminny dofinansowuje wykonywane we własnym zakresie przydomowe oczyszczalnie ścieków. Obecnie sieć kanalizacyjna liczy 40 km i 494 przyłączy.

Podjęliśmy walkę z niską emisją, przystępując do „Partnerskiego Projektu Budowy Instalacji Odnawialnych Źródeł Energii dla Gmin Województwa Małopolskiego". Gmina odbiera od mieszkańców i utylizuje wyroby zawierające azbest. Wdrożono program selektywnej zbiór-

Wójtowie Gminy Brzeźnica w latach 1990–2020:

- Wojciech Spisak – 1990–2002,
- Józef Momot – 2002–2006,
- Bogusław Antos – od 2006.

Przewodniczący Rady Gminy:

- Wanda Bebak – 1990–1991,
- Maria Cholewa-Ciemiera – 1991–1994,
- Grzegorz Wojtas – 1994–1998,
- Janusz Bobula – 1998–2002,
- Zbigniew Herzyk – 2002–2006,
- Włodzimierz Niciewicz – 2006–2010,
- Katarzyna Solarska – 2010–2014,
- Jadwiga Kozioł – od 2014.

ki odpadów. Zlikwidowano kilka dzikich wysypisk śmieci. We współpracy ze Starostwem Powiatowym w Wadowicach oraz Generalną Dyrekcją Dróg Krajowych i Autostrad poprawiony został standard dróg i powstały chodniki. Rozbudowano także sieć oświetlenia ulicznego. Sukcesywnie porządkowana jest lokalizacja budynków w gminie poprzez wprowadzenie nazewnictwa ulic i nowej numeracji.

Gmina Brzeźnica może się poszczycić bardzo dobrze rozwinięta bazą oświatową i sportową. Obecnie działa sześć placówek, które sukcesywnie rozbudowywano, remontowano i doposażano. Wszystkie placówki oświatowe przeszły gruntowne remonty. Wybudowano cztery sale gimnastyczne, a na etapie projektowym jest sala przy Szkole Podstawowej w Tłuczani. Od września 2019 roku przy każdej ze szkół działają wyremontowane i wyposażone placówki wsparcia dziennego dla dzieci i młodzieży. W ramach projektu „Mali giganci" dla około trzystu uczniów z sześciu szkół prowadzona jest organizacja czasu wolnego. Od kilku lat przyznawane są Stypendia Wójta Gminy Brzeźnica. Przy każdej placówce oświatowej działają przedszkola bądź oddziały przedszkolne. We wrześniu 2017 roku przy Zespole Szkolno-Przedszkolnym w Brzeźnicy rozpoczął działalność pierwszy w gminie Publiczny Żłobek „Kącik dla maluszka".

W roku 1991 oddano do użytku Wiejski Dom Kultury w Wyźrale. W 1994 roku zakończyła się budowa boksu strażackiego w Bęczynie, natomiast w 2005 roku oddano do użytku odremontowany budynek Domu Strażaka. W roku 1998 otwarto Dom Ludowy w Tłuczani. W 2005 roku wykonano remont oraz termomodernizację budynku Urzędu Gminy i Centrum Kultury i Promocji. W latach 1995–1996 odbudowano Wiejski Dom Kultury w Brzeźnicy, w którym obecnie znajduje się siedziba CKiP. Prace remontowe i termomodernizacyjne zostały wykonane także w innych domach kultury i domach strażaka. W Brzeźnicy i Paszkówce powstały rynki.

Opracowano i zatwierdzono „Gminną ewidencję zabytków gminy Brzeźnica" oraz „Program opieki nad zabytkami dla gminy Brzeźnica na lata 2013–2017".



Dworzec kolejowy przed remontem oraz obecnie, fot. Urząd Gminy Brzeźnica.



W czerwcu 2009 roku, z inicjatywy wójta Bogusława Antosa, powstał Społeczny Komitet Ratowania Kościółka w Tłuczani. Ocalono od zniszczenia kilka zabytkowych obiektów.

Jednym z priorytetów samorządu było i jest stworzenie mieszkańcom warunków do aktywnego wypoczynku. Niewątpliwie jedną z największych gminnych inwestycji z zakresu poprawy infrastruktury sportowej była budowa wielofunkcyjnego boiska przy Zespole Szkolno-Przedszkolnym w Brzeźnicy. W 2013 roku wybudowano kompleks sportowo-rekreacyjny w Łączanach, powstał również skatepark oraz place zabaw. Centrum Kultury i Promocji organizuje zajęcie do dzieci, młodzieży i dorosłych. W ramach Gminnej Biblioteki Publicznej w Brzeźnicy prowadzonych jest sześć bibliotek publicznych, w tym biblioteka gminna w Brzeźnicy oraz filie biblioteczne w Łączanach, Marcyporębie, Paszkówce, Sosnowicach i Tłuczani.

Na terenie gminy działa dziesięć jednostek OSP, które przez trzydzieści lat były sukcesywnie doposażane w sprzęt

przeciwpożarowy i ratowniczy. Jednym z priorytetów samorządu gminnego było i nadal jest krzewienie kultury fizycznej. Gmina wspiera działalność Ludowych Klubów Sportowych – obecnie działa siedem LKS-ów, Międzyszkolny Klub Kajakowy z Łączan oraz Uczniowskie Kluby Sportowe w Brzeźnicy i Marcyporębie. Dziesięć Kół Gospodyń Wiejskich podnosi poziom zawodowy i kulturalny społeczności wiejskiej. Działają również Parafialny Uczniowski Klub Sportowy „Pobiedr" oraz Stowarzyszenie „Malownicza Gmina", które kultywuje tradycje galarnictwa i flisactwa.

W celu stworzenia seniorom warunków do aktywnego trybu życia, w 2018 roku otwarto pierwszy prowadzony przez samorząd w powiecie wadowickim, a jeden z niewielu w Małopolsce Dom Seniora w Marcyporębie. W roku 2019 uruchomiony został kolejny Dom Seniora w Łączanach. Na terenie gminy działają trzy Niepubliczne Zakłady Opieki Zdrowotnej: w Paszkówce i w Kossowej z filią w Łączanach. Największą obecnie inwestycją jest Centrum Medyczno-Rehabilitacyjne.

Dzisiaj, po trzydziestu latach możemy powiedzieć, że gmina Brzeźnica bardzo dobrze wykorzystała daną jej szansę. Samorządowcy, którzy otrzymali mandat społecznego zaufania wraz z pracownikami Urzędu Gminy i Jednostkami Organizacyjnymi udowodnili, że potrafią być dobrymi gospodarzami na własnym terenie.



Dom Seniora w Łączanach w zaadaptowanym budynku dawnej szkoły, fot. Urząd Gminy Brzeźnica.

Wiele przedsięwzięć wymagało odważnych decyzji, ale historia uczy, że wygrywa tylko ten, kto podejmuje przemyślane nowatorskie wyzwania – dobre zarządzanie wymaga bowiem patrzenia w przyszłość.

Najbardziej namacalnym przejawem działalności samorządu są przedsięwzięcia inwestycyjne. Z roku na rok wydajemy na nie coraz więcej. Inwestycje są przemyślane, konsultowane i zaplanowane w budżecie. Wszystkim realizowanym przedsięwzięciom przyświeca wspólny cel: rozwój społeczno-gospodarczy gminy i stworzenie mieszkańcom odpowiednich warunków życia, dzięki zapewnieniu dostępu do podstawowych usług publicznych, możliwości wypoczynku, kształcenia, dostępu do informacji, opieki zdrowotnej i kultury na coraz to wyższym poziomie. Wybrane kierunki działania nadal będziemy konsekwentnie realizować.



Spichlerz Książki na Rynku w Brzeźnicy, fot. Urząd Gminy Brzeźnica.

BYSTRA-SIDZINA



Gmina Bystra-Sidzina położona jest w południowo-zachodniej części województwa małopolskiego, w pobliżu Babiej Góry zwanej „Królową Beskidów", u południowych podnóży Pasma Policy. W jej skład wchodzą dwie wsie: Bystra Podhalańska i Sidzina. Gmina należy do powiatu suskiego i zajmuje około 12% jego powierzchni. Jej atrakcyjne położenie w pięknej dolinie górskiej oraz sieć pieszych szlaków turystycznych sprawiły, że jest miejscem chętnie odwiedzanym przez turystów i osoby szukające wypoczynku.

Początkowo wieś Bystra (obecnie Bystra Podhalańska) i Sidzina wchodziły w skład gminy Jordanów. Przemiany społeczno-gospodarcze na początku lat 90. XX wieku przyczyniły się do powstania wśród radnych idei usamodzielnienia się obydwu wsi w ramach wspólnej, nowej gminy. Z dniem 1 kwietnia 1992 roku zaczęła funkcjonować gmina Bystra-Sidzina, której siedzibą został budynek Ochotniczej Straży Pożarnej w Bystrej Podhalańskiej.

Od początku istnienia gminy Bystra-Sidzina priorytetowymi zadaniami były inwestycje drogowe, komunalne oraz służące poprawie życia społeczno-kulturowego. W okresie funkcjonowania gminy znacznie poprawiła się infrastruktura drogowa, między innnymi poprzez remonty dróg gminnych, budowę ronda oraz współfinansowanie remontów dróg powiatowych i budowy chodników. W zakresie gospodarki wodno-ściekowej ważnymi inwestycjami była budowa wodociągów: „Centrum Sidzina", „Centrum Bystra" oraz „Mostów Bystra".

Od 1994 roku gmina Bystra-Sidzina przejęła zadania oświatowe, nieustannie poprawiając zaplecze lokalowe szkół i przedszkoli. Ważniejszymi zadaniami z tego zakresu była dobudowa do istniejącej Szkoły Podstawowej w Bystrej Podhalańskiej sali gimnastycznej z zapleczem oraz sal lekcyjnych i utworzenie stołówki szkolnej. Nastąpiła również rozbudowa budynku Szkoły Podstawowej w Sidzinie i utworzenie dodatkowych sal lekcyjnych oraz budowa pełnometrażowej hali sportowej, a także zakup wyposażenia nowego obiektu. Budynki szkół na terenie gminy przeszły gruntowną modernizację. Prace obejmowały szereg robót ograniczających zużycie energii.

Ważnym aspektem w działalności gminy jest dbałość o rozwój infrastruktury sportowej. W 1998 roku powstał kompleks sportowy do gier zespołowych przy szkole w Bystrej Podhalańskiej oraz boisko sportowe przy Szkole Podstawowej nr 2 w Sidzinie (1998–2000 r.). W Bystrej Podhalańskiej wybudowano stadion sportowy wraz z zapleczem. W najbliższym czasie ruszą również prace związane z przebudową i unowocześnieniem boisk sportowych dotychczas istniejących przy szkołach.

Potrzebną inwestycją była także rozbudowa i modernizacja Przedszkola Pu-

Wójtowie Gminy Bystra-Sidzina w latach 1992–2020:

- Zbigniew Podsadecki – 1992–1999,
- Andrzej Basiura – 1999–2002,
- Aureliusz Kania – 2002–2014,
- Stanisław Tempka – od 2014.

Przewodniczący Rady Gminy:

- Jan Stokłosa – 1992–1998,
- Franciszka Rapacz – 1998–2002,
- Jan Motor – 2002–2011 oraz 2014–2018,
- Krzysztof Drobny – 2011–2014,
- Dorota Kowalik – od 2018.



Panorama Bystrej Podhalańskiej i Sidziny, fot. Grzegorz Karkoszka.

blicznego w Bystrej Podhalańskiej. Poza rozbudową prace obejmowały modernizację ogrodu, wyposażenie placu zabaw oraz budowę parkingu. W latach 2010–2011 rozbudowano także Przedszkole Publiczne w Sidzinie.

Od roku szkolnego 2002/2003 utworzono Lokalny Program Wspierania Uzdolnionych Dzieci i Młodzieży z terenu gminy Bystra-Sidzina, który daje możliwość ubiegania się o stypendium wójta. Ponadto gmina stara się pozyskiwać środki na realizację programów dla dzieci i młodzieży. Na swoim koncie ma uczestnictwo m.in. w projektach: „Już pływam", „Uczeń na wsi", „Jeżdżę z głową", „Nauka mnie szuka", „Chcę się uczyć", „Przeciwdziałanie wykluczeniu cyfrowemu", „Małopolskie Talenty" oraz udział szkół w programach Leonardo i projektach partnerskich Comenius, finansowanych przez Fundację Rozwoju Systemu Edukacji.

W 1995 roku ośrodki zdrowia, podlegające Zakładowi Opieki Zdrowotnej w Rabce, przejęła gmina. W tym okresie wykonano generalne remonty budynków, w których one funkcjonowały, a w 2010 roku oddano do użytku nowo wybudowaną Przychodnię Zdrowia w Bystrej Podhalańskiej.

Na przestrzeni lat funkcjonowania gminy istotnymi inwestycjami były również: rozbudowa cmentarza komunalnego w Bystrej Podhalańskiej, wykonanie parkingu i alei na jego terenie oraz remont ogrodzenia, a także wykonanie domu pogrzebowego w 2019 roku. Gmina dba także o rozbudowę i modernizację oświetlenia ulicznego na swoim obszarze. Inwestowała również w remonty i modernizację remizy OSP w Sidzinie oraz rozbudowę remizy OSP w Bystrej Podhalańskiej, w wyniku której uzyskano pomieszczenia dla Urzędu Gminy, orkiestry OSP oraz nowe garaże dla samochodów bojowych. Nadmienić tutaj należy, że zakup samochodów bojowych dla OSP w Bystrej Podhalańskiej i Sidzinie realizowany był przy współfinansowaniu ze strony gminy.

Warto wspomnieć, że w 2005 roku na terenie Sidziny wzniesiony został pomnik poświęcony pamięci Jana Pawła II.

W 1993 roku utworzony został Gminny Ośrodek Kultury, przekształcony w na-

stępnych latach w Gminny Ośrodek Kultury, Promocji Turystyki i Sportu. Od 2009 roku gmina przejęła również patronat nad Skansenem w Sidzinie. Zauważalne jest także ożywienie działalności funkcjonujących w gminie organizacji:

- Stowarzyszenia Gospodyń „Sidzinianki" w Sidzinie,
- Koła Gospodyń Wiejskich „Bystrzanki" w Bystrej Podhalańskiej,
- Stowarzyszenia „Tradycja i Natura",
- Oddziału Związku Podhalan w Bystrej Podhalańskiej,
- Oddziału Związku Podhalan w Sidzinie,
- Klubu Sportowego „Bystra",
- Klubu Sportowego „Dąb" Sidzina.

W swojej działalności gmina dba o stworzenie optymalnych warunków zamieszkania i utrzymanie dotychczasowego tempa rozwoju gospodarczego. Od początku jej istnienia głównym celem jest zrównoważony, społecznie akceptowany, dynamiczny rozwój z wykorzystaniem istniejącego potencjału gospodarczego i ludzkiego, z uwzględnieniem zasad ochrony środowiska.



Szkoła Podstawowa im. Dzieci Zamojszczyzny w Sidzinie przed modernizacją, fot. Urząd Gminy Bystra-Sidzina.



Zmodernizowana Szkoła Podstawowa im. Dzieci Zamojszczyzny w Sidzinie, Fot. Urząd Gminy Bystra--Sidzina.

CHARSZNICA

Obszar gminy Charsznica zaliczany jest do regionu Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej, subregionu Wyżyny Miechowskiej. Gmina Charsznica obejmuje obszar 78,28 km², składa się z 18 sołectw, w których mieszka 8350 mieszkańców.

Teren gminy Charsznica jest typowo rolniczy. Grunty orne zajmują powierzchnię 6114 ha, na których dominująca jest uprawa warzyw gruntowych (około 2500 ha). Wśród uprawianych warzyw prym wiedzie kapusta, której areał wynosi 60–70% ogólnej powierzchni uprawy. Roczna produkcja kapusty kwaszonej wynosi ponad 100 000 ton, natomiast z przechowalni na świeży rynek trafia około 5 000 ton. Dość dynamicznie rozwija się przetwórstwo warzyw oraz ich konfekcjonowanie. Dominujące znaczenie posiadają tu małe, ekonomiczne i dynamiczne przedsiębiorstwa rodzinne. Na terenie gminy działa kilkadziesiąt podmiotów gospodarczych zajmujących się pakowaniem kwaszonek, które trafiają na rynek.

Głównym celem działania poprzednich i obecnej Rady Gminy jest szeroka promocja warzywnego charakteru gminy Charsznica. Organizowany co roku „Charsznicki Dzień Kapusty" jest doskonałą okazją do zaprezentowania rolniczego dorobku gminy. Spotykają się wówczas producenci rolni, przedsiębiorcy zajmujący się przetwórstwem, producenci maszyn rolniczych oraz przedstawiciele firm nasiennych i produkujących środki ochrony roślin.

Charsznica w 1990 roku

Drogi. Większość dróg gminnych miała nawierzchnię gruntową lub tłuczniową.

Wodociągi. W 1990 roku na terenie gminy wodociągi działające w oparciu o studnie głębinowe funkcjonowały w miejscowościach: Charsznica, Chodorów, Ciszowice, Swojczany, Szarówka i Uniejów-Rędziny.

Telefonizacja. Na obszarze osiemnastu miejscowości z terenu gminy każda posiadała jeden telefon oraz dodatkowo w miejscowości Tczyca było 5 sztuk, a w miejscowości Miechów-Charsznica – 30 sztuk. Większość z tych telefonów była permanentnie uszkodzona.

Kanalizacja. Tylko sołectwo Miechów-Charsznica posiadało zorganizowaną gospodarkę ściekową na części swoje-



Wyremontowany dworzec kolejowy, fot. Urząd Gminy Charsznica.

Wójt Gminy Charsznica:

- Jan Żebrak – od 1990.

Przewodniczący Rady Gminy Charsznica w latach 1990–2020:

- Zenon Kozioł – 1990–1994,
- Stanisław Żaba – 1994–1998,
- Henryk Popiel – 1998–2002,
- Andrzej Pietrzyk – 2002–2014,
- Zdzisław Uchto – od 2014.

go obszaru. Ścieki sanitarne z zakładów pracy, budownictwa wielorodzinnego oraz jednostek gospodarczych odprowadzano do istniejącej oczyszczalni ścieków kolektorami sanitarnymi o średnicy od 200 do 400 mm. Oczyszczalnia ścieków typu mechaniczno-biologicznego o słabym stopniu oczyszczania, mająca przepustowość 685 m^3 na dobę, nie spełniała wymogów sanitarnych. Oczyszczone ścieki odprowadzano do rzeki Uniejówki. Osady z oczyszczalni wywożone były na teren oczyszczalni lub rolnicy odbierali je do zasilania pastwisk.

Charsznica w 2020 roku

Drogi. Drogi gminne o łącznej długości 155 km w 47% mają nawierzchnię asfaltową. Docelowo planuje się wyasfaltowanie wszystkich dróg prowadzących do gospodarstw.

Wodociągi. Zaopatrzeniem w wodę zajmuje się Zakład Usług Komunalnych w Charsznicy. Woda pozyskiwana jest z pięciu studni głębinowych zlokalizowanych w Ciszowicach, Jelczy, Pogwizdowie, Swojczanach oraz Tczycy. System wyposażony jest w zbiorniki, które utrzymują ciśnienie. Występują dwa zbiorniki wieżowe: Ciszowice i Jelcza oraz zbiorniki ziemne pod Białą Górą, ponad i powyżej Swojczan, przy drodze do Wolbromia. Ze względu na znaczne różnice wysokości terenu na obszarze gminy wybudowano również dwa reduktory ciśnienia. Sieć wodociągowa – wykorzystywana głównie dla zaspokojenie potrzeb socjalno-bytowych mieszkańców – obejmuje teren całej gminy. Łączna długość sieci w roku 2019 wynosiła 136,65 km. Ponad 87% budynków mieszkalnych podłączonych jest do sieci wodociągowej.

Telefonizacja. Abonenci zostali przyłączeni do najnowszych centrali elektronicznych posiadających automatyczną łączność międzymiastową i międzynarodową. Obecnie łączność telefoniczną uzupełnia system telefonii komórkowej. Gmina Charsznica znajduje się w zasięgu działania stacji bazowej telefonii komórkowej.

Kanalizacja. W gminie Charsznica funkcjonuje biologiczna oczyszczalnia ścieków. Przyjmuje ona ścieki odprowadzane z Ciszowic, Chodowa, Miechowa-Charsznicy, Szarkówki oraz Uniejowa-Kolonii. Sieć kanalizacyjna obejmuje zarówno gospodarstwa domowe, jak i zakłady produkcyjne. Ścieki z miejscowości nie objętych kanalizacją dostarczane są do oczyszczalni wozami asenizacyjnymi. Oczyszczone ścieki zrzucane są do Uniejówki. Przepustowość oczyszczalni wynosi 780m^3 na dobę. W 2019 roku długość sieci wynosiła 32,1 km, a liczba przyłączy to 622 szt., czyli około 25% budynków. Na terenie gminy w 2018 roku znajdowało się 583 oczyszczalni przydomowych oraz 783 zbiorników bezodpływowych.



Ulica Szkolna przed i po remoncie, fot. UG Charsznica.



CHEŁMEK

Gmina Chełmek to gmina miejsko-wiejska, położona w zachodniej części województwa małopolskiego, w powiecie oświęcimskim, w zlewni dwóch rzek – Wisły i Przemszy. Zachodnia granica gminy Chełmek stanowi granicę administracyjną z województwem śląskim. Gmina ma powierzchnię 2724 ha, a w jej skład wchodzi miasto Chełmek oraz dwa sołectwa – Bobrek i Gorzów.

Do głównych szlaków komunikacyjnych przebiegających przez gminę Chełmek należą: linia kolejowa Trzebinia–Oświęcim, droga wojewódzka nr 780 z Krakowa w kierunku Śląska oraz droga wojewódzka nr 933 z Chrzanowa w kierunku Oświęcimia i Pszczyny. Ponadto w pobliżu gminy przebiegają dwa ciągi komunikacyjne: autostrada A4 i droga krajowa S1.

W strukturze przyrodniczej gminy największe znaczenie mają aktywne biologicznie ekosystemy leśne, które stanowią 37,3% ogólnej powierzchni gminy. Na jej obszarze zanotowano występowanie szeregu rzadkich i chronionych gatunków roślin naczyniowych. Uzupełnieniem struktury przyrodniczej gminy są tereny zieleni urządzonej, których przykładem jest park miejski w Chełmku oraz park dworski w Bobrku.

Rok 1990

Ludność i budżet gminy

W 1990 roku gminę zamieszkiwało 12 240 mieszkańców, w tym: w mieście Chełmek – 8801, w sołectwie Gorzów – 1598, w sołectwie Bobrek – 1841.

Budżet gminy w 1995 roku wynosił: w zakresie dochodów – 4 060 420 zł, w zakresie wydatków – 3 995 844 zł. Wiarygodnych danych z wcześniejszych lat nie posiadamy.

Specyfika gminy

W 1990 roku gmina miała charakter typowo przemysłowy. Największym pracodawcą zarówno w gminie, jak i w jej sąsiedztwie były Południowe Zakłady Przemysłu Skórzanego „Chełmek", w których w tym roku zatrudnienie wynosiło 6837 etatów. Zakłady te powstały na skutek upaństwowienia pierwszej w Polsce fabryki obuwia założonej w 1931 roku przez Tomasza Batę – czeskiego potentata w branży obuwniczej. Obuwie wyprodukowane w tym zakładzie miało zasłużoną renomę zarówno w kraju, jak i poza jego granicami. Powiedzenie „buty z Chełmka" było synonimem wysokiej jakości obuwia.

Infrastruktura

Z uwagi na przemysłowy charakter gmina posiadała rozbudowaną i odpowiadającą tamtym potrzebom infrastrukturę techniczną, taką jak: linia kolejowa z bocznicą dla PZPS „Chełmek", rozbudowaną sieć dróg, linie telefoniczne i wodociągi.

Gospodarka

Duża ilość mieszkańców gminy była zatrudniona w PZPS „Chełmek" (głównie

Burmistrzowie Chełmka w latach 1990–2020:

- Zbigniew Kulczyk – 1990–1995,
- Janusz Cora – 1995–2002,
- Andrzej Saternus – od 2002.

Przewodniczący Rady Miejskiej:

- Mieczysława Szpara – 1990–1994,
- Zbigniew Góralewicz – 1994–1998,
- Zbigniew Jeleń – 1998–2006,
- Zofia Urbańczyk – 2006–2010,
- Marek Palka – od 2010.

kobiet, gdyż stanowiły one 2/3 załogi). Część mieszkańców pracowała w górnictwie – w pobliskich kopalniach węgla kamiennego „Janina" w Libiążu, „Piast" w Bieruniu czy „Ziemowit" w Lędzinach.

Edukacja

Na terenie gminy funkcjonowało sześć przedszkoli, w tym dwa przyzakładowe PZPS „Chełmek", cztery szkoły podstawowe oraz jeden przyzakładowy żłobek.

Atuty i problemy w 1990 roku

Atuty, jakimi dysponował Chełmek przed 1990 rokiem to przede wszystkim dobra dostępność do mieszkań z uwagi na rozwinięte budownictwo osiedli wielorodzinnych. W mieście funkcjonowała dobra infrastruktura rekreacyjno-sportowa: korty tenisowe, boisko do piłki nożnej, bieżnie lekkoatletyczne, basen letni.

Natomiast poważnym problemem stała się prywatyzacja i podział największego pracodawcy w gminie – PZPS „Chełmek", co doprowadziło do jego upadłości w 2003 roku. Trzeba także wymienić słabą jakość infrastruktury szkolnej (niewystarczające wyposażenie szkół w pomoce dydaktyczne, boiska betonowe przy szkołach, brak sal gimnastycznych i hali sportowej), słabą jakość dróg – niedostosowanie ich parametrów do zwiększającego się natężenia ruchu samochodowego oraz brak kanalizacji sanitarnej na znacznym obszarze gminy.

Na skutek zmian ustrojowych, upadku PZPS „Chełmek" oraz w związku z brakami w infrastrukturze technicznej, lokalny samorząd musiał zmierzyć się z wieloma wyzwaniami. Do najważniejszych należały utworzenie miejsc pracy przez sprzyjanie lokalnej przedsiębiorczości, przyciąganie do gminy przedsiębiorców oraz podnoszenie komfortu życia mieszkańców.

Wybory samorządowe w 1990 roku

W wyborach 27 maja 1990 roku zgłoszono 51 kandydatów, a do Rady Gminy wybrano 22 osoby. Frekwencja była bardzo wysoka, sięgnęła 56% uprawnionych do głosowania. Na uwagę zasługuje, że przewyższyła ona ogólną frekwencję dla całego kraju, która wyniosła 42% oraz dla ówczesnego województwa bielskiego – 53,3%. Po wyborach KO „Solidarność" i NSZZ „Solidarność" opanowały prawie całą Radę, w jej składzie były tylko dwie osoby bezpartyjne.

Rok 2020.

Ludność i budżet gminy

Ogólna liczba mieszkańców gminy wynosi 12 600, w tym: Chełmek – 8658, Gorzów – 1873, Bobrek – 2069 osób. Podział ze względu na płeć przedstawia się następująco: 50,59% kobiety, 49,41% mężczyźni, natomiast wg ekonomicznych grup wieku wynosi: w wieku przedprodukcyjnym 16,3%, produkcyjnym 61% i w wieku poprodukcyjnym 22,7%. Udział procentowy osób w wieku 65 lat i więcej wynosi 18,6%. W 2019 roku zawarto 78 małżeństw.

Budżet gminy wynosi: wydatki ogółem – 64 147 667,76 zł, dochody ogółem – 61 472 382,45 zł, wydatki ogółem w przeliczeniu na mieszkańca – 5 091,08 zł.

Specyfika gminy

Chełmek wciąż ma charakter gminy przemysłowej. Ze względu na oddziaływanie przez pobliskie kopalnie węgla kamiennego „Janina" i „Piast – Ziemowit" gmina posiada status gminy górniczej.

Infrastruktura

Obecnie gmina posiada wysokiej jakości infrastrukturę drogową, kanalizację sanitarną, z której korzysta 80% mieszkańców gminy oraz sieć wodociągową, z której korzysta 99,8% mieszkańców.

Na obszarze gminy funkcjonuje rozbudowana baza sportowo-rekreacyjna, w skład której wchodzą m.in.:

- pełnowymiarowe boisko piłkarskie pokryte trawą syntetyczną posiadającą atest FIFA z oświetleniem sztucznym i trybuną,
- boisko wielofunkcyjne o wymiarach 44 x 27 m, o nawierzchni poliuretanowej umożliwiające grę w piłkę ręczną, koszykówkę i siatkówkę,
- sezonowe lodowisko o wymiarach 30 x 20 m z oświetleniem, nagłośnieniem, wypożyczalnią i serwisem łyżew,
- 8 kortów tenisowych oraz całoroczna, oświetlona i ogrzewana hala tenisowa,

– pełnowymiarowa hala sportowa oraz 5 sal gimnastycznych,
– siłownia wewnętrzna,
– 5 siłowni na świeżym powietrzu,
– skatepark.

W skład nowoczesnej infrastruktury kulturalnej wchodzą m.in.: Dom Pamięci Baty w Chełmku, Dom Ludowy w Chełmku, Biblioteka w Chełmku wraz z filiami w Chełmku, Bobrku i Gorzowie, Galeria Epicentrum, Kino Iluzja (którego początki sięgają lat 30. XX wieku, a jego założycielem był Tomasz Bata), Dom Kultury w Chełmku, Domy Kultury w Bobrku i Gorzowie, remizy OSP w Chełmku, Bobrku i Gorzowie.

Gospodarka

W odniesieniu do gminy obecnie w bazie CEIDG dla głównego miejsca wykonywania działalności wpisanych jest 515 podmiotów, natomiast dla miejsca zamieszkania przedsiębiorcy 546 podmiotów. Obecnie kilkaset osób pracuje w górnictwie. Na obszarze gminy funkcjonuje Miejska Strefa Aktywności Gospodarczej po byłych zakładach PZPS „Chełmek" S.A. o powierzchni 27 ha, w której jest zatrudnionych około 3000 pracowników oraz sąsiadująca z nią podstrefa Krakowskiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej o powierzchni 12,5 ha.

Edukacja

Obecnie gmina jest organem prowadzącym dla czterech zespołów szkół (każdy składający się ze szkoły i przedszkola) oraz żłobka. Wszystkie szkoły posiadają nowoczesną infrastrukturę edukacyjną: pracownie komputerowe, pracownie do zajęć z przedmiotów ścisłych, tablice interaktywne, komputery i rzutniki w większości klas, sale gimnastyczne, boiska zewnętrzne o bezpiecznej sztucznej nawierzchni oraz place zabaw. Zespół Szkół w Gorzowie posiada kort tenisowy. Ponadto na obszarze gminy działają niepubliczne: żłobek i przedszkole.

Kultura i media w gminie

Z najważniejszych wydarzeń kulturalnych ostatnich lat w naszej gminie możemy wymienić obchody Europejskich Dni Dziedzictwa oraz Małopolskich Dni Dziedzictwa Kulturowego (w 2015 r.). W galerii Epicentrum MOKSiR obchodzącej w tym roku 20-lecie działalności, zaprezentowaliśmy ponad 160 wystaw, w tym np. kolejne edycje międzynarodowej wystawy Biennale Plakatu Społeczno-Politycznego, czy coroczny Wiosenny Przegląd Sztuki Nieprofesjonalnej, łączący artystów amatorów śląska i małopolski. Nie można tez zapomnieć o Folklorystycznych Spotkaniach nad Przemszą – imprezie propagującej folklor z terenów Śląska i Małopolski.

Nieprzerwanie od 1934 roku wydawany jest bezpłatny informator gminny „Echo Chełmka". Jego wydawanie, jako pierwszej gazetki zakładowej w Polsce, zapoczątkowały Zakłady Bata Sp. Akc.

W zakresie poprawy jakości infrastruktury kulturalnej w gminie wykonano modernizację sali kinowej kina Iluzja, polegającą na wymianie siedzisk na widowni, instalacji nowego systemu nagłośnienia, montażu nowego ekranu i cyfrowego projektora. Kolejną inwestycją była budowa Domu Pamięci Baty w Chełmku na obszarze przed byłymi Zakładami „Bata". Mieszczą się w nim sale muzealne poświęcone rodzinie Bata, historii przemysłu obuwniczego oraz przeszłości Ziemi Chełmeckiej. Funkcjonuje również nowoczesna remiza straży pożarnej i sala spotkań. W październiku 2007 roku Tomasz J. Bata, podczas historycznej wizyty w Chełmku, dokonał otwarcia obiektu symbolu pamięci i wdzięczności mieszkańców.

Atrakcje turystyczne i przyrodnicze

Najcenniejszym obszarem przyrodniczym jest założenie pałacowo-parkowe w Bobrku, powstałe w pierwszej połowie XIX wieku. Park ma ok. 25 ha powierzchni i należy do największych parków podworskich w kraju. Założenie parkowe zachowało się w dobrym stanie, a średni wiek drzewostanu przekracza 150 lat. 42 drzewa mają charakter pomnikowy (wiek od 100 do 400 lat). Przeważają dęby, klony, jawory, jesiony, graby, wiązy, lipy i brzozy.

W gminie, w obrębie parku podworskiego w Bobrku, ustanowiono ochronę prawną dla 35 drzew, tworząc 11 pomników przyrody.

Najważniejsze gminne inwestycje w ostatnich trzydziestu latach

1. Budowa kanalizacji sanitarnej i wodociągowej na obszarze całej gminy. Wybudowano: 34,7 km sieci kanalizacyjnej, 15 przepompowni ścieków, 9 km sieci wodociągowej, zmodernizowano stację uzdatniania wody o wydajności 2500 m^3/h oraz zmodernizowano powierzchniowe ujęcie wody „Gamrot" na zbiorniku Dziećkowice. Łączny koszt tych prac wyniósł 55 791 045,27 zł. Uzyskano na nie dofinansowanie w ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko 34 216 705,50 zł. Obecnie kontynuowana jest budowa pompowni ścieków i kanalizacji sanitarnej o długości 7,1 km. Jej całkowity planowany koszt wynosi 11 503 924,67 zł brutto, w tym wysokość dofinansowania w ramach POIiŚ to kwota 5 983 544,09 zł.

2. Wykonanie nowoczesnej infrastruktury w jednostkach oświatowych.

3. Modernizacja dróg gminnych, powiatowych i wojewódzkich w celu poprawy ich parametrów technicznych oraz bezpieczeństwa użytkowników zarówno ruchu kołowego, jak i pieszego o sumarycznej długości 81 km.

4. Rozwój nowoczesnej infrastruktury rekreacyjno-sportowej na obszarze gminy.

5. Rozwój nowoczesnej infrastruktury kulturalnej – Dom Pamięci Baty w Chełmku, wykonanie nowoczesnej biblioteki w budynku byłego przedszkola w ramach III etapu rewitalizacji.

6. Wykonana w trzech etapach rewitalizacja na obszarze miasta Chełmka oraz sołectw Bobrek i Gorzów w latach od 2004 do 2020.

W ramach I etapu w latach 2004–2006 wykonano układ komunikacyjny przy Miejskiej Strefy Aktywności Gospodarczej w Chełmku, modernizację wielofunkcyjnej sali w budynku MOKSiR, wzniesiono budynek mieszczący siedzibę OSP w Chełmku oraz Dom Pamięci Baty, zmodernizowano układ komunikacyjny na przedpolu MSAG w Chełmku i przebudowano Plac Kilińskiego w Chełmku. Wartość projektu wyniosła 8 043 177,73 zł, w tym 4 151 640,53 zł dofinansowania w ramach Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego 2004–2006.

W II etapie procesu rewitalizacji w latach 2009–2013 zrealizowano projekt pn.: „Budowa centrum miasta Chełmek wraz z zapleczem rekreacyjnym – etap I". Obejmował on m.in.: wykonanie zagospodarowania terenu zlokalizowanego za Urzędem Miejskim, wykonanie dróg, chodników i parkingów na obszarze bezpośrednio połączonym z Parkiem Miejskim, wykonano kompleks sportowo-rekreacyjny obejmujący dwa boiska piłkarskie, w tym jedno o nawierzchni sztucznej (treningowe) oraz drugie boisko wielofunkcyjne poliuretanowe (w okresie zimowym pełni ono funkcję lodowisko odkrytego), budynek zaplecza dla kompleksu sportowego, cztery korty tenisowe, w tym jeden kryty oraz niezbędną infrastrukturę drogową i towarzysząca – drogi, chodniki, parkingi, place, oświetlenie kompleksu. Ponadto w ramach tego projektu wykonano modernizację Parku Miejskiego w zakresie przebudowy i zadaszenia muszli koncertowej, wykonania węzła sanitarnego, wykonania ścieżek rowerowo-spacerowych oraz budowy fontanny. Wartość projektu wyniosła 14 099 929,75 zł, w tym 7 193 211,56 zł dofinansowania w ramach Małopolskiego Regionalnego Programu Operacyjnego na lata 2007–2013.

W bieżącym roku kończy się III etap rewitalizacji w ramach projektu pn.: „Chełmek – odNowa. Nowe przestrzenie aktywności i integracji społecznej w Chełmku, szczególnie dla seniorów, dzieci i rodzin z dziećmi", którego koszty całkowite wynoszą 18 214 608,64 zł, a dofinansowanie ze środków UE w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Małopolskiego na lata 2014–2020 wynosi 11 481 142,81 zł. Jego celem jest rozwiązanie problemów społecznych, takich jak integracja i kształtowanie tożsamości mieszkańców, stworzenie przestrzeni słowa i spotkań poprzez wykonanie biblioteki w budynku byłego przedszkola, modernizację Domu Seniora, modernizację zespołu sportowego kortów tenisowych wraz z rozbudową zaplecza szatniowo-socjalnego, budowę skweru Dzieci i Młodzieży, przebudowa układu komunikacyjnego na rewitalizowanym terenie. Zrealizowanie tego projektu przyczyni się do poprawy ja-

kości życia i rozszerzenie oferty spędzania czasu wolnego i rekreacji dla mieszkańców podobszaru rewitalizacji w Chełmku, a także przybyłych gości i turystów.

7. Utworzenie podstrefy Krakowskiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej oraz utworzenie i rozwój Miejskiej Strefy Aktywności Gospodarczej w Chełmku.

8. Wykreowanie centrum sołectwa Gorzów poprzez zagospodarowanie terenu wokół szkoły, Kościoła i Domu Kultury.

9. Wykreowanie centrum sołectwa Bobrek przy ul. Nadwiślańskiej i Kolistej.

10. Budowa trzech mostów nad rzekami Wisłą i Przemszą oraz ponad 7 km wałów przeciwpowodziowych.



Byłe przedszkole przed rozpoczęciem przebudowy na bibliotekę, fot. Urząd Miejski w Chełmku.



Budynek biblioteki po zakończeniu robót, fot. Urząd Miejski w Chełmku.

CHEŁMIEC



Gmina Chełmiec położona jest w południowej części województwa małopolskiego, w północnej części powiatu nowosądeckiego, w dolinie rzeki Dunajec. Zajmuje powierzchnię 11 205 ha, co stanowi około 7,2% powierzchni powiatu nowosądeckiego. Chełmiec to najludniejsza gmina wiejska w Polsce – ma w chwili obecnej ponad 28 500 mieszkańców i zamieszkuje ją nieco ponad 13% ludności powiatu.

Siedziba gminy Chełmiec znajduje się w odległości 5 km na zachód od Nowego Sącza, a obszar gminy otacza pierścieniem sąsiadujące od południa miasto Nowy Sącz. Pozostali sąsiedzi gminy Chełmiec to gmina Podegrodzie, Limanowa, Łososina Dolna, Gródek nad Dunajcem, Korzenna, Grybów i Kamionka Wielka. W skład gminy wchodzi 27 miejscowości: Biczyce Dolne, Biczyce Górne, Boguszowa, Chełmiec, Chomranice, Dąbrowa, Januszowa, Klęczany, Klimkówka, Krasne Potockie, Kunów, Kurów, Librantowa, Mała Wieś, Marcinkowice, Naściszowa, Niskowa, Paszyn, Piątkowa, Rdziostów, Świniarsko, Trzetrzewina, Ubiad, Wielogłowy, Wielopole, Wola Kurowska i Wola Marcinkowska.

Na terenie gminy Chełmiec zlokalizowane są obszary Natura 2000, głównie środkowy Dunajec z dopływami (powierzchnia 7,56 km^2, PLH120088), gdzie ustanowiony jest specjalny obszar ochrony siedlisk (Dyrektywa Siedliskowa). Występują tam ważne dla Europy typy siedlisk przyrodniczych i gatunków zwierząt.

W strukturze użytkowania gruntów gminy Chełmiec w 2020 roku dominują użytki rolne, które stanowią 63% powierzchni i obejmują 5017 ha (lasy i grunty leśne to 2828 ha powierzchni gminy). Porównując 2020 rok do roku 2003 (użytki rolne 6264 ha, lasy i zadrzewienia 3177 ha) można zauważyć, że w 2020 roku występuje mniejsza ilość użytków rolnych oraz lasów. Prawdopodobną przyczyną tej sytuacji jest przekształcanie działek rolnych pod działki budowlane, a także rozwój przemysłu, działalności usługowej i handlowej na obszarze gminy.

Położenie gminy Chełmiec w sąsiedztwie miasta Nowy Sącz wpływa stymulująco na jej rozwój gospodarczy. Z punktu widzenia przedsiębiorców istotne jest również to, że gmina Chełmiec stwarza korzystne uwarunkowania prawne i ekonomiczne do założenia oraz prowadzenia działalności gospodarczej na obszarze gminy i ma jedne z najniższych podatków w Polsce. Efektem tego jest prężny rozwój firm prywatnych oraz obiektów użyteczności publicznej, co pozwala na utworzenie nowych miejsc pracy.

Obecnie zarejestrowanych jest ponad 1600 podmiotów prowadzących działalność gospodarczą, a najwięcej firm prowadzi działalność usługową w zakresie wznoszenia budynków (126 firm), transportu drogowego towarów (110 firm), konserwacji i naprawy samochodów osobo-

Wójtowie Gminy Chełmiec w latach 1990–2020:

- Leszek Woźniczka – 1990–1991,
- Andrzej Budnik – p.o. 1991,
- Zbigniew Piekarski – 1992–1998,
- Stanisław Poręba – 1998–2006,
- Bernard Stawiarski – 2006–2020.

Przewodniczący Rady Gminy:

- Stanisław Cabała – 1990–1994,
- Józef Zygmunt – 1994–1998,
- Jerzy Bochyński – 1998–2002,
- Jan Bieniek – 2002–2014,
- Józef Zygmunt – 2014–2018,
- Wiesław Szołdrowski – 2018–2020.



Centrum Aktywnego Wypoczynku w Świniarsku, fot. Urząd Gminy Chełmiec.

wych (89 firm), wykończenia budynków (45 firm) czy sprzedaży detalicznej (35 firm). Przemysł na terenie gminny rozwija się więc w różnorakich branżach. Do największych firm w gminie należą: firma Wiśniowski, Zakłady Mięsne Szubryt, firma Dako, firma Electro-Welle produkująca elementy elektroniki, firma JawTrans – usługi transportowo-budowlane, Kopalnia Surowców Skalnych Klęczany, Zakład Przetwórstwa Mleczarskiego Dominik Sp. z o.o., firma George produkująca okna, drzwi i domy drewniane. Największy pracodawca – firma Wiśniowski zajmuje się produkcją bram garażowych i przemysłowych. Obecnie na powierzchni 70000 m² zatrudnionych jest 1500 osób, a w ciągu najbliższych lat powierzchnia ta ma być zwiększona dwukrotnie.

Gmina Chełmiec słynie z wysokiej skuteczności w pozyskiwaniu funduszy zewnętrznych oraz z przeznaczania rocznie niemal jednej trzeciej budżetu gminnego na inwestycje, czyli na realizowanie potrzeb społecznych, do których wcześniej nie było dostępu. I tak dzieci i młodzież mają osiem sal sportowych – w tym dwie pełnowymiarowe hale, trzy orliki, dwa skateparki, dwadzieścia jeden placów zabaw, cztery siłownie zewnętrzne, wybudowane są trzy nowe boiska wielofunkcyjne, a cztery kolejne są gruntownie wyremontowane. Z kolei w centrum gminy wybudowano kryte lodowisko – rolkowisko, powstał nowy żłobek i dwa przedszkola gminne.

Jedną z największych inwestycji zrealizowanych przez gminę Chełmiec jest budowa basenu krytego wraz z dodatkowymi atrakcjami – Aqua Centrum Chełmiec. Oprócz basenów i jacuzzi oraz trzech saun, do dyspozycji gości są baseny szkoleniowe, trzy niecki z leczniczymi wodami solankowymi, rwąca rzeka i tężnia z grotą solną. Tuż przy Aqua Centrum Chełmiec powstał wybrukowany plac Rynek 1, uwieńczony nowym obiektem gminnym – budynkiem Astro Centrum Chełmiec. W gmachu tym znajdują się m.in. obserwatorium astronomiczne oraz sale multimedialne.

W gminie Chełmiec są też nowe atrakcje dla rowerzystów. Oprócz miasteczka rowerowego w centrum gminy, powstała również ścieżka dydaktyczno-rowerowa w Świniarsku wraz z budynkiem Centrum Aktywnego Wypoczynku w Świniarsku.

Wszyscy mieszkańcy uzyskali wreszcie dostęp do bieżącej wody, a obecnie trwają prace związane z budową kanalizacji ściekowej w niemal wszystkich miejscowościach gminy. Do tego wybudowaliśmy cztery nowe i zmodernizowaliśmy kolejne dwie oczyszczalnie ścieków. Ponadto położono 250 km nowych nawierzchni drogowych, kilkadziesiąt kilometrów chodników, powstały nowe mostki i kładki, wyremontowano i stermomodernizowano wszystkie szkoły. Około 650 gospodarstw w gminie zyskało dotacje na kolektory słoneczne, a przeszło 800 – na przydomowe oczyszczalnie ścieków. To nie wszystkie inwestycje proekologiczne – na terenie całej gminy wymieniono ponad 800 lamp na bardziej ekologiczne. Niedawno gmina rozpoczęła projekt partnerski na montaż ogniw fotowoltaicznych, kolektorów słonecznych i pomp ciepła dla mieszkańców.

Roczny budżet gminy od kilku już lat przekracza 150 mln zł. Gmina Chełmiec ze spokojem patrzy w przyszłość, a o rozwój gminy dbają nie tylko radni i wójt, ale także mieszkańcy, którzy aktywnie wskazują swoje problemy i potrzeby. Na terenie gminy Chełmiec działa ponad trzydzieści organizacji pozarządowych, co jest ogromnym sukcesem przemiany społecznej i dowodem na dojrzałość społeczeństwa. Gmina również je wspiera, ogłaszając co roku konkursy, na które przeznacza ponad 200 tys. zł rocznie.



Tak w 2011 roku wyglądało miejsce, na którym funkcjonuje dziś Astro Centrum Chełmiec (na zdjęciu poniżej), fot. Urząd Gminy Chełmiec.



CZARNY DUNAJEC



Gmina Czarny Dunajec zajmuje powierzchnię 238,3 km². Położona jest pod wieloma względami na terenie granicznym. Od północy obejmuje ona południowe stoki Działów Orawskich, środkowy pas zajmuje Kotlina Orawsko-Nowotarska, natomiast południe i południowy wschód zajmuje Pogórze Gubałowskie. We wschodniej części, w okolicy wsi Stare Bystre, gmina sięga aż do zachodnich krańców Pasa Skałkowego. Pod względem administracyjnym okolica ta znajduje się w południowo-wschodniej części województwa małopolskiego i podlega władzom powiatu nowotarskiego. Siedmiokilometrowy odcinek południowo-zachodniej granicy gminy jest jednocześnie granicą państwa ze Słowacją.

Ziemia Czarnodunajecka jest wyjątkowo zróżnicowana pod względem rzeźby terenu. Chociaż region ten kojarzony jest głównie z górami, w dużej części ma jednak charakter równinny, który tworzy Kotlina Orawsko-Nowotarska. Obserwując liczne potoki nietrudno jest dostrzec górski charakter gminy. Takie ukształtowanie powierzchni kotliny odkrywa turyście doskonały widok na całe pasmo Tatr, Gorców i Babią Górę oraz pomniejsze wzniesienia.

Gmina Czarny Dunajec składa się z piętnastu sołectw: Chochołów, Ciche, Czarny Dunajec, Czerwienne, Dział, Koniówka, Odrowąż, Piekielnik, Pieniążkowice, Podczerwone, Podszkle, Ratułów, Stare Bystre, Wróblówka i Załuczne. W Radzie Gminy zasiada 21 radnych.

Rok 1990

- Liczba ludności: około 19 000 mieszkańców.
- Budżet z 1991 roku: 11 387 870 900 zł – po denominacji 1 mln 138 tys. 787 zł.

Gmina Czarny Dunajec na początku lat 90. miała charakter głównie rolniczy. Gospodarstwa rolne były rozdrobnione, wypas krów mlecznych oraz owiec przeważał jako główne zajęcie mieszkańców. Wiele osób rozpoczęło działalność handlową, korzystając z możliwości pierwszych wyjazdów z kraju. Z ewidencji wynika, iż w roku 1990 istniało 920 podmiotów działalności gospodarczej, głównie z branży rzemieślniczej. Działały głownie zakłady kuśnierskie, usługi budowlane, usługi tartaczne, zakłady wyrobu pantofli i trepów. Istniała również jedna cukiernia oraz jeden zakład zajmujący się obróbką wełny, z uwagi na duże pogłowie owiec w gminie.

Infrastruktura była słabo rozwinięta. Linie telefoniczne posiadały budynki użyteczności publicznej oraz nieliczni mieszkańcy. Szkoły znajdowały się w każdej miejscowości, jednak nie dysponowały odpowiednią bazą dydaktyczną. W większość szkół nie było sali gimnastycznej, budynki były stare i potrzebowały remontów. Wodociąg posiadał tylko Czarny Dunajec. Brak było kanalizacji, drogi gminne – tylko żwirowe.

W pierwszych wyborach samorządowych w 1990 roku kandydaci startowali indywidualnie, nie utworzono komitetów wyborczych. Brak danych o frekwencji.

Wójtowie Gminy Czarny Dunajec w latach 1990–2020:

- Kazimierz Dzielski – 1990–2002,
- Józef Babicz – 2002–2018,
- Marcin Ratułowski – 2018–2020.

Przewodniczący Rady Gminy:

- Tadeusz Czepiel – 1990–2002,
- Beata Palenik – 2002–2014,
- Stanisław Gonciarczyk – 2014–2018,
- Tadeusz Czepiel – 2018–2020.



Stara szkoła w Czarnym Dunajcu, fot. Urząd Gminy Czarny Dunajec.

Do Rady Gminy wybrano 28 radnych, jej przewodniczącym został Tadeusz Czepiel. W głosowaniu na wójta Rada Gminy wybrała Kazimierza Dzielskiego.

Rok 2020

- Liczba ludności: 22 364 mieszkańców (kobiety – 11 437, mężczyźni – 10 927).
- Budżet: dochody – 107 273 591,00, wydatki – 105 887 678,00, budżet w przeliczeniu na mieszkańca – 4825,98 zł.

Gmina w dalszym ciągu ma charakter wiejski, rolniczy, niemniej działalność rolnicza stale traci na znaczeniu jako podstawowe źródło dochodu mieszkańców. Wciąż niemal połowa aktywnych zawodowo mieszkańców gminy Czarny Dunajec pracuje w sektorze rolniczym, jednak znaczny odsetek (łącznie ok. 30% aktywnych zawodowo) zatrudnionych jest w przemyśle i budownictwie oraz w sektorze usługowym. Gmina wyróżnia się na tle kraju i województwa dosyć znacznym przyrostem naturalnym – 4,6.

Rozwinął się handel i usługi, działa kilka większych zakładów produkcyjnych. Znacznie poprawiła się infrastruktura drogowa, zmodernizowano szkoły oraz budynki użyteczności publicznej. Około 25% mieszkańców korzysta już także z sieci kanalizacyjnej.

Gmina Czarny Dunajec wykorzystuje w coraz większym stopniu swój potencjał turystyczny, opierający się na zasobach wód termalnych (duży park wodny w Chochołowie), przyrodzie i krajobrazie torfowisk oraz infrastrukturze służącej rodzinnej turystyce rowerowej. Liczne inwestycje zmieniają gminę w kierunku bardzo atrakcyjnej dla osób poszukujących spokojnego i jednocześnie aktywnego wypoczynku.

Dzięki współpracy transgranicznej, przez gminę Czarny Dunajec przebiega odcinek ścieżki rowerowej „Szlak wokół Tatr", wokół którego wybudowano szereg dodatkowych tras (łącznie ponad 50 kilometrów). Unikatowy na skalę europejską pod względem bogactwa flory i fauny kompleks torfowisk posiada swoją ekspozycję muzealną we wsi Chochołów.

Gmina silnie wspiera rozwój własnego bogactwa kulturowego. W każdej miejscowości działają zespoły regionalne, opierające się na tradycji górali podhalańskich – uczą dzieci tańca, śpiewu i gry na instrumentach.

Bogata infrastruktura sportowa – boiska, hale sportowe, duże kryte lodowisko, skocznia narciarska, boisko ze sztuczną nawierzchnią – wraz z rozszerzającą się działalnością stowarzyszeń sportowych, przyczyniają się do intensywnego rozwoju sportu dziecięcego i młodzieżowego.



Nowa szkoła w Czarnym Dunajcu, fot. Urząd Gminy Czarny Dunajec.

CZĘSTOCHOWA



Trzydzieści lat po odrodzeniu samorządu Częstochowa chce rozwijać się w sposób zrównoważony, jako nowoczesny ośrodek gospodarczy, akademicki i kulturalny. Miasto ceniące swoją wielokulturową tradycję, otwarte zarówno na inwestorów, jak turystów i pielgrzymów. Częstochowa chce być miejscem przyjaznym do życia, nauki i pracy.

Gdy wprowadzano reformę samorządową, Częstochowa była wojewódzkim centrum z rozwiniętym przemysłem hutniczym i włókienniczym oraz z ugruntowaną renomą ośrodka pielgrzymkowego. Miała też – a wtedy polskie miasta nie znały zjawiska depopulacji – rekordową, sięgającą 260 tys. liczbę ludności. Odtworzenie samorządu wymagało porzucenia centralistycznych nawyków poprzedniego ustroju i przyswojenia sobie nowych zasad, umożliwiających zdemokratyzowane zarządzanie lokalnymi sprawami. Samorządność sprzyjała przezwyciężeniu dawnych obciążeń, ujawniając w ludziach pokłady przedsiębiorczości, gospodarności, pracowitości i lokalnego patriotyzmu. Pomogła także krok po kroku budować zaufanie do władzy samorządowej oraz przekonanie, że można dzięki niej wpływać na swoje najbliższe otoczenie.

Transformacja ekonomiczna jednak nie stała w miejscu. Niestety oznaczała także, że prężne niegdyś zakłady – Wełnopol, Warta, Ceba czy Elanex – ograniczały zatrudnienie i przestawały funkcjonować. Samorządność przywróciła nam poczucie bycia „u siebie", ale nie wszyscy widzieli w tym wystarczającą rekompensatę kosztów zmiany ustrojowej. A utrata pozycji miasta wojewódzkiego po reformie administracyjnej wzmogła niepokój o przyszłą rolę i powodzenie Częstochowy...

Nowy impuls naszej samorządności dało włączenie Polski w struktury zjednoczonej Europy – pojawiły się narzędzia w postaci funduszy wspólnotowych. Głównie dzięki ich sprawnej absorpcji Częstochowa przeobraziła się materialnie – odnowiliśmy m.in. centrum miasta z aleją Najświętszej Maryi Panny, miejskie parki, gmach Filharmonii Częstochowskiej, powstała Hala Sportowa Częstochowa. Zyskała komunikacja – przybyła nowa linia tramwajowa, przebudowaliśmy węzły na przebiegu Drogi krajowej nr 1 czy Drogi krajowej nr 91, sfinalizowaliśmy szereg inwestycji drogowych poprawiających płynność i bezpie-

Prezydenci Częstochowy w latach 1990–2020:

- Tadeusz Wrona – 1990–1995,
- Halina Rozpondek – 1995 –1998,
- Ewa Maria Janik – 1998–2000,
- Wiesław Maras – 2000–2002,
  Tadeusz Wrona – 2002–2009,
- Piotr Kurpios (p.o. prezydenta jako komisarz po referendum zakończonym odwołaniem dotychczasowego prezydenta) – 2009–2010,
- Krzysztof Matyjaszczyk – od 2010.

Przewodniczący Rady Miasta:

- Jerzy Zając – 1990–1991,
- Teodor Harabasz – 1991–1994,
- Ewa Maria Janik – 1994–1995,
- Sławomir Gliński – 1995–1998,
- Wiesław Wiatrak – 1998–2002,
- Ryszard Szczuka – 2002–2006,
- Piotr Kurpios – 2006–2009,
- Ewa Pachura – 2009–2010,
- Marek Balt – 2010– 2011,
- p.o. Jerzy Nowakowski – 2011,
- Zdzisław Wolski – 2011–2019,
- Zbigniew Niesmaczny – od 2019.

czeństwo ruchu w mieście. Jednocześnie szukaliśmy sposobów na sprostanie wyzwaniom w sferze społecznej, a zarazem wzmocnienie naszego gospodarczego potencjału. Inwestowaliśmy w infrastrukturę nowych terenów specjalnych stref ekonomicznych, wprowadzaliśmy ulgi dla przedsiębiorców, adaptowaliśmy szkolnictwo zawodowe i techniczne do potrzeb miejscowego rynku pracy.

Wszystkie te starania pomogły zmienić status Częstochowy z miasta kojarzonego głównie z ruchem pielgrzymkowym, na atrakcyjną lokalizację np. dla nowoczesnych zakładów branży *automotive*, kompleksowych usług dla biznesu czy produkcji wysokiej jakości szkła. To strategiczne przeorientowanie można uznać za jedną z naszych największych, wspólnych zdobyczy. Tym bardziej, że ma ono wymiar zarówno ekonomiczny, jak i społeczny – pod koniec 2019 roku bezrobocie w mieście wyniosło ledwie 2,9% – najmniej od czasów transformacji ustrojowej. Obecność takich firm jak ZF, Guardian, Stolzle, X-kom czy Exact Systems jest sygnałem dla inwestorów, że właśnie tutaj warto ruszać z nowymi przedsięwzięciami. Sprzyja im też dogodne położenie miasta i coraz lepsze skomunikowanie z krajową siecią drogową, z autostradą A1 na czele. Z kolei w obszarach kultury czy rekreacji wcielamy w życie model miasta „przyjaznego", obsługującego potrzeby jak najszerszych grup, bez względu na wiek, ograniczenia czy pozycję społeczną.

Rocznica 30-lecia samorządności zbiega się z jubileuszem 800-lecia pierwszej udokumentowanej wzmianki o Częstochowie. Jego symbolicznym podkreśleniem będzie ukończenie kilku zadań, które znowu trwale odmienią miasto: rewitalizacji Starego Rynku, budowy Promenady Śródmiejskiej czy Parku Wodnego. Zakończy się kompleksowa przebudowa linii tramwajowej z kolejnym odnowieniem taboru; otworzymy też tzw. centra przesiadkowe przy dworcach kolejowych. Wszystko to jest możliwe w dużej mierze dzięki środkom pozyskanym z Unii Europejskiej. Samorządność jest w niej sprawdzoną praktyką, ale i jedną z chronionych wartości. Władza „w terenie" ma ogromną siłę sprawczą pod warunkiem, że tej sprawczości nie pozbawi jej władza centralna. Jeśli tylko samorząd przetrwa w kształcie zapewniającym skuteczne, zgodne z lokalnymi potrzebami zarządzanie i wyznaczanie kierunków rozwoju, z pewnością przy okazji kolejnych częstochowskich jubileuszy będą powody, aby cieszyć się z jego osiągnięć.



Camping „Oleńka", fot. Urząd Miasta Częstochowy.



Częstochowski ratusz w latach dziewięćdziesiątych, fot. Urząd Miasta Częstochowy.



Częstochowski ratusz współcześnie, fot. Urząd Miasta Częstochowy.

CZORSZTYN



Gmina Czorsztyn, dzięki położeniu w obszarze o wybitnych walorach środowiska przyrodniczego i kulturowego, jest już od początków XIX wieku tradycyjnym obszarem recepcji turystycznej. Leży w południowej części województwa małopolskiego, na granicy Gorców, Pienin i Spisza, zajmując obszar o powierzchni 6172 ha (2848 ha stanowią lasy). W skali całego powiatu nowotarskiego powierzchnia gminy stanowi 4,19%. Odległość pomiędzy sołectwem Maniowy a sołectwami Sromowce Niżne i Sromowce Wyżne wynosi około 22 km ze względu na powstanie zbiornika wodnego. Początkowo siedziba gminy mieściła się w sołectwie Czorsztyn, od 1993 roku siedzibą niezmiennie są Maniowy, gdzie mieści się budynek Urzędu Gminy Czorsztyn.

Na obszarze gminy położone jest pasmo Pienin Właściwych z wyodrębniającym się pasmem Pienin Czorsztyńskich i Masywem Trzech Koron. Od zachodu, poprzez dolinę Dunajca ze zbiornikiem zalewowym, Pieniny Właściwe graniczą z Pieninami Spiskimi, zaś na wschodzie do doliny Dunajca przylegają Małe Pieniny. Od północy gmina graniczy z gminą Ochotnica Dolna, od północnego zachodu – z gminą Nowy Targ, od wschodu – z gminą Łapsze Niżne oraz Krościenko nad Dunajcem, zaś od południa – z Republiką Słowacji, a konkretnie z Czerwonym Klasztorem i Spiską Starą Wsią.

W skład gminy wchodzi łącznie siedem sołectw: Czorsztyn, Huba, Kluszkowce, Maniowy, Mizerna, Sromowce Niżne oraz Sromowce Wyżne. W roku 1990 zamieszkiwało w niej 6040 mieszkańców, dzisiaj liczy 7650 osób. Zgodnie z prowadzoną statystyką, w gminie Czorsztyn przeważa liczba kobiet, a 63,3% mieszkańców gminy jest w wieku produkcyjnym. W latach 2002–2017 liczba mieszkańców wzrosła o 8,8%. Średni wiek mieszkańców wynosi 38,2 lat i jest nieznacznie mniejszy od średniego wieku mieszkańców województwa małopolskiego.

Gmina Czorsztyn jest gminą wiejską o charakterze turystycznym. Tempo rozwoju turystyki w naszym regionie zmieniało się na przestrzeni lat, nabierając największego, spontanicznego rozpędu stosunkowo niedawno, po przemianach polityczno-gospodarczych w 1989 roku. Również po 1989 roku wpływ rozwoju turystyki na aktywizację społeczno-gospodarczą gminy stał się najbardziej widoczny, a tempo i skala przemian nabrały niespotykanych nigdy przedtem rozmiarów.

Rozwijająca się na terenie gminy Czorsztyn agroturystyka była naturalnym następstwem unikatowych walorów przyrodniczych oraz krajobrazowych, jednakże nowa forma turystyki na dobre rozwinęła się po roku 1997, wraz z oddaniem do użytku sztucznego zbiornika wody, jakim jest Jezioro Czorsztyńskie.

Historia budowy zbiornika sięga początku XX wieku. W 1997 roku budowa została zakończona. Zapora zapobiegła wówczas skutkom powodzi, która miała miejsce w tymże roku, przejmując 60%

Wójtowie Gminy Czorsztyn w latach 1990–2020:

- Stanisław Wojtaszek – 1990–1996,
- Marek Koterba – 1996–2006,
- Waldemar Wojtaszek – 2006–2010,
- Tadeusz Wach – od 2010.

Przewodniczący Rady Gminy:

- Tadeusz Firek – 1990–1998,
- Kazimierz Łapczyński – 1998–2006,
- Rafał Jandura – 2006–2011,
- Stanisław Chmiel – od 2011.



Gmina Czorsztyn z lotu ptaka, fot. Urząd Gminy Czorsztyn.

wzburzonych fal powodziowych. Przepływ wynosił 1400 m^3 na sekundę, podobnie jak w 1934 roku. Zbiornik, zwany obecnie Jeziorem Czorsztyńskim, ma powierzchnię 1120 ha, max. 1335 ha, zaś zbiornik w Sromowcach Wyżnych, którego celem jest zapewnienie równomiernego odpływu wód, ma powierzchnię 95 ha. Jezioro Czorsztyńskie, nad którego taflą górują pobliskie im Tatry, wpłynęło znacząco na życie gminy – tak negatywnie, jak i pozytywnie. Pod wodą znalazły się częściowo Kluszkowce, Maniowy i piękny, stary Czorsztyn – stolica gminy. Niektóre obiekty zostały przeniesione do „Osady Turystycznej Czorsztyn" – skansenu powstałego w miejscowości Kluszkowce.

Także przygraniczny charakter gminy okazał się mieć kluczowe znaczenie w rozwoju jej turystycznego charakteru. W roku 2003 w miejscowości Sromowce Wyżne wybudowano kładkę rowerowo-pieszą na rzece Dunajec, która połączyła polsko-słowacki brzeg. Wydarzenie to mocno zaktywizowało ruch turystyczny po obu stronach Dunajca.

Analiza ruchu turystycznego w gminie wykazała, że głównymi celami przyjazdów turystycznych były:

- spływ przełomem Dunajca, frekwencja na spływie wynosi w ostatnich latach średnio 230 tys. osób na rok;
- krajoznawstwo związane z odwiedzeniem Pienińskiego Parku Narodowego. Park odwiedzany jest rocznie przez około 400 tys. osób, przy czym tylko jedna z głównych bram wejściowych do parku, w Sromowcach Niżnych, znajduje się na terenie gminy Czorsztyn.

Od roku 1997, tj. po zalaniu zbiornika, wzrósł ruch turystyczny związany z wypoczynkiem nadwodnym i rekreacją na wodzie. Szacunkowo wielkość tego ruchu w szczycie sezonu, w dni wolne od pracy, wynosi około 700 osób na dzień. Ruch turystyczny w gminie koncentruje się w Pienińskim Parku Narodowym, Sromowcach Niżnych oraz w pasie nadwodnym zbiornika, głównie w miejscowościach Kluszkowce i Mizerna. Wielosezonowość w gminie Czorsztyn zapewniło powstanie kompleksu narciarskiego na górze Wdżar, gdzie w roku 2000 uruchomiono pierwsze trasy orczykowe.

Największą dynamikę rozwojową na przestrzeni lat w gospodarce gminy wykazuje sektor transportu i gospodarki magazynowej, przetwórstwa przemysłowego

oraz budownictwa. W sektorze prywatnym, w którym czołową grupę stanowią osoby fizyczne, prowadzące działalność gospodarczą, wiodącym profilem jest również sektor transportu i gospodarki magazynowej, przetwórstwa przemysłowego oraz budownictwa. Wyjątkowe cechy i bogate elementy środowiska przyrodniczego i krajobrazu sprawiają, że przedstawiciele sektora prywatnego prowadzą działalność związaną z turystyką i gastronomią. Do terenów, gdzie działalność ta jest najliczniejsza, zaliczają się nadbrzeża zbiornika czorsztyńskiego w rejonie Kluszkowiec, Nadzamcze w Czorsztynie oraz część Pienin na wschód od Kątów. Na obszarze gminy funkcjonują gospodarstwa agroturystyczne.

Dla przykładu, w roku 2007 w gminie Czorsztyn działalność gospodarczą prowadziło 606 podmiotów, w tym wspomniane przez nas rodzaje: transport i gospodarka magazynowa – 215, budownictwo – 117, działalność związana z zakwaterowaniem i usługami – 68.

Turystyczny rozwój gminy wymuszał na samorządzie podjęcie wielotorowych działań zapewniających poprawę stanu infrastruktury drogowej, istniejących budynków użyteczności publicznej czy też infrastruktury rekreacyjnej.

W gminie od 2008 roku funkcjonuje Gminna Hala Sportowo-Widowiskowa w Maniowach o powierzchni użytkowej 3311,7 m² mieszczącej 420 miejsc siedzących. Obiekt posiada centralne boisko oraz dwa boczne boiska do gry w koszykówkę, siatkówkę, piłkę ręczną i tenisa ziemnego. Wyposażony jest w liny do wspinania, drabinki gimnastyczne, tablicę wyników z zegarem, dwie kotary grodzące siatki o wysokości 3 metrów, piłkochwyty na ściany szczytowe, piłkochwyt osłaniający widownię, zaplecze sanitarno-szatniowe. Przed budynkiem hali znajdują się parkingi dla użytkowników. W 2012 roku obok hali zostało oddane do użytku boisko „Orlik", a naprzeciw niej w 2019 roku powstał skatepark. Całość tworzy kompleksowe centrum rekreacji i aktywnego



Siedziba Urzędu Gminy, fot. Urząd Gminy Czorsztyn.

wypoczynku, doskonale uzupełniając bogatą ofertę turystyczną oraz rekreacyjną gminy.

Rokiem przełomowym pod względem dochodów w budżecie gminy Czorsztyn okazał się rok 2013. Wtedy też gmina ubiegała się m.in. o dofinansowanie inwestycji pn. „Termomodernizacja wraz z wymianą źródła ciepła na biomasową w budynku Zespołu Placówek Oświatowych w Sromowcach Niżnych", w ramach której przeprowadzono termomodernizację budynku Zespołu Placówek Oświatowych w Sromowcach Niżnych. W ramach projektu zmodernizowano istniejące pomieszczenia kotłowni olejowej na kotłownię biomasową wraz z magazynem opału, zamontowano kocioł na biomasę. Całkowity koszt zadania wyniósł 1 024 693,67 zł, wartość pozyskanego dofinansowania na tę inwestycję 858 579,62 zł, wielkość wkładu własnego 166 114,05 zł.

Do największych projektów realizowanych przez gminę należał także, zakończony w połowie 2015 roku, projekt pn. „Budowa centralnego systemu ciepłowniczego obiektów użyteczności publicznej gminy Czorsztyn, wykorzystującego odnawialne źródła energii". Projekt realizowany był w latach 2013–2015 w trybie „zaprojektuj i wybuduj", tzn. zakres projektu obejmował nie tylko roboty budowlano-montażowe, ale również prace projektowe. W jego ramach opracowano pełną dokumentację projektową oraz audyty energetyczne. Projekt polegał na kompleksowej modernizacji systemu ciepłowniczego obiektów użyteczności publicznej gminy Czorsztyn w miejscowości Maniowy (tj. Zespół Placówek Oświatowych – Szkoła Podstawowa i Gminne Publiczne Gimnazjum w Maniowach, budynek socjalny w Maniowach, hala sportowa w Maniowach, Urząd Gminy Czorsztyn w Maniowach, Samodzielny Publiczny Gminny Ośrodek Zdrowia w Maniowach, remiza OSP z Domem Kultury w Maniowach). Całkowity koszt zadania wyniósł 4 677 130,00 zł, wartość pozyskanego dofinansowania na tę inwestycję 3 932 510,16 zł, wielkość wkładu własnego 744 619,84 zł.

W poprzednim okresie finansowym, jak i w roku 2013 samorząd osiągnął



Gminna Hala Sportowo-Widowiskowa w Maniowach, fot. www.czorsztyn.pl.

znaczącą nadwyżkę operacyjną, czyli różnicę pomiędzy dochodami bieżącymi a wydatkami bieżącymi. W 2014 roku wyniosła ona 1 993 525,43 zł, natomiast w 2013 roku – aż 3 022 011 zł. Z powstałych nadwyżek spłacona została część kredytów i obligacji. Dług gminy zmniejszył się w 2014 roku o prawie 1,7 mln zł w stosunku do stanu z końca 2013 roku. W kolejnych latach skutecznie i konsekwentnie realizowano następne projekty unijne, a gmina Czorsztyn każdym z nich uzupełniała oferowaną bazę atrakcji turystycznych, stanowiących doskonałe dopełnienie unikatowych walorów krajobrazowych, jakie posiada.

W ubiegłym roku oddano do użytku największą atrakcję turystyczną, jaką jest ścieżka rowerowa wokół Jeziora Czorsztyńskiego. Budowa tej imponującej infrastruktury drogowej rozpoczęła się w 2018 roku, a prace budowlane zakończone zostały minionej jesieni. Otwarcie tej ponad 30-kilometrowej trasy rowerowej, której koszt robót budowlanych wyniósł 8 822 539,61 zł, zaplanowano na pierwszą połowę tego roku.

Samorząd wciąż ma wiele planów i pomysłów na najbliższy rozwój gminy. Jednak przyszłość gminy Czorsztyn zależy nie tylko od działań samorządu, ale również od samych mieszkańców, ich zaangażowania w sprawy gminy oraz chęci rozwoju. Wójt Gminy oraz Rada wykazują otwartą postawę na głos mieszkańców – ich problemy, potrzeby, aspiracje i ambicje. Wszystko to w celu zbudowania miejsca przyjaznego do codziennego życia, pracy oraz odpoczynku.

DĄBROWA TARNOWSKA



Gmina Dąbrowa Tarnowska jest gminą miejsko-wiejską, składającą się z miasta Dąbrowa Tarnowska, które jest stolicą powiatu dąbrowskiego oraz dwunastu sołectw: Brnik, Gruszów Mały, Gruszów Wielki, Laskówka Chorąska, Lipiny, Morzychna, Nieczajna Dolna, Nieczajna Górna, Smęgorzów, Sutków, Szarwark, Żelazówka. Powierzchnia gminy ogółem wynosi 11 589 ha, z czego miasto zajmuje 2307 ha. Ludność gminy na dzień 31 grudnia 2019 roku wynosiła 20 868, z czego 11 526 stanowili mieszkańcy Dąbrowy Tarnowskiej, a 9342 – mieszkańcy obszarów wiejskich.

Pierwsza historyczna wiadomość o istnieniu Dąbrowy pochodzi z dokumentu wystawionego w 1422 r. w Wiślicy przez Stanisława Ligęzę, w którym potwierdzał nadanie sołectwa „in villa nostra Dambrowa" Mikołajowi ze Złotej. Samego nadania dokonał ojciec Stanisława – Jan, i musiało nastąpić to przed 1419 r., w którym zmarł.

Prawa miejskie Dąbrowa uzyskała pod koniec XVII wieku za panowania króla Jana III Sobieskiego. Przyjmuje się, że mógł to być 1693 rok. Mniej więcej w tym samym czasie miasto stało się atrakcyjne dla mniejszości żydowskiej. W ciągu kolejnych dwóch wieków Żydzi współtworzyli historię miasta, które przed pierwszą wojną światową określane było jako typowy galicyjski sztetl.

Druga woja światowa zmieniła obraz miasta, a także drastycznie uszczupliła populację żydowską, która z czasem, wskutek niekorzystnych powojennych uwarunkowań, opuściła miasto. Największy eksodus Żydów, którzy przeżyli holokaust, miał miejsce w 1968 roku. Obecnie Dąbrowa Tarnowska jest dość jednolita etnicznie, a o dawnej obecności kultury żydowskiej świadczy znajdująca się w centralnej części miasta i wyremontowana w latach 2009–2012 synagoga chasydzka. Obecnie pełni ona funkcję Ośrodka Spotkania Kultur, gdzie zwiedzający mogą poznać różnorodność kulturową Powiśla Dąbrowskiego – tak w przeszłości, jak i w czasach współczesnych.

Po zakończeniu II wojny światowej Dąbrowa Tarnowska rozwijała się i funkcjonowała tak jak inne gminy miejsko-wiejskie o podobnej wielkości. Wznoszono budynki szkół, przedszkoli, banków, kościoła parafialnego, szpitala, biblioteki i kaplicy cmentarnej. Zmodernizowana została sieć handlowo-usługowa, a pod koniec lat 80. ubiegłego wieku powstał basen sezonowy. Nowe możliwości pojawiły się wraz z reformą samorządową 1990 roku. Dzięki działaniom samorządu miasto i gmina zostały zgazyfikowane, zbudowano wodociągi, oczyszczalnię ścieków i kanalizację.

Burmistrzowie Dąbrowy Tarnowskiej w latach 1990–2020:

- Mieczysław Pyrcz – 1990–1994,
- Stanisław Początek – 1994–2014,
- Krzysztof Kaczmarski – od 2014.

Przewodniczący Rady Miejskiej:

- I. Marian Wojtyto – 1990–1994,
- II. Jan Kądzielawa – 1994–1998,
- III. Marian Wojtyto / Józef Wróbel / Jerzy Streb – 1998–2002,
- IV. Marian Wojtyto – 2002–2006,
- V. Bogusława Serwicka – 2006–2010,
- VI. Władysław Knutelski – 2010–2014
- VII. Jacek Sarat – 2014–2018
- VIII. Dariusz Lizak – 2018–2019, Wiesław Mendys – od 2019.



Dąbrowa Tarnowska z lotu ptaka, fot. Tomasz Jagiełło.

Przebudowano ulice i chodniki. Powstały nowe budynki użyteczności publicznej, w tym szkoły, obiekty handlowe i sportowe.

Samorząd dba o zrównoważony rozwój miasta i gminy, przeznaczając średnio 15–20% budżetu na inwestycje. Ważne miejsce wśród inwestycji lokalnych zajmują inwestycje drogowe ułatwiające przemieszczanie się w obrębie miasta i gminy, gdyż w okolicy powstaje coraz więcej domów jednorodzinnych. Ważna jest także infrastruktura sportowa, na którą obecnie składa się kryta pływalnia, basen sezonowy, boiska typu „Orlik", Hala Sportowa im. Agaty-Mróz Olszewskiej, siłownie zewnętrzne. Obok hali i pływalni powstał w ostatniej dekadzie hotel Cristal Park z 60 miejscami noclegowymi, wybudowany przez prywatnego inwestora.

Dąbrowa Tarnowska umiejętnie wykorzystuje szansę, jaką stworzyło wejście Polski do UE i związany z nim dostęp do funduszy unijnych. Z ich wykorzystaniem rozpoczęto w 2008 roku rewitalizację miasta, w ramach której wybudowano na osiedlu Westerplatte kompleks boisk sportowych ze sztuczną nawierzchnią, zmodernizowano ulice, chodniki, wybudowano dodatkowe miejsca parkingowe, a także zmodernizowano bibliotekę. Dotacje unijne wykorzystywane były także przy dużych projektach konserwatorskich, takich jak renowacja synagogi chasydzkiej, a także przy budowie nowych obiektów użyteczności publicznej, takich jak aktualna siedziba Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej i Wsparcia Rodziny oraz pełnowymiarowa Hala Sportowa im. Agaty Mróz-Olszewskiej.

Na uwagę zasługują prowadzone przez samorząd gminny działania w zakresie polityki prorodzinnej i senioralnej. Zaliczyć do nich należy utworzenie Żłobka Samorządowego „Perełka" i Dziennego Domu „Senior +" oraz Klubów „Senior+", gdzie przebywać mogą osoby w podeszłym wieku, wspólnie spędzając czas i rozwijając swoje zainteresowania. Placówki te powstały w latach 2016–2020.

Gmina dysponuje kilkunastoma hektarami obszaru inwestycyjnego, które tworzą Specjalną Strefę Ekonomiczną w miejscowości Morzychna. Ponadto gmina posiada również „Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego", które jako dokument strategiczny określa politykę przestrzenną gminy. Studium stanowi raport o stanie istniejącym i o warunkach rozwoju oraz nakreśla kierunki zagospodarowania przestrzennego. Umożliwia to szybsze uzyskanie pozwoleń na budowę. Dodatkowo gmina posiada tereny przygotowane dla działań deweloperów.

Gmina Dąbrowa Tarnowska przyjęła w listopadzie 2016 roku „Plan Gospodarki Niskoemisyjnej", zakładający odpowiednie planowanie energetyczne, zapewniające bezpieczne i stałe dostarczanie energii mieszkańcom oraz jednoczesne dążenie do minimalizacji niekorzystnego oddziaływania procesów wytwarzania i zużycia energii na obszarze miasta i gminy na środowisko. Podjęła liczne działania zmierzające do ograniczenia tzw. niskiej emisji. W ramach działań wspierających energooszczędność i ochronę środowiska zlikwidowano przestarzałą kotłownię miejską, którą zastąpiły nowoczesne kotłownie indywidualne w szesnastu osiedlowych blokach mieszkalnych oraz budynkach użyteczności publicznej: dwóch szkołach podstawowych, Miejskiej Bibliotece Publicznej, Urzędzie Miejskim oraz budynku mieszczącym m.in. Dzienny Dom „Senior+". Rozwiązania te, na które zarówno gmina, jak i spółdzielnia mieszkaniowa pozyskały umarzalne pożyczki z Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, doprowadziły do znacznej redukcji niskiej emisji w centralnej części miasta oraz obniżenia kosztów ogrzewania.

Dąbrowa Tarnowska to miejsce, które warto odwiedzić dla jego zabytków, takich jak Brama Lubomirskich z początku XVII wieku oraz kościół pw. Wszystkich Świętych, również z XVII wieku, który znajduje się na małopolskim Szlaku Architektury Drewnianej. Bardzo okazale prezentuje się wspomniana już wcześniej synagoga chasydzka, która zlokalizowana jest bardzo blisko dąbrowskiego rynku, również posiadającego swój niepowtarzalny urok.

Przybywając do Dąbrowy Tarnowskiej warto skorzystać także z oferty kulturalnej i infrastruktury sportowo-rekreacyjnej. Miasto posiada nowoczesne kino cyfrowe 3D, działające w ramach Dąbrowskiego Domu Kultury. Osoby lubiące aktywny styl życia mogą skorzystać z kompleksu basenowego, ogólnodostępnych boisk sportowych oraz siłowni zewnętrznych, z których jedną umieszczono przy krytej pływalni, a drugą w malowniczym parku miejskim.



Ośrodek Spotkań Kultur w Dąbrowie Tarnowskiej, fot. Urząd Miejski w Dąbrowie Tarnowskiej.

Każdy czas jest właściwy, by zawitać do naszej miejscowości, ale szczególnie atrakcyjny w samym mieście jest miesiąc lipiec. Wtedy odbywają się „Dni Dąbrowy", które już od lat prowadzone są w formule spotkania kultur. Mieszkańcy miasta oraz goście mają wtedy okazję lepszego poznania folkloru – tak lokalnego, jak i prezentowanego przez zaproszone zespoły muzyczne. Koncerty „Dni Dąbrowy" nie ograniczają się do muzyki ludowej czy biesiadnej. Każdego roku w lipcu odbywa się także noc bluesowa, a występ znanego w całym kraju i lubianego zespołu muzycznego zawsze stanowi zwieńczenie „Dni Dąbrowy". W Dąbrowie Tarnowskiej koncertowały już takie gwiazdy krajowego i światowego formatu, jak: śp. Kora, Wilki, Łzy, Małgorzata Ostrowska, bracia Golec, Feel czy Sławomir.

Miasto posiada dogodne połączenia komunikacyjne północ–południe, w niedalekiej odległości autostradę A4 oraz nowo wybudowaną obwodnicę. Miłośnicy bardziej rustykalnego stylu życiu mogą znaleźć dla siebie wiele atrakcji na terenach wiejskich, zwłaszcza we wrześniu – wtedy odbywają się dożynki wiejskie we wszystkich sołectwach gminy. Na szczególną uwagę zasługuje powiązane z dożynkami Święto Ziemniaka, które rokrocznie odbywa się w Smęgorzowie, organizowane przez Stowarzyszenie Kobiet Wsi Smęgorzów. Jest to popularna lokalnie i ponadlokalnie impreza plenerowa, która wspierana jest środkami finansowymi Województwa Małopolskiego.

DĘBNO



Gmina Dębno leży w województwie małopolskim wzdłuż drogi krajowej nr 4, w odległości 50 km od Krakowa i 20 km od Tarnowa. Jest jedną z siedmiu gmin powiatu brzeskiego, jej obszar wynosi 81 km². W skład gminy wchodzi trzynaście miejscowości: Dębno i Wola Dębińska (tu znajduje się centrum administracyjne), Biadoliny Szlacheckie, Doły, Jastew, Jaworsko, Łoniowa, Łysa Góra, Maszkienice, Niedźwiedza, Perła, Porąbka Uszewska i Sufczyn. Przecinająca gminę droga krajowa nr 94 to średniowieczny trakt z Krakowa na Ruś.

W 1990 roku gmina Dębno miała charakter wiejski. Obecnie doszło do zmian i na przestrzeni ostatniego 10-lecia został zauważony coraz silniejszy trend migracyjny z miasta na wieś oraz rozwój osiedli mieszkaniowych o charakterze podmiejskim. Trend ten związany jest z rozwojem jednoosobowych firm. Na terenie gminy coraz bardziej popularna staje się zabudowa szeregowa.

Rok 1990

Budżet gminy Dębno na dzień 31 grudnia 1990 roku wynosił 8 565 395 złotych. Gmina miała charakter rolniczy. Na jej terenie prężnie rozwijało się przetwórstwo rolno-spożywcze na bazie miejscowego zaplecza surowcowego: porzeczki, wiśnie, aronie, maliny, truskawki, jabłka. W 1990 roku w gminie funkcjonowały 83 firmy.

Jeśli chodzi o największe problemy w roku 1990, to dotyczyły one finansowania szkół – brak było środków zapewniających podstawowe funkcjonowanie jednostek oświatowych, należących wówczas do kuratorium oświaty.

W 1990 roku wybrano Radę Gminy liczącą 22 radnych. Frekwencja wyborcza wyniosła 42,27%. Najlepszy wynik, około 53%, uzyskały Komitety Obywatelskie „Solidarność".

Rok 2020

Gmina Dębno liczy 13 943 mieszkańców, jej budżet wynosi 63 837 538,01 zł. Budżet w przeliczeniu na mieszkańca w 2020 roku to 1019,00 zł. Rolnictwo jest nadal jednym z głównych trendów, jaki się utrzymuje na terenie gminy, jest to jednak rolnictwo wyspecjalizowane i ukierunkowane, np. sadownictwo – drzewa owocowe: jabłonie i wiśnie. Coraz większe znaczenie mają mikro- i małe przedsiębiorstwa.

Wszystkie sołectwa gminy na przestrzeni lat 1990–2020 zgazyfikowano, w trzynastu sołectwach są wodociągi komunalne. Częściowo skanalizowano wsie Maszkienice, Wola Dębińska, Sufczyn, Dębno, Jastew, Łysa Góra i Porąbka Uszewska.

W roku 2017 w rejestrze REGON zarejestrowanych było 947 podmiotów gospodarki narodowej, z czego 769 stanowiły osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą. Wśród osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą najczęściej deklarowanymi rodzajami aktywności są: budownictwo, handel hurtowy i detaliczny oraz naprawa pojazdów mechanicznych.

Wójtowie Gminy Dębno w latach 1990–2020:

Maria Okrzesa – 1990–2002,
Grzegorz Brach – 2002–2014,
Wiesław Kozłowski – 2014–2020.

Przewodniczący Rady Gminy:

Bogusław Chrapusta – 1990–1994,
Franciszek Pilch – 1994–2001,
Stanisław Pierzga – 2001–2014,
Piotr Matura – 2014–2020.



Urząd Gminy Dębno w 1990 roku, fot. archiwum UG Dębno.

Problemami w zakresie edukacji są: niska subwencja na ucznia, brak subwencji na przedszkola dla dzieci w wieku 3–5 lat oraz zmniejszenie liczby uczniów ze względów demograficznych.

Główne atrakcje gminy Dębno

Zamek w Dębnie to perła polskiej architektury z czasów późnego gotyku, który przetrwał do dnia dzisiejszego w stanie niemal niezmienionym. W zamku mieści się obecnie oddział tarnowskiego Muzeum Okręgowego.

Izba Pamięci Wsi w Łoniowej zlokalizowana jest w remizie Ochotniczej Straży Pożarnej, istniejącej od 1906 roku. Prezentowane są na niej pamiątki strażackie oraz przedmioty użytkowane dawniej przez mieszkańców wsi.

Izba Pamięci w Łysej Górze prezentuje działalność Spółdzielni Wyrobów Ceramicznych „Kamionka", powstałej w latach czterdziestych XX wieku z inicjatywy dr. Franciszka Mleczko – działacza ludowego i posła na sejm.

Gmina położona jest na granicy dwóch krain geograficznych: Przedgórza Karpackiego i Kotliny Sandomierskiej. Z południa na północ przecina ją potok Niedźwiedź, mający swe źródło we wsi Niedźwiedza, a ujście do Uszwicy w Maszkienicach.

Zróżnicowane i urozmaicone ukształtowanie terenu powoduje, że od kilkunastu lat coraz bardziej widoczne są turystyczne walory gminy. W kilku wsiach powstało ponad dwadzieścia gospodarstw agroturystycznych. Oprócz wspomnianego zamku w Dębnie warto zobaczyć także późnogotycki dębiński kościół parafialny pod wezwaniem św. Małgorzaty z przełomu XV i XVI wieku, neogotycki kościół św. Andrzeja w Porąbce Uszewskiej wzniesiony w początkach XX wieku oraz kamienną kaplicę-grotę Najświętszej Panny Marii z Lourdes, także w Porąbce Uszewskiej.

Na terenie gminy znajdują się jeszcze dwa inne zabytkowe kościoły, dwór ziemiański z początków XX wieku, osiemnastowieczny spichlerz, drewniane chaty i towarzyszące im zabudowania gospodarcze z drugiej połowy XIX i początków XX wieku, stare cmentarze oraz kapliczki i kamienne figury przydrożne, z których najstarsza powstała w połowie XVIII wieku.

Kultura

Co roku w czerwcu odbywa się międzynarodowy Turniej Rycerski na Zamku w Dębnie. Liczba jego uczestników sięga dwudziestu tysięcy. Rycerstwo z kraju i z zagranicy w lśniących zbrojach i w pełnym rynsztunku bojowym, pokazy kaskaderskie, bitwy, turniej łuczniczy i armatnie salwy, a w finale fajerwerki – to tylko część atrakcji, jakie od 1995 roku czekają na widownię z całego kraju.

Także co roku, w czerwcu, odbywa się święto wsi Łoniowej, czyli Łopołka, którego inicjatorem jest Stowarzyszenie Folklorystyczne „Łoniowiacy". Nazwa imprezy wywodzi się od łopołki – kosza wyplatanego z łyka dębowego. Imprezie towarzyszy jarmark tradycyjnych wyrobów oraz występy artystycznymi zespołów regionalnych.

Dębińskie Centrum Kultury sprawuje pieczę nad bibliotekami publicznymi w Dębnie, Łysej Górze, Maszkienicach, Sufczynie i Porąbce Uszewskiej, Zespołem Pieśni i Tańca „Mali Łoniowiacy", Zespołem Pieśni i Tańca „Łoniowiacy", Zespołem Regionalnym „Mali Łysogórzanie", Zespołem Pieśni i Tańca „Maszkieniczanie", Zespołem Regionalnym „Porąbcoki", Zespołem Śpiewaczym „Niedźwiedzoki", Kapelą Ludową, Orkiestrą Dętą w Łysej Górze oraz zespołem wokalno-instrumentalnym. Oferta kulturalno-edukacyjna Dębińskiego Centrum Kultury obejmuje różnorodne formy zajęć dla dzieci, młodzieży i dorosłych, a także szereg cyklicznych imprez kulturalnych. Są to między innymi: Przegląd Dziecięcych Zespołów Folklorystycznych Regionu Krakowskiego „Krakowiaczek", Biesiada Agroturystyczna w Porąbce Uszewskiej, Dożynki Gminne oraz Międzynarodowy Turniej Rycerski „O złoty warkocz Tarłówny".

Największa zmiana

W latach 90. podjęto działania w kierunku budowy kanalizacji w miejscowościach Łysa Góra, Wola Dębińska, Maszkienice, Porąbka Uszewska, Dębno, Jastew i Sufczyn – wraz z kanalizacją powstawały oczyszczalnie ścieków. Dziś gmina Dębno przoduje na tle innych jeśli chodzi o rozwój kanalizacji i oczyszczalni, od kilku lat systematycznie prowadzi politykę nastawioną na ekologię i ochronę środowiska oraz pomaga mieszkańcom w zakresie wymiany niskosprawnych źródeł ciepła na nowoczesne kotły węglowe oraz wymiany przestarzałych kotłów węglowych na nowoczesne źródła zasilane gazem i biomasą. Gmina udziela dotacji na budowę przydomowych oczyszczalni ścieków oraz utylizację azbestu.



Budynek Urzędu Gminy obecnie, fot. UG Dębno.

DOBCZYCE

Gmina i Miasto Dobczyce na przestrzeni ostatnich trzydziestu lat zmieniła się nie do poznania. To prawdziwa przemiana w sferze infrastrukturalnej, kulturalnej i społecznej. Było to możliwe dzięki mądrej i konsekwentnej polityce, odważnym decyzjom burmistrzów Gminy i Miasta Dobczyce, tj. Marcinowi Pawlakowi (był burmistrzem prawie 21 lat), Leszkowi Soboniowi, Pawłowi Machnickiemu i Tomaszowi Susiowi, a także wykorzystaniu możliwości, jakie dawała nam Unia Europejska. Uzyskane dotacje unijne, rządowe i angażowanie własnych środków gminy pozwoliły zrealizować ważne inwestycje i realizować zadania, których oczekiwali mieszkańcy.

Z początku funkcjonowania samorządu była to przede wszystkim aktywność obywatelskich komitetów budowy gazociągów, wodociągów, telefonów, dróg, potem przyszła kolej na strażnice OSP i obiekty sportowe, głównie na wsiach. Z biegiem czasu sołectwa zaczęły dorównywać poziomem rozwoju miastu Dobczyce, a często nawet go przewyższały. Rozsądność działań polegała na wspieraniu oddolnych inicjatyw zarówno finansowo, jak i organizacyjnie, a zaangażowanie mieszkańców gwarantowało, że wybudowane obiekty będą spełniać swoją rolę, zgodnie z ich wizją społeczną.

W pierwszych dwóch kadencjach strategia rozwoju gminy opierała się na tworzeniu fundamentów dla rozwoju gospodarczego. I tak w latach 90. powstała jedna z pierwszych stref przemysłowych w Małopolsce. Proces jej tworzenia przebiegał mozolnie – wymagał kupowania działek, ich scalania, a później zdobywania funduszy na uzbrojenie terenu, powstanie dróg i chodników, rozbudowę i modernizację oczyszczalni ścieków. Strefa przemysłowa była odpowiedzią na bezrobocie, które w tym okresie było wysokie. Miała zagwarantować miejsca pracy, a także wprowadzić stabilizację ekonomiczną. Jej utworzenie było niewątpliwie ogromnym sukcesem gminy Dobczyce. W strefie, która działa do dziś zlokalizowało się kilkanaście firm, a wśród nich takie zakłady jak Wawel S.A., Alpha, Larkis czy ES-System NT. Miejsca pracy – a powstało ich około 1500 – gwarantowały zatrudnienie, z czego korzystają do dziś nie tylko mieszkańcy gminy Dobczyce, ale także okolicznych gmin i Krakowa.

Kolejne lata przynosiły dalsze zmiany, modernizację centrum miasta, obiektów kulturalnych i oświatowych. Wybudowano nowe szkoły w Stadnikach i Brzączowicach, zmodernizowano wiele budynków szkół i przedszkoli. W 2019 roku oddano do użytku Przedszkole Samorządowe nr 3 w Dobczycach. Obecnie budowana jest szkoła podstawowa w Dziekanowicach, która ma zastąpić stary budynek zlokalizowany na osuwisku. W 2019 roku, by pomieścić uczniów szkoły, zakończona została inwestycja rozbudowy budynku szkolnego w Brzączowicach.

Burmistrzowie Dobczyc w latach 1990–2020:

- Marcin Pawlak – 1990–1998 oraz 2002–2015,
- Leszek Soboń – 1998–2002,
- Paweł Machnicki – 2015–2018,
- Tomasz Suś – od 2018.

Przewodniczący Rady Miejskiej:

- Stanisław Baran – 1990–1994,
- Paweł Machnicki – 1994–1998,
- Leszek Kośmider – 1998–2002,
- Tadeusz Bochnia – 2002–2018,
- Małgorzata Jakubowska – od 2018.

Dużym wyzwaniem była przed laty budowa Regionalnego Centrum Oświatowo-Sportowego w Dobczycach. Była to inwestycja konieczna, gdyż brakowało siedziby dla gimnazjum – szkoły, która miała powstać po reformie oświaty. W fatalnych warunkach funkcjonował też dom kultury, brakowało miejsca dla realizacji aktywności artystycznej i społecznej mieszkańców i organizacji pozarządowych. Nowatorski i początkowo budzący kontrowersje pomysł połączenia pod jednym dachem funkcji gimnazjum, domu kultury, szkoły muzycznej, biblioteki publicznej, kawiarni, stołówki, hali sportowej, foyer wystawienniczego i sali konferencyjnej przynosi dzisiaj wyjątkowe korzyści, polegające na integracji środowisk, współpracy instytucji oraz tworzeniu spójnej, kompleksowej i atrakcyjnej oferty edukacyjnej, sportowej, kulturalnej i socjalnej. Centrum stało się ośrodkiem życia kulturalnego gminy Dobczyce. To tu odbywają się różnego rodzaju wydarzenia – od koncertów, spektakli, wystaw, gal, festiwali, po różnego rodzaju krajowe i regionalne zawody i pokazy sportowe, m.in. w gimnastyce sportowej i artystycznej, par turniejowych itp. Znane są już szerokim odbiorcom ogólnopolskie i regionalne wydarzenia biegowe i kolarskie, takie jak „Bieg o Złotą Kózkę" czy Majka Days z udziałem brązowego medalisty z Rio Rafała Majki.



Regionalne Centrum Oświatowo-Sportowe im. Burmistrza Marcina Pawlaka, fot. facebook.

Różnorodność wydarzeń jest możliwa zarówno dzięki dużej aktywności mieszkańców (na terenie gminy działa ponad 50 stowarzyszeń), jak też odpowiedniemu klimatowi do działania stworzonemu przez samorząd gminny. Wspólne działania zostały docenione – gmina Dobczyce w 2020 roku została laureatem III miejsca „Wektorów Współpracy".

Ważnym kierunkiem w rozwoju samorządności było zadbanie o cenne dziedzictwo kulturowe naszego regionu. Skansen Drewnianego Budownictwa Ludowego oraz mury obronne wraz z basztą na Starym Mieście zostały zrekonstruowane i odnowione. Obecnie stanowią jedno z piękniejszych miejsc widokowych w mieście. Skansen prócz odnowy i za-



Tak w 1990 roku wyglądało miejsce, na którym powstała później Strefa Przemysłowa, fot. Urząd Miejski w Dobczycach.

bezpieczenia zabytkowych przedmiotów zmienił też ekspozycję, wprowadzając interaktywne elementy i stworzył niepowtarzalne miejsce, w którym zachowane są tradycje i kultura regionu.

Kolejnym kierunkiem strategicznym w rozwoju gminy Dobczyce były i są działania związane z rozwojem rekreacji. Na terenie gminy położona jest większa część zbiornika wody pitnej dla Krakowa oraz zapora wodna na Rabie. Otwarcie na rekreację Jeziora Dobczyckiego, stanowiącego rezerwuar wody pitnej dla Krakowa i Dobczyc, w trosce o bezpieczeństwo mieszkańców nie jest możliwe. W ostatnim dziesięcioleciu poczyniono jednak kroki, by móc korzystać z walorów krajobrazowych zbiornika: usunięto ogrodzenie, aby można było spacerować wzdłuż brzegów jeziora, utworzono trakty piesze, otwarto koronę zapory, budowana jest kładka łączące Wzgórze Zamkowe z koroną zapory. Bardzo istotnym posunięciem było uruchomienie, w okresie od wiosny do jesieni, przez Regionalny Zarząd Gospodarki Wodnej oraz Miejskie Przedsiębiorstwo Wodociągów i Kanalizacji w Krakowie przy współpracy gminy Dobczyce, regularnych rejsów edukacyjnych po Jeziorze Dobczyckim. Jest to obecnie jedyna możliwość skorzystania z tego jeziora. Powstał również, w oparciu o dofinansowanie unijne, park miejski z kortami do gry w tenisa ziemnego, placami zabaw, siłownią i miejscem do spacerów.

Gmina Dobczyce zyskała wiele, otwierając się w latach 90. na Europę. Doświadczenia i rozwiązania naszych zachodnich partnerów były niejednokrotnie inspiracją do wprowadzenia zmian w naszym mieście. Od 26 lat prężnie na różnych polach rozwija się współpraca z miastem partnerskim Versmold, leżącym w Północnej Nadrenii-Westfalii w Niemczech. Gmina Dobczyce od 24 lat współpracuje też z miastem partnerskim Šarišske Michaľany w okręgu preszowskim na Słowacji. W 2019 roku podpisana została kolejna umowa, tym razem z nadmorską gminą Ustka, dzięki której dzieci szkolne będą mogły uczestniczyć w obustronnych wymianach szkolnych z korzyścią kulturalną i ekonomiczną dla obydwu stron.

Potwierdzeniem szybkiego rozwoju Gminy i Miasta Dobczyce i sięgania po więcej były i są wysokie lokaty Dobczyc w rankingach gmin. Gmina zdobywała wysokie miejsca w ogólnopolskich rankingach samorządów Rzeczpospolitej, w Koronach Małopolski, Teraz Polska. W roku 2019 gmina Dobczyce została Liderem Powiatu Myślenickiego, plasując się jednocześnie w ścisłej dwudziestce gmin Małopolski (20. miejsce), zajęła 8. miejsce w kategorii gmin miejsko-wiejskich i 1. miejsce wśród gmin powiatu myślenickiego.



Strefa Przemysłowa w 2020 roku, fot. Jacek Rapacz

DOBRA



Gmina Dobra jest gminą wiejską, położoną w województwie małopolskim, w powiecie limanowskim. Jej powierzchnia wynosi 109,5 km². Pod względem wewnętrznego podziału administracyjnego dzieli się na jedenaście sołectw. Liczba mieszkańców – 10 046 osób (stan na dzień 31 grudnia 2019 roku). O istnieniu Dobrej dowiadujemy się z dokumentu z 1361 roku, dlatego też w 2011 roku gmina świętowała Jubileusz 650-lecia. Obchody Jubileuszu były wyjątkowym wydarzeniem dla mieszkańców i okazją do przypomnienia lokalnej przeszłości oraz szerszego przedstawienia młodemu pokoleniu historii i tradycji kulturowych, a także ukazania obecnych osiągnięć gminy.

Bardzo duży potencjał gminy Dobra tkwi w jej walorach przyrodniczo-krajobrazowych. Pod względem geograficznym gmina leży w sercu Beskidu Wyspowego. Usytuowana jest pomiędzy górami: Ćwilin, Łopień, Śnieżnica i Mogielica (najwyższy szczyt Beskidu Wyspowego). Obecnie przez obszar gminy przebiega sześć górskich szlaków turystycznych. Na terenie gminy corocznie, od 2010 roku, w ramach akcji „Odkryj Beskid Wyspowy" – której jednym z inicjatorów jest gmina Dobra – organizowane są złazy turystyczne, polegające na zdobywaniu poszczególnych szczytów górskich Beskidu Wyspowego w zorganizowanej grupie z przewodnikiem.

W aspekcie historycznym, najważniejszym miejscem na terenie gminy Dobra jest obecna Szkoła Podstawowa w Stróży, gdzie w 1913 roku powstała pierwsza na ziemiach polskich Oficerska Szkoła Strzelecka. Stanowiła ona zaplecze kadrowe dla przyszłych Legionów Polskich, a jednym z jej inicjatorów i wykładowców był Józef Piłsudski. W Stróży 9 grudnia 2017 roku Prezydent Rzeczpospolitej Polskiej Andrzej Duda, podczas Ogólnopolskiej Inauguracji Jubileuszu Obchodów 100-lecia Odzyskania Niepodległości przez Polskę, odsłonił tablicę upamiętniającą to wydarzenie. Gmina Dobra jest miejscem, w którym kultura i tradycja odgrywa szczególną rolę w życiu mieszkańców. Na terenie gminy działają dwa ugrupowania z ponad 50-letnią tradycją: Zespół Regionalny „Jurkowianie" oraz Orkiestra Ochotniczej Straży Pożarnej w Dobrej. W 2016 roku powstał również Dziecięcy Zespół Regionalny, a w 2017 roku – Zespół Ludowy „Skrzydlanie".

W okresie letnim, od 2010 roku, dla koneserów muzyki klasycznej organizowane są Letnie Koncerty Kameralne. Miejscem koncertów jest zabytkowa świątynia pw. Świętych Apostołów Szymona i Judy Tadeusza w Dobrej, która wpisana jest do wojewódzkiego rejestru zabytków i znajduje się na trasie Szlaku Architektury Drewnianej. Mieszkańcy Dobrej pielęgnują także unikatową na skalę kraju tradycję „Dziadów Śmiguśnych". Jest to wydarzenie odbywające się w nocy z Niedzieli Wielkanocnej na Poniedziałek Wielkanoc-

Wójtowie Gminy Dobra w latach 1990–2020:

- 1990–1995 – Aleksander Szyrszeń (Pan Aleksander zmarł w styczniu 1995 r.),
- Stanisław Olesiak – 1995–2002,
- Benedykt Węgrzyn – od 2002.

Przewodniczący Rady Gminy:

- Lucjan Naściszewski – 1990–1994,
- Jan Drożdż – 1994– 2002,
- Jan Palki – 2002 –2006,
- Krzysztof Smaga – 2006–2010,
- Jan Palki – od 2010.



Centrum Dobrej przed remontem, fot. Urząd Gminy Dobra.

Jednym z głównych priorytetów gminy Dobra jest gospodarka wodno-ściekowa. Wykorzystując wszelką możliwość dofinansowania inwestycji ze środków unijnych oraz Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, udało się dotychczas zrealizować kilka etapów rozbudowy systemu. Opracowano dokumentacje projektowe i uzyskano pozwolenia na budowę ujęć wody, zbiorników wyrównawczych, rozbudowę oczyszczalni oraz budowę sieci wodociągowych i kanalizacyjnych. Obecnie gmina Dobra posiada ponad 95-kilometrową długość sieci wodociągowej oraz około 50 kilometrów sieci kanalizacyjnej.

ny, w trakcie którego część mieszkańców ubiera się w słomę i obchodzi okoliczne domostwa na pamiątkę uciekających z niewoli tatarskiej jeńców, którzy chowali się po lasach i dla ochrony przed zimnem owijali się słomą, a schronienie znaleźli właśnie w gminie Dobra.

Jednym ze znaczących osiągnięć gminy w zakresie edukacji było utworzenie w 2012 roku Szkoły Muzycznej I stopnia w Dobrej. Wychodząc naprzeciw młodemu pokoleniu wybudowano w gminie pięć boisk wielofunkcyjnych ze sztuczną nawierzchnią, dwa pełnowymiarowe boiska z trawiastą nawierzchnią, boisko sportowe Orlik 2012 oraz trzy hale sportowe przy szkołach, które są ogólnodostępne.

Gmina Dobra jest także rejonem zachowawczym pszczół rasy *carnica* linii Dobra. Pszczoła linii Dobra jest unikatowa w skali kraju, a w świecie pszczelarskim jest już rozpoznawalną, odporną na choroby i czynniki środowiskowe pszczołą kojarzoną z górami – tzw. „dobrą pszczołą z Dobrej". Miód spadziowy z Beskidu Wyspowego w październiku 2017 r. został wpisany na Listę Produktów Tradycyjnych Województwa Małopolskiego.

Gmina realizuje również zadania związane z obniżeniem poziomu niskiej emisji poprzez projekty dotyczące wymiany kotłów. Ich bezpośrednim celem jest umożliwienie mieszkańcom wymiany nieefektywnych źródeł ciepła na nowe, ekologiczne, spełniające odpowiednie normy piece. Na przestrzeni ostatnich lat udało się także doprowadzić do sytuacji, że w 40% budynków całej gminy są zamontowane urządzenia solarne. Sukcesywnie realizowana jest również modernizacja sieci



Centrum Dobrej obecnie, fot. Urząd Gminy Dobra.

dróg gminnych, a także konserwacja zabytkowych obiektów.

Ważnym osiągnięciem gminy Dobra było stworzenie obiektu wielofunkcyjnego, będącego obecnie siedzibą Urzędu Gminy, który łączy w sobie funkcje administracyjne, społeczne i służące aktywizacji mieszkańców. Potencjał tego miejsca buduje przewagę konkurencyjną gminy oraz otwiera możliwość realizacji różnych funkcji społeczno-gospodarczych.



Budynek Urzędu Gminy Dobra na początku lat dziewięćdziesiątych, fot. J. Krzysztofiak.



Budynek Urzędu Gminy Dobra dziś, fot. Archiwum UG Dobra.

GDÓW



Gmina Gdów położona jest w środkowej części województwa małopolskiego, w powiecie wielickim, około 30 kilometrów na południe od Krakowa, na przecięciu szlaków komunikacyjnych Myślenice-Bochnia oraz Wieliczka-Tymowa, w malowniczej dolinie rzeki Raby. Na terenie gminy mamy 29 miejscowości, w których zameldowanych jest ponad 18 tys. mieszkańców (stanowi to około 15% ogółu ludności powiatu wielickiego). **Warto dodać, że występuje tu dodatnie saldo migracji i dodatni przyrost naturalny, co świadczy o atrakcyjności tego terenu i otwartości mieszkańców i władz samorządowych.**

Do mocnych stron oraz atutów gminy Gdów z pewnością należą:

- położenie geograficzne i komunikacyjne (położenie w dolinie Raby, urozmaicona rzeźba terenu, bliskość Wieliczki i Krakowa, rozbudowana sieć dróg i bliskość autostrady A4);
- stan środowiska przyrodniczego (bogata szata roślinna i świat zwierząt, rzeka Raba przepływająca przez 12 miejscowości, dobrze rozwinięty system wód podziemnych, czyste powietrze);
- bardzo rozwinięta infrastruktura społeczna (dwa przedszkola samorządowe, jedenaście szkół podstawowych, szkoła muzyczna I stopnia, Centrum Kultury w Gdowie oraz świetlice, Gminna Biblioteka Publiczna wraz z filiami, dwa kompleksy sportowe Orlik, aktywnie działające koła gospodyń wiejskich oraz strażacy);
- potencjał ekonomiczny (stały wzrost liczby podmiotów gospodarczych, Specjalna Strefa Ekonomiczna Krakowskiego Parku Technologicznego – Podstrefa Gdów, atrakcyjne tereny inwestycyjne pod budownictwo mieszkaniowe i przemysł lekki);
- potencjał turystyczny (rzeka Raba i wykorzystanie jej w celach wypoczynkowych i rekreacyjnych, Park Przygody i Rozrywki, hotele, pensjonaty, gospodarstwa agroturystyczne, baza gastronomiczna, pomniki, kopce historyczne, dwory, skanseny i kościoły).

Do największych osiągnięć ostatnich lat można zaliczyć m.in. powstanie przestronnego Przedszkola Samorządowego w Gdowie, budowę dwóch kompleksów sportowych Orlik, budowę hali sportowo-widowiskowej przy budynku dawnego gimnazjum, powstanie obwodnicy Gdowa i nowego mostu na rzece Rabie, rozpoczęcie zagospodarowania terenów nad Rabą na cele rekreacyjne, modernizację placu targowego i utworzenie targowiska produktów lokalnych „Mój Rynek", rozbudowę oczyszczalni ścieków oraz sieci kanalizacji sanitarnej, projekty związane z cyfryzacją gminy.

Priorytetem dla gminy Gdów na najbliższe lata są dalsze działania związane z rozwojem turystyki na naszym terenie. Znajdują się tu obszary wprost idealne dla turystów preferujących aktywny wypoczynek. Bardzo atrakcyjne miejsca położone w niewielkiej odległości od Raby, urozmaicona rzeźba terenu, urokliwe po-

Wójtowie Gminy Gdów w latach 1990–2020:

- Tadeusz Witkowski – 1990–1998,
- Jadwiga Kasprzyk – 1998–2002,
- Zbigniew Wojas – od 2002.

Przewodniczący Rady Gminy Gdów

- Jan Migdał – 1990–1998,
- Mieczysław Kursa – 1998–2002,
- Cecylia Ciężarek – 2002–2006,
- Tadeusz Ciężarek – od 2006.

lany i lasy, akweny wodne dla miłośników wędkarstwa, ścieżki piesze i rowerowe zachęcają do wypoczynku i korzystania z bogatej oferty.

Dobrze rozwinięta baza noclegowa i gastronomiczna oferująca wyśmienitą kuchnię gwarantuje wysoki poziom usług wszystkim spragnionym kontaktu z naturą. Urozmaiceniem pobytu w gminie Gdów będzie niewątpliwie możliwość wzięcia udziału w licznych imprezach przygotowywanych cyklicznie z myślą o turystach i mieszkańcach.



Przed budową obwodnicy Gdowa, fot. Urząd Gminy Gdów.

Obwodnica Gdowa, fot. Urząd Gminy Gdów.



Dobry dojazd z Krakowa, czyste powietrze, piękne widoki i bogate zaplecze agroturystyczne sprawiają, że nasza gmina to wyjątkowe miejsce nie tylko do spędzenia urlopu, weekendu czy choćby popołudnia, ale też do znalezienia przystani życia. Z dala od zgiełku miast, obcując w ciszy z naturą, podziwiając krajobrazy można oderwać się od codziennych spraw i po prostu wypocząć. Pobyt w gminie Gdów to doskonały sposób na nudę i urozmaicenie wolnego czasu. Wędrowcy mogą tutaj liczyć na wyjątkową gościnność mieszkańców oraz przepiękne krajobrazy. Jeśli więc szukacie spokoju i wytchnienia, pragniecie odkryć czar Beskidu Wyspowego – zapraszam do gminy Gdów, wyjątkowego miejsca, określanego coraz częściej mianem: Beskidzkie Wrota. Do zobaczenia!

Wójt Gminy Gdów
Zbigniew Wojas



GNOJNIK



Gmina Gnojnik leży w województwie małopolskim, w powiecie brzeskim. Od północy sąsiaduje z miastem i gminą Brzesko, od wschodu z gminą Dębno, od południa z gminą Czchów, zaś od zachodu z leżącą już w powiecie bocheńskim gminą Nowy Wiśnicz. Zajmuje obszar 55 km² (dokładnie: 5489 ha). Obejmuje wschodnią część krainy geograficznej zwanej Pogórzem Wiśnickim. Krajobraz gminy tworzą dwa zasadnicze elementy: dolina rzeki Uszwicy, nad którą położone są Uszew, Zawada Uszewska, Gnojnik i Gosprzydowa oraz tworząca wododział wysoczyzna z wioskami Lewniowa, Biesiadki i Żerków. Rzeźba terenu jest bardzo urozmaicona – doliny okalają rozległe wzgórza przeorane licznymi wąwozami i zagajnikami.

Posługując się danymi ewidencji ludności na dzień 1 stycznia 1990 r. gminę Gnojnik zamieszkiwało 6612 osób, w tym 3331 kobiet oraz 3281 mężczyzn. Budżet gminy w 1990 roku wynosił 4 107 575 tys. zł (kwota przed denominacją), co w przeliczeniu na mieszkańca wynosiło 621 230 zł. Pierwsza sesja odbyła się 4 czerwca 1990 r. z udziałem 18 radnych.

Na początku lat 90. w gminie Gnojnik było zarejestrowanych trzynaście firm – głównie zajmujących się rzemiosłem (stolarką, ślusarstwem, kowalstwem, przewozem materiałów). Gmina Gnojnik była i jest gminą wiejską. Charakteryzowała się słabym zurbanizowaniem miejscowości – gdzie gaz, telefon stacjonarny czy przydomowa kanalizacja stanowiły luksus i wyznacznik społeczny. Drogami asfaltowymi były tylko drogi powiatowe. Na pięć szkół podstawowych w gminie tylko dwie (Gnojnik i Uszew) posiadały sale gimnastyczne. Dzieci spoza Gnojnika i Uszwi ćwiczyły na korytarzach i boiskach „na łące". W szkołach nie było odpowiedniej liczby sal lekcyjnych oraz właściwego zaplecza sanitarnego. Życie kulturalne i społeczne skupiało się wyłącznie wokół świąt religijnych czy wydarzeń okolicznościowych, takich jak odpusty, dożynki, zabawy opłatkowe itp.

Dziś patrząc na 30 lat zmian, nazwać je trzeba rewolucyjnymi. Znaczący wpływ na zmiany zachodzące w gminie miał dostęp zarówno do środków przedakcesyjnych, jak i po akcesji Polski do Unii Europejskiej. W latach 1997–1999 korzystano ze środków przedakcesyjnych PHARE Odbudowa (uzyskano 94% wartości wykonywanych inwestycji), w kolejnych latach SAPARD (2003 r. – 67 %), ZPORR (2004 r. – 42%), SPO (2005 r. – 63%) oraz Bank Rady Europy (2006 r. – 39%). Lokalni włodarze dobrze gospodarowali środkami własnymi, jednak możliwości finansowe, jakie dała akcesja, otworzyły drzwi do efektywnego działania.

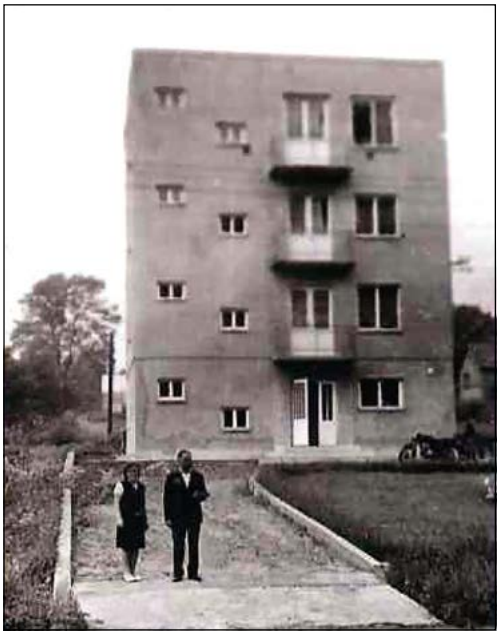
Liczba ludności na dzień 31 grudnia 2019 r. wyniosła 8030 osób, w tym 3996 kobiet oraz 4034 mężczyzn. W odniesieniu do lat 90. liczba ludności wzrosła

Wójtowie Gminy Gnojnik w latach 1990–2020:

- Jan Kasprzyk – 1990–1991,
- Wojciech Rzepa – 1991–1998,
- Józef Seremak – 1998–2002,
- Wojciech Rzepa – 2002–2010,
- Sławomir Paterek – od 2010.

Przewodniczący Rady Gminy:

- Józef Seremak – 1990–1994,
- Ryszard Machał – 1994–1998,
- Stanisław Gnyla – 1998–2002,
- Ryszard Machał – 2002–2014,
- Janusz Zych – 2014–2018,
- Paweł Prus – od 2018.



Stary budynek gromady, a później Urzędu Gminy. Fotografia z książki Tadeusza Kowalczyka „Gnojnik – z dziejów wioski".

o 1418 osób. Budżet w przeliczeniu na mieszkańca na rok 2020 wynosi 7390,28 zł. W 2020 r. na 2398 domostw przyłącza wody miejskiej posiada 800, przyłącza kanalizacji 395, co stanowi 56,51 km wodociągu oraz 26,43 km kanalizacji – inwestycje trwają nieprzerwanie od 23 lat. Koszt prac projektowych i ziemnych w 2020 r. oszacowano na kwotę 21,4 mln zł, blisko 13 mln stanowią dotacje uzyskane w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Małopolskiego na lata 2014–2020 oraz Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich – to największa inwestycja pod względem finansowym, rzeczowym oraz logistycznym w historii gminy. Mieszkańcy mogą korzystać z około 120 km dróg gminnych (z czego 1/3 oświetlonych), przy których powstaje zwarta zabudowa mieszkalna. Drogi zarówno powiatowe, jak i gminne posiadają ciągi pieszo-rowerowe, które podnoszą poziom bezpieczeństwa. Coraz łatwiej jest się przemieszczać np. na rowerze.

Baza oświatowa gminy Gnojnik jest nowoczesna – szkoły zostały odremontowane, rozbudowane, sale lekcyjne wyposażone są w tablice multimedialne, komputery oraz dostęp do Internetu. Każda szkoła posiada salę gimnastyczną oraz zaplecze sanitarne. Również przedszkola i żłobki rozwijają się (dwa przedszkola publiczne, oddziały przedszkolne w szkołach, żłobek i przedszkole prywatne). Rodzice najmłodszych obywateli gminy mają możliwość rozwoju zawodowego oraz pewność, że ich potomstwo jest pod dobrą opieką. W miejscowości Uszew powstaje wielofunkcyjny obiekt, który będzie łączył funkcje przedszkolne z kulturowymi – inwestycja na kwotę blisko 9 mln zł. Samorząd dba również o seniorów, od wielu lat działa w gminie Uniwersytet Trzeciego Wieku „Globus" oraz Klub Seniora „Wrzos". Osoby z niepełnosprawnościami korzystają z terapii zajęciowej. Na terenie gminy działa dwanaście stowarzyszeń i sześć klubów sportowych. Współpraca na szczeblu UG – OPZ opiera się nie tylko na dotowaniu działań, ale także na wspieraniu merytorycznym lokalnych społeczników, którzy coraz częściej i bardziej skutecznie angażują się w działania samorządu. Nad równowagą społeczną czuwa Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej, który realizuje zarówno swoje projekty pomocowe, jak i rządowe – np. Program Operacyjny Pomoc Żywnościowa 2014–2020 (paczki żywnościowe).

Za rozwojem samorządu kryje się rozwój przedsiębiorczości mieszkańców gminy. Na koniec 2019 roku zarejestrowanych podmiotów gospodarczych w gminie było 722. Zauważyć można rozwój branży produkcyjnej, budowlanej, transportowej, handlowej, usługowej, IT, edukacyjnej, która działa na rynku lokalnym, krajowym oraz z powodzeniem na rynku światowym. Z uwagi na walory turystyczne: doliny, pagórki, piękne lasy, potoki – cisza i spokój otoczenia – nastąpił rozwój gałęzi turystycznej i rekreacyjnej. Mieszkańcy oraz turyści mogą poznawać zabytki i zapomniane zakątki gminy trasami questów. Każde sołectwo ma swoją trasę, można ją pobrać ze strony internetowej Centrum Kultury i udać się pieszo lub na rowerze – 30 km niezwykłej przygody. Wspomniane Centrum Kultury w Gnojniku działa intensywnie, angażując mieszkańców w różne projekty kulturalne. Od 24 lat organizowany jest w gminie Gnojnik Mię-

dzynarodowy Turniej Szachowy o Czarnego Konia. Władze gminy kładą duży nacisk na rewitalizację centrum sołectw oraz angażują środki finansowe (z pomocą oczywiście zewnętrznego finansowania) w rozbudowę bazy parków i placów użyteczności publicznej (nowoczesne place zabaw, siłownie zewnętrzne).

Gmina Gnojnik realizuje OZE. Zainstalowano panele fotowoltaiczne na dachu budynku Urzędu Gminy oraz budynku przedszkola w Gnojniku, co znacząco obniża koszty energii elektrycznej. W trosce o mieszkańców realizowany jest projekt wymiany starych kotłów na nowoczesne źródła zasilane gazem i biomasą oraz Program Ochrony Powietrza. Nowe technologie pozwalają na skuteczną i szybką komunikację z mieszkańcami poprzez stronę internetową gminy (działa już od piętnastu lat – w nowej wersji od dziewięciu lat) oraz Facebook. W trosce o komfort i bezpieczeństwo mieszkańców od 2012 roku działa SMS-owy system ostrzegania. Reasumując, z całą stanowczością można powiedzieć, że gmina Gnojnik wkroczyła w XXI wiek bez kompleksów.



Rozbudowany i zmodernizowany budynek Urzędu Gminy, fot. Centrum Kultury w Gnojniku.



GOŁCZA



Gołcza to gmina wiejska położona w powiecie miechowskim, w północnej części województwa małopolskiego, w odległości około 40 km od Krakowa, w dobrej lokalizacji – bezpośrednio przy drodze wojewódzkiej nr 783 oraz w pobliżu budowanej trasy ekspresowej S7 z Krakowa w kierunku Warszawy. Zajmuje obszar o powierzchni 90,27 km² i składa się z 22 sołectw.

W 1990 roku na terenie gminy mieszkało 6938 osób, a obecnie 6149. W 1990 roku funkcjonowało dziewięć szkół, a dzisiaj trzy, co niestety świadczy o niżu demograficznym, który – podobnie jak inne samorządy – dotknął również naszą gminę. W 1990 roku dochody gminy wynosiły 590 828 zł, a w 2019 roku – 29 263 187,20 zł, co stanowi niemalże 50-krotny wzrost. W 1990 roku wydatki kształtowały się na poziomie 546 396 zł, a w 2019 roku na poziomie 28 370 841,39 zł, osiągając prawie 52-krotny wzrost. Wydatki na jednego mieszkańca w 1990 roku wyniosły 78,75 zł, natomiast w 2019 roku – 4609 zł. Rok 1990 gmina rozpoczęła ze stanem majątkowym na poziomie niespełna 10 tys. zł, a na koniec 2019 roku wartość majątku wzrosła do poziomu aż 56 319 624 zł netto.

Na przestrzeni lat gmina Gołcza zmieniła się nie do poznania, wszystko za sprawą wielomilionowych inwestycji, zrealizowanych w dużej mierze z udziałem środków europejskich i krajowych. W latach 2003–2019 pozyskano 38 660 797 zł, co pozwoliło zrealizować inwestycje praktycznie w każdej dziedzinie.

Bardzo ważnym przedsięwzięciem z punktu widzenia zarówno rozwoju gminy, jak i ochrony środowiska była budowa biologiczno-mechanicznej oczyszczalni ścieków komunalnych w Rzeżuśni, a także budowa kanalizacji sanitarnej w Gołczy, Rzeżuśni, Wielkanocy, Chobędzy oraz przydomowych oczyszczalni ścieków na obszarze całej gminy. Obecnie ponad 50% gminy ma uregulowaną gospodarkę ściekową. Dbając o ochronę środowiska zainwestowano także w odnawialne źródła energii. Zamontowano blisko trzysta kolektorów słonecznych na budynkach mieszkalnych oraz trzy pompy ciepła w budynkach użyteczności publicznej. Obecnie realizowana będzie kolejna tego typu inwestycja, ale tym razem obejmuje montaż 145 zestawów fotowoltaicznych oraz 189 kolektorów słonecznych. W ramach ochrony powietrza wykonano dwie inwestycje, polegające na wymianie nieekologicznych źródeł ciepła. W sumie zamontowano 24 kotły gazowe, jedną pompę ciepła oraz 27 ekologicznych kotłów węglowych.

Gmina Gołcza duży nacisk kładzie na rozwój bazy sportowej. Wybudowano halę widowiskowo-sportową w Gołczy, kompleks boisk sportowych ze sztuczną nawierzchnią w Gołczy oraz kompleks sportowy „Orlik" w Szreniawie, dwa stadiony sportowe w Wielkanocy i Przybysławicach, dwa wielofunkcyjne boiska z modułowej nawierzchni polimerowej termoplastycznej w Mostku i Wysocicach oraz kilka boisk trawiastych. Zakupiono

Wójtowie Gminy Gołcza w latach 1990–2020:

- Tadeusz Kmita – 1990 – 2002,
- Lesław Blacha – od 2002.

Przewodniczący Rady Gminy:

- Stefan Nowak – 1990–2002,
- Jan Słaboń – 2002–2006,
- Jan Żak – 2006–2008,
- Andrzej Dziubka – 2008–2014,
- Stanisław Makola – od 2014.



Gołcza z lotu ptaka, fot. Urząd Gminy Gołcza.

także halę pneumatyczną do przykrycia w sezonie jesienno-zimowym boiska do piłki nożnej w Szreniawie, co umożliwia korzystanie z obiektu przez cały rok. Mając tak świetnie przygotowaną bazę sportową utworzono Akademię Piłkarską Gołcza, w której szkolonych jest około stu młodych sportowców. Poza tym na terenie gminy działają cztery kluby sportowe.

Infrastruktura oświatowa i kulturalna również stoi na wysokim poziomie. Przeprowadzono kompleksową termomodernizację wszystkich szkół na terenie gminy oraz Biblioteki i Ośrodka Animacji Kultury Gminy Gołcza. Zadbano także o najmłodszych mieszkańców gminy, budując prawie we wszystkich miejscowościach place zabaw. Zainwestowano również w Otwarte Strefy Aktywności, które powstały w Makowie i w Laskach Dworskich. Składają się z siłowni zewnętrznych, placów zabaw, stref relaksu i gier.

Ważnymi inwestycjami w zakresie poprawy warunków pracy i życia mieszkańców wsi, a także poprawy estetyki i funkcjonalności przestrzeni publicznych były odnowy centrów wsi. W ramach środków unijnych przebudowano centra w Kamienicy, Przybysławicach, Wysocicach, Czaplach Małych, Czaplach Wielkich i Chobędzy. Wyremontowano wszystkie remizy ochotniczych straży pożarnych (18), które jednocześnie spełniają rolę świetlic wiejskich, a w ramach funduszu sołeckiego zakupiono nowe wyposażenie.

Gmina inwestuje również w infrastrukturę zdrowotną. Wybudowano dwa ośrodki zdrowia w Gołczy, a pozostałe – w Szreniawie i Wysocicach wyremontowano. W ten sposób umożliwiono rozwój działalności leczniczej na terenie gminy. Obecnie w ośrodkach zdrowia prowadzona jest nie tylko podstawowa opieka zdrowotna, ale również specjalistyczna, w tym kardiologiczna, endokrynologiczna, gastroenterologiczna i ginekologiczno-położnicza.

Każdego roku gmina przeznacza dużą ilość środków na infrastrukturę drogową. Na przestrzeni lat przebudowano na obszarze całej gminy setki kilometrów dróg gminnych, powiatowych i dojazdowych do pól. Przebudowano mosty, przepusty, place, wybudowano parkingi i chodniki. Powstały również ścieżki rowerowe o łącznej długości około 10 km.

Aktualnie obszar całej gminy objęty jest miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego, w którym wyznaczono tereny mieszkaniowe, usługowe oraz inwestycyjne. Z myślą o przyszłych inwestorach w 2016 roku gmina zakupiła atrakcyjny teren inwestycyjny o powierzchni ponad 11 ha. Celem było przyciągnięcie inwestorów do zainwestowania na terenie gminy. W 2017 roku grunt został sprzedany i obecnie przedsiębiorstwa prowadzą budowy, które już w niedalekiej przyszłości staną się nowymi miejscami pracy. Ponadto, wychodząc naprzeciw inwestorom, Rada Gminy corocznie obniża ustawowe stawki podatkowe.

W celu podniesienia poziomu bezpieczeństwa przeciwpożarowego, wszystkie jednostki ochotniczych straży pożarnych wyposażane są sukcesywnie w nowoczesny sprzęt, umundurowanie i samochody. Dla dwóch jednostek OSP – w Przybysławicach i w Ulinie Wielkiej (będących w Krajowym Systemie Ratowniczo-Gaśniczym) zakupiono nowe samochody ratowniczo-gaśnicze.

Dla osób starszych, już nieaktywnych zawodowo, po sześćdziesiątym roku życia, utworzono Klub Senior+ w Mostku, a dla najmłodszych mieszkańców – od pierwszego do trzeciego roku życia – Klub Maluch+.

Podjęte na przestrzeni lat przedsięwzięcia świadczą o intensywnym i zrównoważonym rozwoju gminy, który przyczynił się do podniesienia standardu życia mieszkańców. Kiedyś Gołcza znajdowała się wśród trzydziestu najsłabiej rozwijających się gmin, a obecnie należy – według Rankingu Rzeczpospolitej – do grona dziesięciu najlepszych gmin wiejskich w Polsce. Tak wysokie noty otrzymują samorządy, które osiągają najlepsze wyniki w kształtowaniu trwałego, zrównoważonego rozwoju wspólnoty lokalnej.



Remiza OSP w Czaplach Wielkich przed remontem, fot. Urząd Gminy Gołcza.



Remiza OSP w Czaplach Wielkich obecnie, fot. Urząd Gminy Gołcza.

Gmina GORLICE



Gmina Gorlice to obszar 103,43 km² na pograniczu Pogórza Ciężkowicko-Bobowskiego i Beskidu Niskiego oraz części Dołów Jasielsko-Sanockich. Dzięki temu krajobraz jest zróżnicowany, malowniczy i atrakcyjny dla turysty: górzysto-lesiste południe wokół Bielanki i pagórkowata część pozostała. Gminę tworzy dziesięć miejscowości (Bielanka, Bystra, Dominikowice, Klęczany, Kobylanka, Kwiatonowice, Ropica Polska, Stróżówka, Szymbark, Zagórzany) otaczających miasto Gorlice, będące siedzibą władz gminy.

Gmina Gorlice to miejsce pięknych pogórzańskich i beskidzkich krajobrazów. Największymi atrakcjami turystycznymi gminy są: zabytki, z niepowtarzalnym Kasztelem w Szymbarku; rezerwat przyrody na Jeleniej Górze w Szymbarku; sanktuarium w Kobylance, cerkwie w Bielance; pejzaże widokowe w Kwiatonowicach, Bielance oraz Szymbarku; skrzypiące naftowe kiwony, cmentarze z I wojny światowej oraz piramida w Zagórzanach.

Gmina Gorlice to także regionalne tradycje pogórzańskie i łemkowskie, kultywowane poprzez Ośrodek Kultury Gminy Gorlice, działalność Kół Gospodyń Wiejskich i stowarzyszeń, zespołów folklorystycznych oraz Ochotniczych Straży Pożarnych.

Rok 1990

Liczba mieszkańców na dzień 31 grudnia 1990 roku: 15 356.

27 maja 1990 roku do Rady Gminy Gorlice wybrano 24 radnych, w 24 okręgach wyborczych.

Budżet gminy w maju 1990 roku wynosił 5 771 390 tys. zł (starych złotych). Był to budżet uchwalony przez radę narodową, 2,5-krotnie wyższy od poprzedniego. Wskaźnik dochodów własnych budżetu z 1989 r. wyniósł 25,6%, a dotacji 74,4%. W 1990 roku nastąpiło odwrócenie tych relacji. Od 1991 roku budżet uchwalała nowa samorządowa rada. Był to budżet związany ściśle z przejmowanym przez gminę majątkiem, mieniem komunalnym i zadaniami. Jednak co roku budżet dynamicznie wzrastał – z powodu stałego, wysokiego wzrostu cen, kosztów, wynagrodzeń i świadczeń społecznych.

Stan budynków, mienia komunalnego, dróg i mostów wymagał podjęcia wielu inwestycji. Nie było sieci telefonicznej, kanalizacyjnej, wodociągowej. Nie istniały chodniki, niewiele odcinków przy drogach, które zostały przejęte przez gminę, miało oświetlenie. Częstym problemem było nieuregulowanie stanu prawnego dróg. Szkoły i budynki gminne opalane były węglem lub piecykami gazowymi.

W 1990 roku uboga była także baza sportowa. Przy szkołach brakowało sal gimnastycznych, istniały tylko dwa boiska piłkarskie i dobiegała końca budowa stadionu sportowego w Kobylance.

Wójtowie Gminy Gorlice:

- Edward Jamro – 1990–1991,
- Zofia Masztafiak – 1991–2002,
- Ryszard Guzik – 2002–2018,
- Jan Przybylski – od 2018.

Przewodniczący Rady Gminy:

- Tadeusz Trybus – 1990,
- Adam Maniak – 1990–1991,
- Maciej Kazanowski – 1991–1994,
- Adolf Hałgas – 1994–1998,
- Zdzisław Barszcz – 1998–2002,
- Julian Roman – 2002–2006,
- Aleksander Kalisz – 2006–2018,
- Mieczysław Skowron – od 2018.



Budynek Wiejskiego Domu Kultury w Dominikowicach przed remontem, fot. Urząd Gminy Gorlice.

Mieszkańcy pracowali głównie w zakładach przemysłowych i usługowych w Gorlicach. Duża część ludności prowadziła gospodarstwa rolne i produkcję żywności na własne potrzeby. Część mieszkańców podjęła działalność gospodarczą, usługową i rzemieślniczą. Wiele osób było nieaktywnych zawodowo. Kobiety prowadziły gospodarstwa domowe i wychowywały dzieci. Przez trzydzieści lat spadała liczba gospodarstw rolnych i zmniejszała się znacząco liczba osób utrzymujących się z rolnictwa.

Rok 2020

Liczba mieszkańców na dzień 31 grudnia 2019 roku: 17 369.

Budżet gminy w 2020 roku: 89 mln zł, co w przeliczeniu na mieszkańca wynosi 5,1 tys. zł. Środki przeznaczone na inwestycje stanowią 16% całości zaplanowanego budżetu.

Gmina, z uwagi na jej podmiejski charakter, nie tylko od strony zabudowy, ale również mentalności jej mieszkańców, upodobniła się do miejskich standardów rozwojowych. Rozwinęła się sieć handlowo-usługowa, a także baza turystyczna i gastronomiczna.

W każdej miejscowości realizowane były zadania służące poprawie warunków życia mieszkańców. W latach 1990– 2020 zrealizowano szereg inwestycji w zakresie infrastruktury na kwotę ponad **200 mln zł**, pozyskując na ten cel środki zewnętrzne, głównie z Unii Europejskiej. W ostatnich latach corocznie około 25% budżetu wydawano na rozwój i inwestycje.

Ponad 50 mln zł przeznaczono na modernizację **dróg** gminnych (na których położono ponad **130 km** nawierzchni asfaltowej) **i mostów oraz budowę chodników, oświetlenia, nowych mostów, parkingów.**

Sukcesywnie rozbudowywano sieć wodociągową i kanalizacyjną. Przez trzydzieści lat wybudowano ogółem ponad **400 km sieci kanalizacyjnej** (75% mieszkańców korzysta z sieci kanalizacyjnej i gazowniczej) **oraz ponad 150 km sieci wodociągowej** (35% mieszkańców korzysta z sieci wodociągowej).

Mieszkańcy dbają o jakość powietrza. W gospodarstwach domowych trwa wymiana starych kotłów węglowych na kotły nowoczesne i ekologiczne. Wykonano **termomodernizację i remonty** prawie wszystkich budynków gminnych, co poprawiło estetykę obiektów i pozwoliło na zmniejszenie zużycia energii i ogrzewania.

Dla ośmiu gminnych **jednostek OSP zakupiono 17 samochodów bojowych, a wszystkie wyposażono w nowoczesny sprzęt pożarniczy i ratunkowy.**

Gmina Gorlice stawia na **edukację** młodych ludzi – to najlepsza inwestycja.



Wiejski Dom Kultury w Dominikowicach po renowacji w 2018 roku, fot. Urząd Gminy Gorlice.

Na przykładzie szkół widać, jak przez trzydzieści lat zmieniło się życie i technologia. Powszechnie posługujemy się Internetem, wszystkie szkoły wyposażone są w sprzęt komputerowy, cyfrowy, nowoczesne pracownie dydaktyczne.

Wybudowano **siedem sal gimnastycznych i halę sportową w Kobylance**, rozbudowano szkoły i przedszkola, przeprowadzono termomodernizację oraz remonty we wszystkich szkołach i przedszkolach. Jednostki oświatowe realizują różne projekty, pozyskują dofinansowanie z UE.

Na terenie gminy prężnie rozwija się działalność **kulturalna i sportowa**. Wybudowano wielofunkcyjne **boiska sportowe** przy Zespole Szkół w Ropicy Polskiej i Dominikowicach oraz boiska piłkarskie w Bystrej, Szymbarku i Kwiatonowicach.

Dzieci, młodzież i seniorzy angażują się w życie społeczno-kulturalne, uczestniczą w licznych warsztatach i pracach w zespołach lokalnych, kultywują tradycję oraz rozwijają pasje sportowe. Gmina wspiera działalność wielu organizacji sportowych, kulturalnych i społecznych. W gminie funkcjonuje **Klub Seniora** oraz **Edycja Lokalna Ogólnopolskiej Karty Seniora**.

Wiele udało się też zrobić w dziedzinie turystyki i rekreacji. Powstały place wypoczynkowe, place zabaw i siłownie zewnętrzne – w Zagórzanach, Kwiatonowicach, Kobylance, Szymbarku i Stróżówce. Wybudowano też **ścieżkę rowerowo-spacerową** wzdłuż rzeki Ropy z miasta Gorlice do Kasztelu w Szymbarku.

Gmina Gorlice to gmina skuteczna. Wykorzystuje możliwości pozyskiwania środków finansowych na rozwój, inwestycje w infrastrukturę, oświatę, ekologię. Zdobyła szereg wyróżnień i tytułów. W **Rankingu Samorządów „Rzeczpospolitej"** w 2006 roku zajęła **szóste** miejsce, a w 2014 roku **ósme** w kategorii gmina wiejska. Za działalność na rzecz ochrony środowiska naturalnego gmina otrzymała trzy razy tytuł **„Gmina Przyjazna Środowisku"** oraz **Europejską Nagrodę Ekologiczną.** Została wyróżniona w konkursie **„Eko-liderzy 20-lecia"**, otrzymała tytuł „**Edukacyjna Gmina Małopolski 2010"**, a także wyróżnienie i tytuł **Sportowej Gminy 2013** oraz **„Przyjazny urząd".**

Gmina może pochwalić się **herbem i flagą**, które odwołują się do najlepszych wzorów dawnej Polski i dobrze wpisują się w symbolikę samorządową województwa małopolskiego.

Sukces gminy to sukces jej mieszkańców, a praca samorządowa to praca zespołowa. Nie byłoby tych osiągnięć gdyby nie rozważni, oddani swoim środowiskom wójtowie i radni, pracownicy Urzędu Gminy czy jednostek organizacyjnych, a przede wszystkim mieszkańcy.

Miasto GORLICE

Dokładnie trzydzieści lat temu, w wyniku przemian ustrojowych, mieszkańcy Gorlic stanęli przed wielkim wyzwaniem, ale i szansą decydowania o kierunkach rozwoju swojej małej ojczyzny. Dziś z dumą możemy powiedzieć, że podołaliśmy i mamy swój udział w budowie demokratycznego, samorządnego państwa.



Zacznijmy od początku, czyli gospodarka

W odpowiedzi na trudną sytuację na lokalnym rynku pracy, w latach 1999–2001 powstała Specjalna Strefa Ekonomiczna „Euro Park Mielec" – Obszar Przemysłowy Gorlice, obejmująca około 30 ha. Inwestujący w Strefie przedsiębiorcy mogli liczyć na kompleksowe wsparcie przede wszystkim w postaci ulg podatkowych. Otwierające się możliwości pozyskiwania dofinansowania ze środków Unii Europejskiej na tworzenie i rozwój Stref Aktywności Gospodarczej zaowocowały realizacją dwóch wielkich projektów inwestycyjnych, dzięki którym 60 ha gruntów skomunikowano z drogą krajową nr 28 oraz wyposażono w niezbędną infrastrukturę. W tym roku złożyliśmy wniosek o dofinansowanie budowy trzeciej strefy.

Kolejny krok – inwestycje

Przez trzydzieści lat udało się wyremontować i zbudować wiele kilometrów dróg, chodników i parkingów. Do najważniejszych należy budowa trzech ciągów komunikacyjnych, wyprowadzających ruch ze ścisłego centrum miasta. W 2018 roku zakończono restaurację Parku Miejskiego im. Wojciecha Biechońskiego, a w 2013 roku zmodernizowano gorlicki Rynek. Na płycie Rynku powstał Pawilon Historii Miasta. Zmieniła się także infrastruktura dla najmłodszych – wyremontowanych i wybudowanych zostało wiele placów zabaw, a w 2014 roku powstał skate park. Staramy się urozmaicać ofertę kulturalno-rozrywkową dla dzieci. Gorlickie Centrum Kultury organizuje imprezy artystyczne i rozrywkowe.

Inwestycje nie tylko drogowe, czyli Gorlice są eko

Od lat 90. XX wieku władze miasta realizowały ogromny projekt budowy i modernizacji urządzeń wodociągowych i kanalizacyjnych. Spektakularnym przykładem może tutaj być choćby modernizacja i rozbudowa Zakładu Uzdatniania Wody w Ropicy Polskiej w latach 1999–2001 oraz modernizacja oczyszczalni ścieków w latach 2003–2005. W 2016 roku Miejskie Przedsiębiorstwo Gospodarki Komunalnej Sp. z o.o. w Gorlicach otrzymało dofinansowanie z Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko 2014–2020 na rozbudowę i przebudowę oczyszczalni ścieków, budowę sieci wodociągowej

Burmistrzowie Gorlic w latach 1990–2020:

- Krzysztof Gomoła – 1990–1992,
- Stanisław Szura 1992–1998,
- Józef Abram – 1998–2002,
- Kazimierz Sterkowicz – 2002–2010,
- Witold Kochan – 2010–2014,
- Rafał Kukla – od 2014.

Przewodniczących Rady Miasta:

- Krystyna Jeleń-Niezgoda – 1990–1994,
- Marian Janusz – 1994–2002,
- Bogdan Musiał – 2002–2014,
- Krzysztof Wroński – 2014–2018,
- Robert Ryndak – od 2018.

wraz z hydrofornią przy ul. Stróżowskiej i ul. Węgierskiej, zakup specjalistycznego samochodu do obsługi kanalizacji oraz zasilanie solarne hydroforni wody przy ul. Stróżowskiej w Gorlicach.

W kwestii gospodarki odpadami, mieszkańcy naszego miasta o kilkanaście lat wyprzedzili rozwiązania wprowadzone przez ustawodawcę. Już w roku 1995 gorliczanie zadecydowali w referendum o wprowadzeniu zasad gospodarowania odpadami komunalnymi w sposób proekologiczny. Celem poprawy jakości powietrza, Gorlice w 2017 roku złożyły wniosek o dofinansowanie zakupu jedenastu niskoemisyjnych i niskopodłogowych autobusów Solaris, dostosowanych do potrzeb osób niepełnosprawnych. Miasto wyposażono w czujniki jakości powietrza, które monitorują stan pyłów zawieszonych. Przy Urzędzie Miejskim działa ekodoradca. Miasto wspiera mieszkańców w działaniach ekologicznych – udzielane są dotacje celowe na modernizację systemów ogrzewania w ramach realizacji Programu Ograniczania Niskiej Emisji.

Gorlice społecznie

Gorlice posiadają dobrze rozwiniętą bazę sportowo-rekreacyjną, która na przestrzeni trzydziestu lat uległa poszerzeniu i modernizacji. W 1994 roku władze miasta przejęły od Fabryki Maszyn Wiertniczych i Górniczych „Glinik" stadion sportowy, sztuczne lodowisko i otwarty basen kąpielowy. W 1998 roku oddano do eksploatacji Krytą Pływalnię „Fala". W latach 2007–2008 zmodernizowano stadion sportowy oraz wybudowano boisko ze sztuczną trawą, które oświetlono w 2014 roku. W latach 2011–2012 zmodernizowano halę sportową Ośrodka Sportu i Rekreacji. W 2012 roku wybudowano cztery boiska do siatkówki plażowej, zmodernizowano lodowisko z poszerzeniem o funkcję kortów tenisowych. Znaczącym projektem był także, realizowany w partnerstwie z dziewięcioma innymi samorządami, projekt pod nazwą „Tworzenie ogólnopolskiego produktu turystycznego – małopolski odcinek Szlaku Frontu Wschodniego I Wojny Światowej – etap I", współfinansowany z Małopolskiego Regionalnego Programu Operacyjnego na lata 2007–2013. W ramach projektu Miasto Gorlice zrealizowało budowę i oznakowanie szlaków i ścieżek pieszo-rowerowych o łącznej długości ponad 14 km. W ramach programu „Maluch+", w żłobku wykonane zostały kolejne modernizacje. Obecnie żłobek dysponuje 64 miejscami.

W Gorlicach funkcjonuje pięć szkół podstawowych oraz czternaście przedszkoli, które są modernizowane. Działają przy nich świetlice, stołówki i sale gimna-



Miejski Zespół Szkół Nr 6, fot. Urząd Miejski w Gorlicach.



Pumptruck, fot. Urząd Miejski w Gorlicach.

styczne. Wszystkie placówki posiadają boiska. W trosce o bezpieczeństwo uczniów wszystkie szkoły mają monitoring wizyjny. Zatrudnieni w szkołach pedagodzy szczególną opieką otaczają dzieci i młodzież tzw. trudną. Udziela się też kompleksowej pomocy dydaktycznej i materialnej uczniom najbardziej potrzebującym.

W 2019 roku powstał Klub Seniora, gdzie mieszkańcy powyżej 60. roku życia mogą w interesujący sposób spędzić czas wolny oraz bezpłatnie skorzystać z szerokiej oferty zajęć. W 2017 roku reaktywowano Gorlicką Radę Seniorów. Rada pełni funkcję konsultacyjną, doradczą i inicjatywną. Program „Gorlicka Duża Rodzina" jest realizowany przez Urząd Miejski w Gorlicach od początku 2012 roku. Znaczącym wsparciem dla potrzebujących było wybudowanie w 2014 roku budynku socjalnego. W tym roku udało się pozyskać ponad 2 miliony złotych na powstanie Dziennego Domu Pobytu Seniora, który dysponować będzie 30 miejscami opieki.

Budżet obywatelski

Od 2013 roku w Gorlicach funkcjonuje budżet obywatelski – w 2015 roku został on rozszerzony o dwanaście zadań osiedlowych. Do największych realizacji wykonanych w ramach budżetu należy budowa pumptrucku, remonty wielu ulic i placów postojowych, modernizacja stadionu OSIR, rewitalizacja bulwarów nad Ropą, zakup mobilnej sceny, a także budowa miasteczka ruchu drogowego oraz singletrucku.

Współpraca zagraniczna

Miasto Gorlice utrzymuje żywe stosunki partnerskie z węgierskimi Nyíregyházą i Papą, Kałuszem na Ukrainie oraz Bardejovem na Słowacji. W ramach partnerstwa realizowanych jest wiele spotkań o charakterze gospodarczym i kulturalnym. Więzią, która najmocniej spaja partnerów, jest Bitwa pod Gorlicami 1915, której obchody rokrocznie świętujemy wspólnie. W 2007 roku, w ramach programu współpracy transgranicznej, powstał Dom Polsko-Słowacki w Gorlicach.

Światło z Ziemi

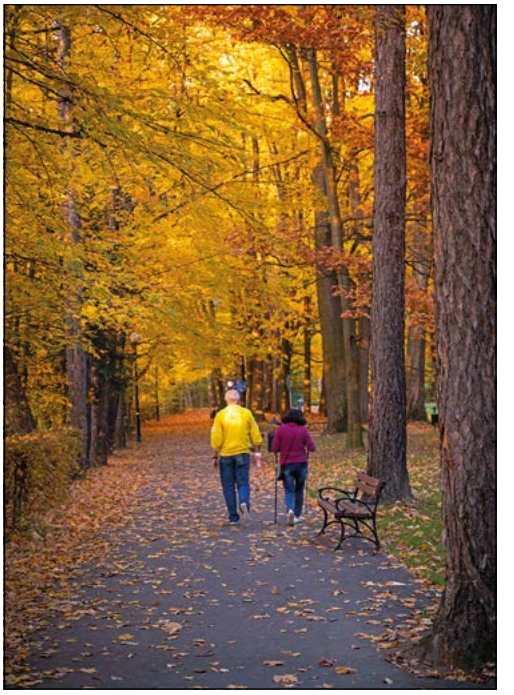
Miasto od kilku lat intensywnie promuje markę „Gorlice Miasto Światła". Końcem maja 2019 roku zaprosiliśmy mieszkańców i sympatyków Gorlic do wspólnej zabawy z wykorzystaniem bezpłatnych flag z herbem i hasłem promocyjnym Gorlice – Miasto Światła. W 2007 roku powstał Skansen Przemysłu Naftowego „Magdalena", utworzony na terenie dawnej kopalni Magdalena. Wspólnymi staraniami gminy Sękowa oraz Gorlic udało się pozyskać

100% kosztów na wykonanie odwiertu badawczego, który wykaże, czy nasz region posiada zasoby wód termalnych.

Miasto wydarzeń

Przez ostatnie trzydzieści lat sporo zmieniło się także w kwestii wydarzeń o charakterze kulturalnym i rozrywkowym. Co roku hucznie świętujemy imieniny naszego Miasta. W czasie Dni Gorlic, na lokalnej scenie pojawiają się największe gwiazdy polskiej muzyki. Swoje marki wyrobiły też Festiwal „4 Strony Karpat", festiwal muzyki elektronicznej Ambient Festival, literacki Festiwal im. Zygmunta Haupta. W 2018 roku odbył się Festiwal Światła. W okresie wielkanocnym i bożonarodzeniowym odbywają się jarmarki, w czasie których mieszkańcy i przyjezdni mogą nabyć regionalne produkty i poczuć klimat zbliżających się świąt.

Dziękujemy wszystkim, którzy na przestrzeni tych lat, z wielkim wysiłkiem i zaangażowaniem dbali o sprawy naszej małej ojczyzny. Dziękujemy Radnym Miasta wszystkich kadencji, członkom Zarządu Miasta oraz kolejnym burmistrzom. Na ręce przedstawicieli władz centralnych i regionalnych składamy serdeczne podziękowania za wspieranie działań gorlickiego samorządu. Swoje myśli kierujemy również do tych, których dziś już z nami nie ma, a którzy swą pracą i aktywnością przysłużyli się dobru naszego miasta i jego mieszkańców. Mamy nadzieję, że patrzą dziś na Gorlice i są dumni ze swojej małej ojczyzny.



Park Miejski w Gorlicach, fot. Natalia Pacana-Roman.



Północne obejście Gorlic, fot. GorliceTV.

GROMNIK



Gromnik to gmina wiejska położona we wschodniej części województwa małopolskiego, w powiecie tarnowskim. Zajmuje obszar 70 km². Gminę tworzy siedem miejscowości: Brzozowa, Chojnik, Golanka, Gromnik, Polichty, Rzepiennik Marciszewski i Siemiechów. Teren gminy Gromnik jest atrakcyjny krajobrazowo, z urozmaiconą rzeźbą terenu. Charakterystyczne są pasma wzgórz z dolinami potoków, rozłogami pól i łąk oraz lasami. W krajobrazie wyróżnia się dolina rzeki Białej. Około 25% powierzchni gminy zajmują lasy i tereny zadrzewione. Ze względu na niepowtarzalne walory przyrodnicze na terenie gminy Gromnik zostały ustanowione formy ochrony przyrody: Park Krajobrazowy Pasma Brzanki, Ciężkowicko-Rożnowski Park Krajobrazowy, trzy obszary *Natura 2000*: PLH 120090 Biała Tarnowska, PLH 120085 Dolny Dunajec oraz PLH 120046 Ostoja w Paśmie Brzanki, Obszar Chronionego Krajobrazu Pogórza Ciężkowickiego, użytek ekologiczny „Polichty".

Rok 1990

Ludność: 8 408 mieszkańców.

Budżet: dochody – 7 124 592,00 zł, wydatki – 6 799 395,00.

Atuty gminy w 1990 roku: przyrost naturalny, transformacja ustrojowa, piękno krajobrazów, atrakcje przyrodnicze i historyczne, tradycje, wspólny dorobek kulturowy wielu pokoleń.

Problemy gminy w 1990 roku: zły stan bazy oświatowej, potrzeba budowy nowych szkół w Chojniku, Rzepienniku Marciszewskim i Golance oraz remontu placówek w Gromniku, Brzozowej i Siemiechowie, brak oczyszczalni ścieków i kanalizacji sanitarnej, potrzeba rozbudowy wodociągu wiejskiego, mały kilometraż wyasfaltowanych dróg gminnych, brak aktualnych dokumentów planistycznych i rozwojowych dla gminy, między innymi planu zagospodarowania przestrzennego. Staraniem władz lokalnych zapoczątkowana została budowa ujęć wody, stacji uzdatniania wody, sieci wodociągowej, sieci gazowej oraz telefonizacyjnej. Na terenie gminy brak dużego przemysłu

Rok 2020

Ludność: 8 973 mieszkańców.

Budżet: dochody – 41 101 154,00 zł, wydatki – 42 112 066,00 zł.

Specyfika gminy: gmina rolnicza o mocno przekształconym krajobrazie, następuje powolna likwidacja działalności rolniczej, w porównaniu z 1990 rokiem budownictwo mieszkaniowe rozwija się pomyślnie. Gmina jest w całości ztelefonizowana, zgazyfikowana – oprócz Policht, gdzie gazociąg jest w fazie projektu. Gromnik ma dostęp do czystej wody z ujęć wody z rzeki Biała, w fazie zaawansowanej jest rozbudowa kanalizacji. Gmina Gromnik jest miejscowością bardzo atrakcyjną dla turystów i potencjalnych inwestorów. Do naszych atutów można także zaliczyć nowoczesność i potencjał społeczno-gospodarczy gminy oraz dobrze działające organizacje pozarządowe.

Wójtowie Gminy Gromnik w latach 1990–2020:

- Józef Biel – 1990–1998,
- Bogdan Stasz – od 1998.

Przewodniczący Rady Gminy:

- Czesław Cudek – 1990–2010,
- Zdzisław Maniak – 2010–2018,
- Czesław Cudek – od 2018.



Dziewiętnastowieczny dwór w Gromniku przed remontem, fot. Urząd Gminy Gromnik.

W ciągu minionych trzydziestu lat gmina Gromnik uzyskała:
- 182,5 km sieci wodociągowej (wraz z przyłączami) oraz zmodernizowane ujęcia wody;
- 49,13 km sieci kanalizacyjnej (wraz z przyłączami);
- oczyszczalnię ścieków komunalnych w Gromniku;
- 84 km dróg gminnych, w tym 73 km o nawierzchni asfaltowej;
- 10 parkingów, rondo w Gromniku oraz 15 km chodników przy drogach wojewódzkich i powiatowych;
- oświetlenie ulic i dróg, łącznie 160 punktów świetlnych;
- wyposażenie jednostki OSP w nowoczesne samochody i sprzęt ratowniczy;
- wyremontowanie wszystkich obiektów komunalnych w gminie, takich jak domy ludowe, budynki OSP, szkoły, ośrodki zdrowia, zakład komunalny poprzez wykonanie termomodernizacji, wymianę pokrycia dachowego, zmianę systemu ogrzewania oraz montaż ogniw fotowoltaicznych;
- zmodernizowanie ośmiu placów zabaw i sześciu boisk sportowych.

W Gromniku funkcjonuje obecnie 391 podmiotów gospodarczych, z następujących branży:
- przetwórstwo przemysłowe – 59 podmiotów;
- budownictwo – 182 podmioty;
- handel hurtowy i detaliczny, naprawa pojazdów mechanicznych – 50 podmiotów;
- transport, gastronomia, informacja i komunikacja, ubezpieczenia, nieruchomości, kultura, rolnictwo, usługi – pozostałe 100 podmiotów.

W gminie Gromnik funkcjonuje pięć szkół podstawowych oraz dwie filie SP w Gromniku. Powstał Zespół Szkół Ogólnokształcących i Zawodowych z atrakcyjnymi klasami nauczania: wojskowa, policyjna, pożarnicza, straży granicznej, ratownictwa medycznego, oraz filia Szkoły Muzycznej I stopnia z Domosławic. Dzieci i młodzież kształcą się w nowoczesnych budynkach, wybudowano nowe szkoły w Chojniku, Rzepienniku Marciszewskim i Golance oraz trzy hale sportowe.

W gminie funkcjonuje Gminny Ośrodek Kultury i Gminna Biblioteka Publiczna, wybudowano muszlę koncertową oraz



Odnowiony dwór – siedziba Urzędu Gminy Gromnik, fot. Urząd Gminy Gromnik.

uruchomiono Punkt Informacji Turystycznej. Organizuje się cykliczne, coroczne imprezy, między innymi: Orszak Trzech Króli, Opłatek Samorządowców, Dożynki Gminne i Wiejskie, Święto Wina i Miodu, Jubileusze Par Małżeńskich.

Do problemów gminy można zaliczyć niską subwencję oświatową, konieczność dokończenia budowy szkoły z przedszkolem w Siemiechowie, potrzebę budowy dwóch sali gimnastycznych przy szkołach podstawowych i niskie dofinansowanie do zadań realizowanych przy udziale środków unijnych. Dużym wyzwaniem jest także zagospodarowanie walorów przyrodniczych (źródła wód siarczkowych) oraz innych atrakcji turystycznych.

Na terenie gminy Gromnik nie brak zabytków – znajdują się tutaj trzy zabytkowe kościoły drewniane na Szlaku Architektury Drewnianej w Małopolsce i zabytkowy dwór w Gromniku, gruntownie wyremontowany w 2010 roku oraz kilkadziesiąt zabytkowych cmentarzy z okresu I wojny światowej. Atrakcje turystyczne Gromnika to: Ośrodek Edukacji Przyrodniczej w Polichtach, piesze szlaki turystyczne, źródła wód siarczkowych w Polichtach oraz wyciąg narciarski Jurasówka w Siemiechowie.



Kościół św. Marcina Biskupa, fot. Urząd Gminy Gromnik.

GRÓDEK NAD DUNAJCEM

Gmina Gródek nad Dunajcem położona jest w południowo-wschodniej części województwa małopolskiego i należy do powiatu nowosądeckiego. Graniczy z powiatem brzeskim i tarnowskim. Rozciąga się od południowych brzegów Jeziora Czchowskiego aż po południowo-wschodnie brzegi Jeziora Rożnowskiego. Kiedyś głównym źródłem utrzymania miejscowej ludności było tradycyjne rolnictwo. Po wybudowaniu zapory na Dunajcu i sztucznego zbiornika wodnego nastąpił samoistny rozwój turystyki, która do dziś jest ważnym źródłem dochodów dla mieszkańców gminy. Teraz wyraźnie widać, że ciężar gospodarki skłania się bardziej ku turystyce, a dopiero potem ku rolnictwu i to głównie ekologicznemu.

Obszar gminy to 88 km². Ludność w 1990 roku: 7640 mieszkańców, a na koniec 2019 roku: 9376 osób. W skład gminy wchodzi dwanaście miejscowości: Bartkowa-Posadowa, Bujne, Gródek nad Dunajcem, Jelna, Lipie, Podole-Górowa, Przydonica, Roztoka-Brzeziny, Rożnów, Sienna, Tropie i Zbyszyce.

W wyniku reformy samorządowej w 1990 roku na czele gminy w miejsce naczelnika – jako organ wykonawczy – wprowadzono wójta. Po wyborach samorządowych w 1990 roku przejęto sieć dróg gminnych w bardzo złym stanie technicznym, które wyremontowano i przebudowano. Aktualnie na terenie gminy jest ponad 200 km dróg o nawierzchni asfaltowej i betonowej. Sukcesywnie modernizowane jest oświetlenie uliczne oraz budowane są chodniki przy drogach powiatowych i drodze wojewódzkiej nr 975 w celu poprawy bezpieczeństwa pieszych.

W latach 1990–1995 zgazyfikowano gminę – ponad 90% mieszkańców ma doprowadzony do swoich domów gaz ziemny. Z biegiem lat wykonano również sieć telefoniczną.

W 1996 roku przejęto szkoły, przystępując do generalnej modernizacji i remontów obiektów szkolnych. Wybudowano trzy nowe budynki – w Gródku nad Dunajcem, Lipiu i Roztoce-Brzezinach oraz cztery nowe sale gimnastyczne – w Rożnowie, Gródku nad Dunajcem, Podolu-Górowej i Jelnej. Powstały boiska sportowe i przyszkolne. Przy każdej z ośmiu szkół wybudowano place zabaw dla dzieci. We wszystkich szkołach i budynkach użyteczności publicznej przeprowadzono wymianę kotłów CO i CWU na gazowe. W 2010 roku utworzono Szkołę Muzyczną I stopnia w Rożnowie, gdzie w ostatnim roku uczyło się 171 uczniów. Do ośmiu szkół podstawowych, do klas 1–8, uczęszcza obecnie 1059 uczniów. W oddziałach przedszkolnych opieką objętych jest 215 przedszkolaków. Na terenie gminy są dwa przedszkola – publiczne „Bajkowa Kraina" w Gródku nad Dunajcem i niepubliczne w Rożnowie.

Wójtowie Gminy Gródek nad Dunajcem w latach 1990–2020:

- Czesław Konicki – 1990–2000,
- Krzysztof Lenart – 2000–2002,
- Stefan Wolak – 2002–2010,
- Józef Tobiasz – od 2010.

Przewodniczący Rady Gminy:

- Zygmunt Paruch – 1990–1998,
- Teresa Grzegorzek – 1998–2000,
- Sylwester Drozd – 2000–2002,
- Stanisław Konicki – 2002–2006,
- Wiesław Matusik – 2006–2010,
- Mirosław Małek – 2010–2014,
- Józef Klimek – od 2014.

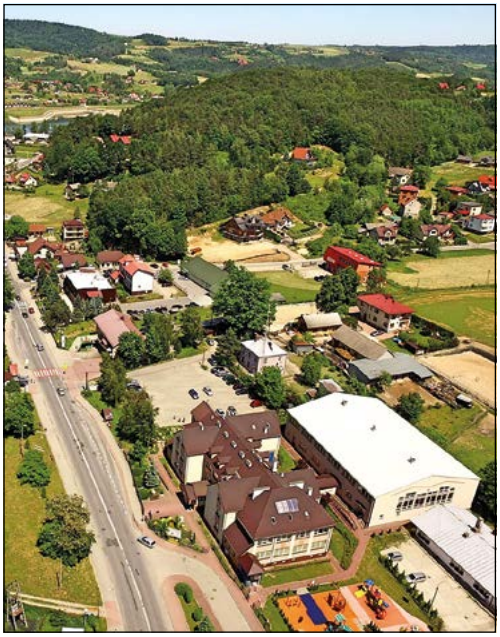


Gródek nad Dunajcem – stary budynek szkoły.

Fot. Marek Nowakowski

W 2016 roku przystąpiono do największego projektu w historii gminy Gródek nad Dunajcem – „Porządkowanie gospodarki wodno-ściekowej na obrzeżach Jeziora Rożnowskiego". W jego wyniku do wszystkich miejscowości gminy doprowadzona została sieć wodociągowa oraz wybudowano dziesiątki kilometrów kanalizacji sanitarnej i pięć oczyszczalni ścieków: w Gródku nad Dunajcem, Rożnowie, Bartkowej-Posadowej, Siennej i Tropiu. W blisko dwustu budynkach są zamontowane przydomowe oczyszczalnie ścieków.

W 2018 roku uruchomiono stołówkę w Jelnej, która zaopatruje wszystkie szkoły w smaczne i gorące posiłki. W 2019 roku oddano do użytku gruntownie wyremontowany budynek Domu Kultury w Rożnowie, gdzie swoją siedzibę ma mieć Szkoła Muzyczna. Na terenie gminy działają zespoły regionalne: „Rożnowska Dolina", „Małe Rożnowioki" i „Siennioki".



Gródek nad Dunajcem, prawy dolny róg zdjęcia – obecna szkoła, hala sportowa, plac zabaw, parking przyszkolny i teren zielony.

Fot. Urząd Gminy Gródek

Sportowcy z gminy Gródek nad Dunajcem osiągają sukcesy w wielu dyscyplinach na arenie lokalnej i ogólnopolskiej. W gminie działają cztery kluby: GKS Zawisza, ULKS Przydonica, UKS Staszkówka Jelna i UKS Lipie. Ewenementem staje się piłka nożna dziewcząt i kobiet z UKS Staszkówka Jelna, które osiągają sukcesy w skali kraju, łącznie z tytułem mistrzyń Polski.

W ciągu ostatnich trzydziestu lat rozwinęły swoją ofertę instytucje kultury. Organizowanych jest wiele wydarzeń i imprez, które dzisiaj mają charakter cykliczny. Należą do nich głównie Dni Jeziora Rożnowskiego.

Na terenie gminy funkcjonują dwie jednostki OSP w Gródku nad Dunajcem i w Rożnowie, będące w Krajowym Systemie Ratowniczo-Gaśniczym oraz dwie OSP w Jelnej i Przydonicy. Ostatnio zainwestowano w zakupy nowych wozów bojowych. W Rożnowie i Gródku nad Dunajcem działają Kluby Seniora.

Budżet gminy w 1990 roku zamknął się kwotą 4 822 934 zł. W 2020 roku wynosi 50 000 000, czyli wzrósł dziesięciokrotnie w ciągu tych trzydziestu lat. Jezioro Rożnowskie po pewnej stagnacji znów przyciąga turystów i wczasowiczów oraz inwestorów. Powstają kolejne ośrodki wypoczynkowe i hotele, a te już istniejące przechodzą gruntowną modernizację.

Dzięki dobrej współpracy z powiatem nowosądeckim i Urzędem Marszałkowskim Województwa Małopolskiego w Krakowie powstaje wiele nowych inwestycji. Obecnie trwa modernizacja drogi wojewódzkiej nr 975 za kwotę ponad 50 mln zł, od Dąbrowy do Bartkowej-Posadowej.

IGOŁOMIA-WAWRZEŃCZYCE



Gmina wiejska Igołomia-Wawrzeńczyce zajmuje powierzchnię 62,6 km². Położona jest w województwie małopolskim, na wschód od Krakowa wzdłuż drogi krajowej nr 79 Kraków--Sandomierz. Gmina od zachodu graniczy z miastem Krakowem, od północy z gminami Koniusza i Proszowice, od wschodu z gminą Nowe Brzesko. Południową granicę gminy stanowi rzeka Wisła na długości 14 km, za rzeką znajduje się gmina Niepołomice.

Rok 1990. Początek

- Ludność, demografia: 7527 mieszkańców, w tym 3814 kobiet, 3713 mężczyzn.
- Budżet gminy: 6 270 000 000 zł, czyli obecne 627 000 zł.
- Specyfikacja gminy: rolnicza, gospodarka opierała się na uprawie warzyw oraz hodowli zwierzęcej
- Infrastruktura.
  - wodociągi: 6,1 km (80 przyłączy) Odwiśle;
  - kanalizacja: 48 posesji przyłączonych w Igołomi;
  - drogi: publiczne – 68 km, wewnętrzne – 95,5 km, ziemne – 15 km.

Największe atuty i problemy w roku 1990

Edukacja: przepełnione sale lekcyjne, szkoły pracowały w systemie dwuzmianowym, przedszkole w Igołomi mieściło się w budynku Agronomówki.

W pierwszych wyborach samorządowych w 1990 roku wybrano 20 radnych.

Rok 2020

- Ludność i demografia: 7622 mieszkańców, w tym 3875 kobiet i 3747 mężczyzn. Gminę zamieszkuje około 24% mieszkańców w wieku 60+. Na podstawie tychże danych zauważyć można trend wzrostu odsetka tej grupy wiekowej w stosunku do ogólnej liczby ludności.
- Budżet całkowity gminy: 42 327 514,00 zł, budżet w przeliczeniu na mieszkańca: 5 553,33 zł.
- Specyfikacja gminy: gmina rolnicza – „Warzywne Zagłębie Małopolski". Gospodarka opiera się na produkcji warzywnej. Produkcja zwierzęca została zaniechana. Łąki zamieniono na pola orne. Na terenie gminy Igołomia-Wawrzeńczyce funkcjonują skupy warzyw oraz rzemiosło skupione wokół handlu hurtowego warzywami.
- Infrastruktura.
  - wodociągi: 115,7 km (1523 przyłącza), w trakcie realizacji końcowa część – Rudno Górne i Dobranowice, 119 przyłączy;
  - kanalizacja: 48 przyłączy w Igołomi w trakcie realizacji oraz 60 posesji Pobiednik Wielki, Pobiednik Mały;
  - drogi: publiczne asfaltowe – 85,5 km, publiczne tłuczniowe – 33 km, wewnętrzne tłuczniowe.

Wójtowie Gminy Igołomia-Wawrzeńczyce w latach 1990–2020:

- Leszek Cichy – 1990–1992,
- Edward Słupik – 1992–2001,
- Ryszard Kaczmarczyk – 2001–2006,
- Józef Rysak – 2006–2020.

Przewodniczący Rady Gminy:

- Józef Chmiela – 1990–1993,
- Władysław Kusiński – 1993–1994,
- Ryszard Kaczmarczyk – 1994–2001,
- Jan Marchewka – 2001–2006,
- Stefan Nawrot – 2006–2020.

Największe atuty i problemy w roku 2020

Edukacja: rozbudowana baza sportowo-rekreacyjna przy placówkach edukacyjno-oświatowych, osiemnaście stref rekreacyjno-sportowych.

Atrakcje turystyczne i przyrodnicze gminy Igołomia-Wawrzeńczyce: Zespół Kościoła Parafialnego w Dobranowicach, Zespół Kościoła Parafialnego w Igołomi, Aleja Kasztanowa, Kuźnia, Pałac Wodzickich w Igołomi (obecnie w użytkowaniu Instytutu Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk), pozostałości po Puszczy Niepołomickiej – las dębowy, tereny Aeroklubu Krakowskiego, była szkoła podstawowa w Stręgoborzycach, pomniki przyrody, Zespół Kościoła Parafialnego w Wawrzeńczycach, figury i kapliczki przydrożne.

Kultura i media w gminie: Centrum Kultury i Promocji w Igołomi-Wawrzeńczycach, Kwartalnik IGWA, strona internetowa igwa.pl, fb igwa, Biuletyn Informacji Publicznej.





Utworzenie autentycznego samorządu wpłynęło pozytywnie m.in na kondycję szkolnictwa – dowodem jest Gminne Centrum Edukacji w Wawrzeńczycach, fot. Urząd Gminy Igołomia-Wawrzeńczyce.



IWANOWICE

Iwanowice są gminą wiejską położona w powiecie krakowskim. Powierzchnia gminy wynosi 71 km2, zamieszkuje ją 9135 osób. Budżet gminy w przeliczeniu na jednego mieszkańca wynosi 5850,25 zł (wydatki), **4290 zł** (dochody).



Rok 1990

- Liczba ludności: 7647 osób.
- Budżet gminy: 5 563 701 000 zł.
- Gmina wiejska o charakterze rolniczym.
- Infrastruktura: wodociągi – 50%, kanalizacja – brak, gaz – 15%, linie telefoniczne – ok. 300 abonentów.
- Gospodarka: w 1990 r. zarejestrowane były 183 podmioty gospodarcze, w tym 56 zajmujących się transportem towarów, 23 handlem obwoźnym, 14 sklepów, 14 zajmujących się usługami stolarskimi oraz 10 usługami budowlanymi. Głównym zajęciem mieszkańców była uprawa roli i praca w Krakowie. Większość mieszkańców miała status chłoporobotników.
- Edukacja: w 1990 r. funkcjonowało dziesięć szkół podstawowych.
- W wyborach do Rady Gminy Iwanowice w 1990 r. wybrano dwudziestu radnych. Większość radnych reprezentowała Komitet Obywatelski.

Rok 2020

- Liczba ludności: 9135 osób.
- Liczba miejscowości: 22, liczba sołectw: 23.
- Liczba ludności na 1 km^2 – 128 osób, na 100 mężczyzn przypada 99 kobiet, na 100 osób w wieku produkcyjnym przypadają 63 osoby w wieku nieprodukcyjnym, udział bezrobotnych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym wynosi około 2%. Na terenie gminy funkcjonują trzy niepubliczne zakłady opieki zdrowotnej, świadczenia wychowawcze Rodzina 500+ w 2018 r. otrzymało 710 rodzin. Z pomocy społecznej korzysta 2,9% mieszkańców. W 2018 r. gminę Iwanowice zamieszkiwało 4541 kobiet i 4594 mężczyzn.
- Na terenie gminy Iwanowice funkcjonuje jeden żłobek niepubliczny, dziewięć placówek wychowania przedszkolnego oraz siedem szkół podstawowych. Wśród szkół podstawowych mamy jedną szkołę samorządową w Iwanowicach, pozostałe placówki oświatowe to szkoły publiczne prowadzone przez podmioty niepubliczne (organizacje pozarządowe, osoby fizyczne).
- Budżet gminy Iwanowice na 2020 r. zakłada dochody ogółem na poziomie 51 249 147,53 zł w tym dochody majątkowe na kwotę 7 914 372,66 zł oraz wydatki ogółem na kwotę 58 429 146,97 zł, w tym wydatki majątkowe na kwotę 17 134 777,96 zł. Najważniejsze inwesty-

Wójtowie Gminy Iwanowice w latach 1990–2020:

- Stanisław Turecki – 1990–1998,
- Zbigniew Tomaszek – 1998–2010,
- Zbigniew Grzyb – 2010–2014,
- Robert Lisowski – od 2014.

Przewodniczący Rady Gminy:

- Wiesław Maj – 1990–1994,
- Helena Maj – 1994–1998,
- Jan Marian Furczoń – 1998–2002,
- Bogusław Miśkiewicz – 2002–2010,
- Edward Stopiński – 2010–2014,
- Mirosław Rosa – 2014–2018,
- Edward Stopiński – od 2018.

cje planowane do wykonania w 2020 r. to rozbudowa 10 km kanalizacji sanitarnej wraz z budową chodników przy drogach powiatowych za kwotę około 10 000 000 zł, budowa sali gimnastycznej przy szkole w Sieciechowicach za kwotę ponad 2 200 000 zł, rewitalizacja rynku w Sieciechowicach za kwotę ponad 2 500 000 zł, budowa ścieżek rowerowych za kwotę prawie 2 500 000 zł oraz inwestycje z zakresu odnawialnych źródeł energii na kwotę ponad 2 200 000 zł.

Największe zmiany i dokonania z ostatnich lat

Projekty unijne

Gmina Iwanowice aktywnie pozyskuje środki unijne. W ostatnich czterech latach otrzymaliśmy dofinansowanie na realizację 18 projektów unijnych, w tym 12 projektów o charakterze inwestycyjnym (rozbudowa kanalizacji, oczyszczalnie przydomowe, rewitalizacja przestrzeni publicznej, modernizacja drogi powiatowej, modernizacja szkoły, centra rekreacyjno-sportowe, ścieżki rowerowe), 3 projekty społeczne (utworzenie placówki dziennego pobytu dla seniorów, utworzenie placówki wsparcia dziennego dla dzieci i młodzieży, projekt GOPS wspierający osoby wykluczone) oraz 2 projekty partnerskie z zakresu odnawialnych źródeł energii (wymiana pieców oraz montaż instalacji OZE). Przewidywana wartość realizacji tych zadań wyniesie ponad 35 mln zł.

Inwestycje drogowe

W latach 2015–2019 zmodernizowaliśmy około 18 km dróg gminnych, dofinansowaliśmy nowe nakładki na ponad 14 km dróg powiatowych, wykonaliśmy ponad 6 km chodników przy drogach gminnych, powiatowych i wojewódzkich. Kluczową inwestycją była modernizacja drogi powiatowej łączącej Widomą z Iwanowicami Dworskimi ze środków Programu Rozwoju Ośrodków Wiejskich, własnych oraz powiatu krakowskiego, gdzie wykonaliśmy nową nakładkę wraz chodnikiem na długości ponad 2 km. Całkowita wartość tej inwestycji przekroczyła 3 mln zł.

Wodociągi i kanalizacja

Rozpoczęliśmy przebudowę wodociągu we Władysławie-Grzegorzowicach-Celinach na długości 5 km. Pozyskaliśmy środki unijne na budowę dwóch studni głębinowych w Maszkowie i Poskwitowie Starym, w 2018 r. wykonaliśmy 112 oczyszczalni przydomowych ze środków PROW. W ramach rozbudowy kanalizacji wykonaliśmy nowe odcinki sieci w Iwanowicach Dworskich, Iwanowicach Włościańskich oraz Sieciechowicach. Pozyskaliśmy środki unijne z Małopolskiego Regionalnego Programu Operacyjnego na kolejne 10 km sieci kanalizacyjnej w miejscowościach: Iwanowice Dworskie i Włościańskie, Lesieniec, Maszków i Sieciechowice.

Oświata

Uporządkowaliśmy finansowanie oświaty w gminie, dzięki czemu rocznie oszczędzamy ok. 1,5 mln zł. Wykonaliśmy szereg inwestycji w budynkach szkolnych. Były to m.in. termomodernizacja szkoły w Poskwitowie, remont szkół w Damicach i Grzegorzowicach, termomodernizacja szkoły w Iwanowicach wraz z przebudową budynku na potrzeby przedszkola na kwotę ponad 3,2 mln zł, rozbudowa szkoły w Celinach na kwotę ponad 2,2 mln zł, uruchomienie w Grzegorzowicach Wielkich placówki wsparcia dziennego dla dzieci i młodzieży ze środków MRPO za kwotę ponad 1 mln zł.

Rewitalizacja przestrzeni publicznej

Otrzymaliśmy ponad 2,3 mln zł środków unijnych na rewitalizację przestrzeni publicznej w Biskupicach, Maszkowie i Sieciechowicach. W ramach tych środków powstały centra rekreacyjno-sportowe w Biskupicach i Maszkowie. W tym roku trwa rewitalizacja rynku w Sieciechowicach. Powstało centrum turystyki i rekreacji w Iwanowicach oraz Otwarte Strefy Aktywności w Poskwitowie Nowym, Sieciechowicach i Żerkowicach.

W 2020 roku zakończymy budowę dwóch ścieżek rowerowych w ramach dofinansowania unijnego na łączną kwotę ponad 3,6 mln zł. Powstaną trasy rowerowe: Maszków – Iwanowice Włościańskie oraz Iwanowice Włościańskie – Biskupice.



Centrum Iwanowic kiedyś, fot. Urząd Gminy Iwanowice.

W ramach projektu wybudowane zostaną trasy rowerowe, ścieżki pieszo-rowerowe oraz trzy Miejsca Obsługi Rowerzysty wyposażone m.in. w wiaty, stojaki i tablice informacyjne.

Czyste powietrze

Gmina Iwanowice systematycznie stara się wspierać mieszkańców w zakresie dofinansowania montażu odnawialnych źródeł energii oraz ekologicznych palenisk. W okresie ostatnich lat w ramach Programu Ograniczania Niskiej Emisji oraz dofinansowania unijnego wymienimy w sumie ponad 200 pieców węglowych. Ponadto, w ramach projektu partnerskiego 136 gospodarstw z terenu gminy Iwanowice otrzyma dofinasowanie do montażu instalacji OZE (do wyboru: kolektory słoneczne, panele fotowoltaiczne, pompy ciepła, piece na biomasę). Całkowita wartość tych inwestycji będzie wynosić ponad 3,8 mln zł.

Ochotnicze Straże Pożarne

Na terenie gminy Iwanowice funkcjonuje piętnaście jednostek Ochotniczych Straży Pożarnych. W latach 2015–2019 na funkcjonowanie bieżące jednostek oraz wydatki inwestycyjne wydaliśmy ponad 4 mln zł. Dzięki środkom własnym oraz dofinansowaniu z Urzędu Marszałkowskiego i Komendy Wojewódzkiej Państwowej Straży Pożarnej wszystkie jednostki są wyposażone w nowoczesny sprzęt przeciwpożarowy. Dla OSP Sieciechowice zakupiono samochód strażacki marki Iveco, który dofinansowano z budżetu gminy w kwocie prawie 200 000 zł. Ponadto za kwotę ponad 200 000 zł zakupiono samochód pożarniczy marki Opel dla OSP Iwanowice. Zmodernizowano budynki i otoczenia remiz na łączną kwotę prawie 2 mln zł.

Kultura

Działalność powstałego w 2015 roku Gminnego Centrum Kultury i Bibliotek w Iwanowicach cechuje umiejętność pozyskiwania środków zewnętrznych na projekty kulturalne i czytelnicze, nowatorska oferta dostosowana do różnych grup wiekowych oraz szeroka działalność wydawnicza i promocyjna. Największym sukcesem GCKiB była niewątpliwie realizacja projektu LOWE (Lokalny Ośrodek Wiedzy i Edukacji) na przełomie 2017 i 2018 roku W ramach projektu zrealizowano 1236 godzin zajęć w 11 placówkach na terenie gminy. Przeszkolonych zostało prawie 300 dorosłych mieszkańców gminy Iwanowice. Ponadto, GCKiB realizuje szereg

projektów własnych w ramach działania Dom Kultury+, prowadzi – we współpracy z Wyższą Szkołą Humanitas – Iwanowicki Uniwersytet Dziecięcy oraz dziecięcy zespół teatralny „Kwadrat". W ramach GCKiB funkcjonują trzy świetlice wiejskie, dwie filie biblioteczne, trzy orkiestry dęte i Kapela Ludowa „Maszkowiacy" oraz piętnaście kół gospodyń wiejskich i cztery zespoły śpiewacze.

Seniorzy

Gmina Iwanowice w ostatnich czterech latach zrealizowała szereg projektów dla seniorów. Dzięki dofinasowaniu z Urzędu Wojewódzkiego przez prawie trzy lata funkcjonowały ośrodki wsparcia dla seniorów i młodzieży w Celinach, Sieciechowicach oraz Widomej i Iwanowicach. W ramach Programu Senior+ uruchomiliśmy placówki dla seniorów w Damicach oraz Poskwitowie Starym z filią we Władysławie. Pod egidą Gminnego Centrum Kultury i Bibliotek funkcjonują kluby seniora w Celinach, Sieciechowicach, Widomej oraz Poskwitowie Nowym i Starym.

Samorząd Przyjazny Ekonomii Społecznej

W czerwca 2018 r. na uroczystej gali konkursu Małopolski Lider Przedsiębiorczości Społecznej 2018 gmina Iwanowice została nagrodzona w kategorii „Samorząd Przyjazny Ekonomii Społecznej". To prestiżowe wyróżnienie otrzymaliśmy za podejmowanie nowych inicjatyw w zakresie rozwoju lokalnej społeczności. Kapituła konkursu doceniła projekty społeczne realizowane na terenie gminy oraz utworzenie Spółdzielni Socjalnej „Nad Dłubnią", której działalność pokazuje, jak bardzo była potrzebna. Dzięki Spółdzielni nie tylko pięć osób ma pracę, ale systematycznie realizowane są takie zadania o charakterze komunalnym jak koszenie poboczy, sprzątanie terenów zielonych, przystanków oraz miejsc publicznych, drobne remonty czy wreszcie świadczenie usług asenizacyjnych dla mieszkańców.



Centrum Iwanowic obecnie, fot. Urząd Gminy Iwanowice.

IWKOWA



Gmina Iwkowa jest gminą wiejską położoną w powiecie brzeskim, wzdłuż rzek Beli i Białki, na styku wschodnich krańców Beskidu Wyspowego i zachodniej części Pogórza Rożnowskiego. Sąsiaduje z gminami: Lipnica Murowana, Czchów, Łososina Dolna i Laskowa. Leży w kotlinie, otoczonej malowniczymi wzgórzami, spośród których należy wyróżnić Szpilówkę (516 m n.p.m.), Piekarską Górę (515 m) i Kopiec (585 m). Wszystkie pokryte są lasami, w większości mieszanymi, które stanowią ponad jedną czwartą obszaru gminy. To właśnie iwkowskie lasy kryją w sobie wielkie bogactwo flory i fauny.

Gmina Iwkowa zajmuje powierzchnię 47,2 km² i liczy 6652 mieszkańców, w tym 3252 mężczyzn (48,9%) i 3400 kobiet (51,1%). W skład gminy wchodzi siedem sołectw: **Dobrociesz, Drużków Pusty, Iwkowa, Kąty, Połom Mały, Porąbka Iwkowska** oraz **Wojakowa**.

W 1990 r. liczba mieszkańców gminy Iwkowa wynosiła 5282 osoby, w tym 2654 mężczyzn (50,3%) i 2628 kobiet (49,7%). W ciągu 30 lat liczba mieszkańców wzrosła o 26%. Większość mieszkańców gminy zajmowała się rolnictwem, czego potwierdzeniem jest unikatowy na skalę kraju element krajobrazu rolniczego – **Szlak Iwkowskich Ról**, czyli specyficzny układ pól zwanych rolami, których nazwy pochodzą od nazwisk pierwszych właścicieli lub charakterystycznych miejsc. Do dziś Iwkowskie Role wyznaczają miejscową topografię, stanowiąc jeden z fenomenów tożsamości, a zarazem odrębności kulturowej tego obszaru.

W ciągu ostatnich 30 lat liczba gospodarstw rolnych zmniejszyła się, a niewielkie jednorodzinne gospodarstwa ustąpiły **nowoczesnym uprawom pod osłonami warzyw i owoców oraz uprawom sadowniczym**. To właśnie uprawa drzew owocowych oraz wielowiekowa tradycja suszenia owoców – wśród których króluje **suszona śliwka** – jest charakterystyczna dla gminy. Popularność tego produktu lokalnego sprawiła, że w drugiej połowie września, cyklicznie, organizowane jest **Święto Suszonej Śliwki** – największa w regionie impreza plenerowa, połączona z degustacją suszonych owoców, zwiedzaniem tradycyjnych suszarni, a także występami artystów. To tutaj w 2017 r. padł **rekord Polski w ilości zrobionych pierogów z suszonymi śliwkami** – konkretnie **756 sztuk** zrobionych w ciągu godziny przez jedną osobę. Natomiast w 2019 r. został ustanowiony **światowy rekord Guinnessa** na największą liczbę pierogów przygotowanych w godzinę przez jedną osobę – **1066 pierogów.**

Obecnie gmina Iwkowa wyróżnia się dużą aktywnością i przedsiębiorczością mieszkańców, o czym świadczy ponad 400 podmiotów gospodarczych, głównie mikro i małych firm z sektora usług i drobnej wytwórczości. Gmina Iwkowa ma również częściowo charakter rolniczo-turystyczny z licznymi walorami krajobrazowymi.

Liczne zabytki historyczne – wśród których najcenniejszym jest **drewniany kościół w Iwkowej, pochodzący z 1518 r.,**

Wójtowie Gminy Iwkowa w latach 1990–2020:

- Ryszard Zębala – 1990–1991,
- Krzysztof Klimek 1991–2002,
- Bogusław Kamiński 2002–2020.

Przewodniczący Rady Gminy:

- Stanisław Kryjomski 1990–2002,
- Tomasz Koprowski 2002–2014,
- Dorota Kwaśna 2014–2020.



Remiza OSP Porąbka Iwkowska przed remontem, fot. Urząd Gminy Iwkowa.

z oryginalnie zachowaną polichromią z 1629 r. – oraz systematyczne działania podejmowane w celu poprawy bazy turystycznej (wyznaczenie szlaków pieszych i rowerowych, budowa punktów widokowych oraz infrastruktury) pozwoliły na rozwój gminy pod względem turystycznym. Główną atrakcją gminy jest **34-metrowa wieża widokowa,** ale nie brakuje innych miejsc, gdzie można rodzinnie i z radością aktywnie spędzić czas bądź zwyczajnie wypocząć. Liczne punkty gastronomiczne, miejsca noclegowe, winnica, stadnina koni czy park linowy to tylko niektóre z bogactwa atrakcji czekających tutaj na turystów.

Kulturalną wizytówką gminy są lokalne zespoły folklorystyczne – **Mali Iwkowianie** i **Iwkowianie** oraz działająca nieprzerwanie od 1911 r. **Iwkowska Orkiestra Dęta**. Na uwagę zasługują liczne publikacje regionalne zgromadzane przez Gminną Bibliotekę Publiczną oraz bogata oferta Gminnego Ośrodka Kultury z urozmaiconym kalendarzem imprez (**Święto Suszonej Śliwki,** Ogólnopolski Konkurs Poetycki im. Józefa Kosakowskiego, Powitanie Lata, Turniej Firm, Gminne Zawody Strażackie, GeMnO, Małopolski Turniej Mikołajkowy Szkółek Piłkarskich). Wyróżnikiem dla gminy jest również wysoki poziom aktywności społecznej mieszkańców. Na terenie gminy działa piętnaście stowarzyszeń – w tym dwa kluby sportowe, trzy ochotnicze staże pożarne oraz dziesięć organizacji zajmujących się aktywizacją mieszkańców i promocją regionu.

Rok 1990 był początkiem przemian społeczno-politycznych, kiedy to mieszkańcy gminy poczuli się gospodarzami we własnym domu, a także początek intensywnego rozwoju gospodarczego i wzmożonych inwestycji w infrastrukturę komunalną na terenie gminy. Do najważniejszych inwestycji należą **budowa i remont dróg gminnych i dojazdowych, chodników, parkingów i przystanków**. Dokonano rewitalizacji **centrów miejscowości Iwkowa, Kąty, Wojakowa i Porąbka Iwkowska,** remontu budynków użyteczności publicznej (**budynek Urzędu Gminy**, **remizy OSP: Iwkowa, Wojakowa, Porąbka Iwkowska**). Przez ostatnie trzydzieści lat inwestowano również w infrastrukturę edukacyjną i sportową. **Wybudowano dwie sale gimnastyczne** w miejscowościach Iw-

kowa i Wojakowa, **dwa boiska sportowe, wielofunkcyjne boisko Orlik, place zabaw** oraz systematycznie dokonywano remontów szkół (pięć szkół podstawowych i dwa publiczne przedszkola). Niezwykle istotna dla mieszkańców gminy była budowa **gminnej sieci wodociągowej wraz z przyłączami** (która jest systematycznie rozbudowywana), budowa **stacji uzdatniania wody** oraz największa w historii inwestycja – **budowa oczyszczalni ścieków wraz z siecią kanalizacyjną**.

Najważniejszym wyzwaniem samorządu na kolejne lata jest dokończenie rewitalizacji centrum miejscowości Iwkowa wraz z budową infrastruktury społecznej dla mieszkańców (Iwkowskie Centrum Aktywności, chodniki, ścieżki rowerowe). Priorytetem jest rozwiązywanie problemów wszystkich mieszkańców gminy, zwłaszcza dotyczących zmian klimatu, braku wody oraz zanieczyszczeń związanych z niską emisją.

Wspólnie tworzymy przyjazne miejsce do zamieszkania, pracy i wypoczynku, posiadające potencjał do rozwoju, który charakteryzuje się gotowością na wyzwania cywilizacyjne, z czystym środowiskiem, szacunkiem dla tradycji oraz otwartością i gościnnością mieszkańców.



Wieża Widokowa została wybudowana w 2018 roku na wierzchołku góry Szpilówka (516 m n.p.m.). Całkowita wysokość obiektu wynosi 34,2 m. Ze szczytu wieży rozpościera się przepiękny widok na Kotlinę Iwkowską, Beskid Niski, Sądecki, Wyspowy, Żywiecki, a także największe miasta regionu: Brzesko, Tarnów i Kraków.



Remiza OSP Porąbka Iwkowska obecnie, fot. Urząd Gminy Iwkowa.

JABŁONKA

Gmina Jabłonka wchodzi w skład powiatu nowotarskiego. Jest to gmina wiejska o powierzchni 212 km², położona w Kotlinie Orawsko-Nowotarskiej, na zachód od Nowego Targu. Zamieszkuje ją 19 028 osób (stan na 19 lutego 2020 roku). Według danych GUS z 31 grudnia 2017 roku liczba ludności wynosiła 18 570 – kobiety stanowiły 50,5%, a mężczyźni 49,5%. W latach 2002–2017 liczba mieszkańców gminy Jabłonka wzrosła o 12,2%. Średni wiek mieszkańców wynosił 36 lat, gdy współczynnik dynamiki demograficznej równał się 1,38. Aktywność zawodowa: 62,3% mieszkańców było w wieku produkcyjnym, 23,6% w wieku przedprodukcyjnym, a 14% mieszkańców w wieku poprodukcyjnym.

W kwietniu 1990 roku w całej Polsce rozwiązano Gminne Rady Narodowe, a w maju odbyły się pierwsze wybory samorządowe. W latach 1990–1991 w skład gminy Jabłonka wchodziły miejscowości: Jabłonka, Orawka, Podwilk, Zubrzyca Dolna, Zubrzyca Górna, Chyżne, Lipnica Mała i Lipnica Wielka. Wybrano wówczas 28 radnych. Przewodniczącym rady gminy został Antoni Wontorczyk, a wójtem – Julian Stopka, który sprawował ten urząd w latach 1990–1998 oraz 2002–2006. W tym okresie od gminy Jabłonka odłączyła się gmina Lipnica Wielka.

W latach 1998–2002 funkcję Wójta Gminy Jabłonka pełnił Antoni Wontorczyk, a od roku 2006 do obecnej chwili gospodarzem gminy jest Antoni Karlak.

Od 1999 roku gmina prowadziła budowę i rozbudowę szkół. Wówczas istniała potrzeba zorganizowania siedmiu gimnazjów, które w latach 2005–2009 przekształciły się w Zespoły Szkół. Obecnie na terenie gminy funkcjonuje trzynaście szkół podstawowych, Gminne Przedszkole Samorządowe w Jabłonce wraz z filiami oraz Orawska Samorządowa Szkoła Muzyczna I stopnia, która ma swą siedzibę w Jabłonce. Mieści się ona w nowoczesnym budynku, który oddano do użytku w sierpniu 2018 roku.

W Lipnicy Małej wybudowano nowy budynek dla Szkoły Podstawowej nr 2 włącznie z salą gimnastyczną, rozbudowano szkołę w Zubrzycy Dolnej z salą gimnastyczną. W Zubrzycy Górnej powstała sala gimnastyczna przy Szkole Podstawowej nr 2. Trwa rozbudowa Szkoły Podstawowej nr 1 w Zubrzycy Górnej. Wyremontowano budynki szkół podstawowych w Jabłonce i Chyżnem. Zmodernizowano budynek przedszkola w Jabłonce oraz szkolne stołówki w Zubrzycy Górnej, Podwilku i Lipnicy Małej. Przy orawskich szkołach działają cztery boiska typu „Orlik" oraz pięć boisk przyszkolnych ze sztuczną nawierzchnią, jedna hala sportowa, sześć placów zabaw i miasteczko ruchu rowerowego w Jabłonce.

W ostatnim dwudziestoleciu wiele uwagi poświęca się poprawie bezpieczeństwa życia mieszkańców. Zakupiono samochody dla strażaków orawskich jednostek OSP – nowoczesne wozy bojowe oraz kilka pomocniczych. W 2018 r. w Podwilku powstała nowa wielofunkcyjna remiza stra-

Wójtowie Gminy Jabłonka:

- Julian Stopka – 1990–1998,
- Antoni Wontorczyk – 1998–2002,
- Julian Stopka – 2002–2006,
- Antoni Karlak – od 2006.

Przewodniczący Rady Gminy:

- Antoni Wontorczyk – 1990–1998,
- Antoni Karlak – 1998–2002,
- Emilia Rutkowski – 2002–2006,
- Eugeniusz Moniak – od 2006.



Dawny Dom Ludowy w Jabłonce, fot. Urząd Gminy Jabłonka.

żacka, remiza w Jabłonce została rozbudowana, a w pozostałych miejscowościach je zmodernizowano. Od 2013 r., korzystając z Funduszu Szwajcarskiego, zrealizowano projekt utylizacji azbestu.

Ważna dla poprawy jakości życia mieszkańców gminy była budowa Orawskiego Centrum Zdrowia, w którym mieści się całodobowa opieka medyczna oraz siedziba zespołu wyjazdowego ratownictwa medycznego. Dzięki staraniom wójta i samorządu ma on nową karetkę. Dodatkowo w centrum zdrowia mieszczą się laboratorium analityczne i pracownia RTG.

Dynamiczny rozwój gminy nastąpił za sprawą właściwego planowania, korzystania z projektów unijnych oraz zaciągania pożyczek i kredytów w bezpiecznych dla budżetu proporcjach. W ramach zmian punktowych planu zagospodarowania przestrzennego gminy poszerzono tereny budowlane, co przyczyniło się do rozwoju budownictwa mieszkaniowego, turystyki oraz przedsiębiorczości.

Strategiczny cel zrealizowany w gminie to połączenie drogą Ślamczykówką Lipnicy Małej i Lipnicy Wielkiej, a także Zubrzycy Dolnej z Podwilkiem drogą Furmaniec. Zbudowano odcinek drogi łączący Lipnicę Małą z Rajsztagiem, wyremontowano odcinek Rajsztagu od Ochlipowa do Lipnicy Małej. Zrealizowano wspólny projekt modernizacji tzw. Orawskiej Drogi z Jabłonki do Bobrowa przez Winiarczykówkę. Tym sposobem droga z Jabłonki do Kozubka ma nowe mosty i nową nawierzchnię. W ostatnich latach na terenie gminy wybudowano 20 mostów.

Długość sieci kanalizacyjnej w gminie to już ponad 340 km. W 2020 roku Jabłonka jest skanalizowana w ponad 95%. Taki stan rzeczy gmina zawdzięcza zaangażowaniu wszystkich wójtów, inwestycja była przemyślana i potrzebna. W 2019 roku zmodernizowano oczyszczalnię ścieków zlokalizowaną w Jabłonce.

Po wielu latach starań wójta Antoniego Karlaka, w grudniu 2019 roku powstała na terenie miejscowości Jabłonka stacja regazyfikacji skroplonego gazu LNG wraz ze stacją redukcyjno-pomiarową oraz infrastrukturą towarzyszącą. Rok 2020 to pierwszy etap projektowania sieci gazowej i pierwsze planowane przyłącza.

Gmina Jabłonka współpracuje z licznymi partnerami zagranicznymi, czego owocem jest wymiana doświadczeń, realizacja unijnych projektów, poznawanie kultur oraz możliwość rozpowszechniania kultury orawskiej na arenie międzynarodowej. Idea jedności europejskiej jest realizowana przez współpracę z miastami partnerskimi: Trsteną na Słowacji, Wolborzem w Polsce, Reichelsheim w Niemczech, Hořicami w Czechach, Nagymányok na Węgrzech oraz gminą Brebu w Rumunii.

W 2011 roku oddano do użytku nowoczesną siedzibę Orawskiego Centrum Kultury z salą widowiskową, gdzie odbywają się ważne uroczystości. Tu kultywuje się tradycje orawskiej ziemi. Ważnym ośrodkiem kultury jest Orawska Biblioteka Publiczna, która mieści się w zmodernizowanym budynku dawnego Domu Ludowego, dziś przystosowanym do potrzeb niepełnosprawnych mieszkańców Orawy.

Wielkim wydarzeniem o znaczeniu historycznym była organizacja I Światowego Zjazdu Orawian w roku 2012, gdy na orawskiej ziemi spotkali się Orawianie z całego świata.



fot. jablonka.pl



Orawska Biblioteka Publiczna w dawnym Domu Ludowym w Jabłonce, fot. Urząd Gminy Jabłonka.

JERZMANOWICE-PRZEGINIA

Gmina Jerzmanowice-Przeginia jest gminą wiejską położoną w powiecie krakowskim. Znajduje się ona na Jurze Krakowsko-Częstochowskiej, jednocześnie położona jest w niewielkiej odległości od aglomeracji krakowskiej oraz śląskiej, co czyni ją atrakcyjnym miejscem wycieczek i turystyki. Gminę tworzy osiem sołectw: Jerzmanowice, Przeginia, Czubrowice, Gotkowice, Łazy, Racławice, Sąspów oraz Szklary.

Gmina ma powierzchnię 68 km^2, z czego 618 ha to lasy. Krajobraz i unikalne ukształtowanie terenu czynią z gminy Jerzmanowice-Przeginia miejsce niezwykle urokliwe – liczne wapienne ostańce nie tylko dodają malowniczego charakteru okolicy, lecz także są atrakcyjnym miejscem dla wielbicieli wspinaczki skałkowej. Na terenie gminy znajduje się część Ojcowskiego Parku Narodowego oraz Parku Krajobrazowego Dolinki Krakowskie. Dlatego też dbałość o środowisko naturalne jest szczególnie istotnym zadaniem dla władz gminy.

Ostatnie trzydzieści lat to okres rozwoju nie tylko w dziedzinie ochrony przyrody, lecz również pod wieloma innymi względami. O około 10% wzrosła w tym okresie liczba ludności, która wynosi obecnie 10 935 osób.

Pomimo tego, że gmina ma charakter rolniczy, rozwija się również sektor usług, a dzięki przyjaznemu otoczeniu dla biznesu i bliskości dużych miast, gmina Jerzmanowice-Przeginia jest coraz częściej wybieranym miejscem do prowadzenia działalności gospodarczej. Sprzyja temu także położenie przy drodze krajowej nr 94. Obecnie w gminie działa 805 indywidualnych przedsiębiorców. Bezpieczeństwu inwestycji służy również to, że gmina w całości objęta jest planem zagospodarowania przestrzennego, który uwzględnia zarówno oczekiwania mieszkańców, jak i konieczność zapewnienia odpowiedniego miejsca do inwestowania. Z punktu widzenia gospodarki cieszy także niskie bezrobocie, które utrzymuje się na poziomie około 2,7 procent.

W ciągu ostatnich trzydziestu lat poprawiła się znacząco dostępność podstawowych usług dla mieszkańców – w roku 2008 ukończono budowę nowej siedziby Urzędu Gminy, zaś w 2015 oddano do użytkowania nową siedzibę Gminnego Ośrodka Kultury oraz Biblioteki. Nieustannie poprawia się infrastruktura drogowa, sportowa oraz zaplecze eduka-



Wójtowie Gminy Jerzmanowice-Przeginia w latach 1990–2020:

- Józef Hrabia – 1990–2006,
- Adam Piaśnik – 2006–2018,
- Tomasz Gwizdała – 2018–2023.

Przewodniczący Rady Gminy:

- Karol Papisz – 1990–2002,
- Jacek Prawda – 2002–2010,
- Zbigniew Synowiec – 2010–2014,
- Robert Bąbka – od 2014.

cyjne – obecnie trwa budowa nowej hali sportowej w szkole w Jerzmanowicach.

Ważnym elementem istnienia samorządu jest wspieranie rozwoju społeczeństwa obywatelskiego, dlatego też bardzo istotne z punktu widzenia oceny trzydziestolecia jest to, że co roku przybywa organizacji społecznych. Są to nie tylko fundacje i stowarzyszenia, lecz również koła gospodyń wiejskich czy kluby seniora, które cieszą się dużą popularnością. Gmina inwestuje również w sport, co przejawia się tworzeniem nowych i modernizowaniem istniejących boisk sportowych, sal gimnastycznych czy siłowni zewnętrznych, a także wspieraniem klubów sportowych, które działają na terenie gminy – obecnie istnieją cztery kluby piłkarskie, w których członkostwo deklaruje prawie 200 osób.



Budynek oczyszczalni ścieków w Szklarach.

Niezmiennie ważnym elementem działalności gminy są inwestycje w rozwój sieci kanalizacyjnej i wodociągowej – w roku 2019 oddano do użytku nową oczyszczalnię ścieków w Szklarach, zaś w 2016 otwarto w Jerzmanowicach nowy zbiornik wody pitnej z hydrofornią. Obecnie z sieci wodociągowej korzysta prawie 100% mieszkańców gminy, zaś z kanalizacji – około 30%. W toku jest rozbudowa sieci kanalizacyjnej w Jerzmanowicach, co z pewnością sprawi, że wskaźnik ten znacząco się poprawi w nieodległej przyszłości.



Trzydzieści lat istnienia samorządu to okres, który pozwala na dokonanie podsumowań i spojrzenie z szerszej perspektywy na przeszłość. Bez wątpienia był to czas wielu wykorzystanych szans i stałego rozwoju we wszystkich dziedzinach. Jednak najważniejsze jest to, że wszelkie zrealizowane działania służyły i służą społeczności lokalnej, która przecież z mocy prawa stanowi wspólnotę samorządową, jaką jest gmina.



Poprzedni (powyżej) i obecny budynek Urzędu Gminy Jerzmanowice-Przeginia.

KALWARIA ZEBRZYDOWSKA



Kalwaria Zebrzydowska jest małym miasteczkiem, położonym w dolinie pomiędzy dwoma pasmami górskimi: Beskidem Makowskim i Pogórzem Wielickim. Powierzchnia miasta wynosi 5,5 km², a gminy 73,5 km², którą zamieszkuje prawie 20 tys. osób. W skład gminy wchodzą następujące wsie: Barwałd Średni, Barwałd Górny, Brody, Bugaj, Leńcze, Podolany, Przytkowice, Stanisław Dolny, Zarzyce Wielkie, Zarzyce Małe oraz Zebrzydowice. Miasto posiada dobrze rozwiniętą sieć dróg krajowych i lokalnych, dworzec autobusowy oraz dwie stacje kolejowe na liniach: z Krakowa do Zakopanego oraz z Krakowa do Bielska-Białej.

W kraju i za granicą Kalwaria Zebrzydowska znana jest głównie z kultu religijnego oraz doskonale rozwiniętego rzemiosła branży stolarskiej i szewskiej. Kalwaria Zebrzydowska jest – obok Częstochowy – najważniejszym ośrodkiem ruchu pielgrzymkowego w Polsce. Położenie na słynnym Szlaku Papieskim z Wadowic do Krakowa powoduje systematyczny wzrost liczby turystów i pielgrzymów, których w ciągu roku przybywa około dwa miliony. Największe nasilenie ruchu pielgrzymkowego występuje w okresie odpustu Wielkiego Tygodnia, kiedy odbywa się Misterium Pańskie oraz odpustu Zaśnięcia i Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny. Kalwaryjskie sanktuarium było jednym z ulubionych miejsc Karola Wojtyły – świętego Jana Pawła II, którego w czasie pontyfikatu gościliśmy dwukrotnie, w 1979 oraz 2002 roku. Do kalwaryjskiej bazyliki pielgrzymował również następca największego z kalwaryjskich pielgrzymów – papież Benedykt XVI w 2006 roku.

Kalwaria Zebrzydowska jako zabytkowy zespół architektoniczno-krajobrazowy i pielgrzymkowy – bazylika, Klasztor oo. Bernardynów i dróżki – ma unikalną wartość kulturową, architektoniczną, przyrodniczą i duchową. Jako jedyna na świecie Kalwaria, została wpisana na listę światowego dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego w dniu 1 grudnia 1999 roku na posiedzeniu Komitetu Światowego Dziedzictwa UNESCO w Marrakeszu (Maroko) pod nazwą: „Manierystyczny zespół architektoniczny i krajobrazowy oraz park pielgrzymkowy".

Pierwsze wzmianki o działalności stolarzy w Kalwarii Zebrzydowskiej pochodzą z 1786 roku. Obecnie rzemieślnicy stosują najnowsze technologie oraz materiały. W zależności od potrzeb i gustu klienta wykonuje się zarówno meble w stylu retro, jak i nowoczesne, dostosowane do współczesnych wnętrz. Małe, często rodzinne warsztaty są w stanie sprostać wszelkim wymogom klienta.

Na terenie gminy znajdują się obiekty sportowe, umożliwiające czynny wypoczynek: stadion sportowy z bieżnią, korty tenisowe, boiska do siatkówki, koszykówki, piłki ręcznej, pawilon klubowy oraz pełnowymiarowa hala sportowa.

Burmistrzowie Kalwarii Zebrzydowskiej w latach 1990–2020:

- Augustyn Ormanty – 1990–2010 oraz od 2014,
- Zbigniew Stradomski – 2010–2014.

Przewodniczący Rady Miejskiej:

- Paweł Suliński – 1990–1994,
- Grzegorz Czader – 1994–1998,
- Marcin Krawczyński – 1998–2010 oraz 2014–2018,
- Tadeusz Wilk – 2010–2014,
- Piotr Janusiewicz – od 2018.



Powitanie papieża Jana Pawła II w czasie jego pierwszej pielgrzymki do Kalwarii Zebrzydowskiej, fot. Urząd Miasta Kalwaria Zebrzydowska.

Nasze najważniejsze inwestycje

Dzięki współpracy z radnymi Rady Miejskiej, partnerstwu z mieszańcami w każdej kadencji realizowaliśmy inwestycje, które wyróżniały się na tle innych gmin. W pierwszej kadencji (1990–1994) zostało zrealizowane niesłychanie trudne zadanie gazyfikacji obszaru gminy. W kolejnej kadencji (1994–1998) przeprowadzono telefonizację gminy, natomiast ze środków szwajcarskich powstała oczyszczalnia ścieków. W kadencji 1994–1998 wybudowano także nowoczesną przychodnię zdrowia, komisariat policji, dworzec autobusowy. Inwestowano w drogi, budowę chodników, a także w remizy strażackie wszystkich sołectw.

W dalszych latach wzniesiono salę widowiskową oraz sale sportowe w Leńczach, Przytkowicach, Stanisławiu Dolnym, Barwałdzie Górnym i Kalwarii Zebrzydowskiej. Przeprowadzono remonty w szkołach gminnych. Prowadzono ciągłe inwestycje drogowe, kubaturowe i liniowe. W 2018 roku otrzymaliśmy dotacje na rozbudowę oraz remont sieci wodociągowej i kanalizacyjnej.

Rok 2019 to rozkwit oświaty, rozbudowano siatkę przedszkoli samorządowych. Gruntowny remont wykonano w kalwaryjskiej przychodni zdrowia. Warto zaznaczyć, że budynek powstał na miejscu lądowania papieża Jana Pawła II w czasie jego pierwszej pielgrzymki do Kalwarii Zebrzydowskiej.

Stworzyliśmy preferencje dla firm poprzez specjalną, łagodną politykę podatkową. Od lat szczycimy się tym, iż podatek od nieruchomości dla firm w naszej gminie jest najniższy w okolicy. Mamy jeden z najwyższych w kraju współczynnik ilościowy podmiotów gospodarczych. Po wdrożeniu nowych terenów budowlanych na terenie gminy – w miejscowościach Przytkowice, Leńcze, Podolany oraz Zarzyce Wielkie – obserwujemy wciąż przybywające nowe domy. Stworzyliśmy dobre warunki, które doceniają nasi nowi mieszkańcy, co łączy się z dodatnim saldem migracyjnym. Kalwarię Zebrzydowską odwiedzili też prezydenci Lech Wałęsa i Lech Kaczyński.

W 2017 roku świętowaliśmy jubileusz 400-lecia lokacji Kalwarii Zebrzydowskiej – wówczas udało się przybliżyć postać Mikołaja Zebrzydowskiego, fundatora sanktuarium kalwaryjskiego i założyciela miasta. Wszystkie wymienione walory gospodarcze, kulturowe i duchowe sprawiają, że zainteresowanie Kalwarią Zebrzydowską nie mija.



Przychodnia zdrowia wzniesiona na miejscu lądowania papieża Jana Pawła II w czasie jego pierwszej pielgrzymki do Kalwarii Zebrzydowskiej, fot. Urząd Miasta Kalwaria Zebrzydowska.

KAMIONKA WIELKA



Gmina Kamionka Wielka leży w uroczej dolinie u zbiegu trzech potoków zwanych Kamionką, Królówką i Wolanką, przy linii kolejowej Tarnów–Leluchów, na pograniczu Beskidu Sądeckiego i zachodniej części Beskidu Niskiego. Położona w bezpośrednim sąsiedztwie Nowego Sącza, zajmuje powierzchnię 63,01 km². W skład gminy wchodzi osiem wsi: Kamionka Wielka, Bogusza, Królowa Górna, Królowa Polska, Mszalnica, Mystków, Jamnica i Kamionka Mała. Atrakcyjne walory środowiska naturalnego i dogodne połączenia komunikacyjne z Nowym Sączem stwarzają idealne warunki dla rekreacji, zwłaszcza dla wypoczynku świątecznego i turystyki wędrówkowej.

W dniu 27 maja 1990 roku weszła w życie ustawa o samorządzie gminnym. Ustawa ta nadała samorządność i osobowość prawną gminom. Tego samego dnia przeprowadzono pierwsze wybory do rad gmin. Funkcje uchwałodawcze sprawuje odtąd rada gminy, wybierana w wyborach powszechnych. Organem wykonawczym był początkowo zarząd gminy na czele z wójtem wybierany przez radę gminy, natomiast od 2002 roku organem wykonawczym w gminie jest jednoosobowo wójt, wybierany przez mieszkańców w bezpośrednich wyborach.

Pierwsza kadencja rady gminy (1990–1994), liczącej 15 osób, była zazwyczaj dość burzliwa. Wszyscy uczyli się demokracji lokalnej. Nowopowstały samorząd gminy Kamionka Wielka dysponował budżetem po stronie dochodów w wysokości nieco ponad 5 mld złotych (kwota przed denominacją złotego). Obecnie w budżecie gminy po stronie dochodów widnieje kwota nieco ponad 55 mln złotych.

Kolejne kadencje były okresem rozwoju gminy. Do 1998 roku gmina Kamionka Wielka należała do województwa nowosądeckiego. Od 1 stycznia 1999 roku weszła w skład województwa małopolskiego i powiatu nowosądeckiego. Liczba ludności gminy według danych z 1990 roku wynosiła 7182 osoby, obecnie gminę zamieszkuje 10 571 mieszkańców. W roku 1990 na terenie gminy Kamionka Wielka funkcjonowało siedem szkół podstawowych ośmioklasowych i jedna czteroklasowa, wszystkie z oddziałami przedszkolnymi. W szkołach uczyło się 1300 uczniów, najwięcej w Szkole Podstawowej nr 1 im. Władysława Jagiełły w Kamionce Wielkiej – 364 uczniów, najmniej w Szkole Podstawowej w Boguszy – 58 uczniów. W wyniku kilku reform oświatowych na przestrzeni lat zmieniały się struktury organizacyjne szkół, by ostatecznie od 2017 roku osiągnąć obecny kształt. Aktualnie na terenie gminy Kamionka Wielka funkcjonuje osiem szkół ośmioklasowych w tym jeden Zespół Szkolno-Przedszkolny. Obecnie w szkołach tych uczy się 1160 dzieci.

Największym wyzwaniem dla gminy w ostatnich trzech dekadach było podnie-

Wójtowie Gminy Kamionka Wielka w latach 1990–2020:

- Ryszard Gonczowski – 1990,
- Zbigniew Kmak – 1990–1991,
- Kazimierz Siedlarz – 1992–2018,
- Andrzej Stanek – od 2018.

Przewodniczący Rady Gminy:

- Maria Ruśniak – 1990–1998,
- Zenon Kruczek – 1998–2002 oraz 2006–2007,
- Benedykt Poręba – 2002–2006,
- Piotr Witek – 2008–2010,
- Zenon Kruczek – 2010–2018,
- Marcin Kiełbasa – od 2018.

sienie jakości życia mieszkańców poprzez budowę niezbędnej infrastruktury komunalnej. Na przestrzeni trzydziestu lat dokonano wielu niezbędnych inwestycji i remontów w jednostkach oświatowych, m.in. oddano do użytku nowe skrzydło w budynku Szkoły Podstawowej w Jamnicy, wybudowano tam kompleks boisk sportowych wraz z placem zabaw, w Szkole Podstawowej nr 2 w Kamionce Wielkiej dobudowano pomieszczenia kuchni i jadalni oraz salę gimnastyczną wraz z kompleksem boisk sportowych, utworzono filię biblioteki, wybudowano salę gimnastyczną przy Szkole Podstawowej w Królowej Górnej, utworzono przedszkole i oddano tzw. skrzydło gimnazjum przy Szkole Podstawowej nr 1 w Kamionce Wielkiej, wybudowano Gminną Bibliotekę Publiczną, oddano do użytkowania nowy budynek Szkoły Podstawowej w Mszalnicy, przystosowano część budynku Szkoły Podstawowej w Królowej Górnej do potrzeb punktu przedszkolnego, oddano do użytku nowy budynek Szkoły Podstawowej w Mystkowie, wybudowano boisko sportowe przy szkole w Mystkowie wraz z placem zabaw, wybudowano wielofunkcyjne boisko sportowe w Boguszy, plac zabaw i kompleks sportowy „Orlik" w Królowej Górnej, dobudowano do Szkoły Podstawowej w Mszalnicy salę gimnastyczną, przystosowano część budynku Szkoły Podstawowej nr 1 w Kamionce Wielkiej do potrzeb przedszkola. Ponadto we wszystkich szkołach zmodernizowano kotłownie, wymieniono piece węglowe na gazowe i dokonano termomodernizacji budynków szkół.

Warto podkreślić, że mimo wielu inwestycji oświatowych potrzeby są ciągle wielkie. Obecny wójt Andrzej Stanek swoją kadencję rozpoczął od kolejnych inwestycji. Otwarto piękną nowoczesną salę gimnastyczną w Szkole Podstawowej w Jamnicy, wielofunkcyjne boisko sportowe w Królowej Polskiej oraz dwie siłownie zewnętrzne w Mszalnicy i Mystkowie, które wzbogaciły już istniejącą infrastrukturę sportową. Warto podkreślić, że w 2019 roku wyremontowanych zostało łącznie 7,828 km dróg gminnych, w tym 6,099 km dróg o nawierzchni asfaltowej, 1,329 km dróg o nawierzchni betonowej – częściowo wykonanych przy współpracy z mieszkańcami gminy, oraz 0,4 km dróg o nawierzchni żwirowej.



Stary budynek Szkoły Podstawowej w Mszalnicy, 2009 rok – fot. z archiwum szkoły.



Widok nowego budynku Szkoły Podstawowej w Mszalnicy – fot. z archiwum szkoły.

Na realizację zadań związanych z remontem dróg gminnych w 2019 roku gmina Kamionka Wielka pozyskała ze środków zewnętrznych dofinansowanie w łącznej kwocie 1 859 611,00 zł. Wśród inwestycji realizowanych w 2019 roku znajdują się:

- kontynuacja rozpoczętej w 2017 roku budowy sieci kanalizacji sanitarnej w miejscowości Mystków, dofinansowanej w ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko;
- rozpoczęto prace związane ze stabilizacją dwóch osuwisk: „Popielówka" i „Homontówka-Ziobroskówka" na terenie miejscowości Kamionka Wielka;
- zakończono remont kompleksu boisk sportowych w Kamionce Wielkiej;

– wykonano remont pokrycia dachu budynku Ochotniczej Straży Pożarnej w miejscowości Mszalnica;
– wykonano remont pomieszczeń w budynku Urzędu Gminy w Kamionce Wielkiej.

Zmiany ustrojowe na przestrzeni lat przyczyniły się do rozwoju gospodarczego wsi, jej infrastruktury i budownictwa. Mieszkańcy mieli możliwość tworzenia prywatnych inicjatyw w zakresie różnorodnej działalności gospodarczej i inwestycyjnej. Otwarł się rynek pracy, zwiększyły się zarobki, stąd mieszkańcy inwestowali w budownictwo własnych domów i ich obejść. Nastały dogodne warunki dla rozwoju inwestycji publicznych.

Gmina już w 1990 roku mogła poszczycić się siecią gazową o długości około 170 km (ujęto przyłącza domowe). Na terenie gminy istniały spółki wodociągowe. Nie można nie wspomnieć o rozwijającej się w latach dziewięćdziesiątych telefonizacji gminy.

Należy podkreślić, że w 1990 roku sieć kanalizacyjna w gminie nie istniała. Pierwsze prace związane z budową kanalizacji sanitarnej na terenie gminy zostały podjęte w 2004 roku. Zakres robót obejmował budowę kanalizacji w miejscowościach Jamnica, Kamionka Mała i Kamionka Wielka do Bani. Prace udało się podjąć dzięki pozyskaniu dofinansowania ze środków Unii Europejskiej w ramach Programu SAPARD.

W następnych latach gmina Kamionka Wielka podejmowała kolejne działania zmierzające do rozwoju sieci kanalizacyjnej, finansując zadania zarówno ze środków własnych, jak również wykorzystując środki europejskie (Program Rozwoju Obszarów Wiejskich, Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko).

Obecnie trwają prace związane z budową kanalizacji w miejscowości Mystków – ich zakończenie planowane jest na koniec września 2020 roku. Działalność inwestycyjną w tym zakresie prowadziła również Spółka z o.o. Sądeckie Wodociągi, której gmina Kamionka Wielka jest udziałowcem. Spółka jest również zarządcą powstałej sieci kanalizacyjnej. Dzięki tym wszystkim działaniom gmina Kamionka Wielka może dziś pochwalić się siecią kanalizacji sanitarnej o długości ponad 100 km, obejmującą osiem spośród dziewięciu sołectw gminy.

Po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej gmina Kamionka Wielka korzystała z finansowej pomocy unijnej przy realizacji różnorakich przedsięwzięć, ale przede wszystkim przy budowie dróg.

Ważne dla mieszkańców były i są wartości duchowe – dlatego też chętnie, na przestrzeni lat, włączają się oni w budowę kościołów oraz ich remont.

Istotne dla gminy są obecnie różnego rodzaju inicjatywy społeczne. W ostatnich latach powstają kluby seniora, stowarzyszenia, uaktywniały się także koła gospodyń wiejskich. Mieszkańcy są niezwykle aktywni. W ubiegłym roku została wydana wielce interesująca książka: „Ocalić od zapomnienia. Wojenne i okupacyjne wspomnienia mieszkańców Kamionki Wielkiej". To niezwykłe i nieocenione źródło wspomnień mieszkańców gminy, którzy przeżyli lata okupacji.

Gmina Kamionka Wielka na przestrzeni tych lat rozwijała się również kulturowo, pielęgnując tradycje i folklor. Gminny Ośrodek Kultury powstał 1 czerwca 1978 roku. Przy tej instytucji skupiły swoją działalność zespoły regionalne: „Mszalniczanie", „Skalnik", „Kamionczanki" i „Mystkowianie". Narybkiem dla zespołów starszych są zespoły dziecięce: „Mali Mszalniczanie", „Mali Mystkowianie" i „Mały Skalnik". Wszystkie te zespoły z powodzeniem kultywują tradycje regionalne, zwyczaje oraz obrzędy z rejonu Lachów Sądeckich. Działa tu też 110-letnia Orkiestra Dęta w Mystkowie, uświetniająca święta państwowe, uroczystości patriotyczne i religijne. Warto wspomnieć o szerokiej ofercie sportowej gminy, realizowanej poprzez prężnie działające kluby sportowe z długoletnią tradycją. Nie można zapomnieć o jednostkach ochotniczych straży pożarnych, które swoją aktywnością zapewniają bezpieczeństwo mieszkańców.

Gmina Kamionka Wielka to piękne miejsce z wielkim potencjałem, przyjazne mieszkańcom, inwestorom oraz odwiedzającym.

KĘTY

Upadek komunizmu przyniósł znaczące zmiany w życiu mieszkańców gminy Kęty. Jedną z nich było oczywiście przywrócenie samorządu terytorialnego, którego tutejsze tradycje sięgały średniowiecznych początków miasta.



Wprowadzona w 1990 r. ustawa o samorządzie dawała gminom samodzielność w podejmowaniu decyzji dotyczących m.in. zarządzania majątkiem, oświaty, kultury czy ochrony środowiska. W pierwszych samorządowych wyborach powołano Radę Miejską, która spośród swoich członków wybrała pierwszego burmistrza gminy Kęty – Władysława Surówkę.

Opracowano wtedy także podstawowy dokument regulujący funkcjonowanie samorządu – Statut Gminy Kęty. Istotne procesy rozwojowe przebiegały w tle zachodzących zmian administracyjnych, takich jak włączenie gminy w granice nowo powstałego województwa małopolskiego (1997) i powiatu oświęcimskiego (1999).

Po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej Kęty, tak jak inne miasta w kraju, zyskały nowe możliwości, m.in. w nawiązywaniu kontaktów z zagranicznymi partnerami. Współpraca ze słowacką Turzovką przyczyniła się do realizacji wielu projektów z zakresu promocji kultury i dziedzictwa historycznego obu miast.

Od początku lat 90. minionego stulecia trwa proces usprawnienia pracy tego samorządu, w czym mają pomagać kolejne powstające jednostki: Ośrodek Pomocy Społecznej (1990), Straż Miejska (1992), Miejski Zakład Energetyki Cieplnej (1992), Przedsiębiorstwo Komunalne „Komax", Ośrodek Sportu i Rekreacji (1998), Gminny Zakład Opieki Zdrowotnej (1999), Muzeum im. Aleksandra Kłosińskiego (2004).

Przemiany ustrojowe dotknęły nade wszystko sektor gospodarki. Po prywatyzacji przedsiębiorstw i spółdzielni robotniczych mieszkańcy stanęli przed nie lada wyzwaniem. Będące symbolem kęckiego przemysłu minionej epoki Zakłady Metali Lekkich nie podzieliły losu podobnych, wielkich firm w regionie – skutecznie zarządzane przekształciły się w Grupę Kęty, czyniąc ją potentatem w branży metalurgicznej na skalę europejską. Ponadto powstawały inne przedsiębiorstwa, zwłaszcza te małe, nawiązujące po trochu do tradycji rzemieślniczych.

Symbolem ustrojowych zmian w przestrzeni miejskiej stał się powrót na Rynek pomnika św. Jana Kantego. Ufundowana przez mieszkańców w połowie XIX wieku rzeźba przedstawiająca słynnego rodaka – dziś patrona m.in. Kęt, studentów i Uniwersytetu Jagiellońskiego – została rozebrana w czasie okupacji. Po dziesięcioleciach, 3 maja 1991 roku, wróciła na swe dawne miejsce. Z kolei kroniką minionych 30 lat stała się samorządowa gazeta „Kęczanin". Pierwszy numer kęckiego pisma ukazał się w marcu 1991 roku, a redaktorem naczelnym został Maciej Hejnowicz. Pismo ukazuje się do dziś, a jego wydawcą jest kęcki Dom Kultury.

Burmistrzowie Miasta Kęty w latach 1990–2020:

- Władysław Surówka – 1990–1994,
- Roman Olejarz – 1994–2010,
- Tomasz Bąk – 2010–2014,
- Krzysztof Jan Klęczar – od 2014.

Przewodniczący Rady Miejskiej:

- Piotr Klimczyński, Adam Gasiński – 1990–1994,
- Adam Gasiński – 1994–1998,
- Józef Skudlarski – 1998–2010,
- Eugeniusz Zawadzki – 2010–2014,
- Marek Nycz – od 2014.



Rynek w Kętach dawniej.

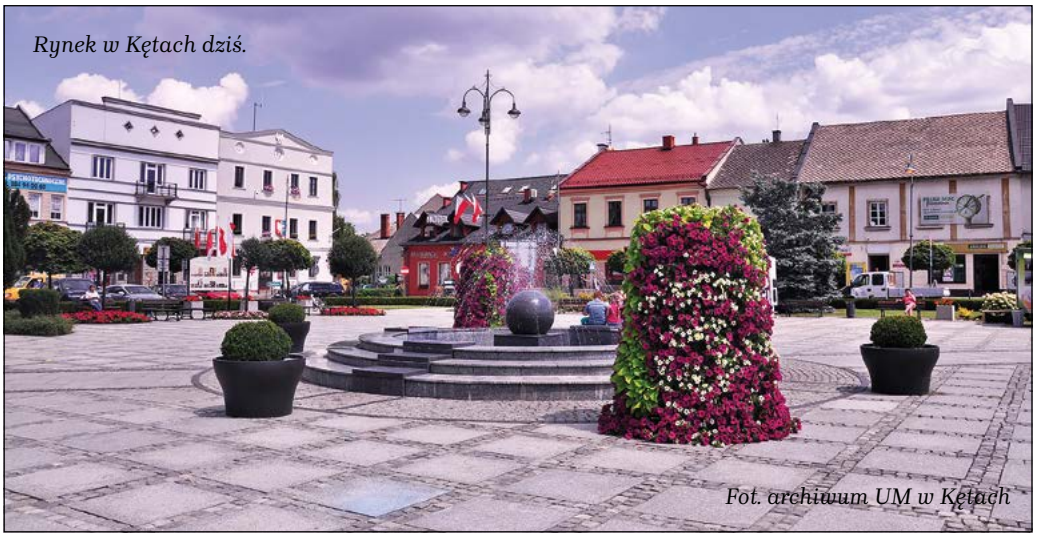
Fot. archiwum UM w Kętach

Wspomniany wcześniej Rynek – serce miasta, na którym przez wieki odbywały się słynne na całą okolicę jarmarki, diametralnie zmienił swoje oblicze w ciągu ostatniego 30-lecia. W latach 2010–2011, dzięki środkom unijnym, przeprowadzono jego kompleksową przebudowę.

Inwestycja miała na celu przywrócenie historycznego charakteru przestrzeni Rynku. Nowa organizacja płyty głównej sprawiła, że miejsce to – zgodnie z życzeniem mieszkańców – z powodzeniem spełnia zarówno funkcje reprezentacyjne, jak i rekreacyjne. Tu odbywają się miejskie eventy, w tym październikowe święto miasta – Jarmark Świętojański. Co ważne, Rynek stał się także popularnym miejscem spotkań, celem spacerów i wypoczynku.

Sama płyta Rynku to jednak nie wszystko – oko cieszą także fasady odrestaurowanych i zmodernizowanych kamienic, okalających serce miasta. Znakomitym tego przykładem jest kęcki magistrat. Realizacja zadania „Głęboka modernizacja energetyczna budynku Urzędu Gminy Kęty", które także otrzymało unijne dofinansowanie, umożliwiła w roku 2017 znaczną poprawę estetyki budynku. Obecnie trwają prace remontowo-budowlane związane z rewitalizacją kamienicy Rynek 13, która w przyszłości pełnić będzie funkcje kulturalno-społeczne, a w kolejce do remontu czeka już zabytkowa kamienica Rynek 16, w której mieści się miejskie muzeum.

Łukasz Gieruszczak
Barbara Kuźma-Suazo



Rynek w Kętach dziś.

Fot. archiwum UM w Kętach

KORZENNA



W ciągu trzydziestu lat po restytucji samorządu gmina Korzenna dokonała cywilizacyjnego skoku. Z upośledzonej pod względem infrastruktury technicznej gminy wiejskiej, stała się gminą notującą z roku na rok inwestycyjne rekordy, regularnie znajdując się wśród laureatów rankingu Związku Powiatów Polskich w kategorii gmin wiejskich.

Licząca 16 sołectw i zajmująca ponad 106 km² gmina Korzenna w 1990 roku była typową gminą wiejską o charakterze rolniczym z niewieloma firmami. Po trzydziestu latach rolnictwem parają się już nieliczni mieszkańcy, a coraz większą rolę odgrywają firmy produkcyjne i usługowe. Mimo ogólnej spadkowej tendencji demograficznej w kraju, gmina w ciągu trzech ostatnich dekad zwiększyła liczbę ludności o ponad 2700 osób i liczy obecnie 14701 mieszkańców.

Radykalnie wzrosła zasobność gminnej kiesy. O ile w 1990 roku budżet wynosił 0,7 mln zł, to uchwalony na 2020 rok budżet opiewa po stronie wydatków na kwotę przekraczającą 90 mln zł. Mimo, że w omawianym okresie doszło do utrudniającej porównanie denominacji, to śmiało można powiedzieć, że budżet wzrósł w tym okresie kilkunastokrotnie. Wydatki inwestycyjne w 2020 roku, ustalone na poziomie 21 mln zł, to mniej więcej tyle, ile we wcześniejszych latach wynosił cały budżet gminy.

Odrodzony samorząd gminy w 1990 roku stał w obliczu konieczności rozwiązywania długiej listy problemów. Infrastruktura techniczna w postaci sieci gazowej, telefonicznej, kanalizacji i wodociągu praktycznie nie istniała. W szczątkowej postaci istniała sieć dróg o asfaltowej lub choćby utwardzonej nawierzchni, a warunki kształcenia dzieci w wielu sołectwach były bardzo skromne. O realizacji pasji sportowych większość mieszkańców mogła tylko pomarzyć. Do dyspozycji były dwa boiska piłkarskie, nie było sal gimnastycznych przy szkołach, nie mówiąc już o innych obiektach sportowych czy placach zabaw.

O realizacji zainteresowań artystycznych trudno było mówić. Domy kultury nie dysponowały ani odpowiednim wyposażeniem, ani funduszami na organizację profesjonalnych zajęć. Prowadzone zajęcia, np. folklorystyczne, odbywały się głównie za sprawą pasjonatów, zarażających swoim hobby rzesze innych ludzi. Jednostki OSP korzystały z dawno nieremontowanych pomieszczeń, mając na wyposażeniu wyeksploatowane samochody.

W ciągu trzydziestu lat wieloletnie zaległości stopniowo nadrabiano. Gmina została zgazyfikowana, poprowadzono sieć telefoniczną, powstało kilkadziesiąt kilometrów sieci wodociągowej i kanalizacyjnej, uruchomiono oczyszczalnię ścieków, a budowa i remonty dróg od lat są stałym punktem w budżecie gminy. Dość powiedzieć, że w ciągu ostatnich kilkunastu lat

Wójtowie Gminy Korzenna w latach 1990–2020:

- Józef Mokrzycki – 1990–1997,
- Jan Budnik – 1997–2006,
- Leszek Skowron – od 2006.

Przewodniczący Rady Gminy:

- Janusz Adamczyk – 1990–1994,
- Julian Paciorek – 1994–1998,
- Stanisław Michalik – 1998–1999,
- Wiesław Kracoń – 1999–2002 oraz 2006–2018,
- Andrzej Janusz – 2002–2006,
- Szymon Semla – od 2018.



Korzenna przed trzydziestu laty...

wybudowano i wyremontowano około 200 km dróg gminnych. Wzdłuż części gminnych i powiatowych dróg wybudowano chodniki, a przy licznych obiektach użyteczności publicznej – parkingi.

Zasadniczo zmieniły się warunki kształcenia. Wybudowano od podstaw lub zmodernizowano szkoły w siedmiu sołectwach, wybudowano lub zmodernizowano sześć sal gimnastycznych. Uruchomiono Szkołę Muzyczną I stopnia w Korzennej, która co roku przyjmuje kilkudziesięciu uczniów. Utworzono także publiczne przedszkole, we wszystkich szkołach prowadzone są oddziały przedszkolne.

Amatorzy sportu mają do dyspozycji dwa wielofunkcyjne boiska „Orlik" i dwa nowe boiska piłkarskie. Istniejące stadiony zmodernizowano. Rozpoczęto także budowę pełnowymiarowej hali sportowo-widowiskowej.

Czas wolny można spędzać korzystając z oferty domów kultury znajdujących się w sześciu miejscowościach, które dysponują nowymi bądź zmodernizowanymi obiektami. Mieszkańcy korzystają także z dwóch poddanych rewitalizacji zabytkowych dworów w Korzennej i Lipnicy Wielkiej, które są miejscem organizacji koncertów, wydarzeń kulturalnych i imprez plenerowych. Tym ostatnim służy także amfiteatr w Korzennej.

Radykalnej poprawie uległy warunki pracy ochotniczych jednostek straży pożarnej. Siedem z nich doczekało się modernizacji budynków, a dwie – budowy nowej siedziby. Dziewięć jednostek wyposażono w nowe samochody.



...i Korzenna dziś, fot. Urząd Gminy Korzenna.

KOSZYCE



Przeprowadzona w 1990 roku reforma samorządowa, uchodząca dziś za jedną z najbardziej udanych reform ostatniego 30-lecia, przełamała monopole totalitarnego państwa dając samorządom majątek i pozwalając nim zarządzać i gospodarować. Samorządy dobrze zarządzane, posiadające wizję strategicznego podejścia do problemów stojących przed społecznością gminy, odpowiednie przygotowanie zawodowe kadry zarządzającej, a także cechujące się konsekwencją i cierpliwością przy ich rozwiązywaniu mogły bardzo dużo zdziałać.

Stwierdzenie to ze wszech miar pasuje do gminy Koszyce. Widać to we wszystkich sferach działalności gminnego samorządu. Wspólne działanie samorządu i społeczeństwa oraz budowane przez lata zaufanie jest podstawą efektów gospodarczych i społecznych gminy Koszyce. A efektami tej aktywności są:

- Kompleksowe rozwiązanie gospodarki wodno-ściekowej. Gmina posiada nowoczesną oczyszczalnię ścieków, 115 km sieci kanalizacyjnej i blisko 100 km sieci wodociągowej. Działa również 58 przydomowych oczyszczalni ścieków. Z osadów pościekowych produkowany jest nawóz rolniczy. Całością zarządza Gminna Spółka Komunalna, na wyposażeniu której są także dwa samochody asenizacyjne. Szacunkowa wartość wykonanego w tym zadaniu majątku to kwota blisko 50 mln złotych.
- Zracjonalizowana, rozbudowana i wyposażona sieć szkolna. Gmina posiada trzy placówki oświatowe:
  1. wybudowane od podstaw i oddane w 1998 roku do użytku Centrum Oświatowe w Koszycach (przedszkole, szkoła podstawowa, dwie hale sportowe, zespoły boisk);
  2. Szkoła Podstawowa w Książnicach Wielkich, po generalnym remoncie w 2002 roku i z wybudowanymi w 2007 roku boiskami sportowymi;
  3. Powstała w 2014 roku Szkoła Muzyczna I stopnia, do której aktualnie uczęszcza blisko 80 uczniów.
- Powstała w 2019 roku sala koncertowa z odpowiednim wyposażeniem.
- Modernizacja rynku w Koszycach w 2002 roku.
- Wybudowana w 2014 roku Strefa Aktywności Gospodarczej dla inwestorów, o powierzchni 11,3 ha z pełnym uzbrojeniem.
- Modernizacja w 2016 roku oświetlenia ulicznego, polegająca na wymianie opraw sodowych na 886 energooszczędnych opraw LED, wraz z systemem sterowania.
- Wymiana w 2018 roku 84 kotłów na nowe źródła ciepła w zakresie paliwa: pellet – 59 kotłów i ekogroszek – 25 kotłów.
- Przebudowanie, odbudowanie, zmodernizowanie i remont 96 kilometrów dróg gminnych.

Burmistrz Miasta i Gminy Koszyce:

- Stanisław Rybak – od 1990 r. (do 31 grudnia 2018 r. – Wójt Gminy Koszyce, od 1 stycznia 2019 r. – Burmistrz Miasta i Gminy Koszyce)

Przewodniczący Rady Gminy:

- Alfred Sambor – 1990–1994,
- Stanisław Oziębło – 1994–1998,
- Marianna Marzec – 1998–2002,
- Adam Wyrzykowski – 2002–2006,
- Tadeusz Nawrot – 2006–2018,
- Stefan Czarnecki – od 2018.

- Funkcjonowanie, z efektami, trzynasty już rok Muzeum Ziemi Koszyckiej.
- Zainspirowanie i pomoc w organizacji i funkcjonowaniu ponad 38 stowarzyszeń.
- Działające, powstałe w ostatnim czasie:
  1. Spółdzielnia Socjalna świadcząca usługi w zakresie sprzątania wszystkich obiektów komunalnych i przygotowująca ponad 200 posiłków dziennie;
  2. Dom Senior+ dla 25 uczestników w wieku emerytalnym;
  3. Uniwersytet Trzeciego Wieku liczący około stu słuchaczy z silną sekcją rowerową;
  4. Świetlica środowiskowo-socjoterapeutyczna, rozwój i aktywność w Przemykowie;
  5. Samorządowy Punkt Przedszkolny w Książnicach Wielkich dla dzieci już od trzech lat.
  6. Dwa projekty edukacyjne wyrównujące szanse edukacyjne dzieci i rozwijające ich zainteresowania w Koszycach i w Książnicach Wielkich.

To także przygotowanie dla tych środowisk bazy lokalowej w postaci świetlic wiejskich w miejscowościach: Sokołowice, Witów, Morsko, Siedliska-Malkowice, Przemyków, Piotrowice, Rachwałowice, Filipowice, Jankowice, Włostowice, Książnice Małe, Książnice Wielkie, Zagaje, Jaksice, Biskupice, Łapszów, Modrzany, odnowa i zagospodarowanie centrów wsi.

Przez pierwsze lata funkcjonowania samorządu priorytetem były dwa zdania;

1. Rozwiązanie spraw gospodarki wodno-ściekowej.
2. Stworzenie odpowiedniej bazy lokalowej dla oświaty i wyposażenie jej.

Obie wspomniane wyżej sprawy zostały wykonane przy zaangażowaniu wielu środków finansowych, w tym Unii Europejskiej.

Obecnie od kilku lat gmina realizuje aktualny priorytet samorządu koszyckiego, czyli budowę społeczeństwa obywatelskiego. Ten proces rozpoczęto od inspirowania i wspierania organizacji trzeciego sektora (stowarzyszeń). Organizacje te, a także wszystkie środowiska wiejskie, zostały wyposażone w środki finansowe do realizacji ich statutowych celów w postaci środków w ramach programu współpracy z organizacjami pozarządowymi, funduszu sołeckiego, budżetu obywatelskiego.

Te środki są ciągle zwiększane. Stwarzają one odpowiednią platformę współpracy z różnymi środowiskami poprzez przyjmowanie sugestii i wniosków do podjęcia zadań, wspólnym analizowaniu możliwości ich realizacji.

Dotychczasowe efekty tych działań przynoszą wymierne rezultaty. Uaktywniają się coraz to nowe środowiska czy grupy społeczne, powstają nowe stowarzyszenia. Rodzą się wciąż nowe inicjatywy. Aktualnie na terenie gminy zarejestrowanych jest 38 organizacji pozarządowych.

Oprócz gospodarczych efektów, gmina Koszyce może poszczycić się sukcesami w sferze społecznej i kulturalnej. Jako gmina posiada herb i flagę, działa także instytucja Honorowego Obywatelstwa. Tytuł ten jest zaszczytnym dowodem uznania dla osób, które w sposób szczególny przyczyniły się do rozwoju gospodarczego, kulturalnego i intelektualnego gminy, przysparzając jej tym samym dobrej sławy. Otrzymali go: ksiądz prałat Jan Kabziński, Roman Salamon, Stanisław Boduch, ksiądz biskup dr Kazimierz Gurda, Kazimierz Barczyk. Gmina prowadzi bogatą działalność wydawniczą – oprócz wydawanej od 1995 roku „Gazety Koszyckiej", przez ostatnie 20 lat wydanych zostało 14 pozycji książkowych.

Gmina Koszyce prowadzi bardzo owocną współpracę międzynarodową. Posiada podpisane porozumienia o współpracy i partnerstwie z miastem Crisolles we Francji, miastem Zaleszczyki na Ukrainie oraz miastem Derecske na Węgrzech. Współpraca przebiega na różnych płaszczyznach: samorządowej, kulturalnej, młodzieżowej i sportowej. W dziedzinie kultury prócz działalności prowadzonej przez Muzeum Ziemi Koszyckiej, realizowanych jest wiele ciekawych projektów. Na uwagę zasługują historyczne imprezy plenerowe związane z odzyskaniem przez Koszyce statusu miasta, okolicznościowe koncerty z udziałem znanych artystów, spotkania z wybitnymi ludźmi nauki, kultury i sztuki, sportu, biznesu. Podczas obchodów setnej

rocznicy odzyskania przez Polskę niepodległości na koszyckim Rynku odsłonięto pomnik Królowej Regentki Elżbiety Łokietkówny, która w 1374 roku lokowała miasto Koszyce na prawie magdeburskim.

Gmina Koszyce od 2019 roku posiada status gminy wiejsko-miejskiej. Jej powierzchnia ogólna wynosi 6618,4743 ha. W skład gminy wchodzi 19 sołectw. Budżet w przeliczeniu na jednego mieszkańca wynosi 5056,42 zł.



Koszycki Rynek kiedyś, fot. Urząd Miasta i Gminy Koszyce.

Liczba stałych mieszkańców na koniec 2019 roku wynosiła 5428 osób, w tym 2821 kobiet i 2607 mężczyzn, od 1990 roku zmniejszyła się o 600 osób. W 1990 roku liczba ludności wynosiła 6028, w tym 3073 kobiety i 2955 mężczyzn. Tendencja spadkowa utrzymuje się głównie z uwagi na spadek przyrostu naturalnego. W 2019 roku urodziło się na terenie gminy 45 dzieci, a zmarło 78 osób, w roku 1990 urodziło się 63 dzieci, a zmarły 93 osoby.

Gmina Koszyce to idealne miejsce na wypoczynek lub weekendowy wypad ze znajomymi. Czyste powietrze oraz malownicze tereny Wisły i skarp nadwiślańskich są odpowiednim miejscem do uprawiania turystyki pieszej i rowerowej. Miłośnicy przyrody mogą podziwiać chronione gatunki roślin, wędkować oraz relaksować się na łonie natury. W tym celu w 2014 roku wykonana została ścieżka turystyczno-rekreacyjna, z infrastrukturą oraz elementami małej architektury. Całość ścieżki usytuowana jest w naturalnym ekosystemie gminy, w otoczeniu wysokich skarp nadwiślańskich, a po drugiej stronie rzeki Wisły na terenie Koszyckiego Obszaru Chronionego Krajobrazu.



Panorama Koszyc z Rynkiem po modernizacji, fot. Urząd Miasta i Gminy Koszyce.

KRAKÓW

W dziejach stołecznego królewskiego Krakowa jest kilka dat przełomowych. Każda z nich oznacza początek zupełnie nowej epoki w historii miasta. Warto przypomnieć te daty.



Pierwsza z nich to rok 1000, uważany za datę powołania krakowskiego biskupstwa. W 1257 roku Kraków otrzymał prawo magdeburskie, którym nota bene rządził się do końca XVIII wieku. W osiemnastym stuleciu historia gwałtownie przyśpieszyła, stąd dwa kolejne historyczne wydarzenia dzieli niewiele ponad pięćdziesiąt lat. Są to: utworzenie Wolnego Miasta w 1815 roku oraz odrodzenia krakowskiego samorządu w 1866 roku. Ostatnią historyczną, porównywalną z wymienionymi wyżej, a z perspektywy XXI wieku najważniejszą datą, jest rok 1990, kiedy w Polsce odrodził się autentyczny samorząd gminny. W Krakowie sytuacja była wyjątkowa, gdyż miasto nie miało nawet fasadowego organu przedstawicielskiego, było bowiem wtopione w „województwo miejskie krakowskie".

Przed nową Radą Miasta stanęło ogromne wyzwanie. Należało wprowadzić miasto w nową, demokratyczną rzeczywistość oraz nadrobić kilkudziesięcioletnie zaległości. W Radzie zasiadali ludzie ideowi, a przede wszystkim pragnący radykalnych zmian – zarówno w Polsce, jak i w mieście. Pamiętajmy, że krakowscy wyborcy w 1990 roku obdarzyli zaufaniem dawną opozycję. Na siedemdziesięciu pięciu radnych – bo tak liczna była wówczas Rada Miasta – siedemdziesięciu trzech wybrano z list Komitetów Obywatelskich „Solidarności", a dwóch z list Konfederacji Polski Niepodległej. Musimy też pamiętać, że ówczesne regulacje prawne zapewniały Radzie bardzo mocną pozycję: to Rada powoływała i odwoływała Prezydenta oraz kolegialny Zarząd Miasta.

Nowe, demokratycznie wybrane Władze Miasta Krakowa stanęły przed ogromnym wyzwaniem. Musiały stawić czoła negatywnym skutkom pięćdziesięciu lat braku autentycznego samorządu. W miesiąc po swoim wyborze prezydent Jacek Woźniakowski pisał: „Praca Zarządu rozłamuje się z grubsza biorąc na dwa bloki: blok działań praktycznych, nieraz doraźnych lub też interwencyjnych i blok działań bardziej teoretycznych, na dłuższej fali, które dają działaniom doraźnym ciągłość, kierunek i sens. Oczywiście w pierwszym miesiącu pracy przeważać musiały działania teoretyczne, najpierw dlatego, że trzeba było dokładniej przyjrzeć się potrzebom i dążeniom – nieraz sprzecznym ze sobą – różnych grup mieszkańców Krakowa, po wtóre dlatego, że musimy zdać sobie sprawę, jakie warianty możemy wybrać i jakie chcemy

Prezydenci Krakowa w latach 1990–2020:

- Jacek Woźniakowski – 1990–1991,
- Krzysztof Bachmiński – 1991–1992,
- Józef Lassota – 1992–1998,
- Andrzej Gołaś – 1998–2002,
- Jacek Majchrowski – od 2002.

Przewodniczący Rady Miasta:

- Kazimierz Barczyk – 1990–1993,
- Tadeusz Kołaczyk – 1993–1994,
- Stanisław Handzlik – 1994–2002,
- Paweł Pytko – 2002–2006,
- Paweł Klimowicz – 2006–2007,
- Małgorzata Radwan-Ballada – 2007–2009,
- Józef Pilch – 2009-2010,
- Bogusław Kośmider – 2010–2018,
- Dominik Jaśkowiec – od 2018.

wybrać spośród różnych dróg i sposobów działania."

Trzydzieści lat aktywności krakowskiego samorządu przyniosło trudne do przecenienia efekty. Kraków jest dziś zupełnie innym miastem, niż był w 1990 roku. Zmienił się całkowicie wygląd krakowskich ulic i placów, które przestały być szare i zaniedbane, zmienił się układ komunikacyjny, wzrosła zamożność mieszkańców, zmieniło się nawet powietrze, którym oddychają krakowianie.

Próbując przedstawić ogrom zmian, jakie zaszły w Krakowie na przestrzeni ostatnich trzech dziesięcioleci warto sięgnąć do opracowywanych corocznie przez krakowski Magistrat „Raportów o Stanie Miasta". Szczególnie pouczające będzie porównanie raportu z 1991 roku z ostatnim, najnowszym, przedstawiającym najbardziej aktualną kondycję Krakowa.

Wracając do początków odrodzonego samorządu trzeba stwierdzić, że najbardziej palącą potrzebą krakowian była konieczność podjęcia walki z zanieczyszczeniem powietrza. Nie jest przesadą twierdzenie, że w mieście panował wówczas stan klęski ekologicznej. W powszechnej opinii „głównym trucicielem" był wielki kombinat metalurgiczny, nazywany Hutą im. Lenina – jedna ze sztandarowych inwestycji Polski Ludowej. Dlatego też Rada Miasta 15 marca 1991 roku podjęła uchwałę „w sprawie programu modernizacji i restrukturyzacji Huty im. Tadeusza Sendzimira". Zmiana nazwy, polegająca na usunięciu z funkcji patrona W.I. Lenina była absolutną koniecznością.

Ówcześni krakowscy radni mieli świadomość, że stoją nie tylko przed problemem ekologicznym, lecz także społecznym. W preambule tej uchwały czytamy nie tylko, że działalność Huty jest jedną z najistotniejszych przyczyn katastrofalnej sytuacji ekologicznej, rzutującej na zdrowie mieszkańców oraz stan dóbr kultury narodowej, lecz także, że „z działalnością Huty związane są bezpośrednio i pośrednio dziesiątki tysięcy pracowników". Uchwała zobowiązywała Zarząd Miasta do „podjęcia zdecydowanych kroków". Stopniowa zmiana Huty – należącej obecnie do ArcelorMittal Poland – z zakładu surowcowego w przetwórczy zajęła prawie trzydzieści lat.

Poważnym problemem były także zanieczyszczenia pochodzące z kotłowni lokalnych i pieców domowych , czyli tak zwana „niska emisja" . Szacowano, że tego typu zanieczyszczenia stanowiły w okresie grzewczym blisko 40% ogólnego poziomu zanieczyszczeń w centrum miasta. Likwidacja źródeł niskiej emisji już w 1991 roku była jednym z „podstawowych kierunków działań władz miasta". W latach 2012–2018 w Krakowie zlikwidowano około 21 tysięcy pieców i kotłowni w ramach Programu Ograniczania Niskiej Emisji (PONE). Udzielono dotacji celowej w wysokości około 50,6 miliona złotych na zmianę systemu ogrzewania opartego na paliwie stałym na proekologiczne. Od września 2019 roku w Krakowie – jako pierwszym mieście w Polsce – obowiązuje całkowity zakaz stosowania paliw stałych do ogrzewania domów i mieszkań.

Już tylko starsi wiekiem krakowianie pamiętają czasy, kiedy pojawiały się „okresowe braki wody". Dziś woda z krakowskiego wodociągu cieszy się zasłużenie dobrą opinią. Miejskie Przedsiębiorstwo Wodociągów i Kanalizacji nie bez uzasadnionej dumy twierdzi, że jakość krakowskiej wody: „gwarantują codzienne kontrole i najnowsze technologie dezynfekcji, w tym także system dezynfekcji promieniami UV, stosowany również w Nowym Jorku czy Rotterdamie. Już 6 na 10 mieszkańców Krakowa pije wodę prosto z kranu!"

Rozbudowa sieci połączeń autobusowych i tramwajowych, a także system zachęt między innymi w postaci tańszych biletów na komunikację miejską dla posiadaczy tzw. Karty Krakowskiej nie sprawiły oczywiście, że tłoku na krakowskich arteriach nie ma. Powoli jednak zmienia się świadomość mieszkańców, którzy dla wspólnego dobra przesiadają się na komunikację zbiorową albo na rowery.

W pochodzącym z 1991 roku „Raporcie o Stanie Miasta" czytamy: „Kraków podobnie jak w latach ubiegłych należał do najczęściej odwiedzanych miast Polski". Pod Wawel przybyło wówczas 1 376 000 turystów krajowych i 424 000 zagranicznych. Wśród tych ostatnich pojawiła się nowa,



Największa hala widowiskowo-sportowa w Polsce, fot. tauronarenakrakow.pl.

nieznana wcześniej kategoria, czyli „turyści" ze Wschodu przyjeżdżający w celach handlowych. Miasto dysponowało wtedy 9403 miejscami noclegowymi. W 2018 roku Kraków odwiedziło 13 500 tys. turystów, wśród nich było 10 400 tys. krajowych i 3 100 tys. zagranicznych. Miejsc noclegowych było 43 385. Przez ostatnie trzydzieści lat zmieniła się nie tylko ilość przybywających do Krakowa turystów, lecz także powody przyjazdu. Miejscem chętnie odwiedzanymi przez gości z zagranicy stał się Kazimierz. Przybyła nowa atrakcja w postaci „Fabryki Schindlera". Kraków stał się też jednym z ważniejszych europejskich centrów turystki pielgrzymkowej. Do jej rozwoju w znacznym stopniu przyczyniło się powstanie sanktuariów: św. Jana Pawła II i Bożego Miłosierdzia w Krakowie-Łagiewnikach. Według szacunków w 2018 roku odwiedzający Kraków turyści wydali pod Wawelem łącznie 6,45 miliarda złotych. Dziś już nikogo nie dziwi widok przybyszów z Dalekiego Wschodu zapamiętale obfotografowujących krakowskie zabytki, czy obywateli Zjednoczonego Królestwa hucznie żegnających swój stan kawalerski w którymś z krakowskich pubów.

Przed trzydziestu laty panowało przekonanie, że „aktualny stan zieleni zarówno pod względem ilościowym jak i jakościowym jest w Krakowie niekorzystny". Dziś Kraków może być dumny ze swojej zieleni. Zmiany na lepsze przyśpieszyły zwłaszcza po roku 2015, kiedy Rada Miasta powołała prężnie działający Zarząd Zieleni Miejskiej. Szczególnie udanym posunięciem okazało się tworzenie „parków kieszonkowych", których jest już 24. Kraków może się także poszczycić 325 pomnikami przyrody.

Jaki był stan krakowskich zabytków najlepiej dowodzi „Raport o Stanie Miasta" z 1991 roku: „Na terenie Krakowa znajduje się ponad 6 tys. obiektów zabytkowych, z czego ok. 4 tys. objętych jest ścisłą ochroną konserwatorską. Na terenie zabytkowego centrum Śródmieścia ponad 1000 budynków będących pod ścisłą ochroną konserwatorską wymaga interwencji budowlanej", W praktyce dane te przekładały się na szare, odrapane elewacje kamienic, na niekończące się remonty. Konsekwentnie prowadzone prace konserwatorskie doprowadziły do całkowitej zmiany oblicza miasta. Źródłem finansowania działań rewaloryzacyjnych były budżet miasta, Narodowy Fundusz Rewaloryzacji Zabytków Krakowa oraz dotacje unijne. Kazimierz, przez lata zaniedbywany i popadający w ruinę, jest dziś jedną z głównych turystycznych atrakcji miasta. Już przed trzydziestu laty władze Krakowa zwróciły uwagę na zabytki Twierdzy Kraków

Krajobraz kulturowy miasta to nie tylko budynki, ale także nazwy ulic i placów. Podczas pierwszej kadencji Rada Miasta powołała specjalną Komisję do spraw nazewnictwa. Na jej czele stanął wybitny matematyk, ale także wielki znawca dziejów Krakowa, dr Antoni Leon Dawidowicz. Efektem pracy Komisji była podjęta przez Radę 8 września 1990 roku uchwała w sprawie zmiany nazw ulic, placów i mo-

stów. Przywracała ona historyczne nazwy. Na plan Krakowa oraz do codziennej mowy krakowian wróciły takie nazwy, jak ulica św. Gertrudy, plac św. Marii Magdaleny, czy Radziwiłłowskie, będące wspomnieniami zapomnianych, dawno zburzonych kościołów, albo wchłoniętych przez miasto przedmieść.

Miarą problemów, z jakimi musiał się zmierzyć krakowski samorząd jest fakt, że przed trzydziestu laty na własne mieszkania spółdzielcze czekało około 66 000 rodzin, a na mieszkania komunalne około 9000. Skutkiem komunalizacji miasto stało się właścicielem dziesiątków tysięcy mieszkań, a zmiany ustrojowe zlikwidowały przymusową gospodarkę mieszkaniami, obowiązującą od czasów wejścia w życie dekretu z 21 grudnia 1945 roku o przymusowej gospodarce mieszkaniami. Rada Miasta uchwałą Nr XCIX/651/93 z dnia 14 grudnia 1993 roku uregulowała zasady zbywania mieszkań komunalnych.

Dziś, po trzydziestu latach funkcjonowania samorządu mieszkańcom Krakowa żyje się zdecydowanie lepiej, a miasto naprawdę zasługuje na dumny tytuł *totius Poloniae urbs celeberrima*.



Ulica Floriańska w 1990 roku, fot. ze zbiorów Muzeum Historycznego Miasta Krakowa, autor Leszek Jesionkowski.



Ulica Floriańska dziś, fot. Bogusław Świerzowski, krakow.pl.

KRZESZOWICE

Gmina Krzeszowice (miejsko-wiejska) to największa gmina powiatu krakowskiego, o powierzchni 139 km², licząca blisko 32 tys. mieszkańców. W skład gminy wchodzi osiemnaście sołectw oraz miasto Krzeszowice, podzielone na sześć osiedli.

Końcem lat osiemdziesiątych ubiegłego wieku gmina Krzeszowice liczyła ok. 31 000 mieszkańców. Podczas Narodowego Spisu Powszechnego, przeprowadzonego w 1988 r., zarejestrowano 30 823 osób (14 918 mężczyzn i 15 905 kobiet). Gmina miała charakter rolno-przemysłowy. Zatrudnienie bazowało na stosunkowo dużych zakładach pracy, najczęściej plasujących się w tradycyjnych sektorach gospodarki. Lokalne firmy działały głównie w branży budowlanej i produkcji materiałów budowlanych oraz w górnictwie skalnym, a osoby aktywne zawodowo były przeważnie zatrudnione poza obszarem gminy – w dużych zakładach pracy, takich jak kopalnie, zakłady przemysłu metalurgicznego i chemicznego.

W wyborach samorządowych 27 maja 1990 r. do Rady Miasta i Gminy w Krzeszowicach wzięło udział 11 004 mieszkańców z 22 636 uprawnionych do głosowania (frekwencja wyniosła 48,61%). Wybory odbyły się w 28 okręgach wyborczych, w których wybrano 28 radnych, z czego zdecydowana większość zgłoszona została przez Komitet Obywatelski „Solidarność". Pierwsza sesja nowej rady odbyła się 7 czerwca 1990 r., a 15 czerwca 1990 r. wybrany został pierwszy burmistrz odrodzonego samorządu – Zygmunt Kuchta.

Praca krzeszowickiego samorządu pierwszych kadencji w dużej mierze związana była z organizacją i kształtowaniem się struktur gminnych – przejmowano szereg zadań i kompetencji należących wcześniej do administracji rządowej, przejmowano i inwentaryzowano mienie, nowelizowano statuty jednostek organizacyjnych. W 1991 r. siedem przedszkoli państwowych przekształcono w samorządowe, zreorganizowano przedsiębiorstwo komunalne oraz zarząd wodociągów. Bibliotekę i ośrodek kultury przekształcono w jednostki organizacyjne gminy. W 1992 r. powołane zostało czasopismo lokalne – „Magazyn Krzeszowicki", które ukazuje się do dnia dzisiejszego, a gmina przejęła prowadzenie szkół podstawowych.

W kolejnych kadencjach samorząd, przy wykorzystaniu funduszy własnych i zewnętrznych, dokonał wielu inwestycji rozwijających infrastrukturę techniczną: sieć kanalizacyjna, drogi, nowe obiekty szkolne i sportowe. W latach 2009–2014 gmina pozyskała środki zewnętrzne na 70 projektów, dzięki czemu m.in. zmodernizowano budynki szkolne, powstały dwa nowe przedszkola samorządowe (Krzeszowice, Tenczynek), rozpoczęły się prace konserwatorskie na zamku w Rudnie, cen-

Burmistrzowie Gminy Krzeszowice w latach 1990–2020

- Zygmunt Kuchta – 1990–1994,
- Wiesław Jagiełło – 1994–2006,
- Czesław Bartl – 2006–2014,
- Wacław Gregorczyk – od 2014.

Przewodniczących Rady Miejskiej:

- Jan Załuski – 1990–1994,
- Stefan Rudel – 1994–1998,
- Marta Sobczyk – 1998–2002,
- Stanisław Grzęda – 2002–2006,
- Marta Sobczyk – 2006–2010,
- Stanisław Grzęda – 2010–2014,
- Adam Godyń – 2014–2019,
- Kazimierz Stryczek – od 2019.



Krzeszowicki Rynek w 1992 roku, fot. Urząd Miejski w Krzeszowicach.

trum Krzeszowic poddane zostało rewitalizacji, wykonano szereg prac na drogach i odnowiono liczne obiekty zabytkowe.

Dziś Rada Miejska w Krzeszowicach liczy 21 osób, pracuje w dziewięciu komisjach stałych. Przewodniczącym rady jest Kazimierz Stryczek. Burmistrzem Gminy Krzeszowice jest Wacław Gregorczyk. W gminie w 2016 r. powołane zostały dwa organy opiniodawcze i doradcze: Miejska Rada Seniorów i Młodzieżowa Rada Miejska. Od 2017 r. burmistrz przyznaje z okazji Dnia Samorządu Terytorialnego medale honorowe „Zasłużony dla Gminy Krzeszowice".

Według stanu na koniec grudnia 2019 r. w gminie mieszkały 31 883 osoby (16 580 kobiet i 15 303 mężczyzn). Podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru REGON – 2 287, najczęstsze rodzaje prowadzonej działalności to sprzedaż detaliczna oraz wykonywanie pozostałych robót budowlanych wykończeniowych. Wydatki budżetu gminy w 2019 r. wyniosły 152 901 048,24 zł (w przeliczeniu na jednego mieszkańca – 4 797,35 zł). Gmina Krzeszowice jest organem prowadzącym dla trzynastu szkół podstawowych, trzech przedszkoli i Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej. Ponadto w gminie działają dwie szkoły ponadpodstawowe, szkoła muzyczna oraz łącznie dwanaście przedszkoli, punktów przedszkolnych i żłobków, prowadzonych przez inne podmioty. Główną działalność kulturalną prowadzą samorządowe jednostki kultury: Centrum Kultury i Sportu z galerią wystawienniczą z zapleczem sportowym oraz Miejsko-Gminna Biblioteka Publiczna z ośmioma filiami (w 2019 r. zbiory MGBP liczyły 139 423 woluminy i 6673 czytelników).

Walorem gminy jest położenie pomiędzy aglomeracjami krakowską i śląską. 25 kilometrów do Krakowa, 50 kilometrów do Katowic – to odległości z Krzeszowic do centrów stolic Małopolski i Śląska. Blisko z Krzeszowic jest także do dwu najważniejszych w Polsce regionalnych portów lotniczych – krakowskiego i śląskiego. Znaczna część gminy leży na terenie Zespołu Jurajskich Parków Krajobrazowych – znajdują się tu trzy parki krajobrazowe i trzy rezerwaty przyrody, a obszar gminy jest bardzo atrakcyjny i szczyci się urozmaiconą budową geologiczną. Charakterystyczną cechą tych terenów są liczne złoża porfiru, diabazu i dolomitów, stąd obecność kilku prężnie działających kopalń kamieni. Zaletą jest też duży udział lasów w całości powierzchni gminy (ponad 30%) i dobry dostęp do źródeł wody pitnej.

Na terenie miasta znajdują się również ujęcia wód leczniczych: siarczkowych, siarczanowych i krzemowych. Krzeszowice posiadają wieloletnie tradycje uzdrowiskowe związane z funkcjonowaniem ośrodka balneologicznego, który rozpoczął swoją działalność już w II połowie XVIII wieku. Zgodnie z opracowanymi w 2019 r. „Założeniami reaktywacji Uzdrowiska Krzeszowice" samorząd zamierza w najbliższym czasie inicjować szereg działań, służących inwestorom do tworzenia produktów związanych z profilem uzdrowiskowo-turystycznym. Ziemia Krzeszowicka szczyci się wieloma atrakcyjnymi turystycznie obszarami i jest utkana siatką szlaków turystycznych – pieszych, rowerowych, nordic walking i dydaktycznych. Jest także bogata w kilkadziesiąt zabytków historycznych, spo-

śród których najczęściej odwiedzane są: sanktuarium Matki Boskiej Szkaplerznej w Czernej, drewniany kościół w Paczółtowicach i ruiny zamku Tenczyn w Rudnie.

Od roku 2015 praktycznie wszystkie obszary życia gminnej wspólnoty zostały zmienione. Skuteczna realizacja bardzo ambitnego, prorozwojowego programu sprawiła, że gmina zamieniła się w jeden wielki plac budowy. Odważne decyzje, bardzo dobrze przygotowane projekty i dobra współpraca z administracją rządową, władzami powiatu i województwa umożliwiły rozpoczęcie prac oczekiwanych przez mieszkańców. Należy do nich modernizacja linii kolejowej E-30 na odcinku „krzeszowickim" wraz z dwoma wiaduktami, które zostały oddane do użytku w 2019 r., liczne zadania drogowe oraz rozbudowa szkół w Krzeszowicach i Woli Filipowskiej.

Otwarcie trasy turystycznej na zamku Tenczyn w Rudnie przyciągnęło tysiące turystów, a organizacja licznych imprez przez gminę, jej jednostki organizacyjne, sołectwa i stowarzyszenia sprawiła, że Krzeszowice to dzisiaj miejsce ludzi aktywnych. Otwarcie przez gminę „Stawu Wrońskiego" po modernizacji, stworzenie ośrodka rekreacyjnego „Dolina Pstrąga w Dubiu", nowe trasy do nordic walking powiększyły ofertę rekreacyjną. Powstają siłownie na wolnym powietrzu, rozpoczęto realizację programu zagospodarowania centrów sołectw. Samorząd dużą wagę przywiązuje do działań poprawiających stan środowiska i czystość powietrza, m.in. kontynuując wspólnie ze spółką Wodociągi i Kanalizacja budowę kanalizacji w południowej części gminy. Został zbudowany nowy Punkt Selektywnej Zbiórki Odpadów Komunalnych, gmina realizuje programy dofinansowania wymiany kotłów i usuwania azbestu. Rozpoczęła się budowa nowej siedziby biblioteki, parkingu Park & Ride, dużym nakładem pracy przyjęte zostały plany zagospodarowania przestrzennego dla miasta i sołectw.

Gmina Krzeszowice od lat prowadzi aktywizację obywateli poprzez mechanizm zgłaszania przez mieszkańców projektów, które są realizowane w kolejnych latach budżetowych. Wydzielenie w budżecie gminy środków pieniężnych do dyspozycji mieszkańców spełnia funkcje przypisane budżetom obywatelskim. W 2019 r. wyniosły one 2 87 314,00 zł. Dynamicznie rozwija się trzeci sektor, liczący obecnie prawie sto organizacji, z którymi gmina w 2019 r. podpisała 99 umów grantowych (z 60 organizacjami) na łączną kwotę prawie 640 tys. zł.

Gmina Krzeszowice intensywnie współpracuje z Akademią Górniczo-Hutniczą w Krakowie, w celu utworzenia parku naukowo-technologicznego w oparciu o istniejące Laboratorium Centrum Zrównoważonego Rozwoju i Poszanowania Energii w Miękini. Dysponuje również terenami inwestycyjnym, przeznaczonymi głównie pod mieszkalnictwo oraz branżę usługową i usługowo-produkcyjną, związaną z rozwojem badań nad źródłami energii odnawialnej i poszanowaniem energii oraz wykorzystaniem ich w budownictwie.



Krzeszowicki Rynek w 2020 roku, fot. Urząd Miejski w Krzeszowicach.

Wszystkie te działania krzeszowickiego samorządu są realizacją założonej w strategii wizji: gmina Krzeszowice w 2022 roku będzie atrakcyjnym miejscem zamieszkania w przyjaznym środowisku, gwarantującym wysoką jakość życia i warunki dla wszechstronnego rozwoju swoich mieszkańców oraz gminą silną tożsamością narodową, dbającą o dziedzictwo kulturowe i przyrodnicze.

LIBIĄŻ

Libiąż. Witamy uśmiechem.

Porównując archiwalne zdjęcia Libiąża sprzed trzydziestu lat, gdy odradzał się samorząd terytorialny, z tym jak wygląda dziś, trudno uwierzyć, że to to samo miasto. Zrewitalizowana tzw. main street, prowadząca od kopalni do dworca PKP, nowoczesny dworzec autobusowy, nowe drogi i ronda, boiska sportowe przy każdej szkole, bezpieczne place zabaw, ładnie zagospodarowana zieleń.

Gmina Libiąż leży w zachodniej części województwa małopolskiego, w powiecie chrzanowskim, na wzgórzach Jury Krakowsko-Częstochowskiej, w połowie drogi pomiędzy Krakowem a Katowicami, w bliskim sąsiedztwie Oświęcimia. Do zjazdu na autostradę A4 jest 8 kilometrów. Gmina obejmuje obszar 57 km², obok miasta w jej skład wchodzą dwa sołectwa – Żarki i Gromiec. Liczba mieszkańców to około 22 tys. osób.

Do XIX wieku Libiąż był typową osadą rolniczą. Przełom w historii stanowiło odkrycie złóż węgla kamiennego i wybudowanie kopalni „Janina", która do dziś jest największym pracodawcą w gminie. W 1969 r. Libiąż uzyskał prawa miejskie. Lata 90. to kolejny zwrotny punkt – powstały dwa duże zakłady produkcyjne: Thermoplast i Libet, wybudowano centralę telefoniczną, rozpoczęto budowę gazociągu Żarki-Męktków.

Przez ostatnie trzydzieści lat na oczach mieszkańców gminy Libiąż dokonał się skok cywilizacyjny. Realizacja imponujących inwestycji to efekt dobrego planowania i racjonalnej gospodarki finansowej. Od lat rosną wydatki majątkowe gminy – w 2020 r. to około 16% wydatków ogółem. Do tego z sukcesem pozyskiwane są środki zewnętrzne, w tym z UE, na rewitalizację. W ubiegłym roku rozpoczęła się realizacja największego przedsięwzięcia w historii gminy – budowa krytej pływalni. Jej koszt to 32,8 mln zł.

Zgodnie z oczekiwaniami mieszkańców, sporo pieniędzy inwestujemy w drogi, chodniki, place i parkingi. Przebudowane zostały praktycznie wszystkie główne ciągi komunikacyjne dróg wojewódzkich i powiatowych. Nowe ronda poprawiły sprawność i bezpieczeństwo ruchu drogowego, doświetlane są kolejne przejścia dla pieszych.

Zmodernizowano wszystkie obiekty kulturalne wraz z ich najbliższym otoczeniem. W Libiążu funkcjonuje nowoczesna i przyjazna czytelnikom Miejska Biblioteka Publiczna wraz z mediateką, kino 3D w Libiąskim Centrum Kultury wraz z odnowionym holem, galerią, salą kinową i kawiarnią „Nisza".

Burmistrzowie Libiąża w latach 1990–2020:

- Kazimierz Poznański – 1990–1998,
- Tadeusz Arkit – 1998–2007,
- Rafał Kosowski – od 07.11.2007 do 10.12.2007 wyznaczony przez prezesa Rady Ministrów do pełnienia funkcji burmistrza,
- Jacek Latko – od 11.12.2007 do 26.01.2008 wyznaczony przez prezesa RM do pełnienia funkcji burmistrza; wybory uzupełniające 27.01.2008 r. – do dziś.

Przewodniczący Rady Miejskiej:

- Anna Strycharska-Kołodziejczyk – 1990–1994,
- Jacek Nowak – 1994–2006,
- Stanisław Bigaj – 2006–2009,
- Bogusław Gucik – 2009–2010,
- Bogumiła Latko – od 2010.



Targowisko w 1990 roku, fot. Urząd Miejski w Libiążu.

Gmina Libiąż nie zapomina o seniorach, osobach niepełnosprawnych i potrzebujących. Zmodernizowano siedzibę Warsztatów Terapii Zajęciowej Fundacji Brata Alberta w Libiążu, a przy ul. Leśnej powstały nowe mieszkania dla osób w najtrudniejszej sytuacji życiowej. Wkrótce, w budynku dawnego dworca PKP, zacznie działać Dom Dziennego Pobytu.

Znacząca część gminy jest skanalizowana. Tam, gdzie kanalizacji nie ma, gmina dofinansowuje budowę przydomowych, ekologicznych oczyszczalni ścieków. W trosce o środowisko udziela też dotacji na wymianę starych pieców węglowych na nowe, niskoemisyjne źródła ciepła.

W ciągu ostatniego trzydziestolecia, z typowego górniczego miasteczka Libiąż stał się zieloną i atrakcyjną dla wypoczynku rodzinnego gminą, która wciąż się rozwija. Każdego wita uśmiechem – stojącą na rondzie rzeźbą autorstwa angielskiego twórcy Marka Foldsa. To dobre miejsce do życia i inwestowania.

Burmistrz Libiąża
Jacek Latko

Mieszkańcy mogą robić zakupy na nowoczesnym targowisku miejskim, wypoczywać przy fontannie w pięknie zaaranżowanym Parku Młodości czy bawić się podczas koncertów i innych wydarzeń na Placu Słonecznym.

Przy każdej szkole w gminie są nowoczesne i wielofunkcyjne obiekty sportowe, w tym hala pneumatyczna na osiedlu Flagówka czy hala łukowa w Żarkach. Najmłodsi mają także do dyspozycji nowoczesne i bezpieczne place zabaw. W rozbudowanym Miejskim Ośrodku Rekreacyjno-Sportowym im. „Solidarności 1980" obok odkrytego basenu znalazło się miejsce na wodny plac zabaw, minipark liniowy i miasteczko komunikacyjne. W gminie funkcjonują też centra aktywności ruchowej wraz z siłowniami na świeżym powietrzu.

Wszystkie dzieci mają zapewnione miejsca w przedszkolach, a maluszki – w trzech żłobkach. Dobrze funkcjonuje energooszczędna komunikacja miejska na terenie trzech gmin powiatu chrzanowskiego, przy dworcu PKP powstał parking typu Park&Ride.



Targowisko dziś, fot. Urząd Miejski w Libiążu.

LIPNICA WIELKA



Gmina Lipnica Wielka jest gminą wiejską. Liczba ludności to 6107 mieszkańców. Powierzchnia gminy wynosi 67,5 km², w tym lasy – 31,5 km². Gminę tworzą dwie wsie: Lipnica Wielka i Kiczory. Położona jest w tzw. beskidzkiej części Górnej Orawy. Malowniczo ciągnie się wzdłuż potoku Lipniczanka na przestrzeni 16 kilometrów. Dolna część gminy sięga Jeziora Orawskiego i leży na wysokości 600 m n.p.m., a górna wznosi się ku szczytowi Babiej Góry (1725 m n.p.m.). Gmina ma typowo rolniczy charakter, choć coraz więcej osób szuka zatrudnienia poza terenem gminy, a także poza granicami kraju.

Gmina Lipnica Wielka rozpoczęła swoje funkcjonowanie 1 lipca 1991 r. po odłączeniu wsi Lipnica Wielka i Kiczory od gminy Jabłonka i utworzeniu nowego samorządu. Przed powstałym samorządem rysowało się wiele problemów: zły stan techniczny obiektów oświatowych, brak infrastruktury telefonicznej, wodociągowej i kanalizacyjnej.

Jedną z najważniejszych decyzji nowego samorządu było przejęcie w 1992 r. prowadzenia oświaty, jako zadania własnego. Jednocześnie rozpoczęły się duże inwestycje w obiekty oświatowe – w ciągu kilku lat nastąpiło wybudowanie trzech nowych obiektów oświatowych, hali sportowej oraz generalny remont pozostałych obiektów szkolnych. Samorząd postawił także na rozwój przedsiębiorczości i agroturystyki.

Według stanu na 30 czerwca 2019 r. liczba ludności gminy Lipnica Wielka wyniosła 6021 osób, z czego 50,71% stanowiły kobiety, a 49,29% – mężczyźni. Liczba ludności gminy stanowi 3,14% ludności powiatu oraz 0,18% ludności województwa. Struktura ludności gminy przedstawiała się następująco: osoby w wieku przedprodukcyjnym stanowiły 24,70%, osoby w wieku produkcyjnym – 60,67%, a w wieku poprodukcyjnym – 14,63%. Według stanu na 31 grudnia 2019 stopa bezrobocia w gminie wyniosła 2,33%. W gminie utworzone zostały cztery sołectwa: Murowanica, Centrum, Skoczyki, Przywarówka i Kiczory. Budżet całkowity gminy w 2020 roku wynosi 28.253.531,00 zł, czyli na mieszkańca przypada 4.626,42 zł.

Gmina Lipnica Wielka ma charakter rolniczo-turystyczny. Na przestrzeni lat rysuje się zmiana w kierunku większego wykorzystania turystyki. Gmina jest skanalizowana (90,2% mieszkańców korzysta z gminnej sieci kanalizacyjnej), ale nie wykonano inwestycji w zakresie zaopatrzenia wsi w wodę. W ostatnim czasie instalowana jest internetowa sieć światłowodowa, zasięg telefonii komórkowej jest dostępny dla jednego dużego operatora. Spore nakłady inwestycyjne samorząd przeznacza na budowę dróg, przepustów i chodników. W systemie Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej zarejestrowanych jest 201 podmiotów z terenu gminy, prowadzących działalność gospodarczą. Wiele osób pra-

Wójtowie Gminy Lipnica Wielka w latach 1991–2020:

- Franciszek Adamczyk – 1991–2002,
- Mariusz Murzyniak – 2002–2010,
- Bogusław Jazowski – 2010–2018,
- Mateusz Lichosyt – od 2018.

Przewodniczący Rady Gminy:

- Emil Kowalczyk – 1991–2005,
- Franciszek Gawełda – 2005–2010,
- Mariusz Wnenk – 2010–2017,
- Franciszek Pindziak – 2017–2018,
- Andrzej Karkoszka – od 2018.



Ośrodek Zdrowia w 1991 roku, fot. Urząd Gminy Lipnica Wielka.

cuje jednak poza granicami kraju (Austria, Niemcy, Anglia). Tylko część mieszkańców deklaruje utrzymanie z pracy na roli. Nieznaczna część utrzymuje się z działalności agroturystycznej.

W gminie Lipnica Wielka działa pięć szkół podstawowych, publiczne przedszkole, przedszkole niepubliczne oraz zespół szkół ponadpodstawowych prowadzony na podstawie porozumienia podpisanego ze Starostwem Nowotarskim. Gmina wydaje kwartalnik „Gminne Nowiny" w nakładzie około 500 egzemplarzy. Prężnie działa Gminny Ośrodek Kultury, realizujący wiele projektów – w tym w ramach współpracy transgranicznej oraz w ramach współpracy z organizacjami non profit. W ostatnim czasie prężnie rozwija się telewizja internetowa Orawa.TV.

Głównymi obiektami zabytkowymi są: kościół parafialny wybudowany w 1769 roku w stylu późnobarokowym, charakterystycznym dla Górnych Węgier, wiele figur kamiennych fundowanych jako wota dziękczynne lub mających chronić przed kataklizmami i złem oraz drewniane dzwonnice – charakterystyczne dla Orawy, Spisza i Podhala.

Warto również wspomnieć o źródełkach siarczkowych – najbardziej znane i często odwiedzane są trzy: źródło Jacka, Pod Sosenką i Heródka. Sporą atrakcją turystyczną jest także wieża widokowa na Marysinej Polanie, skąd roztacza się piękna panorama na Tatry, Jezioro Orawskie i część Orawy.



Gminny Ośrodek Zdrowia w 2009 roku, fot. Urząd Gminy Lipnica Wielka.

LUBIEŃ



Gmina Lubień położona jest w południowej części województwa małopolskiego, w powiecie myślenickim. Jej powierzchnia wynosi 75,01 km². Stanowi bramę wlotową od strony Krakowa na teren Podhala oraz Nowosądecczyzny. Na jej terenie krzyżują się dwa ważne szlaki komunikacyjne: z północy na południe, droga krajowa E7 Kraków–Zakopane oraz zlokalizowana na południu droga nr 28 Nowy Sącz–Wadowice. W skład gminy wchodzą cztery sołectwa: Skomielna Biała, Krzeczów, Tenczyn oraz Lubień. Dominują tereny rolnicze i leśne. Położenie poszczególnych wsi między pasmem gór i lasów zapewnia zdrowy mikroklimat. Dominują łagodne wzniesienia, łąki i pola uprawne.

Gmina jest gminą typowo wiejską, bez wielkiej infrastruktury przemysłowej i bez wydzielonej strefy ekonomicznej. Powierzchnia gminy objęta obowiązującymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego wynosi 99,9%. Od początku istnienia gminy Lubień nie zmieniła się jej struktura, ani wiejsko-rekreacyjny charakter. Walory przyrodniczo-krajobrazowe oraz klimatyczne decydują, że gmina stawia na zrównoważony rozwój m.in. w oparciu o turystykę.

Rok 1990

W 1990 roku gminę Lubień zamieszkiwało 7996 osób. Na terenie gminy działały wówczas cztery szkoły podstawowe i przedszkola oraz Zespół Szkół Rolniczych w Lubniu. W 1992 roku gmina przejęła od państwa opiekę nad szkolnictwem. W latach 1991–1993 rozbudowano m.in. Zespół Szkół Rolniczych w Lubniu. Na przestrzeni minionych trzydziestu lat prace remontowo-budowlane prowadzone były we wszystkich szkołach podstawowych i przedszkolach na terenie gminy.

W dniu 7 czerwca 1990 roku odbyła się pierwsza sesja Rady Gminy, w której uczestniczyło 20 radnych reprezentujących wszystkie sołectwa. Przewodniczącym wybrano Kazimierza Szczepańca.

Rok 2020

Na koniec 2019 roku w gminie Lubień zamieszkiwało 10 079 osób. Gęstość zaludnienia na 1 km² wynosi 134 osoby. Na 1000 ludności przypada 613 pracujących mieszkańców, z instalacji wodociągowej korzysta 99,9% mieszkańców gminy, z instalacji kanalizacyjnej korzysta 32,7% mieszkańców gminy, a z instalacji gazowej – 95% mieszkańców gminy.

Na 100 mężczyzn przypadają średnio 104 kobiety. Na 115 żywych urodzeń odnotowano 79 zgonów, a współczynnik przyrostu naturalnego wynosi 3,59. Ludność w wieku produkcyjnym stanowi 62,11% ogółu mieszkańców, w wieku poprodukcyjnym – 15,97%, a przedprodukcyjnym – 21,91%. Stopa bezrobocia wyniosła pod koniec 2019 roku 2,7%. Ze względu na niski poziom uprzemysłowienia gminy duża

Wójtowie Gminy Lubień w latach 1990–2020:

- Bolesław Surówka – 1990–1994,
- Henryk Migacz – 1994–2006,
- Kazimierz Szczepaniec – od 2006.

Przewodniczący Rady Gminy:

- Kazimierz Szczepaniec – 1990–2006,
- Stanisław Biedrończyk – 2006–2018,
- Jan Śmiałek – od 2018.



Stara i nowa Szkoła Podstawowa w Lubniu, fot. Urząd Gminy Lubień.



liczba mieszkańców aktywnych zawodowo dojeżdża do pracy do Myślenic, Rabki, Krakowa.

Z uchwalonego budżetu gminy Lubień na 2020 rok wynika, że na jednego mieszkańca przypada 4775 zł dochodów gminy przy 4843 zł wydatków. Gmina jest całkowicie zelektryfikowana, zwodociągowana i zgazyfikowana. Wieś Skomielna Biała jest skanalizowana w całości, a częściowo wieś Lubień.

Rolnictwo podupadło, głównie ze względu na rozdrobnienie gospodarstw i specyficzne ukształtowanie terenu. Bardzo dobrze rozwija się drobna oraz średnia przedsiębiorczość – na terenie gminy zarejestrowanych jest 771 podmiotów gospodarczych. Główne branże to: transport, usługi budowlane i handel. To w nich, nie zawsze na terenie gminy, znajdują zatrudnienie mieszkańcy. Całkowicie zanikło rzemiosło. Część mieszkańców migruje zarobkowo, wykorzystując członkostwo Polski w Unii Europejskiej. W latach 90. i wcześniej głównym kierunkiem emigracji były Stany Zjednoczone; rzadziej Niemcy i Austria. Obecnie mieszkańcy gminy wyjeżdżają do Anglii, Szwecji, Danii, Niemiec, Austrii, Włoch i Norwegii.

W całej gminie działają gospodarstwa agroturystyczne, które przyciągają turystów nie tylko własną ofertą, ale także szlakami turystycznymi i atrakcjami w postaci Szlaku Architektury Drewnianej i Szlaku Papieskiego.

W przeciągu trzydziestu lat zakończono i oddano do użytku kilka hal, boisk sportowych i placów zabaw. Dzieci i młodzież uczą się w nowoczesnych, dobrze wyposażonych placówkach, które albo zostały zbudowane od podstaw, albo rozbudowane i wyremontowane. Każda szkoła dysponuje salą sportową, przyszkolnym boiskiem; każde przedszkole placem za-

baw. W każdej szkole działa stołówka oraz biblioteka. W gminie działają trzy przedszkola publiczne oraz dwa niepubliczne. W Skomielnej Białej uruchomiono żłobek.

Wspierana jest działalność zespołów regionalnych, które pielęgnują tradycję, przekazują dawne obrzędy oraz dbają o zachowanie dziedzictwa kulturowego. Wspólne inicjatywy zaowocowały powstaniem i działalnością dwóch orkiestr dętych, czterech zespołów regionalnych, dwóch chórów, sześciu klubów sportowych, drużyn harcerskich i zuchowych oraz stowarzyszeń i organizacji. Działalność społeczna nie tylko pozwala mieszkańcom realizować własne pasje i zainteresowania, ale także aktywizuje do pracy na rzecz lokalnego środowiska.

Atrakcje turystyczne i przyrodnicze to dobrze oznakowane szlaki na pobliskie, stosunkowo łatwo dostępne góry oraz do jaskini Zimna Dziura. W gminie znajdują się drewniany kościółek w Krzeczowie z przełomu XVI i XVII wieku, Willa „Pod Sośniną" – ponad 100-letni budynek inspirowany tradycyjną architekturą Podhala oraz kapliczki przydrożne i zabudowania wpisane do gminnej ewidencji zabytków.

Największa zmiana to przebudowa „zakopianki", w którą mieszkańcy właściwie przestali wierzyć. Inwestycja ta ma swoje zalety i tyle samo wad. Ukierunkowanie gminy na turystykę stoi obecnie pod znakiem zapytania, ze względu na przebudowę zakopianki i związane z tym utrudnienia. Wprawdzie inwestycja pozytywnie wpłynęła na rynek pracy w gminie, ale podmioty generujące zatrudnienie oraz obłożenie działają tymczasowo. Po zakończeniu budowy gmina zostanie bez dużych przedsiębiorstw i z perspektywą całkowitego odcięcia od ruchu turystycznego.

Gmina na przestrzeni ostatnich lat zmienia się na korzyść i pięknieje. Trzydzieści lat samorządu to okres wielu zmian i intensywnej, ciężkiej pracy Rad Gminy wszystkich kadencji. Władze gminy zawsze na pierwszy plan wysuwały poprawę warunków życia – tak mieszkańców, jak też turystów.



Wyremontowany Ośrodek Zdrowia w Skomielnej Białej, fot. Urząd Gminy Lubień.

ŁAPANÓW



Gmina Łapanów leży w południowo-zachodniej części powiatu bocheńskiego, na styku powiatów myślenickiego, limanowskiego i wielickiego. Malownicze położenie gminy Łapanów w dolinie rzeki Stradomki – prawostronnego dopływu rzeki Raby na terenie Pogórza Karpackiego – charakteryzuje się bardzo urozmaiconym krajobrazem i stanowi dużą atrakcję dla turystów.

Pod względem gospodarczym gmina ma charakter rolniczy, nie posiada bowiem dużych zakładów przemysłowych. Użytki rolne stanowią 65% całej powierzchni, znikomy procent zajmują sady. Lesistość gminy Łapanów to 27%. Gmina zajmuje obszar o powierzchni 7170 ha, w jej skład wchodzi siedemnaście sołectw: Boczów, Brzezowa, Chrostowa, Cichawka, Grabie, Kamyk, Kępanów, Kobylec, Lubomierz, Łapanów, Sobolów, Tarnawa, Ubrzeż, Wieruszyce, Wola Wieruszycka, Wolica i Zbydniów. Liczba ludności w 1990 roku wynosiła około 6 800, obecnie mieszkańców jest blisko 8200.

Placówki oświatowe w gminie Łapanów są bardzo dobrze zorganizowane i wyposażone, a budynki wyremontowane. Funkcjonuje jedna szkoła średnia – Centrum Kształcenia Zawodowego i Ustawicznego im. św. Jana Pawła II w Łapanowie (CKZiU zaczęło funkcjonować od roku szkolnego 2016/2017, po połączeniu Zespołu Szkół im. Jana Pawła II w Łapanowie oraz Zespołu Szkół im. prof. Jana Zdzisława Włodka w Dąbrowicy) oraz sześć szkół podstawowych (Szkoła Podstawowa im. św. Jana Kantego w Łapanowie, Szkoła Podstawowa im. ks. Jana Twardowskiego w Cichawce, Szkoła Podstawowa im. Mikołaja Kopernika w Grabiu, Szkoła Podstawowa im. św. Jana Pawła II w Zbydniowie, Szkoła Podstawowa im. Jana Kasprowicza w Sobolowie i Szkoła Podstawowa w Tarnawie).

Działa pięć przedszkoli: Publiczne Przedszkole (czterooddziałowe) prowadzone przez gminę, Publiczne Przedszkole „Słoneczko" w Cichawce (jednooddziałowe) prowadzone przez stowarzyszenie, Publiczne Przedszkole „Tęczowe Przedszkole" w Zbydniowie (jednooddziałowe) prowadzone przez stowarzyszenie, Publiczne Przedszkole Integracyjne w Sobolowie (jednooddziałowe) prowadzone przez parafię, a także Niepubliczne Przedszkole „Bajkowa Kraina" w Kobylcu. W roku 2019 zaczął działać Niepubliczny Żłobek „Domowy Zakątek" z siedzibą w Łapanowie. Wielkim bogactwem gminy jest Szkoła Muzyczna I stopnia w Sobolowie, która powstała w 2010 roku.

W 1990 roku funkcjonowały dwa ośrodki zdrowia – w Łapanowie i Sobolowie. Obecnie opiekę w zakresie ochrony zdrowia sprawuje Poradnia Medycyny Rodzinnej – Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej w Łapanowie, świadcząca usługi w dwóch placówkach – w Łapanowie i Sobolowie oraz Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej Bor-Med prowadzący działalność w Łapanowie. W latach 90. powstały trzy Gminne Ośrodki Kultury:

Wójtowie Gminy Łapanów w latach 1990–2020:

- Andrzej Śliwa – 1990–1994,
- Bogusław Wiśniewski – 1994–2002,
- Jan Kulig – 2002–2014,
- Robert Roj – 2014–2018,
- Andrzej Śliwa – 2018–2020.

Przewodniczący Rady Gminy:

- Jan Wójcik – 1990–1994,
- Jan Kulig – 1994–2002,
- Andrzej Śliwa – 2002–2014,
- Celina Jacewicz – 2014–2020.



Łapanowski Rynek w latach 90. (u góry) oraz w roku 2020, fot. Urząd Gminy Łapanów.



w Łapanowie, Sobolowie i Tarnawie, które w roku 2008 zostały połączone w Centrum Kultury Gminy Łapanów. Nowa instytucja przejęła pieczę nad świetlicami wiejskimi w Kamyku, Chrostowej, Wolicy, Lubomierzu i Grabiu. Prężnie działają w nich koła gospodyń wiejskich, grupy dziecięce i młodzieżowe. W zakresie rehabilitacji społecznej i zawodowej osób niepełnosprawnych powstały w Łapanowie Warsztaty Terapii Zajęciowej.

W ciągu ostatnich 30 lat prężnie rozwinęła się współpraca z innymi samorządami. W czerwcu 2004 roku władze gminy podpisały z węgierską gminą Szólád porozumienie partnerskie w dziedzinie szeroko rozumianej kultury. W 2008 roku nowym partnerem zagranicznym gminy Łapanów stała się, również węgierska, gmina Balatonszárszó. Z gminami Szólád i Balatonszárszó w dniu 11 listopada 2011 roku podpisano porozumienie o wzajemnej współpracy. Polskim partnerem Łapanowa jest gmina Węgierska Górka – jedna z gmin Żywiecczyzny. Wzajemna współpraca pozwala na poznawanie kultur, obyczajów, a także wymianę doświadczeń na wielu płaszczyznach.

Gmina Łapanów przez lata była jedną z prężniej rozwijających się gmin w Małopolsce. Jest w całości zgazyfikowana, posiada sieć światłowodową, a ponadto cały jej teren objęty jest zasięgiem telefonii komórkowej wszystkich sieci. Gmina posiada własne ujęcie wody pitnej, wszystkie siedemnaście miejscowości mają sieć wodociągową, jednak bolączką jest niedostateczne skanalizowanie. Na terenie gminy znajdują się dwie mechaniczno-biologiczne oczyszczalnie ścieków – w Kobylcu oraz w Chrostowej.

W latach 1990–2020 inwestycje prowadzone były we wszystkich możliwych dziedzinach. Gmina pozyskiwała na nie fundusze z różnych programów, aplikując wszędzie tam, gdzie tylko pojawiały się możliwości uzyskania środków finansowych. Bardzo poważne inwestycje poczyniono w zakresie remontu oraz modernizacji dróg i mostów, wykonano kilka odcinków chodników. Znaczące inwestycje poczyniono w zakresie bazy sportowo-turystycznej (kompleks „Zalew" w Łapanowie), a także budynków użyteczności publicznej (szkoły, domy kultury, świetlice i remizy).

ŁĄCKO



Gmina Łącko znajduje się na terenie powiatu sądeckiego, na krawędzi Beskidu Wyspowego i Beskidu Sądeckiego. Położona jest nad zlewem rzek Dunajec i Czarna Woda, na wysokości 350–400 m n.p.m. Należy do najbardziej malowniczych miejsc na Sądecczyźnie, które przyciąga swoim niepowtarzalnym urokiem. Na powierzchni 132 km², w szesnastu wsiach mieszka 16 674 mieszkańców. W skład gminy Łącko wchodzi szesnaście sołectw: Brzyna, Czarny Potok, Czerniec, Jazowsko, Kadcza, Kicznia, Łazy Brzyńskie, Łącko, Maszkowice, Obidza, Szczereż, Wola Kosnowa, Wola Piskulina, Zabrzeż, Zagorzyn i Zarzecze.

W grudniu 1988 roku ludność gminy Łącko wynosiła ogółem 13 434 osób (w tym 6759 mężczyzn i 6675 kobiet). Po roku 1989 gospodarka rolna w gminie coraz bardziej przekształcała się z kierunku rolniczo-hodowlanego na sadowniczo-hodowlany. Szybkie zmiany w sposobie gospodarowania nie zawsze szły w parze z postępem. Powoli następowała mechanizacja, brakowało racjonalnej pielęgnacji drzew owocowych. Dodatkową przeszkodą w rozwoju gospodarki sadowniczej były klęski elementarne, które w latach dziewięćdziesiątych ubiegłego stulecia kilkakrotnie zniszczyły uprawy. W przełomowym 1990 roku, w pierwszych wyborach samorządowych, wybierano Radę Gminy złożoną z 23 radnych.

Obecnie liczba ludności wynosi 16 674 mieszkańców. Budżet w przeliczeniu na mieszkańca – 6 813,57 zł, plan wydatków na 2020 roku to 113 609 511,55 zł. Największą powierzchnię w gminie zajmują użytki rolne. Dominują grunty orne, jednakże z roku na rok zwiększa się powierzchnia sadów. Jest to efekt bogatych tradycji sadowniczych. Dużą część obszaru gminy zajmują lasy, co czyni ją atrakcyjną turystycznie i wpływa na rozwój funkcji usługowych, produkcyjnych i rekreacyjnych. Według Głównego Urzędu Statystycznego na dzień 31 grudnia 2019 roku na terenie gminy Łącko działało 1188 podmiotów gospodarczych.

Obecnie w gminie Łącko znajduje się czternaście placówek oświatowych: osiem szkół podstawowych, trzy zespoły szkolno-przedszkolne, trzy przedszkola samorządowe oraz Szkoła Muzyczna I stopnia. W obecnym roku szkolnym do wyżej wymienionych placówek uczęszcza 2401 dzieci: 205 dzieci w oddziałach przedszkolnych przy szkołach podstawowych, 213 dzieci w przedszkolach samorządowych, 1763 uczniów w szkołach podstawowych i 220 uczniów w szkole muzycznej. W latach 90. istniała jeszcze Szkoła Podstawowa w Brzynie, która ze względu na małą liczbę dzieci została zlikwidowana w 2012 roku. Nie było natomiast szkoły muzycznej. O liczbie dzieci i liczbie zatrudnionych pracowników z tego okresu brak danych.

Gmina Łącko to obszar z niezwykle silnie rozwiniętą tradycyjną kulturą. Funk-

Wójtowie Gminy Łącko w latach 1990–2020:

- Franciszek Młynarczyk – 1990–2010,
- Janusz Klag – 2010–2018,
- Jan Dziedzina – od 2018.

Przewodniczący Rady Gminy:

- Jan Golonka – 1990–1998,
- Józef Klimek – 1998–2006,
- Henryk Czepielik – 2006–2010,
- Zdzisław Warzecha – 2010–2014
- Bernadetta Wąchała-Gawełek – od 2014.



Hala sportowa oraz panorama Łącka, fot. Urząd Gminy Łącko.

cjonują tutaj liczne zespoły regionalne kultywujące tradycje górali białych czyli łąckich: Górale Łączcy, Małe Łącko, Mali Maszkowianie, Zagorzynianie, Czarny Potoczek, Kiyrpecki i Jazowiaczek. Działają także: Orkiestra Dęta im. Tadeusza Moryto, Chór Parafialny „Zew Gór", Grupa Teatralna „Berecik", warsztaty plastyczne, Ognisko Muzyczne oraz wiele stowarzyszeń i twórców ludowych.

Jednostką odpowiedzialną za realizowanie zadań własnych gminy w zakresie kultury jest Gminny Ośrodek Kultury w Łącku, który oprócz patronatu nad wymienionymi wcześniej grupami prowadzi również Izbę Regionalną oraz organizuje szereg imprez i wydarzeń kulturalnych. Największe z nich to Święto Kwitnącej Jabłoni, Święto Owocobrania oraz Koncert Noworoczny. GOK w Łącku jest również wydawcą kwartalnika „Wiadomości Łąckie". Z kolei Towarzystwo Miłośników Ziemi Łąckiej wydaje półrocznik „Almanach Łącki". Największym problemem aktualnie jest brak bazy lokalowej do prowadzenia tak rozbudowanej działalności kulturalnej.

Zakres działalności Gminnego Ośrodka Kultury w Łącku obejmuje: działalność społeczno-kulturalną, upowszechnianie sztuki, tworzenie warunków do rozwoju folkloru oraz rękodzieła ludowego i artystycznego, gromadzenie, dokumentowanie, tworzenie, ochronę i udostępnianie dóbr kultury oraz promocję dóbr kultury gminy Łącko.

Projekty kulturalne realizowane w ostatnich latach to: „Poprawa infrastruktury kultury oraz rozwój tożsamości regionalnej i zachowanie dziedzictwa kulturowego Ziemi Łąckiej", „Naso łącko tradycja – Wesele Łąckie", widowisko historyczne „Na szlakach historii", wydanie „Słownika gwary górali łąckich", poszerzenie oferty edukacyjnej Ogniska Muzycznego w Łącku, Regionalne Prezentacje. Gminny Ośrodek Kultury w Łącku jest również partnerem projektu pn. „Odkrywanie skarbów dziedzictwa południowej Małopolski".

W zakresie edukacji artystycznej GOK prowadzi następujące stałe działania: Ognisko Muzyczne, Grupa Teatralna Berecik, Warsztaty plastyczne, Kółko szachowe, Orkiestra Dęta im. Tadeusza Moryto, Zespół Regionalny Górale Łączcy im. M. Chwalibóg, Izba Regionalna w Łącku. Oprócz tego, GOK w Łącku, zgodnie ze swoją działalnością statutową jest corocznie organizatorem szeregu imprez o charakterze kulturalno-rozrywkowym dla mieszkańców gminy Łącko. W 2019 roku były to: Święto Kwitnącej Jabłoni,

Święto Owocobrania, Koncert Noworoczny. Oprócz tego w 2019 roku GOK organizował szereg imprez mających na celu kultywowanie rodzimej tradycji: Gminny Przegląd Zespołów Kolędniczych, Konkurs Podłaźniczek, Pająków i Stroików Świątecznych, Konkurs Palm i Pisanek Wielkanocnych, Konkurs Poezji Regionalnej i Gadek Ludowych, Rodzinny Konkurs Strachów.



Rynek w Łącku w 1990 roku, fot. Urząd Gminy Łącko.

Gminny Ośrodek Kultury w Łącku jest również organizatorem wielu innych imprez i zajęć dla najmłodszych mieszkańców gminy Łącko. W 2019 roku były to między innymi: Konkurs Młodych Muzyków, Wokalistów i Instrumentalistów, Międzyszkolny Konkurs Plastyczny „Wstańcie, chodźmy", Konkurs Piosenki Patriotycznej i Żołnierskiej, Konkurs „Szopka Betlejemska", Orszak Trzech Króli, Finały Wielkiej Orkiestry Świątecznej Pomocy, okolicznościowe koncerty i występy, Gminny Dzień Kobiet, wieczory autorskie, Gminny Dzień Dziecka, Gminny Dzień Działacza Kultury, Zlot Pojazdów Zabytkowych, Narodowe Czytanie, św. Mikołaj w Łącku, Kiermasze Świąteczne na łąckim Rynku. GOK jest także organizatorem akademii rocznicowych: Święto Konstytucji 3 Maja, Narodowe Święto Niepodległości.

W trakcie ferii zimowych GOK w Łącku organizuje zajęcia i zabawy dla dzieci i młodzieży – warsztaty, wyjazdy, spektakle i turnieje. Także w okresie wakacji GOK oferuje liczne zajęcia, wycieczki dla najmłodszych oraz zabawy i koncerty dla wszystkich.



Rynek w Łącku obecnie, fot. Urząd Gminy Łącko.

ŁOSOSINA DOLNA



Gmina Łososina Dolna, ze względu na swoją lokalizację, nazywana jest „bramą Sądecczyzny", gdyż jest pierwszą gminą powiatu nowosądeckiego, jadąc drogą krajową nr 75 od strony Krakowa do Nowego Sącza. Powierzchnia gminy wynosi 84 km² (co stanowi 5,4% powierzchni powiatu nowosądeckiego). W roku 1990 zamieszkiwało ją 8403 osoby, a aktualnie liczy 11 114 mieszkańców. W skład gminy wchodzi 19 wsi: Białawoda, Bilsko, Łęki, Łososina Dolna, Łyczanka, Michalczowa, Rąbkowa, Rojówka, Skrzętla, Stańkowa, Świdnik, Tabaszowa, Tęgoborze, Witowice Dolne, Witowice Górne, Wronowice, Zawadka, Znamirowice i Żbikowice.

Gmina Łososina Dolna to gmina rolniczo-turystyczna. Sadownictwo i ogrodnictwo jest niezwykle rozwinięte, a łososińskie jabłka znane i cenione są nie tylko w Polsce, ale także za granicą. Nieustannie rozwija się również turystyka, szczególnie wodna, pieszo-rowerowa oraz agroturystyka. Działalność turystyczna, rekreacyjna bądź sportowa związana jest z dostępem do jezior Rożnowskiego oraz Czchowskiego i koncentruje się w obrębie miejscowości Tabaszowa, Tęgoborze, Znamirowice i Witowice Dolne. Natomiast turystyka piesza i rowerowa związana jest z pięknymi widokami z wielu wzgórz tworzących Pasmo Łosińskie w Beskidzie Wyspowym, w tym wzgórz: Jaworz (921 m n.p.m.) oraz Chełm (793 m n.p.m.).

Rezerwat Przyrody Białowodzka Góra, architektura sakralna jak kościół p.w. Narodzenia Najświętszej Marii Panny na Juście, kościół p.w. św. Mikołaja w Tabaszowej, architektura dworska jak dwór w Tęgoborzy, Łososinie Dolnej i Witowicach Dolnych, most Jana Stacha w Znamirowicach, przydrożne kapliczki – to wszystko tworzy klimat i przyciąga turystów sprągnionych czystej natury oraz pięknych widoków urozmaiconych architektonicznymi perełkami. Wiodącym profilem gminy pozostaje jednak rolnictwo i sadownictwo, które jest głównym źródłem zarobkowania ponad połowy mieszkańców. Nic w tym dziwnego, skoro gospodarstwa rolne zajmują ponad połowę powierzchni gminy. W 2019 roku było ich na terenie gminy 1904, o średniej wielkości 3,15 h.

Niewątpliwą atrakcją gminy jest lotnisko Aeroklubu Podhalańskiego położone w Łososinie Dolnej, oferujące pasjonatom aeronautyki szkolenia szybowcowe i samolotowe, zaś turystom loty widokowe. Od 1993 roku na płycie lotniska organizowane jest cykliczne Święto Kwitnących Sadów, zapewniające wiele atrakcji zarówno mieszkańcom, jak i turystom odwiedzającym naszą gminę. Oprócz tego na terenie gminy Łososina Dolna organizowanych jest wiele imprez sportowych i kulturalnych, np. Regaty Żeglarskie, Turniej Szachowy, Turniej Tenisa Ziemnego, Spotkanie z Folklorem, Święto Plonów, Dzień Dziecka i Pikniki Rodzinne.

W 1990 roku na terenie gminy funkcjonowało dziewięć szkół podstawowych do

Wójtowie Gminy Łososina Dolna w latach 1990–2020:

- Kazimierz Ciarach – 1990–1994,
- Stanisław Golonka – 1994–2018,
- Andrzej Romanek – od 2018.

Przewodniczący Rady Gminy:

- Andrzej Dudek – 1990–1994,
- Wiesław Basta – 1994–1998,
- Barbara Cetnarowska – 1998–2006,
- Bolesław Oleksy – 2006–2018,
- Jerzy Schneider – od 2018.



Lotnisko Aeroklubu Podhalańskiego, fot. Urząd Gminy Łososina Dolna.

których uczęszczało 1739 uczniów, natomiast na obecnie na terenie gminy znajduje się osiem placówek i jedna filia, do których uczęszcza 1372 dzieci.

Gmina od samego początku istnienia samorządów kładła duży nacisk na rozwój bazy oświatowej, która miała służyć lepszej edukacji młodego pokolenia naszych mieszkańców. W przeciągu ostatnich trzydziestu lat gmina wykonała następujące inwestycje:

- zakończono budowę szkoły podstawowej i gimnazjum w Łososinie Dolnej,
- wybudowano od podstaw i oddano do użytku nowe szkoły – SP w Michalczowej, SP w Rojówce, gimnazjum w Tęgoborzy, SP w Rąbkowej,
- wybudowano nową salę gimnastyczną przy SP w Żbikowicach,
- wykonano remonty w poszczególnych placówkach oświatowych w zakresie termomodernizacji oraz wymiany źródeł ciepła z węglowych na gazowe.

Dalej inwestujemy w oświatę w celu poprawy jakości poziomu kształcenia dzieci w zakresie kultury fizycznej poprzez rozpoczęcie budowy sal gimnastycznych przy SP w Rojówce (obecnie w trakcie realizacji) oraz w Witowicach Dolnych (faza koncepcyjno-projektowa).

W latach 90. boiska trawiaste przy wszystkich szkołach podstawowych zostały pokryte warstwą bitumiczną, natomiast już po 2010 roku asfalt zastąpiono bezpieczną nawierzchnią polipropylenową. Oprócz tego przy wszystkich szkołach zostały wybudowane place zabaw dla najmłodszych mieszkańców naszej gminy.

W ciągu ostatnich trzydziestu lat na terenie gminy Łososina Dolna powstało wiele inwestycji istotnych dla poprawy warunków życia naszych mieszkańców, do których zaliczyć można:

- 1995 – zakończenie gazyfikacji gminy,
- 1998 – oddanie do użytku oczyszczalni ścieków w Tęgoborzy,
- 1999 – telefonizacja gminy,
- 2001 – oddanie do użytku oczyszczalni ścieków w Łososinie Dolnej,
- 1998–2001 – budowa kanalizacji w Tęgoborzy i Łososinie Dolnej,
- 2014 – oddanie do użytku Centrum Kultury i Promocji Gminy Łososina Dolna.

W 2001 roku powołano do istnienia Gminny Komunalny Zakład Budżetowy, który przejął zadania z zakresu gospodarki odpadami komunalnymi oraz gospodarki wodno-ściekowej. Zakład obecnie funkcjonuje jako spółka komunalna,

świadcząc usługi o charakterze użyteczności publicznej na rzecz mieszkańców gminy.

Od 2004 roku realizowana jest inwestycja w zakresie budowy wodociągów na terenie gminy Łososina Dolna, wraz z niezbędną infrastrukturą wodociągową. Do tej pory wybudowano około 220 kilometrów sieci wodociągowej, do której podłączono ponad 1800 obiektów.

Okres minionych trzydziestu lat w gminie Łososina Dolna odznaczał się również licznymi inwestycjami drogowymi. Zmieniły się standardy i parametry dróg, utwardzono około 100 kilometrów dróg gminnych. Wiele przysiółków, do których dojazd był bardzo utrudniony, zyskało nowe szlaki drogowe, pozwalające na bezpieczne i komfortowe połączenie komunikacyjne.

Na terenie gminy funkcjonują trzy jednostki ochotniczych straży pożarnych z Łososiny Dolnej, Tęgoborzy oraz Tabaszowej. Wszystkie trzy jednostki na przełomie kilkunastu lat otrzymały nowe siedziby oraz nowy sprzęt ratowniczo-gaśniczy. W 2019 roku dla OSP Łososina Dolna i OSP Tabaszowa zakupiono średnie samochody ratowniczo-gaśnicze.

Poczyniono również inwestycje w infrastrukturę sportową dla potrzeb działających na terenie gminy klubów sportowych. Wybudowane zostały szatnie, zmodernizowano boiska trawiaste, przy każdym z trzech klubów sportowych powstały boiska o sztucznej nawierzchni, natomiast w Tęgoborzy kompleks „Orlik 2012".

Dochody gminy w 1993 roku kształtowały się na poziomie 1 594 561 zł, obecnie kwota ta wynosi 56 810 488 zł. W sumie w ciągu ostatnich trzydziestu lat na inwestycje wydano około 120 mln złotych, na które składały się środki własne gminy oraz środki pozyskane z funduszy zewnętrznych.

Frekwencja w wyborach samorządowych w gminie Łososina Dolna w ostatnich latach kształtowała się następująco:

- Rok 2002: 60,5%
- Rok 2006: 56,7%
- Rok 2010: 47%
- Rok 2014: 56,2%
- Rok 2018: 63,5%



Stara Szkoła Podstawowa w Rąbkowej, fot. Urząd Gminy Łososina Dolna.



Nowa Szkoła Podstawowa w Rąbkowej, fot. Urząd Gminy Łososina Dolna.

ŁUŻNA

Gmina Łużna położona jest na terenie Pogórza Ciężkowickiego i Obniżenia Gorlickiego. Urozmaicony krajobraz gminy charakteryzuje się malowniczymi dolinami i wzgórzami o łagodnych zboczach, przecinanymi przez liczne wąwozy i strumienie. Gmina Łużna wchodzi w skład powiatu gorlickiego i zajmuje jego północno-wschodnią część, graniczy z gminą Grybów (powiat nowosądecki) oraz Bobowa, Moszczenica i Gorlice (powiat gorlicki).

W 1990 roku gminę Łużna zamieszkiwało 7967 osób. Liczba ta na koniec 2019 roku zwiększyła się o 680 mieszkańców i wynosiła 8647 osób. Zajmuje ona powierzchnię 56,2 km^2, a w jej skład wchodzą wsie: Łużna, Szalowa, Wola Łużańska, Mszanka i Biesna. Od 1997 roku, przez 21 lat funkcję wójta gminy pełnił Kazimierz Krok.

Gmina Łużna nieustanie dążyła do wszechstronnego rozwoju przy wykorzystaniu własnych środków, a w późniejszym czasie także dzięki pozyskiwaniu funduszy z Unii Europejskiej. Niezwykle istotna przeszłość historyczna gminy Łużna sprawiła, iż od lat władze konsekwentnie dbały o podtrzymywanie i przekazywanie tej tradycji młodszym pokoleniom i turystom odwiedzającym naszą Małą Ojczyznę. Oprócz inwestycji w oświatę, termomodernizację budynków, infrastrukturę, pomoc społeczną czy kulturę gmina Łużna na przestrzeni ostatnich kilkunastu lat troszczyła się o niezwykle symboliczne i wyjątkowe na skalę europejską miejsce, jakim jest Cmentarz wojenny nr 123 Łużna-Pustki.

Jednym z ważniejszych projektów, zrealizowanych w gminie była renowacja cmentarza wraz z odbudową kaplicy cmentarnej – Gontyny. Jest to największa nekropolia, nie tylko na terenie Łużnej, ale całej Galicji Zachodniej. W 829 mogiłach pojedynczych i 46 grobach zbiorowych spoczywa tu około 1200 poległych żołnie-



Pierwotny wygląd Gontyny na Cmentarzu wojennym nr 123 Łużna-Pustki, fot. Urząd Gminy Łużna.

Wójtowie Gminy Łużna w latach 1990–2020:

- Grażyna Kotowicz – 1990–1997,
- Kazimierz Krok – 1997–2018,
- Mariusz Tarsa – od 2018.

Przewodniczący Rady Gminy:

- Kazimierz Krok – 1990–1997,
- Helena Tubek – 1997–2002,
- Kazimierz Kłodnicki – 2002–2006,
- Maria Myśliwiec – 2006–2014,
- Krzysztof Kotowicz – 2014–2018,
- Tomasz Ptaszek – od 2018.

rzy. W latach 2014–2016 przeprowadzono szereg prac mających na celu przywrócenie pierwotnego stanu i wyglądu cmentarza. Przy współfinansowaniu ze środków Małopolskiego Regionalnego Programu Operacyjnego na lata 2007–2013 oraz środków własnych gminy została odbudowana kaplica cmentarna – Gontyna według zachowanego historycznego projektu. Przeprowadzono remont ogrodzenia i bramy wejściowej, konserwacji technicznej i estetycznej poddano kamienne pomniki oraz tarasy widokowe, został odtworzony wewnętrzny układ kwater, mogił kamiennych, schodów terenowych oraz ścieżek, wykonano i zamontowano nowe krzyże jednoramienne i dwuramienne wraz z odtworzonymi tabliczkami i nazwiskami poległych. Cmentarz przypomina obecnie „park pamięci" z kwaterami poległych z poszczególnych armii i pułków.

W dniu 2 lutego 2016 roku na wspólny wniosek Wojewody Małopolskiego oraz Wójta Gminy Łużna Komisja Europejska podjęła decyzję o nadaniu cmentarzowi Znaku Dziedzictwa Europejskiego, a ceremonia odbyła się 13 kwietnia 2016 roku w Brukseli. Znak ten jest szczególnym wyróżnieniem, przyznawanym miejscom i ideom mającym silną wartość europejskiego symbolu oraz podkreślającym wspólną historię Europy i budowanie Unii



Ruiny Gontyny, fot. Urząd Gminy Łużna.

Europejskiej. Celem Znaku Dziedzictwa Europejskiego jest wzmocnienie poczucia przynależności do Unii Europejskiej w oparciu o wartości i elementy europejskiej historii i dziedzictwa kulturowego.

W 2018 roku wójtem gminy wybrany został Mariusz Tarsa. Nie zapominając o tragicznej, lecz jakże symbolicznej przeszłości tego miejsca, szanując jego wartość, ale także patrząc w przyszłość władze gminy Łużna dokładają wszelkich starań, aby upowszechnianie historii szło w parze z inwestycją w lepsze jutro mieszkańców. Najlepszym na to dowodem są pozyskiwane i inwestowane środki finansowe, które tylko w 2019 i na początku 2020 roku wyniosły prawie 2 mln 300 tys. zł.



Odbudowany Cmentarz wojenny nr 123 Łużna-Pustki, fot. Urząd Gminy Łużna.

MIECHÓW



Idea samorządności w gminie Miechów rozwija się w wyniku wspólnej pracy i zaangażowania mieszkańców, samorządowców, przedsiębiorców oraz organizacji społecznych. Obecnie gmina Miechów to nowoczesny samorząd, skutecznie pozyskujący dotacje z funduszy europejskich, realizujący przedsięwzięcia na rzecz podnoszenia jakości życia mieszkańców. Atrakcyjność regionu kształtuje się także poprzez różnorodną ofertę wydarzeń historyczno-kulturalnych, sportowych i rekreacyjnych.

Realizowane przez miechowski samorząd przedsięwzięcia w zakresie infrastruktury drogowej, ochrony środowiska, kultury i promocji zdrowia sprawiają, że gmina Miechów staje się coraz bardziej atrakcyjniejszym miejscem na mapie Małopolski. Znacząca jest także współpraca z organizacjami pozarządowymi, które realizują wiele ważnych inicjatyw w zakresie sportu, kultury, pomocy społecznej i edukacji. Warto również zaznaczyć, że model współpracy z Radą Seniorów wypracowany w Miechowie jest stawiany za wzór w innych miejscowościach naszego kraju. Intensywny i zrównoważony rozwój gminy Miechów od lat jest dostrzegany i wyróżniany w ramach krajowych konkursów i rankingów.

Krajobraz i położenie

Gmina Miechów położona w północnej części województwa małopolskiego, liczy około 20 tys. mieszkańców i zajmuje blisko 15 tys. hektarów. Jej strukturę administracyjną tworzy miasto Miechów oraz 34 sołectwa. Przez gminę przebiega trasa nr 7, linia kolejowa Warszawa–Kraków oraz ponad ośmiokilometrowa północna obwodnica Miechowa, otwarta dla ruchu samochodowego w październiku 2018 r. Gmina Miechów usytuowana jest na Wyżynie Miechowskiej, słynącej z bogactwa dzikich i jednocześnie rzadkich gatunków roślin porastających murawy kserotermiczne. Potwierdzeniem niezwykłych walorów przyrodniczych tego obszaru jest utworzenie tu aż ośmiu ostoi europejskiej sieci ekologicznej Natura 2000.

Kultura

Siedzibą gminy jest Miechów – miasto o bogatej historii i wielu ujmujących pięknem miejscach, których walory doceniają zarówno mieszkańcy, jak i przybywający tu goście. Jego panoramę zdobi bazylika Grobu Bożego z charakterystyczną wieżą, na szczycie której posadowiony jest hełm symbolizujący kulę ziemską i figura Chrystusa Zmartwychwstałego. Historia Miechowa związana jest z lokowanym tu w 1163 r. zakonem Kanoników Regularnych Stróżów Świętego Grobu Bożego, który funkcjonował do 1819 r. Po latach, w 1995 roku, został on reaktywowany jako

Burmistrzowie Gminy i Miasta Miechów w latach 1990–2020:

- Andrzej Grosicki – 1990–1994,
- Jerzy Muszyński – 1994–1998,
- Włodzimierz Mielus – 1998–2006,
- Krzysztof Świerczek – 2006–2010,
- Dariusz Marczewski – od 2010.

Przewodniczący Rady Miejskiej:

- Stanisław Adamek – 1990–1994,
- Jarosław Kwiatek – 1994–1998,
- Jan Paweł Janus – 1998–2002,
- Jan Marczuk – 2002–2006,
- Andrzej Chmielewski – 2006–2010,
- Jerzy Muszyński – 2010–2014,
- Zenon Czekaj – od 2014.



Trasa rowerowa w miejscu dawnej kolei wąskotorowej, fot. Urząd Gminy i Miasta w Miechowie.

zakon świecki pn. Zakon Rycerski Świętego Grobu Bożego w Jerozolimie. Miechów, zwany „polską Jerozolimą", na przestrzeni kilkuset lat gościł w murach swej świątyni pielgrzymów z różnych zakątków nie tylko naszej ojczyzny, ale i wielu krajów całego świata. Tak jak niegdyś przybywają tu dzisiaj wierni, którzy chcą pomodlić się w kaplicy Grobu Bożego, ozdobionej unikalnymi freskami z początku XVI wieku. Rangę świątyni miechowskiej dostrzegł również pielgrzymujący do Miechowa Ojciec Święty Jan Paweł II, który w 1996 roku nadał jej godność bazyliki mniejszej. Obecnie w budynku dawnego klasztoru bożogrobców swoją siedzibę ma Polskie Zwierzchnictwo Zakonu Rycerskiego Świętego Grobu Bożego w Jerozolimie.

W gminie Miechów funkcjonują instytucje kultury oraz blisko 90 organizacji społecznych. W 2012 r. uruchomiono Muzeum Ziemi Miechowskiej, które – jako kontynuator poprzednio funkcjonującego tu (od 1910 r.) muzeum PTTK – dba o zabytkowe zasoby miasta i służy przybywającym do Miechowa pielgrzymom i turystom. W 2011 r. otwarto krytą pływalnię wraz z towarzyszącym jej kompleksem sportowo-rekreacyjnym (zapleczem SPA, sauną, grotą solną, kręgielnią i restauracją). Dla sprawnego zarządzania zarówno obiektem pływalni, jak również innymi agendami kulturalno-rozrywkowymi powołano do funkcjonowania Centrum Kultury i Sportu, które zarządza także Domem Kultury z cyfrowym kinem „Gryf" oraz punktem informacji turystycznej. Ofertę kulturalną dopełnia Biuro Wystaw Artystycznych prowadzące Galerię Sztuki „U Jaksy", Dom Pracy Twórczej im. Stefana Żechowskiego i zabytkowy Dworek „Zacisze" znajdujący się na Małopolskim Szlaku Architektury Drewnianej.

Oświata

W gminie funkcjonuje sześć szkół podstawowych, trzy przedszkola samorządowe, pięć przedszkoli niepublicznych oraz dwie placówki wsparcia dziennego, w tym jedna powstała w 2019 roku w ramach projektu europejskiego. Aktualnie trwa rozbudowa Szkoły Podstawowej w Pojałowicach. Dzięki środkom unijnym powstaną nowe pomieszczenia dydaktyczne i sportowo-rekreacyjne wraz z niezbędną infrastrukturą techniczną.

Infrastruktura drogowa

Wieloletnie prace zakończyły się uporządkowaniem sfery urbanistyczno-drogowej, w wyniku czego (w 2017 r.) został sporządzony i zatwierdzony plan zagospodarowania przestrzennego miasta Miechowa. W jego ramach 290 ha gruntów przeznaczonych zostało pod działalność usługową i przemysł (w tym 95 ha przy węzłach północnej obwodnicy i drogi ekspresowej S7). W 2019 roku zakończyła się budowa parkingu P&R przy dworcu w Miechowie. Inwestycję zrealizowano ze środków europejskich w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Małopolskiego na lata 2014–2020. W końcowym etapie realizacji jest budowa ścieżki rowerowej. Przedsięwzięcie obejmuje budowę odcinków ścieżek rowerowych, ciągów pieszo-rowerowych, miejsc obsługi i wypoczynku rowerzystów oraz punków bike&ride.

Ekologia

Idąc naprzeciw potrzebom ochrony klimatu gmina Miechów podjęła ambitny plan eliminacji pieców starego typu, zamieniając je na ekologiczne źródła energii. Ze środków programu ograniczenia niskiej emisji „Kawka" przebudowane zostały kolejne miejskie kotłownie, a w domach mieszkańców Miechowa węglowe paleniska zastępowane są przez nowoczesne piece gazowe. Realizowane są również działania związane z pozyskiwaniem niskoemisyjnej energii poprzez montaż instalacji wykorzystujących OZE zarówno przy obiektach użyteczności publicznej, jak i w indywidualnych gospodarstwach domowych. Pozyskane środki zewnętrzne ze Szwajcarsko-Polskiego Programu Współpracy pozwoliły na montaż instalacji solarnych w jednostkach gminnych oraz w 747 domach prywatnych. Wygospodarowane w ramach tego projektu dodatkowe fundusze zostały przeznaczone na termomodernizację budynków Szkoły Podstawowej Nr 1 oraz Urzędu Gminy i Miasta, wymianę oświetlenia ulicznego, a także montaż pompy ciepła i instalacji fotowoltaicznej przy budynku krytej pływalni. Samorząd gminny pozyskał także 2,8 mln zł dotacji na zakup autobusów elektrycznych. Warto podkreślić, że Miechów będzie najmniejszym miastem w Polsce posiadającym autobusy elektryczne.

Projekty rewitalizacyjne

Obecnie trwają prace związane z rewitalizacją Parku Miejskiego w Miechowie i przywróceniem mu funkcji miejsca wypoczynku i różnorodnych form aktywności. Jest to kolejne przedsięwzięcie realizowane przez lokalny samorząd z funduszy europejskich. Ponadto, rewitalizacja zabytkowego centrum Miechowa wraz z remontem dwóch reprezentacyjnych placów miejskich: płyty Rynku i placu Tadeusza Kościuszki – to projekt, który w najbliższych latach zostanie zrealizowany dzięki unijnej dotacji.

Dialog obywatelski

W działalności miechowskiego samorządu bardzo ważny jest dialog z mieszkańcami. To właśnie ludzie zaangażowani w sprawy gminy są jej największym potencjałem. Przykładem takiej aktywności lokalnej są projekty dotyczące funduszu sołeckiego i budżetu obywatelskiego. Warto również wspomnieć, że od kilku lat za aktywne działania na rzecz lokalnego środowiska przyznawana jest Nagroda Burmistrza Miechowa pn. „Statuetka Macieja Miechowity".

Miechów i okolice to idealne miejsce dla wszystkich, którzy cenią bogactwo środowiska naturalnego i poszukują odpoczynku w niedalekiej odległości od metropolii krakowskiej. Zachęcamy Państwa do odwiedzenia gminy Miechów oraz do zapoznania się z dynamicznymi zmianami, które dokonały się na tym terenie w sferze gospodarczej, społecznej, kulturalnej oraz w wymiarze przestrzennym.

30. rocznica przywrócenia w Polsce samorządu terytorialnego jest odpowiednią okazją, aby podziękować przedstawicielom miechowskiego samorządu, którzy przez miniony okres czynnie działali na rzecz zrównoważonego i trwałego rozwoju całej Gminy, wspólnoty lokalnej, a także podejmowali liczne wyzwania decydując o głównych kierunkach rozwoju naszej Małej Ojczyzny, jaką jest gmina Miechów.



Urząd w 1990 roku, fot. Urząd Gminy i Miasta w Miechowie.



Urząd dziś, fot. Urząd Gminy i Miasta w Miechowie.

MSZANA DOLNA (miasto)

Mszana Dolna jest pięknie położonym wśród Beskidów i Gorców małym miastem. Stanowi stolicę Zagórzan – etnicznej grupy góralskiej, która stworzyła swój własny, niepowtarzalny folklor, do dzisiaj zresztą kultywowany przez mieszkańców. Wielkim miłośnikiem tej kultury i ziemi był znany twórca literacki Władysław Orkan. Otoczenie gór, bliskość Gorczańskiego Parku Narodowego oraz położenie w dolinach górskich rzek: Raby i Mszanki powodują, że miasto jest doskonałą bazą wypadową w okolice. Można tu wybrać się na piesze wędrówki, wyprawy rowerowe, narty czy łowienie ryb.

Mszana Dolna to również ośrodek edukacyjny, administracyjny i gospodarczy dla regionu. Oprócz przedszkoli (miejskich i prywatnych) oraz dwóch szkół miejskich w Mszanie znajdują się dwa zespoły szkół średnich, ściągające młodzież z kilku sąsiednich gmin. W Mszanie Dolnej znajduje się zarówno siedziba Miasta jak i Gminy, Powiatowego Urzędu Pracy, niektórych wydziałów Starostwa Powiatowego w Limanowej, Zamiejscowy Wydział Ksiąg Wieczystych Sądu Rejonowego w Limanowej. Miasto znane jest szeroko z organizowanych w każdy wtorek targów, na których handlują co tydzień setki przedsiębiorców i rolników.

Mszana Dolna leży na wysokości 400 m n.p.m. w malowniczej kotlinie górskiej Beskidu Wyspowego, utworzonej przez rzekę Rabę i uchodzącą do niej w tym miejscu Mszankę. W bezpośrednim sąsiedztwie miasta ciągną się dwa atrakcyjne i bardzo od siebie różne pasma górskie: Gorce (najwyższy szczyt – Turbacz 1310 m n.p.m.) i Beskid Wyspowy z Mogielicą – 1170 m n.p.m. Wiele innych szczytów tych gór sięga ponad 1000 m n.p.m., a na ich obszarze przygotowano kilkadziesiąt kilometrów oznakowanych szlaków pieszych i rowerowych. Nad bezpieczeństwem turystów czuwa Grupa Podhalańska GOPR ze stacją centralną w Rabce Zdroju. Położenie podgórskie stwarza korzystne warunki klimatyczno-uzdrowiskowe. Walory turystyczne poprawia położenie miasta w otulinie Gorczańskiego Parku Narodowego.

W mieście i okolicy funkcjonują hotele, ośrodki wypoczynkowe oraz prywatne pensjonaty. Można korzystać z różnych form rekreacji: parku i placów zabaw, plaży miejskiej, ścieżki rowerowej, otwartych siłowni zewnętrznych, stadionu miejskiego i lodowiska zimą oraz kąpielisk na rze-

Burmistrzowie Miasta Mszana Dolna w latach 1990–2020:

- Edward Liszka – 1990 (Burmistrz Miasta i Gminy Mszana Dolna),
- Antoni Róg – 1990–1992 oraz 1994–1998,
- Tomasz Janik – 1992–1994,
- Józef Kowalczyk – 1998–2006 oraz 2014–2018,
- Tadeusz Filipiak – 2006–2014,
- Anna Pękała – od 2018.

Przewodniczący Rady Miasta:

- Kazimierz Łabuz 1990–1994, (Przewodniczący Miasta i Gminy Mszana Dolna),
- Tadeusz Filipiak – 1994–1998,
- Aleksandra Franczak – 1998–2002,
- Jan Zapała – 2002–2006,
- Władysław Jerzy Żądło – 2006–2010,
- Eugeniusz Sieja – 2006–2010,
- Adam Malec – 2010–2014,
- Agnieszka Helena Modrzejewska-Potaczek – 2014–2018,
- Janusz Matoga – od 2018.



Miasto Mszana Dolna z lotu ptaka w 1994 roku, fot. Urząd Miasta Mszana Dolna.



Miasto Mszana Dolna z lotu ptaka w 2020 roku, fot. Urząd Miasta Mszana Dolna.

ce Mszance. Latem odbywają się ciekawe imprezy plenerowe, przejazdy pociągiem retro czy targ staroci. Miasto należy do Forum Gmin Beskidu Wyspowego – to dzięki szerokiej współpracy kilkunastu gmin odbywa się akcja „Odkryj Beskid Wyspowy".

Rok 1990

27 maja 1990 roku odbyły się wolne wybory do samorządu terytorialnego; w tym dniu wybrano również 29 radnych z terenu Miasta i Gminy Mszana Dolna. Pierwsza inauguracyjna sesja nowo wybranej rady odbyła się 6 czerwca 1990 roku w budynku Urzędu Miasta i Gminy Mszana Dolna przy ul. Józefa Piłsudskiego 2. Na tej sesji wybrano Przewodniczącego Rady Miasta i Gminy, którym został Zbigniew Kurek i ustalono liczbę członków Zarządu Miasta i Gminy (do pierwszego Zarządu weszli: Jan Kuc, Józef Lulek, Tadeusz Patalita i Czesław Filipiak) oraz ustalono liczbę Wiceprzewodniczących Rady. Na drugiej sesji w dniu 20 czerwca 1990 roku ustalono nazwę Rady, wybrano Burmistrza Miasta i Gminy – został nim Edward Liszka oraz pozostałych członków zarządu, wybrano także Wiceprzewodniczących Rady Miasta i Gminy.

26 kwietnia 1991 roku Rada Miasta i Gminy po przeprowadzeniu konsultacji z mieszkańcami przyjęła Uchwałę Nr XII/100/91 o wystąpienie z wnioskiem o podział wspólnych do tej pory organów Miasta i sąsiadującej z nim Gminy i utworzenie w to miejsce Gminy Mszana Dolna i Miasta Mszana Dolna. Gmina miejska miała objąć Miasto Mszana Dolna, natomiast gmina wiejska – dziewięć wsi wchodzących w skład likwidowanej jednostki. Po rozpatrzeniu wniosku Rada Ministrów Rozporządzeniem z dnia 26 września 1991 roku w sprawie podziału lub połączenia niektórych miast i gmin, w których dotychczas działały wspólne organy oraz zmiany i ustalenia ich nazw i siedzib dokonała podziału Miasta i Gminy na dwie odrębne jednostki z dniem 1 stycznia 1992 roku.

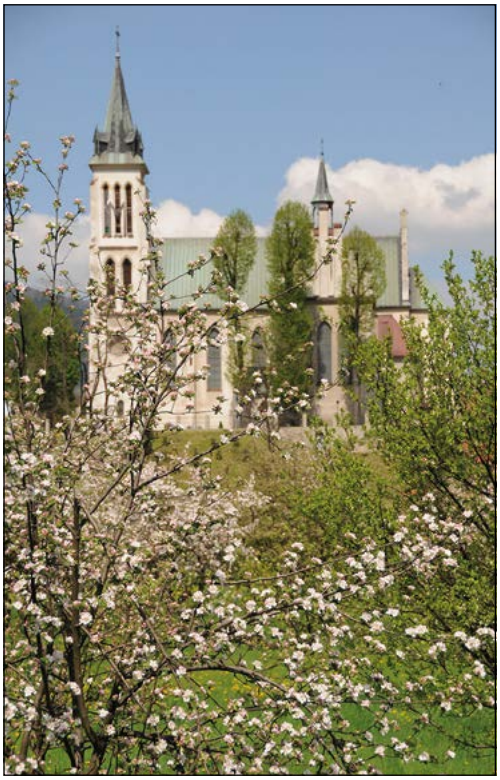
Dla nowo powstałej Gminy Mszana Dolna pojawiły się nowe możliwości finansowania terenów wiejskich. Natomiast dla Miasta Mszana Dolna rok 1992 był podwójnie symboliczny – poza podziałem na dwie jednostki samorządu terytorialnego mijało 40 lat, kiedy po drugiej wojnie światowej miastu przywrócono prawa miejskie. Rozpoczynała się zupełnie nowa historia.

Wszystkie zamierzenia, wyzwania i działania, które rozpoczęły się z początkiem lat dziewięćdziesiątych, doprowadziły do funkcjonowania miasta w obecnym kształcie. Część działań podejmował samorząd, przeznaczając własne środki na telefonizację, gazyfikację, miejskie oświetlenie, rozbudowę kanalizacji i przebudowę wodociągów. Również działania mieszkańców, poprzez tworzenie społecznych komitetów budowy wodociągów za środki społeczne, przyczyniły się do zmian z korzyścią dla miasta. Inwestycje miejskie to nieustanne działania zmierzające do zmian w miejskiej infrastrukturze. Na przestrzeni trzech dekad to również zmiany, które wywołane zostały przez żywioły – budowa nowych dróg po powodziach, które dotknęły miasto, mostów i kładek czy walka z osuwiskami. Ostatnie znaczące inwestycje to wybudowanie dwóch stacji uzdatniania wody.

Rok 2020

Intensywne przemiany Mszany Dolnej to ostatnie lata – odnowiony Park Miejski, Plac Targowy, Rynek, tereny komunalne przy ul. Starowiejskiej w ramach programu rewitalizacji miasta, dzięki pozyskanym dotacjom europejskim. Nowe obiekty sportowe – boiska Orlik 2012 czy pełnowymiarowa Miejska Hala Sportowa to tętniące życiem centra.

Działalność Miejskiego Ośrodka Kultury, Miejskiej Biblioteki, Orkiestry Ochotniczej Straży Miejskiej, chórów, grup śpiewaczych oraz innych zespołów artystycznych powoduje, że oferta kulturalna jest bardzo atrakcyjna. Niewątpliwie minusem jest brak odpowiedniej infrastruktury, stąd decyzja o dużych inwestycjach w zakresie kultury: zakończenie budowy budynku nowego MOK – stan surowy zamknięty, który ma w przyszłości pełnić funkcję Centrum Kultury i Tradycji Górali



Kościół parafialny p.w. św. Michała Archanioła, fot. Urząd Miasta Mszana Dolna.

Zagórzańskich oraz rozbudowa Biblioteki Miejskiej jako Centrum Wiedzy, Kultury oraz Życia Społecznego.

Od roku 2008 współpracujemy ze słowacką gminą Niżna. Do tej pory zrealizowaliśmy dofinasowane ze środków Euroregionu Tatry dwa projekty – „Zagórzańsko-Orawskie Spotkanie Kultur" oraz „Poznajmy się bliżej". Dzięki tym doświadczeniom udało nam się zorganizować wydarzenia kulturalne po polskiej i słowackiej stronie. Wydaliśmy wspólne albumy i mapy, w naszym mieście powstała sieć tablic informacyjno-turystycznych. W 2018 roku odnowiliśmy współpracę z węgierskim miastem Biri.

Aktywność mieszkańców objawia się na różnych polach. Zrzeszeni w stowarzyszeniach ludzie niosą pomoc potrzebującym – niepełnosprawnym, chorym czy ubogim. Inni tworzą organizacje zagospodarowujące wolny czas mieszkańcom poprzez różnorodne zajęcia, naukę, wycieczki czy zorganizowany odpoczynek.

Miasto stara się koncentrować na poprawie bazy rekreacyjno-wypoczynkowej. Powstały dwie siłownie zewnętrzne: w parku miejskim oraz na stadionie miejskim. W 2018 roku, w ramach Budżetu Obywatelskiego udało się zmienić teren w okolicy rzeki Mszanka – dzięki czemu miasto zyskało nowy teren rekreacyjny – plażę miejską z boiskami do siatkówki plażowej. W 2019 roku przy boiskach Orlik powstał nowy plac zabaw „Baśniowa Kraina" – Stowarzyszenie „Lubogoszcz" zrealizowało ten projekt dzięki środkom z Lokalnej Grupy Działania Stowarzyszenie „Lubogoszcz".

Możemy pochwalić się nową inwestycją rekreacyjną, zakończyła się bowiem realizacja zadania pod nazwą: „Budowa ścieżki rowerowej wzdłuż rzeki Mszanki". Całkowita długość ścieżki rowerowej wynosi 4400 m, zamontowane zostały elementy małej architektury: ławostoły i stojaki na rowery. Korzystają z niej mieszkańcy miasta, natomiast w przyszłości planujemy włączyć ścieżkę w sieć małopolskich ścieżek rowerowych. Trwa przebudowa stadionu miejskiego na kompleks lekkoatletyczny z budową nowych stanowisk (m.in. rozbiegu do rzutów kulą, dyskiem, oszczepem, młotem, do skoków w dal, wzwyż) oraz budową boiska wielofunkcyjnego.

Podstawą dalszych zmian jest realizacja założeń w opracowanej i uchwalonej Strategii Rozwoju Miasta Mszana Dolna na lata 2020–2030 – to pierwszy dokument, który określa wizję rozwoju miasta, kluczowe zadania i projekty oraz misję miasta w perspektywie do 2030 roku.



Dwór hr. Krasińskich, fot. R. Łabuz.

MUCHARZ



Gmina Mucharz jest gminą wiejską położoną w województwie małopolskim, w powiecie wadowickim, ulokowaną we wschodniej części Beskidu Małego. Przez gminę przepływa rzeka Skawa, która tworzy na odcinku Skawce–Mucharz przełom zwany „małymi Pieninami". Gmina zajmuje powierzchnię 37,32 km², zamieszkuje ją 4141 osób. W jej skład wchodzi siedem sołectw: Mucharz, Jamnik, Jaszczurowa, Koziniec, Skawce, Świnna Poręba i Zagórze. Zróżnicowana rzeźba terenu, obszary leśne i czyste środowisko sprzyjają rozwojowi turystyki oraz zachęcają do wypoczynku i rekreacji.

Dorobek gminy Mucharz ostatnich trzydziestu lat jest bardzo bogaty, co gmina zawdzięcza w dużej mierze budowie na jej terenie zbiornika wodnego. Zbiornik retencyjny – Jezioro Mucharskie, utworzony na rzece Skawie, powstał na terenach gmin Mucharz i Stryszów (powiat wadowicki) oraz Zembrzyce (powiat suski), ma pojemność 161 milionów m³ i powierzchnię 1035 ha. Jego budowa rozpoczęła się w 1986 roku i trwała blisko trzydzieści lat.

Podstawowe funkcje zbiornika to redukcja wezbrań, zmniejszenie zagrożenia powodziowego oraz kształtowanie zasobów wodnych w dolinie rzeki Skawy poniżej zbiornika poprzez sterowanie przepływami w zakresie stanów niskich i wysokich. Na obszarze zbiornika wodnego dopuszcza się funkcjonowanie żeglugi pasażerskiej, zorganizowanego żeglarstwa szkoleniowego i sportowego wraz z obiektami towarzyszącymi oraz niezbędnej infrastruktury rekreacyjnej. Przy zaporze powstała elektrownia wodna z dwiema turbinami Kaplana o łącznej mocy 4,4 MW, gdzie produkcja energii elektrycznej wyniesie około 14,8 GWh rocznie oraz ośrodek zarybieniowy. W ostatnim trzydziestoleciu w związku z budową zbiornika zrealizowano na obszarze gminy Mucharz liczne inwestycje, a wykonane prace pociągnęły za sobą nieodwracalne zmiany w jej wyglądzie.

Do najważniejszych zadań inwestycyjnych, zrealizowanych na terenie gminy od 1990 roku zaliczyć można wybudowanie trzech nowoczesnych obiektów szkolnych wraz z zapleczem sportowym w Jaszczurowej, Mucharzu i Świnnej Porębie. Na terenie gminy wzniesiono także dwa budynki wielorodzinne w Skawcach i Mucharzu. W tym okresie powstały nowe siedziby urzędu gminy, ośrodka zdrowia oraz ośrodka kultury, wybudowana została również remiza strażacka w Mucharzu. W związku z budową zbiornika na terenie gminy zostało wybudowanych i wyremontowanych wiele odcinków dróg i chodników. W 1998 roku oddano do użytku odcinek drogi krajowej nr 28 Świnna Poręba–Skawce z kilkoma obiektami mostowymi – drogę poprowadzono brzegiem jeziora w sposób umożliwiający podziwianie pięknego krajobrazu okolicznych gór, lasów i nowo powstałego akwenu. W ostatnich latach jedną z większych inwestycji

Wójtowie Gminy Mucharz w latach 1990–2020:

- Eugeniusz Zwoliński – 1990–1998,
- Eugeniusz Woźnicki – 1998–2002,
- Wacław Wądolny – 2002–2018,
- Renata Galara – od 2018.

Przewodniczący Rady Gminy:

- Wiesław Malinkiewicz – 1990–1994,
- Eugeniusz Woźnicki – 1994–1998,
- Weronika Sajdak – 1998–2002,
- Zygmunt Pająk – 2002–2008,
- Anna Fila – 2008–2018,
- Mirosław Wójcik – od 2018.

komunikacyjnych było wybudowanie 2,5-kilometrowej drogi łączącej Świnną Porębę z sołectwami Gołębiówka i Brańkówka, która zastąpiła dawne połączenie przez były most kolejowy na rzece Skawie w Zagórzu.

W latach 1990–1995 na obszarze gminy Mucharz znajdowały się w większości gospodarstwa rolne o powierzchni do 2 ha. W wyniku budowy zbiornika wodnego nastąpił znaczny ubytek użytków rolnych i leśnych. W okresie tym nastąpił również znaczny spadek liczby mieszkańców gminy, związany z wysiedleniem osób z terenów zalewowych. Aż pięciu z siedmiu sołectw dotknęły przesiedlenia. Wykupiono ponad 1400 ha gruntów, ponad 400 budynków zostało całkowicie wyburzonych. Budowa zapory wymusiła likwidację wszystkich zakładów pracy istniejących na terenie zbiornika, zlikwidowano także linię kolejową z Wadowic do Skawiec.



Dawna siedziba Urzędu Gminy w Mucharzu, fot. Urząd Gminy w Mucharzu.

Obecnie gmina posiada rozbudowaną infrastrukturę komunikacyjną i wodno-kanalizacyjną wraz z oczyszczalnią ścieków w Jaszczurowej, o przepustowości 600 m^3/dobę. Na terenie gminy rozwinięta jest infrastruktura edukacyjno-kulturalna oraz baza sportowo-rekreacyjna. Gmina posiada oddany do użytku w 2015 roku kompleks sportowo-rekreacyjny w Skawcach, dwa pełnowymiarowe boiska do piłki nożnej, boiska do piłki ręcznej, siatkowej i koszykówki, korty tenisowe oraz kompleks sportowy „Orlik", który stanowi uzupełnienie nowoczesnej infrastruktury sportowo-rekreacyjnej.

Gmina stała się miejscem atrakcyjnym pod względem gospodarczym, na jej terenie obecnie realizowane są przez prywatne podmioty gospodarcze liczne inwestycje i przedsięwzięcia. Powstają nowe zakłady pracy i punkty usługowe. Dzięki odpowiedniemu zarządzaniu i otwartości mieszkańców gmina Mucharz uznawana jest za miejsce atrakcyjne z ogromnymi perspektywami na dynamiczny i zrównoważony rozwój.



Nowa siedziba Urzędu Gminy w Mucharzu, fot. Urząd Gminy w Mucharzu.

NIEDŹWIEDŹ



Gmina Niedźwiedź jest gminą letniskową położoną w Gorcach, w dolinie potoku Porębianka pomiędzy wzniesieniami Potaczkowej (746 m n.p.m.) i Witowa (723 lub 720 m n.p.m.). Powierzchnia gminy Niedźwiedź wynosi 74,2 km², co stanowi 7,8% powierzchni powiatu. Niedźwiedź jest gminą rolniczą, posiadającą duże walory turystyczno-wypoczynkowe. W granicach Gorczańskiego Parku Narodowego leży 42% obszaru gminy, a zalesienie wynosi ponad 60%. W skład gminy wchodzą cztery miejscowości: Poręba Wielka, Konina, Podobin i Niedźwiedź.

W centrum gminy, oprócz Urzędu Gminy mieszczą się: Gminna Biblioteka i Ośrodek Kultury, Bank Spółdzielczy, Poczta Polska, Ochotnicza Straż Pożarna, Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej i Szkoła Muzyczna. Przy parafii w Niedźwiedziu działa Stowarzyszenie Osób Niepełnosprawnych im. św. Brata Alberta. Istnieją dwa chóry parafialne i orkiestra dęta. Działa siedem placówek oświatowych. Gmina jest jednym z najcenniejszych regionów turystycznych w Małopolsce, stanowi ważną bazę wypadową w góry Gorce. Gmina Niedźwiedź ma wspaniałe walory przyrodnicze – ma wszelkie dane ku temu, aby odgrywać funkcję rekreacyjną dla mieszkańców miast poszukujących odpoczynku i spokoju w naturalnym, przyjaznym dla człowieka środowisku.

Rok 1990

Stan ludności gminy Niedźwiedź przed trzydziestu laty wynosił 5745 osób, w tym 2759 kobiet i 2986 mężczyzn. Główną aktywnością zawodową mieszkańców było rolnictwo i agroturystyka. Ludzie migrowali za pracą do większych zakładów pracy w Polsce – na Śląsk oraz do Krakowa. Niedźwiedź był typową gminą rolniczo-letniskową. Problemy: brak kanalizacji, słabo rozbudowana linia telefoniczna, brak wodociągów gminnych, słabo zgazyfikowany teren gminy. Edukacja: złe warunki lokalowe szkół – małe klasy szkolne, a duża liczba uczniów.

Rok 2020

Obecnie liczba mieszkańców gminy Niedźwiedź wynosi 7417, w tym 3622 kobiet oraz 3795 mężczyzn. Osób w wieku przedprodukcyjnym jest 1935, co stanowi 26% mieszkańców. Osób w wieku produkcyjnym jest 4470 (60%), natomiast mieszkańców w wieku poprodukcyjnym – 1012, czyli 14% ogółu stałych mieszkańców gminy. Gmina może się pochwalić utrzymującym się od kilkunastu lat dodatnim przyrostem naturalnym.

Wydatki budżetu na rok 2020 ustalone są w łącznej kwocie 44 682 488,87 zł, w przeliczeniu na jednego mieszkańca wynoszą one 5876,18 zł.

Gmina Niedźwiedź nadal pozostaje gminą wiejską o charakterze rolniczo-letniskowym. Duża liczba mieszkańców

Wójtowie Gminy Niedźwiedź w latach 1990–2020:

- Marian Talar – 1990–1994,
- Franciszek Łabuz – 1994–1998,
- Janusz Potaczek –1998–2018,
- Rafał Rusnak – od 2018.

Przewodniczący Rady Gminy:

- Marian Domagała – 1990–1994, 1998–2010,
- Bogdan Gawlik – 1994–1998,
- Edward Krzysztofik – 2010–2018,
- Zenon Dziedzic – od 2018.



Rynek w 1990 roku, fot. Urząd Gminy Niedźwiedź.

wyjeżdża do pracy za granicą, głównie do Niemiec, Austrii, Norwegii. Około 60% aktywnych zawodowo mieszkańców gminy pracuje w sektorze rolniczym, 16% w przemyśle i budownictwie, a 8,9% w sektorze usługowym.

Infrastruktura

Wybudowano nową szkołę w Podobinie, a w trzech innych placówkach były przeprowadzone remonty kapitalne. Wybudowano dwie sale gimnastyczne oraz jedną halę gimnastyczną. Rozpoczęto program budowy boisk przyszkolnych. Wyniki nauki w placówkach oświatowych uległy znacznej poprawie, mamy także liczne sukcesy sportowe. W szkołach są organizowane ciekawe i liczne zajęcia pozalekcyjne, wszystkie placówki skomputeryzowano. Na terenie gminy powstała Szkoła Muzyczna I stopnia.

Skanalizowano 45% obszaru gminy, zwodociągowano 60% jej obszaru, zamontowano 425 instalacji solarnych w gospodarstwach domowych oraz na budynkach użyteczności publicznej, kolejne edycje są zaplanowane. Gmina oczekuje na dofinansowanie dla ponad 500 gospodarstw domowych na założenie instalacji fotowoltaicznych, kolektorów słonecznych oraz pomp ciepła.

Zlikwidowano 1094 ton azbestowych pokryć dachowych, wymieniono również w wodociągach rury azbestowe na rury PCV. Wybudowano 17 nowych mostów na górskich potokach, a na rzece Porębianka wykonano kilkanaście progów wodnych, zwalniających jej bystry nurt.

O powstaniu wielu kilometrów chodników przydrożnych świadczy otrzymanie w 2015 roku tytułu Najlepsza Gmina – „Złota Płyta Chodnikowa" w VIII Konkursie „Bezpieczne Drogi w Małopolsce". Dokonano modernizacji rynku w centrum Niedźwiedzia, wybudowano także 180 nowych dróg.

Na terenie gminy Niedźwiedź działa 330 podmiotów prowadzących działalność gospodarczą.

Największe atuty i problemy w roku 2020

Edukacja: poprawiono stan techniczny szkół, które także skomputeryzowano; oferta edukacyjna szkół poszerzyła się

o liczne i ciekawe zajęcia pozalekcyjne; na terenie gminy Niedźwiedź działa szkoła muzyczna I stopnia. Głównym problemem dla gminy, jeśli chodzi o edukację są niewątpliwie duże nakłady na cele oświatowe w związku z otrzymywaniem niskich subwencji z budżetu państwa.

Kultura i media w gminie: perełką naszego regionu jest Muzeum Władysława Orkana, tzw. „Orkanówka", gdzie żył i tworzył piewca Podhala. Wydawany jest biuletyn informacyjny „Zgoda". Dużym osiągnięciem gminy jest amfiteatr, w którym odbywają się imprezy kulturalne.

Największa zmiana

Życie mieszkańców zdecydowanie poprawiło się dzięki wprowadzeniu szeregu udogodnień, takich jak: kanalizacja, wodociągi, gazyfikacja i telefonizacja wsi. Każde gospodarstwo domowe jest wyposażone w pojemniki do segregacji odpadów komunalnych, co przyczynia się do bardziej komfortowej i ekologicznej codziennej egzystencji.

O poprawie jakości życia na terenie gminy Niedźwiedź na przestrzeni ostatnich trzydziestu lat niewątpliwie świadczą także takie przedsięwzięcia jak:

- zakup trzech nowych samochodów dla OSP w Niedźwiedziu, co niewątpliwie przyczyniło się do poprawy bezpieczeństwa mieszkańców;
- prężna działalność Gminnego Klubu Sportowego „Orkan" i dwóch szkółek piłkarskich, gdzie od najmłodszych lat mogą trenować sympatycy piłki nożnej, odnoszący liczne sukcesy sportowe;
- budowa Krzyża Milenijnego na Górze Potaczkowej;
- powstanie Stowarzyszenia na rzecz Osób Niepełnosprawnych w celu polepszenia funkcjonowania osób niesamodzielnych na terenie gminy Niedźwiedź, ich integracji i rehabilitacji.

Opracowano na podstawie informacji pozyskanych od p. Janusza Potaczka – wieloletniego wójta Gminy Niedźwiedź oraz p. Stanisława Stopy – redaktora lokalnego biuletynu informacyjnego „Zgoda".



Rynek w 2020 roku, fot. Urząd Gminy Niedźwiedź.

NOWY TARG

Nowy Targ to gmina miejska położona w sercu Podhala, na styku historycznych i obecnych szlaków handlowych i turystycznych. Gmina położona jest w południowej części województwa małopolskiego, w powiecie nowotarskim, w środkowej części Kotliny Nowotarskiej u zbiegu Białego i Czarnego Dunajca, u stóp Gorców. Historyczna stolica Podhala, główny ośrodek handlowy, komunikacyjny i kulturalny regionu. Górale od zawsze mówią o swojej stolicy: Miasto. Świadczy to o roli, jaką zarówno w odległej historii, jak i obecnie odgrywa Królewskie Wolne Miasto Nowy Targ. Gmina obejmuje miasto liczące 32 tys. mieszkańców, z czego większość – blisko 17 tysięcy – stanowią kobiety. Łączna powierzchnia Nowego Targu wynosi 51,07 km^2, z czego ponad 35% to grunty leśne, zadrzewione lub zakrzewione.

Podróż w czasie przez ostatnich 30 lat i próba podsumowania wpływu samorządu na to, w jaki sposób zmieniał się Nowy Targ, będzie z konieczności wybiórcza.

Nowy Targ swój charakter zawdzięcza wyjątkowo korzystnemu położeniu. Historycznie odgrywało to kluczowe znaczenie, bowiem leżący na skrzyżowaniu szlaków handlowych wiodących na Węgry, rozwijał się w błyskawicznym tempie. Już przed 1500 rokiem Nowy Targ dysponował prawem do organizacji dwóch jarmarków (na św. Katarzynę i na św. Jakuba), wolno było także handlować na cotygodniowym czwartkowym targu, który odbywa się po dziś dzień.

Targowy charakter kształtował Miasto przez stulecia, jemu zawdzięcza ono swoją nazwę. Do dzisiaj czerpiemy z tej tradycji, dzięki czemu Nowy Targ jest prawdziwą **biznesową stolicą Podhala**. Najistotniejsze zmiany, jakie zaszły w tym zakresie w ostatnich trzydziestu latach, to przede wszystkim budowa nowego placu targowego. Nowotarscy kupcy w 2016 roku doczekali się nowoczesnego, wygodnego miejsca pracy. Jednocześnie nowotarska targowica udanie nawiązuje do historii jarmarków, które dawniej odbywały się na miejskim rynku.

Skoro o rynku mowa – gdyby urzeczywistnić podróż w czasie i przenieść się trzydzieści lat wstecz, to prawdopodobnie właśnie nowotarski rynek uznalibyśmy za miejsce, które przeszło największą metamorfozę. Było to możliwe dzięki dofinansowanemu ze środków Unii Europejskiej projektowi Rewitalizacji Centrum Nowego Targu, zrealizowanemu w latach 2011–2012. Na początku lat 90. przestrzeń w centrum miasta cechowała się niską wartością estetyczną. Płyta Rynku przez postępującą

Burmistrzowie Miasta Nowy Targ w latach 1990–2020:

- śp. Józef Rams – 1990–1994,
- Czesław Borowicz – 1994–1996,
- śp. Marek Fryźlewicz – 1996–2014,
- Grzegorz Watycha – od 2014.

Przewodniczący Rady Miasta:

- Wiktor Sowa – 1990,
- śp. Wiesław Solecki – 1990–1991,
- śp. Rafał Sobolewski – 1991–1994,
- śp. Jerzy Mroczka – 1994–1998,
- Zbigniew Sięka – 1998–2006,
- Mariusz Jelonek – 2006–2007,
- Lesław Mikołajski – 2007–2010,
- Michał Glonek – 2010–2012,
- Paweł Liszka – 2012–2014,
- Janusz Tarnowski – 2014–2016,
- Andrzej Rajski – 2016–2018,
- Grzegorz Luberda – od 2018.



Nowotarski Ratusz to symbol niezależności królewskiego miasta, fot. Urząd Miasta Nowy Targ.

degradację przestała pełnić kluczową dla siebie funkcję reprezentacyjną. Brak odpowiednio wyposażonych i utrzymanych terenów wypoczynkowych powodował rezygnację społeczeństwa z aktywnego spędzania wolnego czasu.

Dzięki rewitalizacji, nowotarski rynek – w późniejszych latach uzupełniony także o atrakcyjne kawiarnie i punkty gastronomiczne – stał się przyjaznym miejscem spotkań, a także przestrzenią do organizacji dużych wydarzeń kulturalnych i rozrywkowych. Ratusz odzyskał dawny blask, a nieodległy Park Miejski im. Adama Mickiewicza, który został zmodernizowany w ramach tego samego projektu, otrzymał zupełnie nowe życie stając się wraz z rynkiem jednym z ulubionych miejsc spotkań i rekreacji nowotarżan. Trzeba pamiętać, że lata 90. to czas, kiedy społeczność lokalna była właściwie pozbawiona tak ważnego miejsca rekreacji i odpoczynku, jakim jest kompleks parkowy. Poprawa warunków w zakresie infrastruktury parkowej, rekreacyjnej i sportowej była bardzo istotna ze względu na aspekty społeczne.



Odnowiony Miejski Park imienia Adama Mickiewicza, fot: Urząd Miasta Nowy Targ.

Rynek, park, miejskie przestrzenie rekreacji zdobią dziś liczne rzeźby przypominające, że Miasto to również **kulturalna stolica Podhala**. Przez ostatnich trzydzieści lat nastąpił w tej dziedzinie silny rozwój. Miejski Ośrodek Kultury stał się kreatywnym centrum napędzającym liczne inicjatywy kulturalne. Powstały również nowe centra kulturalne, na czele z świetnie przyjętym Muzeum Drukarstwa, otwartym w 2018 roku. Cennym eksponatem jest unikatowa maszyna drukarska z połowy XIX wieku, z wiedeńskiej fabryki Helbig&Müller.

Od dwudziestu lat największym produktem kulturalnym w Mieście i regionie jest Jarmark Podhalański. To 3–4 dniowa impreza masowa odbywająca się w plenerze na nowotarskim rynku i okolicach. To wielkie święto Miasta – począwszy od stoisk (50–70) z wyrobami artystycznymi i rękodzielniczymi, poprzez występujące zespoły regionalne z Polski i ze świata, a kończąc na gwiazdach muzyki polskiej (a w ostatnich latach nawet światowej) podczas wieczornych koncertów.

Miasto odzyskuje sukcesywnie równowagę charakterystyczną dla miast tradycyjnie handlowych – przy rozwoju ekonomicznym rozwija się kultura, powraca rzemiosło, odżywają inne formy aktywności mieszkańców. Ukoronowaniem wysiłków w tej dziedzinie jest realizowany obecnie projekt modernizacji budynku Miejskiego Ośrodka Kultury. Warta 35 milionów inwestycja stworzy warunki do jeszcze lepszego rozwoju kultury w mieście. Jej zakończenie zaplanowane jest na maj 2021 roku.

Nowy Targ dba ze szczególną troską o przyszłe pokolenia mieszkańców, o czym świadczy m.in. dystrybucja bieżącego budżetu Miasta, w którym oświata stanowi największy udział – przeszło 45 mln zł (przy łącznej kwocie wydatków ustalonej w 2020 roku na 212 mln zł i sumie dochodów planowanej w wysokości 180 mln 840 tys. zł). W naturalny sposób plasuje to Nowy Targ na pozycji **oświatowej stolicy Podhala**. Zgodnie z podziałem zadań pomiędzy samorządami terytorialnymi Miasto prowadzi dwa publiczne przedszkola i siedem szkół podstawowych oraz udziela

dotacji dla jednego niepublicznego punktu przedszkolnego, siedmiu niepublicznych przedszkoli i jednej niepublicznej szkoły podstawowej. Wsparciem finansowym miasta objęte są też trzy niepubliczne żłobki. Nowotarscy uczniowie należą do najlepszych w województwie, osiągają sukcesy na wszystkich szczeblach edukacji. W Mieście funkcjonują także – prowadzone przez starostwo – liczne szkoły ponadpodstawowe o uznanej renomie, a także jedyna na Podhalu szkoła wyższa – Podhalańska Państwowa Uczelnia Zawodowa.



Otwarta w 2014 roku Pływalnia Miejska przy placu Evry, fot. Urząd Miasta Nowy Targ

W nowotarskich szkołach bardzo duże znaczenie ma praca wychowawcza realizowana poprzez sport. W szkołach podstawowych funkcjonuje trzynaście klas sportowych o profilu hokej na lodzie, piłka nożna, pływanie, narciarstwo biegowe. Wszystkie szkoły posiadają sale gimnastyczne, a przy dwóch funkcjonują duże hale sportowe, wykorzystywane na co dzień również przez mieszkańców naszego Miasta, które jest **sportową stolicą Podhala**. Dziewiętnaście złotych medali Mistrzostw Polski w hokeju na lodzie Podhala Nowy Targ to tylko jedno ze zobowiązań, jakie Miasto posiada w tej dziedzinie i które sprawnie realizuje, inwestując w ciągu ostatnich trzydziestu lat w infrastrukturę sportową (hale, nowoczesna kryta pływalnia, boiska, siłownie pod gołym niebem, plan budowy nowoczesnej hali widowiskowo-sportowej, pełniącej funkcję centrum sportów lodowych) czy organizując słynny Bieg Podhalański im. Jana Pawła II – jedną z sztandarowych imprez narciarstwa biegowego w skali kraju. Nie można nie wspomnieć tutaj także o prężnie działającym Aeroklubie Nowy Targ z dwiema sztandarowymi imprezami, jakimi są Zimowe Zawody Balonowe oraz słynny, organizowany od ponad dziesięciu lat Nowotarski Piknik Lotniczy.

Szczególną ambicją jest dla Miasta miano **rowerowej stolicy Podhala** (i nie tylko). Dzięki swojemu centralnemu położeniu na mapie Podhala, Miasto stało się kluczowym węzłem w ramach projektu budowy ścieżek rowerowych pn. Historyczno-kulturowo-przyrodniczy szlak wokół Tatr, realizowanego przez Euroregion Tatry. Przebiegający przez Miasto transgraniczny szlak stał się impulsem do rozwoju lokalnej sieci ścieżek i dróg rowerowych tak w Nowym Targu, jak i w otaczających go gminach. Długość ścieżek powstałych w granicach Miasta sięga już blisko 35 km, przebiegając obok wielu atrakcyjnych turystycznie miejsc, jak rezerwat Bór na Czerwonem, nowotarskie lotnisko czy przepiękne widokowo rejony przy rzekach Czarny i Biały Dunajec. W 1990 roku niewielu kojarzyło Miasto z turystyką rowerową. Dziś takie skojarzenie jest na porządku dziennym, a Nowy Targ staje się z roku na rok coraz bardziej rowerowy.



„Miasto" rowerową stolicą Podhala, fot. Urząd Miasta Nowy Targ.

Stanowiąc **kluczowy węzeł komunikacyjny Podhala** Nowy Targ wywiązuje się ze strategii budowy zrównoważonego systemu transportu. Obecnie na terenie Miasta Nowy Targ jest 231,4 km dróg, z czego 204,8 km to drogi gminne. Dla porównania, w 1990 roku na terenie miasta istniało około 220 km dróg różnej kategorii. Niezwykle ważną inwestycją jest tutaj modernizacja zabytkowego dworca PKP, zrealizowana przez Miasto w latach 2018–2019. Pochodzący z początku XX wieku budynek odzyskał dawne funkcje, a także zyskał nowe. Planowane jest tam także otworzenie wypożyczalni rowerów, natomiast

na wyższych piętrach będą znajdowały się sale konferencyjne oraz pomieszczenie do organizowania czasowych wystaw. Nowotarski dworzec – ze strefami Park oraz Bike&Ride – stanowić będzie główny podhalański punkt przesiadkowy, a także atrakcję turystyczną samą w sobie, m.in. dzięki sąsiedztwu wyremontowanej rok wcześniej zabytkowej wieży wodnej. Sąsiadując bezpośrednio z rowerowymi ścieżkami, stanowi też idealny punkt startowy historyczno-kulturowo-przyrodniczego Szlaku wokół Tatr. Rewitalizacja dworcowych budynków wiąże się z wielką metamorfozą i przywróceniem do czasów świetności całego rejonu stacji kolejowej, który od lat 90. ulegał stopniowej degradacji, popadając w ruinę.



Stary, galicyjski dworzec kolejowy w nowej szacie, fot. Urząd Miasta Nowy Targ.

Dworzec, ścieżki rowerowe, nowe inwestycje hotelarskie – te i inne zmiany, jakie zachodzą w Mieście w ostatnich latach służyć mają rozwojowi turystyki w Nowym Targu. To nowe i wizjonerskie podeście do rozwoju, o jakim w 1990 roku marzyło niewielu. U progu lat 90., z wciąż funkcjonującym „Kombinatem" – czyli Nowotarskimi Zakładami Przemysłu Skórzanego, które w latach świetności zatrudniały 10 tys. osób – Miasto miało bardziej przemysłowy charakter. Upadek przedsiębiorstwa w 1992 roku miał znaczące i długofalowe skutki, w efekcie zmieniając kierunek rozwoju miasta.

Wykorzystując atut doskonałego położenia – ten sam, który legł u podstaw decyzji Kazimierza Wielkiego o lokacji Nowego Targu – władze i mieszkańcy Miasta z ufnością patrzą w przyszłość. Bezpośrednia bliskość Gorców, Pienin, Tatr, coraz bogatsza oferta turystyczna i kulturalna Miasta oraz rychła wizja jeszcze lepszej dostępności komunikacyjnej (budowa nowej, dwupasmowej „zakopianki", rewitalizacja transportu kolejowego) pozwalają wierzyć w dalszy rozwój stolicy Podhala. Należy przy tym zaznaczyć, że Nowy Targ w każdym obszarze swojej działalności – od biznesu poprzez oświatę, kulturę i turystykę – niezwykle mocno spleciony jest z tradycją i historią Podhala, co znajduje również odzwierciedlenie w realizowanych przez Miasto projektach.

Wśród kluczowych wyzwań na kolejne lata wymienić należy utrzymanie tempa i kierunku rozwoju oraz kontynuację działań na rzecz poprawy jakości powietrza – to m.in. rozbudowa miejskiej sieci ciepłowniczej oraz starania o doprowadzenie do miasta ciepła geotermalnego. Problem smogu jest jednym z najpoważniejszych wyzwań i problemów, z jakimi gmina musi się współcześnie zmierzyć.

Na koniec kilka porównawczych danych. W wyborach samorządowych 27 maja 1990 roku wzięło udział ok. 42% uprawnionych do głosowania. 27 na 28 mandatów Rady Miasta uzyskała lista Komitetu Obywatelskiego „Solidarność". Pierwszym przewodniczącym rady został Wiktor Sowa, natomiast pierwszym burmistrzem – Józef Rams.

Frekwencja podczas ostatnich wyborów samorządowych w dniu 21 października 2018 roku wyniosła 47%. Mieszkańcy wybrali 21-osobową Radę Miasta, jej przewodniczącym został Grzegorz Luberda. Starający się o reelekcję burmistrz Grzegorz Watycha już w pierwszej turze zdobył wystarczająco wysokie poparcie mieszkańców, by ponownie objąć stanowisko burmistrza.

W czasie, kiedy powstawał niniejszy tekst odszedł od nas wieloletni burmistrz Nowego Targu Marek Fryźlewicz. Wiele spośród inicjatyw, które odmieniły oblicze Miasta podjął i osobiście nadzorował w ciągu swojej 18-letniej kadencji. Artykuł podsumowujący ostatnie trzydzieści lat samorządu w Nowym Targu niechaj będzie także formą wyrażenia wdzięczności za samorządową służbę byłego burmistrza.

NOWY WIŚNICZ

Nowy Wiśnicz to gmina miejsko-wiejska w powiecie bocheńskim. Jej powierzchnia wynosi 82,13 km². Siedzibą władz gminy jest Nowy Wiśnicz. Budżet w przeliczeniu na mieszkańca wynosi 5259,57 zł.



Rok 1990

Ludność: 11 089 osób.
Budżet gminy: nie jest znany.
Specyfika gminy: gmina Nowy Wiśnicz ze względu na swoje położenie i przeważający obszar wiejski w latach 90. była przede wszystkim gminą rolniczą ze znacznym rozdrobnieniem gospodarstw rolnych. Rozwijało się lokalne wytwórstwo rękodzieła artystycznego, głównie ceramika artystyczna, która przetrwała do dnia dzisiejszego. Obecnie, oprócz rolnictwa, prowadzona jest działalność w kilku większych zakładach produkcyjnych, a podmiotów gospodarczych prowadzących jednoosobową działalność gospodarczą jest 812. W latach 1975–1998 gmina terytorialnie należała do województwa tarnowskiego.

Największe atuty i problemy w roku 1990
Edukacja: W 1990 r. na terenie gminy funkcjonowało sześć szkół podstawowych i cztery filie oraz dwa państwowe przedszkola. Budynki szkolne miały problemy lokalowe, a zbyt mała ilość klas lekcyjnych powodowała zastosowanie systemu nauki dwuzmianowej. Niektóre budynki nie miały dostępu do bieżącej wody, centralnego ogrzewania czy toalet.

Wybory samorządowe 1990 roku: brak danych na temat frekwencji i komitetów. W 1990 r. rada gminy składała się z dwudziestu radnych, na czele których stał wójt, a po odzyskaniu przez Nowy Wiśnicz w 1994 r. praw miejskich władza wykonawcza przeszła w ręce burmistrza.

Rok 2020

Ludność: 14 053 osób.
Budżet całkowity gminy: wydatki – 73 807 548,58 zł.
Specyfika gminy: gmina Nowy Wiśnicz znajduje się w powiecie bocheńskim województwa małopolskiego, w otoczeniu wspaniałej przyrody Wiśnicko-Lipnickiego Parku Krajobrazowego. Gmina obejmuje 11 sołectw: Chronów, Kobyle, Kopaliny, Królówka, Leksandrowa, Łomna, Muchówka, Olchawa, Połom Duży, Stary Wiśnicz, Wiśnicz Mały oraz miasto Nowy Wiśnicz, mające statut osiedla. Siedzibą władz samorządowych jest Nowy Wiśnicz, który w 2016 r. obchodził jubileusz 400-lecia lokacji miasta. Obecnie w wyniku wyborów samorządowych do Rady Miejskiej Nowego Wiśnicza wybieranych jest 15 radnych, a władza spoczywa w rękach burmistrza. Gmina posiada obecnie siedem jednostek organizacyjnych: Zakład Usług Komunalnych, Miejski Ośrodek Kultury, Miejską Bibliotekę Publiczną, Gminny Samodzielny Publiczny Zakład Opieki Zdrowotnej, Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej, Środowiskowy Dom Samopomocy w Muchówce i Muzeum Ziemi Wiśnickiej.

Wójtowie i Burmistrzowie Nowego Wiśnicza w latach 1990–2020 (w 1994 roku Nowy Wiśnicz odzyskał prawa miejskie):

- Kazimierz Kokoszka – 1990–1999,
- Stanisław Gaworczyk – 1999–2014,
- Małgorzata Więckowska – od 2014.

Przewodniczący Rady:

- Janusz Warzecha – 1990–1998,
- Jerzy Łacny – 1998–2014,
- Mirosław Chodur – 2014–2018,
- Marcin Korta – od 2018.

Największe atuty i problemy w roku 2020

Edukacja

Obecnie na terenie gminy funkcjonuje pięć szkół podstawowych i jedna filia oraz dwa przedszkola z oddziałami zamiejscowymi. Od 2016 r. jedna ze szkół prowadzona jest przez stowarzyszenie. W każdej ze szkół funkcjonuje oddział przedszkolny. Na przestrzeni 30 lat stan budynków szkół uległ znacznej poprawie, niektóre z nich rozbudowano o nowe sale gimnastyczne. W Nowym Wiśniczu w 1999 r. oddano do użytku część nowego budynku szkolnego, natomiast w 2018 r. gmina zakończyła budowę drugiego skrzydła tejże szkoły. W ostatnich latach prawie wszystkie budynki zostały poddane termomodernizacji. Znacznej poprawie uległa również infrastruktura rekreacyjno-sportowa – powstały liczne place zabaw, boiska sportowe, orliki, siłownie zewnętrzne oraz miasteczko ruchu drogowego. Niewątpliwym sukcesem gminy jest otwarcie w bieżącym roku w Starym Wiśniczu klubu malucha.

Kultura i media w gminie

Gmina Nowy Wiśnicz oferuje wiele interesujących imprez o charakterze historycznym, kulturalnym i sportowym, o zasięgu regionalnym i ogólnopolskim. Wiele imprez ma charakter cykliczny i odbywa się na terenie gminy od wielu lat – np. Bieg Kmitów czy Wiśnicka Parada Orkiestr. Od 2016 r. nastąpiła reaktywacja trzech dorocznych jarmarków: rękodzielniczego, kulinarnego i bożonarodzeniowego. Ponadto odbywają się imprezy, w które zaangażowane są lokalne stowarzyszenia. Można podczas nich podziwiać inscenizacje historyczne, rękodzieło ludowe, występy artystyczne dzieci i młodzieży, posłuchać koncertów orkiestr i zespołów regionalnych oraz skosztować lokalnych specjałów.

Atrakcje turystyczne i przyrodnicze

Gmina bogata jest w wiele unikatowych zabytków, a krajobraz kulturowy Nowego Wiśnicza to cenna i krucha pamiątka odległej przeszłości. Ukształtowany w zasadniczym zrębie w XVII w. przetrwał do czasów obecnych bez większych zmian. Władze samorządowe duży nacisk kładą na rozwój turystyczny gminy, w związku z czym od 2016 r. reaktywowano trzy doroczne jarmarki o zasięgu regionalnym i ogólnopolskim. W przeciągu ostatnich lat rozszerzona została również oferta turystyczna wiśnickiego zamku. Dużym sukcesem było także zagospodarowanie terenu u podnóża zamku, gdzie powstał Park 400-lecia. W maju br. decyzją Prezydenta RP Andrzeja Dudy Nowy Wiśnicz – zespół architektoniczno-krajobrazowy został wpisany na listę Pomników Historii. Przyznanie tego statusu podnosi rangę i prestiż zarówno miasta, jak i gminy.

Największa zmiana

Początek lat 90. to spore problemy z instalacjami wodno-kanalizacyjnymi. Oczyszczalnię w Starym Wiśniczu wybudowano dopiero w 1994 r., a rozbudowano ją w 1996 r. i zmodernizowano w 2012 r. Oczyszczalnię w Nowym Wiśniczu użytkuje się od 2003 r. Na samym początku XXI w. na terenie gminy znajdowało się zaledwie ok. 6 km sieci wodociągowej i niewiele ponad 2 km sieci kanalizacji sanitarnej. Według stanu na koniec 2019 r. długości te wynoszą odpowiednio ok. 112 km oraz 42 km. W celu realizacji zadań z zakresu zaopatrzenia mieszkańców w wodę, gmina pozyskuje ją z ujęć podziemnych i powierzchniowych, a odpowiednią jakość zapewniają dwie stacje uzdatniania wody, znajdujące się w miejscowościach Nowy Wiśnicz i Leksandrowa.

Infrastruktura drogowa na początku lat 90. obejmowała zaledwie 13 odcinków publicznych dróg gminnych, na łącznej długości ok. 36 km, które w większości posiadały nawierzchnię asfaltową. W ciągu ostatnich 30 lat nastąpił znaczny wzrost – na koniec 2019 r. na terenie gminy znajdowało się 66 odcinków dróg gminnych publicznych o łącznej długości ok. 71 km. W większości są to drogi o nawierzchni asfaltowej. Na terenie całej gminy powstały również liczne odcinki chodników wzdłuż dróg gminnych, a także powiatowych czy wojewódzkich. W trosce o bezpieczeństwo mieszkańców zamontowano nowe oświetlenia uliczne.

Gmina Nowy Wiśnicz kładzie szczególny nacisk na budowę sieci kanaliza-

cyjnej i wodociągowej. W ciągu ostatnich sześciu lat odebrano ponad 13 km sieci kanalizacyjnej wraz z przyłączami oraz 8 km sieci wodociągowej. Było to możliwe dzięki pozyskaniu środków z Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Małopolskiego oraz Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020. Dużym zainteresowaniem mieszkańców cieszy się realizowany co roku budżet obywatelski, o czym świadczy wysoka frekwencja na poziomie ok. 40%. Wymierne efekty zgłoszonych projektów widać w każdej miejscowości gminy – są to m.in. nowe place zabaw, siłownie na świeżym powietrzu, nowe odcinki chodników czy dróg. W 2019 r. do podziału w ramach BO 2020 przeznaczono kwotę 1 mln zł.



Podnóże zamku przed uporządkowaniem, fot. Urząd Miejski w Nowym Wiśniczu.



Park 400-lecia u podnóża wiśnickiego zamku, fot. Urząd Miejski w Nowym Wiśniczu.

OCHOTNICA DOLNA

Urzekające krajobrazy gór, lasów i rozległych polan, spokój, szumiące potoki, bliski kontakt z nieskażoną przyrodą i wciąż żywą kulturą górali gorczańskich. Poznajcie gminę Ochotnica Dolna.



Jest ona jedną z najbardziej malowniczych gmin wiejskich w polskich Karpatach. W jej skład wchodzą trzy wsie – **Ochotnica Dolna, Ochotnica Górna i Tylmanowa.** Gmina zajmuje 141 km² i większość jej obszaru leży we wschodniej części Gorców. Rzeka Dunajec oddziela Gorce od Beskidu Sądeckiego, tworząc urokliwy **przełom zwany Zielonym** lub Tylmanowskim. Z tutejszych polan oraz ze szczytów wzgórz rozciągają się przepiękne widoki na Tatry, Gorce oraz Beskid Sądecki. Gminę zamieszkuje 8586 osób, z czego 49,9% stanowią mężczyźni, a 50,1% kobiety.

W ciągu trzydziestu lat od reformy ustrojowej sytuacja w gminie zmienia się we wszystkich jej aspektach. W latach 90. gmina miała charakter głównie rolniczy. Mieszkańcy zajmowali się rolnictwem, usługami, handlem i obsługą turystyki. Prosperował przemysł drzewny. Po pogorszeniu sytuacji na rynku pracy pojawiły się nowe wyzwania, a ludzie zmuszeni zostali do poszukiwania nowych źródeł dochodu. Pojawiło się prawie masowe zjawisko podejmowania okresowych prac w innych częściach kraju, a także za granicą. Ponadto mieszkańcy zajmowali się zbieraniem i przetwarzaniem runa leśnego, która to tradycja kontynuowana jest do dziś.

Od 1990 roku, kiedy infrastruktura drogowa była słabo rozwinięta i stanowiły ją głównie drogi gruntowe, stale rozwijana jest sieć dróg gminnych, z których obecnie 76% stanowią drogi asfaltowe. Budowane są także nowe mosty, m.in. nad Dunajcem w Tylmanowej, które ułatwiają komunikację drogową.

W roku 1990 w gminie nie istniała w ogóle sieć kanalizacyjna. Pierwsze odcinki kanalizacji powstały w 1999 roku, natomiast w chwili obecnej ponad 95% budynków jest podłączonych do sieci. W 2003 roku została oddana do użytkowania gminna oczyszczalnia ścieków, która nieustannie jest rozbudowywana i modernizowana. Dzięki działaniom lokalnego samorządu w ostatnich dwudziestu latach wybudowano od zera infrastrukturę, która skutecznie obsługuje niemal cały obszar gminy i jest liderem w tym zakresie nie tylko lokalnie, ale również w skali całego kraju.

Teren gminy jest niezwykle cenny z przyrodniczego punktu widzenia. Aż 963 ha podlegają ochronie w ramach **Gorczańskiego Parku Narodowego**. Od czasu powstania park był kilkakrotnie powiększany – ostatnio w 1997 roku, a w ciągu ostatnich 30 lat na terenie GPN utworzono

Wójtowie Gminy Ochotnica Dolna w latach 1990–2020:

- Sławomir Olszewski – 1990–1998,
- Kazimierz Konopka – 1998–2014,
- Stanisław Jurkowski – 2014–2018,
- Tadeusz Królczyk – od 2018.

Przewodniczący Rady Gminy:

- Kazimierz Konopka – 1990–1991,
- Stanisław Czajka – 1991,
- Leszek Wołek – 1991–1994,
- Agnieszka Stefaniak – 1994–1998,
- Zbigniew Lewoniec – 1998–2002,
- Józefa Ptaszek – 2002–2010,
- Stanisław Urbaniak – 2010–2014,
- Jan Franczyk – 2014–2015,
- Tadeusz Królczyk – 2015–2016,
- Franciszek Ziemianek – 2016–2018,
- Maciej Mikołajczyk – od 2018.



Gmina Ochotnica Dolna, fot. Jan Wierzejski.

wiele nowych atrakcyjnych szlaków turystycznych, m.in. **z Ustrzyka w Ochotnicy Górnej na Kiczorę** oraz przyrodniczo-historyczną **ścieżkę edukacyjną *Dolina Potoku Jaszcze***, która prowadzi do miejsca katastrofy bombowca amerykańskiego B-24 Liberator *California Rocket* (18 grudnia 1944 r.). Dodatkowe 89 ha obszaru gminy podlega ochronie w ramach **Popradzkiego Parku Krajobrazowego.**

Gmina Ochotnica Dolna **jest rajem dla miłośników przyrody i turystyki górskiej.** Biegną tu atrakcyjne szlaki turystyczne – piesze, rowerowe i skiturowe, a część z nich pokrywa się z **Papieskim Szlakiem Gorczańskim.** W 2014 roku w ramach projektu pn. „Enklawa aktywnego wypoczynku w sercu Gorców" wybudowano **cztery 30-metrowe wieże widokowe** na wierzchołkach Koziarza, Gorca, Magurek i Lubania. Ponadto powstały cztery zadaszone altany widokowe, architektonicznie nawiązujące do dawnych szałasów i kolib pasterskich.

Od kilku lat dynamicznie rozwija się turystyka aktywna i imprezy sportowe, m.in. **Gorce Ultra Trail** dla biegaczy, **MTB 4 Towers** dla rowerzystów, etapy **Mistrzostw Polski i Pucharu Polski w Trialu Motocyklowym.** Nieustannie doskonalona jest także oferta kulturowa gminy, która w ciągu roku proponuje wiele atrakcyjnych wydarzeń, m.in. **Ocho! Festiwal**, **Kongres Kultury Gorczańskiej**, **Festiwal Dunajca**, **Redyk** wiosenny i jesienny, **Festiwal 4 Kultur – Wolnej Republiki Ochotnickiej**, **Gorczańskie Kośby** oraz wiele mniejszych wydarzeń związanych z lokalną kulturą i tradycjami.

Z etnograficznego punktu widzenia większość ludności gminy Ochotnica Dolna reprezentuje grupę górali, przy czym przenikają się na tym terenie wpływy, zwyczaje i folklor górali podhalańskich, pienińskich oraz Górali Białych, a także Zagórzan. Na wielokulturowość gminy wpływ mają także korzenie pierwszych osadników polskich, bałkańskich pasterzy wołoskich, a także pierwiastki węgierskie, żydowskie i romskie. Z tego powodu obszar ten może się pochwalić **unikatową i wyrazistą tożsamością kulturową**, a w ostatnich latach kładzie się duży nacisk na podtrzymywanie lokalnych tra-

dycji, przywracanie zwyczajów ludowych i promowanie folkloru.

Po latach zapomnienia do Ochotnicy wróciły owce i pasterstwo. Od 2011 roku jest prowadzony wypas kulturowy w potoku Jamne, gdzie bacą jest Jarosław Buczek i gdzie od 2014 roku wytwarzane są certyfikowane produkty – **oscypek**, **redykołka** i **bryndza podhalańska**, a także **bundz**, **Brusek Ochotnicki** i **żętyca** podawana w drewnianych czerpakach. Tradycyjna regionalna kuchnia jest niematerialnym bogactwem tego obszaru, które trudno opisać w kilku zdaniach, dlatego koniecznie należy tę gminę odwiedzić. Warto tutaj wspomnieć o **Szlaku Kultury Wołoskiej** – transgranicznym szlaku dziedzictwa przyrodniczo-kulturowego, związanego z tradycjami pasterskimi w Karpatach, zapoczątkowanym w Ochotnicy, gdzie tradycje wołoskie są nadal bardzo widoczne.

Ze względu na górzysty charakter i spore nachylenie stoków w gminie były i nadal są trudne warunki do uprawy rolnictwa. Dlatego samorząd lokalny stawia sobie za cel rozwijanie gminy pod względem turystycznym i gospodarczym oraz kontynuowanie tworzenia korzystnych warunków do życia mieszkańców, prowadzenia przez nich działalności gospodarczej, zachęcające młodych ludzi do pozostania w gminie i rozwijania własnej przedsiębiorczości. Od wejścia Polski do Unii Europejskiej w 2004 roku gmina intensywnie działa w zakresie pozyskiwania funduszy zewnętrznych na rozwój infrastruktury, kultury, turystyki oraz podnoszenia jakości życia mieszkańców w każdym jego aspekcie.

W 2019 roku budżet gminy Ochotnica Dolna w przeliczeniu na mieszkańca wyniósł 6347 zł.



Kościół parafialny w Tylmanowej pw. św. Mikołaja, fot. Lucyna Kozub.



OLESNO

Gmina Olesno jest gminą wiejską, wchodzącą w skład powiatu dąbrowskiego w województwie małopolskim. Powierzchnia – 7777 ha, ludność – 7921 osób. Siedzibą gminy jest miejscowość Olesno, w której znajduje się większość instytucji gminnych.



Rok 1990 był niezwykle ważny dla lokalnej społeczności, bo to właśnie w tym czasie odbyły się pierwsze wolne wybory, w których mieszkańcy gminy Olesno mogli wybrać swoich przedstawicieli do Rady Gminy. Ówczesny organ uchwałodawczy liczył 22 radnych, wybranych w wyborach bezpośrednich, które odbyły się 27 maja 1990 r. Z kolei organ wykonawczy składał się z pięciu osób, które zostały wybrane przez Radę Gminy. Na czele Zarządu Gminy stanął Witold Morawiec, pełniący funkcję zarazem Przewodniczącego Zarządu, jak również Wójta Gminy.

W 1990 roku gmina Olesno liczyła około 7770 mieszkańców. Obszar gminy był typowo rolniczy – około 80% mieszkańców utrzymywało się z pracy na roli (plantacja owoców i warzyw, uprawy zbożowe oraz hodowla zwierząt). Nowo powołany samorząd gminny dysponował następującym budżetem: dochody w wysokości 4 081 000 000 zł, wydatki w wysokości 3 676 000 000 zł oraz przychody w wysokości 405 000 000 zł. Dużym wyzwaniem dla młodego samorządu był ubogi stan infrastruktury technicznej oraz drogowej. Tylko jedna trzecia mieszkańców gminy korzystała z sieci wodociągowej, z kolei jedynie dwie trzecie ludności gminy posiadało dostęp do sieci gazowej. Dostęp do sieci telekomunikacyjnej na terenie gminy miały jedynie trzy placówki pocztowe, Urząd Gminy oraz nieliczni mieszkańcy. W tamtym czasie nie istniała ani jedna sieć kanalizacyjna. Ówczesny stan infrastruktury drogowej był również wielkim problemem dla nowych władz, gdyż tylko 20% dróg gminnych publicznych posiadało nawierzchnię asfaltową.

Na ówczesną sieć placówek oświatowych składało się siedem szkół podstawowych oraz dwa przedszkola, które zostały przejęte przez gminę dopiero z dniem 1 stycznia 1993 roku, gdyż wcześniej prowadzone były przez Kuratorium Oświaty.

Na przestrzeni 30 lat władze gminy realizując szereg ważnych inwestycji zmieniły oblicze gminy, przyczyniając się tym samym do jej rozwoju oraz poprawy warunków życia mieszkańców. Był to także czas podjęcia działań tak długo wyczekiwanych przez lokalną społeczność. Do inwestycji tych możemy zaliczyć m.in.:

- budowę sieci wodociągowej;
- budowę sieci gazowej;
- budowę sieci telekomunikacyjnej we wszystkich trzynastu sołectwach gminy;
- modernizację i remonty budynków oświatowych;
- modernizację dróg gminnych, w szczególności wykonywanie nawierzchni asfaltowych;
- budowy oraz remonty i modernizację świetlic wiejskich;
- modernizację, remonty remiz strażackich oraz doposażania w sprzęt jednostek Ochotniczych Straży Pożarnych;

Wójt Gminy Olesno:

- Witold Morawiec – 1990–2020

Przewodniczący Rady Gminy:

- Kazimierz Kudła – 1990–1994,
- Józef Przybyło – 1994–2002,
- Leszek Nowak – 2002–2014,
- Wojciech Szczebak – 2014–2018,
- Andrzej Szczebak – od 2018.

- budowę kanalizacji oraz oczyszczalni ścieków w Oleśnie.

Niewątpliwe kluczowe znaczenie dla rozwoju gminy miało wstąpienie Polski do Unii Europejskiej, a także poprzedzający je etap – fundusze przedakcesyjne, które stworzyły nowe możliwości dla samorządów. Dobra współpraca Rady Gminy oraz wójta pozwoliły na wykorzystanie możliwości z tego płynących poprzez:

- budowę sieci kanalizacyjnej w miejscowości Adamierz;
- budowę sieci wodociągowej wraz z przyłączami w miejscowości Podborze oraz Swarzów;
- termomodernizację budynków oświatowych oraz użyteczności publicznej;
- przebudowę i modernizację dróg gminnych – dotacja z programu SAPARD na inwestycje wyniosła 612 170,29 zł;
- przebudowę boisk sportowych w sołectwach gminy Olesno, powstało piętnaście odnowionych obiektów w sześciu miejscowościach;
- budowę kanalizacji sanitarnej podciśnieniowej w miejscowości Ćwików za kwotę 6 443 141 zł;
- remont budynków pełniących funkcje społeczno-kulturalne w siedmiu miejscowościach gminy: Ćwików, Dąbrówka Gorzycka, Dąbrówki Breńskie, Niwki, Oleśnica, Pilcza Żelichowska oraz Zalipie – koszt projektu wyniósł 587 991 zł, środki uzyskane z PROW wyniosły 317 862 zł;
- budowę placu parkingowego w miejscowości Olesno – koszt projektu wyniósł 755 491 zł, na tę inwestycję udało się pozyskać 452 253 zł ze środków Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich.

Dziedzictwo tradycji sztuki zalipiańskiej od zawsze było ważne dla władz gminy, które dbały o jak najlepsze warunki do jej kultywowania i promocji. Dlatego też w roku 2005 dokonana została kompleksowa modernizacja budynku Domu Malarek w Zalipiu, przede wszystkim na potrzeby utworzenia centrum informacji turystycznej. Miejsce to stało się kompleksową bazą danych o atrakcjach turystycznych, jakie znajdują się na terenie nie tylko gminy, ale całego Powiśla Dąbrowskiego. Całkowity koszt projektu to kwota 229 101 zł, w tym uzyskana w ramach programu SAPARD – 114 482,02 zł. Od początku odrodzenia samorządu gminy Olesno do dnia dzisiejszego Zalipie zajmuje bardzo ważne miejsce na inwestycyjnej mapie gminy. Dotychczasowe nakłady, a także zaanga-



Biblioteka w 1990 roku, fot. Urząd Gminy Olesno.

żowanie w powierzoną misję kadry Domu Malarek pod kierownictwem pani Wandy Chlastawy w promowanie dziedzictwa kulturowego Zalipia zaowocowały tym, iż dziś Malowana Wieś to jedno z najbardziej rozpoznawalnych miejsc w Małopolsce, rocznie odwiedzane przez około 40 000 turystów, z czego 15 000 z nich to turyści z zagranicy.

Jedną z największych inwestycji w gminie była realizacja w 2007 roku projektu „Przebudowa dróg gminnych w celu społecznego i ekonomicznego rozwoju na terenie gminy Olesno", którego całkowita wartość wynosiła 4 081 480 zł, w tym:

- 2 385 254 PLN – środki Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego;
- 397 541 PLN – środki budżetu państwa;
- 1 298 685 PLN – środki budżetu gminy Olesno.

Podkreślić należy fakt, iż od samego początku władze gminy w sposób sukcesywny starały się poprawiać jakość dróg gminnych publicznych, na chwilę obecną 90% gminnych dróg publicznych posiada odnowioną nawierzchnię.

Gmina Olesno może poszczycić się także nowoczesnym budynkiem Gminnej Biblioteki Publicznej w Oleśnie, który pozwala na realizację podstawowych zadań, jakie winna spełniać biblioteka, a ponadto oferuje mieszkańcom gminy Olesno oraz mieszkańcom gmin sąsiednich wspaniałe warunki do spędzania wolnego czasu. Instytucja ta funkcjonuje od lat 50. XX wieku. Na początku swojej działalności biblioteka mieściła się w szkole podstawowej w Oleśnie, w latach późniejszych znajdowała się w różnych budynkach, aż w końcu doczekała się imponującego gmachu. Budowa nowej siedziby GBP w Oleśnie rozpoczęła się w 2012, a zakończyła się w 2015 roku. W ramach tego projektu zostały utworzone również: kręgielnia, sala fitness z siłownią, sala ze stołem do snookera, kawiarnia oraz sala gier cichych. Budowa nowej siedziby GPB była współfinansowana w ramach Programu Wieloletniego Kultura+ Priorytet „Biblioteka+. Infrastruktura bibliotek", ze środków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, którego operatorem jest Instytut Książki – dofinansowanie w ramach tego programu wyniosło 1 000 000 zł. Ponadto otrzymaliśmy środki od Samorządu Województwa Małopolskiego w postaci dotacji celowej dla jednostek biorących udział w konkursie „Małopolska Biblioteka+" w kwocie 375 000 zł. Całkowity koszt inwestycji to ok. 3 400 000 zł. Dodatkowo zostało utworzone „Kino za



Biblioteka dziś, fot. Urząd Gminy Olesno.



Zalipie – malowana wieś, fot. Urząd Gminy Olesno.

Rogiem", na które udało się pozyskać dofinansowanie z Polskiego Instytutu Sztuki Filmowej w ramach programu operacyjnego „Rozwój kin" Priorytet I – Modernizacja kin, w kwocie 31 920 zł. Należy podkreślić, iż nowo powstały budynek jest zasługą nie tylko władz gminy, ale także pani Małgorzaty Morawiec – dyrektor Gminnej Biblioteki Publicznej w Oleśnie oraz całej kadry pracowniczej, dzięki której nasza biblioteka jest znana w całym powiecie, jak również poza jego granicami.

Ostatnią dużą inwestycją oddaną do użytku mieszkańcom gminy jest pełnowymiarowa hala sportowa przy Szkole Podstawowej im. Władysława Broniewskiego w Oleśnie. Ogólny koszt tej inwestycji to 4 478 549 zł – dofinansowanie, które udało się pozyskać z Ministerstwa Sportu i Turystyki wynosi 1 400 000 zł. Obiekt ten został oddany do użytku 27 września 2019 roku. Budowa hali była od dłuższego czasu wyczekiwana przez uczniów szkoły oraz pozostałych pasjonatów sportu z terenu gminy.

Rok jubileuszu 30-lecia samorządu terytorialnego gmina Olesno rozpoczyna z budżetem w wysokości:

- 32 436 056 zł – dochody gminy;
- 32 884 291 zł – wydatki;
- 1 285 800 zł – przychody.

Dziś gmina Olesno liczy 7921 mieszkańców, składa się z 13 sołectw: Adamierz, Breń, Ćwików, Dąbrówka Gorzycka, Dąbrówki Breńskie, Niwki, Olesno, Oleśnica, Pilcza Żelichowska, Podborze, Swarzów, Wielopole oraz Zalipie. Powierzchnia gminy wynosi 7777 ha. Gmina Olesno nadal pozostaje gminą typowo rolniczą, choć zwiększa się odsetek dużych gospodarstw rolnych, zajmujących się ściśle określoną produkcją rolną. Coraz większa liczba mieszkańców gminy to osoby pracujące u prywatnych przedsiębiorców.

Baza edukacyjna, jaką aktualnie posiada gmina, to cztery szkoły podstawowe, dwa przedszkola publiczne oraz dwa oddziały przedszkolne. Trudna sytuacja demograficzna w Polsce spowodowała, że konieczne było wprowadzenie zmian w sieci szkół gminnych. Zlikwidowano trzy szkoły podstawowe, w dwóch przypadkach utworzono oddziały przedszkolne z siedzibą w budynkach dawnych szkół – W Ćwikowie i Wielopolu. Tym samym samorząd wyszedł naprzeciw oczekiwaniom i potrzebom młodych rodziców z terenu gminy, poszerzając ofertę przedszkolną i zwiększając liczbę miejsc w tego typu placówkach dla ich pociech.

Na terenie gminy funkcjonuje także Środowiskowy Dom Samopomocy dla osób niepełnosprawnych. Do tego ośrodka uczęszcza wiele osób, które chętnie biorą udział w zajęciach i angażują się w liczne inicjatywy na terenie gminy.

OLKUSZ

Olkusz – Srebrne Miasto



Olkusz to miasto położone na Wyżynie Olkuskiej, w sercu Jury Krakowsko-Częstochowskiej, w połowie drogi pomiędzy Krakowem a Katowicami. Miasto zajmuje powierzchnię 25,65 km^2, a cała jednostka administracyjna, czyli Miasto i Gmina Olkusz – przeszło 151 km^2. W skład miasta i gminy wchodzi 25 miejscowości, w tym 20 sołectw. Olkusz położony jest nad niewielką rzeką Babą, na wysokości 367 m n.p.m. Najwyższym wzniesieniem w mieście jest wzgórze Sikorka (424 m n.p.m.). Charakterystycznym elementem krajobrazu okolic Olkusza są lasy (6883,52 ha), które zajmują 45,6% terenu gminy oraz jurajskie, wapienne ostańce o niezwykłych kształtach. Na jednym z nich wznoszą się malownicze ruiny zamku Rabsztyn. Na terenie gminy Olkusz znajduje się jaskinia Januszkowa Szczelina, jedna z najgłębszych jaskiń na Jurze (56,5 m) oraz rezerwat przyrody Pazurek.

1990

W 1990 roku Miasto i Gmina Olkusz liczyła łącznie 50 138 mieszkańców. W samym Olkuszu było 38 479 mieszkańców, a w miejscowościach na terenie gminy – 11 672 osoby. W 1990 roku w mieście i gminie mieszkało 25 467 kobiet (50,79 proc. ogółu mieszkańców). Olkusz był wtedy miastem ludzi młodych. Na terenie miasta i gminy było 2136 dzieci do drugiego roku życia, co stanowiło 4,26 proc. mieszkańców – obecnie ten wskaźnik wynosi 2,82 proc. W ciągu minionych 30 lat, tak jak w całym kraju, także w Olkuszu zwiększył się odsetek osób starszych. W 1990 roku w mieście i gminie Olkusz mieszkało 2901 osób powyżej 60 roku życia, co stanowiło 5,79 proc. ogółu mieszkańców. Obecnie aż 7332 mieszkańców miasta i gminy Olkusz ma powyżej 60 lat i stanowią oni 15,41 proc. mieszkańców.

Przyjęty w marcu 1991 roku budżet miasta i gminy Olkusz na 1991 rok wynosił 46 279 219 tys. zł, czyli po denominacji 46 mln 279 tys. 219 zł. W przeliczeniu na jednego mieszkańca było to 923 000 zł (po denominacji 923 zł).

W 1990 roku Olkusz był miastem przemysłowym w ówczesnym województwie katowickim. Największym pracodawcą była wtedy Olkuska Fabryka Naczyń Emaliowanych, która zatrudniała podówczas 4000 osób – w znacznej części mieszkań-

Burmistrzowie Miasta i Gminy Olkusz w latach 1990–2020:

- Marian Biliński – 1990–1992,
- Andrzej Ryszka – 1992–1994,
- Janusz Dudkiewicz – 1994–1996,
- Andrzej Ryszka – 1996–2000,
- Janusz Dudkiewicz – 2000–2002,
- Andrzej Kallista – 2002–2006,
- Dariusz Rzepka – 2006–2014,
- Roman Piaśnik – od 2014.

Przewodniczący Rady Miejskiej:

- Mateusz Nowak – 1990–1994,
- Wojciech Gleń – 1994–1995,
- Wojciech Pawlikowski – 1995–1997,
- Piotr Jarosz – 1997–1998,
- Leszek Rusek – 1998–1999,
- Henryk Kamiński – 1999,
- Leszek Rusek – 1999,
- Janusz Mentlewicz – 1999–2002,
- Leszek Szota – 2002–2006,
- Jan Kucharzyk – 2006–2014,
- Małgorzata Bień – 2014–2016,
- Jan Kucharzyk – 2016–2018,
- Łukasz Kmita – 2018–2019,
- Jan Kucharzyk – od 2019.

ców Olkusza. Kolejnym dużym pracodawcą były, i nadal są, pobliskie Zakłady Górniczo-Hutnicze „Bolesław" oraz Huta „Katowice" i Koksownia „Przyjaźń". W związku z budową nowych osiedli mieszkaniowych w Olkuszu i okolicy spore zatrudnienie dawało Olkuskie Przedsiębiorstwo Budowlane czy Rejonowe Przedsiębiorstwo Remontowo-Budowlane.

W wyborach samorządowych 27 maja 1990 roku wybrano Radę Miejską w Olkuszu, która składała się z 32 radnych. Poza jednym radnym, który startował jako niezależny kandydat, pozostali wywodzili się z Komitetu Obywatelskiego „Solidarność". Kiedy przeglądamy uchwały rady miejskiej Olkusza z tego okresu widać, że sporym wyzwaniem było ustalenie nowych struktur działania przedsiębiorstw świadczących usługi na rzecz mieszkańców. Dotyczyło to m.in. zaopatrzenia w wodę i odbioru ścieków. Od sierpnia 1991 roku od ówczesnego Rejonowego Przedsiębiorstwa Wodociągów i Kanalizacji w Olkuszu, które było podporządkowane wojewodzie katowickiemu, odłączono Wolbrom, Sławków i Pilicę. Cztery lata później, w 1995 roku, przedsiębiorstwo w wyniku komunalizacji zostało podporządkowane burmistrzowi miasta i gminy Olkusz. Zawarto wtedy porozumienie czterech gmin korzystających z jego usług – Bolesław, Bukowno, Klucze i Olkusz – w sprawie wyznaczenia organu założycielskiego, którym została gmina Olkusz. Podobnie uległa przekształceniu struktura komunikacji miejskiej. Wcześniej od 1978 roku komunikacja miejska w Olkuszu była organizowana przez olkuski oddział Wojewódzkiego Przedsiębiorstwa Komunikacji w Katowicach. W 1991 roku powstało Miejskie Przedsiębiorstwo Komunikacji w Olkuszu, które utrzymywało komunikację w gminach Olkusz, Bukowno, Klucze, Bolesław, Sławków i Sułoszowa.

Wtedy, na początku lat dziewięćdziesiątych, rodziły się struktury jednostek organizacyjnych gminy. We wrześniu 1990 roku dotychczasowy Wydział Kultury Miejskiej Rady Narodowej został przekształcony w Miejski Ośrodek Kultury, w którego skład wchodziła także (do



Olkuski Rynek w 1990 roku, fot. Urząd Miasta i Gminy w Olkuszu.

2000 roku) Miejska i Gminna Biblioteka Publiczna. Problemem, który starały się rozwiązać władze miasta, był niekontrolowany handel uliczny. Już w czerwcu 1990 roku rada przyjęła uchwałę o przeniesieniu tzw. handlu obwoźnego z ulic miasta na rynek, wtedy też wyznaczono cztery targowiska. Ogłaszano także przetargi na wynajem 18 lokali sklepowych należących do miasta. Choć wtedy nie było takiego obowiązku, powołano komisje przetargowe. Z czasem, jak grzyby po deszczu, zaczęły powstawać niewielkie, prywatne sklepy oraz zakłady produkcyjne i usługowe. Prawdziwą furorę robiły wypożyczalnie kaset video. Dominował jednak handel. Zmieniała się też struktura i zadania samego urzędu. W 1991 roku przy magistracie powołano Straż Miejską. W tym samym roku władze miasta stworzyły własne czasopismo „Przegląd Olkuski", które miało informować mieszkańców o zadaniach realizowanych przez urząd i podległe mu jednostki, a także relacjonować na bieżąco życie miasta. Wkrótce redakcja zaczęła wydawać książki poświęcone historii miasta, które ukazywały się w serii „Biblioteczka Przeglądu Olkuskiego".

W 1991 roku rozpoczął się też gruntowny remont północnego skrzydła budynku olkuskiego magistratu. Na początku lat dziewięćdziesiątych do urzędu zgłaszało się wielu byłych, wywłaszczonych przez poprzednie władze właścicieli działek, żądających odszkodowania czy rekompensaty. Zgłaszali się też mieszkańcy – właściciele działek, którzy chcieli otrzymać pozwolenia na budowę. Już wtedy, w pierwszej kadencji rady, przywiązywano dużą wagę do ochrony środowiska, podjęto także starania o poprawę stanu czystości w mieście i gminie. Rozpoczęto likwidację dzikich wysypisk śmieci. Władze miasta przystąpiły także do budowy sieci kanalizacyjnej, która była kontynuowana przez kolejne lata. Przywiązywano też wagę do zabytków – rozpoczęto remont reprezentacyjnej ulicy Krakowskiej, a rada miejska przeznaczyła środki na renowację zabytkowych organów Hansa Hummla w olkuskim kościele. W 1991 roku rada przyjęła też herb Olkusza, do którego dołożono koronę.

Kolejnym wyzwaniem było przejęcie sieci szkół i przedszkoli, a następnie utrzymanie oświaty. Choć początkowo szkoły i przedszkola nadal podlegały pod Kuratorium Oświaty, władze miasta przeznaczały z budżetu środki na remont placówek oraz inwestycje, jak na przykład dokończenie budowy sali gimnastycznej czy kontynuację budowy szkoły w Braciejówce. Warto dodać, że wtedy na terenie miasta i gminy Olkusz było 8959 dzieci w wieku od 7 do 15 lat, co stanowiło prawie 18 proc. ogółu mieszkańców (obecnie – tylko niespełna 9 procent). Wtedy, na początku lat dziewięćdziesiątych, powstawały w Olkuszu nowe organizacje społeczne, miasto zaczęło też nawiązywać kontakty zagraniczne. W 1991 roku do olkuskiego szpitala trafiła, nowoczesna jak na owe czasy, karetka, przekazana przez holenderską organizację charytatywną Etten Leur Helpt Polen. Przez kilka następnych lat do olkuskiego szpitala i domu opieki społecznej trafiały dary z holenderskiej gminy Etten-Leur.

2020

2020 rok powitało 47 566 mieszkańców miasta i gminy Olkusz, czyli o jedenaście osób więcej, niż przed rokiem. Po raz pierwszy od wielu lat odnotowano wzrost, a nie spadek liczby ludności. Podobnie jak w latach ubiegłych, zwiększyła się liczba ludności miejscowości wchodzących w skład gminy Olkusz, a zmniejszyła liczba mieszkańców samego Olkusza. Obecnie w Olkuszu mieszka 34 031 osób, czyli o 121 mniej, niż na początku 2019 roku. Dość znacznie, bo o 132 osoby zwiększyła się za to liczba ludności gminy Olkusz. O ile na początku ubiegłego roku w miejscowościach na terenie gminy mieszkały 13 403 osoby, tak obecnie liczba ludności zwiększyła się do 13 535 osób. Najwięcej mieszkańców ma Osiek, gdzie mieszkają 1923 osoby. Na kolejnych miejscach pod względem liczby ludności jest Zederman (1387 mieszkańców), Gorenice (1270 mieszkańców), Żurada (1161 mieszkańców), Kosmolów (1068 mieszkańców) i Witeradów (992 mieszkańców). W większości sołectw, w ciągu minionego roku zwiększyła się



Olkuski Rynek w 2019 roku, fot. Urząd Miasta i Gminy w Olkuszu.

liczba mieszkańców. Największy wzrost liczby mieszkańców, bo aż o pięćdziesiąt osób, zanotował Osiek. W ciągu minionego roku minimalnie zmniejszyła się liczba mieszkańców Gorenic, Kolonii Zimkówka, Wiśliczki i Zimnodołu. W przypadku pozostałych miejscowości naszej gminy można zaobserwować wzrost liczby ludności. Kobiety stanowią 52,05 proc. ogółu mieszkańców. Niestety, Olkusz się starzeje. Obecnie w mieście i gminie jest tylko 1342 dzieci do drugiego roku życia (2,8 proc. ogółu mieszkańców) i 7332 osoby powyżej 60 lat (15,41 proc. mieszkańców).

Dochody budżetu Miasta i Gminy Olkusz na rok 2020 ustalono na poziomie 224 079 961,11 zł. Wydatki w 2020 roku zaplanowano na 240 230 485,26 zł – w przeliczeniu na mieszkańca daje to kwotę 5050,47 zł. Warto jednak podkreślić, że znacznie rosną wydatki majątkowe przeznaczone na prorozwojowe inwestycje, od lat wspierane środkami z dotacji pozyskanych przez władze miasta. W budżecie na 2020 rok zaplanowano na ten cel 40 milionów 224 tys. zł. Dla porównania, w 2019 roku na wydatki majątkowe przeznaczono kwotę 34 milionów 517 tys. zł, w 2018 roku kwotę 19 mln 712 tys. zł, a w 2017 roku – 10 mln 820 tys. zł

Jaka jest specyfika Miasta i Gminy Olkusz? Można powiedzieć, że współczesny Olkusz łączy w sobie cechy miasta z tradycjami przemysłowymi, ale też silnie rozwiniętym handlem i usługami. Olkusz to także ośrodek administracji i edukacji. W szkołach podstawowych, a także w sześciu szkołach średnich i wydziałach zamiejscowych wyższych uczelni, jakie działają na terenie miasta, zdobywają wiedzę i zawód nie tylko młodzi mieszkańcy Olkusza, ale także ościennych miejscowości. W ciągu minionych trzech dekad sieć szkół podstawowych i przedszkoli została dostosowana do zmniejszającej się liczby dzieci. Z uwagi na starzenie się społeczeństwa atutem miasta jest dobrze rozwinięta sieć placówek ochrony zdrowia. Mieszkańcy Olkusza są przedsiębiorczy – świadczy o tym ilość zarejestrowanych firm w przeliczeniu na liczbę mieszkańców, która plasuje Olkusz na 23. miejscu w Małopolsce i pierwszym w powiecie. Miasto nie ma już tak zdecydowanie przemysłowego charakteru, jak przed 30 laty, choć wiele olkuskich przedsiębiorstw rozwija

się w stworzonej przez władze gminy Olkuskiej Strefie Aktywności Gospodarczej. Znaczna część mieszkańców znajduje zatrudnienie również w firmach, jakie działają w ościennych gminach lub podejmuje pracę w przemyśle, ale także w usługach, administracji i handlu na terenie pobliskich aglomeracji śląskiej i krakowskiej. W mieście zwiększa się rola tak zwanych przemysłów czasu wolnego. Placówki kultury, ciekawe wydarzenia artystyczne, piękna jurajska przyroda, muzea i zabytki z najbardziej znanym zamkiem Rabsztyn, co roku przyciągają dziesiątki tysięcy turystów. Warto dodać, że w ciągu minionych trzech dekad zamek Rabsztyn zmienił swoje oblicze. Dzięki pracom konserwatorskim i rekonstrukcyjnym, prowadzonym przez władze gminy przy wsparciu środków zewnętrznych, nie tylko udało się uratować zabytkową substancję tego cennego zabytku, ale także dostosować go do oczekiwań zwiedzających.

Pierwsza dekada działania samorządu była okresem, kiedy na terenie miasta i gminy realizowano duże przedsięwzięcia infrastrukturalne. Skutkuje to zdecydowaną poprawą stanu infrastruktury technicznej, która jest stale rozbudowywana i modernizowana w celu zaspokojenia rosnących potrzeb przedsiębiorców i mieszkańców. Obecnie wszyscy mieszkańcy korzystają z sieci wodociągowej, co daje pierwsze miejsce w powiecie i szóste w Małopolsce. Z instalacji gazowej korzysta 85,1 proc. mieszkańców, co daje także pierwsze miejsce w powiecie i 19 w Małopolsce, a z sieci kanalizacyjnej korzysta 70 proc. mieszkańców, co daje drugie miejsce w powiecie i 36 w Małopolsce. Znacznie poprawił się także stan dróg. Spodziewane efekty przyniosła, wspierana z budżetu gminy, budowa południowo-wschodniej obwodnicy Olkusza. Problemem, który wymaga pilnego rozwiązania jest połączenie drogowe ze stolicą Małopolski, gdzie do pracy i na studia dojeżdża wielu mieszkańców miasta i powiatu. Mieszkańcy pilnie śledzą także zapowiedzi budowy połączenia kolejowego do Krakowa. Kolejnym problemem, który dotyka mieszkańców jest zanieczyszczenie powietrza. W ostatnich latach priorytetem władz miasta była realizacja przedsięwzięć podnoszących standard życia mieszkańców, ale też zmieniających wygląd miasta. Celem realizowanego w latach 2010–2013 projektu pn. „Rewitalizacja i ochrona olkuskiej starówki", w ramach Małopolskiego Regionalnego Programu Operacyjnego, było ożywienie przestrzeni publicznej i gospodarczej, nadanie jej „świeżego" wyglądu, a także przywrócenie aktualności dawnemu znaczeniu zabytkowego centrum Olkusza, ze szczególnym uwzględnieniem kwestii społecznej. Prace objęły rynek oraz większość wychodzących z niego ulic. Obecnie dobiega końca realizacja projektu „Rewitalizacja kwartału królewskiego w Olkuszu oraz utworzenie multimedialnej trasy turystycznej w podziemiach ratusza", w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Małopolskiego na lata 2014–2020. Wartość całej inwestycji to 19 mln zł, z czego przeszło 6,5 mln stanowi kwota dofinansowania.

Konsekwentna realizacja zadań inwestycyjnych w ciągu minionych trzech dekad sprawia, że Olkusz jest miastem, w którym warto zamieszkać i wiązać z nim swoją przyszłość.



Warsztat śpiewaczy w Rabsztynie, fot. UMiG w Olkuszu.

Gmina OŚWIĘCIM

Gmina Oświęcim jest gminą wiejską, w której mieszka prawie 19 tys. ludzi. Leży w województwie małopolskim, w powiecie oświęcimskim. Obejmuje obszar ok. 75 km² we wschodniej części Kotliny Oświęcimskiej, w widłach Wisły i Soły. Trzynaście tworzących ją sołectw okala miasto Oświęcim.

Wchodzące w skład gminy Oświęcim wsie to tereny historycznie rolnicze, na których dominowały typowe dla całej Galicji małe gospodarstwa rodzinne. Ten rejon nabiera jednak coraz bardziej podmiejskiego charakteru. Przyczyną są przemiany cywilizacyjne i ekonomiczne. Tej ewolucji sprzyja również położenie na pograniczu województw oraz bliskość Oświęcimia, a także Aglomeracji Górnośląskiej i Krakowa, dzięki czemu co najmniej od trzech dekad trwa migracja ludności z okolicznych miast na tereny gminy Oświęcim.

Ludność i struktura

Gminę Oświęcim w 1990 roku tworzyło dwanaście sołectw: Babice, Broszkowice, Brzezinka, Dwory Drugie, Grojec (wraz z miejscowością Łazy), Harmęże, Pławy, Poręba Wielka, Rajsko, Stawy Monowskie, Włosienica i Zaborze. W 2016 roku osada Stawy Grojeckie stała się osobnym sołectwem i od tej pory jest ich w gminie Oświęcim trzynaście.

W 1990 roku gmina Oświęcim liczyła 14 451 osób, a w 2020 roku (stan na dzień 31 grudnia 2019 r.) – 18 575 osób. Wzrost liczby mieszkańców jest spowodowany głównie wspomnianą wyżej migracją z ośrodków miejskich. Warto zauważyć, że nie jest on równomierny. Największy ma miejsce w sołectwach, które są najlepiej skomunikowane z Oświęcimiem. W Zaborzu w ciągu trzech dekad ludność się podwoiła (!), a w Babicach wzrosła o 40 procent. Z kolei w Dworach Drugich i Stawach Monowskich w tym czasie liczba mieszkańców nieznacznie spadła.

Infrastruktura

W 1990 roku w dwóch miejscowościach (w Harmężach i Pławach) nie było pełnej sieci wodociągowej. Problemem wszystkich sołectw pozostawały braki w dostępie do gazu i linii telefonicznych. Modernizacji wymagała większość gminnych dróg, a niemal wszystkie kwalifikowały się do bieżących napraw. Kanalizacji sanitarnej nie było w ogóle.

W 2020 roku na gazyfikację wciąż czekają mieszkańcy Harmęż i Pław. Stan techniczny gminnych dróg został rok wcześniej oceniony następująco: 35% – bardzo dobry lub dobry, 33% – ostrzegawczy, 32% – zły lub bardzo zły. W pięciu sołectwach (Babice, Brzezinka, Harmęże, Broszkowice, Zaborze) część mieszkańców korzysta z kanalizacji sanitarnej.

Wójtowie Gminy Oświęcim w latach 1990–2020:

- Zbigniew Rogóż – 1990–1998,
- Andrzej Bibrzycki – 1998–2010,
- Małgorzata Grzywa – 2010–2014,
- Albert Bartosz – 2014–2018,
- Mirosław Smolarek – od 2018.

Przewodniczący Rady Gminy:

- Tadeusz Dziędziel – 1990–1994,
- Stanisław Rydzoń – 1994–1998,
- Józef Strycharski – 1998–2002,
- Jan Fabia – 2002–2006,
- Jerzy Domżał – 2006–2010,
- Piotr Śreniawski – 2010–2018,
- Bernardyna Bryzek – od 2018.

Finanse

Dane na temat finansów samorządu sprzed trzydziestu lat trzeba analizować, pamiętając o hiperinflacji i wartości złotówki przed denominacją, która nastąpiła kilka lat później. W 1990 roku zarówno dochody, jak wydatki gminnego budżetu wynosiły 8,73 mld zł. Rok później, kiedy roczna inflacja wciąż przewyższała 60 procent, budżet zamykał się w kwocie 16,3 mld zł. Uwzględniając siłę nabywczą złotówki i denominację byłyby to odpowiednio wartości 12,68 mln zł w 1990 oraz 24,68 mln zł w 1991 roku (kalkulacja przeprowadzona 30 stycznia 2020 roku).

Plan budżetu na 2020 rok przewiduje dochody w wysokości 91,29 mln zł, a wydatki – 90,75 mln zł. Po raz pierwszy od wielu lat budżet gminy został zaprojektowany z nadwyżką, która zostanie przeznaczona na spłatę zadłużenia. W ciągu trzydziestu lat istnienia gminy Oświęcim w wolnej Polsce sięgało ono 17 mln zł, by na początku 2020 roku wynieść ponad 12,5 mln zł.

Wprawdzie katalog zadań własnych gminy pozostaje bez zmian, jednak systematycznie przybywa zadań zleconych, realizowanych przez samorząd poprzez dotacje z budżetu państwa. Modelowym przykładem są środki na wspieranie ro-



Miejsce czekające na nową szkołę w Porębie Wielkiej, fot. Urząd Gminy Oświęcim.



Nowa szkoła w Porębie Wielkiej, fot. Urząd Gminy Oświęcim.

dziny (tzw. 500+), które „przechodzą" przez gminną kasę. Znakiem czasu są także zwiększane z każdym rokiem kwoty w pozycji „ochrona powietrza atmosferycznego i klimatu".

Od 2017 roku w gminie Oświęcim funkcjonuje fundusz sołecki na ustawowo określonych zasadach. Stosowną uchwałę Rada Gminy przyjęła rok wcześniej.

Inwestycje

Przez cały okres trzydziestolecia wolnej Polski oraz funkcjonowania samorządu terytorialnego modernizowane były drogi na terenie gminy Oświęcim – zarówno gminne, jak i powiatowe przy wsparciu finansowym gminy. Zadania dotyczące infrastruktury transportowej pozostają i będą w przyszłości jednymi z głównych.

Natomiast poniższa lista przedsięwzięć zrealizowanych przez gminę Oświęcim zawiera jedynie najważniejsze i najkosztowniejsze inwestycje:

- budowa wodociągów w Pławach i Harmężach (początek lat 90.);
- rozbudowa gazociągów (od lat 90.);
- rozbudowa infrastruktury oświatowej (m.in. sala gimnastyczna szkoły we Włosienicy – lata 90., sala gimnastyczna szkoły w Rajsku ukończona w 2006 r., budowa nowej szkoły w Grojcu – lata 1984–2000; kompleks boisk szkoły w Babicach oddany do użytku w 2019 r.);
- nowa siedziba Urzędu Gminy (oddana do użytku w 1998 r.);
- nowy budynek Gimnazjum Gminnego w Zaborzu (oddany do użytku w 2001 r.);
- budowa kanalizacji sanitarnej (rozpoczęta pod koniec pierwszej dekady bieżącego wieku, kontynuowana do dziś – nie sposób określić, jak długo jeszcze potrwa);
- budowa remizy OSP ze świetlicą wiejską w Harmężach (lata dwutysięczne);
- nowa szkoła w Porębie Wielkiej (oddana do użytku w 2017 r.);
- budynek ośrodka zdrowia w Grojcu (oddany do użytku w 2017 r.).

Najważniejszym wyzwaniem jest zaplanowana na najbliższe lata budowa nowej siedziby przedszkola w Brzezince.


Sala gimnastyczna szkoły we Włosienicy stanęła w latach 90.


Budowa szkoły w Grojcu trwała przez kilkanaście ostatnich lat XX w.


Budowę Domu Ludowego w Dworach Drugich zakończono w 2001 roku.


Dom Ludowy w Harmężach służy mieszkańcom od 2008 roku.


Budynek LKS Poręba Wielka otwarto w 2013 roku.

PCIM

Gmina Pcim położona jest w powiecie myślenickim województwa małopolskiego, w paśmie Beskidu Średniego, a fragmentarycznie również w Beskidzie Wyspowym. Jej powierzchnia wynosi 8905 ha. Obszar ten zamieszkują dziś 11 072 osoby.



W skład gminy wchodzą trzy duże miejscowości: Pcim, Stróża i Trzebunia. Posiada ona typowy, rolniczy krajobraz niższych partii Beskidów. Pod względem komunikacyjnym gmina jest dogodnie usytuowana przy trasie międzynarodowej S7, zwanej popularnie Zakopianką. Aktualnie struktura gminy to podział na jednostki – pomocnicze i administracyjne. W skład tych pierwszych wchodzi sześć sołectw: Pcim Centrum, Pcim Sucha, Pcim Krzywica, Stróża Dolna, Stróża Górna, Trzebunia. Jeśli chodzi o podział dotyczący jednostek administracyjnych, na obszarze gminy Pcim znajdują się dwa przedszkola, pięć szkół podstawowych, Gminny Ośrodek Kultury i Sportu, Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej oraz Gminna Biblioteka Publiczna w Pcimiu.

Jak było, jak jest

Przez trzydzieści lat gmina Pcim zmieniała się pod każdym względem – od ekonomicznego, przez gospodarczy, po demograficzny. W przypadku liczby ludności lata 90. zapisały się w historii gminnej społeczności m.in. jako czas malejącego, choć wciąż dodatniego, przyrostu naturalnego. Przeważała liczba mężczyzn, w każdej miejscowości, jednak były to nieznaczne różnice (ok. 100 mężczyzn przypadało na ok. 99 kobiet). Do dzisiaj cechą charakterystyczną społeczeństwa gminy Pcim jest stosunkowo młody wiek. Było tak również kiedyś – wskazują na to dane statystyczne z 2003 oraz 2014 roku, gdzie przeważała liczba ludzi w przedziale 20–24 lata. Podobne dane podają aktualne statystyki. Widoczny jest zatem, zarówno dawniej, jak i teraz, olbrzymi potencjał rozwojowy, ze względu na dominację osób w wieku produkcyjnym.

Koniec ubiegłego wieku był zdecydowanie czasem, w którym uprawa roli stanowiła główny sektor gospodarczy na obszarze gminy. Według danych z 1995 roku średnia wielkość gospodarstwa rolnego wynosiła ok. 2,5 ha, a największe role znajdowały się w sołectwie Trzebunia. Na tamten okres przypadał także ewoluujący proces mechanizacji rolnictwa, który najmocniej zaznaczył się również w Trzebuni. Obecnie coraz mniej mieszkańców para się rolnictwem. Większość pracuje w przedsiębiorstwach poza gminą lub instytucjach urzędowych czy kulturalnych. Kultywowane są natomiast nadal tradycje celebrowania Święta Plonów, potocznie zwanego Dożynkami, w którym czynny udział biorą wszyscy, nie tylko rolnicy.

Wójtowie Gminy Pcim w latach 1990–2020:

- Stefan Kozak – 1990–1991,
- Tomasz Bombol – 1991–1998,
- Andrzej Padlikowski – 1998–2006,
- Daniel Obajtek – 2006–2015,
- Piotr Hajduk – od 2016.

Przewodniczący Rady Gminy:

- Andrzej Padlikowski – 1990–1994,
- Maria Ulman – 1994–1998
- Bolesław Pajka – 1998–2002,
- Marek Hyrlicki – 2002–2006,
- Stanisław Bzowski – 2006–2010 oraz 2014–2018,
- Małgorzata Węgrecka – 2010–2014,
- Piotr Sadowski – od 2018.



Panorama Pcimia, fot. Tomasz Szymański.

Lata 1990–2000 to ponadto okres wzrostu lesistości. Działo się tak głównie dzięki zalesianiu odłogów. Lasy z terenów gminy Pcim, ze względu na to, że chronią glebę i zatrzymują wodę, uznane są za ochronne. Zarządzanie gospodarcze terenami lesistymi zależne jest od tego, kto jest ich właścicielem. Nierzadko działki leśne należą do kilku osób, tworząc tzw. spółki. Obszar zalesiony będący we władaniu Lasów Państwowych to około 700 ha. Największy odsetek znajduje się w Trzebuni.

Nie sposób nie poruszyć kwestii przemysłu i usług, które rozwijały się sukcesywnie na przełomie minionych trzydziestu lat. Obecnie w gminie zarejestrowanych jest kilkaset firm (w 1990 roku było ich 199). Zdecydowanie najwięcej jest przedsiębiorstw świadczących usługi handlowe oraz remontowe i budowlane. Dostępne placówki i instytucje zaspokajają w pełni zapotrzebowanie mieszkańców, niezależnie od wieku i płci. Mowa tu zarówno o sklepach, przedsiębiorstwach usługowych (od fryzjerów po mechaników), jak i o ośrodkach zdrowia, Urzędzie Gminy czy Gminnym Ośrodku Kultury i Sportu.

„Cudze chwalicie, swego nie znacie"

To, co z pewnością należy do największych atutów gminy Pcim, to nie tylko korzystne położenie komunikacyjne, ale także atrakcyjność – przyrodnicza czy rekreacyjna. Obydwa te czynniki budują ogromne możliwości rozwoju, które stale są wykorzystywane. Do głównych zadań, aktualnie realizowanych, należą dwa, bardzo ważne dla całej społeczności, projekty – jeden z nich dotyczy przebudowy skrzyżowania, które w zamierzeniu ma stać się sześciowlotowym rondem; drugi natomiast to budowa parku i zamysł stworzenia w nim tężni solankowej.

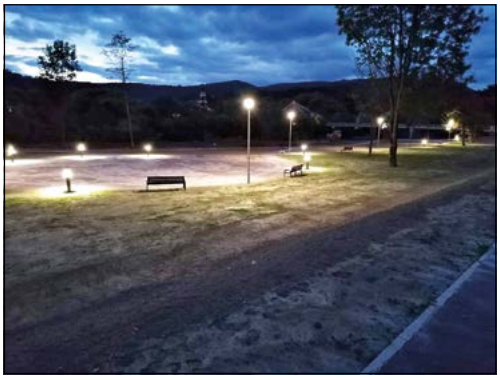
Jeśli chodzi o kwestię dotyczącą ronda, rozwiązanie to niesie za sobą przede wszystkim korzyści w postaci poprawy jakości komunikacji. Dotyczy to mieszkańców, ale nie tylko. Usytuowanie skrzyżowania to splot kilku dróg, także powiatowej i krajowej. W związku z tym stanowi ono szlak przejazdowy dla wielu przewoźników, dostawców firm ogólnopolskich etc. Budowa ronda nie pozostaje również bez znaczenia dla odwiedzających gminę turystów, dla których czynnik jakości podróżowania jest bardzo istotny.

W przypadku budowy parku aspekt zagospodarowania miejsca, w którym mieszkańcy i turyści mogliby odpocząć, jest kluczowy. Jego budowa to również podniesienie atrakcyjności gminy i dodatkowy walor wizualny. Oprócz wyżej wymienionych, gmina Pcim podejmuje wiele inicjatyw pozwalających m.in. na rozwój infrastruktury, transportu i łączności czy oświaty – jak przebudowy dróg, remonty szkół i boisk sportowych. Wszystko to stanowi ważny aspekt dla całej naszej społeczności, ale także dla sąsiednich gmin, z którymi nawiązujemy współpracę na polu gospodarczym, turystycznym czy społecznym.

Oprócz intensywnego rozwoju pod względem infrastruktury czy gospodarki oraz pięknych krajobrazów, z których gmina Pcim słynie w całym powiecie, na uwagę zasługuje działalność kulturowa Pcimia, Stróży i Trzebuni. Uniwersytet Trzeciego Wieku, wspomniany park czy ścieżka rowerowa to tylko niektóre z przykładów rozwoju. Charakterystyczna dla gminy jest Kultura Kliszczacka – czyli folklor muzyczny, a także obyczaje, obrzędy i tradycyjny strój grupy etnicznej górali – Kliszczaków. To wszystko stało się inspiracją do założenia w Trzebuni Związku Podhalan – Oddziału Górali Kliszczackich. Inne formy aktywności prokulturalnej to Koła Gospodyń Wiejskich, Teatr Nad Rabą, Klub Seniora. Pod względem sportowym też nie brakuje powodów do dumy i radości. Każda miejscowość posiada swój klub (Pcimianka, Wicher Stróża oraz LKS Trzebunia), a Pcim znaną na cały powiat, renomowaną szkółkę piłkarską. Nie brakuje również pasjonatów innych sportów, na przykład siatkówki, którzy swojemu hobby mogą oddawać się w Akademii Małego Sportowca. Nasza gmina systematycznie wspiera wszelkie inicjatywy dotyczące kultury oraz zdrowego stylu życia i rozwoju fizycznego dzieci i młodzieży.



Tereny rekreacyjno-sportowe nad Rabą, fot. Urząd Gminy Pcim.



Jestem Dumny – Jestem z Pcimia

– Chciałbym powiedzieć, że jestem dumny, bo jestem Wójtem Gminy Pcim. Ale tak naprawdę najbardziej cieszy mnie to, że mogę tu być, tu mieszkać. Służenie tak wspaniałej społeczności i miejscowościom to ogromny dla mnie zaszczyt. W 30. rocznicę powstania samorządów terytorialnych życzę sobie i wszystkim z naszej gminy kontynuacji wszelkich podejmowanych inicjatyw – od gospodarczych po społeczne – podsumowuje Wójt Gminy Pcim, Piotr Hajduk.



Panorama Pcimia, fot. Tomasz Szymański.

PORONIN

Gmina Poronin położona jest w południowej części województwa małopolskiego, w powiecie tatrzańskim. W swoim obecnym kształcie administracyjnym funkcjonuje od 1995 roku, stąd też w 2020 roku obchodzi jubileusz 25-lecia odrodzenia samorządu gminnego. W latach 1977–1994 obecna gmina Poronin wchodziła w skład Gminy Tatrzańskiej (w latach 1977–1992 była to gmina wiejska; w latach 1992–1994, po dołączeniu miasta Zakopane, miejsko-wiejska). Ostatecznie Gmina Tatrzańska została zlikwidowana 30 grudnia 1994 roku, a w jej miejsce powstały: gmina miejska Zakopane oraz gminy wiejskie Poronin i Kościelisko.

Gmina Poronin swoim zasięgiem obejmuje osiem sołectw: Bustryk, Małe Ciche, Murzasichle, Nowe Bystre, Stasikówka, Suche, Poronin i Ząb, które rozciągają się na terenach o wysokości od 720 do 1010 m n.p.m. Liczba stałych mieszkańców wynosi ok. 11 490 osób. Siedzibą gminy jest Poronin. W XIX wieku cieszył się on dużą popularnością wśród artystycznej bohemy. Przyjeżdżało tu na wypoczynek wielu wybitnych artystów, między innymi: Jan Matejko, Leon Wyczółkowski, Władysław Orkan, Leopold Staff czy Jan Kasprowicz.

Niewątpliwym atutem gminy jest jej położenie. W jej granicach znajdują się piękne i niezwykle urokliwe tereny skalnego Podhala: Rów Podtatrzański, Pogórze Gubałowskie, Pogórze Gliczarowskie i część Tatr Wysokich. Spora część gminy leży na terenie Tatrzańskiego Parku Narodowego. Bliskość Tatr, naturalne ukształtowanie terenu, duża powierzchnia lasów i terenów zielonych stanowią duży potencjał rekreacyjno-turystyczny.

Przez gminę przebiegają także ważne szlaki komunikacyjne: kolejowy Kraków–Zakopane, drogowy Zakopane–Kraków oraz międzynarodowy w kierunku Słowacji. Kluczową i długo wyczekiwaną inwestycją na Podhalu była budowa węzła drogowego na skrzyżowaniu drogi krajowej nr 47 z drogą wojewódzką nr 961 w Poroninie. Prace rozpoczęto w 2016, a zakończono w 2018 roku. Inwestorem całego zadania było województwo małopolskie, gmina Poronin partycypowała w kosztach projektów inwestycji. Dzięki temu przedsięwzięciu mieszkańcy Podhala i przyjeżdżający na wypoczynek goście mogą w pełni cieszyć się komfortową i sprawną jazdą.

Gmina Poronin jest w dużej mierze gminą turystyczną. Ma bardzo dobrze rozbudowaną bazę noclegową i gastronomiczną. Jakość usług świadczonych przez tutejsze hotele, pensjonaty, domy wypoczynkowe i gospodarstwa agroturystyczne stoi na bardzo wysokim poziomie. Dzięki temu gmina jest atrakcyjnym miejscem na wyjazdy rodzinne, branżowe, zielone szkoły.

Od samego początku gmina rozwijała się niezwykle dynamicznie. Pierwsze wybory do rady gminy odbyły się 5 marca 1995 roku. Inauguracyjna sesja nowo wy-

Wójtowie Gminy Poronin w latach 1990–2020:

- Andrzej Gut – 1995–2002,
- Bronisław Stoch – 2002–2018,
- Anita Żegleń – od 2018.

Przewodniczący Rady Gminy:

- Bronisław Stoch – 1995–1998,
- Adam Radko – 1998–2002,
- Jan Jarząbek – 2002–2010,
- Maria Dawidek – 2010–2014,
- Stanisław Staszel – 2014–2018,
- Adam Pawlikowski – od 2018.



Widok na Tatry z perspektywy Poronina, fot. Urząd Gminy Poronin.

branej Rady Gminy Poronin miała miejsce 21 marca 1995 roku. W jej trakcie dokonano wyboru władz gminy. Pierwszym wójtem został mgr inż. Andrzej Gut. 3 maja 1995 r. nastąpiło uroczyste otwarcie i poświęcenie wyremontowanego budynku Urzędu Gminy Poronin, którego dokonał ówczesny proboszcz parafii Poronin – ks. Jan Łasut. Na uwagę zasługuje fakt, że w latach dziewięćdziesiątych urząd, jako jeden z nielicznych na Podhalu, był w pełni skomputeryzowany.

27 października 2002 roku odbyły się wybory na III kadencję. Pierwszym wybranym w wyborach bezpośrednich wójtem został mgr Bronisław Stoch, którego zaprzysiężono na to stanowisko 16 listopada 2002 roku. Funkcję wójta pełnił przez kolejne cztery kadencje. W roku 2018 wójtem gminy Poronin została mgr Anita Żegleń. Jest pierwszą kobietą w historii samorządu gminy Poronin i Podhala na tym stanowisku.

Należy podkreślić, że wszyscy wójtowie i samorządowcy gminy Poronin podejmowali i podejmują szereg działań, mających na celu troskę o podniesienie jakości życia mieszkańców. Wybudowane zostały i oddane do użytku sieci wodociągowe i kanalizacyjne. Poprawia się stan dróg gminnych i chodników w poszczególnych miejscowościach. Zrealizowano szereg inwestycji w zakresie bazy oświatowej i rekreacyjno-sportowej. Wybudowane i oddane do użytku zostały nowe szkoły w miejscowościach Suche (2003) i Ząb (2015). Powstały także sale gimnastyczne w miejscowościach Poronin (2006), Ząb (2007) i Murzasichle (2018). Trwają prace projektowe nad budową nowego obiektu szkolnego w Murzasichlu. W planach jest budowa nowego przedszkola w miejscowości Poronin. Dbałość włodarzy gminy o zapewnienie odpowiednich warunków lokalowych pozytywnie wpływa na podniesienie jakości nauczania w placówkach oświatowych gminy.

Dzięki doświadczeniu pracowników samorządu w pozyskiwaniu środków zewnętrznych realizowane są liczne projekty. Jednym z nich jest realizowany właśnie projekt „Przestrzeń dla nas: stworzenie przestrzeni i oferty czasu wolnego oraz miejsca aktywizacji i integracji społecz-

nej dla mieszkańców Gminy Poronin(...)". Przedmiotem jest rewitalizacja Gminnego Ośrodka Kultury w Poroninie i utworzenie filii GOK w sołectwach Małe Ciche i Suche. Filia w Małem Cichem została oddana do użytku 6 grudnia 2019 roku. W Suchem trwają prace budowlane Poroniańskiego Centrum Kultury i Dziedzictwa Podhala – instytucji kultury, której celem będzie utrwalanie, upowszechnianie i promowanie dziedzictwa niematerialnego Poronina i Podhala. Całkowita wartość tego projektu wynosi 9 413 525,10 zł.

Gmina Poronin wyróżnia się bogactwem materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Tu ciągle żywe są gwara, muzyka, tradycje. Aktywnie działają zespoły regionalne, które odnoszą liczne sukcesy zarówno na festiwalach krajowych, jak i zagranicznych. Z dumą można powiedzieć, że są one wspaniałymi ambasadorami polskiej kultury. Doskonałą promocją gminy są organizowane cykliczne imprezy kulturalne, takie jak Kumotersko Gońba, Poroniańskie Lato czy Święto Misia, Miodu i Bartników. W grudniu 2019 roku na terenie Gminnego Ośrodka Kultury odbył się I Jarmark Świąteczny.

Na terenie gminy działają również organizacje pozarządowe, w tym Koła Gospodyń Wiejskich i stowarzyszenia. Kluby sportowe mogą poszczycić się medalistami na zawodach ogólnopolskich i światowych. Prężnie działają również jednostki Ochotniczych Straży Pożarnych.

W stałym rozwoju gminy pomagają opracowane plany zagospodarowania przestrzennego. Prowadzone są tu liczne inwestycje, a aktywność, przedsiębiorczość, gospodarność mieszkańców i otwartość samorządu gminnego na współpracę z nimi optymistycznie rokują na przyszłość.

GMINA PORONIN



Poronin i Tatry, fot. Urząd Gminy Poronin.

PROSZOWICE



Na obrzeżach Niecki Nidziańskiej, w pobliżu Krakowa, w rejonie, gdzie od pokoleń były ślady działalności człowieka, na ziemiach żyznych, będących spichlerzem dla dawnej stolicy Polski, na przecięciu ważnych szlaków komunikacyjnych leżą Proszowice. Prawa miejskie uzyskały w 1358 r., za Kazimierza Wielkiego, już wcześniej stawszy się osadą królewską.

Gmina Proszowice znajduje się w województwie małopolskim, 28 km na północny wschód od Krakowa, ulokowana na Płaskowyżu Proszowickim w dorzeczu rzeki Szreniawa. W gminie Proszowice mieszka 16 000 mieszkańców, w tym ponad 5900 w mieście Proszowice. Gmina zajmuje obszar 99,8 km^2, które stanowi 0,7% powierzchni całego województwa małopolskiego.

Gmina Proszowice składa się z 29 sołectw: Bobin, Czajęczyce, Ciborowice, Górka Stogniowska, Gniazdowice, Jazdowiczki, Jakubowice, Klimontów, Kadzice, Kościelec, Kowala, Koczanów, Łaganów, Mysławczyce, Makocice, Ostrów, Opatkowice, Posiłów, Przezwody, Piekary, Szreniawa, Szczytniki Kolonia, Szczytniki, Szklana, Stogniowice, Teresin, Wolwanowice, Więckowice i Żębocin.

Przez gminę biegną drogi wojewódzkie o łącznej długości 23,1 km: droga nr 776 Kraków – Busko Zdrój, droga nr 775 Wolbrom – Słomniki – Nowe Brzesko – Ispina. Gmina Proszowice graniczy z gminami: Koniusza, Radziemice, Nowe Brzesko, Igołomia-Wawrzeńczyce oraz Pałecznica. Granica północno-wschodnia gminy jest również granicą województwa małopolskiego, sąsiadującego z województwem świętokrzyskim. Odnośnie relacji z największymi ośrodkami Małopolski, gmina w całości położona jest w obszarze funkcjonalnym Krakowa.

Proszowice są uznawane za gminę typowo rolniczą. Decydujący wpływ na to mają występujące na tym terenie czarnoziemy lessowe – 60% powierzchni gminy zajmują gleby I i II klasy, zaliczane do najbardziej żyznych. W uprawach dominują zboża i warzywa, w większości dostarczane do aglomeracji krakowskiej. Ogólna powierzchnia użytków rolnych zajmuje 9980 ha, co stanowi 90% powierzchni.

W związku z faktem, iż od lokacji w 1358 roku Proszowice stanowiły część dóbr królewskich, przez długie lata ich gospodarka nastawiona była przede wszystkim na zaspokajanie potrzeb dworu królewskiego. Miasto dostarczało do Krakowa głównie produkty żywnościowe oraz wyroby rzemieślników.

Obecnie głównym profilem działalności proszowickich firm są szeroko pojęte usługi i handel oraz działalność związana z produkcją rolną i usługami okołorolniczymi.

W gminie Proszowice działają liczne stowarzyszenia, które swoją ofertą kulturalną ubogacają życie mieszkańców. Prężnie działające Koła Gospodyń Wiejskich , łącząc tradycję z nowoczesnością, uświetniają gminne uroczystości oraz imprezy

Burmistrzowie Proszowic w latach 1990–2020:

- Klaudiusz Kawecki – 1990–2002,
- Jan Makowski – 2002–2014,
- Grzegorz Cichy – od 2014.

Przewodniczący Rady Miejskiej:

- Jan Gałka – 1990–1998,
- Tadeusz Trzepałka – 1998–2002,
- Jacek Doniec – 2002–2014,
- Krzysztof Wojtusik – od 2014.



Nowoczesna kryta pływalnia, otwarta w grudniu 2015 roku, jest ulokowana tuż przy obwodnicy miasta, fot. Urząd Gminy i Miasta Proszowice.

plenerowe. Na ogromne uznanie zasługuje pełna poświęcenia postawa druhów z 22 jednostek Ochotniczych Straży Pożarnych, czynnie wspierających działania Państwowej Powiatowej Straży Pożarnej.

Gmina stanowi doskonałe miejsce do krótkich wycieczek samochodowych, rowerowych i pieszych. Turystów przyciąga niewielka odległość od Krakowa, czyste powietrze, interesujące krajobrazy oraz rzeka Szreniawa.

Nie sposób wymienić wszystkich zabytków znajdujących się w gminie Proszowice, jednak na szczególną uwagę zasługuje kościół pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny i św. Jana Chrzciciela w Proszowicach. Zbudowany w XV wieku w stylu gotyckim, przebudowany głównie w XIX wieku. Wewnątrz wczesnobarakowy ołtarz główny z 1631 roku, barokowa chrzcielnica, późnobarokowe stalle.

Jadąc trasą dawnej kolejki wąskotorowej, można zobaczyć zabytkowy kościół pw. św. Wojciecha w Kościelcu, zbudowany w latach trzydziestych XIII wieku, z zachowanymi elementami romańskimi.

Obok Proszowic, w niedalekim Żębocinie warto odwiedzić kościół parafialny pw. św. Małgorzaty i św. Stanisława, zbudowany w stylu wczesnogotyckim na przełomie XIII i XIV wieku. Wewnątrz gotycki posąg św. Anny Samotrzeć z około 1380 roku, ołtarze barokowe.

Z Proszowic pochodzą: Piotr Postawa – XVI-wieczny malarz miniatur, iluminator i przepisywacz ksiąg; Abraham Bzowski – historyk kościoła oraz Szymon Zacjusz – wybitny przedstawiciel reformacji na Litwie.

W Proszowicach około roku 1453 urodził się Ojciec Rafał z Proszowic, zwany Błogosławionym. Na chrzcie świętym otrzymał imię Stanisław, imię Rafał nadano mu później w zakonie.

Podczas VII pielgrzymki do ojczyzny w 1999 roku Ojciec Święty Jan Paweł II beatyfikował w Warszawie 108 męczenników z czasów II wojny światowej, wśród nich urodzonego w Proszowicach ks. Józefa Pawłowskiego. Jak głosi tradycja, stąd pochodzi również Stańczyk – słynny błazen króla Zygmunta Starego.

Od roku 2015 w Proszowicach funkcjonuje nowoczesna kryta pływalnia z siłownią, fitnessem oraz gabinetami do rehabilitacji.

W 2016 roku, staraniem lokalnych władz, powstał Klub Dziecięcy „Maluch" – obecnie Samorządowy Żłobek dla 68 dzieci.

Wśród atrakcji wyróżniających Proszowice jest działalność Giełdy Rolnej

Ek-rol, która oprócz jarmarków organizuje Giełdę Drobnego Inwentarza i Koni. Jest to największa giełda w województwie małopolskim, na którą przybywają tysiące miłośników zwierząt z całej Polski.

W 2020 roku gmina Proszowice rozpoczęła szereg inwestycji związanych z poprawą życia mieszkańców. Do najważniejszych należą: rewitalizacja miejskiego Rynku wraz z budową biblioteki miejskiej, przebudowa Centrum Kultury i Wypoczynku. Amfiteatr oraz park miejski również otrzymają nowy wygląd oraz funkcjonalność. Trwa gruntowna modernizacja hali sportowej Miejskiego Ośrodka Sportu i Rekreacji wraz z zapleczem oraz budowa skateparku. Liczne place zabaw, Otwarte Strefy Aktywności, street workout czy boiska są miejscem zabawy i aktywności sportowej.

Po wykonaniu wszystkich zaplanowanych prac miasto będzie bardziej przyjazne dla mieszkańców i turystów, uwzględni ich potrzeby oraz stanie się atrakcyjnym miejscem wypoczynku i relaksu. Powstaną Nowe Proszowice.



Kościół pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny i św. Jana Chrzciciela w Proszowicach, fot. Urząd Gminy i Miasta Proszowice.





Na początku lat 90. przez Proszowice kursowała jeszcze kolej wąskotorowa. Na zdjęciu: przejazd przez ul. 3 Maja, nieopodal budynku Urzędu Gminy i Miasta, grudzień 1992 r., fot. fotopolska.eu.

PRZECISZÓW

Gmina Przeciszów to wiejska gmina, położona w województwie małopolskim, w powiecie oświęcimskim. Pod względem ukształtowania terenu w gminie wyróżnić można dwie formy – płaską (nizinną) oraz wysoczyznową o falistej wierzchowinie Pogórza Wilamowickiego. Część północna leży w Kotlinie Oświęcimskiej, część południowa na terenie Pogórza Wilamowickiego, północną granicę stanowi koryto Wisły.

Powierzchnia gminy wynosi 3588 ha, zamieszkuje ją 6800 osób. W skład gminy wchodzą trzy sołectwa: Las – 467,1 ha, Przeciszów – 1718,8 ha i Piotrowice – 1402,1 ha. Miejscowy krajobraz charakteryzuje się dużą ilością wód, począwszy od stawów, a skończywszy na Wiśle. Tereny te są największą ostoją ptactwa w dorzeczu górnej Wisły i doskonałym miejscem do ich obserwacji.

Stawy zlokalizowane w Dolinie Karpia są znane z hodowli tej ryby. Na uwagę zasługuje kompleks stawów hodowlanych Przyręb oraz stawy Rolniczej Spółdzielni Produkcyjnej im. 1 Maja w Przeciszowie. W rezerwacie przyrody Przeciszów oraz na stawach, wśród unikatowej roślinności i drzew gniazduje około dwieście gatunków ptaków, dziewięć gatunków roślin objętych jest ochroną ścisłą.

Lokalizacja w pobliżu Zatora, Wadowic, Oświęcimia, Krakowa i pasma górskiego Beskidy jest naszym niewątpliwym atutem. Gmina jest doskonałym miejscem do wypoczynku i rekreacji oraz bazą wypadową do zwiedzania okolicznych miejscowości i Beskidów. Przez gminę przebiegają liczne trasy rowerowe i piesze. Coś dla siebie mogą tu znaleźć miłośnicy przyrody, zabytków, wędkarze oraz turyści, którzy chcą wypoczywać aktywnie.

Gmina to nie tylko przyroda i dziedzictwo historyczne – to także miejsce, gdzie rozwija się kultura, sport i turystyka. W gminie Przeciszów organizowane są rajdy rowerowe i wyścigi kolarskie. Na terenie Przeciszowa usytuowana jest część Parku Rozrywki Energylandia. Mieszkańcy mogą się pochwalić dogodnymi warunkami do życia.

Gmina Przeciszów jest w 100% zgazyfikowana, a w 90% zwodociągowana. Największą inwestycją realizowaną w ostatnich latach jest budowa kanalizacji sanitarnej. Inwestycja ta ma na celu poprawienie stanu środowiska.



Przeciszów – kraina karpia, fot. Urząd Gminy Przeciszów.

Wójtowie Gminy Przeciszów w latach 1990–2020:

- Stanisław Kozak – 1990–1991,
- Jan Bratek – 1991–1994,
- Józef Klimczyk – 1994–2010,
- Bogdan Cuber – 2010–2018,
- Tomasz Kosowski – od 2018.

Przewodniczący Rady Gminy:

- Józef Klimczyk – 1990–1994,
- Franciszek Frączek – 1994–2010,
- Tomasz Kosowski – 2010–2014,
- Anna Mamot – 2014–2018,
- Marek Trzaska – od 2018.



Stara remiza Ochotniczej Straży Pożarnej w Piotrowicach, fot. Urząd Gminy Przeciszów.



Nowa remiza Ochotniczej Straży Pożarnej w Piotrowicach, fot. Urząd Gminy Przeciszów.

PRZEMYŚL

Przemyśl należy do grona najstarszych miast w Polsce, jego dzieje to ponad tysiąc lat historii. W II Rzeczypospolitej był trzecim co do wielkości i znaczenia miastem w dawnej Galicji, pomiędzy Krakowem a Lwowem. Amfiteatralnie położony na wzgórzach, przecięty wstęgą rzeki San, jest terenem bardzo atrakcyjnym turystycznie. Położony na skrzyżowaniu dawnych szlaków handlowych, kulturowych, etnicznych i geograficznych: Pogórza Przemyskiego i Pogórza Dynowskiego. Dzisiaj Przemyśl liczy 60 500 mieszkańców – 30 lat temu liczba ta wynosiła 68 500.

Przemyśl nie ma wielkich tradycji przemysłowych, jednak działające tu zakłady produkcyjne specjalizują się w unikalnych gałęziach gospodarki, np. produkcji płyt pilśniowych, przemyśle elektromaszynowym, sztucznych tkanin, kosmetyków, galanterii skórzanej, jest też mocnym ośrodkiem zanikających rzemiosł – fajkarstwa i ludwisarstwa. Atutem zwiększającym atrakcyjność miasta dla inwestorów jest położenie przy granicy z Ukrainą i obecność jednego z największych przejść granicznych ze wschodnim sąsiadem w Medyce-Szeginiach i planowanego przejścia w Malhowicach-Niżankowicach.

W ciągu ostatnich 30 lat zdecydowanie zwiększyła się dostępność komunikacyjna miasta dzięki powstaniu w odległości kilkunastu kilometrów autostrady A4, a także dzięki budowie – przy dofinansowaniu z funduszy UE – dwóch części drogi obwodowej, pozwalającej na bezproblemowe dotarcie do wspomnianych przejść granicznych, a także przemyskiej podstrefy Tarnobrzeskiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej. Rozbudowa sieci komunikacyjnej, remonty i przebudowy kilkudziesięciu dróg pozwoliły również na poprawę jakości powietrza w Przemyślu, który jako miasto o zabytkowej i zwartej zabudowie w centrum, boryka się z problemem niskiej emisji. Obok wspomnianej strefy ekonomicznej, systemu ulg dla przedsiębiorców i innych rozwiązań dla inwestorów, gospodarczy rozwój miasta wspomaga powstały w tym roku Inkubator Przedsiębiorczości, który będzie funkcjonował w jednym ze zmodernizowanych budynków biurowych w centrum Przemyśla.

W wyborach przeprowadzonych 27 maja 1990 roku osiem komitetów wyborczych zgłosiło 97 kandydatów – o jedno miejsce ubiegało się więc 2,7 kandydata. Mandaty uzyskały dwa komitety: 35 osób weszło do Rady Miejskiej z Przemyskiego

Prezydenci Miasta Przemyśla w latach 1990–2020:

- Mieczysław Napolski – 1990–1994,
- Tadeusz Sawicki – 1994–2000,
- Marian Majka – 2000–2002,
- Robert Choma – 2002–2018,
- Wojciech Bakun – od 2018.

Przewodniczący Rady Miejskiej:

- Andrzej Matusiewicz – 1990–1997,
- Jerzy Krużel – 1998,
- Stanisław Radyk – 1998–2000,
- Jan Błotnicki – 2000,
- Wojciech Inglot – 2000–2002,
- Stanisław Radyk – 2002–2006,
- Adam Łoziński – 2006–2008,
- Marek Rząsa – 2008–2009,
- Rafał Oleszek – 2010,
- Jan Bartmiński – 2010–2014,
- Władysław Bukowski – 2014–2015,
- Lucyna Podhalicz – 2016–2018,
- Bogusław Zaleszczyk – 2018,
- Ewa Sawicka – od 2018.

Komitetu Obywatelskiego „Solidarność", a jedna osoba ze Społecznego Porozumienia Wyborczego. Na wszystkie listy oddano ogółem 21 616 głosów ważnych, co stanowiło 44,3% uprawnionych do głosowania.

30 lat działalności samorządu to także modernizacja innej niż drogi infrastruktury. 80% istniejącej obecnie sieci ciepłowniczej powstało właśnie w ciągu ostatnich trzech dziesięcioleci. Jeszcze w 1990 roku z sieci ciepłowniczej nie był ogrzewany żaden obiekt w prawobrzeżnej części Przemyśla, zaś w lewobrzeżnej – tylko niektóre osiedla. Dzisiaj miejski system ciepłowniczy dociera do niemal wszystkich większych osiedli, oplatając także Rynek i ważniejsze arterie komunikacyjne. Zmianom technologicznym poddana została ciepłownia Zasanie, proces wytwarzania ciepła został zautomatyzowany i zinformatyzowany. We współpracy z PGNiG Termika powstaje elektrociepłownia gazowa.

Lata 90. XX wieku to także intensywna modernizacja zakładu uzdatniania wody, a w pierwszym dziesięcioleciu XXI wieku – modernizacja oczyszczalni ścieków w ramach Funduszu Spójności. Jaz na rzece San, również podlegający Przedsiębiorstwu Wodociągów i Kanalizacji, w 2012 roku został przebudowany na przepławkę dla ryb – także dzięki funduszom UE. Wciąż rozbudowywane sieci wodociągowe i kanalizacyjne obejmują już ponad 95% budynków na terenie miasta.

Ekologiczne rozwiązania znalazły zastosowanie w ciągu tych 30 lat także w komunikacji miejskiej. Miejski Zakład Komunikacji, jako jedno z pierwszych przedsiębiorstw w Polsce, zaczął stosować już w latach 90. do zasilania swoich autobusów gaz ziemny. Korzystając z funduszy europejskich dwukrotnie dokonano zakupu autobusów spełniających wyśrubowane normy spalania, a sama sieć połączeń i rozkład jazdy dzięki przeprowadzonemu audytowi zostały dostosowane do oczekiwań mieszkańców miasta.

Stałej ocenie podlegała sieć placówek oświatowych, co pozwoliło na jej bieżącą regulację, dostosowaną do potrzeb, wliczając w to likwidacje szkół, przekształcenia, a także dostosowanie profili szkół ponadpodstawowych do zmieniających się wymagań rynku pracy i reagowanie na zmiany demograficzne. Od 2001 roku działa tu publiczna uczelnia zawodowa, która od 2006 roku nosi nazwę Państwowa Wyższa Szkoła Wschodnioeuropejska.

Przemyśl to jednak przede wszystkim miasto z dużą, prawdopodobnie największą w Polsce liczbą zabytków przypadających na liczbę mieszkańców. Ten status został zresztą potwierdzony przez Prezydenta RP w 2018 roku nadaniem dwóch tytułów Pomnika Historii: dla zespołu staromiejskiego oraz Twierdzy Przemyśl. Trwają przygotowania do ustanowienia na terenie Starego Miasta parku kulturowego, a od wielu lat zabytkowe kamienice, place i inne obiekty są poddawane remontom i rewitalizacji.

To tylko część działań, które mają zwiększać atrakcyjność turystyczną grodu nad Sanem. W ciągu ostatnich trzech dziesięcioleci infrastruktura turystyczna zyskała m.in. dzięki rewitalizacji Parku Miejskiego i Zamku Kazimierzowskiego, przebudowie dawnego Klubu Garnizonowego na potrzeby biblioteki miejskiej, budowie stoku narciarskiego wraz z całorocznym torem saneczkowym i trasami spacerowymi na Zniesieniu, powstaniu podziemnej trasy turystycznej i podziemi – krypt pod Archikatedrą Przemyską, wreszcie modernizacji obiektów Twierdzy Przemyśl dla potrzeb zwiedzających. To tylko niektóre, największe i najbardziej spektakularne inwestycje zwiększające atrakcyjność turystyczną. Dla chcących aktywnie spędzać czas w Przemyślu powstało także wiele tras pieszych i rowerowych wokół miasta, wraz z przemyskim odcinkiem Tras Rowerowych Polski Wschodniej Green Velo.



Budynek przy ul. Ratuszowej 10A w Przemyślu – niegdyś siedziba spółdzielni wielobranżowej, potem jeden z budynków Urzędu Miejskiego, fot. Urząd Miejski w Przemyślu.



Obecnie mieści się tutaj Przemyski Inkubator Przedsiębiorczości i Innowacji, fot. Urząd Miejski w Przemyślu.

RABKA-ZDRÓJ

Gmina Rabka-Zdrój położona jest w województwie małopolskim, w powiecie nowotarskim, posiada formalny status uzdrowiska i jest jednym z najpopularniejszych w Polsce miast uzdrowiskowych. Atuty Rabki-Zdroju to zarówno jej położenie i specyficzny klimat, jak i liczne złoża wód mineralnych oraz solanek, których zalety poznano już w XVIII wieku. Rabka-Zdrój specjalizuje się w leczeniu różnych schorzeń układu oddechowego i krążenia, alergii, chorób reumatycznych, schorzeń układu nerwowego i cukrzycy – tak u dzieci, jak i u dorosłych. Znajduje się tu wiele specjalistycznych placówek, dziecięce sanatoria, szkoły sanatoryjne i zakłady służby zdrowia. Funkcję uzdrowiskową Rabka-Zdrój pełni od połowy XIX wieku, Zarządzeniem Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej z dnia 25 lipca 1967 roku Rabka-Zdrój (wtedy jeszcze Rabka) została wpisana na listę miejscowości uznanych z dniem 1 stycznia 1967 roku za uzdrowisko. W czerwcu 1996 roku, w trakcie I Światowego Zlotu Kawalerów Orderu Uśmiechu, Rabka otrzymała, nadany przez Kapitułę Orderu Uśmiechu, UNESCO i Wojewodę Nowosądeckiego, tytuł Miasta Dzieci Świata.

Klimat oraz występowanie wód solankowych w Rabce-Zdroju mają bezpośredni wpływ na kształtowanie i rozwój zaplecza uzdrowiskowego całej gminy. W 1999 roku nazwa miasta i gminy została zmieniona na Rabka-Zdrój, co podkreśla jej uzdrowiskowy charakter.

Miasto usytuowane jest w kotlinie pochodzenia erozyjnego na wysokości 500–560 m n.p.m., którą tworzą wpadające do rzeki Raby potoki Poniczanka i Słonka. Rabka-Zdrój położona jest pomiędzy pasmem Gorców i Beskidu Wyspowego. Otaczające uzdrowisko wzniesienia stanowią naturalną ochronę przed naporem silniejszych wiatrów, zabezpieczając ją z trzech stron. Na początku lat 90. w Rabce-Zdroju zamieszkiwało 13 200 mieszkańców. Obecnie zamieszkuje ją 12 500 osób, natomiast w całej gminie – 16 887. W skład gminy wchodzą miasto Rabka-Zdrój oraz trzy sołectwa: Chabówka, Ponice i Rdzawka.

Pierwszych burmistrzów powołała ustawa o samorządzie terytorialnym z 8 marca 1990 r., nadając im szeroki zakres uprawnień. 27 maja 1990 r. odbyły się wybory samorządowe, pierwsze w pełni demokratyczne wybory po odzyskaniu przez nasz kraj suwerenności. Na początku lat 90. w Rabce-Zdroju zamieszkiwało 13 200 mieszkańców.

Pierwszym aktem prawnym regulującym funkcjonowanie polskich uzdrowisk była ustawa z 1922 roku, której nowatorskie zapisy i rozwiązania systemowe

Burmistrzowie Rabki-Zdroju w latach 1990–2020:

- Witold Wnęk – 1990–1991,
- Jan Wieczorkowski – 1991–1995,
- Jan Pyka – 1995–1998,
- Eligiusz Myśliwy – 1998–2000,
- Józef Skawiańczyk – 2000–2002,
- Antoni Rapacz – 2002–2006,
- Ewa Przybyło – 2006–2018,
- Leszek Świder – od 2018.

Przewodniczący Rady Miejskiej:

- Władysław Habura – 1990–1994,
- Bogusław Sroka – 1994–1998,
- Michał Żmuda – 1998–2002,
- Marek Szarawarski – 2002–2004,
- Ryszard Domaradzki – 2004–2006,
- Ewa Górnicka-Orzeł – 2006–2018,
- Józef Michał Skowron – od 2018.



Źródło Helena w Parku Zdrojowym, fot. Urząd Miejski w Rabce-Zdroju.

również dziś znajdują praktyczne zastosowanie. Ustawa uzdrowiskowa z 1922 roku przetrwała z niewielkimi zmianami do roku 1966. Na przełomie lat 1998/1999 Ministerstwo Skarbu dokonało komercjalizacji państwowych przedsiębiorstw uzdrowiskowych i powołało do istnienia 17 spółek akcyjnych oraz 9 spółek z ograniczoną odpowiedzialnością. Rozpoczęły one działalność jako jednoosobowe spółki Skarbu Państwa, w tym działające do dnia dzisiejszego Uzdrowisko Rabka S.A.

Kanalizacja sanitarna w Rabce-Zdroju funkcjonuje od lat dwudziestych XX wieku. Jej rozbudowa następowała systematycznie i koncentrowała się na obszarze miasta Rabka-Zdrój. W roku 1989 zakład wodociągowy został włączony do struktury organizacyjnej Miejskiego Przedsiębiorstwa Gospodarki Komunalnej w Rabce. W pierwszej połowie lat dziewięćdziesiątych, po przejęciu przez gminy zadań związanych z gospodarką wodno-ściekową, z funduszy gminnych powstało wiele nowych odcinków kanałów osiedlowych, do których systematycznie przyłączane były budynki. W tym okresie wykonano wiele inwestycji w zakresie budowy sieci kanalizacji sanitarnej, w tym między innymi w rejonie ulic: Piłsudskiego – Jana Pawła II – Kasprowicza, Krakowskiej – Sądeckiej, na osiedlu Traczykówka, zakończono także inwestycję związaną z budową oczyszczalni ścieków. W chwili obecnej ścieki odprowadzane są siecią kanalizacji sanitarnej o długości 49,3 km. Na terenie miasta Rabka-Zdrój do lat dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku funkcjonowała wyeksploatowana oczyszczalnia ścieków w rejonie przysiółków Opatówka i Pilówka. W 1999 roku została oddana do eksploatacji nowa oczyszczalnia ścieków zlokalizowana przy ulicy Zaryte, która służy mieszkańcom do dzisiaj.

23 listopada 1990 roku utworzona została Straż Miejska w Rabce-Zdroju. Obecnie w Straży Miejskiej zatrudnionych jest pięciu funkcjonariuszy. Przestrzeń publiczna pozostająca pod szczególnym nadzorem Straży Miejskiej to centrum miasta, określone przez służby mundurowe jako strefa szczególna.

W oddalonej dwa kilometry od Rabki-Zdroju Chabówce, na terenie dawnej parowozowni, otwarto w 1994 roku Skansen Taboru Kolejowego. Gromadzenie eksponatów rozpoczęto już w połowie lat 80. Na kilku torach urządzono ekspozycję składającą się z wycofanych z ruchu parowozów, lokomotyw elektrycznych i spalinowych, wagonów oraz pługów, żurawi itp., które poddano rewitalizacji. Obecnie skansen dysponuje najliczniejszą i najciekawszą kolekcją zabytkowego taboru. Rokrocznie skansen w Chabówce odwiedza kilkadziesiąt tysięcy osób z kraju i zagranicy, a także organizowana jest w nim Parowozjada.

Rabka-Zdrój dzięki uzdrowiskowemu, historycznemu charakterowi i walorom turystycznym jest miastem, które ma szanse w najbliższych latach uzyskać nowy impuls rozwojowy i stać się miejscem atrakcyjnym zarówno dla mieszkańców, kuracjuszy i turystów, jak i inwestorów zainteresowanych branżą turystyczno-rekreacyjną na terenie uzdrowiskowym. Sercem miejscowości jest

wspaniale zrewitalizowany Park Zdrojowy – wymarzone miejsce relaksu. W pobliżu źródła „Helena" znajduje się ogólnodostępna i bezpłatna Tężnia Solankowa i Pijalnia Wód Mineralnych. W parku można aktywnie spędzić czas, korzystając z urządzeń sportowych, kortów tenisowych, placów zabaw, miasteczka komunikacyjnego, street workoutu, a także Skate i Trial Parku z torem do nauki jazdy na wózkach inwalidzkich. W 2019 r. zakończono inwestycję pn. „Rozbudowa Parku Zdrojowego – zagospodarowanie bulwarów nad Poniczanką". W jej ramach przygotowano bulwary zarówno dla funkcji spacerowej, jak i sportowo-rekreacyjnej. W roku 2020 do użytku zostaną oddane dwie nowe atrakcje: Wodny Plac Zabaw – z przestrzenią do zabawy i edukacji w oparciu o wodę oraz Dom Solanki – z dwoma tężniami.

W celu rozwijania i zaspokajania potrzeb kulturalnych społeczeństwa oraz przygotowania środowiska do aktywnego uczestnictwa w kulturze w 1992 roku utworzono gminne jednostki: Miejski Ośrodek Kultury oraz Miejską Bibliotekę Publiczną. W Rabczańskim Amfiteatrze, odnowionym w 2010 r., organizowane są koncerty i festiwale, m.in. Międzynarodowy Dzień Dziecka, Dawnej Rabki Czar, Karpacki Festiwal Dziecięcych Zespołów Regionalnych, bezpłatne zajęcia taneczne „Roztańczone lato" oraz wiele innych. Rabka-Zdrój na odpoczynek zaprasza całe rodziny, które mogą poszaleć w Rodzinnym Parku Rozrywki „Rabkoland", który rozpoczął swoją działalność 1 czerwca 1989 roku, jak i udać się na pełne humoru spektakle do Teatru Lalek „Rabcio", który w 2019 roku obchodził 70 lat. W odnowionym w 2014 roku budynku dworca PKP swoją siedzibę znalazła Miejska Biblioteka Publiczna, w której odbywają się spotkania autorskie, konferencje i konkursy, m.in. Międzynarodowy Festiwal Literatury Dziecięcej Rabka Festival oraz Ogólnopolski Konkurs Literacki „List do Św. Mikołaja". Nowoczesne kino „Śnieżka", z profesjonalną salą kinową, oferuje interesujący repertuar filmowy oraz różnego rodzaju akcje tematyczne. Na liście atrakcji nie może zabraknąć rabczańskich klasyków: spotkań z twórcami ludowymi, warsztatów garncarstwa, rzeźbiarstwa i malarstwa na szkle. Warto także odwiedzić zabytkowy drewniany kościół, w którym mieści się Muzeum im. Władysława Orkana.

Rabka-Zdrój zaprasza przez cały rok, oferując znakomite warunki do leczenia, wypoczynku i rekreacji oraz różnorakie atrakcje, wśród których każdy znajdzie dla siebie coś ciekawego.



Tężnia Solankowa i Pijalnia Wód Mineralnych, fot. Urząd Miejski w Rabce-Zdroju.

RACŁAWICE



Gmina Racławice położona jest w północnej części województwa małopolskiego, należy do powiatu miechowskiego. Graniczy od północy z gminą Słaboszów, od wschodu z gminami Działoszyce, Skalbmierz i Pałecznica, od południa z gminą Radziemice, a od zachodu z gminą Miechów. Gmina obejmuje 12 sołectw zgrupowanych w 11 jednostkach administracyjnych (miejscowość Dosłońce obejmuje dwa sołectwa: Dale i Dosłońce). Są to sołectwa: Dosłońce, Dale, Dziemięrzyce, Głupczów, Górka Kościejowska, Góry Miechowskie, Janowiczki, Klonów, Kościejów, Marchocice, Miroszów i Racławice.

Pod względem geograficznym gmina jest położona na Wyżynie Miechowskiej oraz południowej części Płaskowyżu Proszowickiego, należącego do Niecki Nidziańskiej. Najwyższe wzniesienie ma 380 m n.p.m. i znajduje się w rejonie wsi Góry Miechowskie oraz 340 m n.p.m. w rejonie Lasu Miechowskiego. Pomiędzy wzgórzami występują obniżenia o kierunku równoleżnikowym, zwane padołami. Jednym z najbardziej charakterystycznych, występujących na terenie gminy jest Padół Kościejowski, znajdujący się pomiędzy Zadąbiem (koło Starej Wsi Klonów) a Kościejowem. Najniższe obniżenie w tym padole wynosi 270 m n.p.m. Krajobraz wyżyny urozmaicony jest licznymi wąwozami i jarami. Duża ilość stoków oraz brak lasów w południowo-wschodniej części gminy powodują narażenie gleb na procesy erozyjne. Wymagają one zalesienia.

Sieć rzeczna gminy jest bardzo uboga. W centralnej części gminy płyną dwa potoki – Ścieklec i Racławka, będące lewobrzeżnymi dopływami rzeki Szreniawy. W okolicy Górki Kościejowskiej są źródła potoku będącego prawobrzeżnym dopływem rzeki Nidzicy. We wsiach Dziemięrzyce, Marchocice, Stara Wieś Klonów i Racławice znajdują się naturalne źródła.

Obszar gminy położony jest w obrębie Miechowsko-Działoszyckiego Obszaru Chronionego Krajobrazu. W granicach administracyjnych gminy znajduje się pięć rezerwatów przyrody, z których trzy objęte są systemem ochrony Natura 2000 oraz rezerwat historyczno-krajobrazowy „Kopiec Kościuszki".

Racławice dawniej

- Ludność w roku 1990: 1338 kobiet, 1356 mężczyzn.
- Budżet w roku 1991: dochody – 4 572 210 631 zł, wydatki – 4 572 210 631 zł.

Racławice dziś

- Ludność w roku 2020: 1222 kobiet, 1278 mężczyzn.
- Budżet w roku 2020: dochody – 16 072 400 zł, wydatki – 17 080 855 zł.

Zmiany w gminie

Budowa dróg gminnych, powiatowych i wojewódzkich:

- We współpracy z Urzędem Marszałkowskim Województwa Małopolskiego

Wójtowie Gminy Racławice w latach 1990–2020:

- Stanisław Miętus 1990–1991,
- Adam Samborski – od 1991.

Przewodniczących Rady Gminy:

- Stanisław Szczęsny – 1990–1991,
- Eugeniusz Skoczeń – 1991–1992,
- Tadeusz Jangrot – 1992–1998,
- Adam Musiał – 1998–2002,
- Józef Remion – 2002–2010,
- Tadeusz Klimczyk – od 2010.

zakończona została budowa drogi 783 Olkusz – Miechów – Racławice – Skalbmierz, wartość zadania to prawie 7 mln złotych, z dofinansowaniem ze strony gminy Racławice.

- W latach 2014–2018 – drogi gminne budowane przy udziale środków z Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji z dofinansowaniem w wysokości 80% wartości zadania i z 20% udziałem środków gminy: łącznie – 14,737 km za kwotę 3 647 916,16 zł.
- Drogi gminne remontowane ze środków Funduszu Ochrony Gruntów Rolnych z dofinansowaniem w wysokości 50% wartości zadania i z 50% udziałem środków gminy: łącznie – 10,382 km za kwotę 816 868,26 zł.
- W ramach nowego Rządowego Programu na rzecz Rozwoju oraz Konkurencyjności Regionów poprzez Wsparcie Lokalnej Infrastruktury Drogowej wykonano „Remont drogi gminnej Smolny Dół – Kościejów" o długości 2593 mb. (wartość 680 000 zł) oraz drogi Grzymałów – Dosłońce – 800 mb., przy udziale środków gminnych i MSWiA w ramach usuwania klęsk żywiołowych.
- Z udziałem środków unijnych i wojewódzkich udało się wybudować 1,3 km chodników, w tym chodnik przy drodze wojewódzkiej współfinansowany przez gminę Racławice w 50%, którego budowa kosztowała 120 000 zł.
- Wymieniono całe oświetlenie uliczne – lampy 250V zmieniono na 75V, dzięki czemu koszty oświetlenia ulicznego spadły o ponad połowę.
- Wykonano przebudowę parkingu oraz drogi dojazdowej do Ośrodka Zdrowia – wartość zadania 120 000 zł.

Infrastruktura Społeczna:

- W 2006 roku utworzono Środowiskowy Dom Samopomocy w miejscowości Kościejów, gdzie wsparciem i opieką otoczonych jest około 50 osób, zaś miejsc jest wyznaczonych 30.
- Dzięki pozyskaniu środków z Unii Europejskiej zrealizowano wiele projektów społecznych, m.in. projekt „Aktywność popłaca" dla osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, powstał Klub Integracji Społecznej w Racławicach, gdzie można otrzymać wsparcie zawodowe, społeczne i zdrowotne – logopeda, psycholog.
- Powstała Placówka Wsparcia Dziennego w Klonowie, gdzie obecnie zrekrutowanych jest 45 dzieci (kolejne 45 w latach 2019–2020), które mają możliwość spędzać wolny czas pod okiem wychowawców, otrzymać wsparcie psychologa, logopedy oraz korzystać z kolonii i wycieczek.
- Wyposażono w komputery Szkołę Podstawową (oddziały Gimnazjum) w ramach projektu pn. „Dostęp do Internetu szansą na rozwój Gminy Racławice" (w ramach programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka. Oś priorytetowa 8. Społeczeństwo informacyjne, Działanie 8.3 Przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu). W ramach programu zakupionych zostało 130 komputerów, z czego 80 zostało zainstalowanych w gospodarstwach domowych wraz z oprogramowaniem oraz dostępem do Internetu. Pozostałych 50 komputerów zostało zainstalowane w szkole, bibliotece, Ośrodku Pomocy Społecznej oraz Środowiskowym Domu Samopomocy w Kościejowie. Gmina zapewnia trwałość programu opłacając wszystkim uczestnikom projektu, w tym gospodarstwom domowym, przez pięć lat usługę dostępu do Internetu. Wartość projektu wynosi 1 240 000 zł, całość została dofinansowana ze środków Unii Europejskiej.
- Kontynuowano realizację ośrodków wsparcia dla grup wielopokoleniowych – Klub Ja i Ty, którego celem jest integracja i współpraca młodzieży z seniorami.
- Realizowany jest remont remizy Ochotniczej Straży Pożarnej w Miroszowie.
- W ramach Zintegrowanego Programu Operacyjnego w 2018 roku rozpoczęta została „Modernizacja energetyczna budynku użyteczności publicznej Willa Walerego Sławka w Janowiczkach". W ramach prac budowlanych zostanie wykonane ocieplenie ścian, stropów

i dachu wraz z wymianą jego pokrycia. Wymienione zostaną okna i drzwi zewnętrzne. Wykonana zostanie instalacja elektryczna, instalacja c.o. na gaz płynny, instalacja wod.-kan., zamontowane zostaną kolektory słoneczne. Na wykonanie modernizacji gmina pozyskała dofinansowanie w wysokości 393 113,05 zł.

- Podpisano umowę na adaptację „starej szkoły" w Marchocicach na ośrodek dla seniorów „Aktywny senior".
- Rozwijana jest także nadal infrastruktura turystyczna, powstały miejsca spoczynkowe na polanie przed kopcem, jak też gościmy wiele zorganizowanych grup i wycieczek w Parku Wiejskim.

Ochrona środowiska i gospodarka wodno-ściekowa

Instalacja systemów energii odnawialnej w budynkach użyteczności publicznej oraz domach prywatnych w gminie Racławice została współfinansowana przez Unię Europejską w ramach Małopolskiego Regionalnego Programu Operacyjnego, obejmując wykonanie 265 kolektorów na domach prywatnych oraz pięciu instalacji na obiektach użyteczności publicznej. Wartość inwestycji wyniosła 2 227 314 zł, z czego dofinansowanie ze środków UE to 1 759 516 zł. Obecnie rozpoczęty został II etap. W latach 2013–2015 w ramach środków unijnych zainstalowano na terenie gminy Racławice w gospodarstwach domowych 403 przydomowych oczyszczalni.

Gazyfikacja

Polska Spółka Gazownictwa przygotowuje przetarg na dokumentację oraz wykonawstwo I etapu gazyfikacji gminy Racławice – z kierunku zachodniego, czyli od Bukowskiej Woli wzdłuż drogi wojewódzkiej, do miejscowości Kościejów. Wartość zadania to około 6 milionów złotych, jego zakończenie zaplanowano na grudzień 2020 roku.

Infrastruktura turystyczna

Na terenie gminy Racławice prężnie działa hotel oraz przygotowane są miejsca turystyczne, między innnymi wieża widokowa w miejscowości Dosłońce. Powstała także ścieżka zdrowia na terenie rekreacyjnym – przy Kopcu Kościuszki oraz dokonano rewitalizacji terenu, na którym znajduje się Kopiec Kościuszki i część Pomnika Historii związanego z Bitwą pod Racławicami.

Dziedzictwo kulturowe

Nieskażone środowisko naturalne, posiadane walory przyrodniczo-krajobrazowe umożliwiają prowadzenie na terenie gminy działalności turystycznej i rekreacyjnej. W gminie znajduje się wiele ciekawych miejsc i zabytków.



Stara szkoła w Racławicach, fot. Urząd Gminy Racławice.



Nowa szkoła w Racławicach, fot. Urząd Gminy Racławice.

RYTRO



Gmina Rytro jest gminą wiejską, która została utworzona 1 stycznia 1995 roku, po odłączeniu się od gminy Piwniczna. Liczyła wówczas 3645 mieszkańców, budżet w przeliczeniu na mieszkańca wynosił 208,89 zł. Obszar gminy stanowi 42 km², a zamieszkuje go obecnie 3789 mieszkańców. Aktualny budżet w przeliczeniu na mieszkańca: dochody – 4694,75 zł, wydatki – 4917,52 zł. W skład gminy wchodzi pięć sołectw – Rytro, Sucha Struga, Roztoka Ryterska, Obłazy Ryterskie oraz Życzanów z Podmakowicą. Położona jest na trasie głównego szlaku turystycznego Beskidu Sądeckiego w pięknej przełomowej części doliny Popradu. Od zachodu otaczają ją lesiste wzgórza pasma Radziejowej (1265 m n.p.m.), a od wschodu pasmo Jaworzyny z Makowicą (948 m n.p.m.). Ponad 70% powierzchni gminy zajmują lasy, które stanowią o wspaniałym, czystym klimacie.

Ziemia Ryterska ma kilkuwiekową historię. Przeszłość najstarszej wsi Rytro udokumentowana jest od 1312 roku przywilejem króla Władysława Łokietka, przyznającym Klaryskom Starosądeckim prawo pobierania cła na Popradzie. Pierwszy raz z nazwą Rytra (Rytter) spotykamy się w testamencie Piotra Wyżdżgi z 1224 roku – właściciela zamku ryterskiego broniącego granic państwa od strony Węgier, a jednocześnie stanowiącego komorę celną nad drogą lądową i wodną. W okresie świetności zameczku przez Rytro przejeżdżały liczne orszaki królewskie (Władysław Łokietek, Kazimierz Wielki, Jadwiga). Ruiny zamku przetrwały do dzisiaj, stanowiąc po wykonanych w ostatnich latach pracach archeologiczno-konserwatorskich jedną z największych atrakcji gminy dla przejezdnych.

Centrum Rytra leży na wysokości 339 m n.p.m. Miejscowość ma szczególnie dobre warunki klimatyczne i cieszy się popularnością jako letnisko oraz siedziba licznych obozów, wczasów i kolonii. Jest węzłem szlaków turystycznych oraz punktem etapowym dla wędrówek głównym szlakiem beskidzkim z Krynicy do Krościenka. Rytro posiada wspaniałe warunki do długich spacerów i jazdy na rowerze oraz zorganizowanych wycieczek konnych i narciarskich, połączonych z możliwością obserwacji rzadkich gatunków zwierząt i roślin górskich. Piękno ryterskiej przyrody opisała Maria Kownacka w opowieści „Rogaś z Doliny Roztoki", która stanowi do dziś lekturę szkolną.

Rytro łączy walory spokojnej gminy, bazy turystyki górskiej z Zajazdem PTTK „Pod Roztoką" i ekskluzywnego miejsca na urlop z dostępem do krytego basenu, SPA w hotelu „Perła Południa" oraz hotelach: „Janina", „Ryterski" i innych pensjonatach. Na terenie gminy funkcjonują też kwatery agroturystyczne i pokoje gościnne. Od 2005 roku działa nowoczesny Ośrodek Narciarsko-Rekreacyjny „Ryterski", w skład którego wchodzi kolej krzesełkowa, wyciąg orczykowy oraz dywanowy

Wójtowie Gminy Rytro w latach 1990–2020:

- śp. Władysław Sojka – 1995–1998,
- Władysław Wnętrzak – 1998–2018,
- Jan Kotarba – od 2018 r.

Przewodniczący Rady Gminy:

- Władysław Wnętrzak – 1995,
- Barbara Pawlik – 1995–1998,
- Andrzej Kolbusz – 1998–1999,
- Małgorzata Pierzga – 1999–2002,
- Marian Dobosz – 2002–2006, 2010–2014,
- Tomasz Kulig – 2006–2010, od 2014.



Dom Gromadzki w 1995 roku, fot. Urząd Gminy Rytro.

dla dzieci, trasy zjazdowe i biegowe wraz z zapleczem noclegowo-gastronomicznym. Od 2008 roku spółka „ABlandia" zaprasza do profesjonalnego parku linowego, w którym zlokalizowano kilkadziesiąt platform, kładek i innych przeszkód i zjazdów na linach. Rytro posiada też nowoczesną, pełnowymiarową halę widowiskowo-sportową. Atrakcją gminy jest również spływ łodziami Popradem z Piwnicznej do Rytra. Bezpieczne łodzie z turystami pokonują dziesięciokilometrowy odcinek malowniczej doliny Popradu, dostarczając wielu niezapomnianych wrażeń. Dla gości i mieszkańców organizowana jest w sierpniu impreza plenerowa pn. „Jarmark Średniowieczny".

Gmina leży w dolinie Popradzkiego Parku Krajobrazowego. Krótkie spacery Dolinami Małej i Wielkiej Roztoki pozwalają bez trudu zauważyć wiele ciekawych i rzadkich przedstawicieli miejscowej flory i fauny. U źródeł Roztoczanki założono w 1924 roku rezerwat Baniska, gdzie ochronie podlega drzewostan złożony z buka, jodły, świerka i jawora. Z występujących tu zwierząt ochronie podlegają rysie. Zimą często można spotkać dzika, na łąkach pod lasami sarny i zające. W czystych wodach Roztoczanki żyją pstrągi potokowe. Poniżej rezerwatu wybudowano ujęcie wody zaopatrujące w wodę pitną mieszkańców gminy.

Dolina Roztoki jest ostatnią doliną Beskidu Sądeckiego, którą ominęły regulacje koryt i dzięki temu zachowały się tutaj obszary podmokłych łąk i bagnisk. Stały się one siedliskiem kilkunastu gatunków płazów (traszka, salamandra, żaba). Wiosną na tym terenie można zauważyć około pięć odmian storczyka. Na nasłonecznionych zboczach można spotkać kilka gatunków gadów (jaszczurki, padalce, zaskrońce). Występowanie tych rzadkich okazów płazów i gadów stało się przyczyną nawiązania przez samorząd gminy Rytro ścisłej współpracy ze Stowarzyszeniem Greenworks, czego efektem jest utworzenie Gminnego Parku Ekologicznego.

Czyste powietrze oraz nieskażona, miejscami dziewicza przyroda sprzyja rozwojowi pszczelarstwa. Na terenie gminy jest około 250 pni pszczelich, a pszczelarze dysponują najlepszymi produktami

miodowymi – specjałem jest miód spadziowy oraz inne różnorodne produkty pszczele.

Samorząd gminy Rytro troszczy się o ochronę naturalnego środowiska, realizując wiele inwestycji. Nowoczesna oczyszczalnia ścieków obsługuje większość mieszkańców. Rozwiązana jest gospodarka odpadami, w kranach płynie znakomita woda. W 2019 roku przystąpiono do gazyfikacji gminy, co przyczyni się do jeszcze większej ochrony środowiska naturalnego. Za te działania gmina została laureatem ogólnopolskiego konkursu „Gmina Przyjazna Przyrodzie". Jest doceniana i wyróżniana w wielu plebiscytach i rankingach.

Gmina Rytro współpracuje z wieloma samorządami w kraju i za granicą – oficjalne umowy partnerskie podpisano z gminą Puck, gminą Kłodzko, gminą Menconico (Włochy), gminą Zavattarello (Włochy), miastem Podoliniec (Słowacja) i gminą Wyżne Ružbachy (Słowacja), Inárcs (Węgry) oraz Hozelec (Słowacja).



Ruiny ryterskiego zamku na prawym brzegu Popradu, fot. Urząd Gminy Rytro.





Szkoła w Dawnym Domu Gromadzkim w 2020 roku, fot. Urząd Gminy Rytro.

RZEPIENNIK STRZYŻEWSKI



Rzepiennik Strzyżewski, gmina wiejska o powierzchni 70,23 km², leży w południowo-wschodniej części województwa małopolskiego w powiecie tarnowskim pomiędzy rzekami Ropą i Białą, w dolinie rzek Rzepianka (Rzepiennik) i Olszynka. Tworzą ją wsie: Olszyny, Rzepiennik Biskupi, Rzepiennik Strzyżewski, Rzepiennik Suchy, Kołkówka i Turza. Jest to teren wyżynny, ukształtowany przez ciągi wzniesień o wysokości bezwzględnej 300–500 m i wysokości względnej od 100 do 300 m. Wzniesienia rozdzielone są dolinami potoków Rzepianka i Olszynka oraz licznymi ich dopływami – potokami. Część gminy znajduje się w granicach dwóch parków krajobrazowych: Ciężkowicko-Rożnowskiego Parku Krajobrazowego oraz Parku Krajobrazowego Pasma Brzanki.

W 1990 roku liczba mieszkańców wynosiła 6384, w tym 49,80% kobiet i 50,20% mężczyzn, w wieku: do 20 lat – 35,26%, 21–60 lat – 50,04%, powyżej 60 lat – 14,70%. Poziom aktywności zawodowej był średni, znaczna część osób utrzymywała się z pracy w gospodarstwach rolnych. Była to gmina typowo rolnicza z małymi gospodarstwami bez specjalizacji. W 1990 roku trwała gazyfikacji gminy, która zakończyła się 1992 roku. Odtąd około 2/3 mieszkańców mogło korzystać z sieci gazowej. Gmina była stelefonizowana, brakowało natomiast wodociągów i kanalizacji. Gminnych dróg asfaltowych było niewiele, a większość miała nawierzchnię klińcową. Funkcjonowały tylko pojedyncze podmioty gospodarcze, jak również pojedynczy rzemieślnicy, głównie kowale, garncarze, betoniarze. Mieszkańcy utrzymywali się z rolnictwa lub łączyli pracę zawodową w najbliższych większych ośrodkach miejskich, jak Tarnów lub Gorlice, z pracą w rolnictwie.

W 1990 roku na terenie gminy istniało sześć szkół podstawowych oraz pięć przedszkoli. Organem prowadzącym było kuratorium oświaty. Baza dydaktyczna była niezbyt rozbudowana, brakowało sal gimnastycznych i pomocy dydaktycznych. Społeczeństwo gminy było relatywnie młode. Duża część młodych pozostawała na wsi. Niezbyt wysoki był poziom wykształcenia mieszkańców oraz status materialny dużej części z nich. Wiele rodzin stanowiły rodziny wielopokoleniowe.

W wyborach samorządowych 1990 roku frekwencja była na poziomie 42%. Wybrano wówczas 20 radnych.

Dziś gmina ma 7069 mieszkańców, w tym 49,94% kobiet i 50,06% mężczyzn, w wieku: do 20 lat – 23,24%, 21–40 lat – 30,08%, 41–60 lat – 25,90%, powyżej 60 lat – 20,78%. Poziom aktywności zawodowej jest bardzo wysoki. Na koniec 2019 roku w Powiatowym Urzędzie Pracy w Tarnowie zarejestrowanych było tylko 96 bezrobotnych.

Gmina składa się z sześciu sołectw: Kołkówka, Olszyny, Rzepiennik Biskupi, Rzepiennik Strzyżewski, Rzepiennik Suchy i Turza. Największe sołectwo – Olszyny – zamieszkuje prawie 1/3 mieszkańców gminy, około 2300 osób. Sołectwa Rzepiennik Strzyżewski, Rzepiennik

Wójtowie Gminy Rzepiennik Strzyżewski w latach 1990–2020:

- Kazimierz Fudala – 1990–2014,
- Marek Karaś – od 2014.

Przewodniczący Rady Gminy:

- Aleksy Wołkowicz – 1990–2014,
- Zbigniew Bajorek – od 2014.



Rzepiennik Strzyżewski z lotu ptaka, fot. Urząd Gminy Rzepiennik Strzyżewski.

Biskupi oraz Turza posiadają podobną ilość mieszkańców: 1200–1300, natomiast sołectwo Rzepiennik Suchy około 700 mieszkańców. Budżet całkowity wynosi 38 942 903,44 zł, co daje w przeliczeniu na mieszkańca 5508,97 zł. Struktura wydatków: pomoc społeczna – 35%, oświata – 26%, gospodarka komunalna i ochrona środowiska – 18%, administracja – 8%, gospodarka mieszkaniowa – 4%, drogownictwo – 3%, kultura – 2%, pozostałe – 4%.

W ciągu minionych trzydziestu lat gmina straciła charakter rolniczy, duża część areału zmieniła się w odłogi. Źródłem utrzymania dla mieszkańców stała się praca zarobkowa w kraju lub za granicą, emerytury lub renty oraz w mniejszym zakresie działalność gospodarcza. W stosunku do 1990 roku zwiększyła się diametralnie liczba podmiotów gospodarczych, choć tradycyjne rzemiosła odeszły w niepamięć, ograniczyło się również rolnictwo.

W ciągu ostatnich trzydziestu lat dokończono gazyfikację, rozpoczęto budowę wodociągów i kanalizacji, wyasfaltowano kilkadziesiąt kilometrów dróg, zbudowano dwie szkoły, cztery sale gimnastyczne, pięć boisk ze sztuczną powierzchnią oraz dwa boiska trawiaste. Inwestycje te znacznie poprawiły komfort życia mieszkańców. Dziś na terenie gminy funkcjonuje pięć szkół podstawowych, w tym trzy z oddziałami przedszkolnymi oraz dwa przedszkola, do których uczęszcza 600 uczniów oraz około 160 przedszkolaków. Już tylko jedna ze szkół nie posiada sali gimnastycznej, a jedna placu zabaw. Wszystkie posiadają boiska sportowe, w tym trzy ze sztuczną nawierzchnią. Rzepiennik, podobnie jak większość gmin wiejskich, boryka się ze spadkiem liczby uczniów, a przez to z olbrzymim niedofinansowaniem oświaty.

Społeczeństwo Rzepiennika Strzyżewskiego systematycznie się starzeje. Mieszkańców gminy ubywa z powodu zmniejszenia przyrostu naturalnego oraz ucieczki młodych ludzi do miast. Jednocześnie wzrósł poziom wykształcenia oraz status materialny dużej części mieszkańców. Charakterystycznym zjawiskiem jest zmniejszenie się liczby rodzin wielopokoleniowych, prowadzących wspólne gospodarstwo domowe.

Korzystając z funduszy unijnych rozbudowano i unowocześniono bazę lokalową placówek kulturalnych. W każdej miejscowości można znaleźć przyjazne miejsce do rozwijania swoich pasji i zainteresowań oraz służące integracji społecznej. Rozwijają się i unowocześniają biblioteki, które są skomputeryzowane i posiadają elektroniczny system wypożyczeń, w któ-

rym dostępne jest 90% księgozbiorów. W gminie działa małe, społecznościowe 20-osobowe kino. Organizowane są przeglądy i festiwale filmowe.

Największymi atrakcjami turystycznymi są zabytki architektury sakralnej, między innymi kościół św. Jana Chrzciciela w Rzepienniku Biskupim. Największymi atrakcjami przyrodniczymi są: część Ciężkowicko-Rożnowskiego Parku Krajobrazowego, część Parku Krajobrazowy Pasma Brzanki oraz obszary chronionego krajobrazu. W celu promocji walorów wyżej wymienionych parków gmina rozpoczęła wdrażanie projektu dotyczącego budowy Ośrodka Edukacji Ekologicznej.

Niewątpliwie największą zmianą, jaka nastąpiła w Rzepienniku Strzyżewskim podczas minionych trzydziestu lat, są – nieistniejące wcześniej – wodociąg i kanalizacja. Ta największa gminna inwestycja jest jeszcze ciągle w fazie realizacji. Jej zakończenie pozwoli mieszkańcom żyć zdrowiej w czystszym środowisku z dostępem do dobrej jakościowo wody. Ze względu na olbrzymi koszt inwestycja trwa już kilka lat, a jej realizacja będzie kontynuowana przez następne lata.



Centrum Rzepiennika w 1990 roku oraz obecnie, fot. Urząd Gminy Rzepiennik Strzyżewski.



SĘDZISZÓW



Gmina Sędziszów leży w województwie świętokrzyskim. Posiada status gminy wiejsko-miejskiej, składa się z miasta Sędziszów oraz 31 sołectw. W 1990 roku zamieszkiwało ją 15 200 osób, a obecnie – 12 636, z tego 6557 to mieszkańcy miasta Sędziszów, a 6079 terenów wiejskich. Powierzchnia gminy liczy 145,71 km², jest ona położona w obrębie Płaskowyżu Jędrzejowskiego i Garbu Wodzisławskiego. Klimat należy do umiarkowanych i średnio suchych, średniorocznie można się doliczyć 1813 godzin ze słońcem. Na terenie gminy zakreślono dwa bardzo ważne korytarze ekologiczne. Jeden jest związany z dorzeczem Mierzawy, gdzie w dolnym jej biegu występują tereny lęgowe ptactwa rzecznego. Drugi dotyczy lasów, które zajmują w gminie 20% jej powierzchni. W części zachodniej gmina obfituje w naturalne źródła wód powierzchniowych – zaliczane do terenów ekologicznie nieskażonych. Można tu spotkać dziko żyjącego pstrąga. Podmokłe tereny sprzyjają prowadzeniu gospodarki rybnej. Największym bogactwem surowców naturalnych jest czwartorzędowy zbiornik wody pitnej, znajdujący się pod całą powierzchnią gminy.

Budżet gminy w przeliczeniu na jednego mieszkańca w 1990 roku wynosił 224,53 zł, natomiast w 2020 roku wynosi 5482,58 zł.

Wraz z odrodzeniem się samorządów w 1990 roku Sędziszów otrzymał prawa miejskie. W takim zbiegu wydarzeń w 2020 roku gmina świętować będzie zarówno 30 lat samorządności, jak i 30-lecie nadania praw miejskich dla Sędziszowa.

Infrastrukturę komunalną gminy w 1990 roku (linie telefoniczne, wodociągi, kanalizacja i drogi) cechował bardzo niski stopień zurbanizowania. Gmina nie posiadała wydzielonych organizacyjnie struktur gospodarki komunalnej. Poszczególnymi usługami dla mieszkańców zawiadywały zakłady pracy. W początkowej fazie była budowa składowiska odpadów, gmina nie posiadała mieszkań komunalnych. W okresie całego 30-lecia systematycznie w kolejnych budżetach realizowano zadania, zmierzające do poprawy infrastruktury komunalnej. Efekty tych działań widać w każdym zakątku tak gminy, jak i samego miasta.

Pierwsza dziesięciolatka (1990–2000)

Największymi problemami pierwszej kadencji samorządu był stan oświaty i brak właściwej gospodarki komunalnej. Już w lipcu 1990 roku Rada Miejska podjęła uchwałę o przejęciu szkół – od 1 września 1990 roku, czyli o sześć lat wcześniej niż nakazywało prawo. Tym samym gmina stała się organem prowadzącym łącznie dla dwunastu placówek, w których uczyło się wówczas 2130 dzieci i młodzieży. Dokonując oceny bazy dydaktycznej podjęto decyzję o rozbudowie Szkoły Podstawowej nr 1 w Sędziszowie. W uzyskanych w ten

Burmistrzowie Miasta Sędziszowa w latach 1990–2020:

- Alojzy Przemyski – 1990–1993,
- January Ejsmond – 1993–2002,
- Wacław Szarek – od 2002.

Przewodniczący Rady Miejskiej:

- January Ejsmond – 1990–1993,
- Czesław Dudek – 1993–1994,
- Adam Wolitek – 1994,
- Czesław Dudek – 1994–1997,
- Marek Rytel – 1997–1998,
- Wacław Szarek – 1998–2002,
- Adam Mysiara – od 2002.

sposób pomieszczeniach ulokowano Liceum Ogólnokształcące, powołane do życia 1 września 1991 roku. Podjęto także decyzję o budowie dwóch nowych szkół – w Tarnawie, którą oddano do użytku w 1993 roku i w Zielonkach, oddaną do użytku w 1994 roku. Dzisiaj ogółem na terenie gminy opieką i nauczaniem objętych jest przez dwa organy prowadzące 1412 dzieci i młodzieży, w siedmiu placówkach szkolnych.

Proces tworzenia gospodarki komunalnej rozpoczął się w 1990 roku przejęciem elementów infrastruktury z zakładów pracy. Na przestrzeni całych trzydziestu lat systematycznie prowadzone były prace związane z jej rozbudową:

- sieci wodociągowe o długości 32,7 km (obecnie: 142,9 km), sieci kanalizacji o długości 4,8 km (obecnie: 28,2 km) oraz oczyszczalnia ścieków i hydrofornia na Osiedlu Na Skarpie;
- sieć ciepłownicza o długości 3580 mb. (obecnie 10 km), ciepłownia, wymiennikownie Sady i przy ul. Przemysłowej;
- podjęto decyzję o zakupie sprzętu do utrzymania powyższego majątku o wartości 330 tys. zł (ciągnik z przyczepą, samochód Żuk, beczka asenizacyjna);
- łącznie na terenie gminy odbudowano 160 km dróg gminnych.

Do innych istotnych przedsięwzięć należy zaliczyć rozpoczęcie telefonizacji gminy oraz utworzenie targowiska, od 1992 roku przejęto podstawową opiekę zdrowotną, a w 1994 roku oddano do użytku gminne składowisko odpadów komunalnych.

Proces tworzenia gospodarki komunalnej miasta został zakończony z dniem 1 stycznia 1995 roku poprzez powołanie jednostki organizacyjnej gminy: Zakładu Usług Komunalnych, prowadzonej w formie zakładu budżetowego. Od 2018 roku jednostka została przekształcona w spółkę komunalną ze 100-procentowym udziałem gminy.

W 1995 roku rozpoczęto dzierżawę Domu Kultury Kolejarza, w strukturach którego funkcjonowały Dom Kultury, Kino „Ballada" i Biblioteka Publiczna, a następnie w 2003 roku dzierżawiony majątek gmina przejęła na własność za zadłużenia PKP. Na bazie tego majątku powołano do życia instytucję kultury – Samorządowe Centrum Kultury, któremu w 2006 roku nadano imię św. Jana Pawła II.

W 1998 roku na bazie obiektów byłego przedszkola kolejowego utworzono Środowiskowy Dom Samopomocy, który przekazano do prowadzenia Caritasowi Diecezji Kieleckiej. W obiekcie uruchomiono jednocześnie Stację Opieki Caritas oraz utworzono stołówkę charytatywną.

Druga dziesięciolatka (**2000–2010**):

- od czerwca 2005 roku uregulowano prowadzenie zadania zaopatrzenia miasta w energię cieplną – poprzez powołanie Spółki z o.o. pod nazwą Sędziszowskie Przedsiębiorstwo Energetyki Cieplnej SPEC, w którym SEFAKO objęło 60% udziałów, a gmina 40% – spółka funkcjonuje 15 lat, w tym okresie odtworzyła bardzo zniszczony majątek i rozwija sieć ciepłowniczą, gruntowny remont przeprowadzono także na źródłach ciepła;
- w ramach restrukturyzacji PKP przejęto do gminnego zasobu mieszkaniowego Osiedle Drewniane z 59 zasiedlonymi mieszkaniami, które pełnią swoją rolę do dnia dzisiejszego;
- wybudowano 17 mieszkań komunalnych (socjalnych) w Tarnawie;
- w 2007 roku wybudowano Bazę Turystyczno-Kulturalno-Rekreacyjną w Sędziszowie jako centrum rekreacji i odpoczynku dla mieszkańców, z następującymi obiektami: strzeżone kąpielisko, skatepark;
- w 2007 roku oddano do użytku Strażnicę Państwowej Straży Pożarnej;
- w 2009 roku rozpoczęto dużą kanalizację gminy (Borszowice, Tarnawa, Szałas) wraz z modernizacją oczyszczalni ścieków;
- w 2009 roku zakończono remont dworku przejętego od Agencji Nieruchomości Rolnych z przeznaczeniem na prowadzenie Zakładu Opiekuńczo-Leczniczego dla 25 osób, którego prowadzenie zlecono Caritasowi Diecezji Kieleckiej;

– wykonano termomodernizację sześciu obiektów komunalnych (cztery szkoły, przedszkole i ośrodek zdrowia);
– opracowano Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy, uchwalono plany zagospodarowania przestrzennego dla miasta i dla gminy rozdzielnie, opracowano także Strategię Rozwoju Gminy.

Trzecia dziesięciolatka (2010–2020):

– w okresie ostatniej dekady samorządu wybudowano lub zaadaptowano 21 obiektów na terenach wiejskich, w których urządzono świetlice wiejskie;
– w 2010 roku oddano obiekt po byłej szkole w Zielonkach dla potrzeb Fundacji „Pokonać Bariery", gdzie powstał Ośrodek Rehabilitacyjno-Edukacyjno-Wychowawczy dla młodzieży niepełnosprawnej na 22 miejsca;
– 1 września 2010 roku oddano do użytku kompleks Sportowo-Rehabilitacyjno-Edukacyjny (hala sportowa + baseny, miejsca noclegowe, gastronomia, boiska ze sztuczną trawą) – była to jedna z największych inwestycji 30-lecia, wartościowo wyniosła 21,5 mln zł;
– w 2017 roku oddano do użytku nowy budynek Urzędu Miejskiego w Sędziszowie za 8,2 mln zł;
– w okresie od marca 2018 roku do lutego 2020 roku prowadzony był drugi etap budowy kanalizacji, w tym nowej oczyszczalni ścieków i sieci kanalizacji (o długości 10,7 km), których łączna wartość wyniosła prawie 26 mln zł;
– od 1 lutego 2020 roku rozpoczął swoją działalność Żłobek Samorządowy „Kraina Maluszka" w Sędziszowie z 32 miejscami, jako pierwsza tego typu placówka w gminie;
– w ciągu czterech ostatnich lat gmina może pochwalić się dobrymi przykładami korzystania z energii słonecznej w różnych aspektach: 725 – domów prywatnych z kolektorami słonecznymi, 220 – domów prywatnych z instalacjami fotowoltaicznymi, 7 budynków użyteczności publicznej z kolektorami słonecznymi i fotowoltaiką;
– realizowane są projekty kulturalne i historyczne: od dwunastu lat odbywa się Festiwal Ludowy, od czterech lat – Biesiada Seniorów, od siedemnastu lat – Bal Charytatywny, coroczne obchody pacyfikacji wsi Swaryszów (cmentarz wojenny z 50 mogiłami i pomnikiem odrestaurowany za 500 tys. zł).

Największym projektem gospodarczym była budowa terminala przeładunkowego na 14 ha Firmy Gaspol, który został oddany do użytku w 2019 roku.



Atrakcje strzeżonego kąpieliska, fot. Urząd Gminy w Sędziszowie.

SĘKOWA

Początek lat 90. XX wieku był dla naszego kraju czasem bardzo ważnym i przełomowym. Ustawa o samorządzie terytorialnym z 8 marca 1990 roku przywróciła gminom wszystkie prawa zlikwidowane uprzednio przez władzę komunistyczną. Po wolnych wyborach, które odbyły się 27 maja 1990 roku, mieszkańcy gminy Sękowa poczuli się wreszcie jak u siebie. Z perspektywy ostatnich trzydziestu lat można powiedzieć, że samorządy stały się fundamentem rozwoju kraju i polskiej demokracji. Był to czas budowania zaufania społecznego i współpracy. Istotą zmian było uznanie prawa do decydowania o sprawach lokalnych przez samych mieszkańców; demokratyczne wybory przedstawicieli samorządu. Sukces reformy samorządowej przyczynił się również do efektywnego wykorzystania funduszy unijnych i zaspokajania zbiorowych potrzeb.

Od trzydziestu lat jako społeczność lokalna tworzymy otaczającą nas rzeczywistość. Wspieramy kreatywność mieszkańców, ich aktywność, gospodarność, pracowitość i patriotyzm lokalny. Wspólnie staramy się realizować najważniejsze, oczekiwane przez mieszkańców inwestycje, odważnie inwestujemy, aby rozwijać naszą małą ojczyznę w sposób zrównoważony.

Gmina Sękowa starała się maksymalnie wykorzystać wszelkie pojawiające się możliwości rozwoju, o czym świadczy pokaźna suma środków finansowych pozyskanych ze źródeł zewnętrznych. W latach 2010–2019 łącznie pozyskano ponad 83 mln zł, w tym 48 mln zł środków krajowych oraz 25 mln środków UE.

W 1995 roku dochody gminy były na poziomie 1,5 mln zł, w 2014 roku wynosiły już prawie 20 mln zł, natomiast w 2019 roku – niespełna 28 mln zł. Środki przeznaczano na poprawę jakości życia mieszkańców gminy Sękowa, głównie na remonty dróg, budowę kanalizacji i wodociągów, rozwój infrastruktury turystycznej.

Realizowane od kilku lat konsultacje społeczne z mieszkańcami poszczególnych sołectw pozwalają realizować inwestycje najbardziej potrzebne, wypracowane w drodze kompromisu i odpowiadające na oczekiwania mieszkańców. Przez ostatnie trzydzieści lat udało się na przykład wyremontować wiele gminnych budynków, zdecydowanie poprawić jakość dróg, zorganizować ważne imprezy czy wreszcie poprawić jakość środowiska naturalnego.

Na inwestycje i remonty w latach 2000–2015 wydano 54 804 100 zł, co stanowi (średniorocznie) 26% wydatków budżetowych. Na inwestycje i remonty w 2019 roku wydano łącznie 7 659 995 zł, co stanowi 27% wydatków budżetowych.

Do najważniejszych zadań wpływających na poprawę życia mieszkańców należą inwestycje w zakresie ochrony środowiska i gospodarki wodno-ściekowej. Można tutaj zaliczyć takie projekty, jak:

- budowa wodociągu gminnego w miejscowości Sękowa – 5 139 945 zł,

Wójtowie Gminy Sękowa w latach 1990–2020:

- Piotr Zieliński – 1990–2006,
- Małgorzata Małuch – od 2006.

Przewodniczący Rady Gminy:

- Kazimierz Tenerowicz – 1990–1994,
- Józef Drzymała – 1994–1998,
- Andrzej Tokarz – 1998–2006,
- Mirosław Sternik – 2006–2010,
- Maria Wyżkiewicz – 2010–2018,
- Bogusław Moroń – od 2018.

- instalacja kolektorów słonecznych realizowana przez Związek Gmin Dorzecza Wisłoki, przy 75-procentowym dofinansowaniu wykonano 288 instalacji za wartość około 4 mln zł,
- budowa kanalizacji w Męcinie Wielkiej i Wapiennem, realizowana przez ZGDW przy 84-procentowym dofinansowaniu, wartość projektu 2,7 mln zł,
- budowa ujęcia wody w Owczarach – 1 923 000 zł.

Elementem wpływającym bezpośrednio na jakość życia mieszkańców są inwestycje w zakresie infrastruktury społeczno-publicznej. Najważniejsze z nich to:

- termomodernizacja budynków świetlic w miejscowościach: Męcina Wielka – 131 004 zł, Ropica Górna – 118 970 zł, Owczary – 48 741 zł, Męcina Mała – 146 592 zł,
- odnowa centrum wsi: Siary – 619 140 zł, Sękowa – 985 000 zł, Ropica Górna – 481 302 zł,
- termomodernizacja przedszkola w Ropicy Górnej – 448 827 zł.

Wybudowano także place zabaw w Siarach i Męcinie Wielkiej wraz z doposażeniem oddziałów przedszkolnych, koszt projektu sfinansowanego w całości z Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki wyniósł 174 500 zł. Ponadto zmodernizowano boisko sportowe przy Zespole Szkolno-Przedszkolnym w Sękowej za 529 158 zł.

Ważne ze względu na dalszy rozwój gminy są inwestycje w infrastrukturę drogową i turystyczną. Najważniejsze inwestycje w infrastrukturę drogową to:

- odbudowa drogi gminnej Siary „Grabiec", wartość inwestycji – 944 tys. zł,
- odnowiony most na Koźleniec – 286 tys. zł,
- odnowiony most w Małastowie – 483 tys. zł,
- odbudowa drogi w Sękowej „Puste Pole" – 883 tys. zł,
- odbudowa drogi gminnej Męcina Mała „Kraczońka" – 341 tys. zł.

Zarząd Dróg Wojewódzkich w Krakowie odbudował dwa mosty w Ropicy Górnej, a obecnie trwają prace związane z odbudową mostu w Sękowej. Odbudowano także drogę powiatową prowadzącą do Uzdrowiska Wapienne.

W ramach inwestycji w zakresie podniesienia atrakcyjności turystycznej gminy Sękowa realizowano kilkanaście projektów, najważniejsze z nich to:

- wzmocnienie publicznej infrastruktury uzdrowiskowej w celu podniesienia atrakcyjności turystycznej i uzdrowiskowej gminy Sękowa – 5 602 501 zł,
- budowa infrastruktury dla rozwoju projektu turystycznego i zwiększenia liczby kuracjuszy – 4 825 221 zł, w ramach którego wybudowano już wieżę widokową o wartości 1 010 351 zł,
- budowa Centrum Narciarstwa Biegowego w Krzywej – 2 822 105 zł,
- budowa kompleksu rekreacyjno-sportowego w miejscowości Małastów – 2 058 409 zł,
- utworzenie szlaku atrakcji turystycznych gminy Sękowa poprzez utworzenie mapy, strony internetowej oraz aplikacji mobilnej www.magurskakraina.pl, wartość projektu – 50 000 zł.

Ponadto spółka z o.o. Ski Park Magura wybudowała czteroosobową kolej linową, a Stowarzyszenie Rozwoju Sołectwa Krzywa – 80 kilometrów tras narciarstwa biegowego.

Ważną kwestią w rozwoju gminy jest współpraca z organizacjami pozarządowymi oraz działalność społeczna, zapobiegająca wykluczeniu społecznemu, taka jak utworzenie Klubu Seniora, spółdzielni socjalnej „ Czystość" oraz „Sękowskie Smaki".

Wydarzenia z ostatnich 25 lat, które na stałe pozostaną w pamięci mieszkańców, to na pewno:

- Dożynki Województwa Małopolskiego w 2009 roku,
- rekonstrukcja Bitwy pod Gorlicami, lata 2010–2019,
- wpisanie Kościoła św. Filipa i św. Jakuba w 2003 roku oraz cerkwi Opieki Bogurodzicy w Owczarach w 2013 roku na listę światowego dziedzictwa kultury UNESCO.

Sukcesy gminy zostały zauważone w ogólnopolskich rankingach. Gmina Sękowa została Laureatem Rankingu Samorządów „Rzeczpospolitej" 2015 w kategorii Najlepsza Gmina Wiejska. Sękowa znalazła się w czołówce „Złotej Setki Sa-

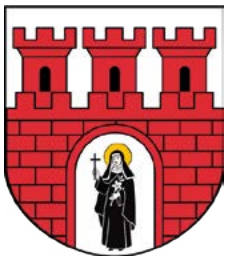
morządów", zajmując siódme miejsce na 1566 gmin wiejskich w Polsce. Prestiżowy Ranking Samorządów „Rzeczpospolitej" wyłania gminy, które najlepiej zarządzają swoimi finansami oraz dbają o jakość życia mieszkańców. W rankingu czasopisma „Wspólnota" Sękowa znalazła się na czwartym miejscu w województwie małopolskim i na 86 w kraju. Ranking obejmował 1571 gmin ułożonych rosnąco pod względem wydatków finansowych ze środków unijnych w latach 2009–2012.



Remiza Ochotniczej Straży Pożarnej w 2011 roku – przed remontem i obecnie, fot. Urząd Gminy Sękowa.



SKAŁA



Gmina miejsko-wiejska Skała położona jest w północnej części województwa małopolskiego, na terenie powiatu krakowskiego. Usytuowana jest w odległości około 21 km od Krakowa, 24 km na wschód od Olkusza, 20 km na południe od Wolbromia i 17 km na zachód od Słomnik. Od północy gmina Skała graniczy z gminami Trzyciąż i Gołcza, od zachodu z gminami Sułoszowa, Jerzmanowice-Przeginia i Wielka Wieś, od południa z gminą Zielonki, a od wschodu z gminą Iwanowice.

Zasadnicza część gminy położona jest między dorzeczami Prądnika i Dłubni. Południowo-zachodnią część gminy zajmuje Dolina Prądnika chroniona w granicach Ojcowskiego Parku Narodowego (OPN), który zajmuje ponad 16% powierzchni gminy (1223 ha). Oprócz Parku na terenie gminy Skała znajduje się niewielki fragment Dłubniańskiego Parku Krajobrazowego. Leżąc w południowej części Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej, obejmuje swym zasięgiem część terenu Ojcowskiego Parku Narodowego i Jurajskich Parków Krajobrazowych. Siedzibą gminy jest miasto Skała, gminę tworzy siedemnaście sołectw: Ojców, Minoga, Cianowice, Gołyszyn, Rzeplin, Sobiesęki, Smardzowice, Szczodrkowice, Nowa Wieś, Przybysławice, Zamłynie, Maszyce, Barbarka, Niebyła-Świńczów, Stoki i Poręba Laskowska. Powierzchnia gminy wynosi 74,83 km^2, w tym miasto Skała zajmuje powierzchnię 3 km^2.

Początki miasta Skały sięgają XIII wieku. Na terenie książęcej wsi Stanków (bądź Stawków) Bolesław Wstydliwy zezwolił klaryskom założyć miasto. Akt lokacyjny na prawie średzkim wydano 10 listopada 1267 roku, a fundatorką miasta została klaryska Salomea – siostra księcia Bolesława, późniejsza błogosławiona. Skałę lokowano na ważnym szlaku handlowym z Krakowa na Śląsk i dalej do Wielkopolski. W XIV wieku powstała w Skale parafia, a później szkoła. Po III rozbiorze Polski Skała weszła na krótko w skład zaboru austriackiego. Od 1809 roku należała do Księstwa Warszawskiego, a od 1815 roku do Królestwa Polskiego. Po powstaniu styczniowym w 1869 roku utraciła prawa miejskie, przywrócone uchwałą Rady Państwa w 1987 roku. W pierwszych dniach II wojny światowej Skała została w dużym stopniu spalona przez wojska hitlerowskie. Podczas okupacji była ośrodkiem ruchu oporu, głównie Armii Krajowej i Batalionów Chłopskich. Boje z wojskami niemieckimi stoczyły oddziały AK w lipcu i sierpniu 1944 r. pod Wielmożą i w Barbarce. Miasto Skała zachowało średniowieczny układ przestrzenny z dużym rynkiem pośrodku. W kościele zasługują na uwagę: zabytkowy krucyfiks, obrazy przedstawiające św. Mikołaja i św. Annę oraz obraz Matki Boskiej Śnieżnej w głównym ołtarzu.

Burmistrzowie Gminy Skała w latach 1990–2020:

- Zbigniew Kasprzyk – 1990–1994,
- Zdzisław Mularczyk – 1994–2006,
- Robert Jakubek – 2006–2010,
- Tadeusz Durłak – 2010–2018,
- Krzysztof Wójtowicz – od 2018.

Przewodniczący Rady Miejskiej:

- Zofia Puchalska – 1990–1994,
- Władysław Gawęda – 1994–1998,
- Piotr Trzcionka – 1998–2006,
- Tadeusz Durłak – 2006–2010?,
- Edward Olesiński – 2006–2010?,
- Jolanta Penkala – 2010–2018,
- Krzysztof Sobczyk – od 2018.



Ojcowski Park Narodowy – główna atrakcja turystyczna gminy, fot. Urząd Miasta i Gminy Skała.

W roku 1990 gmina Skała liczyła 9175 mieszkańców, w tym 4599 kobiet i 4576 mężczyzn. Była typową gminą rolniczą – ponad 40% czynnych zawodowo zajmowało się rolnictwem. Dominującym sektorem w gospodarce rolnej był sektor indywidualny. Ruch turystyczny koncentrował się w rejonie Ojcowa i terenów Ojcowskiego Parku Narodowego. Obecnie liczba ludności gminy Skała wynosi 10 389 osób, w tym 5163 kobiety i 5226 mężczyzn. Miasto Skała liczy 3741 mieszkańców. Ogółem wśród seniorów: kobiety (pow. 60 roku życia) – 1297, mężczyźni (pow. 65 roku życia) – 750. Kobiety w wieku 18–60 – 2894, mężczyźni w wieku 18–65 – 3341.

Cały obszar gminy charakteryzuje się wspaniałymi walorami widokowymi i przyrodniczymi, wyróżnia się szczególnym urozmaiceniem krajobrazu, bogactwem przyrody i znaczną wartością obiektów historycznych. Gmina Skała z uwagi na walory krajobrazowe oraz położenie w pobliżu konurbacji śląsko-krakowskiej jest jedną z najatrakcyjniejszych turystycznie gmin województwa małopolskiego. Położenie w sąsiedztwie Krakowa sprawia, że coraz większe znaczenie zyskują obszary inwestycyjne, a walory geograficzno-przyrodnicze (dostępność komunikacyjna, bliskość aglomeracji, parki narodowe i krajobrazowe) sprawiają, iż obszar gminy staje się coraz bardziej atrakcyjny dla budownictwa indywidualnego – notowane są migracje głównie z terenu Krakowa.

Sieć drogowa w gminie Skała opiera się na drogach wojewódzkich i powiatowych. Główną arterię stanowią: Droga Wojewódzka 794 Koniecpol – Lelów – Pradła – Pilica – Wolbrom – Skała – Kraków o długości 43,8 km, Droga Wojewódzka 773 Sieniczno – Sułoszowa – Skała – Wesoła o długości 34,7 km oraz obwodnica miasta Skały. Od kilku lat obserwowana jest stała tendencja w zakresie wzrostu liczby mieszkańców, zwiększeniu ulega także wskaźnik koncentracji. Prognozuje się wzrost liczby mieszkańców na terenach wiejskich kosztem miasta. Notuje się dodatnie saldo migracji.

Gmina ma w dalszym ciągu charakter rolniczy – dominuje powierzchnia gospodarstw do 2 ha. Systematycznie rozwija się działalność gospodarcza, rocznie przybywa około 30 firm. Dominującą rolę posiadają mikroprzedsiębiorstwa – stanowią ponad 96% wszystkich przedsiębiorstw na terenie Miasta i Gminy. Gmina wyróżnia się dużą liczbą organizacji społecznych. Miasto i Gmina Skała dąży do zwiększania poziomu inwestycji. Podstawą polityki ko-

munikacyjnej władz samorządowych jest zapewnienie mieszkańcom gminy łatwego dostępu do miejsc zamieszkania i pracy. Działania skupiają się na realizacji zadań takich jak: budowa obwodnicy, modernizacja dróg gminnych i współpraca przy modernizacji dróg powiatowych i wojewódzkich, remonty nawierzchni, budowa tras rowerowych, budowa i remont chodników. Obserwowana jest systematyczna poprawa infrastruktury – zwłaszcza komunikacyjnej i kanalizacyjnej. Podejmowane są prace w kierunku uporządkowania gospodarki ściekowej na terenie gminy. Inwestycje w dziedzinie ochrony środowiska naturalnego to m.in.: „Budowa kanalizacji sanitarnej wraz z oczyszczalnią ścieków w Ojcowie", „Budowa przerzutu ścieków Szczodrkowice–Rzeplin–Przybysławice", „Budowa kanalizacji w Szczodrkowicach", „Budowa kanalizacji w Cianowicach". Bezrobocie rejestrowane nie jest problemem – udział Skały w stopie bezrobocia nie przekracza 3%. Mieszkańcom i gościom gminy oferowany jest bogaty program wydarzeń kulturalnych: Dni Skały, Jarmark Skalski, Dożynki Gminne, Festiwal Orkiestr Dętych.

Siła Skały tkwi w poszanowaniu tradycji i kontynuacji obranych przed laty kierunków rozwoju, przy jednoczesnym odważnym spojrzeniu w przyszłość i otwarciu na nowe możliwości. Głównym zadaniem władz samorządowych jest poprawa warunków życia mieszkańców. Budżet założono na poziomie 63 838 489,57 zł (w przeliczeniu na jednego mieszkańca: 6074,65 zł), co pozwoli na realizację ważnych inwestycji na ten rok i kluczowych projektów na lata kolejne. Zaplanowano realizację projektów z zakresu infrastruktury drogowej i wodno-kanalizacyjnej. Gmina zwiększa środki na dofinansowanie wymiany pieców, z wyższą dotacją do kotłów gazowych, zabiega o pozyskanie funduszy unijnych na ten cel, przygotowuje się do partycypacji w programach rządowych, np. StopSmog. Planowane jest wdrożenie od marca 2020 roku autorskiego programu burmistrza Skały, dotyczącego współfinansowania budowy przydomowych zbiorników na wodę.



Skała z lotu ptaka, fot. Urząd Miasta i Gminy Skała.

SKAWINA

Polsce trudno było odzyskać siły po długim okresie socjalistycznego marazmu. Władze państwowe potrzebowały pomocy samorządów, które musiały sprawnie realizować założenia gospodarki wolnorynkowej. Skawina wyszła z tego obowiązku obronną ręką.



Pierwsze wybory samorządowe w Skawinie wygrał Komitet Obywatelski „Solidarność", a burmistrzem został Jacek Krupa, który sprawował urząd dwie kadencje (lata 1990–1998). Wówczas gmina Skawina była w kiepskiej kondycji ekonomicznej. Na przedmieściach brakowało podstawowej infrastruktury, jak kanalizacja czy wodociągi. Drogi w mieście były zaniedbane. Głównymi celami, jakie postawiły sobie ówczesne władze, były: prywatyzacja handlu, obniżenie podatków, stworzenie dogodnych warunków dla przedsiębiorców oraz realizacja nowych inwestycji, mających znacząco poprawić infrastrukturę miasta.

Rada Miejska, na wniosek burmistrza, podjęła decyzję o przejęciu szkół. Druga i trzecia kadencja samorządu przypadła na okres reform, które przeprowadził premier Jerzy Buzek. Skawiński samorząd również borykał się z problemami natury ekonomicznej, społecznej i gospodarczej. Największym wyzwaniem była budowa dużej, nowoczesnej szkoły w sołectwie Radziszów. W mieście skoncentrowano się natomiast na budowie szkoły przy ul. Witosa, krytej pływalni oraz modernizacji oczyszczalni ścieków. Stawiano także na mniejsze zadania: zakończenie budowy wiaduktu, oddanie do użytku budynku Pogotowia Ratunkowego itp. Udało się zachęcić do inwestowania koncerny, takie jak Valeo, Vesuvius czy Bahlsen. Powstały dwie strefy ekonomiczne. Skawina znalazła się w pierwszej piętnastce gmin o najkorzystniejszych warunkach do inwestowania.

Dzisiaj w Skawinie działa kilka tysięcy podmiotów gospodarczych. Struktura przedsiębiorstw jest podobna jak w całym województwie – można zauważyć znaczącą przewagę sektora prywatnego nad publicznym. O aktywności i atrakcyjności inwestycyjnej Skawiny świadczą działające na terenie miasta spółki prawa handlowego, w tym z udziałem kapitału zagranicznego. Miasto potrafiło wykorzystywać swoje atuty, zwłaszcza położenie geograficzne i dobrą infrastrukturę. W efekcie pojawiło się wielu zagranicznych inwestorów.

Kilka lat później wejście Polski do Unii Europejskiej zmobilizowało władze do poszukiwania środków pozabudżetowych dla kolejnych inwestycji. W skawińskich wodociągach założono nowoczesną instalację do uzdatniania wody, zamknięto i zabezpieczono dwa wysypiska śmieci

Burmistrzowie Miasta i Gminy Skawina:

- Jacek Krupa – 1990–1998,
- Stanisław Pac – 1998–2002,
- Adam Najder – 2002–2014,
- Paweł Kolasa – 2014–2018,
- Norbert Rzepisko – od 2018.

Przewodniczący Rady Miasta i Gminy Skawina:

- Janusz Solarz – 1990–1997,
- Sławomir Kopeć – 1997–1998,
- Marek Ptak – 1998–2002,
- Sławomir Kopeć – 2002–2006,
- Marcin Kuflowski – 2006–2010,
- Norbert Rzepisko – 2010–2012,
- Marcin Kuflowski – 2012–2014,
- Witold Grabiec – 2014–2018,
- Ewa Masłowska – od 2018.

– miejskie i Zakładów Metalurgicznych. Dowodem na skuteczność działań samorządu trzeciej kadencji (1998–2002) jest niski poziom bezrobocia w gminie – dwukrotnie niższy niż średnia krajowa.

Oprócz gospodarki po przemianach ustrojowych w Skawinie dynamicznie rozwijały się również sport i kultura. Centrum Kultury i Sportu powstało oficjalnie w 1992 r. Dziesięć lat później Skawinę nawiedza papież Jan Paweł II, w tym samym roku wybrano nowego burmistrza – Adama Najdera. W 2007 r. odsłonięty zostaje krzyż papieski upamiętniający ową wizytę. Powstała w 2003 r. „Strategia rozwoju Miasta i Gminy Skawina na lata 2003–2013", zapisano w niej takie cele strategiczne: tworzenie warunków dla przyspieszonego rozwoju gospodarczego gminy, podniesienie jakości życia mieszkańców oraz osiągnięcie europejskich standardów w zakresie ochrony środowiska. Aby utworzyć sprawnie funkcjonujący system demokracji bezpośredniej, w 2005 r. wprowadzono odrębne budżety dla wszystkich szesnastu sołectw.

W ciągu ostatnich trzydziestu lat zdecydowanie zmienił swe oblicze Park Miejski. Rewitalizacja starorzecza Skawinki sprawiła, że stał się on miejscem spotkań i wypoczynku. W 2014 r. kompleks został rozbudowany o drugą część składającą się ze skawińskich błoń, ścieżki dla biegaczy i rolkarzy, „Parku energii" – nowoczesnego placu zabaw, którego sponsorem był CEZ Skawina, parku do street workoutu, siłowni zewnętrznej oraz miejsca na ognisko. Skawina, założona w 1364 r. przez króla Kazimierza III Wielkiego, w 2009 r. odsłoniła pomnik poświęcony założycielowi, zlokalizowany w Parku Miejskim. Od 2020 r. gmina Skawina, po uzyskaniu akceptacji Komisji Heraldycznej przy MSWiA, posiada nowe symbole: herb, flagę, banner i pieczęć.

Projektem, który zmienił centrum Skawiny była modernizacja skawińskiego rynku, otwartego w 2012 r. W trakcie przebudowy dokonano cennych znalezisk archeologicznych. Nowy rynek to miejsce, które zachęca mieszkańców oraz przyjezdnych do wspólnych aktywności, co sprzyja społecznej integracji oraz gospodarczemu ożywieniu. Zrewitalizowany rynek stał się wizytówką miasta, która nie tylko podnosi jego atrakcyjność zewnętrzną, lecz przede wszystkim pozwala przełamać wizerunek Skawiny jako miasta wyłącznie przemysłowego.

Dzisiaj Skawina – dzięki wykształconym kadrom, bogatej tradycji przemysłowej miasta, korzystnej lokalizacji, sąsiedztwu rozwijających się obszarów aglomeracji krakowskiej, bezpośredniemu dostępowi do dróg międzynarodowych, linii kolejowej, połączeniu z Portem Lotniczym w Balicach – jest miastem niezwykle atrakcyjnym. W mieście liczącym ponad 23 tys. mieszkańców i gminie, którą tworzy 16 sołectw o łącznej liczbie ludności ponad 19 tys. odbywają się liczne wydarzenia, w całej gminie prężnie działa blisko setka organizacji pozarządowych. Działalność trzeciego sektora pokazuje ogromną siłą mieszkańców.

Dziś gmina Skawina jest liderem działań antysmogowych w Małopolsce oraz pionierem w zakresie kontroli kotłów. Jest także pierwszą w Polsce gminą, gdzie realizowany jest rządowy program termomodernizacji budynków jednorodzinnych „Laboratorium Skawina" oraz drugi pod nazwą „Czyste powietrze". Dzięki ścisłej współpracy z Narodowym Funduszem Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej oraz rządem, walka o czyste powietrze i lepszą jakość życia mieszkańców naszej gminy jest realnym działaniem. W działaniach na rzecz poprawy jakości powietrza nie zapominamy również o instalacji odnawialnych źródeł energii.

O dalszym rozwoju naszej gminy rozmawiamy z mieszkańcami. W ten sposób powstaje „Strategia Rozwoju Gminy Skawina na lata 2021–2030" – partycypacja jest tym elementem zarządzania, który dla władz gminy Skawina jest szczególnie ważny (podobnie jak proces rewitalizacji, trwający od 2016 r.). Wszędzie znajdują się miejsca warte poprawy – obszary zdegradowane były również na naszym terenie, dlatego opracowaliśmy i aktualnie realizujemy Gminny Program Rewitalizacji. Nowe podejście to kompleksowe działanie, którego celem było zdiagnozowanie problemów w wymiarze społecznym i infra-

strukturalnym, a następnie wprowadzenie zmian z udziałem mieszkańców. Efekty na terenie sołectw już są: oddane do użytku boiska i place zabaw, powstają także Centra Aktywności Kulturalnej.



Skawiński Rynek w latach dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku i obecnie, fot. Urząd Miasta i Gminy w Skawinie.



SŁOMNIKI



Słomniki to gmina miejsko-wiejska, obejmująca 25 sołectw i miasto Słomniki. Liczy 13 700 mieszkańców, jej powierzchnia wynosi 111 km². Podstawą gospodarki w gminie jest rolnictwo. Gmina posiada doskonałe warunki do rozwoju przetwórstwa i produkcji przemysłowej. Wyróżnikiem jest wysoka w skali województwa wartość rolniczej przestrzeni produkcyjnej. Występujące obszary o bardzo korzystnych warunkach przyrodniczo-glebowych są podstawą dla intensywnej produkcji rolnej i opartego na niej przetwórstwa rolno-spożywczego. W mieście dobrze rozwinięty jest handel i drobna wytwórczość. Gmina słynie w całej Polsce z uprawy czosnku oraz uprawy sadzonki borówki amerykańskiej.

Atutem gminy Słomniki jest jej położenie przy głównych szlakach komunikacyjnych. Słomniki pełnią funkcję miasta satelickiego w aglomeracji krakowskiej. Z Krakowem łączy gminę droga krajowa E7, droga powiatowa 2161K oraz linia kolejowa. W 2016 roku uruchomiono Szybką Kolej Aglomeracyjną, od 2019 roku ruszyła budowa trasy S7 i obwodnicy Słomnik; droga ta zostanie uruchomiona w 2022 roku i połączy Polskę północną i południową.

Gmina Słomniki w latach 90. zmagała się z wieloma problemami natury strategicznej. Sukcesywnie zwiększane były wydatki na inwestycje, i co za tym idzie rozbudowywana była infrastruktura, która w połączeniu z dogodnym położeniem dawała szansę na wszechstronny rozwój. W 2004 roku dochody budżetu gminy wynosiły 20 068,616 zł, wydatki 21 618,616 zł; wydatki na inwestycje – 5 530,411 zł.

Najszybszy rozwój gminy rozpoczął się w 2007 roku za rządów burmistrza Pawła Knafla. Dla porównania w 2007 roku dochody budżetu wynosiły 27 781 320,62 zł, wydatki 22 871 132,46 zł, podczas gdy w 2015 roku były to kwoty: dochody 46 038 456,14 zł, wydatki 44 107 313,88 zł, a w 2018 roku – kolejno dochody 61 819 449,84 zł i wydatki 61 149 368,64 zł.

Budżet gminy Słomniki oparty jest na następujących założeniach: optymalizacja dochodów, racjonalizacja wydatków; zwiększenie nakładów na inwestycje, realizowane z udziałem środków zewnętrznych; optymalizacja deficytu budżetowego. Na poprawę jakości życia mieszkańców decydujący wpływ mają inwestycje. Wydatki na inwestycje tak kształtowały się w poszczególnych kadencjach:

- 2007–2009 – ok. 23 mln zł,
- 2010–2013 – ok. 35 mln zł,
- 2014–2016 – ok. 38 mln zł,
- 2017–2019 – ok. 45 mln zł.

Rosnące w latach 2007–2016 dochody budżetowe stanowią źródło finansowania inwestycji w całej gminie. Drugim źródłem są skutecznie pozyskiwane fundusze zewnętrzne. W latach 2007–2019 na realizację inwestycji ze środków zewnętrznych pozyskano 38,6 mln zł.

Na realizację inwestycji gminnych w latach 2007–2019 pozyskano środki ze-

Burmistrzowie Słomnik w latach 1990–2020:

- Zenon Dydliński – 1990–1994,
- Zbigniew Górak – 1994–2006,
- Paweł Knafel – od 2006.

Przewodniczący Rady Miejskiej:

- Zbigniew Gurak – 1990–1994,
- Anna Chrzanowska – 1994–1998,
- Mieczysław Miszczyk – 1998–2002,
- Mirosław Dziedzic – 2002–2006,
- Piotr Wasik – 2006–2014,
- Grzegorz Płażek – od 2014.



Nowoczesne pasywne przychodnia zdrowia i przedszkole samorządowe w Słomnikach z lotu ptaka, fot. Urząd Miejski w Słomnikach.

wnętrzne przede wszystkim z: Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, Małopolskiego Regionalnego Programu Operacyjnego 2007–2013, Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego, Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Małopolskiego 2014–2020, Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, Agencji Nieruchomości Rolnych.

Pozyskane środki zewnętrzne:

- 2010–2014 – 12 054 610 zł,
- 2015–2018 – 17 080 299.

Na stabilnym poziomie jest wypracowywana nadwyżka budżetowa, która w 2018 roku wynosiła aż 7 013 148 zł. Jej rokroczny wzrost świadczy o stabilnych finansach gminnych i efektywności w zarządzaniu nimi. W rankingu zamożności samorządów czasopisma „Wspólnota" gmina Słomniki w 2004 roku zajmowała 389 miejsce. Systematyczny wzrost zamożności gminy trwa od 2010 roku (wówczas 330. miejsce); w 2016 roku – 146 miejsce, obecnie to 216. miejsce.

Gmina Słomniki znajduje się w ścisłej czołówce polskich samorządów sięgających po nowoczesne rozwiązania w budownictwie energooszczędnym. Może się poszczycić czterema obiektami użyteczności publicznej w technologii pasywnej, są nimi: pierwsza pasywna Hala Sportowa, Przedszkole Samorządowe, Przychodnia Zdrowia – te obiekty w Słomnikach i Sala Gimnastyczna w Waganowicach.

Ponadto poszerza się oferta połączeń publicznych: Szybka Kolej Aglomeracyjna, funkcjonująca na trasie Sędziszów–Słomniki–Kraków oraz autobusowa komunikacja publiczna MPK. Wszystkie obiekty komunalne – świetlice, remizy, budynki wielofunkcyjne i szkoły zostały wyremontowane i poddane termomodernizacji. Ustabilizowana została sytuacja oświatowa, powstała szkoła muzyczna oraz nowe oddziały przedszkolne, znacząco wzrosły nakłady z budżetu gminy na sport, rekreację oraz kulturę. Na hali trenuje młode pokolenie mistrzów, bowiem gmina może poszczycić się osiągnięciami w skali krajowej oraz międzynarodowej w takich dziedzinach jak wushu, strzelectwo sportowe, gimnastyka artystyczna, halowa piłka nożna męska i żeńska. Rozwija się Strefa Aktywności Gospodarczej położona przy strategicznych szlakach komunikacyjnych, rozbudowywana jest jej infrastruktura, pozyskiwani są nowi inwestorzy. Prężnie działa Miejsko-Gminne Centrum Kultury, Uniwersytet Trzeciego

Wieku i Muzeum Ziemi Słomnickiej; rozwija się Miejska Biblioteka Publiczna. Pielęgnowana jest tradycja i kultura ludowa poprzez wspieranie osiemnastu Kół Gospodyń Wiejskich i zespołów ludowych.

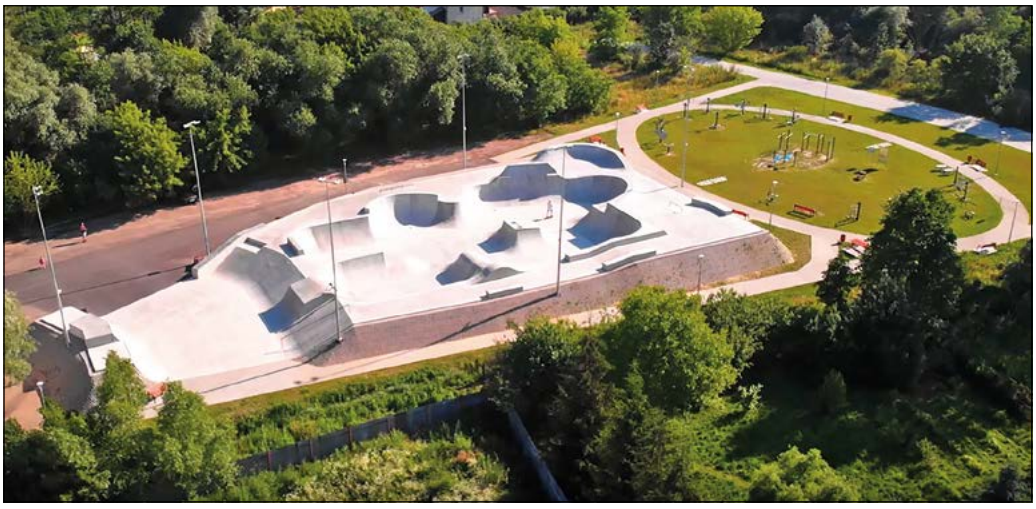
Położona wśród pofalowanych wzgórz gmina Słomniki stanowi dobre miejsce do uprawiania turystyki rowerowej i pieszej. Przez gęste kompleksy leśne przebiegają szlaki turystyczne, m.in. Rowerowy Szlak Kościuszkowski, europejska Droga św. Jakuba, której celem jest Santiago de Compostela w Hiszpanii, Małopolski Szlak Cystersów. Po 2007 roku powstały trasy do uprawiania nordic walking, czternaście boisk – w tym orliki i nowoczesne boiska wielofunkcyjne dostępne dla miłośników piłki nożnej, tenisa, siatkówki plażowej czy koszykówki.

Największa zmiana na przestrzeni trzydziestu lat: polityka zrównoważonego rozwoju oraz ogromny wzrost wydatków inwestycyjnych

Największą zmianą w gminie Słomniki na przestrzeni trzydziestu lat jest wprowadzenie w 2007 roku nowego modelu zarządzania gminą w ramach zrównoważonego rozwoju. Jest to realizacja innowacyjnych prorozwojowych rozwiązań z uwzględnieniem troski o środowisko naturalne. Drugą zmianą jest ogromny wzrost wydatków inwestycyjnych, dla porównania w 2004 roku była to kwota 5 mln 400 tys. zł, podczas gdy w 2019 roku – 22 mln zł. Dzięki tym środkom powstały inwestycje, które w znaczny sposób poprawiły poziom życia ludzi. Na same drogi rokrocznie wydaje się średnio 7 mln zł, przekłada się to na poprawę komunikacji drogowej. Wskaźnik gęstości dróg w gminie Słomniki wynosi 161,9 km na 100 km^2, podczas gdy w województwie małopolskim notuje się wartość 159,2 km, a dla kraju 89,8 km. Rozwój inwestycyjny współgra z rozwojem projektów dotyczących ochrony powietrza, takich jak: udział w Projekcie LIFE, zatrudnienie ekodoradcy, pozyskiwanie środków na wymianę źródeł ogrzewania, inwentaryzacja i kontrole palenisk, działania edukacyjne.



Ztermomodernizowana Biblioteka Miejska w Słomnikach, fot. UM w Słomnikach.



Jeden z najnowocześniejszych skateparków w Polsce wraz z siłownią zewnętrzną, fot. UM w Słomnikach.

SŁOPNICE



Słopnice to miejscowość położona w samym sercu Beskidu Wyspowego u stóp góry Mogielicy – Królowej Beskidu, w bezpośrednim sąsiedztwie miasta Limanowa – siedziby powiatu limanowskiego. Gminę wiejską Słopnice stanowi jedna wieś Słopnice podzielona na pięć sołectw, położona w dolinie rzeki Słopnicy, pomiędzy otaczającymi wzniesieniami Cichonia, Ostrej, Łopienia i Mogielicy. Swym obszarem zajmuje powierzchnię 57 km². Słopnice, podobnie jak inne miejscowości leżące w Beskidzie Wyspowym, posiadają charakter rolniczo-turystyczny. Słopnice to piękna okolica, niezapomniane krajobrazy i zabytkowa architektura oraz wiele niezwykle ciekawych zjawisk ukształtowanych przez samą przyrodę.

Rok 1997 – rok założenia gminy Słopnice

- **Liczba ludności** – 5571 osób (stan na 31 grudnia 1998 roku).
- **Budżet** – 4,2 mln zł.

Powstanie gminy i wybory w 1997 roku

Rewolucja „Solidarności" w 1989 roku i przemiany, które później nastąpiły, a szczególnie powstanie samorządów w 1990 roku, przywróciły nadzieję na utworzenie samodzielnej gminy. W 1996 roku na nowo podjęto starania o utworzenie gminy. Na wszystkich zebraniach wiejskich podjęto uchwały o przystąpieniu do tworzenia nowej samodzielnej Gminy Słopnice. Powołano Społeczny Komitet, którego zadaniem było przeprowadzenie konsultacji społecznych w sołectwach. Po długiej procedurze i oczekiwaniu w dniu 23 grudnia 1996 roku z kancelarii premiera Włodzimierza Cimoszewicza wpłynęła odpowiedź w brzmieniu: „Z dniem 1 stycznia 1997 roku tworzy się Gminę Słopnice". Tak więc starania stały się faktem. Z nowym rokiem rozpoczęło się tworzenie Gminy Słopnice. W marcu 1997 roku odbyły się pierwsze wybory, które wyłoniły Radę Gminy Słopnice w 18-osobowym składzie. W dniu 25 marca 1997 roku odbyła się pierwsza sesja nowo wybranej Rady Gminy Słopnice. Na Przewodniczącego Rady Gminy został wybrany Adam Sołtys (obecny Wójt Gminy Słopnice), natomiast wójtem został Tadeusz Parchański.

Początki gminy Słopnice to okres bardzo trudnych czasów, który wymagał wiele ciężkiej pracy, dobrych decyzji oraz innowacyjności samorządu, jak również jego mieszkańców. Początki istnienia gminy to brak środków finansowych oraz podstawowej infrastruktury, m.in. dróg, chodników, oświetlenia ulicznego itp. Stan szkół odbiegał od podstawowych standardów. Potrzebne były duże nakłady na odbudowę bazy oświatowej. Mieszkańcy gminy Słopnice w tym okresie głównie utrzymywali się z pracy na gospodarstwach rolnych. Strukturę obszarową rolnictwa gminy cechowało duże rozdrobnienie gospodarstw, niski stopień przetwórstwa płodów rolnych oraz brak form integracji w rolnictwie. Gminę w tym okresie charakteryzował również wysoki stopień bezrobocia oraz niski stopień wykształcenia mieszkańców.

Wójtowie Gminy Słopnice w latach 1997–2020:

- Tadeusz Parchański – 1997–1999,
- Adam Sołtys – od 1999.

Przewodniczący Rady Gminy:

- Adam Sołtys – 1997–1999,
- Józef Filipiak 1999–2018,
- Józef Bednarczyk – od 2018.

Rok 2020

- **Liczba ludności** – 6859 osób (stan na 30 czerwca 2020 roku).
- **Budżet:** dochody – 38 550 000 zł, wydatki – 40 308 000 zł, inwestycje – 6 650 000 zł.

Obecnie Słopnice należą do miejscowości prężnie rozwijających się. Posiadają bogato rozwiniętą infrastrukturę oraz dobrze wykształconych mieszkańców. Kiedyś głównie rolnicze Słopnice, aktualnie prezentują dobrze działające przedsiębiorstwa budowlane, handlowe, gastronomiczne oraz agroturystyczne.

Gmina Słopnice to miejscowość posiadająca solidną sieć drogową, chodniki, oświetlenie uliczne, wodociąg, oczyszczalnię ścieków, kanalizację, szkoły z kompleksami boisk i placami zabaw, obiekty sportowe, bibliotekę, place parkingowe w centrach sołectw, miejsca rekreacji letniej i zimowej oraz wspaniale zagospodarowane Centrum Miejscowości Słopnice.

Istnienie samorządnej gminy Słopnice to nie tylko długa lista inwestycji, nowoczesna infrastruktura, rozwój oświaty, ale również wzrost potencjału, pomysłów i innowacyjności mieszkańców. Najlepszym tego przykładem są licznie funkcjonujące na naszym terenie grupy i organizacje, których działalność z roku na rok nabiera coraz większego rozmachu. Dzisiaj Słopnice mogą poszczycić się ponad dwudziestoma organizacjami działającymi na wielu płaszczyznach – od promocji sportu, przez kulturę, zdrowie, pomoc społeczną, po troskę o seniorów i najmłodszych. To one poprzez swoje zaangażowanie tworzą najlepszy wizerunek Słopnic. Ich działalność to doskonały wpływ na rozwój fi-

Lp.	Inwestycja	Rok 1997	Rok 2020
1.	Drogi asfaltowe	17 km	97,4 km
2.	Chodniki	Brak	11,2 km
3.	Oświetlenie uliczne	Brak	8,2 km
4.	Sieć kanalizacyjna	Brak	66,3 km
5.	Sieć wodociągowa	Brak	93,4 km
6.	Oczyszczalnia ścieków	Brak	1
7.	Szkoły	2 szkoły z drewna	4 nowe szkoły z kompleksami sportowymi i placami zabaw
8.	Hale sportowe	Brak	3
9.	Boiska sportowe wielofunkcyjne	Brak	4 (zlokalizowane przy każdej szkole na terenie gminy Słopnice)
10.	Kompleks sportowy /stadion	Brak	1
11.	Skatepark	Brak	1
12.	Place zabaw	Brak	5
13.	Centrum Rekreacji Słopnic	Brak	1
14.	Samochody strażackie	Brak	3 samochody + skuter
15.	Siłownie zewnętrzne	Brak	2
16.	Trasy narciarstwa biegowego wokół góry Mogielica	Brak	23 km
17.	Ścieżki rowerowe i turystyczne	Brak	40 km
18.	Ścieżki historyczne	Brak	21 km
19.	Wysypisko śmieci	1	Brak

zyczny i intelektualny społeczeństwa, zachowanie tradycji naszego regionu oraz wspaniała forma promocji i kreowanie dobrego wizerunku naszej Małej Ojczyzny na poziomie krajowym i międzynarodowym.

Gmina Słopnice to także niesamowity rozwój społeczno-kulturalny miejscowości. Wyjątkową propozycją są cykliczne imprezy kulturalne, turystyczne i sportowe. W sezonie letnim odbywają się tutaj imprezy kulturalne, pielęgnujące tradycje tego regionu oraz folklor. Gmina Słopnice to również doskonała oferta wspaniałych atrakcji turystycznych, m.in. Góra Mogielica – Królowa Beskidu Wyspowego z wieżą widokową na szczycie, Izba Regionalna, Izba Pamięci 1 Pułku Strzelców Podhalańskich Armii Krajowej, Szlak Historyczny 1 Pułku Strzelców Podhalańskich AK im. kpt. Juliana Krzewickiego, trasy narciarstwa biegowego wokół góry Mogielicy, górskie szlaki turystyczne – piesze, rowerowe i konne, jaskinie, drewniany kościół pw. św. Andrzeja Apostoła w Słopnicach Dolnych sięgający korzeniami XVIII wieku, dwór Bobrowskich z I połowy XVIII wieku otoczony obszernym parkiem ze starym drzewostanem oraz pomnik poświęcony pamięci 32 zakładników zamordowanych przez hitlerowców w lipcu 1944 roku. Słopnice stanowią doskonałą ofertę dla tych, którzy zmęczeni gwarem wielkich miast i wypoczynkiem w znanych kurortach, szukają kontaktu z przyrodą, chcą odnaleźć wartość pracy, tradycji i życia zgodnego z naturą.

Największym osiągnięciem samorządu było danie możliwości wspólnocie mieszkańców decydowania o swoich sprawach. Gminy otrzymywały zagwarantowane planem środki i sami mieszkańcy poprzez swoich radnych decydowali o sposobie ich wydawania i priorytetach, kolejności poszczególnych inwestycji, o rozwoju. Wyzwoliło to wielką aktywność społeczną. Przez te trzydzieści lat, pomimo ciągłego braku wystarczających środków finansowych, samorządy zmieniły rzeczywistość w poszczególnych gminach i miejscowościach, co przyczyniło się do skokowego rozwoju infrastruktury oraz wyzwoliło wielką aktywność i powstanie społeczeństwa obywatelskiego.

Wójt Gminy Słopnice ***Adam Sołtys***



Społeczność gminy Słopnice podczas imprezy lokalnej, w tle kościół pw. św. Jana Pawła II w Słopnicach, fot. Urząd Gminy Słopnice.



Szkoła Podstawowa Nr 1 w Słopnicach w 1997 roku, fot. Urząd Gminy Słopnice.



Zespół Placówek Oświatowych w Słopnicach w 2019 roku, fot. Urząd Gminy Słopnice.

SPYTKOWICE



Gmina wiejska Spytkowice położona jest w zachodniej części województwa małopolskiego i jest najdalej na północ wysuniętą częścią powiatu wadowickiego. Jej północną granicę stanowi obecne koryto Wisły, zaś w części południowej sięga po Pogórze Wielickie. Graniczy z gminami: Zator, Tomice, Brzeźnica, Alwernia i Czernichów. Zajmuje obszar o powierzchni 5156 ha o zróżnicowanej rzeźbie terenu – w północnej i środkowej części płaskiej i nizinnej, a w południowej pagórkowatej, poprzecinanej siecią wielu wąskich i głębokich dolin. Liczne walory przyrodniczo-krajobrazowe sprawiają, że Spytkowice należą do jednej z najbardziej malowniczych gmin tego obszaru.

Teren gminy jest znakomitą bazą wypadową do zwiedzania okolicznych zabytków i innych atrakcji turystycznych. Miejscowy krajobraz charakteryzuje się dużą ilością wód, począwszy od stawów, a skończywszy na rzece Wiśle. Starorzecza i stawy rybne są ostoją ptactwa wodnego i doskonałym miejscem do jego obserwacji.

Rok 1990

Gmina liczyła wówczas 7417 mieszkańców (3788 kobiet i 3629 mężczyzn), a jej budżet wynosił 450 416,10 zł (kwota w przeliczeniu po denominacji). W pierwszych wyborach samorządowych uczestniczyły komitety działających wówczas partii politycznych, a także kandydaci bezpartyjni. W wyborach bezpośrednich wybrano dwudziestu radnych, a pierwsze posiedzenie Rady odbyło się 7 czerwca 1990 roku.

Gmina Spytkowice miała charakter rolniczy. W tamtym czasie uprawą roli zajmowali się właściciele pojedynczych gospodarstw domowych, którzy pracowali również zawodowo. Liczba gospodarstw rolniczych była duża, jednak gospodarstwa te były niewielkie. Na terenie gminy występowały nieliczne zakłady usługowe typu: wytwórnia wód, piekarnie, firma transportowa oraz prywatni sklepikarze i drobni rzemieślnicy. Wśród głównych gałęzi rzemieślniczych znajdowało się wikliniarstwo, szklarstwo i kaletnictwo. Mieszkańcy w większości zajmowali się pracą na roli oraz pracą we własnych gospodarstwach domowych.

Rok 1990 był początkiem rozwoju naszej gminy, spowodowanym zmianami ustrojowymi w Polsce. Od tego roku rozpoczęliśmy proces inwestycyjny, który jest kontynuowany do dziś. W pierwszych latach po reformie samorządowej zrealizowano wiele inwestycji zmieniających życie mieszkańców gminy – m.in. budowę szkoły w Bachowicach, budowę oczyszczalni ścieków oraz rozpoczęcie rozbudowy szkoły w Spytkowicach. Głównym problemem edukacji w gminie był niezadowalający stan techniczny obiektów oświatowych w stosunku do zwiększających się potrzeb oraz dość wysokiej liczebności uczniów w szkołach.

Na początku lat 90. gmina przejęła z Wojewódzkiego Zakładu Usług Wodnych

Wójtowie Gminy Spytkowice w latach 1990–2020:

- Stanisław Ściera – 1990–2002,
- Łucja Molenda – 2002–2010,
- Mariusz Krystian – od 2010.

Przewodniczący Rady Gminy:

- Tadeusz Kajdas – 1990–1994,
- Jan Chodacki – 1994–2002,
- Zbigniew Krystian – 2002–2006,
- Zenon Szewczyk – 2006–2010,
- Jerzy Piórowski – od 2010.

w Kętach wodociągi, co zapoczątkowało utworzenie Gminnego Zakładu Usług Wodnych w Spytkowicach, który sprawuje nadzór nad urządzeniami wodno-kanalizacyjnymi do dziś. Stan infrastruktury drogowej nie był zadowalający, większość dróg posiadała zniszczoną nawierzchnię asfaltową o słabej strukturze.



Starorzecza rzeki Wisły, fot. Urząd Gminy Spytkowice.

Społeczeństwo borykało się wówczas z galopującym bezrobociem, spowodowanym likwidacją nierentownych zakładów państwowych oraz racjonalizacją zatrudnienia. Odpowiedzią władz samorządowych gminy Spytkowice była współpraca z Powiatowym Urzędem Pracy w Wadowicach, w ramach której Urząd zatrudniał w różnych formach osoby bezrobotne.

Rok 2020

Na dzień 31 grudnia 2019 roku populacja gminy Spytkowice wynosiła 10 286 osób i zmalała o 2 osoby w stosunku do roku 2018. Ludność gminy stanowi około 6,5% ogólnej liczby ludności powiatu wadowickiego oraz 0,3% województwa małopolskiego. Gminę zamieszkuje 5272 kobiet oraz 5014 mężczyzn, co stanowi odpowiednio 51,25% i 48,75% mieszkańców gminy. Współczynnik feminizacji wynosi 105, co oznacza, że na 100 mężczyzn przypada 105 kobiet. Średni wiek mieszkańca gminy wynosi niewiele ponad 39 lat.

Obecnie gmina Spytkowice to prężnie rozwijająca się gmina wiejska. Nakłady inwestycyjne poniesione w ostatnich latach na jej rozwój zwiększają jej atrakcyjność oraz poziom życia mieszkańców. W skład gminy wchodzi sześć sołectw: Spytkowice, Ryczów, Bachowice, Miejsce, Półwieś i Lipowa. Gęstość zaludnienia gminy wynosi 199 osób na km^2. Charakter gminy uległ drobnej zmianie – małe gospodarstwa rolnicze przekształciły się w gospodarstwa o wielohektarowych areałach. Gmina rozwinęła się znacznie pod względem gospodarczym. Powstało wiele prywatnych podmiotów gospodarczych oferujących różnego rodzaju usługi – firmy budowlane, fryzjerzy, salony kosmetyczne, piekarnie, gastronomia i firmy usługowe. Prywatni sklepikarze musieli ustąpić miejsca większym sieciom handlowym. Zanikła działalność rzemieślnicza. Poprawił się znacznie wizerunek gminy. Powstało wiele nowych budynków usługowych, mieszkalnych i handlowych, a stare budownictwo zostało odrestaurowane.

Dochód gminy Spytkowice w roku 2020 to kwota 49,2 mln złotych, natomiast wydatki gminy oscylują w okolicach 48,6 mln złotych. Najwięcej środków budżetowych pochłaniają: oświata, pomoc społeczna oraz świadczenie wychowawcze i rodzinne – razem jest to kwota przekraczająca 30 mln złotych. Znaczną część budżetu stanowią wydatki inwestycyjne – na inwestycje w 2020 roku zaplanowano prawie 8 mln złotych. Wśród najważniejszych można wymienić: budowę gminnego żłobka w Spytkowicach, przebudowę pomieszczeń Wiejskiego Domu Kultury w Ryczowie oraz realizację kolejnego etapu rozbudowy oczyszczalni ścieków i budowy sieci kanalizacji sanitarnej na terenie gminy. W projekcie budżetu zaplanowano także 1,5 miliona złotych na poprawę jakości powietrza i ograniczenie niskiej emisji poprzez wymianę starych i nieekologicznych kotłów węglowych. Dochód gminy w przeliczeniu na jednego mieszkańca wynosi 4778,87 zł, natomiast wydatki gminy w przeliczeniu na jednego mieszkańca – 4727,66 zł.

Wśród najważniejszych działań infrastrukturalnych ostatnich dziesięcioleci można wymienić m.in.:

- budowę szkoły podstawowej w Bachowicach oraz budowę nowego skrzydła szkoły w Spytkowicach,
- przejęcie wodociągów,
- budowę sieci kanalizacji sanitarnej,
- telefonizację gminy,
- budowę i modernizację pawilonów dla klubów sportowych z terenu gminy,
- budowę i modernizację dróg gminnych,
- budowę hal sportowych przy placówkach oświatowych w Spytkowicach, Bachowicach i Ryczowie,
- budowę budynków Gminnego Zakładu Opieki Zdrowotnej w Bachowicach i Ryczowie oraz remont budynku GZOZ w Spytkowicach,
- budowę Domu Pogrzebowego w Ryczowie oraz kaplicy cmentarnej w Spytkowicach,
- budowę kompleksu boisk sportowych „Moje boisko – Orlik 2012" w Bachowicach,
- termomodernizację budynku Gminnej Biblioteki Publicznej w Spytkowicach,
- przebudowę budynków Domu Strażaka w Spytkowicach, Ryczowie, Bachowicach i Półwsi,
- budowę Wiejskiego Domu Kultury w Miejscu,
- termomodernizację budynku Wiejskiego Domu Kultury w Ryczowie,
- umocnienie wału wiślanego w Lipowej,
- budowę Centrum Sportu i Rekreacji w Ryczowie,
- utworzenie Muzeum Regionalnego w Bachowicach,
- kompleksową przebudowę i termomodernizację placówek oświatowych w Spytkowicach, Ryczowie i Bachowicach,
- utworzenie centrum rekreacyjnego i żłobka przy Szkole Podstawowej nr 2 w Spytkowicach.

Nieuniknionym problemem edukacyjnym, jaki już występuje w całym kraju, a nasili się w latach kolejnych, jest problem demograficzny, spowodowany niską liczbą urodzeń dzieci. To powoduje z kolei podejmowanie trudnych decyzji związanych z utrzymywaniem placówek oświatowych o mniejszej liczebności klas. Skuteczne działania samorządu gminy powodują jednak, że stan edukacji w gminie stoi na wysokim poziomie, co przekłada się na wyniki egzaminów końcowych. Znaczny wpływ na powyższe ma również poprawa bazy lokalowej placówek oświatowych, które przeszły w ostatnich latach generalną modernizację i zapewniają właściwe warunki do nauki i organizowanych tam działań rozwojowo-edukacyjnych.

W ostatnich latach znacznemu rozwojowi uległa sfera kulturalna gminy poprzez budowę Muzeum Regionalnego w Bachowicach, które jest poświęcone zasłużonym Mieszkańcom gminy oraz generalny remont głównego zaplecza kulturalnego gminy – sali Urzędu Gminy w Spytkowicach, która obecnie pełni funkcję nowoczesnej, multimedialnej sali widowiskowo-teatralnej i pozwala na organizację niespotykanych do tej pory w gminie wydarzeń artystycznych. Rozwój kultury jest spowodowany także zacieśnieniem współpracy gminy z prężnie działającymi na jej terenie organizacjami społecznymi.

Gmina Spytkowice podejmuje również wiele projektów o charakterze turystycznym, wyznaczając nowe trasy rowerowe, tworząc trasy nordic walking, a także współorganizując imprezy rekreacyjne, takie jak rajdy rowerowe czy biegi.

Największym atutem gminy Spytkowice są Mieszkańcy, których zaangażowanie w działalność spytkowickiego samorządu oraz praca na rzecz lokalnej społeczności pozwala na nieustanny rozwój gminy i podnoszenie jej wartości na arenie lokalnej, regionalnej i krajowej. Mocną stroną gminy jest również baza oświatowo-sportowo-rekreacyjna. Znaczący wpływ na to ma generalny remont trzech Zespołów Szkolno-Przedszkolnych, który był największym wyzwaniem inwestycyjnym w historii naszego samorządu. Realizacja inwestycji wiązała się z koniecznością podjęcia trudnych i odpowiedzialnych decyzji władz gminy, których finalizacja przeszła najśmielsze oczekiwania. Dzięki tej inwestycji nasze dzieci mają możliwość nauki w warunkach godnych XXI wieku. Ponadto niezwykle ważną

inwestycją infrastrukturalną było utworzenie trzech obiektów sportowo-rekreacyjnych przeznaczonych do zajęć fizycznych o zasięgu obejmującym teren całej gminy. Znacznej poprawie infrastrukturalnej uległy również stany obiektów sportowych już istniejących, a także wielu obiektów użyteczności publicznej, co jest spowodowane stałym przeznaczaniem środków finansowych w tym zakresie.



Dawna siedziba Ludowego Klubu Sportowego Astra w Spytkowicach, fot. Urząd Gminy Spytkowice.



Siedziba Ludowego Klubu Sportowego Astra w Spytkowicach po remoncie, fot. Urząd Gminy Spytkowice.

STRYSZAWA



Stryszawa jest gminą wiejską położoną w południowo-zachodniej części województwa małopolskiego, na wysokości ok. 500 m n.p.m. Gmina zajmuje obszar 114 km², przynależy do powiatu suskiego. Pod względem obszaru zajmuje ósme miejsce wśród gmin w województwie. Stryszawa jest siedzibą władz gminy, do której należą Hucisko, Kuków, Kurów, Krzeszów, Lachowice, Targoszów i Pewelka. Gminę Stryszawa obecnie zamieszkuje 12 030 osób zameldowanych na pobyt stały oraz 242 osoby zamieszkałe na pobyt czasowy, w tym 5883 kobiety i 6289 mężczyzn. Liczba ludności w gminie Stryszawa od kilku lat nie ulega drastycznym zmianom, jednak zauważalna jest tendencja wzrostowa. Podobnie sytuacja wyglądała w roku 1990 – liczbę ludności w gminie szacuje się wtedy na ok. 12 tysięcy osób. Obserwuje się jednak regularny spadek liczby uczniów szkół podstawowych, zwłaszcza w tych najmniejszych wsiach przynależących do gminy Stryszawa, co spowodowane jest niżem demograficznym w ostatnich latach.

Rok 1990 to czas przełomowy nie tylko w gminie Stryszawa, na jej terenie znajdowały się wówczas dwie centrale telefoniczne z wywoływaniem mechanicznym. W obecnym budynku Urzędu Gminy centrala obsługiwała następujące miejscowości: Kurów, Kuków, Hucisko, Pewelka, Lachowice i Targoszów. Centrala telefoniczna mieszcząca się w Stryszawie Górnej obsługiwała Stryszawę Dolną i Górną. W roku 1990 w gminie Stryszawa nie było kanalizacji, a wodociąg „Steczki" był jednym z pierwszych ujęć wody (ok. 4 km sieci wodociągowej) i przyłączonych było do niego ok. 50 odbiorców. W 1992 roku powstał wodociąg „Siwcówka", który na początku swojego istnienia dostarczał wodę do kilkudziesięciu odbiorców.

Infrastruktura drogowa nie była zbyt rozbudowana, według stanu na rok 1990 do kategorii dróg gminnych zostało zaliczonych 19 dróg – zaznaczyć należy, że obecnie posiadamy ok. 63 km dróg gminnych oraz kilkaset dróg wewnętrznych o utwardzonej nawierzchni. Obecna droga wojewódzka 946 Żywiec–Sucha Beskidzka w roku 1990 miała status drogi krajowej, a część obecnych dróg powiatowych – status dróg wojewódzkich.

W latach 1990–2002 mieszkańcy gminy wybierali na poszczególne kadencje po 22 radnych w 9 okręgach wyborczych. Od 2002 gmina podzielona jest na 7 okręgów wyborczych, w których wybieranych jest 15 radych. Na początku lat 90. na terenie gminy Stryszawa dominowały działalności gospodarcze związane z handlem, usługami budowlanymi, usługami związanymi z obróbką i handlem drewnem, produkcją i sprzedażą wyrobów z drewna oraz drobną działalnością transportową. Należy również podkreślić, iż w naszej gminie rozwinięte było rzemiosło (wyplatanie koszy, kowalstwo, wyroby drewniane)

Wójtowie Gminy Stryszawa w latach 1990–2020:

- Jan Bury – 1990–1998,
- Jacek Zając – 1998–2010,
- Rafał Lasek – od 2010.

Przewodniczący Rady Gminy:

- Wiesław Okrzesik – 1990,
- Jan Łaciak – 1990–1994,
- Józef Kwaśny – 1994–1998,
- Ryszard Hadka – 1998–2010,
- Józef Pochopień – 2010–2014,
- Agata Gołuszka – 2014–2018,
- Łukasz Nisio – 2018,
- Krystyna Wajdzik – od 2018.

oraz zabawkarstwo – przekazywane z pokolenia na pokolenie. Stryszawscy rolnicy specjalizowali się głównie w hodowli bydła mlecznego i wypasowego. Gospodarstwa stanowiły własność rolników indywidualnych. Były to gospodarstwa z reguły małe, w znacznym stopniu rozdrobnione. Płody rolne dostarczane były do punktów skupu (mleko, żywiec wołowy). Wiele gospodarstw prowadziło uprawę ogrodniczą (czarna porzeczka, agrest, maliny).

W latach 90. do poziomu wykształcenia nie przywiązywano zbyt dużej wagi, co w stosunku do roku 2020 jest odmienne, ponieważ pod względem poziomu wykształcenia w ostatnich kilkunastu latach notowany jest w gminie Stryszawa wzrost liczby osób podejmujących w różnych formach edukację na poziomie studiów wyższych. Zdecydowanie wśród mieszkańców wzrosła świadomość społeczna w zakresie potrzeb kształcenia się w perspektywie rozwoju, poszerzenia horyzontów i możliwości, co powoduje wzrost pozycji życiowej jednostki. Osoby z wyższym wykształceniem, najczęściej po studiach zostają w miastach.

Gmina Stryszawa to gmina wiejska, rozwijająca się turystycznie wokół Beskidzkiego Centrum Zabawki Drewnianej, a także wokół działalności twórców ludowych. Ponadto w gminie działają gospodarstwa agroturystyczne, które stale są ulepszane przez właścicieli i modernizowane pod kątem turystycznym. Mieszkańcy gminy obecnie znajdują zatrudnienie głównie na terenie powiatu suskiego z uwagi na coraz silniejszy rozwój lokalnej przedsiębiorczości. Pracują w dwóch dużych zakładach na terenie powiatu. Pierwszy z nich to firma „Pacyga meble", która zajmuje się stolarką i produkcją mebli, a jej siedziba mieści się w Kukowie. Druga firma to „Fideltronik" w Suchej Beskidzkiej, która zajmuje się produkcją części elektronicznych.

Na uwagę zasługuje ilość i wielkość inwestycji, jakie udało się zrealizować dzięki pozyskaniu środków zewnętrznych. Jednym z największych osiągnięć ostatnich dziesięcioleci w gminie Stryszawa są środki zewnętrzne, które gmina pozyskuje w zakresie budowy kanalizacji, będącej symbolem postępu cywilizacyjnego, a także budowy wodociągów gminnych – to największe nasze wyzwanie ostatnich lat. Rozwój gospodarki wodno-ściekowej jest nierozerwalnie związany z rozwojem gminy. Jeszcze kilkanaście lat temu w naszej gminie były całe osiedla domów jednorodzinnych, gdzie w ogóle nie było sieci kanalizacji sanitarnej, a mieszkańcy zmuszeni byli do korzystania z szamb. Dzisiaj mogą podłączyć swoją nieruchomość do kanalizacji.

Ponadto niewątpliwie jedną z większych inwestycji ostatnich lat jest budowa hali sportowej przy Szkole Podstawowej nr 2 w Stryszawie oraz budowa Ośrodka Dziedzictwa Kulturowego Gminy Stryszawa wraz z infrastrukturą towarzyszącą. Działalnością kulturalną w gminie Stryszawa zajmuje się Gminny Ośrodek Kultury w Stryszawie, którego podstawowym celem jest pozyskiwanie i przygotowanie społeczeństwa do aktywnego uczestniczenia w kulturze oraz współtworzenie wartości kulturalnych. Placówka realizuje zadania w dziedzinie upowszechniania kultury, wychowania, edukacji i oświaty kulturalnej oraz w zakresie tworzenia i ochrony dóbr kultury. GOK organizuje konkursy i festiwale o charakterze gminnym, powiatowym oraz ogólnopolskim, prowadzi zajęcia z edukacji folklorystycznej dla dzieci, młodzieży i turystów w ramach Warsztatów Twórczych, prowadzi zajęcia plastyczne i muzyczne, a także świetlicowe dla dzieci i młodzieży. Zajmuje się szeroko rozumianą animacją społeczeństwa w różnych grupach wiekowych. Instytucja organizuje imprezy plenerowe o charakterze folklorystycznym, promocyjnym oraz rekreacyjno-rozrywkowym, w tym największą: Święto Zabawki Ludowej, promujące nasze dziedzictwo kulturowe – zabawkarstwo ludowe.

W roku 2016 udało się wpisać zabawkarstwo żywiecko-suskie na krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego i dokładnie 14 października 2016 roku uroczyście odebrano decyzję z rąk Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Obecnie gmina Stryszawa dąży do wpisania dziedzictwa na światową listę UNESCO.



Beskidzkie Centrum Zabawki Drewnianej kiedyś, fot. Urząd Gminy Stryszawa.



Beskidzkie Centrum Zabawki Drewnianej dziś, fot. Urząd Gminy Stryszawa.

SULKOWICE



Gmina Sułkowice jest gminą miejsko-wiejską. Położona jest w odległości 25 km na południowy zachód od Krakowa i zajmuje powierzchnię 60,6 km². Gminę tworzą: miasto Sułkowice i cztery sołectwa: Biertowice, Harbutowice, Krzywaczka oraz Rudnik. W roku 1990 zamieszkiwało ją 12 026 osób (stan na dzień 31 grudnia 1989 roku), a aktualnie liczy 14 969 mieszkańców (stan na dzień 30 kwietnia 2020 roku).

Gmina ma charakter przemysłowo-rolniczy. Inwestycjom sprzyja dobrze rozwinięta infrastruktura techniczna. Wielki atut stanowi również położenie i dogodna komunikacja (przez gminę przebiegają: droga krajowa nr 52 od trasy E-77 do Bielska-Białej i dwie drogi wojewódzkie – nr 956 Biertowice–Zembrzyce i nr 955 Sułkowice–Jawornik).

Wiodącymi firmami od wielu lat są tu Fabryka Narzędzi „Kuźnia Sułkowice S.A." oraz Producent Narzędzi JUCO Sp. z o.o. Są to firmy branży metalowej, trudniące się metaloplastyką. W gminie zlokalizowanych jest także wiele firm stolarsko-meblarskich oraz remontowo-budowlanych. Działają tu dwie betoniarnie i trzy składy materiałów budowlanych. Zaspokajane są potrzeby konsumentów w niemal każdej branży: handlowej (wyposażenie łazienek, sklepy motoryzacyjne, sportowe, odzieżowe, spożywcze), ubezpieczeniowej, finansowej, zdrowia i urody, gastronomicznej, mechanicznej, transportowej, doradczej, a nawet fonograficznej i reklamowej. Partnerem w działaniach na rzecz aktywizacji gospodarczej od 2005 roku jest Izba Gospodarcza w Sułkowicach (SIG), która zrzesza podmioty gospodarcze różnych branż, promując je oraz prowadząc działalność doradczą.

Wielu mieszkańców trudni się jeszcze rolnictwem, hodując trzodę chlewną, bydło oraz drób – głównie na potrzeby własne. Na terenie gminy Sułkowice uprawia się przede wszystkim zboża na paszę, ziemniaki, warzywa szklarniowe, a także prowadzi hodowlę drzew i krzewów ozdobnych.

Dochody gminy Sułkowice w roku 2020 zaplanowane są na poziomie 69 mln złotych, co daje nieco ponad 4 600 złotych w przeliczeniu na jednego mieszkańca. Suma wydatków z budżetu gminy Sułkowice zaplanowana na 2020 rok wynosi prawie 67 mln złotych. Największą ich część stanowi oświata – 23 mln złotych. Tutejsze władze samorządowe od trzech dekad przykładają bowiem ogromną wagę zarówno do edukacji, jak i do rozwoju placówek oświatowych.

Edukacja dzieci i młodzieży odbywa się w ośmiu placówkach: czterech Zespołach Placówek Oświatowych (Biertowice, Harbutowice, Krzywaczka oraz Rudnik), dwóch Szkołach Podstawowych w Sułkowicach oraz dwóch Przedszkolach Sa-

Burmistrzowie Gminy Sułkowice w latach 1990–2020:

- Adam Gumularz – 1990–1998,
- Józef Mardaus – 1998–2006,
- Piotr Pułka – 2006–2018,
- Artur Grabczyk – od 2018.

Przewodniczący Rady Miejskiej:

- Jan Socha – 1990–1994,
- Władysława Kołodziejczyk – 1994–1998,
- Józef Frosztęga – 1998–2001,
- Marian Przała – 2001–2002,
- Piotr Pułka – 2002–2006,
- Jan Socha – 2006–2012 oraz 2014–2018,
- Wiesław Moroń – 2012–2014,
- Waldemar Wolski – od 2018.

morządowych w Sułkowicach. Na terenie gminy znajduje się również Zespół Szkół Zawodowych i Ogólnokształcących w Sułkowicach, filia Szkoły Muzycznej z Czasławia oraz niedawno otwarty prywatny żłobek „Radosne Serce".

W ostatniej dekadzie wybudowane zostały nowoczesne hale i boiska sportowe przy szkołach. W 2017 roku zakończyła się także budowa nowego budynku Przedszkola Samorządowego w Sułkowicach. Projekt placówki został nagrodzony w 2018 roku, w kategorii „Architektura użyteczności publicznej", w konkursie o Nagrodę Województwa Małopolskiego im. Stanisława Witkiewicza. Obecnie trwają prace wykończeniowe przy nowo budowanej sali sportowej w Biertowicach.

W 2012 roku został otwarty Zalew w Sułkowicach. Składa się on ze zbiornika wodnego o powierzchni ok. 10 tys. m^2, który powstał na zrewitalizowanym obszarze 3,56 ha nadrzecznych szuwarów. Pomysł utworzenia zalewu rekreacyjnego w Sułkowicach pojawił się w roku 1998. Budowa ruszyła 1 marca 2011 roku w oparciu o dofinansowanie z funduszy unijnych i z budżetu państwa, a całkowita wartość inwestycji wyniosła ponad 4 mln zł.

Największym wyzwaniem dla gminy Sułkowice w ostatnich trzech dekadach było podniesienie jakości życia mieszkańców poprzez budowę niezbędnej infrastruktury. Od lat 90. do chwili obecnej teren gminy został zgazyfikowany niemal w stu procentach. Od drugiej połowy lat 90. prowadzona jest kompleksowa kanalizacja Sułkowic. Największą inwestycją w historii gminy był projekt pn. „Program zaopatrzenia w wodę oraz odprowadzania i oczyszczania ścieków w Gminie Sułkowice – część I", realizowany przy wsparciu środków z Unii Europejskiej w ramach „Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko" w latach 2007–2015. W ramach zadania wykonano rozbudowę oczyszczalni ścieków w Biertowicach, modernizację Stacji Uzdatniania Wody w Harbutowicach, rozbudowę gminnej sieci kanalizacyjnej oraz rozbudowę i modernizację sieci wodociągowej. Wartość inwestycji wyniosła prawie 63 mln złotych, z czego 25 mln złotych stanowił wkład własny gminy Sułkowice.

Od początku lat 90. w gminie poprawiła się infrastruktura drogowa. Gmina Sułkowice przeznacza znaczną część swojego budżetu na budowę nowych i modernizację już istniejących dróg oraz rozbudowę oświetlenia ulicznego. Wszystkie tego typu inwestycje wpływają na komfort życia mieszkańców, a przede wszystkim na ich bezpieczeństwo.

Przez ostatnie trzydzieści lat gmina rozwinęła i wzbogaciła sferę kulturalno-rozrywkową. Corocznie organizowane są Dni Sułkowic – dwudniowe wydarzenie muzyczne, na którym goszczą gwiazdy polskiej sceny muzycznej, a także Jarmark „Sułkowicka Jesień", który stwarza okazję do autoprezentacji lokalnych stowarzyszeń, rzemieślników, kolekcjonerów, pasjonatów, instytucji kultury i osób uzdolnionych artystycznie. Sułkowicki Ośrodek Kultury zapewnia, szczególnie młodym mieszkańcom, wiele rozrywek. Od kilku lat organizowane są tu corocznie: „Festiwal Piosenki Rozrywkowej", „Powiatowy Festiwal Piosenki Angielskiej", a także turniej szachowy „Sułkowicka Jesień Szachowa" oraz liczne konkursy. Stałym elementem działalności Ośrodka są także koła zainteresowań – koło taneczne, gitarowe, teatralno-recytatorskie, plastyczne, językowe czy szachowe. Przy Sułkowickim Ośrodku Kultury działają również: Zespół Pieśni i Tańca „Elegia" z Rudnika, Chór „Apassionata", Orkiestra Dęta w Sułkowicach oraz Zespół Taneczny „Retro".

Historię i kulturę gminy przybliża Izba Tradycji, mieszcząca się w budynku Starej Szkoły na sułkowickim Rynku. To w niej organizowane są lekcje, wystawy i pokazy dotyczące historii miejscowości oraz ich mieszkańców. Sukcesywnie kolekcjonowane dawne sprzęty gospodarcze, narzędzia rolnicze, stroje, dokumenty, kroniki oraz zdjęcia, przybliżają zwiedzającym historię regionu. Większość eksponatów została podarowana Izbie przez mieszkańców, którzy aktywnie uczestniczą w życiu gminy.

Ważną funkcję kulturalną spełnia również Galeria Internat, w której prezentowane są zarówno wystawy poplenerowe,

jak i dzieła artystów profesjonalnych i amatorów, a także twórczość uzdolnionej młodzieży szkolnej.

Istotną rolę informacyjną dla mieszkańców pełni gminna gazeta „Klamra", ukazująca się od 15 lipca 1990 roku. Jest cennym źródłem informacji o gminie, najważniejszych wydarzeniach oraz lokalnych imprezach. Przedstawia osiągnięcia mieszkańców, a także działania podejmowane przez władze gminy.

Przez ostanie trzy dekady w gminie Sułkowice następował systematyczny rozwój w każdej dziedzinie życia. Z każdym rokiem gmina Sułkowice zmieniała swoje oblicze. Przez kolejne lata Sułkowice będą dalej się rozwijać, są bowiem miejscem przyjaznym dla mieszkańców i gości, a dzięki rozwojowi infrastruktury i dogodnemu położeniu stają się miejscem zachęcającym przedsiębiorców do inwestowania na swoim terenie.



Początek budowy zalewu – 20 kwietnia 2011 roku, fot. Urząd Miejski w Sułkowicach.



Zalew rekreacyjny w Sułkowicach, fot. Urząd Miejski w Sułkowicach.

SUŁOSZOWA

Sułoszowa to gmina wiejska w województwie małopolskim, w powiecie krakowskim o powierzchni 53 km². W latach 1975–1998 gmina położona była w województwie krakowskim. Leży około 37 km od Krakowa i około 12 km od Olkusza. Siedziba gminy to Sułoszowa. Pozostałe wsie wchodzące w skład gminy to Wielmoża oraz Wola Kalinowska. Większość terenu gminy leży w otulinie Ojcowskiego Parku Narodowego, a jej fragment, Pieskowa Skała, stanowi północną część Parku.



Rok 1990

Gmina Sułoszowa to gmina wiejska, liczba ludności w 1990 roku wynosiła ok. 6050 mieszkańców, z czego większość utrzymywała się z rolnictwa. Większa część mieszkańców posiadała wykształcenie zawodowe, część – średnie i nieliczni – wykształcenie wyższe. Budżet gminy w 1990 roku wynosił przed denominacją 4 512 728,00 złotych.

Gmina Sułoszowa była gminą rolniczą, a większość podmiotów, które w tym czasie funkcjonowały, była związana z rolnictwem – m.in. Rolnicza Spółdzielnia Produkcyjna, Kółko Rolnicze oraz istniejąca do tej pory Spółdzielnia Rolniczo-Handlowa Promyk. Na terenie gminy działały nieliczne prywatne firmy usługowe i dwie restauracje. Na większości głównych dróg dojazdowych był położony asfalt. Infrastruktura wodociągowa istniała, jednak miejscami była nieszczelna – występowały często braki wody. Nie było kanalizacji. Linie telefoniczne były w słabym stopniu rozwinięte, tylko nieliczni mieszkańcy mieli dostęp do telefonu.

Edukacja – ze względu na dużą ilość dzieci z niektórych roczników tworzono po dwie klasy. Istniał problem bazy lokalowej, szczególnie w Szkole Podstawowej nr 1 – lekcje odbywały się w kilku budynkach, w tym w wynajętych domach prywatnych, a nawet w remizie OSP. Biblioteka szkolna była ulokowana w prywatnym domu. Pozostałe szkoły posiadały nowe budynki. W wyborach samorządowych w 1990 roku wybrano 18 radnych.

Rok 2020

Aktualnie w gminie Sułoszowa mieszka 5810 osób, z czego 50,5% stanowią kobiety, a 49,95% mężczyźni. Osoby do 18 roku życia stanowią 20,2% ogółu mieszkańców, natomiast 79,8% to osoby powyżej 18 roku życia, z czego 20,7% to osoby w wieku emerytalnym. Aktywność zawodowa mieszkańców przedstawia się następująco: około 25% mieszkańców utrzymuje się z rolnictwa, 30% utrzymuje się z pracy zawodowej, natomiast około 45% pracuje zawodowo i uprawia rolę.

Budżet całkowity w 2020 roku wynosi 29 711 552,00, czyli około 5113,86 zł na mieszkańca. Stan infrastruktury w gminie jest bardzo dobry – na przestrzeni trzydziestu lat gmina przeszła dużą metamorfozę i powstało wiele inwestycji.

Wójtowie Gminy Sułoszowa w latach 1990–2020:

- Tadeusz Maciąg – 1990–1994,
- Stanisław Gorajczyk – od 1994.

Przewodniczący Rady Gminy:

- Leszek Dolny – 1990–1994,
- Wacław Staroń – 1994–1998,
- Kazimierz Pasternak – 1998–2002 oraz 2006–2014,
- Witold Gorajczyk – 2002–2006,
- Janusz Pasternak – 2014–2018,
- Adam Goraj – od 2018.



Centrum Kultury, Przedszkole Samorządowe oraz Szkoła Podstawowa Nr 1 w Sułoszowej

- Zbudowano okazały budynek Szkoły Podstawowej Nr 1 w Sułoszowej z salą gimnastyczną.
- Zbudowano sale gimnastyczne przy Szkole Podstawowej Nr 2 w Sułoszowej oraz w Wielmoży.
- Rozbudowano budynek Szkoły Podstawowej w Wielmoży z trzyoddziałowym przedszkolem.
- W latach 2009–2010 zbudowano przedszkole czterooddziałowe wraz z zagospodarowaniem terenu.
- Zbudowano nowy budynek Urzędu Gminy w Sułoszowej.
- Jedną z największych inwestycji ostatnich lat jest budowa kanalizacji sanitarnej na terenie całej gminy z oczyszczalnią ścieków usytuowaną na Woli Kalinowskiej – skanalizowane jest ponad 90% gminy.
- Przeprowadzono w całej gminie modernizację sieci wodociągowej.
- Uregulowano koryto Prądnika, co poprawiło stan bezpieczeństwa mieszkańców narażonych na podtopienia.
- Powstały nowe chodniki, wykonano nawierzchnie asfaltowe na drogach gminnych w całej gminie.
- Powstała świetnie wyposażona baza sportowa w Sułoszowej – zbudowano pełnowymiarowe boisko sportowe (nawierzchnia z trawy naturalnej), zbudowano także dwa boiska typu „Orlik" i bieżnię siłową z nawierzchnią syntetyczną.
- Powstały nowe place zabaw przy Przedszkolu oraz przy Szkole Podstawowej Nr 2 w Sułoszowej.
- Dokonano modernizacji i rozbudowy remiz Ochotniczych Straży Pożarnych na terenie gminy.
- Rozbudowano Jurajski Szlak Rowerowy, aktualnie realizowana jest budowa ścieżki rowerowej w ramach „Niskoemisyjnego Transportu Miejskiego".
- W celu korzystania z ekologicznych źródeł energii założono panele solarne oraz panele fotowoltaiczne na budynku Urzędu Gminy, szkołach, a do końca roku panele mają być też zamontowane na wszystkich remizach OSP.
- Organizowane są wydarzenia o charakterze kulturalnym – coroczne dożynki, koncerty, biegi sportowe i festyny rodzinne w szkołach i przedszkolach. Na terenie gminy działa pięć Kół Gospodyń Wiejskich, Stowarzyszenie Klub Seniora „Pod Maczugą" oraz dwa kluby sportowe: LKS Prądnik i SSL Wielmożanka.



Wielofunkcyjne boisko sportowe z siłownią, fot. Urząd Gminy Sułoszowa

SZCZUCIN



Szczucin to gmina wiejsko-miejska licząca ostatnio 13 393 mieszkańców, o powierzchni 119,48 km², położona nad Wisłą w Kotlinie Sandomierskiej. W skład gminy wchodzą sołectwa: Borki, Brzezówka, Dąbrowica, Delastowice, Laskówka Delastowska, Lubasz, Łęka Szczucińska, Łęka Żabiecka, Maniów, Radwan, Skrzynka, Słupiec, Suchy Grunt, Szczucin Wschód, Szczucin Zachód, Świdrówka, Wola Szczucińska, Zabrnie i Załuże. Budżet w przeliczeniu na jednego mieszkańca to 4870,80 zł.

W 1990 roku gmina Szczucin była gminą przemysłowo-rolniczą. Funkcjonujące wówczas największe zakłady pracy to: Zakład Wyrobów Azbestowo-Cementowych, Zakład Rezystorów Unitra-Telpod oraz Gminna Spółdzielnia „Samopomoc Chłopska". Istnienie ich było niewątpliwym atutem Szczucina, który uważano za jedną z najbardziej uprzemysłowionych wsi. Szczucin był wówczas wsią, gdyż status miasta, utracony w dwudziestoleciu międzywojennym, odzyskał dopiero 1 stycznia 2009 roku. Uprzemysłowienie miało jednak także złe skutki. Teren gminy był zanieczyszczony odpadami zawierającymi azbest, pochodzącymi z miejscowego Zakładu Wyrobów Azbestowo-Cementowych. Brak było wodociągów, jedynie część samego Szczucina miała wodociąg pobierający wodę z ujęcia na Wiśle. Brakowało również kanalizacji i oczyszczalni ścieków. Telefony tylko sporadycznie występowały w prywatnych domach. Z konieczności to miejscowe instytucje udostępniały mieszkańcom możliwość skorzystania z aparatu telefonicznego. Drogi gminne miały w większości nawierzchnię szutrową. Asfaltowa była tylko na drogach powiatowych, wojewódzkich i krajowych. W samym Szczucinie nawierzchnie asfaltową miały jedynie ulice: Zajezierze, Ks. Bracha, Topolowa, Rudnickiego, Batalionów Chłopskich, Ogrodowa, Różana oraz Targowa.

Dziś gmina Szczucin, będąc gminą miejsko-wiejską, ma charakter typowo rolniczy. Ogromne zmiany, jakie zaszły po roku 1990 doprowadziły do likwidacji Zakładu Wyrobów Azbestowo-Cementowych, Państwowego Ośrodka Maszynowego w Lubaszu oraz do zaprzestania działalności przez GS „Samopomoc Chłopska". Natomiast powstały – często na bazie dawnych zakładów – nowe firmy, między innym: Tankpol Sp.J., Zielony Port. Centrum Logistyczno-Magazynowe, Katpol Sp.J., które oferowały jednak mniejszą ilość miejsc pracy. Spowodowało to znaczny wzrost bezrobocia, a w konsekwencji zwiększenie migracji. Obecnie w Szczucinie na 1000 mieszkańców pracują 243 osoby. Jest to wartość porównywalna do wartości dla województwa małopolskiego oraz wartość porównywalna do wartości dla Polski. 45,2% wszystkich pracujących ogółem stanowią kobiety, a 54,8% mężczyźni. Bezro-

Burmistrzowie Szczucina w latach 1990–2020:

- Bolesław Łączyński – 1990–2002,
- Jan Sipior – 2002–2014,
- Andrzej Gorzkowicz – 2014–2018,
- Jan Sipior – od 2018.

Przewodniczący Rady Miejskiej:

- Eugeniusz Błach – 1990–1994,
- Józef Wantuch – 1994–1998,
- Jerzy Sznajder – 1998–2002,
- Jacek Szarek – 2002–2006,
- Czesław Noga – 2006–2010,
- Andrzej Gorzkowicz – 2010–2014,
- Agnieszka Beker – 2014–2018,
- Antoni Radłowski – od 2018.

bocie rejestrowane w Szczucinie wynosiło w 2017 roku 13,7% (17,4% wśród kobiet i 10,5% wśród mężczyzn). Jest to znacznie więcej od stopy bezrobocia w województwie małopolskim oraz w całej Polsce. W 2017 roku przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w Szczucinie wynosiło 3652,45 zł, co odpowiada 80,70% przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia brutto w Polsce. 65,4% aktywnych zawodowo mieszkańców Szczucina pracuje w sektorze rolniczym, 10,3% w przemyśle i budownictwie, a 6,9% w sektorze usługowym oraz 0,7% pracuje w sektorze finansowym.

Od początku lat dziewięćdziesiątych w zakresie infrastruktury zrealizowano:

- wodociągi we wszystkich miejscowościach wraz z budową Stacji Uzdatniania Wody, zbiorników wieżowych i magistrali przesyłowej,
- mechaniczno-biologiczną oczyszczalnię ścieków o przepustowości 1200 m^3/d i kanalizację sanitarną w miejscowościach Szczucin i Świdrówka,
- gazyfikację części gminy,
- powszechną telefonizację,
- neutralizację odpadów azbestowych na drogach gminnych,
- remonty obiektów użyteczności publicznej czyli szkół, domów ludowych, domów strażaka.

W ostatnich latach przeprowadzono termomodernizację szkół w miejscowościach Szczucin i Słupiec, remont ośrodka zdrowia w miejscowości Brzezówka, zabezpieczenie odpadów azbestowych na drogach i usuwanie pokryć dachowych z eternitu. Utworzono także Środowiskowy Dom Samopomocy dla osób niepełnosprawnych w miejscowości Dąbrowica oraz Klub Seniora, wyremontowano Ośrodki Zdrowia w Brzezówce, Słupcu i Szczucinie.

Atrakcje turystyczne gminy to: Muzeum Drogownictwa w Szczucinie, barokowy kościół parafialny pod wezwaniem św. Marii Magdaleny, Wiślana Trasa Rowerowa oraz Turystyczny Szlak Dobrego Smaku.

Niewątpliwie największym sukcesem ostatniego trzydziestolecia jest uwolnienie gminy Szczucin od toksycznego azbestu.



Szczucin z lotu ptaka, fot. Urząd Miasta i Gminy Szczucin.

TARNÓW

Tarnów po blisko 700 latach od nadania praw miejskich wciąż jest ważnym ośrodkiem gospodarczym, który zamieszkuje prawie 110 tys. mieszkańców. Ze względu na historyczne uwarunkowania można go określić miastem wielokulturowym – kultura romska oraz żydowska stanowiły i nadal stanowią ważny aspekt w życiu miasta, podobnie jak historyczne powiązania z narodami węgierskim i ukraińskim.



1990

Tarnów liczył wówczas 121 216 mieszkańców, budżet wynosił 166 mln 329 tys. zł, z nim miasto wkroczyło w kolejny etap budowania swej tożsamości. Pod koniec roku 1990 w mieście funkcjonowało 4263 podmiotów gospodarczych – 138 w sektorze publicznym i 4125 w sektorze prywatnym (w tym 42 spółdzielnie).

Najbardziej widoczną inwestycją realizowaną w Tarnowie w pierwszej kadencji samorządu była przebudowa ulicy Wałowej i zamiana jej w deptak. Przebudowa stała się swoistą wizytówką pierwszej kadencji odnowionego samorządu.

2020

Dzisiaj Tarnów to miasto wielu możliwości, któremu bliska jest idea Smart City. Realizowane nowoczesne inwestycje w zakresie transportu publicznego sprawiają, iż miasto może uznać się za lidera zmian w tym zakresie. Mocną stroną miasta i regionu jest także szeroko rozumiana turystyka: rowerowa, enoturystyka, a także turystyka do źródeł.

Tegoroczne dochody miejskiego budżetu wyniosą prawie 823 miliony złotych, a wydatki niemal 838 milionów. Taki budżet zaspokaja wszystkie bieżące potrzeby miasta, które od lat rozwija się jako miasto zrównoważone, przyjazne mieszkańcom, atrakcyjne gospodarczo i odpowiedzialne społecznie. 31 grudnia 2019 roku w Tarnowie było zameldowanych 106 894 mieszkańców.

W Tarnowie od kilku lat wzrasta liczba firm. W końcówce 2019 roku w mieście zarejestrowanych było 12 tys. 76 podmiotów gospodarczych

W minionym trzydziestoleciu w mieście zrealizowano szereg kluczowych inwestycji. Od kilku lat główny nacisk kierowany jest na infrastrukturę drogową, estetykę miasta i infrastrukturę tzw. „czasu wolnego". To m.in. przebudowa ul. Elektrycznej i Spokojnej, budowa oraz modernizacja miejskich i szkolnych obiektów sportowych, w tym nowoczesnej Areny Jaskółka Tarnów – drugiej pod względem wielkości areny w Małopolsce, przebudowa miejskiego stadionu lekkoatletycznego, modernizacja Amfiteatru Letniego,

Prezydenci Tarnowa w latach 1990–2020:

- Mieczysław Bień – 1990–1994,
- Roman Ciepiela – 1994–1998,
- Józef Rojek – 1998–2002,
- Mieczysław Bień –2002–2006,
- Ryszard Ścigała – 2006–2014,
- Roman Ciepiela – od 2014.

Przewodniczący Rady Miasta:

- Zdzisław Janik – 1990–1998 oraz 2001–2002,
- Antoni Zięba – 1998–2001,
- Andrzej Kasznia – 2002–2006,
- Ryszard Żądło – 2006–2010,
- Grzegorz Światłowski – 2010–2014,
- Kazimierz Koprowski – 2014–2017,
- Ryszard Pagacz – 2018,
- Jakub Kwaśny – od 2018.

rozbudowa Zespołu Szkół Muzycznych o salę koncertową, budowa Centrum Sportu i Rekreacji na Kantorii, rewitalizacja Parku Piaskówka.

Obecnie finalizowana jest rewitalizacja Parku Strzeleckiego, trwają też prace rewitalizacyjne tarnowskiej starówki, w tym budowa Tarnowskiego Parku Doświadczeń i remont płyty rynku.

Nie bez znaczenia jest także kompleksowa wymiana miejskiego taboru autobusowego oraz budowa Inteligentnego Systemu Transportowego. Ostatnie lata to też uruchomienie Centrum Rehabilitacji Społecznej i Zawodowej „Słoneczne Wzgórze" – Zakładu Aktywności Zawodowej, gdzie pracownikami w głównej mierze są osoby z niepełną sprawnością.

Każdego roku w Tarnowie odbywa się ok. 800 wydarzeń kulturalnych. Spośród nich warto wymienić Tarnowską Nagrodę Filmową – Festiwal Wybranych Polskich Filmów Fabularnych oraz Ogólnopolski Festiwal Komedii „Talia". Tarnów to także miasto, w którym z powodzeniem organizowane są krajowe i międzynarodowe rozgrywki sportowe (ostatnio Turniej Czterech Narodów w piłce ręcznej).



Roman Ciepiela – Prezydent Tarnowa. Fot. Urząd Miasta Tarnowa.

Czas wielkich nadziei

Po wyborach z 4 czerwca 1989 roku w środowisku ludzi związanych z ówczesnymi Komitetami Obywatelskimi „Solidarność" zaczęły się działania związane z planowanymi za niespełna rok pierwszymi wolnymi i demokratycznymi wyborami samorządowymi.

Nowa ustawa o samorządzie wprowadzała naszą samorządność na nowy poziom – po ponad czterdziestu latach działania upolitycznionych i odgórnie sterowanych przez partyjnych działaczy tzw. rad narodowych, dawała miastom i gminom sporo możliwości zarządzania dużą częścią spraw publicznych, realny wpływ na gospodarkę komunalną, gminy otrzymywały też własne źródła dochodów i możliwość decydowania o wydatkach.

Wraz z gronem osób, które doskonale zdawały sobie sprawę z tego, jak ważna jest dla środowisk lokalnych samorządność, staraliśmy się mobilizować tarnowian nie tylko do udziału w planowanych wyborach, ale również do kandydowania do odnowionych rad. Pojawiło się grono aktywnych społeczników – ludzi, którzy chcieli zmieniać i unowocześniać swoje miasto. Związali się z Komitetem Obywatelskim w Tarnowie, w dużej części weszli do pierwszej, demokratycznie wybranej Rady Miejskiej i przez wiele kolejnych lat działali na rzecz lokalnej społeczności.

Kandydaci Komitetu Obywatelskiego zdobyli aż 36 mandatów w liczącej 45 osób radzie, cztery mandaty rajców przypadło Forum Ochrony Praw Członków Spółdzielczości Mieszkaniowej, trzech radnych wprowadziło Stronnictwo Demokratyczne, a dwa mandaty zdobyli kandydaci Konfederacji Polski Niepodległej.

Między innymi i moja kandydatura zyskała wówczas aprobatę tarnowian i do dziś poczytuję sobie za zaszczyt zasiadanie w tej pierwszej po II wojnie demokratycznie wybranej radzie. Z ówczesnych radnych, którzy po wyborach z 27 maja 1990 roku przez cztery lata decydowali o kształcie Tarnowa, aktywna jest nadal i nadal zasiada w radzie obecnej kadencji pani Krystyna Mierzejewska.

Był to czas wielkich nadziei i jednocześnie wielkich zmian. Nie mając żadnego doświadczenia w tej materii tworzyliśmy praktycznie od zera zręby lokalnej samo-

rządności i nowe zasady funkcjonowania miejskiego organizmu, w oparciu o raczkujące dopiero na polskim podwórku prawa rynku. Uczyliśmy się oraz nabieraliśmy doświadczenia w działaniu, a z perspektywy tych trzydziestu lat mogę chyba powiedzieć, że okazaliśmy się pojętnymi uczniami.

Roman Ciepiela



Ulica Wałowa w 1991 roku i dziś, fot. Urząd Miasta Tarnowa.



TOKARNIA



Gmina Tokarnia, której siedzibą od jej powołania, tj. od 1973 roku jest Tokarnia, leży w województwie małopolskim, powiecie myślenickim. Gmina ma 8730 mieszkańców, czyli zamieszkuje ją 6,9% ludności powiatu i ma powierzchnię 68,6 km², co stanowi 10,2% jego powierzchni. W skład gminy wchodzi sześć sołectw: Bogdanówka, Krzczonów, Tokarnia, Skomielna Czarna, Zawadka i Więciórka. Gmina położona jest na zachód od drogi łączącej Kraków i Zakopane, czyli tzw. *Zakopianki*, wzdłuż drogi wiodącej z Krzczonowa przez Tokarnię i Łętownię do Jordanowa.

Część gminy leżąca na północny zachód od tej linii, czyli m.in. cała Zawadka i północna, zdecydowanie większa część Krzczonowa i Tokarni, cała Więciórka, Bogdanówka i Skomielna Czarna położone na południe zaliczane są do Beskidu Makowskiego. Natomiast role położone w Krzczonowie i Tokarni leżące na południe od Krzczonówki, czyli na prawym biegu rzeki należą do *Zakopianki*. Gmina rozciąga się wzdłuż rzeki Krzczonówki w kierunku wschód-zachód na przestrzeni około 12 kilometrów wzdłuż drogi powiatowej prowadzącej z Pcimia do Jordanowa. Z południa na północ ma szerokość około 7 kilometrów. Gmina Tokarnia leży na styku Beskidu Wyspowego i Makowskiego (Średniego). Granica geograficzna pomiędzy nimi przebiega od wylotu Beskidu Wyspowego, gdzie znajdują się historyczne siedziby górali myślenickich – **Kliszczaków**.

Istotnym czynnikiem wpływającym na kształtowanie się kultury kliszczackiej była stała i silna presja kulturalna z Krakowa dotycząca obyczajów, rzemiosła, strojów itd. Drugim, bardzo ważnym czynnikiem było oddziaływanie kultury góralskiej z terenów Sądecczyzny, a na przełomie XIX i XX wieku z Podhala. W efekcie procesów historycznych, w tym ścierających się wielowiekowych wpływów kulturowych, nastąpiło wykrystalizowanie się grupy etnicznej Kliszczaków, którzy nie są ani góralami podhalańskimi, ani krakowiakami. Posiadają bowiem swoją odrębną kulturę i tradycję, którą warto pielęgnować, kultywować i promować na zewnątrz.

Gmina Tokarnia przejęła na początku lat 90. opiekę nad przedszkolami i szkołami, które wymagały modernizacji i rozbudowy. Zgodnie z założeniami kolejnych wójtów i rad gminnych dokonano termomodernizacji wszystkich placówek oświatowych. Zmieniono w każdej szkole kotłownie i wymieniono okna oraz zmieniono dachy. Zmodernizowano przyszkolne boiska. W 1997 roku oddano do użytku nową szkołę w Krzczonowie (wraz z salą gimnastyczną, oddaną do użytku w 2002 roku), która pełniła także funkcję gimna-

Wójtowie Gminy Tokarnia w latach 1990–2020:

- Marian Zieliński – 1990–1998,
- Mieczysław Sępiak – 1998–2002,
- Edward Zadora – 2002–2010,
- Władysław Piaściak – 2010–2018,
- Marek Kluska – od 2018.

Przewodniczący Rady Gminy:

- Tadeusz Lach – 1990–1994,
- Zbigniew Stręk – 1994–1998,
- Stanisław Funek – 1998–2002,
- Kazimierz Kmiecik – 2002–2003,
- Józef Kaleta – 2003–2006,
- Antoni Dragosz – 2006–2010,
- Stanisław Filipek – 2010–2014,
- Józef Wróbel – 2014–2018,
- Jolanta Milewska – od 2018.

zjum. Drugie gimnazjum znajdowało się w zmodernizowanej szkole w Tokarni. Ponadto wybudowano sale gimnastyczne przy szkole w Skomielnej Czarnej i Tokarni-Węcierzy oraz halę sportową w Tokarni.

W 2000 roku oddano do użytku Dom Ludowy w Skomielnej Czarnej, zaś w 2004 roku rozpoczęła się budowa oczyszczali ścieków i kanalizacji w gminie, która jest kontynuowana nadal (do tej pory podłączono 498 budynków, co stanowi ponad 20% wszystkich budynków w gminie oraz zainstalowano 42 przydomowe oczyszczalnie ścieków). Rozbudowano bądź zmodernizowano strażnice OSP w Bogdanówce, Krzczonowie, Tokarni i Więciórce.

Na terenie gminy zostały zmodernizowane lub wybudowane boiska sportowe w Krzczonowie, Skomielnej Czarnej i Tokarni, w której powstał również wielofunkcyjny *Orlik*. W czasie minionych lat szczególnie dbano także o rozwój kultury i sportu w ramach działalności GOKiS w Tokarni. Swoją pracę kontynuował Zespół Regionalny *Kliszczacy*. Powstały nowe zespoły folklorystyczne oraz orkiestry dęte. W tym czasie narodziło się również kilkanaście stowarzyszeń i organizacji pozarządowych, które wspierane przez samorząd na trwałe wpisały się w krajobraz kulturalno-społeczny gminy Tokarnia. Zostały utworzone także nowe kluby sportowe, w których uprawia sport kilkaset najmłodszych mieszkańców gminy. W ciągu minionych lat swoją ofertę wzbogacały instytucje kultury. Organizowano wiele wydarzeń i imprez, które dzisiaj mają charakter cykliczny.

W okresie ostatnich dziesięciu lat sukcesywnie modernizowano oświetlenie uliczne, a w trosce o bezpieczeństw pieszych budowano parkingi w Wieciórce, Bogdanówce, Skomielnej Czarnej, Krzczonowie i Tokarni oraz chodniki przy drogach powiatowych i gminnych o długości 14,6 kilometra. Zbudowano kilkanaście mostów i kładek do ról na drogach gminnych. Wybudowano i zmodernizowano ponad 29 kilometrów dróg gminnych i ponad 93 kilometry tzw. dróg wewnętrznych.

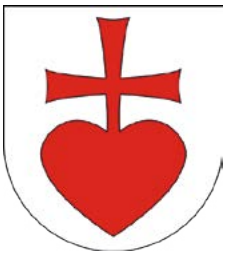
W XXI wieku pozyskano kilkanaście milionów złotych z UE na różne inwestycje gminne i realizację projektów edukacyjnych w placówkach oświatowych. Ponadto zrewitalizowano centrum Tokarni, wyremontowano dwór Targowskich oraz rozbudowano budynek Urzędu Gminy. Następnie zmodernizowano park dworski w Tokarni. Obecnie jest modernizowana i rozbudowywana oczyszczalnia ścieków w Tokarni.

Marian Cieślik



Powstały na początku XIX stulecia tokarski dwór mieści dziś Przedszkole Samorządowe oraz sale wystawowe Gminnego Ośrodka Kultury i Sportu, fot. Urząd Gminy Tokarnia.

TRZCIANA



Gmina Trzciana (o statusie gminy wiejskiej) położona jest w województwie małopolskim, w południowej części powiatu bocheńskiego, u podnóża Beskidu Wyspowego. Malownicze usytuowanie u stóp Góry Kamionna (801 m n.p.m.) i Góry Pasierbieckiej (769 m n.p.m.), atrakcyjny teren poprzecinany licznymi potokami, bogaty w zabytki przyrody – sprawiają, że gmina zasadniczo rolnicza ma warunki sprzyjające rozwojowi turystyki i agroturystyki. W lasach przejściowo porastających zbocza gór można spotkać sporo dzikiej zwierzyny i ptactwa – żyją tu dziki, sarny, borsuki, jelenie karpackie, zające, kuropatwy i bażanty. Na północno-zachodnich stokach Góry Kamionna zlokalizowany jest rezerwat przyrody o powierzchni około 40 ha, w którym występuje buczyna karpacka i liczne rośliny pod ochroną, między innymi lilia złotogłów.

Jako jednostka samorządowa gmina Trzciana funkcjonuje od **1 stycznia 1995 roku**, kiedy to została reaktywowana decyzją premiera po ponad 22-letniej przynależności do gminy Żegocina. Powierzchnia gminy wynosi 4409 ha, w jej skład wchodzi siedem sołectw, mianowicie: Kamionna, Kierlikówka, Leszczyna, Łąkta Dolna, Rdzawa, Trzciana i Ujazd. Liczba ludności na dzień 31 stycznia 2020 roku wynosi **5625 osób**, w tym 2859 kobiet i 2766 mężczyzn. Budżet gminy w roku 1995 opiewał na kwotę **1 101 970 zł**, natomiast na rok 2020 – **34 125 835 zł**.

Po oddzieleniu się od gminy Żegocina młoda gmina Trzciana borykała się z wieloma problemami, wynikającymi z wieloletniego niedoinwestowania, zwłaszcza w zakresie infrastruktury technicznej. Dodatkowo corocznie nawiedzana była różnymi kataklizmami. W 1996 roku gradobicie spowodowało straty w trzystu gospodarstwach rolnych i obiektach użyteczności publicznej. W 1997 roku powódź 1000-lecia poczyniła straty oszacowane na ponad 4 miliony zł. W 1998 roku straty powodziowe wynosiły 360 tys. zł. W 1999 roku kolejna powódź spowodowała straty na kwotę ponad 477 tys. zł. Największe straty poniesiono podczas powodzi w 1997 roku, mianowicie zniszczone zostały obiekty komunalne: szkoła podstawowa w Łąkcie Dolnej, plac przy szkole w Trzcianie i Kierlikówce, świetlica wiejska w Łąkcie Dolnej, gminne i wojewódzkie drogi i mosty. Ponadto zamulone zostały rowy i całe odcinki melioracji szczegółowej, zerwane mosty i kładki, uszkodzone rowy melioracyjne.

Przy budżecie gminy wynoszącym w 1997 roku **5 615 000 zł** sama gmina nie była w stanie uporać się choćby z niewielką częścią zadań, związanych z usuwaniem skutków powodzi. Dzięki środkom pomocowym z Unii Europejskiej można było zrealizować szereg zadań i zminimalizować straty. Do końca 1997 roku jednostka wojskowa z Niska odbudowała zniszczone mosty i kładki. W 1998 roku dzięki pomocy Rządu Republiki Węgierskiej został odbudowany most na drodze powiatowej Trzciana–Kamionna, a jego uroczyste otwarcie odbyło się 28 sierpnia

Wójtowie Gminy Trzciana w latach 1990–2020:

- Józef Nowak – 1995–2018,
- Cezary Stawarz – od 2018.

Przewodniczący Rady Gminy:

- Piotr Janeczek – 1995,
- Szczepan Mroczek – 1995–2002,
- Ryszard Śliwa – 2002–2018,
- Renata Paruch – od 2018.

1998 roku. Nadano mu nazwę Most Przyjaźni Polsko-Węgierskiej.

W latach 1995–2020, dzięki aktywności samorządu i zaangażowaniu społeczeństwa, udało się zrealizować wiele zamierzeń inwestycyjnych. Gmina jest w 100% stelefonizowana i zgazyfikowana, zorganizowano selektywny wywóz śmieci i odpadów oraz wybudowano nowoczesną oczyszczalnię ścieków. Nastąpiło kompleksowe uregulowanie gospodarki wodno-kanalizacyjnej na terenie Aglomeracji Trzciana.

Działa tu Bank Spółdzielczy Rzemiosła, dwa Niepubliczne Zakłady Opieki Zdrowotnej, funkcjonuje Zespół Placówek Oświatowych w Trzcianie, cztery szkoły podstawowe: w Kierlikówce, Leszczynie, Łąkcie Dolnej i Kamionnej, cztery biblioteki, pięć świetlic. W Kamionnej zbudowano nowoczesny obiekt szkolny. W Rdzawie w budynku dawnej małej szkoły podstawowej działa Środowiskowy Dom Samopomocy, z którego korzysta ponad czterdziestu pensjonariuszy. Kilku bardziej przedsiębiorczych mieszkańców ma własne firmy, zatrudniające od kilkunastu do kilkudziesięciu pracowników, m.in.:

– Zakład Usługowo Remontowy Hydrosprzęt w Łąkcie Dolnej,
– Firma Hydrotrans w Łąkcie Dolnej,
– Zakład Produkcji Zabawek Ekologicznych Bajo w Kamionnej,
– Zakład Krawiecki Szaty Liturgiczne w Kierlikówce,
– Wytwórnia Lodów *„Gallod”* w Leszczynie,
– Ferma Drobiu w Ujeździe.

Poza tym sporo osób prowadzi działalność gospodarczą w zakresie handlu i usług, m.in. w Trzcianie wybudowano dwa supernowoczesne obiekty handlowe.

Podstawowym zajęciem ludności było rolnictwo, jednak małe przydomowe gospodarstwa są nieefektywne i przeciążone zbędną siłą roboczą. Stąd poszukiwanie alternatywnych źródeł dochodów i upatrywanie ich na przykład w turystyce. Potencjał turystyczny gminy wynika z jej położenia geograficzno-przyrodniczego, niskiego zanieczyszczenia środowiska oraz korzystnego usytuowania względem aglomeracji krakowskiej.

W wielu miejscowościach występują obiekty historyczne i sakralne o charakterze zabytkowym oraz pomniki przyrody i miejsca pamięci. Uwadze zwiedzających można polecić zespół dworsko-parkowy w Rdzawie i Kamionnej, pomnik-kolumnę z czasów wojen szwedzkich (1656 r.) w Ka-



Stara szkoła w Trzcianie, fot. Urząd Gminy Trzciana.

mionnej, upamiętniający zwycięstwo Polaków nad Szwedami, zabytkowe cmentarze z okresu I wojny światowej w Leszczynie, Łąkcie Dolnej i Trzcianie.

Niewątpliwym sukcesem naszej gminy w pozyskiwaniu środków unijnych było uzyskanie dofinansowania w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego na projekt pn. „Rewitalizacja przestrzeni publicznej w miejscowości Trzciana". Przedmiotem tej inwestycji jest rozbudowa, przebudowa i nadbudowa budynku administracyjnego z przeznaczeniem na cele społeczne, kulturalne i oczywiście administracyjne. Rozbudowa spowoduje reorganizację przestrzeni kulturalno-administracyjnej w Trzcianie. W przebudowanym budynku zlokalizowana jest siedziba władz gminy. Znajdzie się tu również Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej, Gminna Biblioteka oraz Gminna Świetlica w Trzcianie i sala widowiskowo-konferencyjna, przystosowana do obsługi konferencji oraz występów artystycznych. Całkowity koszt projektu to ponad 5 mln 451 tys. zł, przy dofinansowaniu z Regionalnego Programu Operacyjnego w kwocie 2 mln 64 tys. zł. Prace zakończą się w maju obecnego roku.

W 2019 roku, celem zwiększenia poczucia bezpieczeństwa mieszkańców, przywrócono w gminie Trzciana posterunek Policji. Staraniem władz gminy budynek stanowiący siedzibę policji został wyremontowany i odpowiednio wyposażony. Rok 2019 obfitował w działania mające na celu pomoc rodzicom w wychowaniu dzieci: zwiększono ilość miejsc w przedszkolach, utworzono Gminny Dziecięcy Klub „Maja" w Leszczynie, zabezpieczono środki finansowe na projekt rozbudowy przedszkola w Łąkcie Dolnej oraz remonty i modernizację pomieszczeń dydaktycznych w szkołach. Realizowano programy „Umiem pływać", „Jeżdżę z głową", „Super Ferie", „Półkolonie letnie", obchody Gminnego Dnia Dziecka i wiele innych. Pozyskano dotację w kwocie 1,2 mln złotych na utworzenie Gminnego Inkubatora Przedsiębiorczości, który rozpocznie swoją działalność w 2021 roku.

W ciągu 25 lat funkcjonowania gmina Trzciana zdecydowanie zyskała na atrakcyjności. Mieszkańcy dbają o estetykę swoich posesji, natomiast władze gminy realizują zadania mające na celu wszechstronny rozwój gminy pod względem gospodarczym i społecznym.



Nowa szkoła w Trzcianie, fot. Urząd Gminy Trzciana.

TRZEBINIA

Trzebinia to malownicza miejscowość, położona u wrót Jury Krakowsko-Częstochowskiej, wyróżniająca się unikatowymi miejscami wypoczynku i rekreacji, jak Puszcza Dulowska czy Ośrodki Rekreacyjne „Chechło" i „Balaton". Historycznie miasto związane z zakładami przemysłowymi: kopalnią węgla i galmanu, hutą cynku, cegielnią, rafinerią. Obecnie przyjazne mieszkańcom, otwarte na inicjatywy społeczne i atrakcyjne dla inwestorów.



Trzebinia – niegdyś przemysłowa, dziś przyrodniczo wyjątkowa

Trzebinia to gmina miejsko-wiejska o powierzchni ponad 105 km^2, położona w Małopolsce Zachodniej. Jeszcze w latach 90. miejscowość stanowiła ważny punkt na przemysłowej mapie Polski. Na obszarze kilkudziesięciu kilometrów funkcjonowało siedem dużych zakładów: Kopalnia Węgla Kamiennego „Siersza", Zakłady Metalurgiczne „Trzebinia", Zakłady Górnicze „Trzebionka", Rafineria Trzebinia, Zakład Konfekcjonowania Tkanin „Gumownia", Elektrownia Siersza oraz Zakłady Tłuszczowe.

Realia gospodarki wolnorynkowej doprowadziły do upadku wielu przedsiębiorstw, co w konsekwencji spowodowało wzrost bezrobocia i spadek liczby mieszkańców. Problemem, tak charakterystycznym dla terenów poprzemysłowych, był też fakt występowania zagrożeń ekologicznych. Trzeba było podjąć działania w celu poprawy warunków życia mieszkańców. Jednym z ważniejszych była rekultywacja zbiornika odpadów niebezpiecznych po Zakładach Surowców Ogniotrwałych „Górka", która kosztowała ponad 40 mln zł. Przedsięwzięcie było współfinansowane z Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko.

Zrewitalizowano również centrum miasta (w ramach Małopolskiego Regionalnego Programu Operacyjnego na lata 2007–2013). Dzięki elementom małej architektury, fontannie, oświetleniu oraz estetycznym kompozycjom zielonym płyta trzebińskiego rynku stała się atrakcyjnym miejscem spotkań. Powstał też nowoczesny, dwupoziomowy parking.

Kolejnym krokiem była budowa Stref Aktywności Gospodarczej, w tym najnowszej przy autostradzie A4. Obecnie funkcjonują tam liczne małe i średnie przedsiębiorstwa, prowadzące działalność handlową, produkcyjną i usługową. Rozwój przedsiębiorczości i tworzenie nowych miejsc pracy to jedno z podstawowych celów i zadań, realizowanych do dziś.

Burmistrzowie Miasta Trzebinia w latach 1990–2020:

- Adam Cebo – 1990–1991,
- Zbigniew Duda – 1991–1998,
- Adam Adamczyk – 1998–2010,
- Stanisław Szczurek – 2010–2014,
- Adam Adamczyk – 2014–2018,
- Grzegorz Żuradzki, pełniący funkcję burmistrza – 2018,
- Jarosław Okoczuk – od 2018 r.

Przewodniczący Rady Miasta:

- prof. Adam Stanisław Jagiełło – 1990–1994,
- Janusz Szczęśniak – 1994–1996,
- Tadeusz Szybalski – 1997–1998,
- prof. Zbigniew Bondarek – 1998–2002,
- Stanisław Szczurek – 2002–2008,
- Aleksander Nowak – 2008–2010,
- Zdzisław Ścigaj – 2010–2014,
- Grażyna Hrabia – 2014–2018,
- Waldemar Wszołek – od 2018.



Powstały w nieczynnym kamieniołomie „Balaton" przed modernizacją, fot. Urząd Miasta Trzebinia.



Ośrodek Rekreacyjny „Balaton" po modernizacji. Na zdjęciu widać podwieszane baseny, fot. Urząd Miasta Trzebinia.

Równolegle z tworzeniem otoczenia rozwoju przedsiębiorczości, dzięki walorom przyrodniczym regionu, w tym terenom leśnym, Trzebinia stała się miejscowością przyjazną mieszkańcom i przyciągającą turystów. Doskonałym miejscem do aktywnego wypoczynku, rekreacji i spotkań są Ośrodki Rekreacyjne „Chechło" i powstały w nieczynnym wyrobisku kamieniołomu malowniczy „Balaton".

W otoczeniu zalewu „Chechło" powstały dwa nowoczesne place zabaw, wieża widokowa oraz stanowiska obserwacyjne dla ratowników. Poszerzono piaszczystą plażę, stworzono miejsca do gry w piłkę siatkową, badmintona oraz biwakowania. Ponadto wybudowano drewniane pomosty, zapewniające bezpieczne i wygodne zejście do wody, pawilony sanitarne oraz kilkadziesiąt miejsc parkingowych.

„Sercem Trzebini" jest znany z pierwszej klasy czystości wody akwen „Balaton". Niegdyś niezagospodarowany, obecnie przyciąga szeroką plażą z leżakami, podwieszanymi basenami i pomostami. Pasjonaci wrażeń mogą skorzystać z 12-metrowej skałki wspinaczkowej, parku liniowego oraz tyrolki o długości około 470 metrów, umożliwiającej zjazd na linie nad dawnym kamieniołomem. W chłodne dni zalew przyciąga miłośników morsowania.

Perłą trzebińskiej ziemi jest również należąca do Zespołu Jurajskich Parków Krajobrazowych Puszcza Dulowska, będąca pozostałością prastarej puszczy, która w średniowieczu rozciągała się między Krakowem a Przemszą.

– *Przez ostatnie trzydzieści lat Trzebinia diametralnie zmieniła charakter i wizerunek. Historycznie związana z przemysłem, obecnie wyróżnia się dobrze zagospodarowanymi terenami turystyczno-rekreacyjnymi. Ponad 116 kilometrów tras rowerowych oraz przeszło 40 kilometrów pieszych szlaków turystycznych, ciekawe rezerwaty przyrody, przy piękniejącym centrum miasta, sprawiają, iż stała się miejscem przyjaznym dla mieszkańców. Poprawa komfortu życia trzebinian, przy jednoczesnym tworzeniu warunków do rozwoju przedsiębiorczości, stanowią dla nas podstawowy cel i kierunek dalszych działań* – mówi Jarosław Okoczuk, Burmistrz Miasta Trzebini.

Urząd Miasta w Trzebini

TRZYCIĄŻ

Trzyciąż jest gminą wiejską w powiecie olkuskim, składającą się z czternastu sołectw. Zajmuje powierzchnię 96,56 km², liczba ludności wynosi 7088 osób. Budżet w przeliczeniu na jednego mieszkańca w 2020 roku to 4528,84 zł.



W pierwszych polskich wyborach samorządowych w 1990 roku w gminie Trzyciąż wystartowały przede wszystkim obywatelskie komitety wyborcze, popierające lokalnych aktywnych społecznie mieszkańców. Zamieszkała przez drobnych rolników gmina nie była specjalnie upolityczniona, bo tylko nieliczni z kandydatów na radnych w materiałach wyborczych zamieszczali informacje, że są popierani przez komitety partyjne lub związkowe. Co do zasady, ówczesne wybory w małych pod względem obszaru i liczby ludności jednostkach terytorialnych były oparte o zwykłą większość i głosowanie w jednej turze – tak właśnie było w gminie Trzyciąż, zamieszkałej wówczas przez ok. 7,5 tys. mieszkańców. Wybrano 20 radnych, którzy z kolei dokonali wyboru wójta. Został nim, pełniący przez trzy poprzednie lata funkcję Naczelnika Gminy Marian Strzałka, który stał na czele lokalnego samorządu jeszcze przez kolejne trzy kadencje.

Kiedy pierwszy samorząd rozpoczynał pracę, na terenie gminy Trzyciąż było kilka telefonów – w urzędzie, u sołtysów i w nielicznych sklepach; większość gminnych dróg była szutrowa lub gruntowa, a asfalt pokrywał tylko drogi wojewódzkie; w blisko połowie wsi nie było sieci wodociągowej, a o kanalizacji nie było mowy... Trudności gospodarcze nie sprzyjały inwestycjom i, mimo wielu dobrych chęci, najprostsze zadania wymagały ogromnych zabiegów i znajomości w zdobywaniu materiałów budowlanych i potrzebnych sprzętów. Była za to niespotykana dziś społeczna aktywność mieszkańców, którzy, wspierani przez władze lokalne, a często własnymi siłami, poświęcając prywatny czas i oferując umiejętności budowali świetlice wiejskie, szkoły, remizy strażackie... W ten sposób, również dzięki temu ogromnemu społecznemu zaangażowaniu, powstawały kolejne inwestycje, z dnia na dzień zmieniające obraz rolniczej gminy Trzyciąż.

Przez cztery lata, od 2002 roku, gminą kierował wójt Jan Borówka, a od 2006 roku wójtem nieprzerwanie do dziś jest Roman Żelazny, samorządowiec z ogromnym doświadczeniem, ponieważ całe swoje zawodowe życie związał z lokalnym samorządem. Dzięki temu oraz konsekwentnej realizacji długofalowych planów, związanych ze zrównoważonym rozwojem wszystkich miejscowości gminy Trzyciąż, nawet przy stosunkowo skromnym lokalnym budżecie – w roku 2020 planowane dochody wynoszą 28 892 472,22 zł, a wydatki – 31 862 579,55 zł – na przestrzeni lat była możliwa realizacja wielu, wydawać by się mogło zbyt ambitnych wyzwań.

– Dzieje się tak, bo staramy się wykorzystywać nie tylko środki budżetowe, ale także dostępne środki zewnętrzne. Naszą zasadą

Wójtowie Gminy Trzyciąż w latach 1990–2020:

- Marian Strzałka – 1990–2002;
- Jan Borówka – 2002–2006,
- Roman Żelazny – od 2006.

Przewodniczący Rady Gminy:

- Tomasz Korczyński – 1990–1994,
- Halina Dzióbek – 1994–1998,
- Zbigniew Petlic – 1998–2000,
- Edward Kubit – 2000–2002,
- Ewa Ciępka – 2002–2006,
- Lucjan Gajda – od 2006.

jest sięganie po pieniądze na konkretne cele, bo nie możemy pozwolić sobie na rozdrobnienie potencjału. Dzięki planowaniu i konsekwencji, może wolniej niż bogatsi od nas, ale skutecznie i w zrównoważony sposób rozwijamy gminę przyjazną mieszkańcom. Na przestrzeni lat udało się zmienić diametralnie warunki naszego życia, poszczególne miejscowości zostały wyposażone w dostęp do standardowych udogodnień, dobrych dróg, większości mediów, wypiękniały... – mówi wójt Roman Żelazny.

Gmina, która nadal zasadniczo jest rolnicza, zyskała też nowy potencjał w postaci prężnie działających na jej terenie przedsiębiorstw. Powstało tu kilka dużych podmiotów gospodarczych, zatrudniających część mieszkańców, którzy zrezygnowali z mało opłacalnej gospodarki rolnej. Na terenie gminy, w pięknych Imbramowicach, wokół klasztoru sióstr norbertanek rozrasta się coraz bardziej popularne centrum turystyki pielgrzymkowej, które dzięki inwestycjom samorządowym i klasztornym co roku przyciąga bardzo wielu odwiedzających.

Władze samorządowe, prowadząc inwestycje, chętnie korzystają z funduszy unijnych i innych środków pozabudżetowych, ale także wspierają samorządy innych szczebli prowadzących inwestycje i remonty na terenie gminy. Dzięki temu poprawia się stale jakość lokalnych dróg, baza lokalowa placówek oświatowych i powstają nowe – we wrześniu 2019 roku zaczęło funkcjonować nowo wybudowane przedszkole samorządowe, a od stycznia 2020 roku ruszył żłobek; budowane są chodniki, pojawiają się nowe place zabaw i miejsca rekreacji. Te działania i inwestycje cieszą mieszkańców, których wbrew ogólnym tendencjom nie ubywa w drastyczny sposób – obecnie na terenie gminy mieszka 3523 kobiet i 3565 mężczyzn, w sumie – 7088 osób.



Centrum Trzyciąża przed rewitalizacją, fot. Urząd Gminy Trzyciąż.



Centrum Trzyciąża po rewitalizacji, fot. Urząd Gminy Trzyciąż.

UŚCIE GORLICKIE



Gmina Uście Gorlickie leży w południowo-wschodniej części województwa małopolskiego, w powiecie gorlickim. Geograficznie stanowi zachodnią część Beskidu Niskiego, określaną Górami Hańczowskimi. Od wschodu graniczy z gminą Sękowa, od zachodu z gminami Grybów i Krynica-Zdrój, od północy z gminą Ropa, a od południa ze Słowacją. Zajmuje terytorium 287 km², przez co jest jedną z największych obszarowo gmin w Polsce. Charakteryzuje się słabym zaludnieniem – zaledwie 24 osoby na 1 km² , przy 6898 stałych mieszkańcach (stan na grudzień 2019 roku). Jest to gmina wiejska licząca 20 wsi, w tym 19 sołectw.

Obszar gminy charakteryzuje się średniowysokim, górzystym ukształtowaniem terenu oraz bardzo wysokim współczynnikiem zalesienia, aż 60% powierzchni. Pozostałe 20% to użytki zielone, a 12% zajmują tereny uprawne. Wpływa to na specyficznie górskie walory bioklimatyczne, wzmocnione brakiem przemysłu oraz dużym oddaleniem od ośrodków przemysłowych. W krajobrazie dominują zalesione pasma górskie lub pojedyncze góry poprzedzielane malowniczymi przełomami rzek i potoków oraz rozległe obszary łąk, pastwisk i pól uprawnych.

Tereny wokół Uścia Gorlickiego wyróżniają się wyjątkową urodą i malowniczością. Stanowią idealne miejsce dla osób poszukujących wypoczynku z dala od zgiełku cywilizacyjnego. Oprócz naturalnego piękna tych słabo zaludnionych terenów turysta znajdzie tutaj również dobrze urządzoną infrastrukturę turystyczną. Przygotowano setki kilometrów nadzwyczaj ciekawych szlaków turystycznych (pieszych, konnych, rowerowych i narciarskich). Różnorodna oferta w dziedzinie sportów i turystyki konnej nie pozwoli na nudę, a rozbudowana baza noclegowa i gastronomiczna z pewnością spełni Państwa oczekiwania.

Ostatnie kadencje samorządu gminnego przyczyniły się do rozwoju gminy Uście Gorlickie. Realizowano wiele przedsięwzięć bardzo ważnych dla rozwoju gminy i poprawy warunków życia jej mieszkańców. Był to okres pozyskiwania środków unijnych i krajowych, poczynając od środków przedakcesyjnych. Zostało wybudowanych i wyremontowanych wiele dróg i chodników w każdym sołectwie, przeprowadzono remonty szkół, powstały nowe obiekty sportowe i rekreacyjne.

Największym bogactwem gminy są bogate zasoby wód mineralnych podziemnych, znajdujących się w miejscowości uzdrowiskowej Wysowa-Zdrój, zlokalizowane na terenie parku zdrojowego. Wody te to cenne lecznicze szczawy alkaliczne nasycone dwutlenkiem węgla, wykorzystane w lecznictwie uzdrowiskowym oraz do produkcji wód leczniczych

Wójtowie Gminy Uście Gorlickie w latach 1990–2020:

- Józef Radzik – 1990–1996,
- Wojciech Pękala – 1996–1998,
- Józef Radzik –1998–2001,
- Dymitr Rydzanicz – 2001–2018,
- Zbigniew Ludwin – od 2018.

Przewodniczący Rady Gminy:

- Stanisław Szot – 1990–1994,
- Józef Radzik – 1994–1998,
- Franciszek Myśliwiec – 1998–2002,
- Zbigniew Ludwin – 2002–2006,
- Franciszek Myśliwiec – 2006–2010,
- Zbigniew Ludwin – 2010–2018,
- Jolanta Dobek – od 2018.



Pijalnia wód mineralnych w parku zdrojowym w Wysowej-Zdroju, fot. Urząd Gminy Uście Gorlickie.

i mineralnych. Niezaprzeczalną wartością jest czyste środowisko przyrodnicze o cechach zbliżonych do naturalnego: czyste powietrze, wody i gleba.

Na terenie gminy Uście Gorlickie jest 18 zabytkowych kościołów i cerkwi, które znajdują się na Szlaku Architektury Drewnianej. Dwie cerkwie w Kwiatoniu i w Brunarach w 2013 roku zostały wpisane na listę światowego dziedzictwa kulturowego UNESCO.

W 2006 roku w parku zdrojowym w Wysowej-Zdroju wybudowano stylowy budynek pijalni wód mineralnych. Jest on rekonstrukcją oryginalnej budowli według projektu Karola Stryjeńskiego, która spłonęła w latach sześćdziesiątych XX wieku. W 2012 roku oddano do użytku Park Wodny w Wysowej-Zdroju. Obiekt o oryginalnej architekturze, nawiązujący do budynku pijalni, wzbogaca ofertę oraz atrakcyjność turystyczną gminy. W 2019 roku powstała siłownia zewnętrzna, która jest dopełnieniem oferty uzdrowiska.

W 2011 roku wybudowano boisko sportowe „Orlik 2012" w Wysowej-Zdroju, które latem pełni funkcję boiska, a zimą zamienia się w lodowisko. W ramach współpracy transgranicznej w 2013 roku zrealizowano projekt „Ścieżki Nordic Walking na pograniczu polsko-słowackim", poprzez który wytyczono trasy i wybudowano miejsca odpoczynku.

W 2018 roku przy współpracy i w ramach wspólnego projektu z LGD Beskid Gorlicki, gmina wyremontowała nieczynny już budynek starej drewnianej remizy w Wysowej-Zdroju i prowadzi tam od 2019 roku „Centrum Produktu Turystycznego i Kulturowego Beskidu Gorlickiego". Biuro zajmuje się informacją turystyczną, organizuje wystawy, warsztaty, spotkania oraz promuje lokalne produkty i ich wytwórców.

W latach 2002–2008 wybudowano nowoczesne i przestronne budynki szkół w Uściu Gorlickim i w Brunarach. Na terenie gminy czynnych jest osiemnaście świetlic wiejskich powstałych w latach 2010–2018 na bazie wyremontowanych budynków dawnych szkół filialnych. W dziesięciu świetlicach prowadzone są regularne zajęcia edukacyjne i kulturalne dla dzieci i dorosłych.

Zrealizowano wiele inwestycji wodno-kanalizacyjnych. Z dofinansowaniem środków Unii Europejskiej wybudowano nowe odcinki sieci kanalizacyjnej i wodociągowej oraz zmodernizowano wodociągi i oczyszczalnię ścieków w Wysowej-Zdroju, wykonano także remont oczyszczalni ścieków w Uściu Gorlickim. W zakresie gospodarki komunalnej wybudowano również oświetlenie uliczne na terenie gminy.



Boisko „Orlik 2012" w Wysowej Zdroju, fot. Urząd Gminy Uście Gorlickie.

WADOWICE

Wadowice położone są w zachodniej części Pogórza Wielickiego, w kotlinie pomiędzy wzniesieniami Pogórza i pasmami Beskidu Małego, w dolinie rzeki Skawy, a jego współrzędne geograficzne wynoszą w przybliżeniu 19°30' szerokości geograficznej północnej i 49°53' długości geograficznej wschodniej. Centrum miasta leży w widłach Skawy i potoku Choczenka, na wysokości około 270 m n.p.m. Teren miasta jest zróżnicowany pod względem wysokościowym, najniżej położone są doliny Skawy i Choczenki, najwyżej położone punkty stanowią wzniesienia Czumówki, Łazówki i Górnicy. Różnica wzniesień między najniższymi i najwyżej położonymi punktami wynosi około 50 metrów.

Gmina Wadowice ma status gminy miejsko-wiejskiej. Miasto zajmuje powierzchnię 10,6 km² (1063 ha), a gmina 113 km². Wadowice pełnią istotną rolę w tej części regionu, są centrum wielu inicjatyw lokalnych oraz o zasięgu ponadregionalnym, ośrodkiem administracji, kultury i edukacji, siedzibą władz gminnych, jak również powiatowych. Przez obszar gminy biegną dwa ważne szlaki komunikacyjne o znaczeniu krajowym, krzyżujące się w Wadowicach: trasa Kraków–Bielsko-Biała jako droga krajowa K-52 oraz Oświęcim–Sucha Beskidzka, biegnąca przez teren gminy jako odcinek drogi krajowej K-28 Zator–Medyka (granica państwa). Odległość z Wadowic do stolicy województwa, Krakowa, wynosi 52 km.

Rok 1990 – początek

Ludność: gmina liczyła 34 145 mieszkańców, w tym samo miasto 18 347 (stan na 31 grudnia 1990 r.).

Budżet: 595 000,00 zł.

Specyfika gminy: gmina posiadała status miejsko-wiejski. Wadowice to miasto z tradycjami administracyjnymi sięgającymi XIX wieku. W 1990 roku na terenie miasta funkcjonowało Biuro Rejonowe Zarząd Miejski, Sąd Rejonowy i Zakład Karny. Istniały także duże zakłady produkcyjne oraz drobne zakłady rzemieślnicze. Na obszarze wiejskim gminy dominowało rolnictwo.

Infrastruktura: w latach 90. rozpoczęto modernizację i rozbudowę oczyszczalni ścieków. Następował dalszy rozwój sieci kanalizacyjnej i wodociągowej. Przeprowadzono także modernizację oświetlenia ulicznego, wymieniając stare lampy rtęciowe na nowe sodowe. Wówczas w Wadowicach powstał nowoczesny węzeł telekomunikacyjny, przyczyniając się tym samym do rozwoju centrum finansowego z dużą liczbą banków.

Gospodarka: podstawą gospodarki miasta był przemysł, który został znacznie rozbudowany po wojnie, z kilkoma zakładami o znaczeniu krajowym. W mieście istniały wówczas usamodzielniające się duże zakłady produkcyjne, takie jak: Za-

Burmistrzowie Wadowic w latach 1990–2020:

- Kazimierz Malczyk – 1990–1994,
- Ewa Filipiak – 1994–2014,
- Mateusz Klinowski – 2014–2018,
- Bartosz Kaliński – od 2018.

Przewodniczący Rady Miejskiej:

- Jerzy Ochman – 1990–2006,
- Zdzisław Szczur – 2006–2014,
- Józef Cholewka – 2014–2016,
- Rober Malik – 2016–2018,
- Piotr Hajnosz – od 2018.

kład Przemysłu Cukierniczego „Skawa", Fabryka Urządzeń Mechanicznych i Sprężyn „Fumis-Bumar", Fabryka Elementów Obrabiarkowych „Ponar – Wadowice" oraz małe zakłady rzemieślnicze. Na obszarze wiejskim gminy dominowało rolnictwo raczej mocno rozdrobnione, z dużą liczbą małych gospodarstw rolnych. Był to wynik dużego rozdrobnienia jeszcze z czasów galicyjskich.

Największe atuty i problemy w roku 1990

Edukacja: panował wówczas kryzys szkolnictwa państwowego zarządzanego przez kuratoria. Brak pieniędzy powodował zadłużenie i nierentowności szkół, które popadały w ruinę. Gmina Wadowice na wniosek Komisji Oświaty i Zdrowia Rady Miejskiej zdecydowała, jako pierwsza na Podbeskidziu, o przejęciu od kuratoriów szkolnictwa podstawowego. Kiedy gmina przejęła placówki oddłużyła je, a dyrektorom nadała samodzielność finansową. Rozpoczęto remont obiektów szczególnie zniszczonych i modernizację ich zapleczy sanitarnych oraz stołówek.

Struktura społeczna: ówczesne miasto pod względem liczby ludności i powierzchni rozrosło się po II wojnie światowej. Od lat 50. w śródmieściu Wadowic zaczęły powstawać nowe osiedla mieszkaniowe z zabudową wielorodzinną: Marcina Wadowity, Obrońców Westerplatte, 20-lecia, Mikołaja Kopernika czy Pod Skarpą, zamieszkiwane przez ponad 4 tys. osób.

W latach 90. gmina Wadowice zaczęła nawiązywać stosunki międzynarodowe z zagranicznymi miejscowościami. Pierwszą z nich była włoska gmina Sona. Od 1991 roku toczyły się rozmowy i podpisano wstępne porozumie o współpracy. Ostatecznie 1993 roku doszło do podpisania aktu zbliźniaczenia pomiędzy Wadowicami a Soną.

Wybory samorządowe 1990 roku

Na początku 1990 roku Komitet Obywatelski „Solidarności" rozpoczął przygotowania do wyborów samorządowych. Po konsultacjach społecznych opracowano program wyborczy oraz kryteria, które powinien spełniać kandydat na radnego. Wówczas Komitet wraz z NSZZ „Solidarność" wystawili swoich przedstawicieli do komisji wyborczych. W wyniku sporu pomiędzy związkowcami a przedstawicielami Komitetu o używanie znaczka „Solidarności" nastąpił rozłam i Komitet wystąpił w wyborach osobno pod nazwą Komitet Obywatelski Ziemi Wadowickiej. Do wyborów Komitet zgłosił kandydatów w 26 okręgach (na 28 w całej gminie). 20 kandydatów Komitetu otrzymało mandat radnego. W samych Wadowicach kandydaci Komitetu zajęli 13 z 15 miejsc w Radzie. Jedno miejsce przypadło przedstawicielowi PSL. W wyniku wyborów do rady dostało się pięciu byłych radnych. 50% mieszkańców gminy wzięło wówczas udział w pierwszych wolnych wyborach samorządowych. 7 czerwca 1990 roku zorganizowano pierwszą, uroczystą sesję w Domu Kultury w Wadowicach, na której przewodniczącym rady został Jerzy Ochman, a po dwóch tygodniach w wyniku tajnego głosowania na burmistrza Wadowic powołano Kazimierza Malczyka.

Rok 2020

Ludność: gmina liczy 37 739 mieszkańców, w tym samo miasto 18 422 (stan na 31 grudnia 2019 r.).

Charakter i struktura gminy: siedzibą władz gminy jest miasto Wadowice. Na jego terenie wyznaczono dziewięć rad osiedlowych. Natomiast na terenie obszaru wiejskiego znajduje się szesnaście sołectw we wsiach: Babica, Barwałd Dolny, Chobot, Chocznia, Gorzeń Dolny, Gorzeń Górny, Jaroszowice, Kaczyna, Klecza Dolna, Klecza Górna, Ponikiew, Roków, Stanisław Górny, Wysoka i Zawadka. We wsi Jaroszowice znajdują się dwa sołectwa: Jaroszowice i Jaroszowice-Zbywaczówka oraz dwa sołectwa we wsi Ponikiew: Ponikiew i Ponikiew-Chobot.

Budżet całkowity (w przeliczeniu na jednego mieszkańca): 5285,27 zł.

Specyfika gminy: gmina Wadowice nadal ma status gminy miejsko-wiejskiej. Miasto od przemian 1990 roku jest znaczącym ośrodkiem administracyjnym, bowiem ma tu swoją siedzibę nie tylko



Wadowicki Rynek w 1990 roku, fot. Urząd Miejski w Wadowicach.

Urząd Miejski, ale również Starostwo Powiatowe i wiele innych instytucji o charakterze regionalnym. Spośród dużych zakładów istniejących w 1990 roku swoje istnienie zakończyła m.in. Fabryka Urządzeń Mechanicznych i Sprężyn „Fumis-Bumar". W minionych dziesięcioleciach na terenie gminy rozwinęły się przedsiębiorstwa z branży handlowo-usługowej. Duże znaczenie zyskała także turystyka, przede wszystkim pielgrzymkowa, związana z osobą św. Jana Pawła II. Corocznie rzesze turystów i pielgrzymów przybywają do Wadowic śladami Jana Pawła II.

Infrastruktura: od 1990 roku infrastruktura miasta i gminy uległa znacznym przeobrażeniom. Szczególnie korzystną dla rozwoju miasta była budowa śródmiejskiej obwodnicy, która przeniosła ruch samochodowy z centrum miasta na jego obrzeża. Śródmiejska droga została umiejscowiona w sąsiedztwie głównych obiektów przemysłowych miasta, przyczyniając się tym samym do rozładowania zatłoczonego centrum i lepszego zagospodarowania i zurbanizowania tej części Wadowic. Równie ważną inwestycją była budowa nowoczesnego składowiska odpadów komunalnych, którego gmina jest udziałowcem.

Od lat 90. sukcesywnie przystępowano do prac renowacyjnych na wadowickim rynku, których apogeum nastąpiło w latach 2010–2013. Wyremontowana powierzchnia rynku stała się niejako „salonem" miasta, gdzie odbywają się najważniejsze imprezy i uroczystości. Gmina może pochwalić się również pracami w zakresie modernizacji dróg nie tylko w samych Wadowicach, ale również na pozostałym obszarze gminy.

Aktualnie w Wadowicach realizowane są duże projekty inwestycyjne, takie jak: przebudowa ul. Lwowskiej – głównego traktu komunikacyjnego w stronę Krakowa, przebudowa ul. Sienkiewicza, budowa systemu parkingów park&ride oraz przebudowa dworca autobusowego. Duże znaczenie dla mieszkańców ma rozwijające się budownictwo mieszkaniowe. Na terenie miasta powstały nowe budynki zabudowy mieszkaniowej m.in. na osiedlu Mikołaja Kopernika i Pod Skarpą, przy ul. Ba-

torego, przy ul. Sienkiewicza oraz wzdłuż ul. Krasińskiego. Aktualnie powstaje nowe duże osiedle „Podhalanin" na powojskowych terenach z północnej strony miasta.

Gospodarka: obecnie obok Zakładu Przemysłu Cukierniczego „Skawa" i Fabryki Elementów Hydrauliki „Ponar Wadowice SA" dużym zakładem na terenie gminy jest Grupa Maspex, która skupia pod sobą szereg takich marek z branży spożywczej, jak np. „Kubuś", „Lubella" czy „Łowicz", ale w samych Wadowicach również prowadzi produkcję. Ważnym przedsiębiorcą jest także zakład obuwniczy „Badura", który sprzedaje swoje produkty zarówno w kraju, jak i za granicą. W ostatnich latach w sposób szczególny rozwijała się branża usługowa, zwłaszcza gastronomiczna oraz noclegowa związana z krótkoterminowym najmem.

Zmiany w ciągu ostatnich lat: gmina Wadowice w przeciągu trzydziestu lat uległa dużym przeobrażeniom. Realizuje swoje ustawowe zadania nie tylko za pomocą Urzędu Miejskiego w Wadowicach, ale również dzięki istnieniu podległych jej jednostek budżetowych, zakładów budżetowych oraz instytucji kultury. Wśród nich należy wymienić: Ognisko Pracy Pozaszkolnej, Zespół Obsługi Placówek Oświatowych, Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej, Krytą Pływalnię „Delfin", Wadowicką Bibliotekę Publiczną oraz Wadowickie Centrum Kultury. Gmina posiada również udziały w kilku spółkach, jak PEC „TERMOWAD" Spółka z o.o., „KOMWAD" Spółka z o.o., Przedsiębiorstwo Komunalne „EKO" Spółka z o.o. czy Wadowickie Przedsiębiorstwo Wodociągów i Kanalizacji Spółka z o.o.

Zapoczątkowane w latach 90. stosunki międzynarodowe pomiędzy gminą Wadowice a innymi gminami na świecie ewoluowały podczas tego trzydziestoletniego trwania wadowickiej samorządności. Do pierwszej gminy – Sona we Włoszech dołączyły następne: Carpineto Romano, Chicago Heights, San Giovanni Rotondo, Marktl am Inn, Kecskemét, Pietrelcina, Canale D'Agordo i Asyż. Nawiązanie relacji pomiędzy miastami pozwoliło na wymianę młodzieży i wzajemne wizyty przedstawicieli samorządów oraz miejscowej ludności. Z niektórych miast partnerskich Wadowic pochodzą papieże: Leon XIII z Carpineto Romano, Benedykt XVI z Marktl am Inn, a Jan Paweł I z Canale D'Agordo.



Wadowicki Rynek w 2020 roku, fot. Urząd Miejski w Wadowicach.

WIELICZKA



Wieliczka jest gminą miejsko-wiejską, jej obszar liczy 100,1 km², z czego miasto zajmuje 13,4 km². Obszar wiejski Wieliczki jest największym w kraju wśród gmin miejsko-wiejskich. Gmina położona jest w południowej części województwa małopolskiego, w dorzeczu Raby, Wilgi i Serafy. Ukształtowanie terenu jest bardzo zróżnicowane. Południe ma charakter wyżynny i pagórkowaty, natomiast północ – nizinny. Wieliczka charakteryzuje się dogodnym położeniem komunikacyjnym, gdyż przez miasto przebiega droga krajowa nr 94, a w pobliżu znajdują się trasy A4 i S7. Rozwija się także Szybka Kolej Aglomeracyjna. Atrakcyjność położenia dostrzegają inwestorzy, którzy coraz chętniej lokują swój kapitał w rozwijającej się Wielickiej Strefie Aktywności Gospodarczej. Bliskość Krakowa jest ważnym argumentem dla osób, które osiedlają się na terenie gminy, co przekłada się również na wzrost liczby budynków mieszkalnych. Największą atrakcją turystyczną miasta jest zabytkowa Kopalnia Soli „Wieliczka", która od 1978 roku znajduje się na liście światowego dziedzictwa kulturalnego i przyrodniczego UNESCO.

Liczba ludności wynosi 58 164 osoby (stan na 11 lutego 2020 r.), z czego 22 786 osób osiedliło się w mieście, a 35 378 – na wsiach. Budżet w przeliczeniu na mieszkańca (dane z 2018 roku) wynosi: po dochodach – 4819,23 zł, po wydatkach – 4890,98 zł. Budżet roku 2020 uchwalony został na poziomie 402 877 964,00 zł. Rada Miasta i Gminy Wieliczka liczy 23 radnych.

Rok 1990

Po wyborach w 1990 roku rozpoczął się nowy okres w dziejach Wieliczki. Powstała wówczas gmina miejsko-wiejska, czyli miasto Wieliczka oraz 29 sołectw. Pod koniec lat 80. (stan na 31 grudnia 1988 roku) na terenie gminy Wieliczka mieszkało 42 389 osób, z czego w mieście – 17 767, a w sołectwach – 24 662 osoby. Frekwencja wyborcza wyniosła 44,9% (średnia krajowa 42,27%). Dziesięć ugrupowań zarejestrowało listy, zaś akces zgłosiło 49 niezależnych kandydatów, wybrano 32 radnych.

Pierwsza sesja nowej rady odbyła się 6 czerwca 1990 roku. W 1991 roku sporządzono raport o stanie gminy Wieliczka. Do istotnych problemów zaliczono m.in. duże zanieczyszczenie środowiska naturalnego, brak uregulowania gospodarki wodno-ściekowej, niezadowalające funkcjonowanie wysypiska w Baryczy, niewystarczająco rozbudowaną sieć wodociągową i gazową oraz brak odpowiedniej infrastruktury turystycznej. Rozpoczął się proces dekomunizacji, który w pierwszym rzędzie objął przestrzeń publiczną – zmianę nazw ulic. Od 1 stycznia 1991 roku wszystkie szkoły podstawowe znajdujące się na terenie gminy Wieliczka stały się placówkami

Burmistrzowie Wieliczki w latach 1990–2020:

- Zbigniew Zarębski – 1990–1992,
- Józef Duda – 1992–2006,
- Artur Kozioł – od 2006.

Przewodniczący Rady Miejskiej:

- Józef Duda – 1990–1992,
- Tadeusz Janis – 1992–1994,
- Zbigniew Zarębski – 1994–1998,
- Zdzisław Zawiasa – 1998–2002,
- Tomasz Panz – 2002–2003,
- Lech Pankiewicz – 2003–2006,
- Zdzisław Zarębski – 2006–2010,
- Tadeusz Luraniec – od 2010.

samorządowymi. W 1990 roku powołano straż miejską. W tym samym roku zorganizowano także uroczystości związane z obchodami 700-lecia nadania Wieliczce praw miejskich.

W trakcie pierwszej kadencji samorządu rozpoczęto – i w dużej mierze zrealizowano – proces komunalizacji. Ważnym osiągnięciem było przejęcie przez gminę zakładów komunalnych, które przekształcono w przedsiębiorstwo budżetowe – Zakład Gospodarki Komunalnej w Wieliczce. Transformacji politycznej zapoczątkowanej w 1990 roku towarzyszył podobny proces dotyczący gospodarki. Sektor prywatny nie był jeszcze dostatecznie rozwinięty. Co prawda istniało wiele podmiotów gospodarczych, ale w większości przypadków były to przedsiębiorstwa należące do osób fizycznych prowadzących drobną działalność.

Rok 2020

W rankingu „Sukces mijającej kadencji", opracowanym przez prof. Pawła Swianiewicza w oparciu o dane Głównego Urzędu Statystycznego, Wieliczka została uznana za jedną z najbardziej dynamicznie rozwijających się gmin w Polsce, zajmując wśród miast powiatowych trzecie miejsce. Podsumowując wynik rankingu, Artur Kozioł stwierdził: „Dokonała się wspaniała zmiana – jesteśmy już innym miastem i gminą niż przed laty. Kiedyś nazywano Wieliczkę sypialnią, jednak dziś to stwierdzenie jest już nieaktualne".

Tysiące osób uczestniczy w różnych wydarzeniach kulturalnych i sportowych. Historyczne centrum zostało odnowione i zaczęło pełnić funkcję reprezentacyjną. Po rewitalizacji Rynku Górnego w 2012 roku Centrum Kultury i Turystyki rozwinęło swoją działalność. Pojawiły się również nowe obiekty użyteczności publicznej, np. Centrum Edukacyjno-Rekreacyjne „Solne Miasto", dzięki któremu w Wieliczce zaczęto organizować różnego typu duże imprezy o znaczeniu ogólnopolskim i międzynarodowym – od wydarzeń sportowych po konferencje naukowe. Obiektem o podobnym charakterze jest Kampus Wielicki powołany w 2011 roku. Wspomnieć należy również o Wielickiej Arenie Lekkoatletycznej, oddanej do użytku w 2014 roku. Jedną z najważniejszych inwestycji było stworzenie nowoczesnego centrum multimedialnego – Wielickiej Mediateki, wzniesionego w latach 2015–2018. W budynku zlokalizowano nową siedzibę wielickiej biblioteki z nowoczesną czytelnią, a także salę kinowo-widowiskową. **Inwestycje te były możliwe dzięki pozyskaniu środków zewnętrznych. W pierwszym programowaniu na lata 2007–2013 udało się uzyskać dofinansowanie w wysokości 143 672 352 zł, a łączna kwota inwestycji zrealizowanych dzięki tym środkom wyniosła 262 925 583 zł. W nowym programowaniu nadal korzystamy z możliwości pozyskiwania funduszy zewnętrznych.**

Warto wspomnieć, że gmina Wieliczka jest organem prowadzącym dla dziewięciu przedszkoli, dziewiętnastu szkół podstawowych, sześciu punktów przedszkolnych oraz Zespołu Szkół Muzycznych. W roku szkolnym 2019/2020 w przedszkolach publicznych mamy 802 uczniów, w szkołach podstawowych 5945 uczniów, a w punktach przedszkolnych 167 uczniów. Gmina prowadzi ewidencję niepublicznych szkół i przedszkoli, dla których organem prowadzącym są osoby fizyczne i prawne inne niż jednostka samorządu terytorialnego. Na terenie miasta i gminy funkcjonują 33 niepubliczne jednostki oświatowe w tym: cztery szkoły podstawowe, 25 przedszkoli oraz cztery punkty przedszkolne.

Niewątpliwie najważniejszym wydarzeniem epoki samorządowej w historii miasta i gminy Wieliczka była organizacja Światowych Dni Młodzieży 2016. Trwałą pamiątką tego wydarzenia jest strefa społeczna Campus Misericordiae w Brzegach. Tuż obok niezwykle dynamicznie rozwija się strefa ekonomiczna – Wielicka Strefa Aktywności Gospodarczej (WSAG), która zajmuje obecnie ponad 100 ha. Na jej terenie działa około 20 podmiotów, zatrudniających ponad 800 osób. Atrakcyjne położenie przyciąga nowych inwestorów, co przekłada się na wzrost dochodów budżetu gminy.



Budowa Centrum Rekreacyjno-Edukacyjnego „Solne Miasto", fot. Bartłomiej Cichoń.



Centrum Rekreacyjno-Edukacyjne „Solne Miasto", fot. Bartłomiej Cichoń.

WIELKA WIEŚ



Gmina Wielka Wieś to dynamicznie rozwijająca się gmina o charakterze podmiejskim, leżąca kilkanaście kilometrów na północny zachód od centrum Krakowa. Zajmuje powierzchnię 48,3 km², a w jej skład wchodzi dwanaście sołectw: Bębło, Będkowice, Biały Kościół, Czajowice, Giebułtów, Modlnica, Modlniczka, Prądnik Korzkiewski, Szyce, Tomaszowice, Wielka Wieś i Wierzchowie.

Gmina umiejscowiona jest na obszarze Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej. Posiada cenny przyrodniczo krajobraz z obszarami prawnie chronionymi: Ojcowskim Parkiem Narodowym i Parkiem Krajobrazowym Dolinki Krakowskie. Obecnie trwają starania o wpisanie tego terenu na listę światowego dziedzictwa UNESCO. Głównymi atrakcjami turystycznymi na terenie gminy są Jaskinia Wierzchowska Górna, będąca największą jaskinią na Jurze oraz kościół pw. św. Wojciecha w Modlnicy, leżący na Małopolskim Szlaku Architektury Drewnianej. Zabytkami architektury są także kościoły: pw. św. Mikołaja w Białym Kościele i św. Idziego w Giebułtowie oraz dwory w Modlnicy i Tomaszowicach. Dzięki walorom krajobrazowym gmina jest atrakcyjna dla mieszkańców Krakowa i aglomeracji śląskiej, stanowiąc miejsce weekendowych wycieczek.

Południowa część gminy graniczącą bezpośrednio z Krakowem posiada atrakcyjną lokalizację inwestycyjną dzięki bliskości lotniska w Balicach, autostrady A4 Kraków–Katowice oraz północnej obwodnicy Krakowa. Atuty te zostały wykorzystane poprzez utworzenie i rozwój dwóch stref gospodarczych w Modlniczce i Modlnicy. Znalazły w nich swoje miejsce takie firmy jak: Leroy Merlin, Futura Park, Centrum Witek, Gelf Fizpartner (Poland) Sp. z o.o. Coral Logistics Sp. k., Hydrosolar Małopolska, Jeronimo Martins, Euro-Trade czy Nico. Ponadto na terenie gminy funkcjonuje ponad 1500 podmiotów gospodarczych.

Gmina dzięki swojemu położeniu i znakomitej dostępności komunikacyjnej jest także miejscem często wybieranym do osiedlenia przez nowych mieszkańców. Południowa jej część już od początku lat 90. XX wieku notowała wysokie dodatnie saldo migracji. Najbardziej atrakcyjnymi miejscowościami są te, które bezpośrednio graniczą z Krakowem, tj. Modlnica, Modlniczka, Giebułtów oraz Tomaszowice. W ostatnich latach można zaobserwować dynamiczny wzrost liczby mieszkańców – średnio 500 osób rocznie, stymulowany głównie znaczącymi inwestycjami na rynku deweloperskim. Od roku 1990 nastąpił wzrost liczby osób zamieszkałych z 7600 do 14 300.

Decydujący wpływ na dynamiczny rozwój gminy miały dwa czynniki. Otóż w 2007 roku, za kwotę blisko 81 mln zł, zostały sprzedane tereny, wcześniej zakupione przez gminę i przygotowane pod przeznaczenie inwestycyjne. Kwota była znacząca, bo stanowiła niemal trzykrot-

Wójtowie Gminy Wielka Wieś w latach 1990–2020:

- Stefan Marschalko – 1990–2002,
- Tadeusz Wójtowicz – 2002–2018,
- Krzysztof Wołos – od 2018.

Przewodniczący Rady Gminy:

- Krzysztof Zieliński – 1990–1994,
- Bronisław Kozień – 1994–1998,
- Kazimierz Woźniczka – 1998–2002,
- Marian Mazur – 2002–2006,
- Stanisław Kasprzyk 2006–2010,
- Krystyna Sułko – 2010–2014,
- Zbigniew Mazela – 2015–2018,
- Grzegorz Twardy – od 2018.



Widok z lotu ptaka na Zespół Szkolno-Przedszkolny w Modlnicy

ność rocznego budżetu gminy, a tereny stały się częścią jednej ze stref gospodarczych. Drugim czynnikiem, warunkującym szybki rozwój gminy, było aktywne pozyskiwanie środków unijnych, które zostały wykorzystane na budowę dróg, chodników i kanalizacji sanitarnej. Wykorzystując unijny potencjał, gmina zdobyła pieniądze na modernizację oczyszczalni ścieków oraz budowę nowoczesnych zbiorników i instalacji wodociągowych. Nie zapomniano także o projektach oświatowych, dzięki którym stworzono uczniom nowe możliwości zdobywania i poszerzania wiedzy. Budżet gminy w ostatnich latach posiada wysoki – ponad 4% – udział dotacji UE w dochodach ogółem.

Gmina Wielka Wieś zajmuje corocznie wysokie miejsca w Rankingu Gmin Małopolski – Małopolskiego Instytutu Samorządu Terytorialnego i Administracji oraz w Ogólnopolskim Rankingu Gmin i Powiatów – Związku Powiatów Polskich. Zwieńczeniem ostatnich kilkunastu lat pracy samorządowej, zrealizowanych inwestycji i pozyskanych środków jest tytuł najlepszej gminy wiejskiej w kraju w prestiżowym XV Rankingu Samorządów „Rzeczpospolitej" w 2019 roku.

Najbliższe lata będą dla gminy ważne ze względu na planowaną budowę północnej obwodnicy Krakowa oraz remont drogi krajowej DK94, będącej osią komunikacyjną gminy. Inwestycje te stworzą nowe możliwości rozwoju, czyniąc gminę jeszcze bardziej atrakcyjną dla inwestorów i potencjalnych mieszkańców.



Centrum Administracyjne Gminy Wielka Wieś, fot. Tomasz Zakrzewski/Archifolio

WIERZCHOSŁAWICE



Minione trzydzieści lat dla gminy Wierzchosławice zaowocowały wieloma inwestycjami, które będą służyć mieszkańcom przez najbliższe dziesięciolecia. Dziś gmina Wierzchosławice kojarzy się nam przede wszystkim ze zjazdem z autostrady A4, wierzchosławickimi lasami stanowiącymi stały element tras weekendowych wycieczek rowerowych oraz trasą Velo Dunajec biegnącą po malowniczo usytuowanych wałach największej rzeki we wschodniej Małopolsce. Ziemia Wierzchosławicka to także rodzinne strony Wincentego Witosa – jednego z ojców naszej niepodległości, trzykrotnego premiera Polski.

Gmina Wierzchosławice to prężnie rozwijający się samorząd wyróżniający się w powiecie tarnowskim. Tylko w ostatnich kilkunastu miesiącach zainwestowano ponad 4,3 miliona złotych na zadania, które będą służyć mieszkańcom w najbliższych dziesięcioleciach. Położenie gminy Wierzchosławice w sąsiedztwie Tarnowa, doskonały układ komunikacyjny w postaci zjazdu z autostrady A4 niemalże w sercu Wierzchosławic, stacja PKP w Bogumiłowicach umożliwiająca szybkie połączenie ze stolicą województwa – to główne czynniki, które będą stanowić o sile rozwoju samorządu w najbliższych latach, zarówno pod kątem gospodarczym, społecznym, jak i kulturalnym.

Milowym krokiem w ostatnim czasie było uruchomienie pierwszego gminnego żłobka w Bogumiłowicach. Opiekę w placówce ma zapewnionych 20 dzieci w wieku do lat trzech. Budynek po dawnym przedszkolu został zaadaptowany oraz dostosowany dla potrzeb żłobka dzięki środkom z rządowego programu „Maluch+". Łączna wartość tej inwestycji to prawie 750 tys. zł, z czego dotacja wyniosła 600 tys. zł.

Gmina Wierzchosławice mocno stawia na szeroko rozumianą edukację. Na terenie gminy funkcjonuje pięć szkół podstawowych, Przedszkole Publiczne w Wierzchosławicach, Niepubliczne Przedszkole i Publiczny Żłobek w Bogumiłowicach. Szkoły będą sukcesywnie odnawiane. Posiadają hale sportowe, a przy Szkole Podstawowej w Wierzchosławicach znajduje się basen rehabilitacyjny.



Dom rodziców Wincentego Witosa na Dwudniakach, fot. Urząd Gminy Wierzchosławice.

Wójtowie Gminy Wierzchosławice w latach 1990–2020:

- Stanisław Dzierwa – 1990–1992,
- Tadeusz Głowacki – 1992–1998,
- Wiesław Rajski – 1998–2014,
- Zbigniew Drąg – 2014–2018,
- Andrzej Mróz – od 2018.

Przewodniczący Rady Gminy:

- Wawrzyniec Jackowski – 1990–1994,
- Stanisław Dzierwa – 1994–1998,
- Eugeniusz Onak – 1998–2010,
- Grzegorz Mikołajczyk – 2010–2014,
- Artur Jasiński – 2014–2018,
- Małgorzata Moskal – od 2018.





Obejście Wincentego Witosa w Wierzchosławicach, fot. Urząd Gminy Wierzchosławice.

W Wierzchosławicach-Dwudniakach działa także Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy. Obiekt spełnia najwyższe standardy i normy edukacyjno-terapeutyczne. Podopieczni mają do dyspozycji budynek szkolny wraz z internatem, pomoc terapeutów i logopedy, salę do integracji sensorycznej, salę do muzykoterapii, a także m.in. pracownię techniczną czy kulinarną, salę gimnastyczną, plac zabaw. Ośrodek wyposażony jest także w kompleks do hipoterapii.

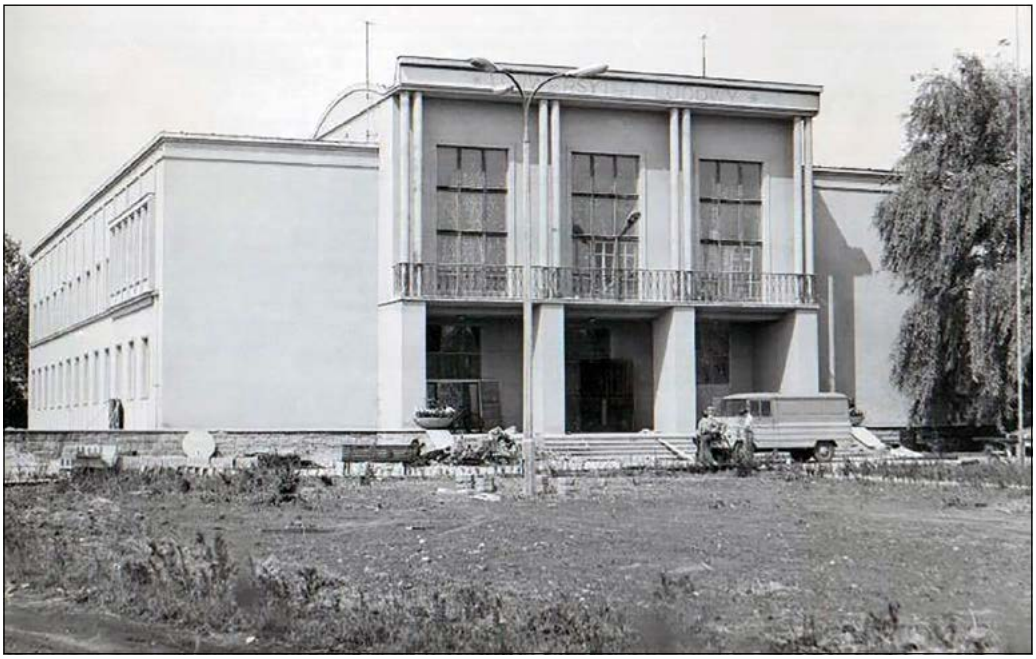
Wizytówką gminy Wierzchosławice jest Centrum Kultury Wsi Polskiej, czyli dawny Uniwersytet Ludowy. Pomysłodawcą budowy Uniwersytetu był Wincenty Witos, a wybudowany został ze składek. Obiekt w 2010 roku przeszedł gruntowną modernizację. Dziś CKWP to wspaniały obiekt historyczny, w którym prowadzona jest działalność kulturalno-oświatowa, rekreacyjno-sportowa oraz hotelarsko-gastronomiczna. Obiekt wyposażony jest w nowoczesny sprzęt audiowizualny, sale konferencyjne, sale szkoleniowe, aulę ze sceną oraz atrium. Na gości przybywających z odległych miejsc Polski i Europy czekają wspaniale wyposażone pokoje gościnne, a na terenie obiektu znajdują się również pub i restauracja. W sąsiedztwie zlokalizowana jest wysokiej klasy infrastruktura sportowa – oświetlone boisko ze sztuczną nawierzchnią typu „Orlik", korty tenisowe, boiska do squasha oraz plac zabaw. Z tak świetnej infrastruktury stale korzystają kluby sportowe z całej gminy oraz utworzona i prężnie rozwijająca się Akademia Piłkarska Wierzchosławice, szkoląca kilkadziesiąt młodych adeptów piłki nożnej. Trzymając się tematyki sportowej warto jeszcze wspomnieć o szkole sztuk walki – Judo Tora, której młodzi zawodnicy odnoszą sukcesy na arenie krajowej.

Przez lata samorząd gminny mocno inwestował w tzw. twarde inwestycje. Infrastruktura drogowa jest stale modernizowana. Gmina może poszczycić się blisko stuprocentowym poziomem skanalizowania i zwodociągowania. Przebudowano i rozbudowano Stację Uzdatniania Wody, wybudowano budynek wielofunkcyjny, w którym mieści się Gminne Centrum Zdrowia. Również nie szczędzono pieniędzy na podniesienie poziomu bezpieczeństwa mieszkańców poprzez wsparcie dla ośmiu jednostek Ochotniczej Straży Pożarnej, z których dwie (Wierzchosławice i Łętowice) znajdują się w Krajowym Systemie Ratowniczo-Gaśniczym.

Na koniec nie można nie wspomnieć o najbardziej znanym mieszkańcu – Wincentym Witosie. Zagroda Witosa przetrwała do dzisiejszych czasów bez większych zmian, ulegając drobnym adaptacjom na cele muzealne. Muzeum do życia powołało Towarzystwo Przyjaciół Muzeum Wincentego Witosa, które powstało w 1973 roku. Dziś obiekt wchodzi w skład Muzeum Okręgowego w Tarnowie.

Gmina Wierzchosławice pamięta o swojej historii. Udało się odrestaurować cmentarz wojenny z okresu I wojny światowej w Bobrownikach Małych, odnowić Pomnik Poległych z 1938 roku w Wierzchosławicach przed Domem Ludowym im. Wincentego Witosa, w którym po remoncie zaczął działalność Klub Seniora

i Biblioteka Gminna. W nawiązaniu do tradycji należy wspomnieć o prężnie działających kołach gospodyń wiejskich. Warto odnotować, że na Dożynkach Wojewódzkich w 2019 roku wieniec Koła Gospodyń Wiejskich Sieciechowice zajął I miejsce w kategorii wieńca nowoczesnego. Wizytówką artystyczną gminy jest też Zespół Pieśni i Tańca „Swojacy", który działa już ponad 70 lat.



Uniwersytet Ludowy w Wierzchosławicach w latach 70., fot. Urząd Gminy Wierzchosławice.



Dawny Uniwersytet Ludowy, a dziś Centrum Kultury Wsi Polskiej, fot. Urząd Gminy Wierzchosławice.

WIETRZYCHOWICE



Gmina Wietrzychowice jest położona w północno-wschodniej części województwa małopolskiego w delcie rzek Dunajec i Wisły, które miały znaczący wpływ na rozwój osadnictwa, wyznaczając naturalną granicę gminy. Cyrkulacja powietrza, rzeźba terenu, poziom wilgotności powietrza i szata roślinna to warunki klimatyczne, które są korzystne dla rolnictwa. Z terenem tym związane jest wiele wydarzeń historycznych, takich jak powstanie prężnego ruchu ludowego, akcje „II Most" i „III Most", ruch oporu w czasie okupacji hitlerowskiej i wiele innych. Tutaj też korzenie mają znane osoby, m.in.: Stanisław Miłkowski – agrarysta, Tadeusz Nowak – pisarz, abp Józef Kowalczyk – nuncjusz apostolski w Polsce.

Gmina Wietrzychowice ma statut gminy wiejskiej i składa się z dziewięciu miejscowości, które administracyjnie tworzą dziewięć sołectw. Są to: Jadowniki Mokre, Wietrzychowice, Sikorzyce, Miechowice Małe, Miechowice Wielkie, Demblin, Pałuszyce, Nowopole oraz Wola Rogowska, które stanowią jednostki pomocnicze gminy. Do jednostek organizacyjnych gminy należą: Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Wietrzychowicach, Gminny Ośrodek Kultury, Gminna Biblioteka Publiczna, Zakład Eksploatacji Urządzeń Komunalnych i Wodociągów oraz Zespół Szkolno- Przedszkolny w Wietrzychowicach. Ogólna powierzchnia gminy wynosi 4844,14 ha. Według danych na koniec 2019 roku gminę zamieszkuje 3947 osób, w tym 1967 kobiet oraz 1980 mężczyzn. Planowany budżet na 2020 rok dla gminy Wietrzychowice wynosi 13 701 220 zł, co w przeliczeniu na jednego mieszkańca daje nam około 3 471,30 zł.

Ze względu na położenie geograficzne gmina jest terenem typowo rolniczym. Występują tu bardzo dobre gleby, dzięki czemu przez wiele lat głównym źródłem dochodów mieszkańców była produkcja rolna. Poza uprawami zbóż i roślin okopowych mieszkańcy zajmowali się również hodowlą bydła. Podstawowymi kierunkami w produkcji roślinnej były i pozostają nadal zboża, ziemniaki i fasola.

W okresie od 1990 do 2000 roku podejmowano działania mające na celu zgazyfikowanie miejscowości na terenie gminy. W tym czasie udało się również zaopatrzyć mieszkańców w stały dostęp do wody z ujęcia głębinowego wraz ze stacją uzdatniania wody zlokalizowaną w Wietrzychowicach. W 2008 roku została wybudowana oczyszczalnia, która pełni funkcję zbiorowej oczyszczalni gminnej. Na obecną chwilę sieć kanalizacyjną posiadają cztery miejscowości: Wietrzychowice, Sikorzyce, Miechowice Wielkie oraz Demblin. Na rok 2020 zaplanowana jest budowa sieci kanalizacyjnej w miejscowości Jadowniki Mokre. Na terenie gminy Wietrzychowice w 2020 roku zostanie wybudowana sieć szerokopasmowa z dostępem do szybszego internetu.

Układ komunikacyjny w gminie opiera się na pięciu drogach powiatowych, które stanowią łącznik komunikacyjny

Wójtowie Gminy Wietrzychowice w latach 1990–2020:

- Stanisław Kusior – 1990–2004,
- Leszek Zabiegała – 2002–2014,
- Tomasz Banek – od 2014.

Przewodniczący Rady Gminy:

- Władysław Kowal – 1990–1994,
- Józef Kapłon – 1994–1998,
- Roman Mądrzyk – 1998–2002,
- Stanisław Magiera – 2002–2014,
- Piotr Moskal – od 2014.

z sąsiadującymi większymi miejscowościami oraz na sieci dróg gminnych, które w przeciągu kilkunastu ostatnich lat zostały w większości zmodernizowane i wyremontowane.

Głównym źródłem systemu ogrzewania były lokalne i indywidualne kotłownie bazujące głównie na paliwie stałym. Obecnie w trosce o środowisko i czyste powietrze, a także dzięki dofinansowaniom z budżetu państwa i środków z UE, mieszkańcy mają możliwość wymiany starych pieców na nowoczesne kotły węglowe lub piece gazowe, które coraz częściej stają się głównym źródłem ciepła.

Gmina należy do obszarów o charakterze peryferyjnym, co wynika z położenia w widłach dwóch rzek. W przeciągu minionych 30 lat głównym kierunkiem gminy było i pozostaje rolnictwo. Ilość podmiotów gospodarczych zwłaszcza w pierwszej dekadzie lat 90. oscylowała na poziomie od 100 do 116, w tym znaczna część w sektorze prywatnym. Dane z końca 2012 roku wskazują na znaczny wzrost, a liczba zarejestrowanych podmiotów gospodarczych zwiększyła się do 163, w znacznej jednak części nadal dominuje sektor prywatny. W chwili obecnej na terenie gminy mamy zarejestrowane 94 aktywne podmioty gospodarcze, działające głównie w obszarze handlowym i usługowym.

Na terenie naszej gminy wiodącą rolę w zakresie kultury pełni Gminny Ośrodek Kultury w Wietrzychowicach, który corocznie organizuje liczne konkursy oraz inne przedsięwzięcia o charakterze kulturalno-rozrywkowym i edukacyjnym. GOK wydaje kwartalnik gminy Wietrzychowice „Ziemia Wietrzychowska" – pismo o charakterze społeczno-kulturalnym. W każdej wsi istnieje Dom Ludowy. Budynki te są wykorzystywane do organizowania spotkań wiejskich, lokalnych imprez rozrywkowych oraz jako świetlice młodzieżowe. Ważną rolę na terenie gminy pełni również Gminna Biblioteka Publiczna im. Tadeusza Nowaka w Wietrzychowicach ze swoją filią w Jadownikach Mokrych. Od 2018 roku na terenie gminy Wietrzychowice działają stowarzyszenia Kół Gospodyń Wiejskich, które aktywnie uczestniczą w inicjatywach i wydarzeniach, odbywających się na terenie gminy. Wśród tradycji znanych na naszym terenie można wyróżnić coroczne Święto Fasoli, Dożynki Gminne oraz Memoriał Pułkownika Kabata, które na stałe wpisały się w naszą kulturę. Oprócz Kół Gospodyń Wiejskich od 10 lat w sferze kulturalnej gminy działa kapela „Wietrzychowianie". Gmina Wietrzychowice posiada własną stronę internetową, działa w mediach społecznościowych na Facebooku oraz współpracuje z lokalnymi mediami.

Oświata na terenie gminy od 1990 roku uległa zmianie głównie ze względu na niż demograficzny, nastąpiły zmiany w funkcjonowaniu szkół podyktowane reformami oświatowymi. Aktualnie na terenie gminy znajdują się: Zespół Szkolno-Przedszkolny w Wietrzychowicach oraz filia Szkoły Podstawowej w Jadownikach Mokrych z klasami 1–3. Gmina Wietrzychowice zdobyła nagrodę w plebiscycie „Edukacyjna Gmina Małopolski 2017" oraz wyróżnienie w kategorii „Edukacyjna Gmina Małopolski 2019".

Na przestrzeni ostatnich 30 lat gmina przeszła ogromną metamorfozę, przede wszystkim pod względem modernizacji budynków użytku publicznego oraz infrastruktury. Największymi inwestycjami, z jakimi zmierzyła się gmina była budowa sieci wodociągowej na terenie całej gminy oraz kanalizacja czterech miejscowości z budową oczyszczalni ścieków. Ponadto wymienić trzeba budowę ścieżki rowerowej liczącej około 17 km, stanowiącej bazę dla rozwoju turystycznego w naszym regionie oraz budowę targowiska. Gmina stała się również ważnym ośrodkiem turystycznym za sprawą wybudowanego w 2001 r. Ośrodka Opiekuńczo-Rehabilitacyjnego dla Dzieci i Młodzieży Niepełnosprawnej w Jadownikach Mokrych wraz z basenem rehabilitacyjnym, grotą solną i ogrodem hipoterapii oraz Izby Pamięci Pontyfikatu Jana Pawła II. Niekwestionowanym atutem naszej gminy są jej walory krajobrazowo-przyrodnicze, zaś Cypel – ujście Dunajca do Wisły, które zdobyło nagrodę w konkursie Unikatowa Atrakcja Turystyczna w Małopolsce, stało się znakiem rozpoznawczym gminy, z którego jesteśmy bardzo dumni.

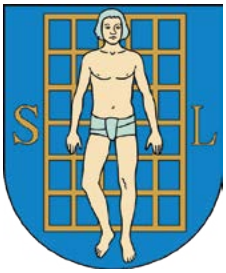


Targowisko przed przebudową, fot. Urząd Gminy Wietrzychowice.



Targowisko po przebudowie, fot. Urząd Gminy Wietrzychowice.

WOJNICZ



W skład gminy wchodzi miasto Wojnicz i czternaście sołectw o łącznej powierzchni 78,6 km². Ukształtowanie terenu, dzięki położeniu u zbiegu Niziny Sandomierskiej i Pogórza Karpackiego stworzyło dobre warunki do rozwoju osadnictwa, rolnictwa oraz działalności gospodarczej. Miasto i Gmina Wojnicz odznaczają się dogodnymi warunki komunikacyjnymi, dzięki położeniu wzdłuż międzynarodowej trasy z Krakowa do Przemyśla oraz drogi krajowej w kierunku Dąbrowy Tarnowskiej i Nowego Sącza. Z biegiem lat miasto doczekało się także połączenia z autostradą A4. W gminie Wojnicz panują doskonałe warunki, aby wypoczywać w zdrowym malowniczym terenie. Charakteryzuje ją zróżnicowany krajobraz: od nizinnych kompleksów leśnych na północy, po pasma wzgórz na południu. Zwłaszcza południowe tereny gminy są atrakcyjniejsze dla turystyki i rekreacji, ponieważ przepływa przez nie Dunajec, będący rajem dla wędkarzy oraz miłośników wodnych i słonecznych kąpieli.

Wojnicz jest jedną z najstarszych miejscowości na południu Polski. Zanim otrzymał prawa miejskie (prawdopodobnie w 1239 r.) był od XII w. grodem kasztelańskim. Układ urbanistyczny miasta przetrwał w zasadzie w niezmienionym kształcie do czasów współczesnych i jest wpisany do rejestru zabytków województwa małopolskiego. Do jego cennych elementów zalicza się: centrum Wojnicza (Rynek), kościół pw. św. Leonarda, kościół p.w. św. Wawrzyńca, zespół pałacowy z parkiem oraz relikty fortyfikacji w postaci wałów, skarp, pozostałości fos. 1 stycznia 2007 roku Wojnicz odzyskał utracone w 1935 roku prawa miejskie.

Miasto i Gmina Wojnicz to ziemia o bogatej historii, która także dzisiaj jest atrakcyjna zarówno dla turystów, jak i inwestorów oraz przedsiębiorców, dla których ma bogatą ofertę. Wojnicz przez ostatnie trzydzieści lat prężnie dbał o rozwój swojej koniunktury. Wybudowano obwodnice, rozpoczęto kompleksową kanalizację gminy oraz zadbano o dynamiczny rozwój Wojnickiego Zielonego Parku Przemysłowego, który ciągle rośnie w siłę. Zielony Park Przemysłowy stworzył szanse inwestowania na tym terenie, doprowadził do budowy zakładów i utworzenia miejsc pracy. Na jego terenie funkcjonuje dziś czternaście zakładów przemysłowych. Zagospodarowany teren to dzisiaj blisko 50 ha gruntów, skupionych przez inwestorów pod przemysł, a kolejni inwestorzy rozpoczynają budowę nowych zakładów.

W minionych latach na terenie Parku oddano do użytku nową drogę, rozwiązującą problemy komunikacyjne w strefie przemysłowej. Pozwoliła ona skomunikować istniejące tereny przemysłowe z nowo powstałymi. Pozyskano również środki unijne, które pozwoliły rozwiązać problemy kanalizacyjne, dzięki czemu zakończono etap uzbrajania Parku w niezbędną infrastrukturę. Na atrakcyjność Zielone-

Wójtowie i Burmistrzowie Wojnicza w latach 1990–2020:

- Zbigniew Nosek – 1990–2010 (od 2007 Burmistrz),
- Jacek Kurek – 2010–2014,
- Tadeusz Bąk – od 2014.

Przewodniczący Rady Gminy:

- Marek Sygnarowicz – 1990–2002,
- Witold Duman – 2002–2010,
- Sebastian Wróbel – 2010–2018,
- Roman Chamioła – od 2018.



Budowa Zielonego Parku Przemysłowego, fot. Urząd Miejski w Wojniczu.

go Parku Przemysłowego i jego gruntów obecnie wpływa znakomita lokalizacja i komunikacja, możliwa dzięki budowie obwodnicy Wojnicza, która odciążyła nie tylko jego centrum od uciążliwego ruchu, ale ułatwiła inwestorom bezkolizyjny dojazd na teren Parku.

Znacząca dla rozwoju regionu była też budowa drugiej – południowej obwodnicy miasta, która podniosła rangę i uatrakcyjniła tereny w Wojniczu. Nowa obwodnica nie tylko wyprowadziła ruch z miasta, ale stała się najkrótszym połączeniem z autostradą Kraków–Tarnów. Dzięki podpisaniu aktu notarialnego Wojnicz zyskał podwójnie. Wyprowadzony został ruch tranzytowy, a ponadto samorząd zamiast pieniędzy przekazał marszałkowi Małopolski działki. To był pierwszy taki przypadek w Małopolsce, kiedy gmina zamiast gotówki wniosła do inwestycji aportem część swoich terenów.

W 2017 roku zatwierdzony został dokument pn. „Lokalny Program Rewitalizacji Miasta Wojnicz na lata 2011–2020 – aktualizacja", w którym poddawano diagnozie stan obecny obszaru przeznaczonego do rewitalizacji. Wypracowany plan obejmował ścisłe centrum Wojnicza i na tej przestrzeni miały być dokonywane zmiany w kolejnych latach.

Kluczowa dla rewitalizacji rynku stała się budowa parkingu przesiadkowego w systemie „Park and Ride" i przystanku autobusowego w Wojniczu przy ul. Tarnowskiej. Główną ideą realizacji tej inwestycji była chęć uwypuklenia walorów wojnickiego rynku jako przestrzeni publicznej. „Park and Ride" był niezbędny do wyprowadzenia samochodów parkujących osób, które kontynuują swą podróż transportem zbiorowym i pozostawiły swe samochody w obrębie Rynku w Wojniczu.

Budowa ulic, termomodernizacja budynków, rozbudowa wodociągów, zakup wozów strażackich, otwarcie Placówki Wsparcia Dziennego w Sukmaniu, Żłobka w Wojniczu czy uruchomienie kina „Wawel" po dwudziestu latach od jego zamknięcia – to tylko część zrealizowanych inwestycji na przestrzeni minionych lat. Na terenie gminy Wojnicz w ostatnich trzydziestu latach przeprowadzony został szereg najróżniejszych przedsięwzięć, wartych miliony złotych.



Zielony Park Przemysłowy, fot. Urząd Miejski w Wojniczu.

WOLBROM

Trzydzieści lat temu otworzona została droga do tego, by to obywatele sami decydowali o sprawach, które ich dotyczą. Jedną z pierwszych reform była reforma administracyjna kraju, dzięki której z dniem 1 stycznia 1999 roku Wolbrom z ówczesnego województwa katowickiego powrócił do Krakowa i Małopolski, wchodząc w skład powiatu olkuskiego. Licząca obecnie 22,5 tysiąca mieszkańców gmina Wolbrom obejmuje swym zasięgiem 26 wsi oraz 8,5-tysięczne miasto, które historią sięga 1327 roku.



– *Zarówno w Wolbromiu, jak i w całej Polsce od trzydziestu lat jesteśmy świadkami stałego rozwoju samorządu terytorialnego. Dzisiaj jesteśmy samorządni, sami decydujemy o swoim losie, sami wybieramy swoich reprezentantów, ale też sami rozliczamy z ich pomysłów, obietnic oraz zapewnień. To jest naprawdę nieprzeceniona wartość. Dla młodego pokolenia jest to normą, ale dla mnie, który pamięta jak było kiedyś i wie jak jest teraz, łatwiej docenić wagę tego, co wydarzyło się trzydzieści lat temu* – zauważa burmistrz Wolbromia **Adam Zielnik**.

Miasto i Gmina Wolbrom na przestrzeni ostatnich trzydziestu lat nie zatraciła swego przemysłowo-rolniczego charakteru. W bardzo dobrej kondycji znajduje się przemysł, który stale się rozwija i zapewnia pracę również mieszkańcom gmin sąsiednich. Bliskość aglomeracji śląskiej i krakowskiej, dobre połączenia drogowe i kolejowe oraz zielony charakter miasta – to bez wątpienia atuty sprzyjające inwestorom. Z myślą o nich w 2013 roku władze Wolbromia oddały Strefę Aktywności Gospodarczej. Dokonując podsumowania tego, co udało się zrealizować w okresie minionych trzydziestu lat, mieszkańcy gminy Wolbrom mogą powiedzieć, że był to czas systematycznego rozwoju.

Największy skok nastąpił szczególnie w ostatnich kilku latach. Wszystko to dzięki mądrej, odpowiedzialnej polityce finansowej, umiejętności pozyskiwania środków zewnętrznych i dyscyplinie budżetowej. Przemyślana i rozważna polityka finansowa burmistrza Adama Zielnika, wspieranego przez Radę Miejską w Wolbromiu, przełożyła się na znaczny wzrost wydatków na inwestycje. Dla porównania: w okresie pięciu lat (od 2010 do 2014 r.) przeznaczono na wydatki majątkowe (inwestycyjne) łącznie **27,4 mln zł**; z kolei od 2015 roku do grudnia 2019 roku wydatki majątkowe zamknęły się kwotą aż **93,4 mln zł**.

Nieporównywalnie zwiększył się także budżet Wolbromia. W latach 2010–2014 łączny budżet wyniósł **295,3 mln zł**, natomiast w latach 2015–2019 łączny budżet wzrósł do **525,8 mln zł**. Jest to największy jak dotąd wzrost budżetu gminy Wolbrom od początku samorządności jednostek terytorialnych.

Burmistrzowie Wolbromia w latach 1990–2020:

- Jerzy Górnicki – 1990–2002,
- Krzysztof Augustowski – 2002–2006,
- Jan Łaksa – 2006–2014,
- Adam Zielnik – od 2014.

Przewodniczący Rady Miejskiej:

- Dariusz Broda – 1990–1994,
- Witold Myszor – 1994–1998,
- Zbigniew Wójcikowski – 1998–2002,
- Lidia Gądek – 2002–2006,
- Kazimierz Pacia – 2006–2008,
- Stanisław Pyzio – 2008–2010,
- Włodzimierz Żurek – 2010–2014,
- Dariusz Gorgoń – 2014–2018,
- Bartłomiej Żurek – od 2018.

Wzrost wskaźników w wielu dziedzinach systematycznie przekłada się na jakość życia mieszkańców, a gmina Wolbrom wyróżnia się na tle innych miejscowości nie tylko w Małopolsce. Zgodnie z wydaną w grudniu 2019 roku przez Polski Instytut Ekonomiczny publikacją pt. „Scenariusze rozwoju małych miast", **Wolbrom jest jednym z 63 „miast dobrego życia".**

Uzyskanie tytułu nie dziwi. Wystarczy wymienić choćby najważniejsze inwestycje zrealizowane w ostatnich kilku latach:

- obwodnica Wolbromia,
- hala sportowa przy Szkole Podstawowej nr 1,
- Centrum Turystyki i Rekreacji w Łobzowie,
- modernizacja Domu Kultury z cyfrowym kinem „Radość" i nowym kinem studyjnym,
- modernizacja basenu odkrytego,
- termomodernizacja szkół i remiz,
- nowe żłobki i place zabaw,
- adaptacja byłego hotelu na 48 mieszkań komunalnych i socjalnych,
- nowa stacja pogotowia ratunkowego,
- modernizacja dziesiątek kilometrów dróg i chodników w mieście oraz sołectwach,
- budowa kanalizacji,
- nowe wozy bojowe dla ośmiu jednostek OSP oraz specjalistyczne dla Państwowej Straży Pożarnej i Policji.

W realizacji są kolejne inwestycje: rozbudowa i modernizacja oczyszczalni ścieków, krytej pływalni, rewitalizacja Parku Miejskiego, kompleksu Zespołu Szkół (Pod Lasem) oraz Zalewu Wolbromskiego.

– *Bardzo się cieszymy z tego rankingu, bo niezależny instytut ekonomiczny pokazał, że w Wolbromiu można dobrze żyć. Dokonując podsumowania tego, co udało się nam zrealizować i co jeszcze przed nami, mieszkańcy gminy Wolbrom mogą ze spokojem patrzeć na przyszłe lata* – ocenił burmistrz Wolbromia **Adam Zielnik**.



Dawna szkoła przy ulicy Mariackiej, fot. Urząd Miasta i Gminy Wolbrom.



Wybudowana kosztem 5,8 mln zł hala sportowa Zespołu Szkolno-Przedszkolnego przy ul. Mariackiej w Wolbromiu. Jest to pierwszy tak nowoczesny obiekt sportowy w mieście i gminie, fot. Urząd Miasta i Gminy Wolbrom.

ZAKLICZYN



Gmina Zakliczyn jest największą pod względem powierzchni gminą w powiecie tarnowskim, liczącą 123 km², a zamieszkałą obecnie przez 12 550 obywateli w 24 miejscowościach. Dla porównania w 1990 roku gmina liczyła 11 331 mieszkańców, co oznacza wzrost zaludnienia w ciągu 30 lat o prawie 10%. Dochody budżetu gminy wyniosły na koniec 2019 roku prawie 65 mln zł, co stanowi 5180 zł na mieszkańca, a wydatki osiągnęły wartość niemal 69 mln zł (5500 zł na mieszkańca). Wydatki inwestycyjne i remontowe to kwota 13,7 mln zł (20% wydatków budżetu), w tym wartość dotacji zewnętrznych na zadania inwestycyjne i remontowe wyniosła 5,7 mln zł.

Największym sukcesem gminy Zakliczyn ostatniego trzydziestolecia jest niewątpliwie znaczący skok cywilizacyjny, związany z budową od podstaw infrastruktury technicznej, podnoszącej jakość życia mieszkańców i poprawiającej stan środowiska naturalnego oraz rozwój infrastruktury społecznej i aktywności obywatelskiej.

Gminną infrastrukturą sanitarną zarządza Zakład Usług Komunalnych w Zakliczynie, posiadający wybudowaną w 1995 roku i kompleksowo zmodernizowaną w 2011 roku biologiczną oczyszczalnię ścieków w Zakliczynie o przepustowości 806 m³/dobę oraz oczyszczalnie w Paleśnicy i Charzewicach. Długość sieci kanalizacyjnej w gminie wynosi ponad 100 km, a liczba przyłączy kanalizacyjnych to 1240 sztuk. Przy Zakładzie funkcjonuje od 2015 roku nowoczesna farma fotowoltaiczna o mocy 100 kWp. Łączna długość sieci wodociągowej w gminie Zakliczyn, budowanej od połowy lat 90. XX wieku, wynosi ponad 65 km, a liczba przyłączy do sieci wodociągowej to 715 sztuk. Długość sieci gazowej, której budowa na terenie gminy rozpoczęła się na początku lat 90. wynosi obecnie 190 km, ilość przyłączy gazowych to 2360 sztuk, a ich łączna długość stanowi 68 km. Długość zaasfaltowanych dróg gminnych wynosi ponad 142 km, a łączna długość chodników przebiegających wzdłuż dróg gminnych, powiatowych i wojewódzkich w gminie Zakliczyn wynosi ponad 23 km.

W sferze kulturalnej i turystycznej w gminie Zakliczyn nastąpił począwszy od 1990 roku prawdziwy przełom. W najmniejszej i najwyżej położonej miejscowości w gminie (500 m n.p.m.) – Jamnej krzyżują się najciekawsze szlaki turystyczne Pogórza. Tu charyzmatyczny dominikanin, ojciec dr Jan Góra, założył w 1992 roku w budynku dawnej szkoły Dom św. Jacka oraz rozwinął Ośrodek Duszpasterstwa

Wójtowie oraz Burmistrzowie Zakliczyna w latach 1990–2020:

- Władysław Dudek – 1990–1991,
- Stanisław Chrobak – 1991–1998,
- Kazimierz Korman – 1998–2010 (do 2005 roku jako Wójt, od 2006 roku jako Burmistrz),
- Jerzy Soska – 2010–2014,
- Dawid Chrobak – od 2014.

Przewodniczący Rady Gminy oraz Rady Miejskiej:

- Stefan Świderski – 1990–1994,
- Kazimierz Korman – 1994–1998,
- Kazimierz Dudzik – 1998–1999,
- Jerzy Soska – 1999–2002,
- Władysława Kuzera – 2002–2010 (do 2005 roku jako Przewodnicząca Rady Gminy, od 2006 roku jako Przewodnicząca Rady Miejskiej),
- Józef Wojtas – 2010–2014,
- Anna Moj – od 2014.

Akademickiego, tu także działają znane w całym regionie obiekty noclegowo-gastronomiczne. Gmina Zakliczyn przekazała w kwietniu 1992 roku nieodpłatnie oo. Dominikanom obiekt dawnej szkoły na Jamnej wraz z przylegającym terenem.

Od 2000 roku Zakliczyn jest gospodarzem „Święta fasoli", jednej z najstarszych, najbardziej znanych i największych imprez promujących produkt lokalny w regionie małopolskim – fasoli „Piękny Jaś z Doliny Dunajca", posiadającej oznaczenie Chroniona Nazwa Pochodzenia Unii Europejskiej. Nasiona fasoli „Piękny Jaś" zostały wpisane w 2006 roku na listę produktów tradycyjnych Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

W 2009 roku gmina Zakliczyn stała się użytkownikiem zabytkowych ruin zamku w Melsztynie, dzięki czemu od ponad dziesięciu lat realizuje prace budowlano-konserwatorskie z udziałem dotacji z Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz Województwa Małopolskiego. Łączna wartość dotychczas wykonanych prac wynosi ponad 800 000 zł. Od 2017 roku odbywają się na terenie ruin zamkowych Biesiady Rycerskie, które przyciągają grupy rekonstrukcji historycznej oraz turystów z całej Polski.

W 2013 roku zakończona została budowa Europejskiego Centrum Muzyki Krzysztofa Pendereckiego w Lusławicach – narodowej instytucji kultury z salą koncertową dla 650 widzów oraz salami dydaktycznymi i miejscami pobytowymi. Zadaniem Centrum jest umożliwienie młodym talentom wszechstronnego doskonalenia umiejętności muzycznych – solowych, kameralnych i orkiestrowych. Kształcą się tu instrumentaliści, śpiewacy, kompozytorzy i dyrygenci z całego świata, a koncerty przyciągają rzesze melomanów z całej Polski. Inwestycję wartości 65 milionów złotych współfinansowała Unia Europejska (środki Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach programu Infrastruktura i Środowisko), Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Województwo Małopolskie i Stowarzyszenie „Akademia imienia Krzysztofa Pendereckiego, Międzynarodowe Centrum Muzyki".

Dużym sukcesem gminy ostatniego 30-lecia jest restrukturyzacja i unowocześnienie bazy oświatowej, w tym rozbudowa istniejących szkół (np. w Zakliczynie – 1997 r.) oraz budowa nowych obiektów (np. w Paleśnicy – 2001 r., Wróblowicach – 1995 r., Gwoździcu – 1993 r.). Stało się to dzięki przejęciu prowadzenia szkół przez gminę Zakliczyn 1 stycznia 1992 roku (jako pierwsza gmina w dawnym województwie tarnowskim). W gminie Zakliczyn funkcjonuje aktualnie sześć jednostek oświatowych, w tym pięć szkół podstawowych dla których organem prowadzącym jest gmina oraz nowoczesne, oddane do użytku w 2019 roku przedszkole publiczne dla dwustu dzieci. To największa inwestycja w historii gminy Zakliczyn, zrealizowana za kwotę niemal 6,8 mln zł, w tym wartość dotacji z budżetu państwa wyniosła 2,7 mln zł. Dotychczasowe przedszkole funkcjonowało w dwóch kilkudziesięcioletnich budynkach, niespełniających współczesnych standardów dla obiektów publicznych. W budynku przedszkola działa także, utworzony w 2019 roku, samorządowy żłobek dla dwudziestu dzieci, który realizuje funkcję opiekuńczą, wychowawczą oraz edukacyjną dla dzieci w wieku do lat trzech. Na terenie gminy Zakliczyn funkcjonują także jednostki oświatowe, dla których organem prowadzącym są osoby prawne inne niż gmina, w tym dwie szkoły podstawowe prowadzone przez stowarzyszenia oraz przedszkole niepubliczne prowadzone przez Zgromadzenie Sióstr Św. Józefa. Dużym zainteresowaniem cieszy się także oferta edukacyjna Zespołu Szkół Ponadpodstawowych w Zakliczynie, prowadzonego przez Powiat Tarnowski.

Rozbudowa zaplecza sportowego to kolejny duży sukces władz gminy – od połowy lat 90. zostały wybudowane trzy hale sportowe w Zakliczynie, stadion piłkarski w Zakliczynie z krytą trybuną na 400 miejsc, dwa kompleksy boisk „Orlik" (w Zakliczynie i Paleśnicy), trzy pełnowymiarowe boiska sportowe do piłki nożnej, dwanaście siłowni zewnętrznych oraz sale gimnastyczne i boiska funkcjonujące przy szkołach gminnych. W 2020 roku została oddana do użytku ważna inwe-



Budynek starego Przedszkola Publicznego w Zakliczynie, funkcjonującego do końca 2018 roku, fot. Urząd Miejski w Zakliczynie.



Budynek nowego Przedszkola Publicznego w Zakliczynie i Samorządowego Żłobka w Zakliczynie, funkcjonującego od początku 2019 roku, fot. Urząd Miejski w Zakliczynie.

stycja turystyczno-rekreacyjna – ścieżka rowerowa VeloDunajec prowadzona po wałach przeciwpowodziowych Dunajca wraz z Miejscem Obsługi Rowerzystów przy kompleksie sportowo-rekreacyjnym w Zakliczynie.

Gospodarka gminy Zakliczyn od lat posiada charakter handlowo-usługowy, z uzupełniającą funkcją rolnictwa i turystyki. W gminie zarejestrowanych jest około sześciuset firm, przeważnie małych rodzinnych inicjatyw. Miasto Zakliczyn od wieków słynie z jarmarków, które do tej pory odbywają się w każdą środę i sobotę, a które przyciągają kupujących i sprzedających nie tylko z gminy Zakliczyn, ale także z gmin ościennych. W 2019 roku oddane zostało do użytku nowoczesne targowisko w Zakliczynie, przeznaczone dla lokalnych producentów rolnych i hodowców zwierząt. W niedalekim sąsiedztwie nowego placu targowego od 2014 roku rozwija się Zakliczyńska Strefa Aktywności Gospodarczej, w której zainwestowało trzech znaczących przedsiębiorców, zatrudniających kilkudziesięciu pracowników.

W zakliczyńskim Rynku działa ponad 60 punktów handlowych, co oznacza, że miasteczko dysponuje jedną z najbardziej rozwiniętych sieci handlowych w powiecie tarnowskim. Niewątpliwie jest to oznaka przedsiębiorczości mieszkańców gminy. Silnie rozwinięty handel jest możliwy także dzięki temu, że zakliczyński zabytkowy Rynek o wymiarach 170 x 100 m jest największym – po krakowskim – historycznym placem śródmiejskim w regionie małopolskim. W 2019 roku rozpoczęła się kompleksowa rewitalizacja Rynku w Zakliczynie, której wartość szacowana jest na 10 mln zł. Wartość I etapu prac realizowanych z udziałem środków Funduszu Dróg Samorządowych stanowi kwotę 4,9 mln zł (dofinansowanie w wysokości blisko 3,6 mln zł).

Wzrost aktywności społecznej i potencjału sektora pozarządowego to wyróżnik gminy Zakliczyn na samorządowej mapie regionu – czynnie działa tu 35 organizacji pozarządowych, 15 kół gospodyń wiejskich oraz Spółdzielnia Socjalna „Serce Pogórza" w Dzierżaninach. Wśród organizacji pozarządowych dominują ochotnicze straże pożarne, kluby sportowe i stowarzyszenia pomocy osobom potrzebującym. Samarytańskie Towarzystwo im. Jana Pawła II prowadzi od 1995 roku Dom Pogodnej Jesieni w Zakliczynie – profesjonalną placówkę dla 57 osób przewlekle somatycznie chorych. Samarytańska Federacja Organizacji Pozarządowych prowadzi od 2017 roku Centrum Aktywizacji i Opieki Seniorów w Kończyskach – placówkę opiekuńczą i aktywizującą starsze osoby z terenu gminy. Stowarzyszenie Pomocy Osobom Niepełnosprawnym „Bez Barier" w Zakliczynie prowadzi placówki wsparcia dziennego dla dzieci, programy stypendialne dla uczniów i studentów oraz programy lekowe dla chorych. W Zakliczynie swoją siedzibę ma także funkcjonująca od 2006 roku Lokalna Grupa Działania Dunajec-Biała, realizującą unijny program Leader+ i skupiająca cztery gminy: Ciężkowice, Pleśną, Wojnicz i Zakliczyn.

Gmina Zakliczyn i Urząd Miejski w Zakliczynie jest laureatem wielu nagród i wyróżnień. W latach 2011 i 2019 Urząd Miejski w Zakliczynie został wyróżniony I nagrodą w wojewódzkim konkursie pn. „Małopolskie Wektory Współpracy", którego celem jest promowanie najlepszych przykładów współpracy jednostek samorządu terytorialnego i organizacji pozarządowych. W latach 2014 i 2019 gmina Zakliczyn została wyróżniona nagrodami w wojewódzkim konkursie pn. „Eko.Lider" za wzorcową realizację inwestycji mających na celu ochronę środowiska przyrodniczego. W 2016 roku gmina Zakliczyn została wyróżniona I nagrodą w wojewódzkim konkursie pn. „Edukacyjna Gmina Małopolski", za promowanie i realizację wśród mieszkańców idei kształcenia przez całe życie.

Gmina Zakliczyn od 1997 roku współpracuje z partnerskim węgierskim miasteczkiem Jászfényszaru, położonym 50 km od Budapesztu. Od 2015 gmina Zakliczyn wspiera także Polaków zamieszkujących w ukraińskim Obertynie (region iwano-frankiwski) oraz współpracuje z parafią rzymsko-katolicką i Towarzystwem Kultury Polskiej w Obertynie.

Ukoronowaniem wielu lat starań władz samorządowych gminy Zakliczyn było nadanie z dniem 1 stycznia 2006 roku praw miejskich dla stolicy gminy – Zakliczyna. Sukcesy gminy Zakliczyn osiągnięte w latach 1990–2020 są efektem działań władz lokalnych nastawionych na dynamiczny i zrównoważony rozwój społeczno-gospodarczy gminy, oparty na długofalowej strategii powiązanej z procesem pozyskiwania środków zewnętrznych, w tym z funduszy krajowych i europejskich.

Historycznym wydarzeniem dla gminy Zakliczyn była wizyta Prezydenta RP Andrzeja Dudy w Zakliczynie w dniu 4 listopada 2018 roku i udział w programie patriotycznym „Z Zakliczyna do Łowczówka". Obecność prezydenta Andrzeja Dudy była dla lokalnej społeczności szczególnym zaszczytem i wyróżnieniem oraz doskonałą formą uczczenia gminnych obchodów Stulecia Odzyskania Niepodległości Rzeczypospolitej Polskiej. Kolejna wizyta prezydenta Andrzeja Dudy związana była z przyjęciem tytułu Honorowego Obywatela Gminy Zakliczyn, co nastąpiło podczas uroczystej sesji Rady Miejskiej w Zakliczynie w dniu 12 lutego 2020 roku.

ZATOR



Nie ma chyba drugiego takiego samorządu, który przeszedł tak olbrzymie przeobrażenia w ciągu trzydziestu lat. Dziś prężnie rozwijająca się gmina, słynąca z zatorskiego karpia, największego w Polsce zagłębia rodzinnej rozrywki, strefy ekonomicznej, kultury i przyrody, w 1990 roku wyglądała zupełnie inaczej. Jak rozwijała się gmina Zator? Jaki wpływ miał na ten rozwój samorząd?

Siła ze słabości

1990 rok zastał gminę Zator w złej kondycji gospodarczej. Gmina w większości rolnicza, szczątkowy, niewielki przemysł, ogromne gospodarstwa rybackie, stawy zajmujące 1/4 powierzchni, podupadający zespół pałacowo-parkowy, zaniedbane budynki użyteczności publicznej. Pierwszym problemem, z którym musiał zmierzyć się zatorski samorząd, był brak oczyszczalni ścieków. Postawiono na współpracę z sąsiednimi gminami i wybudowano ogromny obiekt. Współpraca jednak nie układała się tak, jak powinna i ogromna inwestycja na wiele lat stała się źródłem finansowych problemów Zatora, co przy złej sytuacji gospodarczej całego państwa, zablokowało jakikolwiek rozwój.

Punktem zwrotnym stał się pomysł Doliny Karpia. Już w XV i XVI w. zatorski ośrodek był jednym z najlepiej rozwijających się w Małopolsce ośrodków rybactwa śródlądowego. Karpie dostarczano na królewski dwór do Krakowa. Postanowiono odtworzyć tę znakomitą markę i posłużyć się nią do promocji całego regionu. Zatorski karp na nowo zaczął decydować o gospodarce okolicy. Dzięki pomysłowości i pracy, Zator i cała Dolina Karpia zaczęła pozyskiwać coraz większe fundusze na rozwój. Najpierw ze środków przedakcesyjnych, a po wejściu Polski do Unii Europejskiej – ze środków UE i innych dostępnych źródeł.

Obecnie Zator, obok miejsca hodowli karpia zatorskiego, rozpoznawany jest w całej Polsce przez dwa parki rozrywki: Energylandię i Zatorland oraz dzięki specjalnej strefie ekonomicznej. Energylandia jest jednym z największych takich parków w Polsce, a Zatorland to jedyny park jurajski z ruchomymi dinozaurami i największym okazem T-Rexa na świecie oraz kilkoma innymi parkami tematycznymi. Rozwój miasta sprawił, że coraz więcej osób chce zamieszkać w Zatorze. Powstają nowe domy jednorodzinne, a inwestowaniem tu zainteresowali się okoliczni deweloperzy. Jedna z takich inwestycji została już ukończona, a dwie kolejne, dzięki którym powstaną zarówno mieszkania na wynajem, jak i miejsca hotelowe, są w trakcie realizacji.

Oprócz rozrywki gmina oferuje turystom możliwość spędzenia czasu wśród kompleksu stawów i rzek, gdzie można oddać się relaksującemu, rodzinnemu wędkowaniu oraz spacerom połączonym z obserwowaniem fauny i flory. Zator słynie także ze „Święta Karpia" i „Wielkich Zatorskich Żniw Karpiowych" – ważnych wydarzeń artystyczno-kulinarnych na mapie Małopolski, które promują gminę

Burmistrzowie Zatora w latach 1990–2020:

- Jerzy Strzelec – 1990–1998,
- Zbigniew Biernat – 1998–2016,
- Mariusz Makuch – od 2016.

Przewodniczący Rady Miejskiej:

- Roman Kurzak – 1990–1994,
- Anna Drzyżdżyk – 1994–1998,
- Wiesław Susek – 1998–2002,
- Jerzy Augustyniak – 2002–2006,
- Stanisław Orlicki – od 2006.



Panorama Zatora, fot. Urząd Miejski w Zatorze.

daleko poza jej granice. Podczas tych imprez także spotykają się mieszkańcy zaprzyjaźnionych z Zatorem: węgierskiego Berekfurdo, słowackich Bojnic i Terchowej z zagranicznych miast partnerskich Zatora. Wtedy do miasta zjeżdża kilkanaście tysięcy turystów.

Zator to także stolica Doliny Karpia – wielkiego przedsięwzięcia kulturalno-ekonomicznego, zrzeszającego we wspólnych działaniach siedem sąsiadujących gmin. Stawia na zrównoważony, ale dynamiczny rozwój gospodarczy i kulturalny, pozyskując wiele środków unijnych, pozwalających na realizację inwestycji, służących jej rozkwitowi. Powstała w Zatorze Strefa Aktywności Gospodarczej – Specjalna Strefa Ekonomiczna Małopolski Zachodniej (podstrefa Krakowskiego Parku Technologicznego Sp. z o.o.) oferuje inwestorom bardzo dobre warunki podatkowe i inwestycyjne, a władze gminy otwarte są na współpracę z inwestującymi tu przedsiębiorcami.

Zatorskiego sukcesu i prężnego rozwoju gminy nie byłoby, gdyby nie duże zaangażowanie społeczne mieszkańców. Działają ochotnicze straże pożarne, które oprócz pomocy w nagłych wypadkach wspierają także działania lokalne. W każdej wsi bardzo aktywnie działają koła gospodyń i gospodarzy. To właśnie dzięki ich zaangażowaniu turyści mogą kosztować specjałów lokalnej kuchni, a szczególnie potraw z zatorskiego karpia. O pamięć o historii małej ojczyzny dba natomiast Towarzystwo Miłośników Ziemi Zatorskiej, które gromadzi pamiątki z przeszłości miasta, prowadzi izbę regionalną, a także organizuje wiele dodatkowych projektów propagujących dziedzictwo kulturowe. Przy TMZZ działa Rada Społeczna Ochrony i Renowacji Zatorskich Zabytków. Bardzo aktywnie działają kluby sportowe.

Bardzo duże znaczenie dla atrakcyjności gminy ma z każdym rokiem coraz bardziej różnorodna i atrakcyjna oferta kulturalna, skierowana do wszystkich grup wiekowych. Większość tych działań tworzona jest przez Regionalny Ośrodek Kultury w Zatorze, prowadzący obok dużych imprez także multidyscyplinarne działania animacyjne, często realizowane w prowadzonych przez ROK domach lu-

dowych. W strukturze ośrodka z powodzeniem działa także zatorska biblioteka.

W naturalny sposób Zator uważany jest za stolicę Doliny Karpia. Wszystkim przypomina o tym płaskorzeźba na gmachu zatorskiego magistratu, zaprojektowana przez profesora Mieszka Tylkę z zaprzyjaźnionej z Zatorem Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie.

- Budżet w 1995 r. – 4 933 327 zł
- Budżet w 2020 r. – 64 616 931 zł
- Liczba ludności 1995 r. – 8826 osób
- Liczba ludności w 2020 r. – 9312 osób



Zatorski neogotycki ratusz, dzieło Jana Karola Sas-Zubrzyckiego – przed remontem i po remoncie, fot. Urząd Miejski w Zatorze.



ZEMBRZYCE



Gmina wiejska Zembrzyce położona jest na granicy Beskidu Makowskiego i Małego, w północnej części powiatu suskiego i znajduje się w bezpośrednim sąsiedztwie nowo wybudowanego Jeziora Mucharskiego. Zajmuje powierzchnię 39,9 km² i liczy 5617 mieszkańców (stan na dzień 31 grudnia 2019 r.). W skład gminy wchodzi pięć sołectw: Zembrzyce, Tarnawa Dolna, Śleszowice, Tarnawa Górna i Marcówka. Głównym zajęciem mieszkańców jest rolnictwo.

Gmina jest malowniczo położona w dolinach rzek i otoczona beskidzkimi wzgórzami. Niewątpliwie atrakcją dla turystów są: cisza, zieleń i piękne widoki pagórków porośniętych różnorodnym drzewostanem, który jest rajem dla grzybiarzy, a także wypoczynek nad wodą. Dogodny dojazd zapewniają nowo wybudowane drogi (m.in. oddana do użytku w 2010 roku obwodnica Zembrzyc), nowe mosty na Skawie i Paleczce oraz linia kolejowa. Całkowity budżet gminy wynosi 26 020 000 zł, co w przeliczeniu na jednego mieszkańca (styczeń 2020 r.) daje 4632,36 zł.

U progu lat dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku największym problemem gminy Zembrzyce była ochrona środowiska. Gmina liczyła wówczas 5612 mieszkańców, jej budżet wynosił 3 851 587 zł. Jeśli chodzi o edukację, funkcjonowało pięć szkół podstawowych i dwa przedszkola (ogółem 720 uczniów, zatrudnionych 78 nauczycieli i 37 pracowników obsługi). Działały trzy stołówki szkolne.

Obecnie istnieją cztery szkoły podstawowe z oddziałami przedszkolnymi oraz jedno przedszkole – uczy się w nich ogółem 396 uczniów w wieku szkolnym i 142 w wieku przedszkolnym. Zatrudnionych jest 78 nauczycieli i 23 osoby obsługi. We wszystkich placówkach dzieci korzystają z pełnych obiadów. Istniejące placówki są w pełni zmodernizowane (termomodernizacja obiektów, ekologiczne źródła ogrzewania – gaz, olej). Wszystkie obiekty są doposażone w pracownie dydaktyczne, nowe pracownie internetowe, pomoce naukowe, tablice multimedialne, monitory interaktywne oraz przyszkolne strefy rekreacyjne.

Najbliższy nocy świętojańskiej weekend jest dla mieszkańców gminy i gości okazją do wspaniałej zabawy, a wszystko za sprawą „Święta Gminy Zembrzyce", gdzie przez dwa dni prezentowany jest dorobek artystyczny i kulturalny uczniów, zespołów oraz stowarzyszeń działających na terenie gminy. Każdy może tu znaleźć coś dla siebie: nabyć rodzime rękodzieło, posmakować tutejszych przysmaków, poznać historię okolicy, sprawdzić swoją sprawność i zręczność oraz inne co roku niespodzianki i atrakcje. W lipcu zaś odbywa się tradycyjna impreza „Rombanica", czyli podbabiogórskie zbójowanie w Ba-

Wójtowie Gminy Zembrzyce w latach 1990–2020:

- Czesław Miś – 1990–1992,
- Stanisława Łagosz Mirocha – 1992–1998,
- Eugeniusz Stypuła – 1998–2006,
- Józef Gąsiorek – 2006–2011,
- Eugeniusz Stypuła – 2011–2014,
- Łukasz Palarski – od 2014.

Przewodniczący Rady Gminy:

- Józef Wajdzik – 1990–1998,
- Marian Prorok – 1998–2002,
- Józef Gąsiorek – 2002–2006,
- Krystyna Stypuła – 2006–2010,
- Łukasz Palarski – 2010–2014,
- Tadeusz Zadora – 2014–2018,
- Grzegorz Józefowski – od 2018.



Zembrzyce – widok z Łysej Góry, fot. B. Dobisz.

cówce u Harnasia. Jest to impreza organizowana przez Bractwo Zbójników spod Babiej Góry, gdzie każdy może poznać zwyczaje zbójników i posmakować tradycyjnych potraw przygotowanych przez gaździny. W listopadzie z okazji Święta Niepodległości odbywa się Bieg Charytatywny dla dzieci i dorosłych z licznymi atrakcjami, niezależnie od pogody.

Trzydzieści lat samorządu gminy Zembrzyce to okres silnie związany z rozpoczynającą się u progu lat 90. XX wieku budową Zbiornika Świnna Poręba. Budowa ta stanowiła bez wątpienia skok cywilizacyjny dla gminy Zembrzyce pod kątem rozwoju infrastruktury związanej z ochroną środowiska, jak również infrastruktury drogowej i kolejowej. Budowa oczyszczalni ścieków wraz z siecią kanalizacyjną stanowiła z jednej strony ogromne wyzwanie organizacyjne dla gminy, a z drugiej pozwoliła na znaczne jej skanalizowanie, przyczyniając się do oczyszczenia Skawy w jej dolnym biegu u granic Zbiornika Świnna Poręba. Obecnie gmina Zembrzyce skanalizowana jest w blisko 80% i większość tej sieci oddana została do użytku dzięki finansowaniu z budżetu państwa, jako część budowy Zbiornika.

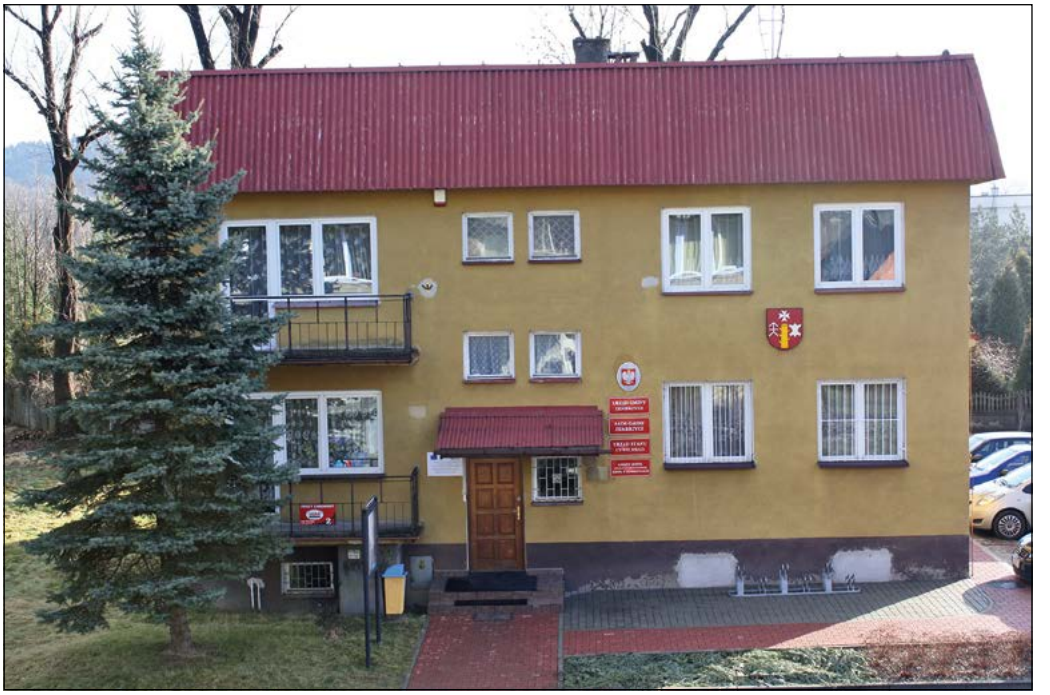
Kanalizacja postrzegana jest jako jeden z elementów składowych, jaki przyczynił się do zaniechania działalności garbarskiej w Zembrzycach. Przemysł ten, przez wiele lat będący źródłem dobrobytu, stawał się na początku lat dziewięćdziesiątych coraz mniej dochodowy z uwagi na zniesienie monopolu państwowego. W obliczu budowy Zbiornika napawał także niepokojem tych, którzy tę działalność prowadzili nielegalnie, z brakiem poszanowania dla ochrony środowiska. Był to moment przełomowy w historii Zembrzyc. Zrezygnowano z gospodarki mającej negatywne skutki dla środowiska na rzecz aspiracji do miejsca atrakcyjnie turystycznego, zapewniającego godny wypoczynek i aktywną rekreację.

Z punktu widzenia rozwoju turystycznego Zbiornik ma ogromne znaczenie dla gminy, gdyż ułatwia dotarcie turyście. Zembrzyce otrzymały krótsze połączenie z Kalwarią Zebrzydowską, gdzie pracuje wielu mieszkańców, szczególnie w branży drzewnej oraz skórzanej. Zbiornik Świnna Poręba miał być zbiornikiem retencyjnym i jednocześnie pełnić funkcje rekreacyjne. To właśnie z nimi wiązano wielkie nadzieje. Liczono, że będzie to źródło zarobku dla mieszkańców okolicznych miejscowości, a więc także i Zembrzyc.

Zbiornik postrzegany jest dziś przede wszystkim jako produkt turystyczny, któremu nadano nazwę Jezioro Mucharskie. Jednak jezioro oraz jego otoczenie może dać miejsca pracy lokalnej społeczności tylko w przypadku jego udostępnienia dla sektora turystycznego. Brak działań w tym kierunku jest obecnie najważniejszą przeszkodą na drodze rozwoju przemysłu turystycznego, a także największym rozczarowaniem związanym z budową Zbiornika.

Drugim zjawiskiem negatywnie oddziaływającym na rozwój terenów przy Jeziorze, a tym samym i gminy Zembrzyce jest to, że tereny te należą do Skarbu Pań-

stwa. Trudno dziś budować wieloletnią strategię rozwoju gminy w oparciu o Jezioro Mucharskie i jego zasoby przyrodnicze, nie dysponując choćby niewielką powierzchnią terenów leżących w bezpośrednim jego sąsiedztwie. Udostępnienie części tych zasobów lokalnym samorządom oraz sektorowi prywatnemu wydaje się nieodzownym kołem zamachowym dla turystyki i rekreacji, a jego brak stawia pytanie, czy ten kierunek rozwoju jest wciąż aktualny.



Budynek Urzędu Gminy w 1990 roku, fot. Urząd Gminy Zembrzyce.



Budynek Urzędu Gminy w 2020 roku, fot. Urząd Gminy Zembrzyce.

ZIELONKI



Trzydzieści lat temu, 6 czerwca 1990 roku, zebrała się po raz pierwszy Rada Gminy Zielonki I kadencji. Odtąd przez trzy dekady gmina Zielonki intensywnie się rozwijała. Ideą było stworzenie miejsca, gdzie się dobrze żyje, pracuje i odpoczywa. Efekt? Od lat gmina jest chętnie wybierana na miejsce zamieszkania – ma jedno z najwyższych sald migracji w Małopolsce i dziś już 22,7 tys. mieszkańców, czyli ponad dwa razy więcej niż w 1990 roku. Działa tu blisko 2,5 tys. firm – więcej w Małopolsce na tysiąc mieszkańców jest tylko w Krakowie i Zakopanem. W tym czasie trzykrotnie gmina Zielonki została uznana za najlepszą gminę wiejską w kraju przez dziennik *Rzeczpospolita*.

Priorytetem odrodzonego samorządu była zaniedbana przez okres PRL-u **oświata**. Zbudowano nowe budynki oświatowe: w Korzkwi (1993), Woli Zachariaszowskiej (1996), Zielonkach (I człon: 1997, hala sportowa: 2001, II człon: 2009, III człon: 2019), Bibicach (2004, nowy człon 2019), gruntownie wyremontowano szkołę w Owczarach. Lata 2018–2020 to intensywne wysiłki, by rozbudować tę bazę i zwiększyć liczbę miejsc dla uczniów, których stale przybywa. W roku 2019 oddano do użytku dwa nowe człony szkół w Zielonkach i Bibicach – oba o powierzchni ponad 2 tys. m^2, każdy z basenem szkolnym. W tym samym roku rozpoczęto, mającą się zakończyć w roku 2021, budowę Zespołu Szkolno-Przedszkolnego w Przybysławicach o pow. 3,6 tys. m^2, również z basenem. Oświata to nie tylko budynki, ale i poziom nauczania, a ten według wyników egzaminów zewnętrznych osiąganych przez uczniów gminnych szkół, stał się w gminie Zielonki najwyższy w Małopolsce.

Druga sprawa, która była trzydzieści lat temu największym wyzwaniem, to przejęte od wojewody zadania z zakresu **podstawowej opieki zdrowotnej**. W latach 1996–97 gmina wdrożyła instytucję lekarza rodzinnego w sześciu gabinetach. Zmodernizowano ośrodki zdrowia w Batowicach, Węgrzcach, Zielonkach i wybudowano nowy w Brzozówce. Bazę medyczną uzupełniają dwa zespoły wyjazdowe pogotowia ratunkowego ulokowane w gminnych budynkach: w Węgrzcach i Zielonkach. Od 1999 roku gmina z mocy ustawy przestała koordynować i finansować podstawową opiekę zdrowotną. Pomimo to nakładem finansowym gminy w 2014 roku wybudowano i oddano do użytku nowoczesny budynek Centrum Medycznego w Batowicach.

W miejscowościach tworzących gminę Zielonki powstawały **budynki wielofunkcyjne** mieszczące m.in. sale do użytku mieszkańców, remizy OSP; starsze budynki modernizowano. Powstały: budynek w Brzozówce, w latach 2003–2006 – drugi człon budynku w Przybysławicach, później budynek wielofunkcyjny w Woli Zachariaszowskiej i Węgrzcach. W 2006 roku otwarto nowe Centrum Integracji Społecznej w Owczarach. Zadbano o centrum Zielonek – w latach 1998–2008 powstał zespół obiektów handlowych oraz parking. W 2009 roku otwarto Centrum Integracji Społecznej w Zielonkach, budynek admi-

Wójtowie Gminy Zielonki w latach 1990–2020:

- Marek Nawara – 1990–1998,
- Bogusław Król – od 1998.

Przewodniczący Rady Gminy:

- Marek Rożek – 1990–1998,
- Adam Ciesielski – 1998–2002,
- Ryszard Krawczyk – 2002–2018.
- Mirosław Golanko – od 2018.



Stara szkoła w Zielonkach, fot. z archiwum Urzędu Gminy Zielonki.

nistracyjny dla GOPS i GZEAS. Od 1990 roku cztery jednostki OSP przeprowadziły się do nowych remiz, a piąta jest w trakcie projektowania.

Stale rozbudowywana sieć wodociągowa pokrywa gminę dziś w prawie 100 procentach. W 2015 roku wybudowano trzy ogromne zbiorniki na wodę pitną, by nie brakowało wody. Niemal od zera powstała **sieć kanalizacyjna**, która po zakończeniu w 2020 roku rozszerzonego 4. etapu projektu „Gospodarka wodno-ściekowa w gminie Zielonki" liczyć będzie ok. 240 km i pokrywać 95% gminy. Ta kosztowna inwestycja możliwa była przy współudziale środków europejskich. W 2015 roku zakończono 12-letni program likwidacji gminnych oczyszczalni i połączono sieć kanalizacyjną z siecią miejską Krakowa poprzez cztery punkty zrzutu. Łączna długość gazociągu na obszarze gminy wynosi ponad 230 km.

W okresie 1990–2020 wykonano, wyremontowano i zmodernizowano odcinki **dróg** o długości ok. 160 km na terenie gminy Zielonki, w tym: 117 km dróg gminnych, 25 km dróg powiatowych, 15 km dróg wojewódzkich. W ciągu 30 lat wybudowano ponad 25 km chodników przy drogach gminnych, dodatkowo powstawały chodniki przy drogach powiatowych, drodze wojewódzkiej i krajowej, których budowę gmina Zielonki współfinansowała. Teren gminy Zielonki obsługuje 17 dziennych i dwie nocne aglomeracyjne linie autobusowe – to najwięcej w aglomeracji krakowskiej. W latach 2013–2014 zostały urządzone, zmodernizowane i oznakowane **szlaki rowerowe**, które liczą blisko 90 km, powstały przy nich 24 punkty spoczynkowe. W 2019 roku ukończono budowę ciągów pieszo-rowerowych w Bosutowie oraz w Bibicach i Woli Zachariaszowskiej, na granicy z gminą Michałowice.

W 2001 roku została wybudowana pełnowymiarowa hala sportowa w Zielonkach. W ciągu 30 lat w 19 miejscowościach gminy powstały 23 place zabaw oraz **tereny rekreacyjne** z kompleksami boisk: w Pękowicach (2011 r.); w Brzozówce (2012 r.), a w 2014 roku kompleksy boisk przy szkole w Woli Zachariaszowskiej

oraz w Dziekanowicach, z dofinansowaniem z UE. W 2008 roku została zakończona rewitalizacja terenu w Zielonkach, na którym powstał Park Wiejski. Powstało 18 siłowni zewnętrznych. Dla dwóch klubów sportowych: w Bibicach i Zielonkach oddano komfortowe budynki zaplecza (2014 i 2018 r.). W 2020 r. podpisano umowę na projekt i budowę hali z zapleczem dla TS Węgrzce, budowa trwa. Tuż przy szlaku rowerowym w sołectwie Bosutów-Boleń funkcjonuje teren rekreacyjny, w Garliczce zagospodarowano pod rekreację działkę sołecką. W 2019 roku dołączyły dwa boiska przyszkolne ze sztuczną nawierzchnią przy szkołach w Zielonkach i Bibicach. W 2020 roku powstają place zabaw w Januszowicach, Przybysławicach i Grębynicach.

W gminie starano się też stworzyć dobre warunki dla rozwoju przedsiębiorczości, przez m.in. niższe podatki niż w sąsiednim Krakowie. W efekcie działa tu obecnie blisko 2,5 tys. firm, głównie z branży usługowej i niewielkie zakłady wytwórcze – są to w większości mikro- i małe przedsiębiorstwa, co sprawia, że wszystkie niezbędne usługi mieszkańcy mają w pobliżu. Ze względu na położenie gminy – w większości w obszarach chronionych przyrodniczo – nie lokowano tu wielkich firm.

Kolejnym wyzwaniem stojącym przed samorządem jest **poprawa jakości powietrza**. Gmina Zielonki, jako pierwsza w Polsce w 2016 roku, utworzyła sieć monitoringu jakości powietrza (map.airly.eu). Gmina dofinansowuje mieszkańcom wymianę starych pieców węglowych – w latach 2017–2019 wymieniono z dofinansowaniem 402 piece węglowe, prawie wszystkie na gazowe. Wszystkie budynki komunalne ogrzewane są w sposób ekologiczny. Od roku 2018 wykonano termomodernizację budynków szkół w Woli Zachariaszowskiej, Owczarach i Zielonkach (najstarszy człon), Przedszkola Samorządowego w Bibicach i Forum Aktywności Lokalnej w Zielonkach. Odnawialne źródła energii (wśród nich panele fotowoltaiczne, solary i pompy ciepła) zamontowano już na wielu gminnych budynkach: oświatowych, klubu sportowego Zieleńczanka, Forum Aktywności Lokalnej w Zielonkach oraz Urzędzie Gminy.

Przez trzy dekady gmina Zielonki zmieniła się nie do poznania. Nie tylko poradziła sobie z zapaścią lat gospodarki planowej w Polsce, ale postawiła na wszechstronny rozwój, by być miejscem przyjaznym ludziom i środowisku, gdzie dogodnie się mieszka, pracuje i wypoczywa.



Rozbudowana szkoła i nowe boisko w Zielonkach, fot. Urząd Gminy Zielonki.

ŻEGOCINA

Żegocina, gmina wiejska położona jest na pograniczu Beskidu Wyspowego i Pogórza Wielicko-Wiśnickiego. Jest najdalej na południe wysuniętą i najwyżej położoną gminą powiatu bocheńskiego. Zlokalizowana jest przy drodze wojewódzkiej nr 965, która łączy dwa miasta powiatowe: Bochnię i Limanową. Powierzchnia gminy obejmuje obszar 38 km², a w jej skład wchodzi pięć miejscowości: Bełdno, Bytomsko, Łąkta Górna, Rozdziele i Żegocina. Gmina posiada dobrą infrastrukturę gospodarczą, jest zgazyfikowana, ma wodociągi, kanalizację i dobrze rozwiniętą sieć dróg.

W dniu 31 grudnia 1990 roku liczba ludność Żegociny wynosiła 4271 (2139 mężczyzn i 2132 kobiety). Gmina miała charakter rolniczy, ale rozwinięta była także turystyka.

Stan infrastruktury przedstawiał się następująco. Jeżeli chodzi o ilość telefonów, to w Żegocinie, w urzędzie pocztowym była centrala telefoniczna z dwoma kabinami telekomunikacyjnymi dla ludności. Na terenie poszczególnych miejscowości własny aparat telefoniczny posiadały szkoły, sołtysi wiejscy oraz nieliczne pojedyncze osoby.

Istniała oczyszczalnia ścieków mechaniczno-biologiczna oraz kolektor zbiorczy wzdłuż potoku Saneckiego od Żegociny do Łąkty Górnej, skanalizowano część Żegociny, czyli przysiółek Nowa Wieś i Nagórze. Funkcjonowało ujęcie wody w Żegocinie, zasilające tę miejscowość. Również w Bełdnie istniał wodociąg z własnym ujęciem wody.

Na terenie gminy Żegocina było około 60 km dróg gminnych, z czego o nawierzchni asfaltowej około 10 km, pozostała część to drogi bite. Początkowo w tym okresie można było korzystać z 13 mostów.

W 1990 roku wybrano Radę Gminy złożoną z 31 radnych. W lipcu 1997 roku gminę dotknęła klęska powodzi. Lista strat była ogromna i trudna do oszacowania – ucierpiały 293 gospodarstwa, zalanych zostało 130 ha upraw, uszkodzone zostały 102 budynki mieszkalne, odbudowy wymagało dziewięć mostów i prawie 800 m² chodników. Żywioł nie oszczędził sieci gazowej, elektrycznej i telefonicznej. Duże straty poniosły działające na terenie gminy zakłady pracy. Straty zostały oszacowane na blisko 50 mln złotych, ale dzięki wielkiej aktywności mieszkańców oraz pomocy finansowej z zewnątrz szybko odbudowano zniszczoną infrastrukturę.

Dziś gmina Żegocina ma – według stanu na dzień 17 stycznia 2020 roku – 5525 mieszkańców (2746 mężczyzn, 2779 kobiet). Liczba bezrobotnych na początku roku 2020 wynosiła 37. Budżet całkowity w przeliczeniu na jednego mieszkańca wynosi 1956 zł 15 gr. Gmina jest miejscowością turystyczną z dobrze rozwiniętą bazą noclegową i zapleczem gastronomicznym oraz z rozwiniętą sferą przedsiębiorców prowadzących działalność gospodarczą w zakresie: budownictwo,

Wójtowie Gminy Żegocina w latach 1990–2020:

- Józef Nowak – 1990–1994,
- Jerzy Błoniarz – 1995–2018.
- Wojciech Wrona – od 2019.

Przewodnicząc Rady Gminy:

- Piotr Janeczek – 1990–1994,
- Jan Rosiek – 1995–1998,
- Jan Marcinek – 1998–2014,
- Lucyna Nowak – 2014–2018,
- Grzegorz Gołąb – od 2018.

stolarstwo, mechanika pojazdowa, przetwórstwo owoców i warzyw, handel, usługi.

Linie telefoniczne obejmują całą gminę, każdy ma dostęp do linii telefonicznej – stacjonarnej oraz sieci komórkowej różnych nadawców.

Sieć wodociągowa i kanalizacyjna obejmuje znaczną część obszaru gminy. Zostały skanalizowane i zwodociągowane prawie w całości miejscowości: Żegocina i Łąkta Górna. Największe inwestycje przypadały na lata dwutysięczne, kiedy to siecią kanalizacji sanitarnej i wodociągową objęto przede wszystkim miejscowości Bytomsko oraz Rozdziele – głównie centra miejscowości wzdłuż głównych dróg, czyli wojewódzkiej (Rozdziele–Żegocina) oraz powiatowej (Żegocina–Bytomsko).

Obecnie w gminie jest około 60 km dróg, wszystkie pokryte są nawierzchnią asfaltową, zmodernizowano sześć mostów oraz wybudowano jeden nowy most.

Kluczowe inwestycje w gminie Żegocina to rozbudowa infrastruktury wodociągowej i kanalizacyjnej, budowa infrastruktury sportowej oraz rozbudowa i modernizacja infrastruktury oświatowej. W 2020 roku zarejestrowano 278 podmiotów gospodarczych.

W latach 1990–2020 nastąpiły ogromne zmiany w zakresie bazy lokalowej edukacji. Między innymi powstały w Żegocinie: Zespół Szkół im. Świętej Jadwigi Królowej oraz Szkoła Muzyczna w Żegocinie (powstała w 2010 roku).

W 1999 roku, w ramach realizacji wielkiego projektu inwestycyjnego pod nazwą Podgórski Obszar Agroturystyczny „Gościna u Żegoty", współfinansowanego ze środków unijnych jako część programu Tourin III, Żegocina uzyskała: Centrum Kultury, Sportu i Turystyki z Regionalnym Ośrodkiem Kształcenia Kadr Turystyki Wiejskiej, Regionalną Karczmę „U Żegoty" i kort tenisowy. Stworzono nowe warunki do działalności w zakresie kultury, sportu i turystyki, a szczególnie promocji gminy jako regionu turystyki wiejskiej. W CKSiT włączono cztery świetlice wiejskie jako filie: w Łąkcie Górnej, Rozdzielu, Bytomsku i Bełdnie. W latach 1999–2009 powstały: Kapela Ludowa, Młodzieżowa Orkiestra Dęta, Zespół Regionalny „Łąkta" oraz Klub Seniora. Utworzono także koła gospodyń wiejskich w Łąkcie Górnej, Rozdzielu i Bytomsku. W latach 2016–2017 powstało Kino za Rogiem „Żegotka".

Filarem działalności Centrum jest „Roczny Kalendarz Imprez Wiodących", obejmujący: Urodziny Żegociny, Rajd Turystyczny Szlakiem Cmentarzy I Wojny Światowej, Ostatki Kolędowe, Beskidzkie Rytmy i Smaki. Od kilku lat organizowane są „Półkolonie Letnie" i „Ferie z CKSiT".

Ważną rolę w promocji gminy odgrywają media. Głównym źródłem przekazu informacji jest oficjalny serwis internetowy gminy www.zegocina.pl, uruchomiony w 2001 roku. W roku 2020 powstała jego nowa wersja, stworzona w oparciu o najnowsze technologie i standardy.

Głównymi działaniami gminy w sferze kultury w ciągu ostatnich dwudziestu lat, a więc od początku istnienia Centrum Kultury, Sportu i Turystyki, była aktywizacja społeczeństwa, promowanie lokalnych artystów i grup, podnoszenie standardów wydarzeń i imprez, zapewnienie możliwości aktywnego spędzania czasu dla dzieci i młodzieży podczas ferii i wakacji, a także przyciąganie turystów spoza powiatu i promowanie naszych walorów przyrodniczych.

Malownicza gmina Żegocina położona jest w dolinie potoku Sanka i z racji położenia ma charakter miejscowości górskiej oraz posiada własny mikroklimat podobny do rabczańskiego. Turystów przyciąga w te okolice piękny krajobraz, czyste powietrze, cisza, gościnność mieszkańców oraz bogaty świat roślin i zwierząt. Żegocina jest także doskonałym miejscem do rodzinnych wypraw pieszych i rowerowych. Atrakcje Żegociny to: Izba Regionalna, Park Geologiczny, kościół św. Jakuba, punkt widokowy „Widoma", źródełko wody mineralnej, basen kąpielowy oraz galeria wiejska.



Centrum Żegociny w 1990 roku, fot. Urząd Gminy Żegocina.



Centrum Żegociny dziś, fot. Urząd Gminy Żegocina.

Dr hab. prof. UJ Krzysztof Gwosdz, prof. dr hab. Bolesław Domański, dr Jarosław Działek, Łukasz Fiedeń, Agnieszka Górniak, dr Robert Guzik, Tomasz Kwiatkowski, Agnieszka Świgost-Kapocsi

Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Jagiellońskiego

Rozwój lokalny i regionalny Małopolski – bilans trzech dekad przemian

1. Wstęp

Trzydzieści lat, które mija w tym roku od restytucji w Polsce samorządności na poziomie lokalnym (ustawa o samorządzie gminy z 1990 r.) i ponad dwie dekady funkcjonowania samorządów na szczeblu ponadlokalnym (powiatowym i regionalnym) są dobrą okazją do refleksji nad procesami rozwoju lokalnego i regionalnego w Małopolsce[1]. Nie ulega wątpliwości, że ostatnie trzy dekady były jednym z najbardziej znaczących okresów w nowożytnej historii Polski, punktem zwrotnym procesów politycznych, społecznych i gospodarczych. Antoni Kukliński (2007) wyróżnia ten czas – obok XIX-wiecznej industrializacji, okresu międzywojennego, czasów realnego socjalizmu – jako jedną z czterech faz wielkich transformacji przestrzeni Polski. Dlatego też jednym z fundamentalnych pytań jest: jakie zasadnicze zmiany dokonały się w tej fazie w Małopolsce? Odwołując się do metafory geologicznej A. Warda (1985), warto szczególnie podjąć namysł nad tym, na ile miąższa jest nowa warstwa zasobów i procesów, która osadziła się na zaczynie tworzonym przez starsze podłoże cech regionu oraz zastanowić się nad tym, jak nowe czynniki i impulsy rozwojowe, które pobudzały rozwój regionu po 1989 r. warunkowane były przez wykształcone we wcześniejszych fazach rozwoju cechy terytorium?

Dokonanie bilansu zmian, jakie zaszły w ostatnich trzydziestu latach w wybranych dziedzinach społecznych i gospodarczych w związku ze zmianami ustrojowymi po odrodzeniu samorządu terytorialnego na obszarze województwa małopolskiego, wymaga nie tylko osadzenia w perspektywie długoterminowej. Wymaga też określenia kryteriów oceny tych zmian i adekwatnych wskaźników, które trafnie i rzetelnie pozwalałyby je uchwycić. Teoria rozwoju lokalnego i regionalnego dostarcza w tym względzie różnych narzędzi. Można próbować podsumowywać ten bilans w postaci agregatów, które w sposób syntetyczny ujmują stan i zmianę na danym obszarze, np. tradycyjne miary wzrostu i rozwoju gospodarczego jak PKB, czy nieco nowsze, jak HDI (*Human Development Index*). Można bilans taki wywieść z różnych definicji rozwoju, np. uznać, że jest on szczególnie pozytywny, jeśli na danym obszarze w danym okresie czasu równocześnie mamy do czynienia: z wzrostem dochodów firm, mieszkańców i samorządów oraz pozytywnymi zmianami strukturalnymi. Pod warunkiem, że zmiany te mają charakter rozwoju zrównoważonego terytorialnie i podtrzymywalnego, nie prowadząc

1 O ile nie zaznaczamy wyraźnie inaczej – używając terminu Małopolska odnosimy się do województwa małopolskiego, powołanego reformą podziału terytorialnego kraju z 1998 r. (Ustawa z dnia 24 lipca 1998 r. o wprowadzeniu zasadniczego trójstopniowego podziału terytorialnego państwa (Dz.U. z 1998 r. nr 96, poz. 603).

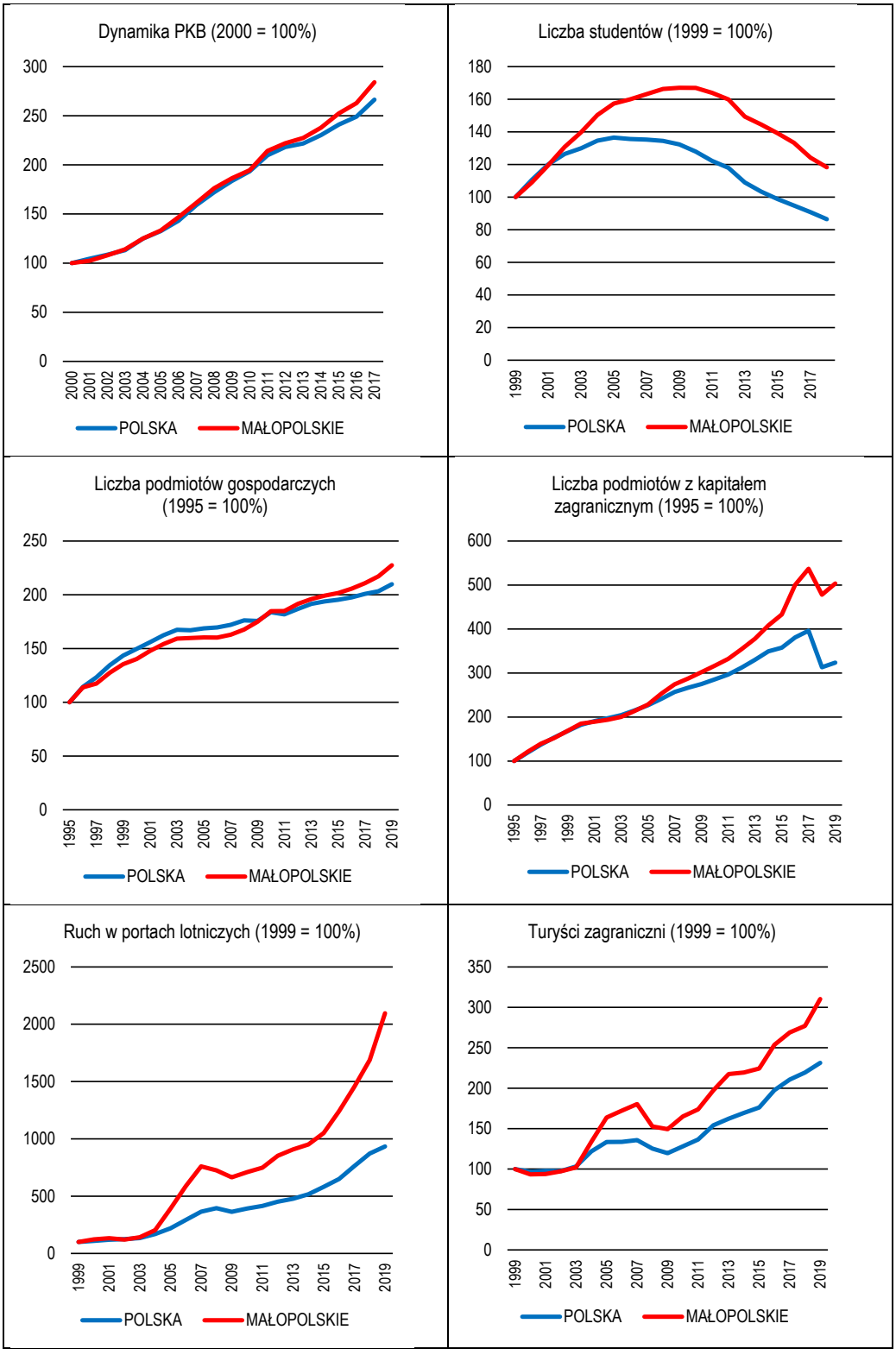
do degradacji środowiska i ograniczenia szans i opcji rozwojowych dla przyszłych pokoleń mieszkańców. Można wreszcie odwołać się do opinii samych zainteresowanych, mierzyć ich poziom dobrostanu, co jest podstawą np. wskaźników dobrostanu (np. HPI) czy wskaźników dobrostanu psychicznego i dobrostanu społecznego prezentowanych w *Diagnozie Społecznej*.

Inspirującą propozycję zestawu cech, które mogą stanowić „standardy sukcesu" regionu zaproponował Roman Galar (2012). Jego zdaniem standardy te obejmują następujące zdolności: właściwy profil demograficzny i pozytywny bilans migracji; prężną, regionalnie zakorzenioną gospodarkę; zdolność adaptacyjną, czyli odporność na zagrożenia ekonomiczne, przyrodnicze i społeczne; przyrost kapitału ludzkiego i społecznego; funkcjonujący regionalny system innowacji; przyzwoity poziom konsumpcji; dobry stan środowiska kulturowego i naturalnego; wyrazistą i pozytywną tożsamość mieszkańców; wysoki poziom aktywności obywatelskiej oraz konsensus strategiczny (wspólnota wizji i aprobata dla wybranego kierunku rozwoju). Warto zauważyć, że duża część z wyróżnionych cech odwołuje się do sfery związanej z kapitałem ludzkim i społecznym, co uwypukla wiodącą współcześnie rolę miękkich kapitałów w osiągnięciu sukcesu w rozwoju lokalnym i regionalnym. W istocie, współczesne kryteria konkurencyjności danego obszaru mają głównie charakter jakościowy i związane są z umiejętnościami indywidualnymi i grupowymi (skłonność do współpracy i zaufanie) mieszkańców, sprawnością administracji, zróżnicowaniem gospodarki. Sprzyja to powstawaniu nowych produktów i usług, poprawie stanu infrastruktury transportowej, zwiększeniu szybkości i niezawodności sieci telekomunikacyjnych oraz wyposażenia w szeroko pojęte udogodnienia dla mieszkańców (ang. *amenities*), takich jak jakość opieki medycznej, szkół i innych usług, stan środowiska przyrodniczego, „klimat" miejsca.

Na ile procesy rozwoju Małopolski w ostatnich trzydziestu latach przebiegały w sposób, który pozwalał na przybliżanie się i osiągnięcie wyróżnionych wyżej „standardów sukcesu"? Analiza dynamiki różnorodnych wskaźników opisujących różne wymiary rozwoju społeczno-gospodarczego dość jednoznacznie wskazuje, że w większości sfer możemy mówić o niekwestionowanym skoku cywilizacyjnym i wyłonieniu się nowej jakości w regionie. Dotyczy to przede wszystkim sfery gospodarczej oraz relacji zewnętrznych – włączeniu regionu w sieci współpracy i powiązań w skali europejskiej i globalnej. Podstawowe wskaźniki opisujące wzrost gospodarczy i przedsiębiorczość – w województwie małopolskim dotrzymywały kroku dynamice ogólnopolskiej, a w ostatniej dekadzie znacznie ją przewyższyły (zob. ryc. 1). Świadczy to o znaczącej odporności regionalnej gospodarki na szoki zewnętrzne. Generalnie, kluczową zmianą jaką przyniósł okres ostatnich trzydziestu lat było powstanie w regionie zdywersyfikowanej gospodarki, firm i całych branż zdolnych do konkurowania na arenie krajowej i międzynarodowej. Szczegółowo omawiamy tę sferę w rozdziale czwartym. Region, co szczególnie istotne, charakteryzują znacznie bardziej korzystne niż Polskę wskaźniki demograficzne i opisujące kapitał ludzki (zob. rozdział 3). Wraz z kapitałem społecznym i instytucjonalnym stanowią one fundament rozwoju Małopolski. Równie ważna – tak z punktu widzenia rozwoju terytorium, jak i jednostkowych szans jego mieszkańców – jest relatywnie duża spójność terytorialna regionu. Aspektowi temu poświęcamy rozdział 5 niniejszej pracy. *Last but not least* podkreślenia wymaga kwestia dziedzictwa

Ryc. 1. Dynamika wybranych wskaźników rozwoju Małopolski w porównaniu z Polską.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.


Dynamika PKB (2000 = 100%)
300
250
200
150
100
50
0
2000 2001 2002 2003 2004 2005 2006 2007 2008 2009 2010 2011 2012 2013 2014 2015 2016 2017
POLSKA
MAŁOPOLSKIE
Liczba studentów (1999 = 100%)
180
160
140
120
100
80
60
40
20
0
1999 2001 2003 2005 2007 2009 2011 2013 2015 2017
POLSKA
MAŁOPOLSKIE
Liczba podmiotów gospodarczych (1995 = 100%)
250
200
150
100
50
0
1995 1997 1999 2001 2003 2005 2007 2009 2011 2013 2015 2017 2019
POLSKA
MAŁOPOLSKIE
Liczba podmiotów z kapitałem zagranicznym (1995 = 100%)
600
500
400
300
200
100
0
1995 1997 1999 2001 2003 2005 2007 2009 2011 2013 2015 2017 2019
POLSKA
MAŁOPOLSKIE
Ruch w portach lotniczych (1999 = 100%)
2500
2000
1500
1000
500
0
1999 2001 2003 2005 2007 2009 2011 2013 2015 2017 2019
POLSKA
MAŁOPOLSKIE
Turyści zagraniczni (1999 = 100%)
350
300
250
200
150
100
50
0
1999 2001 2003 2005 2007 2009 2011 2013 2015 2017 2019
POLSKA
MAŁOPOLSKIE

i tożsamości terytorialnej, która jest podstawą pozytywnego wizerunku regionu – zarówno wyrażanego przez mieszkańców, jak i postrzeganego poza regionem. Naszym zdaniem, czemu wyraz daliśmy we wcześniejszych analizach (Domański i in. 2009, 2010), omówione elementy stanowią filary rozwoju regionalnego Małopolski, które odpowiadają za wyjątkowość jego trajektorii rozwojowej na tle innych polskich województw. Filary te to: dywersyfikacja strukturalna gospodarki, duża spójność wewnętrzna, wielość i skala powiązań zewnętrznych oraz pozytywny i rozpoznawalny wizerunek regionu.

2. Stan wyjściowy: geograficzne i historyczne atrybuty Małopolski w momencie początku transformacji

Każdy region posiada swoiste cechy, które ukształtowane zostały przez Naturę i Historię (Gorzelak 2003: 66). Kombinacja tych cech może stanowić „umożliwiające" lub „ograniczające" środowisko do kreowania i przyjmowania pozytywnych impulsów rozwojowych, faworyzować pewne kierunki rozwoju i ograniczać inne. W tym miejscu warto podjąć refleksję nad ukształtowanymi i utrwalonymi przed 1989 r. cechami Małopolski, które stworzyły podłoże i warunki dla procesów przemian w ostatnich trzydziestu latach. Najpierw warto jednak krótko zastanowić się nad tym, co w istocie było fundamentem przemian politycznych, gospodarczych i społecznych, który uruchomił bezprecedensowy w dotychczasowej historii nieprzerwany od 1992 r. do 2019 r. wzrost gospodarczy kraju – co, warto skądinąd zauważyć – jest najlepszym wynikiem w XX-wiecznej historii Europy (w świecie prymat dzierżą Japonia i Australia).[2]

Z punktu widzenia rozwoju regionalnego i lokalnego podkreślić należy trzy podstawowe fakty. Po pierwsze gospodarka rynkowa umożliwiła eksplozję potencjału przedsiębiorczego Polaków. Po drugie nastąpiła decentralizacja i upodmiotowienie społeczności – najpierw lokalnych, a później regionalnych, i przejęcie przez nie odpowiedzialności za rozwój (obecnie explicite zapisanych jako ich zadania)[3]. Po trzecie wejście Polski w struktury europejskie otworzyło dostęp do ogromnego rynku wewnętrznego krajów UE, umożliwiając nieco później także swobodny przepływ osób (strefa Schengen), a przez cały czas – europejskich idei i wartości.

Należy pamiętać, że terytorium, które składa się na obecny obszar województwa małopolskiego przystępowało do transformacji ze zróżnicowanymi zasobami i pozycją. W badaniach poziomu życia mieszkańców obejmujących dane z lat 1980. (Lodkowska 1985, Ciechocińska 1985, Guzik 1996), spośród tzw. małych województw (ustanowionych w 1975 r.), które w znaczącej części weszły w skład województwa małopolskiego, żadne (oprócz bielskiego) nie było klasyfikowane w grupie najwyżej rozwiniętych jednostek terytorialnych kraju. Województwo krakowskie wyraźnie ustępowało warszawskiemu, poznańskiemu i wrocławskiemu, a nawet – w co trudno dziś uwierzyć – opolskiemu i szczecińskiemu. Województwa tarnowskie i nowosądeckie klasyfikowane były w grupie województw o niskim poziomie życia. W połowie lat 1990. sytuacja była już jednak inna.

Znaczący awans obszaru Małopolski możliwy był dzięki zasobom rozwojowym,

2 Japonia odnotowała nieprzerwany wzrost gospodarczy między 1960 a 1993 r., w Europie dotychczasowy najdłuższy okres wzrostu gospodarczego cechował Holandię (1982–2008), chociaż niektórzy ekonomiści kwestionują ten ostatni szereg czasowy.

3 Efektywność samorządu i struktur zdecentralizowanych w stosunku do scentralizowanych była wielokrotnie wykazywana empirycznie i teoretycznie. Z literatury światowej zob. np. Jacobs 2017, Taleb 2013, z polskiej np. Swianiewicz 1997.

tkwiącym korzeniami w ukształtowanych historycznie strukturach długiego trwania, w szczególności tych wykształconych jeszcze w wieku XIX i wcześniej. Dotyczą one struktur gospodarczych i instytucjonalnych, sieci osadniczej i infrastruktury, oraz – przede wszystkim – ludzkich praktyk, zachowań i aspiracji. Historycznie – istotna była ukształtowana w wiekach średnich pozycja Krakowa jako jednego z ośrodków metropolitalnych Europy Środkowej (ośrodek władzy politycznej, ale też m.in. ośrodek akademicki – Akademia Krakowska założona w 1364 r.), które to dziedzictwo w wieku XIX stało się podstawą odrodzenia roli Krakowa jako symbolu polskiej tożsamości narodowej.

W wieku XIX, z jednej strony znalezienie się na peryferiach Austro-Węgier i Rosji[4] przy niskiej urbanizacji i słabej industrializacji, archaicznej strukturze agrarnej, rosnącym rozdrobnieniu gospodarstw i przeludnieniu wsi, przyczyniło się do zapóźnienia w rozwoju gospodarki kapitalistycznej. Z drugiej jednak, rozwinięta w Galicji samorządność i szkolnictwo w języku polskim legły u podstaw wysokich aspiracji i osiągnięć edukacyjnych mieszkańców, rozwoju przedsiębiorczości, aktywności obywatelskiej i społecznej. Bezdyskusyjnym dziedzictwem wzmocnionym w tym okresie jest także wysoka religijność mieszkańców.

O ile okres międzywojenny był czasem, który w stosunkowo niewielki sposób odcisnął swój ślad na trajektorii rozwojowej regionu, to daleko większy był wpływ okresu socjalizmu (1945–1989). Dotyczyło to przede wszystkim znacznego awansu Krakowa jako głównego ponadregionalnego ośrodka Polski południowej i południowo-wschodniej, zarówno w wyniku przejęcia części zaplecza Lwowa, jak i pełnienia funkcji usługowych wyższego rzędu dla nadmiernie zindustrializowanego i niedorozwiniętego w zakresie usług obszaru Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego. Forsowna industrializacja odcisnęła wprawdzie swe piętno na regionie (m.in. wybudowanie Nowej Huty, kombinat obuwniczy w Nowym Targu, ZGH Bolesław w Bukownie), nie doprowadziła jednak na skalę regionalną do powstania silnej specjalizacji w przeżywających dziś regres branżach schyłkowych[5], ani do powstania licznych ośrodków monofunkcyjnych czy monofabrycznych (sytuacja ta miała jednak miejsce w skali ponadlokalnej w subregionie zachodnim województwa małopolskiego). Coraz większe rozmiary przybierał w wielu częściach regionu, zwłaszcza południowej, ruch turystyczny (początków popularności turystyki – narodowej do Krakowa i wypoczynkowej w obszary górskie należy szukać w XIX w.), obsługiwany także przez działalność prywatną. Cechą regionu, charakterystyczną także dla innych obszarów Polski południowej i południowo-wschodniej, były zachodzące na ogromną skalę dojazdy do pracy w miastach ludności rolniczej, tzw. chłoporobotników. Pozytywną ich stroną był wzrost aktywności i aspiracji, a także transfer kapitału. Pogłębieniu uległa peryferyjność rolniczych obszarów w północnej i wschodniej części Małopolski, które nie zostały objęte ani industrializacją, ani rozwojem ruchu turystycznego. Fenomenem w okresie PRL był decentralistyczny w charakterze eksperyment sądecki (1958–1975[6]), który postrzegany jest m.in. jako jeden z czynników rozkwitu przedsiębiorczości i samorządności w latach 1990. w Nowym Sączu i dzisiejszym powiecie nowosądeckim (Pawłowski 1996).

Podsumowując, wskazać trzeba na pięć głównych cech regionu, ukształtowanych w poszczególnych fazach rozwoju Ma-

4 Północno-wschodnia część dzisiejszego województwa małopolskiego.

5 Sytuacja ta miała jednak miejsce w skali ponadlokalnej w subregionie zachodnim województwa małopolskiego.

6 Formalnie zakończony w 1961 r.

łopolski, które miały wiodące znaczenie w adaptacji regionu do nowych warunków rozwoju w ostatnich trzydziestu latach:

1. Tradycje aktywności i przedsiębiorczości, których źródeł można szukać w zwyczaju ciężkiej pracy rolników (zwłaszcza w obszarach pogórskich i górskich), silnym poczuciu tożsamości (region nie musiał tworzyć tożsamości na nowo), zakorzenionej religijności, aktywności obywatelskiej i samorządowej (szerokie kontakty mieszkańców z instytucjami publicznymi i mniejszy dystans do urzędników niż np. na terenach dawnej Kongresówki).
2. Zewnętrzne kontakty, powstałe i odnawiane dzięki więziom rodzinnym i społecznym, mającym swoje korzenie w masowej emigracji do Ameryki Północnej i Europy Zachodniej.
3. Kraków, jako historycznie wykształcony silny ośrodek ponadregionalny, którego potencjał własny i powiązany obszar oddziaływania (gęsto zaludniony region) stał się podstawą budowania silnych funkcji metropolitalnych.
4. Atrakcyjność przyrodnicza regionu i bogactwo zasobów dziedzictwa kulturowego, które stały się magnesem przyciągającym turystów i ważnym czynnikiem atrakcyjności mieszkaniowej.
5. Relatywnie niewielki udział w strukturze gospodarczej branż, które okazały się silnie regresywne w latach 1990., w tym znikomy udział państwowych gospodarstw rolnych.

3. Kapitał ludzki, społeczny i instytucjonalny

3.1. Kształtowanie się kapitału ludzkiego i społecznego

Podstawę trwałego wzrostu społeczno-gospodarczego upatruje się współcześnie w cechach danego terytorium związanych z jego wyposażeniem w kapitał ludzki i społeczny. Na ten pierwszy składają się „aktywni, kreatywni, wykształceni i zdrowi ludzie" (Herbst 2011), których potencjał intelektualny, aspiracje, sieci kontaktów i współpracy (czyli kapitał społeczny) tworzą zdolność do budowy efektywnych instytucji i wyłaniania przywództwa (liderów lokalnych i regionalnych).

Na tworzenie kapitału ludzkiego bezpośrednio wpływają cechy demograficzne społeczeństwa. Polska od trzydziestu lat charakteryzuje się niskim poziomem dzietności, wynikającym ze zmiany modelu rodziny oraz pogłębiającymi się procesami starzenia ludności. Co ważne, w Małopolsce procesy demograficzne przybierają inny wymiar – pomimo uleganiu ogólnopolskim trendom spadku dzietności, region w 2018 roku (GUS BDL) cechowały najwyższe wskaźniki liczby urodzeń oraz płodności kobiet w kraju. Wynikać to może zarówno z przywiązania do tradycji i kultywowania rodziny wielodzietnej, szczególnie na obszarach wiejskich, jak również ze stosunkowo młodego społeczeństwa Małopolski. Ponadto dodatkowym czynnikiem, wpływającym pozytywnie na podejmowanie decyzji o powiększeniu rodziny, jest dostęp do żłobków i przedszkoli. W Małopolsce zarówno liczba dzieci w przedszkolach, jak i żłobkach jest wyższa od średniej w kraju (2018, BDL GUS). Na pozytywny pod kątem demograficznym obraz regionu wpływa również dodatnie saldo migracji (drugie po województwie mazowieckim, 2018, BDL GUS). Z jednej strony Kraków, ze względu na ofertę edukacyjną i rynek pracy, przyciąga głównie ludzi młodych, z drugiej – w strefie podmiejskiej większości miast Małopolski widoczne są procesy suburbanizacji.

Omówione elementy wpływają na pozytywną, w porównaniu do Polski, strukturę wieku ludności w województwie. Małopolska (57,6%) w 2019 roku cechowała się niższym niż Polska (59,4%) współczynnikiem obciążenia demograficznego, który przedstawia stosunek ludności w wieku nieprodukcyjnym (przed- i poprodukcyjnym) do ludności w wieku produkcyjnym.

Widoczna jest również pozytywna zmiana, w stosunku do 1999 roku, gdzie wskaźnik ten dla Małopolski był wyższy (55%) w stosunku do kraju (52,5%). W przypadku wskaźników starzenia się ludności (starości demograficznej), widoczny jest podobny przebieg procesu.

Poziom wykształcenia społeczeństwa uznawany jest za najważniejszy element kapitału ludzkiego. Małopolska cechuje się bardzo wysokim (po województwach mazowieckim i dolnośląskim) udziałem osób z wykształceniem wyższym (29,7% w 2019 roku, BDL GUS) oraz bardzo niskim udziałem osób o wykształceniu gimnazjalnym, podstawowym i niższym (12,1%). Trzeba zwrócić uwagę, że Małopolska jest regionem o najwyższym poziomie wykształcenia mieszkańców wsi i ponadprzeciętnymi w skali Polski aspiracjami ludności wiejskiej. Ponadto Małopolska od wielu lat cieszy się najwyższym w Polsce poziomem zdawalności egzaminu maturalnego (tzw. wskaźnik sukcesu), w 2019 roku sięgał on 85%, przy średniej krajowej 80,5%. W tym samym roku maturzyści z Małopolski uzyskali również wyniki powyżej średniej krajowej z egzaminu z matematyki[7]. W przypadku poziomu podstawowego średni wynik w regionie to 62% (dla Polski 58%), a na poziomie rozszerzonym 43%, gdzie średnia ogólnopolska sięgała 39% (Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Krakowie). Osiągnięcia te, mające charakter długiego trwania i transmitowane głównie przez przekaz międzypokoleniowy, są efektem rozbudzonych w okresie Autonomii Galicyjskiej aspiracji edukacyjnych i ukształtowanym wówczas systemie kształcenia. Został on silnie wzmocniony po 1990 roku wraz z dynamicznym rozwojem szkolnictwa wyższego w regionie, który nastąpił nie tylko w tradycyjnym ośrodku akademickim w Krakowie, ale też w ośrodkach subregionalnych, w tym szczególnie w Nowym Sączu i Tarnowie, ale także w Oświęcimiu i Nowym Targu. Małopolska cechuje się znacznie większą liczbą studentów niż średnio w kraju. Chociaż od 2012 roku w Polsce zauważalny jest systematyczny spadek zainteresowania studiami wyższymi wynikający z przesycenia rynku pracy absolwentami oraz z osiągnięcia pełnoletności przez niż demograficzny, to region nadal cechują znacznie pozytywniejsze trendy niż przeciętnie w Polsce. W Małopolsce najczęściej wybierane są uczelnie techniczne (42% studentów w 2018 roku, BDL GUS), ekonomiczne (23%) i pedagogiczne (17%).

Obok kapitału ekonomicznego i ludzkiego, za istotny zasób rozwojowy uznawany jest współcześnie kapitał społeczny (Działek 2011). Istotnym jego komponentem jest zaufanie społeczne, które ułatwia współpracę. W szczególności mówi się o odpowiedniej kombinacji kapitału społecznego wiążącego i pomostowego, czyli zorientowanego odpowiednio na osoby dobrze znane (rodzinę, sąsiadów, przyjaciół) lub słabiej (znajomych i obcych). Wyniki Diagnozy Społecznej (2015) pokazują dla województwa małopolskiego wysoki odsetek zadowolenia z miejscowości zamieszkania (63% zadowolonych lub bardzo zadowolonych), co można traktować jako wyraz przywiązania lokalnego, a pośrednio również kapitału społecznego wiążącego. Związane to jest z wysoką zasiedziałością ludności regionu. Wyższy odsetek odnotowano jedynie w województwie pomorskim (74%) przy średniej krajowej wynoszącej 58%. Za wskaźnik kapitału społecznego pomostowego przyjmuje się często aktywność stowarzyszeniową. Liczba fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych przypadających na 10 tys. mieszkańców (BDL GUS) kształtowała się w Małopolsce w latach 2005–2019 na poziomie zbliżonym do średniej krajowej. W 2019 roku wskaźnik ten osiągnął wartość 39 organizacji na 10 tys. mieszkańców. Warto jednak pamiętać, że stopień

7 Popham (1999) podkreśla, że jakość nauczania dobrze odzwierciedlają postępy uczniów w matematyce.

uczestnictwa w działalności stowarzyszeniowej, podobnie jak poziom zaufania społecznego, jest w Polsce bardzo niski w porównaniu z wieloma krajami europejskimi. Nadal aktualne pozostają tym samym postulaty, przyjętej w 2013 roku, krajowej Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2020 (2013), która m.in. zakładała wykorzystanie do wzmacniania jego zasobów instytucji kultury, co ma w efekcie wyzwalać wolę współpracy i stymulować kreatywność mieszkańców.

3.2. Budowanie kapitału instytucjonalnego regionu

Trójstopniowa struktura samorządu jest fundamentem rozwoju Polski. Sprzyja kultywowaniu tradycji i wspólnot, budowaniu społeczeństwa obywatelskiego. Przed wszystkim jednak daje włodarzom i decydentom instrumenty, aby wsłuchiwać się w potrzeby społeczności lokalnych i skutecznie odpowiadać na jej realne problemy. Pierwsze lata rozwoju samorządów były ukierunkowywane przez liderów wywodzących się głównie ze środowisk lokalnych (przedsiębiorców i społecznych aktywistów). Wraz z powołaniem kolejnych szczebli samorządu w 1999 roku, szczególnie nabycia odpowiedzialności za dystrybucję środków unijnych na poziomie regionalnym, nastąpił wzrost znaczenia ogólnopolskich partii politycznych. Jednym z głównych celów reformy samorządowej z 1998 roku było stworzenie silnych i suwerennych regionów. Regionów, które będą odpowiedzialne za wyznaczanie wizji, strategicznych celów oraz za dynamiczny, zrównoważony i odpowiedzialny społeczno-gospodarczo-kulturalny rozwój. Kamieniem milowym w rozwoju kraju był 1 maja 2004 roku, czyli przystąpienie Polski do Unii Europejskiej. Akcesja oznaczała wdrożenie Polityki Spójności, która z kolei była nierozerwalnie związana z napływem środków unijnych do Polski.

Momentem przełomowym dla wzrostu samodzielności i podmiotowości polskich regionów było wdrożenie najbardziej zdecentralizowanego modelu dystrybucji środków unijnych wśród krajów wchodzących do Unii Europejskiej. Województwo małopolskie zyskało odpowiedzialność za konceptualizację, stworzenie, negocjowanie, wdrożenie i rozliczenie Małopolskiego Regionalnego Programu Operacyjnego na lata 2007–2013[8], a następnie Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Małopolskiego na lata 2014–2020[9]. Proces programowania przeplatał się z opracowywaniem najważniejszego do-

Racjonalna polityka – gmina Dobczyce

Na przestrzeni ostatnich 30 lat była jedną z najlepiej i najefektywniej zarządzanych gmin w Małopolsce i Polsce. Władze gminy konsekwentnie inwestowały w kapitał ludzki, wspierając jego rozwój w urzędzie miasta i innych instytucjach podległych samorządowi. Władze gminy były wielokrotnie nagradzane i doceniane za sposób zarządzania gminą, który należy do jednych z najbardziej zrównoważonych w województwie. W Dobczycach inwestowano w przedsiębiorczość, wspierając zarówno lokalne firmy, jak i przyciągając inwestorów zewnętrznych, blisko współpracowano z organizacjami pozarządowymi pobudzając przy tym aktywność obywatelską i społeczną, opracowano i aktualizowano politykę inwestycyjną, jak również kładziono silny akcent na działania w obszarze kultury i edukacji.

8 Na realizację Małopolskiego Regionalnego Programu Operacyjnego na lata 2007–2013 i regionalnego komponentu Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki województwo małopolskie uzyskało ok. 1,8 mld EUR.

9 Na realizację Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Małopolskiego na lata 2014–2020 przeznaczono prawie 2,9 mld EUR z funduszy unijnych.

kumentu określającego wizję i ramy rozwoju województwa małopolskiego. Sejmik Województwa Małopolskiego[10] przyjął 30 stycznia 2006 roku *Strategię Rozwoju Województwa Małopolskiego na lata 2007–2013*. Ta Strategia, jej kolejne generacje[11], oraz regionalne programy operacyjne każdorazowo były opracowywane z wykorzystaniem narzędzi, które wspierają województwo w budowaniu systemu zarządzania w oparciu o model *evidence-based policy,* jak i inicjatyw sprzyjających włączaniu różnych grup, instytucji i aktorów społecznych. Szeroki proces konsultacji społecznych służy przede wszystkim budowaniu wśród Małopolan odpowiedzialności za rozwój małej ojczyzny.

Dostęp do pieniędzy unijnych, odpowiedzialność za ich wydatkowanie, dały województwu małopolskiemu najsilniejszy z dotychczasowych impulsów rozwojowych. Wiązał się on nie tylko z planowaniem, zarządzaniem strategicznym, ale także z rozwojem instytucjonalnym. Nowe kompetencje wymagały wypracowania i wdrożenia odpowiednich struktur opartych o kapitał ludzki, które odpowiadały za realizację unijnych celów, a przede wszystkim promowały unijne wartości. Była to niebywała wartość dodana dla tworzenia i wdrażania długofalowego planowania strategicznego i programowania w Małopolsce, gdyż wiązała się z nabywaniem nowych kompetencji, zdobywaniem wiedzy od zagranicznych partnerów, tworzeniem narzędzi monitoringowych i ewaluacyjnych, budowaniem partnerstw lokalnych, regionalnych i ponadregionalnych, a także poznawaniu dobrych praktyk w zarządzaniu i adaptowaniu ich do regionalnych realiów.

Wdrażanie koncepcji *good governance* jest procesem ciągłym, wymagającym otwartości, aktualizacji wiedzy i dostosowywania narzędzi pobudzających rozwój do zmieniających się uwarunkowań społeczno-gospodarczych w regionie. Podczas jego tworzenia województwo korzystało ze wsparcia, wiedzy i doświadczenia kadry naukowej krakowskich uczelni; inicjowało cykle debat publicznych (Konferencje Krakowskie, Małopolski Festiwal Innowacji etc.), w których brali udział najważniejsi decydenci w Polsce i Europie, ambasadorzy, liderzy społeczni, lokalni oraz przedsiębiorcy. Od ponad piętnastu lat budowanie i wzmacnianie potencjału instytucji publicznych województwa małopolskiego odbywa się w oparciu o model instytucji uczącej się. Wdrożono liczne instrumenty, które wspomagają ten proces, a które na etapie inicjowania nie były wymagane przez krajowe czy unijne instytucje, np.:

- *Biuro Monitorowania i Zarządzania Regionalną Strategią Innowacji*[12] odpowiedzialne za ewaluację, monitoring i zarządzanie Regionalną Strategią Innowacji Województwa Małopolskiego 2008 –2013, będącą aktualizacją Regionalnej Strategii Innowacyjności Województwa Małopolskiego 2005–2013 oraz opracowanie, monitorowanie, ewaluację i zarządzanie Regionalną Strategią Innowacji Województwa Małopolskiego 2020;
- *sieć Małopolskich Obserwatoriów Rozwoju Regionalnego*, w skład których wchodziły Małopolskie Obserwatorium Polityki Rozwoju (koordynacja),

10 Uchwała Nr XLI/527/06.

11 Aktualizacja Strategii Rozwoju Województwa Małopolskiego na lata 2007–2013 zakończyła się w 2010 roku. Wówczas Sejmik Województwa Małopolskiego przyjął uchwałą VI/41/19 – Strategię Rozwoju Województwa Małopolskiego na lata 2010–2020. Województwo Małopolskie rozpoczęło pracę nad kolejną generacją strategii dla regionu w 2019 roku – *Strategia Rozwoju Województwa „Małopolska 2030”.*

12 Aktualnie Zespół ds. Zarządzania Inteligentnymi Specjalizacjami – https://www.malopolska.pl/biznes/innowacje/regionalna-strategia-innowacji

Małopolskie Obserwatorium Gospodarki, Małopolskie Obserwatorium Rynku Pracy i Edukacji i Małopolskie Obserwatorium Polityki Społecznej[13]. Pierwsza struktura w Polsce tworząca regionalny *think tank* powołana w celu opracowywania badań efektów realizowanych polityk rozwoju, mająca udzielać analitycznego i merytorycznego wsparcia decydentom oraz dostarczać rzetelnych danych i informacji na temat rozwoju społeczno-gospodarczego województwa małopolskiego;

- *Pakiet 10 programów strategicznych*[14] stanowiący uszczegółowienie zapisów Strategii Rozwoju Województwa Małopolskiego na lata 2010–2020 oraz instrumenty koordynacji najważniejszych polityk rozwojowych. Do pakietu Współpraca Regionalna została włączona *Strategia dla rozwoju Polski Południowej w obszarze województw małopolskiego i śląskiego do roku 2020*[15], będąca wspólną inicjatywą obu regionów i zarazem pierwszym dokumentem strategicznym w Polsce o charakterze ponadregionalnym, w ramach którego określono kluczowe wyzwania stojące przed makroregionem;

Odpowiedzialny rozwój – gmina Wielka Wieś

Gmina wielokrotnie była doceniana za politykę gospodarczą i inwestycyjną. Jednak jej nadrzędnym celem jest dbałość o rozwój i podnoszenie jakości życia swoich mieszkańców. Gmina należy do grona liderów jeśli chodzi o walkę ze smogiem. Była jedną z pierwszych w województwie, która zainstalowała na swoim terenie pyłomierze. Ponadto aktywnie uczestniczy w projektach i pozyskuje środki zewnętrzne na wymianę kotłów i termomodernizację. Gmina zatrudnia dwóch eko-doradców. Ważnym instrumentem w rozwoju gminy są odnawialne źródła energii. Gmina nie tylko pozyskuje środki na OZE, ale z sukcesami zachęca mieszkańców do inwestowania i korzystania z nich.

- *Małopolski Plan Inwestycyjny na lata 2015–2023*[16] (dalej: MPI) zawierający wykaz najważniejszych inwestycji, które władze województwa małopolskiego planują zrealizować do 2023 roku. Na potrzeby MPI został opracowany system monitoringu, który umożliwia weryfikację oraz określenie postępu przy realizacji konkretnych inwestycji.

Przekazanie licznych kompetencji wspólnotom lokalnym i regionalnym pomogło w uwolnieniu drzemiącego w nich potencjału, co materializuje się poprzez inicjowanie, projektowanie i wdrażanie ważnych projektów zarówno o charakterze infrastrukturalnym, gospodarczym, strategicznym, społecznym, jak i środo-

13 Aktualnie Zespół Małopolskiego Obserwatorium Rozwoju Regionalnego. https://www.malopolska.pl/rozwoj-regionalny/malopolskie-obserwatorium-rozwoju-regionalnego

14 https://www.malopolska.pl/biznes/rozwoj-regionalny/rozwoj-wojewodztwa/programy-strategiczne

15 *Strategia dla rozwoju Polski Południowej w obszarze województw małopolskiego i śląskiego do roku 2020* uchwalona została 5 kwietnia 2013 roku podczas II wspólnej sesji sejmików województwa śląskiego i małopolskiego. Ponadto, została 8 stycznia 2014 roku przyjęta została przez Radę Ministrów, stając się tym samym oficjalną polityką rządu wobec makroregionu Polski Południowej oraz tworzących go województw. Źródło: https://www.slaskie.pl/content/rozwoj-polski-poludniowej

16 W Małopolskim Planie Inwestycyjnym znajduje się ponad 170 projektów o łącznej wartości ok. 3,9 mld. Źródło: https://www.malopolska.pl/biznes/rozwoj-regionalny/malopolskie-inwestycje [wejście 7.08.2020].

wiskowym. Warto wymienić kilka przedsięwzięć, które dynamizowały rozwój Małopolski w konkretnym obszarze, a także przyczyniły się do wzmacniania kapitału instytucjonalnego i społecznego w regionie oraz budowały markę regionu zarówno w kraju, jak i za granicą:

- Walka o czyste powietrze, czyli uchwały antysmogowe dla miasta Krakowa i województwa małopolskiego, Program Czyste Powietrze oraz Projekt LIFE.

W całej Małopolsce, a tym samym i stolicy regionu, występuje wysokie stężenie zanieczyszczeń, a standardy jakości powietrza są poważnie naruszane. Decydenci województwa małopolskiego postanowili uruchomić pakiet działań, które miały na celu walkę o czystsze powietrze w regionie. Jednym z najważniejszych było przyjęcie uchwał ograniczających poziom zanieczyszczenia powietrza w Krakowie i województwie małopolskim[17]. Małopolska była prekursorem i liderem w kraju, w jej ślady podążyły kolejne województwa. Urząd Marszałkowski WM zainicjował projekt zintegrowany LIFE[18] zrzeszający 69 partnerów, głównie gminy z terenu Małopolski (63) oraz 6 partnerów instytucjonalnych w tym 3 z zagranicy (Belgia, Czechy, Słowacja). Jego celem jest zintensyfikowanie wdrażania działań mających na celu poprawę jakości powietrza w Małopolsce. Projekt ma także charakter edukacyjny. W jego ramach powołano Centrum Kompetencji na poziomie regionu (szkolenia i baza wiedzy), które wspiera wszystkie lokalne samorządy oraz stworzono sieć eko-doradców, którzy pracują w strukturach i na rzecz lokalnych samorządów oraz mieszkańców w upowszechnianiu wiedzy o czystym powietrzu oraz wspierają ich w działaniach inwestycyjnych. Projekt Life zdobył w 2017 roku Nagrodę Europejskiego Rzecznika Praw Obywatelskich za dobrą administrację.

- Rozwijanie przedsiębiorczości, czyli szeroki pakiet instrumentów wspierający rozwój gospodarczy w województwie.

Województwo małopolskie silnie wspiera rozwój gospodarczy zarówno przemysłu tradycyjnego, środowiska start-upowego, sektora nowoczesnych usług biznesowych, przemysłów kreatywnych czy branż związanych z nowymi technologiami. Za całokształt działań województwo małopolskie otrzymało w 2015 roku tytuł Europejskiego Regionu Przedsiębiorczości 2016. Małopolska była pierwszym regionem w Polsce i Europie Środkowo-Wschodniej, który został wyróżniony tym prestiżowym tytułem. Ta nominacja dała regionowi możliwość współtworzenia z dziewięcioma innymi europejskimi regionami Stowarzyszenia Inicjatywa Awangarda, będącego przedsięwzięciem wysoko rozwiniętych i innowacyjnych regionów Unii Europejskiej, które wyznaczają stan-

Wizja i konsekwencja – SAG w gminie Zator

Strefa aktywności gospodarczej była kołem zamachowym w rozwoju gospodarczym i społecznym gminy oraz okolicznych miejscowości. Celowe wykorzystanie środków unijnych, wizja i konsekwencja władz miasta umożliwiły wykorzystanie potencjału i przełożyły się na stworzenie najszybciej i najprężniej rozwijającej się SAG w Małopolsce, która słynie z parków rozrywki. Atutem było stworzenie strategii przyciągania inwestorów, gdzie poza kwestiami infrastrukturalnymi i technicznymi postawiono na wzmocnienie kapitału ludzkiego, rozwinięcie systemu doradczego i indywidualnego podejścia do inwestorów obejmującego opiekę poinwestycyjną.

17 https://powietrze.malopolska.pl/antysmogowa/

18 https://powietrze.malopolska.pl/life/

dardy i kierunki rozwoju gospodarczego w Unii. Przy projektowaniu instrumentów wspierających rozwój gospodarczy w całym regionie zadbano także o zapewnienie finansowania na tworzenie i zbrojenie stref aktywności gospodarczej (dalej: SAG). SAG-i są obszarami inwestycyjnymi dla inwestorów krajowych i zagranicznych, które pobudzają i wspierają rozwój przedsiębiorczości, tworzą nowe miejsca pracy oraz wspomagają zarządzanie przestrzenią publiczną. Małopolska należy do regionów z silnie rozdrobnioną własnością gruntów, co stanowi barierę w rozwijaniu atrakcyjności inwestycyjnej województwa. SAG-i tworzone są przede wszystkim przez samorządy lokalne i one odpowiadają za scalanie gruntów i zarządzanie strefą. W zdobywaniu wiedzy i kompetencji w zakresie obsługi inwestorów, tworzeniu strategii ich przyciągania oraz opracowywaniu oferty wspiera lokalne samorządy Centrum Business in Małopolska, będące wspólną inicjatywą samorządu regionalnego – Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego oraz instytucji wspierających rozwój regionu – Małopolskiej Agencji Rozwoju Regionalnego oraz Krakowskiego Parku Technologicznego. Centrum Business in Małopolska działa od 2010 roku i jest unikalną w skali kraju inicjatywą, która z jednej strony odpowiada za obsługę inwestora i eksportera, jak i za promocję oferty gospodarczej w kraju i za granicą. W polityce gospodarczej włodarze województwa dbali o to, aby rozwijać różne formy pobudzania i rozwijania przedsiębiorczości w regionie. Jedną z ważniejszych inicjatyw jest Akademia Edukacji Ekonomii Społecznej (ARES), czyli projekt mający na celu rozwój oraz upowszechnianie wiedzy na temat ekonomii społecznej. Obejmował szkolenia, doradztwo oraz bezzwrotne wsparcie finansowe. Jednym z najważniejszych efektów realizowanego od 2008 roku projektu było podwojenie liczny spółdzielni socjalnych w województwie małopolskim. Koordynatorem projektu był Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej. W 2016 roku projekt został doceniony przez Dyrekcję Generalną Komisji Europejskiej ds. Polityki Regionalnej i Miejskiej – otrzymał pierwsze miejsce w prestiżowym konkursie RegioStars 2016.

4. Przemiany gospodarki Małopolski

4.1. Powstanie zdywersyfikowanej gospodarki regionalnej

Kluczowym procesem, który umożliwiła transformacja po 1989 r. było powstanie prężnej i strukturalnie zdywersyfikowanej gospodarki w Małopolsce. Wyraża się ona w istnieniu dynamicznych działalności gospodarczych o szerokim spektrum zaawansowania technologicznego, bazujących na różnych umiejętnościach i zasobach (zarówno tradycyjnych jak i nowych, wykształconych w dobie tzw. gospodarki opartej na wiedzy), które są wynikiem zarówno uwolnienia przedsiębiorczości mieszkańców, uśpionej lub ograniczanej w czasach gospodarki centralnie sterowanej, jak i aktywności inwestorów zewnętrznych. Jednym z efektów rozwoju gospodarczego jest postępująca wielofunkcyjność terenów wiejskich województwa, w szczególności w gęsto zaludnionych obszarach zachodniej i południowej części regionu (Uliszak 2013).

Źródeł tego względnie nowego zjawiska trzeba szukać wśród kilku, częściowo równoległych, a częściowo współzależnych procesów. Po pierwsze, w przeciwieństwie do wielu innych regionów w Polsce, w latach 1990. Małopolska uniknęła większych problemów i trudności związanych z zapaścią całych sektorów gospodarki. Wielcy potentaci socjalistycznego przemysłu w większości przeszli udaną restrukturyzację (np. huta w Krakowie, zakłady chemiczne w Tarnowie i Oświęcimiu, ZNTK w Nowym Sączu) albo po upadłości stali się podłożem rozwoju lokalnej przedsiębiorczości (np. produkcja butów na Podhalu). Równocześnie reformy wol-

norynkowe umożliwiły rozkwit lokalnej przedsiębiorczości, co w regionie małopolskim zaowocowało m.in. rozwojem wielu skupień małych i średnich firm w przemyśle przetwórczym (m.in. produkcja żywności, mebli, innych wyrobów z drewna, obuwia), działalnościach związanych z obsługą ruchu turystycznego i innych usług rynkowych. Fenomenem Małopolski stał się rozwój silnych firm rodzinnych, z których wiele osiągnęło pozycję czempionów krajowych i podjęło ekspansję zagraniczną. Co istotne dotyczyło to zarówno branż klasyfikowanych jako te o niskiej i średniej technice, ale też sektorów zawansowanej techniki i wiedzochłonnych usług (np. elektronika czy informatyka). Wreszcie, region przyciągnął znaczący kapitał zagraniczny, który co ważne – przy dużych nakładach (ponad dwadzieścia trzy miliardy dolarów w okresie 1989–2017) również jest dosyć zróżnicowany, tak jeśli chodzi o branże, jak i kraje pochodzenia kapitału. Firmy zagraniczne wykazują przy tym znaczną koncentrację przestrzenną – blisko 4/5 nakładów skumulowanych jest w powiatach zlokalizowanych w obrębie Krakowskiego Obszaru Metropolitalnego (zob. Poniewski i in. 2019). Atrakcyjność inwestycyjna regionu dla inwestorów zewnętrznych wiąże się z cechami regionalnego rynku zbytu (relatywnie chłonny rynek wewnętrzny i bliskość województwa śląskiego), dostępności i kwalifikacjach pracowników, jakości lokalnych instytucji (tworzących sprzyjający klimat inwestycyjny), istniejących powiązaniach zewnętrznych (które inwestycje te dodatkowo wzmacniają) oraz dobrej dostępności komunikacyjnej i dużej atrakcyjności rezydencjonalnej dla managerów i pracowników firm.

4.2. Przemiany obszarów wiejskich

Wiele istotnych przemian gospodarczych zaszło w ostatnich trzydziestu latach na obszarach wiejskich Małopolski. Małopolską wieś cechują pozytywne trendy demograficzne, wysoka przedsiębiorczość, silne więzi lokalne, przywiązanie do tradycji i religii oraz wysokie ambicje edukacyjne mieszkańców (Domański 2002, Bednarek-Szczepańska 2013). Region charakteryzuje się znaczną różnorodnością obszarów wiejskich. Północna część województwa (m.in. powiat miechowski, olkuski, proszowicki) jest najbardziej rolnicza, obszary górskie i podgórskie, głównie Podhale i Beskidy, wyróżniają się szeroko rozwiniętymi funkcjami turystycznymi i rekreacyjnymi. Sądecczyzna słynie z sadownictwa. Gospodarstwa rolne w Małopolsce znane są z dużego rozdrobnienia (i tym samym niskiej produktywności), wynikającego z ukształtowania terenu i zaszłości historycznych. Niemniej jednak w ostatnich latach widoczne są znaczne zmiany zarówno pod kątem specjalizacji produkcji (głównie warzywa i owoce), jak i porzucania nierentownych upraw i przekształcania ich w użytki zielone czy leśne (Uliszak 2013). Rolnicy wprowadzają również innowacje oparte na zdobytej wiedzy (szczególnie ludzie młodzi) oraz funduszach ze źródeł Unii Europejskiej. Liczne programy pomocowe (m.in. PROW) miały na celu poprawić jakość życia na wsi poprzez rozbudowę infrastruktury technicznej i społecznej (m.in. ośrodki kultury, sportu). Część środków UE kierowana była bezpośrednio dla rolnictwa w celu wsparcia konkurencyjności produkcji rolnej, przetwórstwa spożywczego i leśnictwa, w szczególności podkreślając znaczenie ochrony środowiska. W. Kozak (2017) wskazuje na przetwórstwo owoców jako branżę o największym potencjale rozwojowym w regionie. Ważnym elementem wpływającym na rozwój małopolskiej wsi jest również agroturystyka i często idąca z nią w parze produkcja żywności ekologicznej, a także budowanie tożsamości lokalnej społeczności wiejskich. Istotnym instrumentem wspierania mieszkańców, w dużej mierze opartym na środkach z funduszy unijnych (m.in. program LEADER) jest odnowa wsi. Założenia pro-

cesów odnowy opierają się na animacyjnym charakterze mieszkańców, którzy decydują jak wykorzystać istniejące zasoby tak, aby poprawić swoją jakość życia (w sensie materialnym i społecznym). W Małopolsce realizowane są zarówno projekty mające na celu poprawę infrastruktury, finansowane są wydarzenia kulturalne i sportowe, jak również bardziej kompleksowe działania oparte na wykorzystaniu materialnego i niematerialnego dziedzictwa danego miejsca (zob. Świgost i in., 2017).

4.3. Kreowanie profilu gospodarczego regionu

Prężność gospodarki wyraża się przede wszystkim w jej zdolności do absorbowania kryzysów oraz awansu w kierunku działalności bardziej zaawansowanych technologicznie i o wyższej wartości dodanej. W szczególności na terenie Krakowskiego Obszaru Metropolitalnego (KOM), głównego bieguna wzrostu gospodarczego w województwie, obserwowaliśmy w ostatnich dekadach znaczący wzrost nowych sektorów gospodarczych, w tym w szczególności tzw. sektora nowoczesnych usług biznesowych (BPO/SSC/ITO), sektora ICT oraz B+R. Kraków uzyskał pozycję ośrodka rozpoznawalnego w skali globalnej w zakresie tego sektora gospodarki, który stał się jednocześnie pod względem liczby zatrudnionych – największą branżą gospodarki rynkowej w mieście. W zakresie zaawansowanych działalności usługowych rośnie także znaczenie ośrodków subregionalnych województwa – Tarnowa i Nowego Sącza, które dysponują – na tle miast o podobnej randze w Polsce – ponadprzeciętnym potencjałem, w szczególności jeśli chodzi o cechy kapitału ludzkiego. Krakowski Obszar Metropolitalny, oprócz centrów usługowych, w ostatnich latach okazał się także zdolny do wykształcenia innych zaawansowanych działalności gospodarczych – w szczególności sektora informatycznego i biotechnologicznego. Silny wzrost nastąpił także w bardziej tradycyjnych dla regionu działalnościach gospodarczych – turystyce (zwłaszcza zagranicznej) i tzw. przemysłach kultury. Istniejąca dywersyfikacja gospodarcza wzmacnia prawdopodobieństwo pojawienia się nowych rodzajów działalności, np. po okresie dominacji dużych firm IT w KOM powstają małe spółki, w których odbywają się prace nad innowacjami, a rozwój podmiotów typu start-up stał się kolejnym etapem rozwoju technologicznego gospodarki (Micek i in., 2017).

Na przestrzeni ostatnich dekad zmieniał się model, zgodnie z którym kreowano profil gospodarczy, a wraz z nim narzędzia polityki regionalnej – od stref inwestycyjnych, parków przemysłowych pierwszej generacji, przez coraz bardziej wyspecjalizowane instytucje otoczenia biznesu, klastry, aż po inteligentne specjalizacje. Kamieniem milowym dla wykuwania strategicznego podejścia w kształtowaniu regionalnego profilu gospodarczego był opracowany w 2010 roku przez Krakowski Park Technologiczny foresight „Perspektywa technologiczna Kraków – Małopolska 2020 Wyzwania rozwojowe". Wizjonerski, wypracowany w formule partycypacyjnej, oparty na konsultacjach w szerokim gronie eksperckim dokument, nie mający wówczas odpowiedników w innych województwach, wyznaczył 10 perspektywicznych dla Małopolski technologii, które miały potencjał do stania się siłą napędową rozwoju gospodarki opartej na wiedzy[19]. Wskazania prognostycz-

19 Wyznaczone technologie: Bezdotykowy interfejs komputerowy, Budownictwo samowystarczalne energetycznie, Czyste technologie energetyczne, Inżynieria tkankowa, Leki i technologie miejscowo niszczące nowotwory, Monitoring i kontrola stanów chorobowych, Inżynieria materiałowa i nanotechnologie dla zastosowań specjalnych, Systemy inteligentne, Uniwersalny dostęp do informacji, Usprawnienie procesu leczenia w oparciu o analizę danych.

ne zostały szybko poddane empirycznym analizom (m.in. Kopyciński, Mamica 2011) i dyskusjom ciał opiniotwórczych (m.in. Małopolska Rada Innowacji), by stać się ostatecznie, po agregacji w trzy domeny, podstawą regionalnych inteligentnych specjalizacji (IS)[20] czyli modelu rozwoju pozwalającego – przy wykorzystaniu mocnych stron i przewag konkurencyjnych danego regionu oraz jego potencjału do osiągania doskonałości – skoncentrować wsparcie w zakresie polityki inwestycji na kluczowych regionalnych priorytetach, wyzwaniach i potrzebach w zakresie rozwoju opartego na wiedzy, włącznie z działaniami związanymi z ICT (Foray i in., 2012): Technologii informacyjnych i komunikacyjnych, Nauk o życiu, oraz Energii zrównoważonej. Perspektywę rozwoju wyselekcjonowanych domen uwiarygadniały silne inicjatywy klastrowe – odpowiednio: Klaster LifeScience Kraków, Klaster Europejskie Centrum Gier oraz Klaster Zrównoważona Infrastruktura. Dwie ostatnie, w międzyczasie, uzyskały status Krajowego Klastra Kluczowego, potwierdzający potencjał rozwojowy i dojrzałość zarządczą.

Przyjmując koncepcję IS jako model regionalnej polityki technologicznej i innowacyjności (na styku gospodarki i nauki), region zastosował podejście inkluzyjne – katalog domen został szybko (w 2014 roku) rozbudowany do siedmiu. W przypadku trzech branż (produkcja metali i wyrobów metalowych oraz wyrobów z mineralnych surowców niemetalicznych, elektrotechnika i przemysł maszynowy, przemysły kreatywne i czasu wolnego) był to bezpośredni wynik uzupełniających analiz wskaźnikowych w obszarach gospodarki, nauki, przemysłu i aktywności projektowej (opartych w dużej mierze na ilorazie lokalizacji – patrz np. UMWM 2016), zaś w przypadku czwartej (chemii), skutecznego lobbingu branży, która obejmuje ważne dla gospodarki regionu duże przedsiębiorstwa, m.in. w Tarnowie, Oświęcimiu i Alwerni. To, na tle zawężającego podejścia części innych krajowych regionów, znamionowało rozproszone wsparcie w zakresie badań i rozwoju, innowacyjności oraz większości pozostałych czynników konkurencyjności regionalnej – m.in. umiędzynarodowienia, sieciowania, kompetencji, start up-ów, instrumentów kapitałowych. Niska priorytetyzacja w ramach modelu IS została potwierdzona opublikowanym w 2015 roku uszczegółowieniem małopolskich IS (UMWM), będącym podstawą wyboru wspieranych za pośrednictwem RPO projektów z obszaru B+R+I i pomocniczym kryterium wyboru dla projektów budujących i wzmacniających pozycję konkurencyjną sektora MŚP. Uszczegółowienie trzystopniowo delimituje 7 specjalizacji do niemal 300 możliwych zastosowań technologicznych (Kwiatkowski 2019), przy czym z dostępnych opracowań ewaluacyjnych (Oleksy i i.in. 2019) wynika, że zawężenie to jest pozorne – w praktyce nie stanowi bariery dla aplikujących o wsparcie firm.

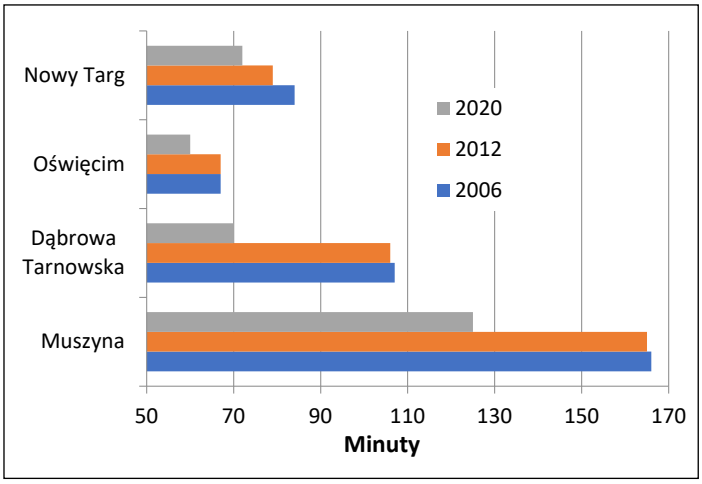
Siedem regionalnych IS podlega stałemu monitoringowi o charakterze jakościowym i ilościowym – analizowany jest m.in. wpływ poszczególnych domen na rozwój gospodarczy regionu mierzony przychodem gmin z podatku PIT (Cholewa i in. 2016). Analizy potwierdzają zasadność utrzymania domen, ale identyfikują przy okazji potencjalne specjalizacje (poligrafia, meblarstwo) (UMWM 2016), sugerują też dekonstrukcje obecnego katalogu i oparcie go silniej na łańcuchach wartości, rozgraniczenie domen branżowych i horyzontalnych czy wpisanie specjalizacji w wyzwania i problemy, z którymi boryka się region (np. UMWM 2019). Proponuje się też (Oleksy i i.in. 2019) zawężenie obszarów wsparcia poprzez ograniczenie

20 Koncepcja sformułowana przez grupę ekspercką Wiedza dla Rozwoju, powołaną przez Komisję Europejską (DG Research). Opisana w 2009 roku w raporcie *Smart Specialisation – The Concept* (Foray D., i in.).

i doprecyzowanie dziedzin wypełniających 7 obowiązujących domen. Zbliżające się przejście między europejskimi perspektywami budżetowymi, a co za tym idzie aktualizacja dokumentów strategicznych i programowych oraz reorganizacja struktur zarządczych, wydaje się – wobec nagromadzonej w ostatniej dekadzie bogatej, empirycznie ugruntowanej, międzynarodowej literatury dotyczącej Inteligentnych Specjalizacji szansą na refleksję nad regionalnym modelem specjalizacyjnym, i szerzej, przyszłym profilem gospodarczym.

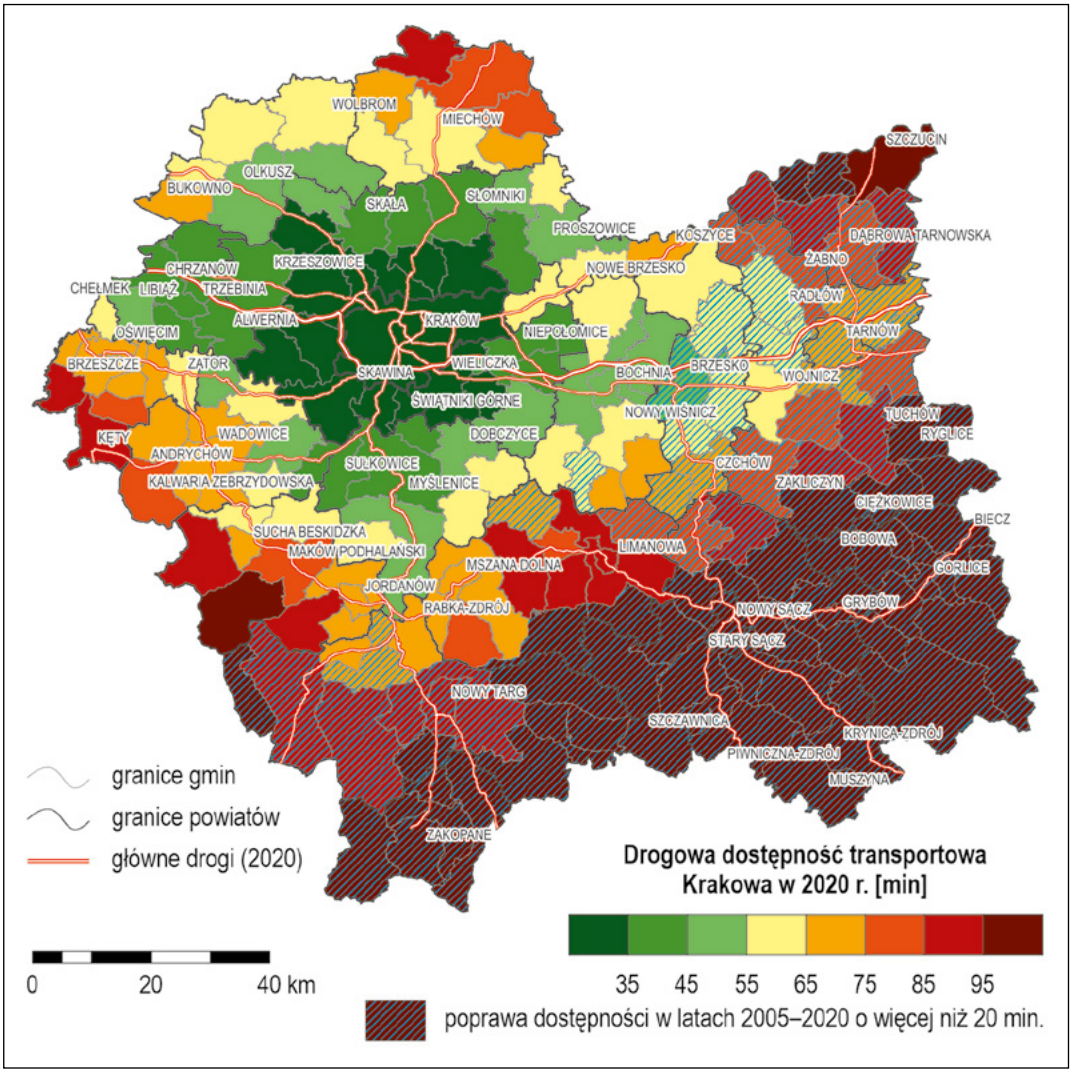
5. Spójność przestrzenna i mobilność

Istotną cechą Małopolski, która sprzyjała jej rozwojowi w ostatnich trzech dekadach, jest wysoki poziom spójności terytorialnej. Mimo wielu zróżnicowań przestrzennych i różnic wynikających choćby z odmiennych uwarunkowań przyrodniczych i gospodarczych, region bardzo pozytywnie wyróżnia się pod tym względem na tle innych obszarów Polski. Ma to związek z wykształconą policentryczną siecią osadniczą, bardzo dobrą siecią transportową oraz wciąż najlepiej na tle innych regionów Polski funkcjonującym systemem transportu publicznego (Guzik i in. 2019). Wszystkie te cechy w połączeniu z dobrą dostępnością przestrzenną przekładają się na wysoką mobilność transportową mieszkańców, co znajduje odzwierciedlenie w intensywnych dojazdach do pracy, szkół czy usług, sprzyjając rozwojowi ośrodków usługowych. Dobra dostępność i wysoki poziom transportu publicznego oznacza też, że wiele miejscowości regionu jest atrakcyjnym miejscem zamieszkania z perspektywy dostępności do usług czy możliwości dotarcia do ośrodków miejskich wyższego rzędu. Region, dzięki wysokiej pozycji i szerokim powiązaniom Krakowa z innymi ośrodkami w kraju i w Europie, także może pochwalić się bardzo dobrymi powiązaniami zewnętrznymi. Od 1989 roku dostępność przestrzenna Krakowa, miast subregionalnych i powiatowych ulega ogólnej poprawie jednakże dzieje się to w różnym tempie i ma przede wszystkim związek z realizacją dużych inwestycji infrastrukturalnych realizowanych przez rząd i jego agendy, jak choćby otwarcie autostrady A4 w kierunku wschodnim z Krakowa. Na poziomie subregionalnym i powiatowym znaczenia nabierają inwestycje organizowane i współfinansowane przez samorząd regionalny, z największą rolą projektów realizowanych w ramach kolejnych Regionalnych Programów Operacyjnych. Poniżej, na przykładach wybranych wskaźników, pokazane zostały zarówno skala jak i tempo tych przemian, wymieniono najważniejsze dokonania, a na koniec wymieniono główne wyzwania i potrzeby do realizacji w najbliższych latach.



Ryc. 2. Zmiany dostępności drogowej według czasu dojazdu do centrum Krakowa z wybranych miast regionu.

Źródło: opracowanie własne, dane historyczne na podstawie: Guzik (2006); Guzik i in. (2013).

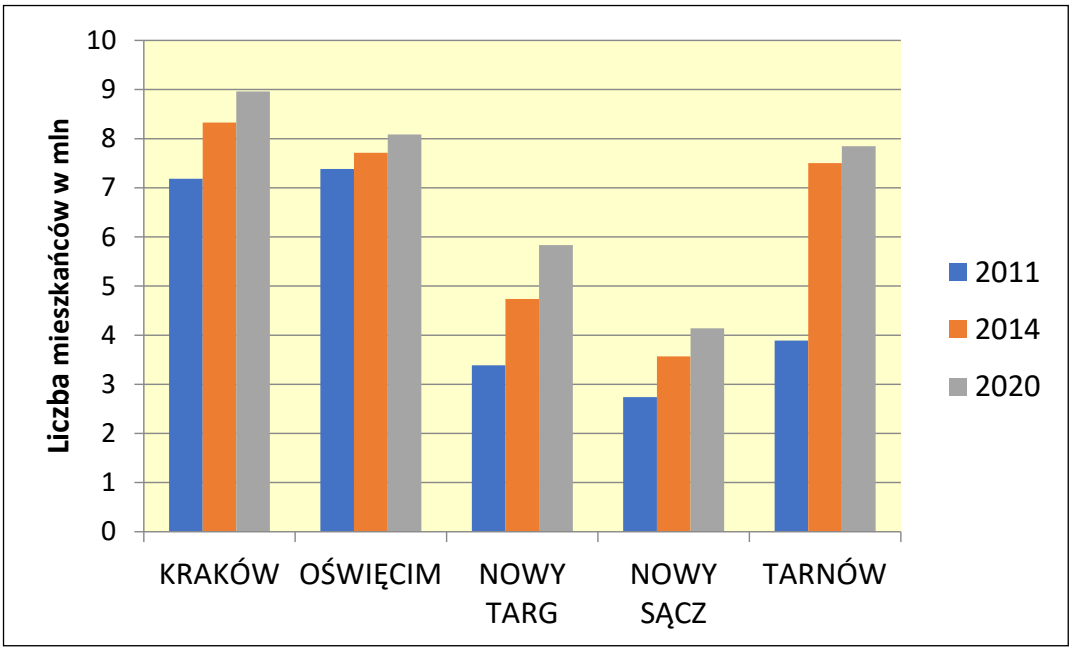


Ryc. 3. Dostępność drogowa Krakowa w roku 2020 r. i jej zmiany od 2005 r.

Źródło: opracowanie własne, dane historyczne na podstawie: Guzik (2006).

5.1. Drogi i koleje

Małopolska należy do regionów z bardzo dobrze rozwiniętą siecią drogową, a jej gęstość (159 km utwardzonych dróg publicznych na 100 km^2 powierzchni) lokuje region na drugiej pozycji w kraju. Główną osią transportową jest korytarz autostrady A4, która obecnie zapewnia dobrą dostępność w obrębie województwa, a także łączy Kraków i Małopolskę z innymi regionami. Budowa autostrady A4 w kierunku wschodnim skróciła czas dojazdu ze wschodnich powiatów Małopolski do jej stolicy nawet o 40 minut (Ryc. 2–4) i bardzo silnie poprawiła dostępność wschodniej części regionu (Ryc. 2–4). Inne inwestycje, a w szczególności modernizacja tzw. Zakopianki (droga ekspresowa S7) czy budowa obwodnic i nowych przepraw mostowych skróciły drogę do Krakowa z obrzeży regionu od kilku do kilkunastu



Ryc. 4. Zmiany dostępności drogowej według liczby mieszkańców Małopolski i ościennych województw mieszkających w izochronie 120 minut od wybranych miast regionu.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Guzik (2016).

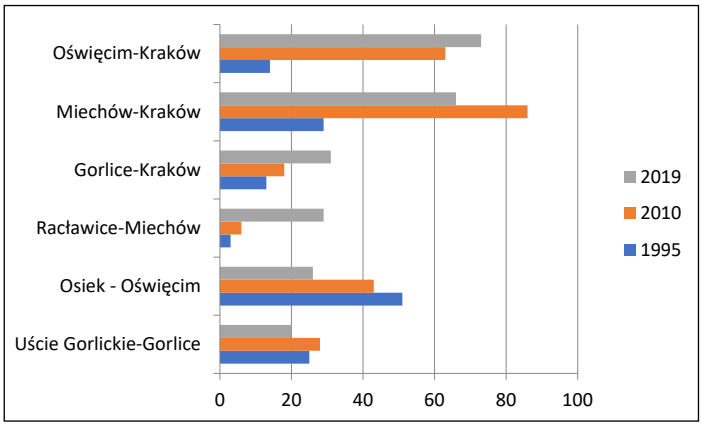
minut. Modernizacja sieci drogowej przekłada się nie tylko na czas, ale także na komfort i bezpieczeństwo podróży.

W zakresie transportu kolejowego największe zmiany dotyczą powstającej sukcesywnie od 2013 roku Szybkiej Kolei Aglomeracyjnej (SKA) i powołanej przez samorząd wojewódzki spółki Koleje Małopolskie, która sukcesywnie przejmuje obsługę wszystkich połączeń lokalnych i regionalnych. SKA w 2015 roku połączyła Kraków z lotniskiem w Balicach. Trwający proces modernizacji głównych linii kolejowych w Polsce sprawia, że Kraków i Małopolska sukcesywnie przybliżają się do innych ośrodków za przyczyną skracającego się czasu podróży. Z perspektywy regionu najważniejszą modernizacją był remont linii Kraków–Rzeszów, który skrócił dojazd koleją do Tarnowa o 20 minut, a do Rzeszowa o 70 minut. Bardzo istotną zmianą, która także sprzyjała wzrostowi znaczenia kolei w przewozach pasażerskich było uruchomienie połączeń pociągami typu Pendolino przez spółkę PKP Intercity w 2014 roku. Obecnie 10 par pociągów tego typu łączy codziennie Kraków z Warszawą. Dojechać nimi można także do Gdańska i Rzeszowa.

5.2. Transport publiczny

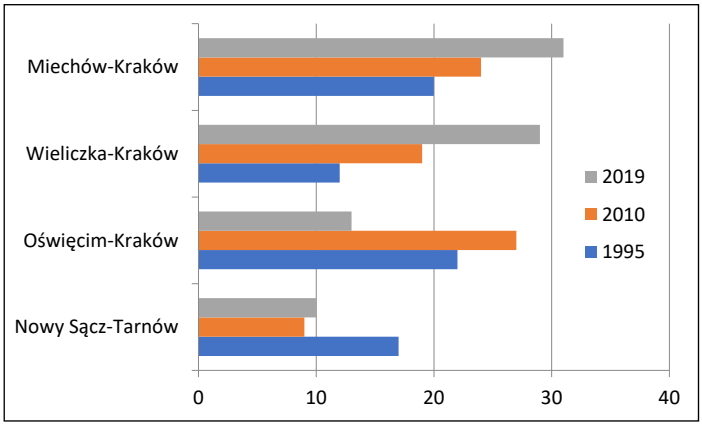
Istotną rolę – tak z perspektywy kreowania zrównoważonej mobilności, jak i zapewniania wysokiego poziomu życia i walki z wykluczeniem transportowym – pełni publiczny transport zbiorowy. Wbrew ogólnopolskiej tendencji postępującej erozji dostępności komunikacyjnej, wynikającej ze zmniejszania się liczby połączeń, obniżania ich jakości i pojawiania się tzw. białych plam transportowych – województwo małopolskie należy do nielicznych regionów Polski (obok woj. śląskiego), gdzie takie niekorzystne zjawiska występują marginalnie

(Rosik i in. 2017; Guzik i in. 2019). Takiej sytuacji sprzyja kilka czynników – między innymi dużo większe niż średnio w Polsce miejscowości wiejskie, co sprawia, że zderegulowany, funkcjonujący na zasadach komercyjnych transport publiczny może funkcjonować, znajdując odpowiednią liczbę potencjalnych klientów. Sprzyja temu także gęsta sieć miejska oznaczająca krótsze, a tym samym tańsze podróże. Nie bez znaczenia są silne tradycje dojazdów do pracy, charakterystyczne przed 1989 rokiem dla Polski południowo-wschodniej, co przełożyło się także na tradycje dojazdów szkolnych i silniejsze powiązania przestrzenne. Funkcjonowaniu transportu publicznego sprzyja także funkcja turystyczna, zapewniająca dodatkowy popyt na usługi transportowe, szczególnie w okresie ferii zimowych i wakacji. Nie oznacza to jednak, że w Małopolsce nie ma miejsc, w których mieszkańcy są pozbawieni dostępu do transportu publicznego. W 2019 roku na 1827 miejscowości wiejskich regionu aż 296 nie było obsługiwanych przez transport publiczny – są to na ogół niewielkie miejscowości (100–150 mieszkańców), zamieszkałe przez ogółem 7,5% mieszkańców obszarów wiejskich regionu. Jest to niemal trzykrotnie mniejsza wartość niż w pozostałych polskich województwach (poza śląskim), a do tego w stosunku do 2010 roku zaobserwowano znaczną poprawę – wtedy takich miejscowości było aż 384.



Ryc. 5. Liczba bezpośrednich połączeń autobusowych na wybranych relacjach.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Guzik i in. (2010, 2019).



Ryc. 6. Liczba bezpośrednich połączeń kolejowych na wybranych relacjach.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Guzik i in. (2010, 2019).

Przedstawiona na wykresie (Ryc. 5) zmiana liczby połączeń na wybranych relacjach pokazuje dwie istotne tendencje: po pierwsze po 1989 roku znacząco wzrosła liczba połączeń autobusowych (także typu bus) do Krakowa, co ma związek z jednej strony z erozją połączeń w transporcie kolejowym (Ryc. 6), ale głównie wynika z rosnącej roli Krakowa jako metropolitalnego ośrodka pracy i usług. Druga tendencja to

następująca konwergencja dostępności komunikacyjnej w skali lokalnej polegająca na zmniejszeniu liczby połączeń w obszarach z bardzo dobrą komunikacją (np. Zachodnia Małopolska) do poziomu, gdzie wciąż ta komunikacja jest bardzo dobra, a zwiększaniu liczby połączeń w obszarach, gdzie przed 1989 rokiem komunikacja publiczna była bardzo słaba – co głównie dotyczyło obszarów rolniczych z brakiem lub małymi dojazdami do pracy (np. powiat miechowski, proszowicki, dąbrowski).

Jak wcześniej wspomniano Małopolska wyróżnia się na tle innych regionów bardzo dobrą komunikacją publiczną z 3–4 razy większą gęstością połączeń niż inne regiony Polski (Rosik i in. 2018).

W województwie małopolskim istotną rolę w funkcjonowaniu publicznego transportu zbiorowego pełni także komunikacja miejska. W regionie działa aż 11 tego typu lokalnych systemów, w tym największy – Komunikacja Miejska w Krakowie obsługujący, poza Krakowem, także 18 okolicznych gmin, w tym miasta: Krzeszowice, Niepołomice, Skawina, Słomniki, Świątniki Górne i Wieliczka. Liczba miejsc, do których docierają autobusy z Krakowa od lat systematycznie rośnie. Duże znaczenie komunikacji miejskiej wynika z jednej strony z dużej liczby mieszkańców Małopolski mieszkających w miastach i mogących z niej korzystać, a z drugiej z obserwowanego w ostatnich latach procesu rozszerzania zasięgu linii komunikacyjnych poza obszary miast. Z drugiej strony, dostrzec można proces dezintegracji działających wcześniej struktur.

5.3. Rozwój innych form transportu

Wysoka atrakcyjność turystyczna Krakowa i całego regionu wraz z rosnącą rolą Krakowa jako ośrodka naukowego i biznesowego, a także silne więzy migracyjne łączące Małopolskę z USA i krajami UE, znajdują odzwierciedlenie w dynamicznym wzroście połączeń i liczby pasażerów obsługiwanych przez lotnisko Kraków–Balice (zob. ryc. 1). O ile w rozkładzie letnim 2010 roku Kraków miał regularne połączenia do 48 miast realizowane przez 309 połączeń tygodniowo, o tyle w rozkładzie letnim 2020, mimo trudnej sytuacji związanej z pandemią COVID-19, regularne połączenia docierają już do 94 miast Europy, Stanów Zjednoczonych (Chicago, Nowy Jork) i Bliskiego Wschodu (Dubaj, Tel Awiw) z liczbą połączeń 463 (tygodniowo). Krakowskie lotnisko obsłużyło w 2010 roku 2,8 mln pasażerów, a w 2019 liczba ta przekroczyła 8,4 mln. Rozwojowi lotniska sprzyja także duże zaplecze ludnościowe sąsiadujących województw, zwłaszcza konurbacji górnośląskiej – w izochronie 2 godzin dojazdu samochodem zamieszkuje niemal 9 mln mieszkańców kraju. Z uwagi na ograniczoną przepustowość rozbudowywanego etapami lotniska w Krakowie, znaczna część wyjazdów wakacyjnych lotami czarterowymi dla mieszkańców Małopolski realizowana jest z lotniska w Pyrzowicach.

Coraz większe znaczenie w kształtowaniu zrównoważonej mobilności mieszkańców Małopolski ma wykorzystanie rowerów jako środka transportu. Poza zmianami nawyków, sprzyja temu rozbudowa infrastruktury rowerowej w regionie. Od 2011 r. długość dróg dla rowerów powiększyła się w całym województwie trzykrotnie. Działania związane z rozwojem transportu rowerowego prowadzone w regionie można podzielić na dwie grupy: miejskie i wojewódzkie. W największych miastach poza rozbudową sieci ścieżek rowerowych tworzone są systemy wypożyczalni rowerów miejskich, np. Wavelo w Krakowie, Tarnowski Rower Miejski, Oświęcimski Rower Miejski. Przejawem poparcia tego środka transportu było zgłoszenie utworzenia Sądeckiego Roweru Miejskiego w Budżecie Obywatelskim Nowego Sącza. W skali województwa sztandarowym projektem rowerowym jest stworzenie sieci dróg rowerowych Velo Małopolska.

Projekt, uruchomiony w 2015 r., zakłada stworzenie spójniej sieci ok. 1000 km tras. Obecnie funkcjonuje ok. 600 km tych dróg w ramach Wiślanej Trasy Rowerowej, VeloDunajec, VeloNatura, VeloMetropolis, VeloRaba i Szlaku Wokół Tatr.

5.4. Działania na rzecz zwiększenia spójności terytorialnej

Harmonijny rozwój Małopolski wymaga w sferze transportu i mobilności troski o utrzymywanie i poprawianie spójności terytorialnej poprzez dalszy rozwój systemów transportowych regionu oraz wzmożenia działań na rzecz transformacji tych systemów w kierunku osiągania celów zrównoważonej mobilności. Działania te są nieodzownym elementem paradygmatu zrównoważonego rozwoju. Składają się na nie inwestycje o charakterze infrastrukturalnym, jak i działania ukierunkowane na zmianę modelu mobilności na rzecz większego udziału transportu publicznego oraz lepszego wykorzystania samochodów osobowych w ramach systemów współdzielenia (car sharing, car pooling)oraz zwiększenia roli napędu elektrycznego i hybrydowego. Osiągnięcie tych zamierzeń wiąże się z wciąż niezrealizowaną koncepcją budowy zintegrowanego, multimodalnego systemu transportu publicznego opartego na kolei, z taktowym, skoordynowanym między wszystkimi przewoźnikami rozkładem jazdy oraz wyposażonym w infrastrukturę typu park&ride oraz bike&ride (zob. Guzik i in. 2019). Niestety, w ostatnich latach obserwowane są zjawiska przeciwne, prowadzące do dezintegracji taryf biletowych. Kluczowym zatem wyzwaniem najbliższych lat jest stworzenie możliwości planowania podróży różnymi środkami transportu publicznego (np. komunikacja miejska i kolej) z wykorzystaniem jednego, wspólnego biletu. Do najważniejszych inwestycji infrastrukturalnych o największym wpływie na poprawę dostępności przestrzennej należą: trwające obecnie budowa północnej obwodnicy Krakowa, budowa trasy ekspresowej S7 między Krakowem a granicą województwa świętokrzyskiego oraz budowa drogi ekspresowej S1 Mysłowice–Bielsko-Biała, która poprawi znacząco dostępność drogową powiatu oświęcimskiego. Z inwestycji, które są planowane, ale wciąż z odległą datą realizacji do najpilniejszych należą budowa drogi ekspresowej Brzesko–Nowy Sącz oraz tzw. Beskidzkiej Drogi Integracyjnej Kraków–Bielsko-Biała. Wraz ze wzrostem PKB wzrasta niemal o tyle samo praca w transporcie. Oznacza to, że w perspektywie dziesięciu lat wyczerpana zostanie przepustowość kluczowych korytarzy transportowych – zwłaszcza tych wychodzących z Krakowa. Z tej perspektywy nieodzowne już dzisiaj wydaje się podjęcie działań zmierzających do budowy trzeciego pasa autostrady A4 Kraków–Katowice oraz Kraków–Tarnów, a także budowa nowych dróg ekspresowych Kraków–Myślenice oraz Kraków–Olkusz. W zakresie inwestycji kolejowych kapitalne znaczenie ma realizacja planu budowy nowego połączenia kolejowego Kraków–Nowy Sącz/Chabówka przez Piekiełko. Rewitalizacja połączeń kolejowych wraz z modernizacją tras powinna objąć przede wszystkim linie o największym potencjale przewozów pasażerskich. Oprócz obecnie trwających remontów, liniami które mają największy potencjał, ale też i trudność w postaci potrzeby współpracy między Małopolską a województwem śląskim są linie kolejowe Kraków–Kalwaria Zebrzydowska–Bielsko Biała, Sucha Beskidzka–Żywiec czy też Oświęcim–Czechowice-Dziedzice–Bielsko-Biała. Odrębnym wyzwaniem pozostaje konieczność dalszej pogłębionej współpracy w zakresie transportu z sąsiadującymi regionami, a zwłaszcza z województwem śląskim, z którym bardzo silnie powiązane są powiaty zachodniej Małopolski. Chodzi zarówno o współpracę w ramach koordynacji rozkładów jazdy i integrację taryfową nie tylko między Kolejami Małopolskim a Kolejami Śląski-

mi, ale także o włączenie w spójny system zintegrowanego transportu pasażerskiego komunikacji miejskich przygranicznych gmin (Chrzanów, Chełmek, Oświęcim, Kęty).

6. Refleksje końcowe

Małopolska jest bez wątpienia jednym z regionów sukcesu transformacji ostatnich trzydziestu lat. Te trzy dekady oznaczały powstanie w regionie nowej jakości, która jednak ma swe źródło w ciągłości ukształtowanych wcześniej struktur, mechanizmów i procesów. Szczególnie istotna okazała się zdolność regionu do systematycznego wzmacniania kapitału ludzkiego, zarówno poprzez pozytywne trendy migracyjne, jak i wysoki poziom edukacji. Sprzyjało to przedsiębiorczości lokalnej i ułatwiało przyciąganie inwestorów zewnętrznych, co umożliwiło powstanie zdywersyfikowanej, prężnej i silnie zakorzenionej regionalnej gospodarki. Niezwykle ważną cechą jest duża spójność regionu i wykształcenie się wyraźnej, silnej i pozytywnej tożsamości regionalnej, która podtrzymywana jest dzięki zasiedziałości ludności i tradycjom aktywności społecznej.

Współcześnie, podobnie jak cały kraj, czy szerzej Europa, Małopolska stoi w obliczu istotnych wyzwań związanych ze zmianami klimatycznymi, transformacją energetyczną oraz kryzysem demograficznym.

Pod względem kurczących się zasobów demograficznych i starzenia się społeczeństwa sytuacja w regionie była dotąd na tle Polski stosunkowo korzystna, gdyż województwo małopolskie charakteryzowało się młodszą strukturą wieku oraz dodatnimi wskaźnikami przyrostu naturalnego i salda migracji. Prognozy demograficzne pokazują, że depopulacja w nadchodzących trzech dekadach najbardziej dotknie subregiony tarnowski i zachodni, co wymaga przygotowania miast i gmin wiejskich do funkcjonowania w warunkach ograniczenia lokalnego rynku zbytu (popytu) i bazy podatkowej samorządów lokalnych.

Wyzwaniem jest dalsze wzmacnianie rozprzestrzeniania się impulsów rozwojowych z Krakowskiego Obszaru Metropolitalnego na całe województwo. Duże znaczenie ma tu integracja funkcjonalna w skali wewnątrzregionalnej, czemu sprzyjać powinny inwestycje poprawiające dostępność komunikacyjną, zwłaszcza południowo-wschodniej części regionu, jak również wspieranie rozwoju kapitału ludzkiego obszarów pozametropolitalnych.

Istotnym, nierozwiązanym problemem pozostaje chaos przestrzenny, pociągający za sobą niedoceniane wciąż koszty środowiskowe, ekonomiczne i społeczne. Wydaje się, że wymaga on podjęcia działań na szczeblu regionalnym, które zachęcałyby, a w pewnym zakresie nawet wymuszały, wykorzystanie przez gminy instrumentów planowania przestrzennego dla bardziej racjonalnego zagospodarowania przestrzeni Małopolski.

Cechą współczesnej fazy rozwoju jest rosnąca złożoność i nieprzewidywalność wielu procesów. W tak turbulentnym otoczeniu, jako kluczowa kompetencja jawi się zdolność adaptacyjna wspólnot lokalnych i regionalnych. Adaptacyjność ta opiera się m.in. na silnym, upodmiotowionym samorządzie terytorialnym i instytucjach publicznych zdolnych do współpracy, wdrażania wielopodmiotowego i wieloszczeblowego zarządzania, otwartych na różnorodność i potencjał kreatywny tkwiący w mieszkańcach, przedsiębiorstwach i sektorze obywatelskim.

Artykuł ukazał się w kwartalniku KR SKO „Casus" nr 96-97 (wiosna-lato 2020).

Literatura

Bednarek-Szczepańska M., 2013, *Podróż przez małopolską wieś 2050*, Studia Regionalne i Lokalne, 31, 83–93.

Bendyk E., Kosieliński S. (red.), 2010, *Perspektywa technologiczna Kraków – Małopolska 2020 Wyzwania rozwojowe*, Krakowski Park Technologiczny, Kraków.

Cholewa M., Geodecki T., Kulczycka J., Nowaczek A., Mamica Ł., Możdżeń M., Zawicki M., 2016, *Oddziaływanie inteligentnych specjalizacji regionalnych na rozwój gospodarczy Małopolski*, Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego, Kraków.

Ciechocińska M., 1985, *Tendencje zmian standardów warunków życia w Polsce latach 1960–1981: próba określenia rozpiętości regionalnych*, Przegląd Geograficzny, 57, 1–2, 15–35.

Czapiński J., Panek T. (red.), 2015, *Diagnoza społeczna 2015. Warunki i jakość życia Polaków*, Rada Monitoringu Społecznego, Warszawa.

Domański B., 2002, *Przemysł w rozwoju gospodarczym Małopolski*, [w:] Z. Górka i A. Jelonek (red.), Geograficzne uwarunkowania rozwoju Małopolski, PTG, UJ, AP, Kraków, s. 55–68.

Domański B., Guzik R., Gwosdz K., Micek G., 2009, *The transformation of Małopolska: experiences and prospects for the twenty–first century,* in: P. Jakubowska, A. Kukliński, P. Żuber (eds.), *The future of regions in the perspective of global change,* Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa, 95–133.

Działek J., 2011, *Kapitał społeczny jako czynnik rozwoju gospodarczego w skali regionalnej i lokalnej w Polsce*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.

Foray D., Goddard J., Beldarrain X.G., Landabaso M., McCann P., Morgan K., Nauvelaers C., Ortega–Argiles R., 2012, *Guide to research and innovation strategies for smart specialisation (RIS 3)*, Komisja Europejska, Luksemburg.

Foray D., Paul A.D., and Bronwyn H., 2009, Smart specialisation – the concept, *Knowledge economists policy brief 9 (85)*: 100.

Galar R., 2012, *Wizja i priorytety Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego. Podejście Top–Down*, http://www.umwd.dolnyslask.pl/fileadmin/user_upload/Rozwoj_regionalny/SRWD/2012_02_12_Wizja_i_priorytety_DS.pdf [dostęp 25.05.2020].

Gorzelak G., 2003, *Bieda i zamożność regionów*, [w:] I. Sagan, M. Czepczyński (red.), *Wymiar i współczesne interpretacje regionu*, Uniwersytet Gdański, Katedra Geografii Ekonomicznej, Gdańsk–Poznań, s. 57–77.

Guzik R., Zborowski A., Kołoś A., Micek G., Gwosdz K., Trzepacz P., Chaberko T., Kretowicz P., Ciechowski M., Dej M., Grad N., (2010), *Dostępność komunikacyjna oraz delimitacja obszarów funkcjonalnych*, [w:] Domański B., Noworól A., Małopolskie miasta – funkcje, potencjał i trendy rozwojowe. Małopolskie Obserwatorium Polityki Rozwoju, Kraków, 88–134.

Guzik R., 2006, *Dostępność komunikacyjna gmin*, [w:] B. Domański, W. Jarczewski (red.), Klimat inwestycyjny w województwie małopolskim, Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego, Kraków, 37–40.

Guzik R., 1996, *Przestrzenne zróżnicowanie poziomu życia w województwie bielskim*, praca magisterska napisana pod kierunkiem Prof. dr hab. Bronisława Kortusa, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej UJ, maszynopis [nr. Katalogowy 313].

Guzik R., Gwosdz K., Działek (red.), (2013), *Klimat inwestycyjny w województwie małopolskim*, Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego, Kraków.

Guzik R., 2016, *Dostępność komunikacyjna wybranych miast Małopolski: raport z badania dostępności w 2016 roku wraz z prognozą dostępności w latach 2020 i 2023*. Małopolskie Obserwatorium Rozwoju Regionalnego. Departament Polityki Regionalnej. Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego, Kraków.

Guzik R., Kołoś A., Fiedeń Ł., Kocaj A., & Wiedermann K., 2019, *Relacje przestrzenne i dostępność komunikacyjna: województwo małopolskie*. Małopolskie Obserwatorium Rozwoju Regionalnego. Departament Polityki Regionalnej. Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego, Kraków.

Herbst M. (red.), Borkowska S., Wiśniewski T., Wojnar K., Zając A., 2014, *Monitorowanie Społecznej Strategii Warszawy w zakresie kapitału ludzkiego*, http://strategia.um.warszawa.pl/sites/default/files/mherbst_z_zespolem_raport_kapital_ludzki_monitoring_ssw.pdf.

Jacobs J., 2017, *Wielkie Małe Plany. Zbiór Krótkich Tekstów*, Fundacja Centrum Architektury Warszawa.

Kopyciński P., Mamica Ł., 2011, *Raport z realizacji badania pt. Weryfikacja trendów rozwojowych zachodzących w ramach kluczowych technologii przyszłości w Małopolsce wyznaczonych metodą foresightu w 2010 r.*, Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego, Kraków.

Kozak W., 2017, *Małopolska wieś – potencjał i wyzwania,* Polska – regionów, Polska – miast, Biblioteka Małopolskiego Obserwatorium Polityki Rozwoju, 9, 211–218.

Kukliński A., 2007, *The future of European Regions. The problems of a brainstorming discussion. An introductory paper.* Warsaw Conference 2007, [w:] P. Jakubowska, A. Kukliński, P. Żuber (red.), The Europe of European Regions, Ministry of Regional Development, Warsaw.

Kwiatkowski T., 2019, *Małopolskie Inteligentne Specjalizacje Kompleksowy przegląd danych monitoringowych,* Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego, Kraków.

Lodkowska G., 1985, *Przestrzenne zróżnicowanie poziomu i warunków życia ludności w Polsce w 1980 r.*, Przegląd Geograficzny, 57,3, 319–333.

Micek, Gwosdz, Kwiatkowski, Panecka-Niepsuj, 2017, *Nowe branże gospodarki w Krakowie: czynniki i mechanizmy rozwoju*, Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, Nr 320 · 2017, 18–45.

Oleksy K., Onysków W., Otręba-Szklarczyk A., Paluch I., Pierzchała M., Rożniatowska K., Szklarczyk D., Ulatowska, R., 2019, *Raport Końcowy Ewaluacja mid-term wdrażania Regionalnej Strategii Innowacji Województwa Małopolskiego 2020*, Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego, Kraków.

Pawłowski K., 1996, *Nowe instytucje szkolnictwa wyższego jako narzędzia rozwoju lokalnego – przypadek Nowego Sącza.* Referat przygotowany na konferencję „Rola uniwersytetów w rozwoju społeczności lokalnych", Łódź 14–15 czerwca 1996 [http://repozytorium.wsb–nlu.edu.pl/xmlui/bitstream/handle/11199/8726/Paw%20owski%20Krzysztof,%20Nowe%20instytucje%20szkolnictwa%20wy%20szego%20jako%20narz%20dzia%20rozwoju%20lokalnego.pdf?sequence=1 [dostęp 25.05.2020].

Poniewski R., Łobodzińska A., Skóra M., Surmacz B., 2019, *Inwestorzy zagraniczni w Małopolsce w 2017 roku*, Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego, Kraków.

Rosik P., Pomianowski W., Goliszek S., Stępniak M., Kowalczyk K., Guzik R., Kołoś A., & Komornicki T. (2017). *Multimodalna dostępność transportem publicznym gmin w Polsce (MULTIMODACC)* (p. 303). Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania im. Stanisława Leszczyckiego. Polska Akademia Nauk.

Rosik P., Pomianowski W., Kołoś A., Guzik R., Goliszek S., Stępniak M., & Komornicki T. (2018). Dostępność gmin transportem autobusowym. *Prace Komisji Geografii Komunikacji PTG*, *21*(1), 54–64.

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2020, 2013, Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Warszawa.

Swianiewicz P.,1997, *Wartości podstawowe samorządu terytorialnego i demokracji lokalnej*, Municypium, Warszawa.

Świgost A., Mucha A., Sykała Ł., *Odnowa wsi w województwie małopolskim. Aktorzy i kierunki działań,* Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna 39, 201–216.

Taleb N.N., 2013, *Antykruchość. O rzeczach, którym służą wstrząsy*, Kurhaus, Warszawa.

Uliszak R., 2013, *Wizja wsi małopolskiej – rok 2050 – spodziewane scenariusze zmian*, Studia Regionalne i Lokalne, 31, 67–82.

Uliszak R., 2013, *Wizja wsi małopolskiej – rok 2050 – spodziewane scenariusze zmian*, Studia Obszarów Wiejskich tom XXXI, 67–82.

Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego, 2015, *Inteligentne specjalizacje województwa małopolskiego Uszczegółowienie obszarów wskazanych w Regionalnej Strategii Innowacji Województwa Małopolskiego 2014–2020*, Kraków.

Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego, 2016, *Analiza weryfikacyjna obszarów inteligentnej specjalizacji regionalnej województwa małopolskiego – II edycja*, Kraków.

Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego, 2019, *Jakościowe badanie małopolskich przedsiębiorstw działających w obrębie dziedzin wytyczonych przez inteligentną specjalizację regionu – edycja 2019*, Kraków.

Ward A., 1985, *Spatial change, politics and the division of labour*, [w:] D. Gregory, I.J. Urry (red.) *Social relations and spatial structures*, Macmillan, London, 190–212.

Notki o autorach

Bolesław Domański, prof. dr hab., kierownik Zakładu Rozwoju Regionalnego w Instytucie Geografii i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Jagiellońskiego. Jego zainteresowania badawcze obejmują rozwój i politykę lokalną i regionalną, w tym politykę spójności UE, procesy postsocjalistycznej transformacji, restrukturyzację regionów przemysłowych i peryferyjnych, wpływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych na rozwój regionalny, delokalizację działalności gospodarczej, restrukturyzację przemysłu i rewitalizację obszarów miejskich.

Jarosław Działek, dr., geograf i socjolog, adiunkt w Zakładzie Rozwoju Regionalnego w Instytucie Geografii i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Jagiellońskiego. Autor i współautor monografii i artykułów naukowych oraz raportów badawczych w następujących obszarach: geografia sztuki i kreatywności, zróżnicowanie przestrzenne kapitału społecznego w Polsce, rola instytucji kultury w budowaniu i wzmacnianiu zasobów kapitału społecznego oraz zarządzanie ryzykiem powodziowym.

Łukasz Fiedeń, geograf, doktorant w Zakładzie Rozwoju Regionalnego w Instytucie Geografii i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Jagiellońskiego. W swoich badaniach skupia się na przestrzennym zróżnicowaniu mobilności i społecznych konsekwencjach słabej dostępności transportu publicznego na obszarach wiejskich. W kręgu jego zainteresowań leży również wpływ dużych inwestycji drogowych na zmiany użytkowania gruntów oraz jakość życia mieszkańców. Stypendysta Fundacji na rzecz Nauki Polskiej.

Robert Guzik, dr, geograf ekonomiczny pracujący w Zakładzie Rozwoju Regionalnego Instytutu Geografii i Gospodarki

Przestrzennej Uniwersytetu Jagiellońskiego. Zajmuje się tematyką rozwoju lokalnego i regionalnego w kontekście uwarunkowań transportowych, dostępności i zrównoważonej mobilności.

Agnieszka Górniak, analityk polityk publicznych i certyfikowany menadżer projektów. Menadżer sektora publicznego w obszarze polityki regionalnej. Autorka raportów dla firm, organizacji pozarządowych, instytucji rządowych, a także władz regionalnych i miejskich. Wieloletni pracownik Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego, gdzie zarządzała zespołem Małopolskiego Obserwatorium Rozwoju Regionalnego. Absolwentka Högskolan Dalarna w Szwecji, Uniwersytetu Ekonomicznego i Pedagogicznego im. KEN w Krakowie oraz Szkoły Biznesu Politechniki Warszawskiej.

Krzysztof Gwosdz, dr hab., prof. UJ, Wydział Geografii i Geologii, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej, Zakład Rozwoju Regionalnego. Zajmuje się problemami rozwoju lokalnego i regionalnego, bezpośrednimi inwestycjami zagranicznymi, społecznymi i ekonomicznymi problemami miast oraz restrukturyzacją regionów tradycyjnego przemysłu.

Tomasz Kwiatkowski, socjolog, doktorant w Zakładzie Rozwoju Regionalnego w Instytucie Geografii i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Jagiellońskiego. Ewaluator, analityk, konsultant – autor opracowań dla firm, jednostek samorządu terytorialnego i instytucji rządowych. Współpracownik Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego w zakresie zarządzania polityką innowacyjności. W badaniach naukowych zajmuje się tematyką polityk klastrowych.

Agnieszka Świgost-Kapocsi, geograf, doktorantka w Zakładzie Rozwoju Regionalnego w Instytucie Geografii i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Jagiellońskiego. Jej zainteresowania badawcze koncentrują się na zagadnieniach związanych z rozwojem lokalnym, ze szczególnym uwzględnieniem roli kobiet. W swoich badaniach porusza również tematykę geografii miast oraz partycypacji społecznej.

Najważniejsze działania podejmowane przez Stowarzyszenie Gmin i Powiatów Małopolski od 1991 roku

Stowarzyszenie Gmin i Powiatów Małopolski jest jedną z najstarszych, największych i najaktywniejszych regionalnych organizacji samorządowych w Polsce, które przez dekadę, do powołania samorządowego województwa pełniło zastępczo funkcję „Samorządowego Regionu Małopolskiego", jako oddolnie zorganizowany prototyp obecnego Samorządu Województwa Małopolskiego.

Celem Stowarzyszenia jest nadal rozwijanie i umacnianie kulturalnych i gospodarczych więzi oraz współpracy wśród mieszkańców i instytucji regionu, a także promocja Małopolski w kraju i zagranicą. **Od prawie trzydziestu lat Stowarzyszenie organizuje współpracę samorządów gminnych, a od dwudziestu lat – powiatowych i samorządu Województwa Małopolskiego**, a także reprezentuje wobec rządu i parlamentu, zabierając głos w najistotniejszych dla samorządu kwestiach.

Datą powstania Stowarzyszenia Gmin Małopolski jest 10 grudnia 1991 r., kiedy to z inicjatywy i na zaproszenie Kazimierza Barczyka – ówczesnego Przewodniczącego Rady Miasta Krakowa odbył się w Krakowie Zjazd Założycielski z udziałem przedstawicieli 148 gmin z terenu dziewięciu województw historycznej Małopolski – od Przemyśla do Bielska-Białej, od Zakopanego po Częstochowę (obecnie do SGiPM należą gminy głównie z województwa małopolskiego). Podczas Zjazdu podjęto uchwałę Programową SGM, w której określono, że:

Stowarzyszenie będzie konsekwentnie realizować zasadniczy cel Statutu, jakim jest dążenie do integracji oraz gospodarczego i kulturowego rozwoju Gmin Małopolski. Fundamentem integracji są wspólne korzenie, tradycja i wiara. Te właśnie cechy oraz tolerancja charakterystyczna dla ludności zamieszkałej w Małopolsce będą podstawą działań integrujących gminy naszego Regionu. (...) Stowarzyszenie Gmin Małopolski nawiąże współpracę z Euroregionami. Mając świadomość, że przeszłość i przyszłość Małopolski związana jest z tradycją i przyszłością Europy, będziemy chcieć być w niej obecni (...).

Trzydziestolecie odrodzenia samorządu terytorialnego w Polsce to również czas na podsumowanie działalności **Stowarzyszenia Gmin i Powiatów Małopolski, które w przyszłym roku także będzie obchodziło 30. rocznicę swojego powstania.** Ten okres to czas wypełniony setkami inicjatyw i pomysłów, realizowanych nie tylko w Małopolsce, ale często w wymiarze ogólnopolskim we współpracy z Federacją Regionalnych Związków Gmin i Powiatów RP, która swoją siedzibę ma również w Krakowie. Lata realizacji konkretnych projektów, wywołanych zmieniającymi się okolicznościami, a jednocześnie liczne przedsięwzięcia systemowe, tworzące w długiej perspektywie swoistą wartość dodaną. Istotą jest kontynuacja dobrych praktyk i angażowanie coraz to nowych osób wzbogacających pierwotne założenia. **Promocja integracji europejskiej, dziesiątki szkoleń i konferencji pomagających samorządom w absorbcji funduszy UE, wieloletnie starania o stworzenie w Krakowie Muzeum Armii Krajowej, zabiegi o skuteczne zwalczanie smogu i poprawę efektywności energetycznej w gminach, wspieranie rozwoju turystyki pielgrzymkowej czy wreszcie Akcja „Podarujmy Lato Dzieciom ze Wschodu" są**

przedsięwzięciami, które w bardzo różnych dziedzinach kreują tożsamość Stowarzyszenia. Pokazują, że nie jest jedynie organizacją lobbingu na rzecz Polski samorządowej i rozwoju regionu. Budują wizerunek organizacji realnie zaangażowanej w pomoc i zmiany na rzecz obywateli. Podsumowując te kilkadziesiąt lat trzeba dostrzegać zarówno to, co jest specyficzne dla organizacji broniącej interesów lokalnych i regionalnych wspólnot samorządowych, lecz również i to, co jest bardzo wymiernym, skonkretyzowanym efektem stowarzyszeniowej pracy.

Stowarzyszenie współuczestniczyło w przygotowaniu podstaw prawnych reformy powiatowej i wojewódzkiej z 1998 r. W 1997 r. SGiPM zorganizowało I Kongres Samorządów Terytorialnych oraz międzynarodową Konferencję „Współpraca samorządów lokalnych państw Grupy Wyszehradzkiej", podczas której przyjęto stanowisko, które wyraźnie definiowało oczekiwania polskich środowisk samorządowych: *„Nowe uwarunkowania polityczne w Europie ukierunkowują nasze narody na drogę zbliżenia politycznego i gospodarczego i lepszego siebie zrozumienia, wzajemnego siebie wspierania, zwłaszcza na arenie europejskiej. Scena europejska to nasze wspólne dążenie do Unii Europejskiej oraz Układu Obronnego NATO. Integracja z Unią Europejską jest dla naszych państw celem strategicznym".*

Przez 29 lat Stowarzyszenie Gmin i Powiatów Małopolski zorganizowało ponad 600 bezpłatnych dla samorządów konferencji, seminariów, szkoleń poświęconych rozwojowi regionalnemu oraz wraz z partnerami wydało ponad 150 publikacji: 70 wydawnictw książkowych (**poradników szkoleniowych, informatorów, albumów**), **60 wydań „Wspólnoty Małopolskiej" oraz informatory o samorządach członkowskich i wydawnictwa podsumowujące zrealizowane projekty.**

Stowarzyszenie Gmin i Powiatów Małopolski nieprzerwanie od 1995 jest organizatorem wyróżnienia „Małopolanin Roku", a od 1999 wspólnie z „Gazetą Krakowską" **Plebiscytu na Najpopularniejszego Wójta Małopolski i Najpopularniejszego Burmistrza Małopolski. W 2001 r. rozpoczęliśmy plebiscyt „Lider Małopolski – Najlepsze Przedsięwzięcie Roku w Małopolsce",** w którym corocznie honorujemy przedsięwzięcia, które pełnią rolę „lokomotyw" w naszym regionie. Wyróżniamy zarówno inwestycje w infrastrukturze, przedsięwzięcia o wymiarze społecznym ważne dla sfery duchowej, edukacji, tożsamości, jakości życia mieszkańców, jak również rozwijające się firmy z Małopolski, z nowymi technologiami, stwarzające nowe miejsca pracy.

Od początku swej działalności Stowarzyszenie Gmin i Powiatów Małopolski usilnie zabiega o aktywne **działania na rzecz ochrony środowiska naturalnego.** Wyrazem tego są m.in. konferencje: „Kraków miastem czystym ekologicznie" (1991) z udziałem Ministra Ochrony Środowiska Macieja Nowickiego, a także „Czyste powietrze dla Krakowa, Małopolski i Śląska" (2001) r., „Gospodarka cieplna w gminie – ochrona powietrza w Małopolsce" (2011), „Ochrona powietrza w Krakowie i Małopolsce. Walka ze smogiem. Rozwój sieci ciepłowniczych" (2013), „I i II Ogólnopolski Kongres Niskiej Emisji" (2015, 2017), I i II Kongres „Trendy energetyczne" (2018 i 2019).

Od ponad dziesięciu lat **Stowarzyszenie aktywnie zabiega o budowę Szybkiej Kolei Aglomeracyjnej** dla dwóch milionów mieszkańców Krakowa i Małopolski. 19 października 2010 zorganizowaliśmy konferencję „Jak pokonać korki w Krakowie. Zintegrowany System Komunikacji w Krakowskim Obszarze Metropolitalnym. Szybka Kolej Miejska. Metro lub premetro w Krakowie", zakończoną opracowaniem przez SGiPM stanowiska, w którym wzywaliśmy władze Krakowa i województwa małopolskiego do podjęcia pilnych działań dla budowy Szybkiej Kolei Aglomeracyjnej. **Do roku 2020 Stowarzyszenie Gmin i Powiatów Małopolski, aby wspie-**

rać i promować budowę SKA, zorganizowało już na ten temat sześć konferencji z udziałem ekspertów m.in. z Politechniki Krakowskiej, Akademii Górniczo-Hutniczej oraz PKP PLK.

Już w 2013 roku zwróciliśmy się do Marszałka Województwa Małopolskiego o wpisanie do Kontraktu Terytorialnego budowy za 1,7 mld złotych dodatkowej pary torów w Krakowie, koniecznej dla powstania nowoczesnej Szybkiej Kolei Aglomeracyjnej z głównym węzłem w Krakowie. Obecnie kosztem 1 miliarda złotych trwa budowa dodatkowej pary torów w Krakowie od Dworca Głównego przez Płaszów, Bieżanów, Rudzice, dla umożliwienia rozwoju i udrożnienia (zajętej w 96%) przepustowości trzech linii SKA na terenie miasta. Ten ogromny projekt przyczyni się do podniesienia poziomu życia życie mieszkańców metropolii krakowskiej. Według prognoz, w ciągu dekady liczba pasażerów SKA zwiększy się co najmniej z 6 do 18 milionów.

Stowarzyszenie Gmin i Powiatów Małopolski w grudniu 2012 r. publicznie apelowało do Rządu o podjęcie pilnych działań dla uratowania planów i rozpoczęcia budowy nowoczesnego Szpitala Uniwersyteckiego w Prokocimiu z tysiącem łóżek. Następnie, na wniosek SGiPM analogiczną rezolucję przyjął Sejmik Województwa Małopolskiego. Dzięki wsparciu Rządu, który wówczas ponownie potwierdził przyznaną kilka lat wcześniej dotację celową w wysokości 800 milionów złotych na budowę nowej siedziby Szpitala Uniwersyteckiego w Krakowie-Prokocimiu. Jako przewodniczący Sejmiku Województwa Małopolskiego i Stowarzyszenia Gmin i Powiatów Małopolski Kazimierz Barczyk wystąpił z skutecznym wnioskiem o przekazanie z RPO brakujących 250 mln zł dla Szpitala. Opracował też projekt uchwały Sejmiku Województwa Małopolskiego. Następnie w 2018 r. XXXI Walne Zebranie Członków Stowarzyszenia Gmin i Powiatów Małopolski ponownie apelowało do Premiera i Rządu o udzielenie Uniwersytetowi Jagiellońskiemu pomocy w kwocie 167 mln zł na dokończenie i wyposażenie nowoczesnego Szpitala Uniwersyteckiego w Krakowie-Prokocimiu.

Dzięki tym spójnym działaniom rządu i samorządu wojewódzkiego oraz wsparciu samorządów Małopolski na powstał największy obecnie wybudowany szpital w Polsce i Europie – 925 łóżek, w tym 24 w szpitalnym oddziale ratunkowym, 24 sale operacyjne (w tym dwie sale hybrydowe oraz dwie dostosowane do instalacji telemanipulatorów chirurgicznych), 27 poradni specjalistycznych, 1265 miejsc parkingowych i lądowisko dla helikoptera. W czasie pandemii koronawirusa Szpital Uniwersytecki pełni funkcję szpitala jednoimiennego dla województwa małopolskiego.

W 2009 r. **Stowarzyszenie Gmin i Powiatów Małopolski, jako pierwsze, zaapelowało do samorządowych władz województwa małopolskiego „w sprawie rozpoczęcia od przyszłego roku konkretnych działań i finansowania budowy gmachu Filharmonii Krakowskiej"**. Tamten Apel wzywał również o „wystąpienie do Ministra Kultury o dofinansowanie z funduszy Unii Europejskiej 85% kosztów tej koniecznej, prestiżowej inwestycji, który w tym roku dofinansował z funduszy UE budowę kilkunastu regionalnych obiektów kultury kwotą 2 miliardów zł" oraz o pozyskanie we współpracy w Krakowem atrakcyjnego terenu, rozpoczęcie prac przygotowawczych, opracowanie niezbędnej dokumentacji.

Dzięki tym apelom w 2010 r. Sejmik Województwa Małopolskiego, na wniosek przewodniczącego SGiPM Kazimierza Barczyka wpisał do budżetu na rok 2010 milion złotych na prace przygotowawcze do wybudowania Filharmonii Krakowskiej. Dzięki temu projekt budowy nowego gmachu Filharmonii znalazł się również w Strategii Rozwoju Województwa Małopolskiego.

Stowarzyszenie Gmin i Powiatów Małopolski od lat aktywnie działa na rzecz

rozwoju turystyki w Małopolsce; jesteśmy Członkiem Założycielem Małopolskiej Organizacji Turystycznej; w 1998 roku podczas Międzynarodowej Konferencji Światowej Organizacji Turystyki przewodniczący SGiPM przedstawił nowy projekt unikalnego w Europie Szlaku Architektury Drewnianej obejmującego historyczną Małopolskę, a także Słowację i Ukrainę. Obecnie Szlak, którym opiekują się Samorząd Województwa Małopolskiego i Małopolska Organizacja Turystyczna liczy kilkaset pięknych, oryginalnych obiektów, w tym wiele wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. Od 2006 roku Stowarzyszenie organizuje konferencje poświęcone turystyce pielgrzymkowej i religijnej pt. „Papieska Małopolska", jako że jesteśmy w Europie największym centrum takiej wielomilionowej turystyki obok Fatimy i Lourdes. W latach 2015–2016 zrealizowaliśmy wspólnie z Uniwersytetem Jagiellońskim dwuletni projekt badawczy „Szlaki kulturowe jako medium zmian w kulturze". SGiPM przez prawie 30 lat zorganizowało w Krakowie kilkanaście konferencji poświęconych rozwojowi turystyki, w tym sześć edycji Ogólnopolskiego Forum Turystyki wspólnie z FRZiP RP.

Stowarzyszenie Gmin i Powiatów Małopolski angażuje się również w projekty badawcze realizowane we współpracy z środowiskiem naukowym. We współpracy z Instytutem Kultury Uniwersytetu Jagiellońskiego w latach 2015–2017 realizowaliśmy projekt pt. „Szlaki kulturowe jako medium zmian w kulturze" w ramach programu „Obserwatorium kultury" Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Kulturowego. Ten dwuletni projekt badawczy miał za zadanie zbadanie szlaków kulturowych, jako medium zmian w kulturze – istotny czynnik inicjujący zmiany społeczne i obywatelskie na poziomie lokalnym.

Również we współpracy z Uniwersytetem Jagiellońskim zrealizowaliśmy projekt badawczy pt. „Światowe Dni Młodzieży 2016 jako fenomen społeczny, kulturowy i religijny", którego celem była charakterystyka i ocena fenomenu społecznego, kulturowego, religijnego i organizacyjnego, jakim były zorganizowane w Krakowie i Małopolsce Światowe Dni Młodzieży (ŚDM). Badaliśmy również wpływ ŚDM na rozwój turystyki kulturowej (w tym pielgrzymkowej) w Małopolsce i w Polsce.

Oba projekty badawcze zakończyły się publikacjami naukowymi, które bezpłatnie rozesłaliśmy do małopolskich samorządów i instytucji.

Stowarzyszenie Gmin i Powiatów Małopolski aktywnie włącza się również we współpracę międzynarodową przy realizacji projektów współfinansowanych przez UE. Z partnerami z hiszpańskiej Andaluzji oraz ze Sodertalje w Szwecji zrealizowaliśmy projekt „DIVERSIA. Family Diversity and Reconciliation Strategies" poświęcony godzeniu życia prywatnego z zawodowym oraz sytuacji kobiet na rynku pracy.

W grudniu 2014 roku Stowarzyszenie Gmin i Powiatów Małopolski zakończyło realizację wieloletniego projektu THETRIS finansowanego w ramach Programu dla Europy Środkowej 2007–2013. Projekt realizowany był we współpracy z 10 partnerami z krajów Europy Środkowej: Niemiec, Austrii, Słowacji, Republiki Czeskiej, Węgier, Słowenii i Włoch. Projekt THETRIS był długofalowym przedsięwzięciem wpisującym się w działalności Stowarzyszenia Gmin i Powiatów Małopolski na rzecz promocji w regionie innowacyjnych i zrównoważonych rozwiązań w zakresie wykorzystania zasobów dziedzictwa kulturowego Małopolski do stymulowania rozwoju regionalnego. Jednym z głównych działań podejmowanych w ramach projektu THETRIS było usprawnienie mechanizmów zarządzania oraz promowanie szlaku średniowiecznych kościołów Europy Środkowej. Działaniami projektowymi objęte były następujące obiekty architektury drewnianej w Małopolsce:

- Kościół parafialny św. Michała Archanioła w Binarowej (UNESCO).

- Kościół parafialny św. Michała Archanioła w Dębnie Podhalańskim (UNESCO).
- Kościół pomocniczy św. Marcina w Grywałdzie.
- Kościół parafialny Narodzenia NMP w Harklowej.
- Kościół cmentarny Nawiedzenia NMP w Iwkowej.
- Kościół św. Leonarda w Lipnicy Murowanej (UNESCO).
- Kościół parafialny Świętej Trójcy w Łopusznej.
- Kościół parafialny Narodzenia NMP w Rajbrocie.
- Kościół św.św. Filipa i Jakuba w Sękowej (UNESCO).

Obecnie Stowarzyszenie Gmin i Powiatów Małopolski kończy realizację projektu EFFECT4buildings w ramach międzynarodowego konsorcjum, które tworzą partnerzy ze Szwecji, Norwegii, Danii, Łotwy, Estonii oraz Finlandii. Celem projektu jest wypracowanie skutecznych narzędzi finansowania wdrażania efektywności energetycznej w budynkach użyteczności publicznej. Jest to flagowy projekt Programu Interreg Region Morza Bałtyckiego. Naszym celem jest przede wszystkim jest zwiększenie liczby dostępnych narzędzi do pomiaru efektywności energetycznej rozwiązań technologicznych wdrażanych w budynkach publicznych w regionie Małopolski oraz wykorzystania tych narzędzi przez samorządy oraz właścicieli i zarządców budynków.

Projekt EFFECT4buildings przewiduje działania w zakresie wzmocnienia współpracy właścicieli nieruchomości publicznych z dostawcami rozwiązań energetycznych w celu zwiększenia efektywności ich wykorzystania w regionie Morza Bałtyckiego. Narzędzia i metody finansowe będą opracowywane na podstawie różnych faktycznych doświadczeń partnerów uczestniczących w projekcie.

Opracowany w ramach projektu zestaw narzędzi będzie bezpłatnie dostępny online. Właściciele nieruchomości publicznych zostaną w ramach projektu przeszkoleni w zakresie korzystania z tych narzędzi, a także w zakresie umiejętności przekonywania decydentów do wdrażania i inwestowania w środki efektywności energetycznej.

SGiPM zainicjowało konkurs samorządowy im. Grzegorza Stecha „Bezpieczne drogi w Małopolsce – budujemy chodniki i ścieżki rowerowe" dla miast i gmin na najlepsze działania w danym roku, w tym inwestycyjne, ze szczególnym uwzględnieniem budowy chodników i poboczy dla dzieci, pieszych oraz rowerzystów przy drogach gminnych, powiatowych i wojewódzkich oraz ścieżek rowerowych. Co roku nagradzamy te samorządy, które w danym roku wybudowały najwięcej chodników i ścieżek rowerowych oraz realizowały inwestycje i programy zwiększające bezpieczeństwo na drogach. W czasie trwania konkursu wybudowano znacznie ponad 1000 km chodników poprawiający bezpieczeństwo pieszych na drodze do m.in. szkoły i pracy. Do 2019 odbyło się jedenaście edycji konkursu.

Wybrane, ważniejsze konferencje i cykle konferencji organizowane przez Stowarzyszenie Gmin i Powiatów Małopolski w ostatnich latach:

- Dwie edycje Ogólnopolskiego Kongresu „Niska Emisja" we współpracy z Globenergia, rok 2015 i 2017.
- Konferencja Samorządowa 100-lecie Odzyskania Niepodległości Polski Samorządy Małopolski w odzyskaniu Niepodległości, Polska Komisja Likwidacyjna, rok 2018.
- Sześć Konferencji Samorządowych Małopolskie Forum Turystyki Religijnej i Pielgrzymkowej.
- Konferencja „Strefy gospodarcze i parki technologiczne szansą rozwoju Małopolski".
- Szybka Kolej Aglomeracyjna dla 2 milionów mieszkańców. Integracja komunikacji w Krakowskim Obszarze Metropolitalnym. Konferencja SGiPM (siedem edycji).

- Repatriacja Polaków ze Wschodu. Konferencja Samorządowa, rok 2018.
- Fundusze Unii Europejskiej do 2020 roku. XIX Konferencja Samorządowa, rok 2018 (w sumie 19 edycji konferencji o funduszach UE dla JST).
- Konferencja Dzień Pamięci Małopolskiej „Solidarności", rok 2017.
- Jak zwalczać i kontrolować smog, rok 2017.
- Inwestycje infrastrukturalne. Program Mieszkanie+. Konferencja Samorządowa, rok 2017.
- Społeczeństwo informacyjne. E-Administracja. E-Puap. Bezpieczeństwo i ochrona danych, rok 2015 (w sumie dziesięć edycji).
- Światowe Dni Młodzieży szansą dla promocji Polski i rozwoju turystyki religijnej – konferencja i debata, rok 2015.
- Cykl konferencji „Bezpieczna Gmina, Powiat, Województwo".
- Ogólnopolska Konferencja: „Zmiany klimatyczne – nowe prawo UE. Zagrożenie dla rozwoju regionów w Polsce", rok 2008.
- Sześć edycji Małopolskiego Forum Turystyki.
- Od 25 lat SGiPM jest partnerem „Miasta w Internecie" – cyklu ogólnopolskich konferencji (w 1996 SGM było jednym z inicjatorów powstania inicjatywy „Miasta w Internecie" z siedzibą w Tarnowie).
- Cykliczna coroczna konferencja „Forum odnawialnych źródeł energii. Energia w gminie".
- Cztery edycje Małopolskiego Forum Seniorów.

Stowarzyszenie Gmin i Powiatów Małopolski od początku swojej działalności realizuje projekty skierowane na Wschód, w tym szczególnie dla Polaków na Wschodzie. W latach 90. aktywnie włączyliśmy się w pomoc dla repatriacji kilkuset osób z Kazachstanu, które dzięki społecznościom lokalnym znalazły nowy dom w małopolskich gminach.

Stowarzyszenie Gmin i Powiatów Małopolski przy współpracy z partnerami z Ukrainy, Białorusi, Mołdawii, Rumunii, Rosji, Mołdawii i Litwy od **20 lat realizuje akcję „Podarujmy Lato Dzieciom ze Wschodu – Kraków 2019",** w ramach której każdego roku wyłania grupę dzieci polskich pochodzących z najuboższych rodzin, które zostaną zaproszone na wakacyjny pobyt edukacyjny do Krakowa. Celem akcji jest przede wszystkim pogłębianie wiedzy dzieci i młodzieży polonijnej w wieku 10–14 lat o Polsce oraz doskonalenie ich znajomości języka polskiego w praktyce. **Dzięki wsparciu instytucji i hojności sponsorów gościliśmy już w Krakowie ponad 2500 dzieci.**

SGiPM było inicjatorem akcji „Solidarni z Ukrainą" – od czasów pomocy humanitarnej w czasie „Pomarańczowej Rewolucji" do pomocy w 2009 w związku z wielką epidemią grypy na Ukrainie. Podobnie w trakcie wojny w Donbasie zaapelowaliśmy do wszystkich jednostek samorządu terytorialnego w Małopolsce o zorganizowanie pomocy humanitarnej (np. w postaci zbiórek obywatelskich) i przekazanie jej służbie zdrowia, a szczególnie do swoich miast partnerskich na Ukrainie.

W 2007 w ramach wcześniejszej długoletniej współpracy ze Związkiem Polaków na Białorusi, a szczególnie z Prezes Andżeliką Borys, zainicjowaliśmy akcję „Solidarni ze Związkiem Polaków na Białorusi". Celem Akcji było stworzenie sieci pomocy głównie polskim rodzinom osób represjonowanych na Białorusi oraz tych, którzy z racji swojej aktywności politycznej, zawodowej, dziennikarskiej i społecznej mają problemy materialne i nie mogą utrzymać swoich rodzin. Pomoc zakłada opiekę w postaci m.in.:

- pomocy materialnej, np.: paczki z żywnością i ubraniami – mogły być przesyłane bezpośrednio przez darczyńców lub ze środków wpłacanych przez darczyńców i zgromadzonych przez organizatorów Akcji na specjalnym subkoncie SGiPM,

- przyjmowania dzieci na wypoczynek i leczenie w Polsce,
- pomocy w zakupie artykułów szkolnych, książek, pomocy naukowych, nauczaniu języka polskiego.

Osoby obdarowywane na Białorusi było anonimowe, aby uniknąć dodatkowych szykan ze strony władz białoruskich.

W ostatnich latach ważniejsze działania inicjowane i organizowane przez SGiPM skierowane na Wschód, w tym do Polaków na Wschodzie to m.in.: projekt pt. „Zarządzanie pamięcią" – dwie edycje Letniej Szkoły i programu stypendialnego dla liderów polskich organizacji ze Wschodu, współfinansowany ze środków Senatu Rzeczypospolitej Polskiej oraz Ministerstwa Spraw Zagranicznych. To kompleksowe przedsięwzięciem miało na celu podniesienie kompetencji liderów organizacji polskich i polonijnych aktywnie działających na Wschodzie, a przez to rozwoju ich potencjału do podejmowania oraz zacieśnienia kontaktów bezpośrednich z Polską. W ramach projektu SGiPM opracowało największy w Polsce zbiór kilkuset adresów organizacji polskich na Wschodzie przekazany Senatowi RP oraz Wspólnocie Polskiej.

Z kolei w ramach projektu „Wzmocnienie potencjału polskich bibliotek jako lokalnych ośrodków życia kulturalnego i intelektualnego polskich społeczności na wschodzie" wzmacnialiśmy polską tożsamość oraz pozycję polskiej mniejszości na Ukrainie, Białorusi i w Rosji poprzez wzmocnienie potencjału polskich bibliotek.

Od 2011 roku Stowarzyszenie Gmin i Powiatów Małopolski prowadzi dla jednostek samorządu terytorialnego cykl bezpłatnych szkoleń, warsztatów i seminariów w ramach **Małopolskiej Akademii Samorządowej**.

Jakość funkcjonowania samorządu terytorialnego zależy nie tylko i wyłącznie od władz – starostów, burmistrzów, wójtów i radnych, ale także od kwalifikacji i przygotowania tysięcy pracowników samorządowych. Właśnie gównie z myślą o nich Stowarzyszanie Gmin i Powiatów Małopolski powołało Małopolską Akademię Samorządową – agendę stowarzyszenia, której głównym zadaniem jest przygotowanie i realizacja szkoleń dla pracowników samorządowych.

Szkolenia Akademii koncentrują się na bardzo konkretnych i szczegółowych tematach związanych z funkcjonowaniem samorządu. Aby pozyskać najlepszych specjalistów w danych dziedzinach Stowarzyszanie współpracuje m.in. z: Samorządowym Kolegium Odwoławczym w Krakowie, Regionalną Izbą Obrachunkowa, Urzędem Stanu Cywilnego, Uniwersytetem Jagiellońskim, Uniwersytetem Ekonomicznym w Krakowie, Małopolską Szkołą Administracji Publicznej, Agencją Poszanowania Energii, Sądem Administracyjnym, kancelariami prawniczymi, klastrami, organizacjami pozarządowymi.

Stowarzyszenie Gmin i Powiatów Małopolski zabiega o dalszą decentralizację władzy publicznej i dostosowanie jej do nowych wyzwań w związku ze zmianami społecznymi, gospodarczymi i technologicznymi w obecnym świecie. Kluczową rolę w tym procesie będą odgrywały samorządy terytorialne, a ich profesjonalizm będzie ważnym czynnikiem sukcesu w budowaniu sprawnego, przyjaznego obywatelom państwa.

KATALOG SPRAW, INICJATYW, PRZEDSIĘWZIĘĆ I DOKONAŃ STOWARZYSZENIA GMIN I POWIATÓW MAŁOPOLSKI

Stowarzyszenie, realizując rozmaite formy zaangażowania, poważnie przyczyniło się do uruchomienia kilkudziesięciu inwestycji i powstania znaczących dla miasta i regionu instytucji.

Wsparcie SGiPM dla kluczowych inwestycji w Krakowie obejmowało m.in. takie inwestycje, jak:

- kampus UJ,
- nowy Szpital Uniwersytecki,
- lotnisko w Balicach,
- oczyszczalnia ścieków Płaszów II,
- Klinika Kardiochirurgii,
- Ekospalarnia,
- Muzeum AK,
- Sanktuarium Bożego Miłosierdzia i Centrum Jana Pawła II,
- Centrum Muzyki – Filharmonia Krakowska,
- Małopolskie Centrum Nauki „Copernicanum”,
- metro w Krakowie,
- zjazd z obwodnicy do Łagiewnik.

Pomoc w modernizacji transportu w regionie to szerokie zaangażowanie w realizację takich projektów jak:

- autostrada A4,
- Szybka Kolej Aglomeracyjna,
- dwupasmowa „Zakopianka” i „Sądeczanka”,
- obwodnice miast i gmin,
- droga S7 od granicy województwa świętokrzyskiego do Krakowa,
- Beskidzka Droga Integracyjna,
- rozwój przejść granicznych.

Niezwykle ważnym elementem w pracach Stowarzyszenia były skuteczne i prowadzone systematycznie prace na rzecz poprawy stanu środowiska. W wielu przypadkach łączyło się to z promowaniem innowacyjnych projektów i technologii.

Ekologia i nowoczesne czyste technologie to wiele projektów i inicjatyw, m.in.:

- czysta woda i czyste powietrze,
- ograniczanie niskiej emisji,
- odnawialne źródła energii,
- fotowoltaika, solary, termomodernizacje,
- projekt EFFECT4buildings,
- elektromobilność,
- małe elektrownie wodne,
- budownictwo termooszczędne,
- zmiany klimatyczne i związane z nimi nowe prawo europejskie.

Podejmując prace na rzecz rozwoju turystyki SGiPM zawsze koncentrowało się na specyficznych walorach regionu i jego wyraźnych atutach.

Rozwój turystyki realizowany przez SGiPM obejmował m.in. takie przedsięwzięcia jak:

- wspieranie rozwoju ziem górskich i górzystych,
- Żeglowna Wisła w Małopolsce,
- rozwój turystyki pielgrzymkowej,
- promocja Małopolski poprzez Światowe Dni Młodzieży,
- Szlaki Jana Pawła II,
- Szlak Architektury Drewnianej,
- Szlak Owocowy,
- THETRIS – projekt dziesięciu państw Europy Środkowej dotyczący dziedzictwa kulturowego.

W przypadku działań na rzecz rozwoju sportu stawiano od zawsze na projekty ułatwiające upowszechnianie aktywności dzieci, a także na projekty mające istotne znaczenie promocyjne.

Projekty sportowe, w które szczególnie zaangażowało się Stowarzyszenie:

- Zimowa Olimpiada Zakopane 2006,
- inwestycje infrastrukturalne w bazę sportową,
- Euro 2012 i budowa orlików w gminach i wioskach,
- wspieranie Małopolskiej Ligi Małych Mistrzów.

Dwie pierwsze dekady funkcjonowania Stowarzyszenia to okres kilku wielkich klęsk żywiołowych w Polsce południowo-wschodniej. Stowarzyszenie podjęło szerokie i w wielu obszarach skuteczne działania na rzecz realnego ograniczenia skutków powodzi.

Pomoc dla powodzian w działaniach SGiPM to:

- program ochrony przed powodziami i osuwiskami,
- programy likwidacji osuwisk popowodziowych,
- Program Ochrony przed Powodzią w Dorzeczu Górnej Wisły,
- współpraca z Fundacją EquiLibre w Krakowie – Akcja gminy – sołectwom.

Choć sama nazwa SGiPM sugeruje, że powinno się ono koncentrować na sprawach jednego regionu, od początku była to instytucja wspierająca dialog i kooperację ponadregionalną. Stąd systematyczny, czynny i skuteczny udział w kilku ważnych projektach ponadregionalnych. Było to także miejsce prowadzenia aktywnego lobbingu na rzecz interesów całej, historycznej Małopolski.

Współpraca międzyregionalna obejmowała m.in.:

- Forum Ekonomiczne i Forum Regionów w Krynicy,
- Forum Parlamentarzystów i Samorządowców Ziem Górskich,
- współpracę systemową Małopolski i Śląska.

Specyfika regionu wymagała dostrzegania ważnych problemów mieszkańców terenów wiejskich, a także zabiegania o interesy rolników z terenów górskich. W tej walce SGiPM było jednym z najważniejszych ośrodków w Polsce.

Działania SGiPM na rzecz modernizacji małopolskiej wsi to:

- Małopolska Giełda Rolno-Ogrodnicza,
- Małopolski Program Rozwoju Wsi i Rolnictwa,
- program rozwoju ziem górskich, współudział w tworzeniu ustawy.

Wielkie wyzwanie, jakim był proces łączenia się Polski z Unią Europejską zostało w szczególny sposób potraktowane przez Stowarzyszenie i skupione w nim samorządy. Sprawy integracji z UE należały do najważniejszych w działalności SGiPM. Bardzo szeroka była gama aktywności w tej sferze. Jednocześnie trzeba zauważyć, że choć samorządy terytorialne nie są podmiotami prawa międzynarodowego, zaangażowanie w te sprawy może przynosić wiele konkretnych korzyści. Widać to wyraźnie poprzez efekty wieloletniej współpracy z samorządami i władzami lokalnymi naszej części Europy.

Integracja Polski z Unią Europejską oraz współpraca międzynarodowa obejmowała wiele różnorodnych przedsięwzięć, działań i projektów, m.in. takich jak:

- Małopolskie Targi Funduszy Europejskich,
- VII Program Ramowy Unii Europejskiej na rzecz badań i rozwoju 2007–2013,
- zloty Szkolnych Klubów Europejskich,
- korzystanie z przedakcesyjnych funduszy pomocowych,
- finansowanie inwestycji komunalnych z funduszy Unii Europejskiej,
- wykorzystanie Funduszy Unii Europejskiej w działalności samorządów gmin, powiatów i województw,
- wykorzystanie możliwości dotacyjnych dla samorządów i organizacji pozarządowych,
- kursy z certyfikatem dla menadżerów funduszy UE,
- Małopolskie Regionalne Centrum Informacji Europejskiej,
- współpraca wyszehradzka,
- współpraca z Polonią w USA,
- współpraca z samorządami we Włoszech,

- polsko-niemiecka współpraca młodzieży,
- współpraca z samorządami Ukrainy, Słowacji i Niemiec,
- wizyty studyjne samorządów Małopolski: Ukraina, Litwa, Białoruś, Ukraina, Włochy,
- szkoła letnia liderów polskich i polonijnych organizacji na Wschodzie.

Przez lata Stowarzyszenie prowadziło systematyczną pracę na rzec poprawy jakości zarządzania w instytucjach lokalnych. Jednocześnie stało się instytucją otwartą na kontakty z innymi środowiskami.

Nowoczesne zarządzanie i administracja publiczna oraz integracja społeczna w działalności SGiPM to działania obejmujące:
- tworzenie zasad funkcjonowania jednostek pomocniczych samorządu,
- standardy etyczne w samorządzie,
- kształtowanie, pilotowanie i monitorowanie reformy samorządowej powiatów i województw,
- inwestycje infrastrukturalne w gminach,
- budowę szkół i hal sportowych,
- budowę wodociągów, kanalizacji i oczyszczalni ścieków,
- współpracę z bankami spółdzielczymi,
- pomoc samorządu dla różnych grup osób niepełnosprawnych,
- likwidację barier architektonicznych,
- strefy gospodarcze, parki technologiczne w gminach, specjalne strefy ekonomiczne,
- współpracę samorządów z organizacjami pozarządowymi,
- rolę samorządów w zapewnieniu bezpiecznej drogi do szkoły,
- rolę samorządu terytorialnego w skutecznym przeciwdziałaniu bezrobociu,
- rozwój turystyki jako znaczącego elementu rozwoju w wymiarze regionalnym i lokalnym,
- pomoc dla działaczy opozycji antykomunistycznej i osób represjonowanych,
- promocję innowacyjnych przedsięwzięć gospodarczych poprzez konkurs Lider Małopolski,
- targi sprzętu komunalnego,
- Małopolską Akademię Samorządową SGiPM,
- cykle bezpłatnych szkoleń samorządowych,
- spotkania noworoczne i bale charytatywne.

Trudne problemy ochrony zdrowia, angażujące od reformy w 1999 roku samorządy regionalne, były dostrzegane przez członków Stowarzyszenia. Ich zainteresowania koncentrowały się na tych elementach systemu opieki zdrowotnej, które do dziś przysparzają wielu kłopotów.

Poprawa funkcjonowania służby zdrowia w gminie, powiecie oraz województwie w pracach Stowarzyszenia była tematem realizowanym poprzez:
- tworzenie systemu ratownictwa medycznego,
- rozwiązywanie problemów opieki doraźnej i całodobowej,
- fundusze UE oraz konferencje szkoleniowe,
- modernizację Uniwersyteckiego Szpitala Dziecięcego w Krakowie – Prokocimiu,
- promocję zdrowej żywności w szkołach,
- rozwój gmin uzdrowiskowych i lecznictwa.

SGiPM wielokrotnie w swojej historii występowało w obronie mediów lokalnych i regionalnych, sprzeciwiając się powracającym tendencjom centralistycznym. Szczególnie wiele troski poświęcono reformie telewizji publicznej.

Wsparcie dla mediów publicznych i regionalnych to:
- ochrona i rozwój publicznej telewizji regionalnej,
- współpraca z mediami lokalnymi oraz regionalnymi.

Komputeryzacja urzędów i instytucji samorządowych była jednym z najważniejszych przedsięwzięć ostatnich dwóch dekad. Stowarzyszenie inicjowało wiele konkretnych projektów wspierających te zmiany. Stało się także inspiratorem budowania sieci organizacji pozarządowych, aktywnie i skutecznie działających na rzecz ograniczania w Polsce wykluczenia cyfrowego.

Informatyzacja w gminach Małopolski to m.in. takie działania, inicjatywy i tematy:
- cykl konferencji „Miasta w Internecie",
- Kraków polską Doliną Krzemową, wysokie technologie szansą rozwoju Małopolski,
- rozwój telekomunikacji i multimediów w gminach, powiatach i województwach,
- Wieś aktywna: zastosowanie technologii informacyjnych w rozwoju społeczności lokalnych,
- szerokopasmowa sieć internetowa,
- E-administracja.

Podobnie jak w przypadku szerokich kontaktów zagranicznych, także w działaniach na rzecz Polaków mieszkających w innych krajach Europy Środkowej i Wschodniej oraz Azji Stowarzyszenie częstokroć skutecznie zastępowało instytucje państwowe. Wyjątkowym przykładem stała się trwająca przez lata akcja na rzecz polskich dzieci ze Wschodu, realizowana dzięki autentycznemu, osobistemu zaangażowaniu ludzi od lat związanych z SGiPM.

Działania na rzec Polaków za granicą i wsparcie akcji humanitarnych w pracach Stowarzyszenia obejmowały:
- cykliczną akcję „Podarujmy Lato Dzieciom ze Wschodu: Ukraina, Białoruś, Litwa, Rosja, Bukowina Rumuńska",
- organizowanie pomocy dla repatriacji kilkuset osób z Kazachstanu,
- pomoc Polakom na Białorusi oraz Polakom na Wschodzie,
- pomoc Polakom w Kazachstanie,
- pomoc humanitarną dla krajów byłej Jugosławii,
- pomoc Czeczenom, współtworzenie ośrodka czeczeńskiego w Krakowie.

Komplikująca się coraz bardziej sytuacja demograficzna i coraz większe zaangażowanie państwa w aktywizację seniorów spowodowało, że w ostatnich latach także Stowarzyszenie coraz więcej uwagi poświęcało tej problematyce.

Działania na rzecz aktywizacji seniorów to m.in.:
- wydanie „Vademecum seniora",
- Małopolskie Forum Seniorów,
- debaty i konferencje o polityce społecznej, prorodzinnej i senioralnej,
- rozwój Uniwersytetów Trzeciego Wieku.

Konkursy, konferencje i wydawnictwa to tylko część działań, dzięki którym Stowarzyszenie nie tylko wypełnia swoje zadania, lecz także jest rozpoznawalne w Krakowie i regionie. Wiele z nich ma już długą tradycję i renomę.

Konkursy prowadzone przez SGiPM:
- „Najpopularniejszy wójt i burmistrz Małopolski",
- „Lider Małopolski",
- „Małopolanin Roku",
- „Bezpieczne drogi w Małopolsce. Budujemy chodniki i ścieżki rowerowe",
- „Trzy Korony Małopolski",
- „Konkurs małopolskich potraw i wyrobów regionalnych",
- konkurs na najlepszą stronę internetową jednostek samorządowych oraz sołectw, KGW i OSP,
- wybór „Chłopa Roku".

Konferencje zrealizowane w ramach SGiPM:
- konferencje regionalne w Krakowie,
- konferencje regionalne w innych miastach,
- cykle konferencji ogólnopolskich,

- konferencje samorządów państw Grupy Wyszehradzkiej.

Kongresy:
- I Kongres Samorządów Terytorialnych RP,
- dwa Kongresy Niskiej Emisji,
- dwa Kongresy Trendy Energetyczne
- Europejski Kongres Samorządów w Krakowie,
- Ogólnopolska Konwencja Powiatów,
- Ogólnopolska Konwencja Przewodniczących Rad Gmin, Powiatów, Sejmików Województw,
- Forum Turystyki,
- Forum Budownictwa Pasywnego i Efektywności Energetycznej w Budownictwie,
- Forum Gospodarki Odpadami,
- Forum Odnawialnych Źródeł Energii,
- Forum Budownictwa Pasywnego,
- Forum Turystyki Ekologicznej,
- Forum Partnerstwa Publiczno-Prywatnego,
- Forum Parlamentarzystów i Samorządowców Ziem Górskich,
- Forum Regionów Rzeczypospolitej.

Wydawnictwa SGiPM:
- bezpłatne wydawnictwa pokonferencyjne,
- „Wspólnota Małopolska”,
- oferty inwestycyjne podmiotów samorządu terytorialnego,
- „Gazeta Powiatów i Województw”,
- albumy promujące Małopolskę,
- „Leksykon Samorządowców w Małopolsce”,
- „Leksykon działaczy «Solidarności»”,
- monografie gmin,
- „Małopolskie Centrum Prawa Miejscowego”,
- poradnik samorządowy „Kompleksowe wdrożenie ustawy o utrzymaniu porządku i czystości w gminach”,
- poradnik samorządowy „Niska emisja”
- poradnik samorządowy „Energia w gminie”.



Zarząd i Komisja Rewizyjna Stowarzyszenia Gmin i Powiatów Małopolski

PRZEWODNICZĄCY ZARZĄDU

Kazimierz Barczyk
Wiceprzewodniczący Sejmiku
Województwa Małopolskiego

WICEPRZEWODNICZĄCY ZARZĄDU
(w kolejności alfabetycznej)

Prof. dr hab. Jan Tadeusz Duda
Przewodniczący Sejmiku
Województwa Małopolskiego

Dr Dominik Jaśkowiec
Przewodniczący Rady Miasta Krakowa

Jarosław Klimaszewski
Prezydent Bielska Białej
(województwo śląskie)

Małgorzata Małuch
Wójt Sękowej

Andrzej Saternus
Burmistrz Chełmka

SEKRETARZ ZARZĄDU

Józef Tomal
Starosta Myślenicki

SKARBNIK

Wacław Szarek
Burmistrz Sędziszowa
(województwo świętokrzyskie)

CZŁONKOWIE ZARZĄDU

Kazimierz Fudala
Sołectwo Rzepiennik Biskupi

Grzegorz Gotfryd
Wójt Szerzyn

Wacław Gregorczyk
Burmistrz Krzeszowic

Tomasz Gromala
Wójt Lipnicy Murowanej

Stanisław Klimek
Radny Miasta Tarnowa

Artur Kozioł
Burmistrz Wieliczki

Witold Morawiec
Wójt Olesna

Maciej Podobiński
Wicestarosta Brzeski

Stanisław Rybak
Burmistrz Koszyc

Adam Samborski
Wójt Racławic

Małgorzata Więckowska
Burmistrz Nowego Wiśnicza

Zbigniew Wojas
Wójt Gdowa

KOMISJA REWIZYJNA SGIPM

PRZEWODNICZĄCY KOMISJI REWIZYJNEJ

Kazimierz Olearczyk
Wójt Bolesławia

SEKRETARZ KOMISJI REWIZYJNEJ

Krzysztof Wołos
Wójt Wielkiej Wsi

CZŁONKOWIE KOMISJI REWIZYJNEJ

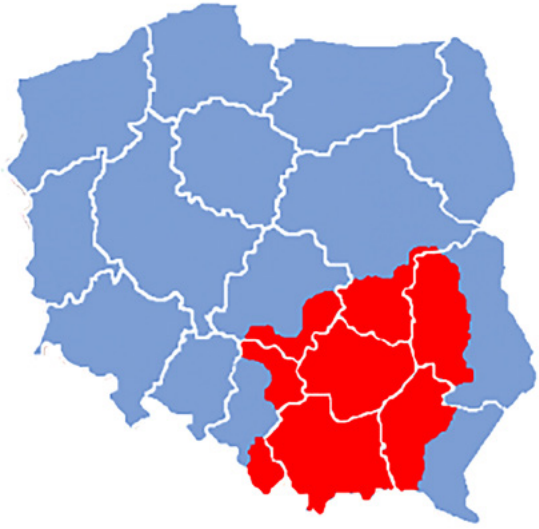
Wiesław Rudek
Wójt Koniuszy

Elżbieta Grela
Wicestarosta Proszowicki

Piotr Lachowicz
Sekretarz Nowego Sącza

Adam Zielnik
Burmistrz Wolbromia

Roman Żelazny
Wójt Trzyciąża



„Odwiecznym polskim zwyczajem, gdy na ziemiach wsi dawnej, powstawała wieś druga nowsza, to do nazwy dawnej dodawano przymiotnik wielka, a do nowej mała. Ten sam zwyczaj zastosowano i w nazwach krain polskich, z których gęściej zaludniona i dawniej uspołeczniona dostała nazwę Wielkopolski, a młodsza jej siostrzyca Małopolski. Kiedy powstała ta odrębność w nazwach, dziś już dokładnie datę oznaczyć niepodobna, bo najprzód powstać ona musiała w mowie potocznej, która nie była językiem piśmiennym ani urzędowym."

„Właściwą Małopolskę stanowiły województwa: Krakowskie, Sandomierskie i Lubelskie, oraz kupione (w wieku XV) przez Zbigniewa Oleśnickiego, biskupa krakowskiego, u książąt śląskich księstwo Siewierskie, i odzyskane przez Jagiełłę (choć naprzód drogą zastawu) w krainie zakarpackiej starostwo Spiskie z 13 miastami. Małopolska w tych granicach posiadała (podług dzisiejszych dokładnych obliczeń) przestrzeni mil kwadratowych 1046. Była zatem tylko o 6 mil kwadratowych mniejszą od Wielkopolski. Trzy powyższe województwa małopolskie, bez księstwa Siewierskiego i Śpiża, posiadały w drugiej połowie XVI wieku parafij 922, miast 205 i wsi 5500, to jest mniej niż miała Wielkopolska o 195 parafij, 42 miast i 950 wiosek."

Zygmunt Gloger

WSPÓLNOTA
małopolska

Wydawca: Stowarzyszenie Gmin i Powiatów Małopolski
Redakcja: ul. Grodzka 15, 31-006 Kraków, tel./fax 12 421 53 89
e-mail: biuro@sgpm.krakow.pl
Zespół: Michał Kozioł (redaktor naczelny), Piotr Korbiel, Bartosz Lipszyc. **Współpraca:** Marek Szczepanek. **Autorzy zdjęć:** Grzegorz Kozakiewicz, Paweł Kubisztal, Wiesław Majka, Paweł Mazur, Wojciech Stańczyk, Andrzej Stawiarski, Jerzy Szeliga, Mariusz Undas, Adam Wojnar oraz archiwum SGiPM.
Opracowanie graficzne, skład i łamanie: Stowarzyszenie Ryza. Tekst złożono czcionką Brygada 1918.
Korekta: Izabela Chojnacka i Anna Góral. **Projekt okładki:** Bożena Medoń. **Druk:** Ekodruk.




OJCIEC ŚWIĘTY JAN PAWEŁ II
HONOROWY MAŁOPOLANIN
WSZECHCZASÓW
MAŁOPOLANIE ROKU I LAUREACI FEDERACJI
10 LAT STOWARZYSZENIA GMIN I POWIATÓW MAŁOPOLSKI